T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI

CUMHURİYET TARİHİ BİLİM DALI

Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)

DOKTORA TEZİ

ŞEBNEM OĞUZ UZUNER

İSTANBUL 2021

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI

CUMHURİYET TARİHİ BİLİM DALI

Amerikan Basınında Milli Mücadele Dönemi (1918-1922)

DOKTORA TEZİ

ŞEBNEM OĞUZ UZUNER

PROF. DR. SÜLEYMAN BEYOĞLU

İSTANBUL 2021

ÖNSÖZ

Türk Milli Mücadelesinin, Mondros Mütarekesi ile Mudanya Mütarekesi arasındaki döneminin, Amerikan basınında nasıl yansıtıldığı üzerine yapılan çalışmamız, bir milletin küllerinden doğuşunun zorlu mücadelesinin uzak bir kıtadan nasıl göründüğü, algılandığı ve yönlendirilmeye meyl edildiği yıllardır.

Bu çalışmada, Osmanlı Devleti ve ABD ilişkilerinin başladığı dönemden Mudanya Mütarekesi'nin imzalamasına kadar geçen süreci Milli Mücadele dönemine yoğunlaşarak incelemeye gayret ettik. Çalıştığımız döneme, Lozan görüşmeleri ve antlaşması sürecini, konu ile ilgili yapılan hem birçok çalışma olması hem de basın temel kaynak olarak kullanıldığında ayrı bir çalışmanın öznesi olacak kadar çok ve detaylı haber yayınlanması nedeni ile dahil etmemeyi uygun bulduk. Tezimizde Milli Mücadele'nin Amerikan basınına yansıması üç ana bölüme ayrılarak incelenmiştir. Girişte, Amerikan kamuoyu ve basını incelenmiş, tarihsel gelişim ve değişimi hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde, Milli Mücadele dönemine kadar olan süreçte Türk – Amerikan ilişkileri bağlamında Amerikan tarihi, Doğu Sorunu ve Amerikan kamuoyundaki Türk algısını açıklamaya çalıştık. Türk – Amerikan ilişkileri, Osmanlı Devleti'nin siyasi, askeri ve ekonomik durumu göz önüne alınarak değerlendirilmiştir. Öyle ki, gelişen ve değişen çağa uyum sağlamakta güçlük çeken Osmanlı İmpratorluğu, günden güne güçlenen Batılı Devletler'in müdahalelerine açık hale gelerek hem ekonomik hem de siyasi yönden kendi başına hareket edemez oldu. Liyakat sahibi olmayan devlet adamlarının önemli görevlere gelmesi, bürokraside adam kayırma, rüşvet ve yolsuzlukların yol açtığı tahribat, Devlet'in gücünü her geçen gün daha da azalttı. Ekonomik alandaki yetersizlikler, fabrikasyon üretimin gelişmemesi, verilmek zorunda kalınan kapitülasyonlar, artan borç yükü sonucunda bir dönemin güçlü imparatorluğu temelinden sarsılmaya başladı. Batı'nın gelişen sanayisi, içinde bulunduğu sınırları aşarak, kendine ham madde ve pazar arayışına girdi. Bereketli toprakları, ucuz iş gücü, kullanılamayan ham madde zenginliği ile Yakın Doğu tüm dikkatleri üzerine çekerek, Batılı Devletler için paylaşılması gereken bir hazine haline geldi.

İlgi odağı haline gelen Yakın Doğu coğrafyasında, ekonomik hedeflere ulaşmanın yolu kapsamlı ve planlı siyaset üzerine kurulduğundan, Batı'nın ilk hedefi bu toprakların

üzerindeki İmparatorluğun, dengelerini bozmak oldu. Fransız İhtilali sonrası tüm dünyayı kasıp kavuran, özgürlük ve milliyetçilik hareketinden Osmanlı İmparatorluğu da payına düşeni aldı ve hâkimiyeti altındaki milletlerin, Avrupa'nın desteği ile arka arkaya çıkardığı bağımsızlık isyanları ile mücadele etmek zorunda kaldı. Çıkan isyanlar ilk zamanlar bastırılmaya çalışılsa da hem iç hem de dış dinamiklerin etkisi ile sonunda tümü hedefine ulaşmıştı. Osmanlı İmparatorluğu, kendi içinde hem siyasi hem ekonomik krizlerle varolma mücadelesi verirken, dünyanın kaderini değiştiren, milyonlarca insanın ölmesine yol açan, imparatorlukların sonunu getiren ve tüm dengeleri derinden sarsan I. Dünya Savaşı başladı ve sadece savaşa dahil olan değil, dahil olmayan milletler için de sonu belirsiz bir döneme adım atıldı. I. Dünya Savaşı, Osmanlı İmparatorluğu için de sonun başlangıcı oldu. Almanya'nın yanında savaşa dahil olmak zorunda kalarak, zorlu geçen dört yılın ardından mağlup devletler arasındaki yerini aldı. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu koşullar her yönü ile zor ve karmaşıktır.

İkinci bölümde, Milli Mücadele'nin siyasi unsurları ve Amerikan kamuoyuna yansıması ele alınmıştır. Mondros Mütarekesi giden süreç ile başlayan ve I. İnönü Muharebesine kadar olan dönem, hem uluslararası ilişkiler hem de Osmanlı Devleti içinde gelişen olaylar bağlamında incelenmiştir. 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi vatansever askerlerin vicdanlarında büyük yaralar açarken, kurtuluş çareleri aramaya yöneltti. 19 Mayıs 1919'da ilk adımı atılan bağımsızlık mücadelesi ve gizliden gizliye yürütülen çalışmalar, Havza Genelgesi ile başlayan siyasi örgütlenme ve direniş çağrısı, Erzurum ve Sivas Kongreleri ile devam etti. Mücadeleyi yönetecek siyasi kadro, kongreler sonunda Temsil Heyeti olarak göreve başladı. Bölgesel mücadele yürüten Kuvay-ı Milli'ye birlikleri tek bir çatı altında toplandı ve düzenli ordu oluşturuldu. Mücadele sadece işgal kuvvetlerine karşı değil, yurt içindeki muhaliflere karşı da verildi. Askeri direnişin ilk aşamalarında işgal güçleri ve İstanbul Hükümeti'nin desteği ile çıkan isyanlar, Milli Ordu'ya hem vakit hem de mühimmat ve insan gücü kaybı yaşatmış olsa da Milli Mücadele'nin askeri safhasının hazırlıkları için önemli bir aşama kaydedildi.

Üçüncü bölümde, zafere giden yolda askeri mücadele ve kararlılığın kamuoyuna nasıl yansıdığını mercek altına almaya çalıştık. Birinci İnönü Muharebesi'nde kazanılan zaferle başlayan ve Büyük Taarruz ile son bulan askeri mücadele sırasında, Türk Milleti'nin tek temsilcisinin Ankara Hükümeti ve Büyük Millet Meclisi olduğu dünyaya kabul ettirilirken aynı zamanda Fransa ve Rusya ile imzalanan antlaşmalarla, henüz askeri harekât bitmeden

önemli kazanımlar sağlandı. Büyük Taarruz'un ardından gelen zafer, Mudanya Mütarekesi'ni kaçınılmaz kıldı ve savaş meydanlarında kazanılan zafer siyaseten de onaylandı. Çalışmamızda Osmanlı Devleti ve ABD ilişkilerinin başladığı dönemden Mudanya Mütarekesi'nin imzalamasına kadar geçen süreci Milli Mücadele dönemine yoğunlaşarak incelemeye gayret ettik. Çalıştığımız döneme, Lozan görüşmeleri ve antlaşması sürecini, konu ile ilgili yapılan hem birçok çalışma olması hem de basın temel kaynak olarak kullanıldığında ayrı bir çalışmanın öznesi olacak kadar çok ve detaylı haber yayınlanması nedeni ile dahil etmemeyi uygun bulduk.

Sonuç bölümünde ise, konunun genel bir analizi yapılarak tespitler ve değerlendirmeler ortaya konmuştur. Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele sürecini yönetirken uluslararası kamuoyuna önem vermiş ve kamuoyunun, devletlerin politikaları üzerindeki etkilerini düşünerek hareket etmiştir. Bundan dolayıdır ki, bir taraftan askeri ve siyasi mücadele devam ederken diğer taraftan da yabancı devletlerden gelen gazeteci ve heyetlerle görüşmeyi de sürdürdü.

Araştırmamızın dayandığı yazılı belgelerin büyük kısmı, gazete haberleri ve makalelerdir. Bunun yanında literatür ve resmi arşiv taramaları ile de çalışmamızın içeriğini zenginleştirmeyi hedefledik. Amacımız, sürecin Amerikan basını tarafından nasıl yorumlandığı ve yansıtıldığına dikkat çekmeye çalışmaktır. Haberlerin, Türkçe çevirilerini yaparken, özellikle Mustafa Kemal Paşa'nın verdiği röportajlar ve demeçlerin bire bir çevrilmesine dikkat ettik. Diğer haberlerin ise içeriklerini aslına ve anlamına uygun olarak kendi ifadelerimizle aktarmaya çalıştık.

Dönemin teknik şartları gereği haberler genelde bir ya da iki gün gecikme ile okuyucuya aktarılmış olsa da özellikle Mudanya Mütarekesi sırasında daha hızlı haber akışının sağlandığını söyleyebiliriz. Tezimize kaynak olan gazeteler zaman zaman kendi muhabirlerini, haberi yerinde takip etmek için Türkiye'ye göndererek habere ulaşmıştır. Associated Press haberlerin çoğunluğuna kaynak olmuştur. Bunun yanında Paris, Londra, İstanbul ve Atina kaynaklı haberlere de yer verilmiştir.

Konu ile ilgili 2020 yılında bir yüksek lisans tezi, 2021 yılında ise bir kitap yayınlanmıştır. Konumuz aynı olsa da yaklaşım tarzımız, kullandığımız haber kaynakları ve tezimize aldığımız haberlerde, tezin gidişatını etkileyecek bir çakışma olmadığı gibi, haberlerin ve konunun işleniş tarzı tamamen farklıdır. Biz tezimizi Amerikan basınındaki

önemi tartışılmayan üç gazeteyi büyüteç altına alarak yazmaya çalıştık. Diğer tez çalışmasında, kaynaklar sınırlandırılmadığından genelde haberlerin konu başlıkları ya da ana fikirleri yer almıştır. Kitapta ise, tıpkı 2020'de yazılan tezde olduğu gibi kaynak sınırlamasında gidilmeden, gazetelerde yayınlanan karikatürler ve karikatürlerin alt yazıları ile resimler yer almıştır. Bundan dolayı, şimdiye kadar konu ile ilgili yapılan çalışmalarda, Amerikan basınında önemli yer tutan The New York Times, The Washington Post ve Chicago Tribune gazeteleri bağlamında, sürecin dört yıllık bölümünü derinlemesine inceleyen bir araştırmaya rastlamadık. Araştırmamızın temelinin, Amerikan basını olmasının yanında kısmen Amerikan Devlet Arşivlerini de incelemelerimize dahil ettik.

Araştırmamızda, öncelikle tarama yöntemi kullanılmış ve bu çerçevede Mondros Mütarekesinden Mudanya Mütarekesine kadar olan süreç tarihsel seyir içerisinde ortaya konmuştur. Elde edilen veriler objektif bir biçimde değerlendirilmiştir.

Doktora programının ders döneminden, tezimizin son cümlesini yazana kadar, bilgisi, tecrübesi, yardımları ve yönlendirmeleri ile kıymetli desteğini esirgemeyen, çok değerli hocam Prof. Dr. Sayın Süleyman Beyoğlu'na saygım ve teşekkürüm sonsuzdur.

Şebnem Oğuz Uzuner

İstanbul, 2021

ÖZET

Bu çalışmada 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi'nden, 11 Ekim 1922'de imzalanan Mudanya Mütareksi'ne kadar olan Milli Mücadele sürecinin Amerikan basınına nasıl yansıdığı incelendi. Amerika'nın önde gelen üç gazetesiden olan Chicago Tribune, The New York Times ve The Washington Post, 4 yıl süren dönemin askeri ve siyasi gelişmeleri ile ilgili yayınladıkları haberlerle çalışmamıza kaynak oldu.

Büyük trajedilerin yaşandığı Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından, Osmanlı Devleti imzalamak zorunda kaldığı, Mondros Mütarekesi ile yeni ve daha zor bir döneme adım attı. Galip devletler tarafından paylaşılması ve sömürge haline getirilmesi amaçlanan İmparatorluk topraklarının büyük kısmında, İtilaf Devletleri'nin askerleri kontrolü ele geçirdi ve işgaller dalga dalga yayıldı.

İstanbul Hükümeti'nin çaresizliği ve yetersizliği ile direnmek ve işgallere karşı koyabilecek gücü harekete geçirmek mümkün olamamıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkışı ile başlayan direniş hareketi, hem siyasi hem de askeri yönden incelikle düşünülüp, organize edildi. Kongreler ile başlayan Milli Hareket, İnönü, Eskişehir - Kütahya, Sakarya Savaşları ve Büyük Taarruz ile askeri hedefine ulaştı. Mudanya Mütarekesi ile de savaş meydanlarında kazanılan zafer masa başında dünyaya kabul ettirildi.

Bu çalışmanın amacı, dört yıl süren zor mücadelenin Amerikan basınının önde gelen ve kamuoyunu yönlendiren üç gazetesine nasıl yansıdığını ortaya koymaktır. Yayınlanan haberlerin, taraflı ya da tarafsız veya doğru ya da yanlış olması üzerine herhangi bir irdelemeye girmeden, basında yer alan içeriği, belgeler ve literatür açıklamaları ile birlikte incelemeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Amerikan basını, Milli Mücadele, Türk – Amerikan İlişkileri

ABSTRACT

This study analyses how the National Struggle, a process from the Mondros Armistice Agreement of October 30, 1918 to the Armistice of Mudanya signed on October 11, 1922, has been reflected on the American newspapers. As a source for this study, we have used the news from Chicago Tribune, The New York Times and The Washington Post, the three leading newspapers in the USA, concerning the military and political developments in this period of 4 years.

After the completion of the World War One during which great disasters happened, the Ottoman Empire took a step in a new and tougher period with the Mondros Armistice Agreement it had to sign. The Allies' soldiers took the control of the most of the lands of the Empire that the winning countries had aimed to share and colonize, and the occupations started to spread in waves.

It was not possible to activate the power that could resist the occupations due to the despair and inability of the Istanbul Government. The resistance that started when Mustafa Kemal Pasha landed in Samsun on May 19, 1919 has been meticulously thought and organized militarily and politically. The National Movement that started with the congresses has reached the military goals with the battles İnönü, Eskişehir – Kütahya and Sakarya, and the Great Offensive. And this victory won at battlefields was recognized throughout the world after the signing of the Armistice of Mudanya.

This study is intended to show how this four-year tough struggle has been depicted on the three leading newspapers published in the USA directing the public opinion therein. We attempted to analyze the content of the news together with the respective documents and literatures without any consideration on whether these news were biased or falsified etc.

Keywords: American press, National Struggle, Turkish – American Relations.

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
B.M.M	: Büyük Millet Meclisi
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
Edit.	: Editör
FRUS	: The Foreign Relations of the United States
JOHS	: Journal of History School
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
T.B.M.M	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TOD	: Tarih Okulu Dergisi
Y.	: Yıl

GİRİŞ

1. Amerikan Kamuoyu ve Araştırılması

Amerika Birleşik Devleti'nin tarihinden itibaren kamuoyu, iç ve dış politikaların belirlenmesinde, başkan ve kongrenin karar alma sürecinde etkili olmuştur. Aynı zamanda kamuoyu, meslek örgütleri, iş çevreleri, gazeteler ve kilise tarafından yönlendirilmiş, birçok konunun, halkın ortak talebi olduğu yönünde algı oluşturulmuş, bu şekilde bir ya da birkaç grubun çıkarları gözetilmiştir. Sürdürülen etkili propaganda çalışmalarıyla da halk, yönetimin kendi çıkarlarını koruduğuna ikna olmuştur.[1]

1.1. Kamuoyunun Tanımı

Kamuoyu Latince publicus ve opinion sözcüklerinden türetilerek, ilk defa Fransız Devrimi'nden önce düşünür Jean Jacques Rousseau tarafından kullanılmış ve Batı Dillerine girmiştir.[2] İngilizcede "public opinion" olarak ifade edilmiştir. Türkçedeki karşılığı ise zaman içinde farklılıklar göstermiştir. Efkâr-ı umumiye, amme efkârı, kamu efkârı, halk efkârı gibi kavramlar kullanılmışsa da günümüzde kamuoyu olarak tek bir kelime ile dilimizdeki yerini aldı.[3]

Kamuoyu kavramının tartışmaları, çok uzun yıllara dayanmasına rağmen formüle edilişi, 18. Yüzyılda gerçekleşti, sistemli olarak incelenmeye ise 19. Yüzyılda başlandı.[4] Demokrasinin yeniden tanımlanması ve halk arasında karşılığını bulması, sanayi devrimi, şehirleşme, okuryazar oranının artması ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması kamuoyu kavramını da beraberinde getirdi.[5]

Kamuoyu kavramının analizini yapan ilk çağdaş düşünür olarak kabul edilen, Rousseau'ya göre, kamuoyu ayrı bir hukuk kaynağıdır, en doğru ve en adil irade, en genel

---

[1] Çağrı Erhan, *Türk Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri,* İmge Kitapevi Yayınları, Ankara, 2015, s. 45.
[2] Arsev Bektaş, *Kamuoyu İletişim ve Demokrasi,* Bağlam Yayınları, İstanbul, 2000, s. 18.
[3] Nejdet Atabek, "Kamuoyu, Medya ve Demokrasi", *Kurgu Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli İletişim Dergisi,* S. 19, (2002), s. 223.
[4] Orhan Gökçe, "Kamuoyu Kavramının Anlam ve Kapsamı", *Kurgu Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli İletişim Dergisi,* C. 14, S. 14, (1996), s. 211.
[5] N. Atabek, *a.g.m*, s. 224.

olandır, ancak baskıcı bir yönetim söz konusu ise dayanağı kamuoyu olsa bile bu yönetim köleliktir. İngiliz felsefeci Thomas Hobbes, dünyaya fikirlerin yön verdiğini söyleyerek kamuoyunun önemini belirtir. Alman düşünür Friedrich Hegel'e göre kamuoyunun bünyesinde, adaletin temel prensipleri, içeriği ve yapılan kanunların sonuçları ve gerçek düşüncenin ifadesi vardır. Tüm bunlardan dolayı, kamuoyuna değer vermek gerekmektedir. Ayrıca kamuoyunu, halkın istek ve düşüncelerini organik olmayan araçlarla yansıtmasının bir yolu olarak da tanımlamıştır. Bir diğer Alman düşünür Karl Marx ise, kamuoyunun, burjuva sınıfının fikirlerinin, tüm toplumun fikriymiş gibi sunulmasını sağlayan bir maske olduğunu savunur.[6]

20. Yüzyıla kadar kamuoyu kavramı ile Avrupalı düşünürler ilgilenmiş, ABD'li meslektaşları konuya mesafeli yaklaşmıştır. Ancak I. Dünya Savaşı'nda propagandanın oynadığı büyük rol, kitle iletişim araçlarının artan etkinliği, farklı düşünce gruplarının ve fikirlerin (Charles Darwin'in evrimciliği, John Dewey'in pragmatizmi, Arthur Bentley'in çıkar ve baskı gruplarının ekonomi üzerinde etkili olduğu) halk üzerindeki etkisi nedeniyle Amerikan bilim insanları da konu ile ilgilenmeye başladı. 1925 yılında Amerikan Siyaset Bilimi Derneği'nin (American Political Science Associaion) bir toplantısında, tarihçi Arthur Holcombe, kamuoyu kavramının açıklanmasında ortak bir anlayış ve fikir ile hareket etmenin zorlukları üzerinde durmuş, kamuoyunun farklı yaklaşımlarla tanımlanabileceğini, tek ve kesin bir sonuca ulaşmanın güç olduğunu dile getirdi. Siyaset bilimci Leonard W. Doob kamuoyunu, aynı toplumsal gruplara üye olanların, belirli bir olay karşısında gösterdikleri ortak tavır ve davranış olarak tanımladı.[7]

En genel anlamı ile "kamu" terimi, belli bir sorun ya da herhangi bir konu hakkında fikir sahibi olan kişilerden oluşan bir grubu ya da grupları ifade ederken, "oy" kavramı ise tartışmalı bir sorun karşısında, ilgili grupların içindeki değişik fikirlere karşılık gelmektedir. Bu tanımlamalardan hareketle, kamuoyunu belli bir zamanda, herhangi tartışmalı bir konu ya

---

[6] A. Bektaş, a.g.e, s. 18-24.
[7] a.g.e, s. 30 - 54.

da sorun karşısında, mevcut durumla ilgilenen grup veya gruplara hâkim olan kanaat olarak tanımlayabiliriz.[8]

1.2. Kamuoyunun Oluşturulması

Temel olarak kamuoyunun oluşması için birey, çevre ve bu ikisi arasındaki etkileşimin gerçekleşmesi gerekmektedir.[9] Ayrıca buna ilaveten, iki temel faktör de sürecin ayrılmaz bir parçasıdır. Bunlardan ilki, sayı yani çoğunluk, diğeri ise yoğunluk ya da etkinliktir, ancak çoğunluk faktörü yeterli değildir. Bazı durumlarda etkinlik unsuru, çoğunluk faktörünün önüne geçmektedir. Kesin ve temel olarak benimsenen bir fikir azınlığın fikri olsa bile çoğunluk tarafından paylaşılan temelsiz ve güçsüz fikre karşı üstün gelmiştir. Aynı zamanda, iyi örgütlenmiş ve belirli bir hedefe yönelmiş grupların fikirleri, örgütlenmemiş, kararsız kalabalıkların eğilimlerini etkiler ve baskın gelir. Bundan dolayıdır ki, kamuoyu oluşumunda niteliğin, nicelikten çok daha önemli ve etkin olduğunu söyleyebiliriz.

Kamuoyunun oluşmasında bireysel fikirlerin şekillenmesinde bir takım sosyal ve psikolojik etkenler rol oynar.[10] Bireylerin fikirlerinin oluşmasında kişilik yapısı ile ilgili psikolojik faktörler söz konusudur. Kızgınlık, tercihler, bıkma, değerler, çatışma kişilerin fikir ve oylarını etkilerler.[11] Kanaatlerin oluşumunu sadece kişisel unsurlara bağlamak mümkün değildir. Bu konuda, grup etkisi olarak da adlandırabileceğimiz sosyal çevre önemli bir yer tutar. Bu alanda ilk olarak aile ve okul etkili olurken, hemen ardından iş ve meslek gruplarını gelir. Aile içinde edinilen kanaat ve davranış şekilleri okulda, okulda öğrenilenler ise iş ve meslek grupları içinde değişebilir.[12]

Kamuoyunun oluşmasında topluma hâkim olan ideolojinin de büyük rolü vardır. İdeolojiyi, toplumsal ve siyasal bir simge olarak tanımlayabiliriz. İdeolojiler sertleştiği zaman kamuoyu, otoriter bir yönetimi tepkisiz kabul eder. Durum tersine döndüğünde ise toplumdaki değer sistemleri de farklılaşır. Örneğin, ABD Başkanı Abraham Lincoln “Kamuoyu her şeydir, onunla hiçbir şey başarısız olamaz, onsuz başarı olanaksızdır” derken, Alman

---

[8] Münci Kapani, *Politika Bilimine Giriş,* Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1978, s. 114 – 115.
[9] Duygu Sezer, *Kamuoyu ve Dış Politika*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1972, s 41.
[10] M. Kapani, a.g.e, s. 115.
[11] A. Bektaş, a.g.e, s. 72.
[12] M. Kapani, a.g.e, s. 117.

politikacı Paul Joseph Goebbels, “halk bir bütün olarak düşünecek, tepki gösterecek ve hükümetin emrinde olacak” demiştir.

Düşünce ve fikirleri ifade etme ve geniş kitlelere duyurabilme özgürlüğü, kamuoyunun oluşmasındaki önemli kriterlerden biridir. Bundan dolayı, bu özgürlüğün kullanılmasını sağlayan araçların, görev anlayışı ve toplumdaki işlevi de önemlidir. Gazeteler ve yayıncılık ilkeleri de söz konusu sürecin vazgeçilmez bir parçasıdır. Basın özgürlüğü ve basının görevleri ile ilgili dört temel görüş oluşmuştur. İlki, otoriter görüş, ikincisi liberal görüş, Marksist – Leninist görüş ve sonuncusu da sosyal – sorumluluk görüşüdür. Bunlar aynı zamanda iktidarın temel felsefesini ve mevcut siyasal rejimi yansıtmaktadır. Basını görevleri bağlamında değerlendirdiğimizde, günün olaylarını tam ve doğru bir şekilde sunma, toplum içindeki birey ve grupların fikir alışverişi yapılabileceği platformu sağlama, toplumun amaç ve değerlerini ifade etme ve yansıttığı bilgi, düşünce ve duygu ile toplumun tüm üyelerine erişme yetisine sahiplik olduğunu söyleyebiliriz.

Kitle iletişim araçlarından olan gazetelerin, doğru haber vermekle beraber, kamu tartışmalarının da ortak sesi olması gerekmektedir. Bu konu 1943’de kurulan (The Comission on Freedom of the Press)[13] Amerikan Basın Özgürlüğü Komisyonun Raporu’nda şöyle özetlenmektedir. Kendi görüşleri ile yayın yapan araçlar, aynı zamanda diğer görüş ve fikirlere de yer vermelidir.[14]

1.3. ABD Basınının Tarihsel Süreci

Koloni gazeteciliği ile başlayan ABD yazılı basının, komisyon raporunda ifade edilen gelişim ve olgunluk düzeyine ulaşması süreç içinde olmuştur.

İlk koloni gazetesi 1638 yılında Cambridge – Massachusetts’de, İngiliz Benjamin Harris tarafından çıkarılan Public Occurences’dır. Bundan dolayıdır ki, Amerikan basını, İngiliz basının şekil ve içerik anlayışını temel aldı.[15] Ancak gazete ilk sayısında yayınladığı

---

[13] Amerikan Basın Özgürlüğü Komisyonu: Life dergisinin sahibi Henry R. Luce'un girişimi, Time ve Fortune dergisinin desteklemesiyle, bünyesinde farklı üniversitelerden profesörleri, fikir ve iş insanlarını bir araya getiren gayrı resmî bir kuruluştur. Ülker Gürkan, “Amerika Birleşik Devletlerinde Haber Alma Hürriyeti”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.17 S.1,(1960), s.162.
[14] D. Sezer, *a.g.e.* s. 42.
[15] Edwin Emery, *The Press and America An Interpretative History of Journalism,* Prentice-Hall Inc, The United States of America, 1962, s. 28-29.

belirsiz ve şüpheli haberlerden dolayı Koloni Valisi ve Massachusetts Eyalet Konseyi'nin ortak kararı neticesinde kapatıldı. 1704 yılında kolonilerin, sürekli ilk haftalık gazetesi olan Boston Newsletter, hükümet yanlısı bir yayın politikası ile basılmaya başladı. İlk bağımsız gazete ise 7 Ağustos 1721'de Boston Eyaleti'nde haftalık olarak basılmaya başlanan New England Courant'dır. Gazete Massachusetts Eyaleti'nin dini ve politik güçlerine, zaman zaman muhalefet etmiş ve ancak altı ay baskı yapabilmiş ardından kapatılmıştır. Kolonilerde çıkarılan gazeteler, diğer kolonilerin yüzeysel haberlerinden, haftalar bazen de aylar öncesine dayanan dış politika haberleri ile iş ilanları ve editörlerin dinsel ya da politik konularda yazdıkları deneme yazılarından oluşmuştur.

Bağımsızlık Savaşı (1775 – 1783), Amerikan yazılı basınında önemli bir kilometre taşıdır. Savaş süresinde gazeteler, kâğıt yetersizliği, politik baskılar ve savaş şartlarının olumsuz koşullarından dolayı, belirsiz ve karmaşık bir süreç geçirdi. Otuz beş gazeteden, on beş tanesi henüz savaş sona ermeden kapandı, bazıları işgalci Britanya askerleri tarafından baskı altına alındı, diğerleri de baskı için malzeme temin edemediğinden dolayı yayınlanamadı.[16]

1787'de yürürlüğe konulan Amerikan Federal Yasası ilk kez 1791'de değiştirildi ve kongrenin söz veya basın özgürlüğünü kısıtlayıcı yasa yapamayacağı hükmü getirildi. Bu madde ile basın özgürlüğü net ve kesin biçimde anayasal teminat altına alındı. 1798 yılında ise kongre, hükümet aleyhine yanlış, karalayıcı ve kötü niyetli yazı ve haber yayınlamayı suç kabul eden Yabancı ve Fesat Yasasını çıkarttı.

Bağımsızlığın kazanılmasından sonra, parti gazeteciliği (George Washington'ın başkanlığı ile birlikte başlayan, 1840'lara kadar etkinliğini sürdüren siyasi parti taraftarlığını ya da muhalefetini temel alan yayın anlayışı) ve peny basın hareketi (okurlara dünya hakkında bilgi vermek amacı ile birkaç semtte sokak dağıtıcıları tarafından satılan gazeteler) olarak tanımlanan süreç başladı. Peny basının en önemli örneği, New York Herald gazetesidir. Gazete, Demokratları desteklerken, bir diğer önemli gazete olan New York Tribune Cumhuriyetçileri desteklemiştir.

---

[16] Yasemin Giritli İnceoğlu, *Uluslararası Medya,* Der Yayınları, İstanbul, 2010, s.45-46.

1878 yılına gelindiğinde Joseph Pulitzer'in çıkardığı St. Louis Post – Dispatch isimli gazete basında yeni bir anlayışın öncüsü oldu. Reklam desteği alınarak gazete fiyatları iki –üç sentte tutuldu, yerel haber toplama ağları geliştirildi, çalışan sınıfın desteklenmesi için büyük ve etkileyici başlıklar kullanıldı ve tarafsız yayıncılığa önem verildi.[17]

1880'den sonra ABD'de yaşayan göçmen sayısının artmasından dolayı yabacı dildeki gazete sayısında da artış ciddi artışlar oldu rakam 1200 lere kadar yükseldi. 1900'lü yıllara gelindiğinde haber yazım teknikleri gelişti, gazeteciler ciddi tecrübeler kazandı. Telefon ve daktilonun habercilikte kullanılmaya başlaması ile birlikte gazetelerin verdiği haberler, karşılaştırmalı, objektif ve bilgilendirici hale geldi. Amerika'da 1910'da toplam gazete sayısı 2433 iken, bu sayı I. Dünya Savaşı'nın ilk iki yılında 2600'e yükseldi, 1916 – 1943 yılları arasında 1760'a düştü.

I. Dünya Savaşı sırasında, Amerikan gazeteleri ve haber ajansları dış haberler konusunda ciddi gelişmeler gösterdi. 1915'de yaklaşık beş yüz Amerikan muhabiri Avrupa'da görev yapmış bu sayı ABD'nin Nisan 1917'de Almanya'ya savaş ilan etmesinin ardından hızla çoğalmıştır. I. Dünya Savaşı sırasında ABD birlikleri için haber yapan, içeriği savaş haberleri ve propagandadan oluşan ordu gazetesi Stars and Stripes da yayınlandı.[18]

ABD günlük gazetelerinin en önemli özelliklerinden biri de hacimleridir. Günlük baskılarında sayfa sayısı 20 ile 40 arasında değişirken, pazar günleri bu rakamın 100'ü aştığı görülür.[19]

Tezimize kaynak olarak kullanacağımız ABD'nin en önemli gazetelerinden biri olan, The New York Times Gazetesi, 1851'de kuruldu ve Cumhuriyetçileri destekledi. 1896'ya kadar 10.000 tirajlı küçük bir gazete olan The New York Times, girişimci bir gazeteci olan Adolph Ochs tarafından satın alındıktan sonra "yayımlanmasında sakınca olmayan haber" ve "kahvaltı sofranızı kirletmez" sloganları ile hızla büyüyerek, 1920'ye gelindiğinde günlük 500.000 tirajı ile Amerika'nın en önemli gazetelerinden biri oldu. Gazetede, 30 Ekim 1918 ile

---

[17] Celalettin Aktaş, "Amerika Birleşik Devletlerinde Gazetecilik", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S.6, (1997), s 90 – 92.
[18] Y. Giritli İnceoğlu, *a.g.e.*, s.53-54.
[19] "ABD İletişim Araçları", *Meydan Larousse*, C.1, İstanbul, (1969), s.454.

31 Aralık 1923 yılları arasında Türkiye ve Yakın Doğu ile ilgili haber ve yorumlar kapsamlı ve yoğun olarak yer aldı.[20]

The New York Times'ın en dikkat çekici noktası, İngiliz Savaş Propaganda Bürosu'nun kurmuş olduğu Wellington House[21] etkisi ve müdahalesi ile Osmanlı Devleti hakkında yaptığı haberlerdir.

İngiltere, I. Dünya Savaşı başladığında tarafsızlığını koruyan ABD'yi, İtilaf Devletleri tarafında savaşa dahil etmek ve Almanya'ya karşı potansiyel bir müttefik olarak görmesi nedeniyle, Amerikan kamuoyunu etkilemek için ciddi faaliyetler yürüttü. Tüm bu faaliyetler Almanya ile aynı blokta yer alan Osmanlı Devleti'ni de kapsadı. Bundan dolayı, Osmanlı Devleti aleyhinde birçok yayın yapıldı. Gazeteye düzenli yazı gönderenlerin başında, İngiliz Parlamento Üyesi Sir Gilbert Parker ile ABD'de büyükelçilik de yapmış olan 1879'da İngiliz-Ermeni Derneği'ni kuran Viscount James Bryce gelmektedir.[22]

Kaynak olarak kullanacağımız bir diğer gazete, Aralık 1877'de Stilson Hutchins tarafından kurulan The Washington Post'tur. Başkent gazetesi olarak kurulan The Washington Post, Demokrat Parti'nin destekçisi olarak, ilk sayısında "meclisteki demokrat çoğunluğun ve senatodaki demokrat azınlığın desteklenmesi için elden gelenin yapılacağını" belirtmiştir. Gazete sadece Washington'dan değil, ülkenin hemen her tarafından haberler verdi. Bununla birlikte dış haberlere de kapsamlı bir şekilde yer vermiş olması açısından önemlidir. Birinci sayısının, baş sayfasında Osmanlı- Rus Savaşı ile ilgili bir haber de yer aldı. Haberde, Padişah'ın Parlamento'nun açılışı sırasında yaptığı konuşma okuyucuya aktarılarak, Osmanlı – Rus savaşının başladığı yazıldı. Konuşma metninin yayınlanan diğer kısmını ise politik, ekonomik ve yönetimsel amaçlar ve projeler oluşturdu.[23]

---

[20] Martin Walker, *Basının Gücü*, (Çev. Gülden Şen), Milliyet Yayınları, İstanbul, 1999, s.253-254.

[21] Wellington House, 1914'de İngiliz Dışişleri Bakanlığı bünyesinde kuruldu. Sistemli bir şekilde örgütlenen, dünya çapında propaganda faaliyetleri yürüten kurum özellikle medya ve son gelişen iletişim teknolojilerini kullandı. I. Dünya Savaşı sona erdiğinde de İngiliz Hükümeti tarafından Wellington House ait tüm kayıtlar ve arşiv imha edildi. İmha edilen kayıtların maskelenebilmesi adına da kendileri için başkaları tarafından yazılmış olan kitapların bir kopyaları Dışişleri Bakanlığı'nın kütüphanesine gönderildi ve araştırmacıların kullanımına açıldı. Fatma Öztürk, "The New York Times Gazetesindeki İngiliz Propagandası: James Bryce ve Gilbert Parker*", Büyük Taarruzun 90. Yılında Uluslararası Milli Mücadele ve Zafer Yolu Sempozyumu, 2-4 Ekim 2012, C.I, Türk Tarih Kurumu Yayınları*, Ankara, (2014),s178-181.

[22] F. Öztürk, a.g.m., s173-178.

[23] "The Sultan's Speech", *The Washington Post*, 15 Aralık 1877, s.1.

İlk sayının yayınlanmasının ardından gazete bir yıl içinde 12.000 tiraja ulaştı ve rakip olan cumhuriyetçi gazete The Union da satın alındı. Bu tarihten sonra da The Washington Post yayınlarında daha temkinli oldu ve orta yol izledi. 1899'da el değiştiren The Washington Post'un ılımlı yayın politikası devam ettirildi ve 1900'lü yılların başında günlük ortalama 35.000 tiraja ulaştı. 1905 yılında tekrar el değiştiren gazetede suç ve skandal haberlerine biraz daha fazla yer verilmeye başlandı. Özellikle Washington'da düşen tirajı savaş yıllarında tekrardan yükseldi.

The Washington Post, I. Dünya Savaşı'nın, ilk üç yılında her iki tarafın da propaganda haberlerine yer vererek, ABD'nin tarafsızlığını savundu. Hatta İngilizlerce, Alman taraftarı olmakla itham edilmiş olsa da, bu iddia gazete sahibi ve yönetimi tarafından reddedildi. ABD savaşa dahil olduktan sonra ise yayın politikası yüzde yüz vatanseverlik üzerine inşa edildi.[24]

Tezimizde kaynak olan son gazete ise, Chicago Tribune'dür. Pazar günleri Chicago Daily Sunday, hafta içi ise Chicago Daily Tribune adı ile yayınlanan gazete, resmi arşivinde Chicago Tribune ismi ile yayınlandığından dolayı biz de tezimizde gazetenin ismini Chicago Tribune olarak anmayı uygun gördük.[25]

James Kelly, John E. Wheeler ve Joseph K.C. Forrest tarafından, 10 Haziran 1847'de kuruldu. 1855'de iflas etmek üzereyken Joseph Medill, beş ortağı ile birlikte gazeteyi satın aldı. Söz konusu değişiklikten sonra gazetenin yayın politikası, köleliğin kaldırılması üzerine kuruldu. Abraham Lincoln'un başkanlığını destekledi ve İç Savaş ile ilgili haberlere geniş yer ayırdı.

Kurulduğu ilk yıllarda liberal bir çizgide olsa da, 1914'de Robert R. McCormick yönetiminde daha muhafazakâr bir hale dönüşerek, Amerikalılar için Amerikan gazetesi olarak isimlendirilen yayın politikasını takip etti. 1955 yılında McCormick'in vefatının ardından yıllar içinde yavaş yavaş tekrar liberal yayın anlayışına geri dönen gazete, hükümet ve politika konuları dışında ticari, tarımsal ve toplumsal yaşamı ilgilendiren haberlere de yer verdi.[26]

---

[24] M. Walker, *a.g.e.,* s.282- 288.
[25] Chicago Tribune, https://www.chicagotribune.com/about/ (02.03.2020).
[26] "Chicago Tribune", *Ana Britannica*, C.5, İstanbul, 2004, s. 591.

Gazete, Milli Mücadele'nin başlamasının ardından Paul Williams'ı muhabir olarak Türkiye'ye göndererek, haber akışının yerinden temin edilmesini sağladı. Williams, Büyük Millet Meclisi'nin açılmasının hemen sonra Ankara'da, Mustafa Kemal Paşa ile bir röportaj yapmıştı. Tezimizin konu ile ilgili bölümünde söz konusu röportaja yer verilecektir.[27]

18 Eylül 1922'de ise bir başka muhabir olan John Clayton'un, Mustafa Kemal Paşa ile İzmir'de yaptığı röportaj gazetede yayınlandı. Bu röportaja da temizin ilgili bölümünde detaylı olarak yer verilecektir.

[27] Şuhnaz Yılmaz, *Turkish – American Relations 1800-1952, Between The Stars, Stripes And The Crescent,* Routledge, New York, 2015, s.48.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNE KADAR OLAN SÜREÇTE TÜRK AMERİKAN İLİŞKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

1.1. ABD'nin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti ile Olan İlişkileri

Tarihçiler tarafından, Amerika Birleşik Devletleri olarak adlandırılan bölgede ilk Avrupa kolonilerinin kurulduğu sırada 2 milyon civarında Kızılderili'nin yaşadığı düşünülmektedir. 1492'de Cenovalı kâşif ve gezgin Kristof Kolomb'un, Karayibler'de karaya çıkmasından 5 yıl sonra, Venedikli denizci John Cabot 1497'de, İngiltere Kralı tarafından görevlendirilerek Newfoundland'a ulaştı. Bu seyahat daha sonraki yıllarda İngilizlerin Kuzey Amerika üzerinde hak iddia etmesinin de temelini oluşturdu.[28]

1600'lü yılların ilk yarısında, İngiliz kolonilerinden ve Avrupa'dan, Kuzey Amerika'ya doğru göç dalgaları başladı. Göçle gelenler kıtanın kuzeyinde yeni bir uygarlığın temelini attı. İngiltere'de yaşanan ekonomik güçlükler ve siyasi baskılar 1620'den 1635'e kadar göçlerin yoğun bir şekilde gerçekleşmesine neden oldu. 17. Yüzyılda Amerika'ya gelen göçmenlerin çoğunun İngiliz olmasına karşın kolonilere dağılmış, İspanyollar, Portekizliler ve İtalyanlar da vardı. Ayrıca göçmen nüfusun geri kalanını, orta bölgelerde Hollandalılar, İsveçliler ve Almanlarla beraber diğer bölgelerde de az sayıda Fransızlar oluşturuyordu.[29]

İngiltere, kolonilerini kendi ticaret hacmi ve zenginliğini, geliştirecek sömürü ve denetim aracı olarak gördü. İngiltere'nin bu tavrı zaman içinde kolonilerde huzursuzluk yarattı. Bu duruma vergi yükleri, geniş topraklara el konulması, ticaret kısıtlaması ve Kıta'nın, Batı bölgesinin koloni yerleşiminine kapatılması eklenince, kolonilerde isyan duygusu oluşmaya başladı.[30]

Koloni döneminin sonlarına doğru, kültür ve eğitim bazı bölge ve topluluklarda ciddi anlamda ilerledi. Özellikle New England'da ilköğretim zorunlu hale getirildi, Yunanca ve Latince eğitimini mecbur kılan ortaokullar, dil okulu olarak eğitim verdi, Harvard ve Yale

---

[28] ABD Dışişleri Bakanlığı, *Amerikan Tarihinin Ana Hatları*, Erkmen Matbaası, İstanbul, 1951, s. 4.
[29] ABD Dışişleri Bakanlığı, *a.g.e*, s.12.
[30] Haluk Gerger, *Kan Tadı Belgelerle ABD'nin Kara Kitabı*, Ceylan Yayınları, İstanbul, 2003, s.24-25.

Üniversitesi gelişme kaydetti. Kolonilerde dergi, gazete hatta kalıcı değeri olabilecek kitaplar basılmaya başlandı, en eski matbaa 1639'da Cambridge'de kuruldu ve halen faaliyetine devam etmektedir. Kitapçılar, toplumda önemli kişiler haline geldi ve büyüklü küçüklü birçok kütüphane hizmete açıldı. Eğitim düzeyi arttıkça, ekonomik seviye de arttı ve mimari gelişti. Buna rağmen 1755'lerin Amerikasında basit, orta sınıf halktan oluşmuş çok büyük bir kitle vardı. Koloni döneminden, Amerikan ulusuna kalan en önemli miras, ortak dil olan İngilizcedir. Kolonilerde halk, en az İngiltere'deki İngilizler kadar, söz, basın ve toplantı özgürlüğüne bağlı bir kültür geliştirdi. Her ne kadar bu haklar yasalarla tamamen garanti altında değilse de söz konusu haklara büyük bir değer verildi.[31]

Kolonilerde yeni oluşan durumu, kabul etmeyen İngiltere karşı atağa geçmiş olsa da, 7 Yıl Savaşları (1756 – 1763) olarak adlandırılan süreçte Fransa, Hollanda ve İspanya'nın desteğini alan kolonileriyle müzakere masasına oturmak durumunda kaldı. İlk sürekli koloninin kurulmasından 1763'e kadar geçen süre zarfında, İngiltere ve Amerika birbirinden ayrışamadı. Koloniler ekonomik güç ve kültürel gelişme sağlayarak kendi kendilerini yönetme becerisi kazandı. İngiltere, büyüyen imparatorluğunun ekonomik gereksinimlerini karşılamak için kolonilerin vergilerini artırdı. İngiltere'nin uyguladığı vergi artırma politikası, kolonilerde ciddi anlamda huzursuzluk ve tepkiye neden oldu. Başlangıçta siyasi bir amaç olmamasına rağmen, itici güç vergilerin artırılması meselesidir. İngiltere'nin gün geçtikçe artan ekonomik baskıları sonucunda, ortak hareket edip, İngiltere'ye karşı bağımsızlığını ilan eden koloniler, 4 Temmuz 1776'da açıkladıkları bağımsızlık bildirisiyle yeni bir ulusun varlığını dünyaya duyurdular.[32]

Dünya tarihinde yeni bir sayfa açan bu belgeyi hazırlayanlar sadece bağımsızlıklarını ilan etmeyerek aynı zamanda kendilerini bu ayrılığa zorlayan nedenleri de açıklamaya çalıştı. Bağımsızlık bildirisini kaleme alan Thomas Jefferson yönetim ilkelerini şu şekilde tanımlamıştır. "Bütün insanlar eşit yaratılmıştır, onları yaratan Tanrı kendilerine vazgeçilmez bazı haklar vermiştir. Bu haklar arasında yaşama, özgürlük ve refahını arama hakları yer alır, bu hakları korumak için insanlar arasında meşru, iktidar hak ve yetkilerini yönetilenin

---

[31] Allan Nevins-Henry Steele Commager, *ABD Tarihi,* (Çev. Halil İnalcık), Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2005, s.59-63.
[32] Mark Kishlansky, Patrick Geary, Patricia O'Brien, *Civilization In The West,* Harper Collins College Publishers, Second Edition, New York, 1995, s.573-574.

rızasından alan hükümetler kurulmuştur. Herhangi bir hükümet şekli, bu amaçları tahrip eder bir nitelik kazanırsa, onu değiştirmek veya kaldırmak ve temelleri kendi güvenlik refahlarını sağlamaya en uygun görünecek ilkeler üzerine dayanan, güç ve yetkiyi aynı amaçla örgütleyen yeni bir hükümet kurmak o halkın hakkıdır." Yönetim ilkeleri açıklanırken bir taraftan da ayrığın nedenleri izah edildi. Bağımsızlığın ilanından, 1783 yılına kadar devam eden İngiltere-Amerika savaşı sonunda 1783'de Paris'te barış görüşmelerini başlatan İngiltere, 3 Eylül'de imzaladığı Paris Antlaşması ile eski kolonilerinin bağımsızlığını tanıdı.[33]

Kuruluş sürecinden yukarıda kısaca söz ettiğimiz ABD ile Osmanlı Devleti arasındaki ilk temas, siyasi etkenlerden bağımsız, Mağrib olarak adlandırılan Kuzey Afrika'da, Trablus, Cezayir ve Tunus'ta gerçekleşti. Bölgenin Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul'a olan uzaklığı, bölge yöneticileri ile Osmanlı merkezi yönetimi arasındaki bağın zayıflığı iki ülke arasındaki siyasetin gelişmesini engellemişse de Cezayir, Tunus ve Trablus yönetici (dayı) ve askerlerinin, Türk olmalarından dolayı iki ülke arasındaki ticari ilişiler başladı. Osmanlı Devleti'ne bağlı Mağrib (Garb Ocakları) bölgesi beylikleri geçimlerini, Akdeniz ve Atlas Okyanusu'ndaki gemilere saldırarak elde ettikleri ganimetlerden sağladıklarından, Osmanlı Sultanları, zaman zaman bölge yöneticilerine ferman göndererek anlaşmalı ülke gemilerine saldırmalarını ve vatandaşlarına müdahale etmelerini engelledi.[34]

1783 yılında Amerika'nın bağımsız bir devlet olmasının ardından, ticaret hacmi arttı. Ticari ilişkileri düzenlemek amacıyla Cezayir ile 1795'de, Trablus ile 1796'da, Tunus ile de 1797'de barış ve dostluk antlaşmaları imzalandı. Antlaşmaya göre, ABD Cezayir'e senede 12.000 altın (21.000 usd) ödemek zorundadır. Söz konusu vergi Cezayir tarafından talep edildiği takdirde silah ve malzeme olarak da ödenebilecektir. Amerikan tarihinde bir başka benzeri bulunmayan bu mecburiyet durumu ancak 1816'da kaldırıldı. Akdeniz'de ticaret yapan Avrupa Devletleri gibi Amerika da, bölgedeki Osmanlı Devleti egemenliğindeki ülkelere hediyeler gönderdi. Aynı zamanda Akdeniz'deki ticaretini korumak amacı ile harp gemilerinin inşasına başlayarak, Amerikan donanmasının oluşturulmasının temellerini attı.

---

[33] A. Nevins, H. S. Commander, *a.g.e.*, s.100-105.

[34] Hasan Tahsin Fendoğlu, *Modernleşme Bağlamında Osmanlı – Amerika İlişkileri,* Beyan Yayınları, İstanbul, 2002, s.179-180.

İlk Amerikan gemisinin İzmir Limanı'na gelişi 1797'de olsa da, 1783'den 1800'e kadar Doğu Akdeniz'deki Amerikan ticareti çok önem arz etmezken, 1801 ile 1812 yılları arasında ticaret hacmi ciddi oranda arttı. Bu süreçte İzmir Limanı'na aynı gün içinde 20 kadar Amerikan gemisinin yanaştığı oldu.[35]

Amerikan Kongresi, Benjamin Franklin, Thomas Jefferson ve John Adams'ı, Osmanlı Devleti ile ticaret ve dostluk antlaşması yapmak üzere 7 Mayıs 1784'de görevlendirdi ancak Amerika'nın Karadeniz'e açılmak için ısrarcı olması nedeniyle herhangi bir sonuç alınamadı. Amerikan tüccarları, kazançlı işler yapabilmek için Karadeniz'de ticari faaliyetleri olması ve İzmir gibi limanlarda Avrupalı Devletlerle eşit vergilere tabii olmaları gerektiğini belirtti. ABD'nin bir sonraki ticaret ve dostluk antlaşması girişimi, 1779 yılında oldu. Amerika'nın Londra Ortaelçisi Rufus King, Osmanlı Devleti'nin Londra Büyükelçisi İsmail Ferruh Efendi ve Doğu'da uzun yıllar yaşamış ve ticaret yapmış olan İngiliz tüccar Peter Abbott tarafından, ABD'nin Osmanlı Devleti ile ticaret antlaşması yapmasının Amerika'ya yarar sağlayacağı konusunda ikna edildi. Rufus King'in konu ile ilgili ABD'li yetkilileri bilgilendirmesinin ardından 8 Şubat 1779'da Lizbon'daki ABD Maslahatgüzarı William Loughton Smith görevlendirildi ve gerekli görüşmeleri yapmak üzere yola çıktı. Ancak yolculuk sırasında haydutlar tarafından saldırıya uğradı ve rehin alındı. Yaşanan talihsiz olaydan sonra ABD yönetimi uzun bir zaman başka herhangi bir adım atmadı.[36]

19. Yüzyıla gelindiğinde, Osmanlı Devleti ekonomik, siyasi, askeri, kültürel ve sosyal olarak zor zamanlardan geçerken, Atlas Okyanusu'nun batısındaki ABD tedbirli ve net politikalarla, her alanda gelişip ve güçlenerek önemli bir yol kat etti. Amerika, bağımsız bir devlet olmasının ardından Avrupa Devletleri'nin sömürgeci tavrına karşılık, topraklarını, yer altı – yer üstü kaynaklarını ve ülke birliğini korumak adına Avrupa'dan uzak durmaya gayret etti. Tüm bu çabaya karşın Avrupa Devletleri, Latin Amerika halklarının bağımsızlık savaşını bastırma bahanesi ile Orta ve Güney Amerika'ya yerleşmeye çalıştı. Bunun üzerine ABD 5. Başkanı James Monreo 2 Aralık 1823'de, temsilciler meclisi ve senatodan meydana gelen, Amerikan Kongresine, Amerikan dış politikasının temellerini oluşturacak olan mesajı

---

[35] Akdes Nimet Kurat, *Türk Amerikan Münasebetlerine Kısa bir Bakış 1800-1959*, Doğuş Matbaası, Ankara, 1959, s.8.
[36] Hazel Kul, *Mondros'dan Gümrü'ye ABD Basınında Ermeni Meselesi 1918-1920*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2019, s. 15.

gönderdi. Buna göre ABD'nin, Avrupa ile politik hiçbir ilgisi yoktur ve Avrupa'nın işlerine karışmayacaktır. Buna karşılık, Avrupa da, ABD'nin iç işlerine karışmamalı ve Amerika kıtasından uzak durmalıdır. Eğer herhangi bir Avrupa Devleti, Amerika kıtasına gelir, müdahale eder ya da sömürgecilik teşebbüsünde bulunursa, bu durum ABD tarafından düşmanlık olarak kabul edilecek ve söz konusu devlet, karşısında ABD'yi bulacaktır. Amerikan dış politikasında "Monreo doktrini" olarak kabul edilen politik yaklaşımın ilk sonucu olarak Avrupa Devletleri, İspanya'ya yardım edemedi ve 1820 ile 1830 yılları arasında Latin Amerika'daki tüm İspanyol sömürgeleri bağımsızlığını kazandı. Bu gelişmenin ardından Latin Amerika ülkeleri Birleşik Amerika'ya minnet duygusu ile bağlandı ve bu sayede Birleşik Amerika, bu ülkeler üzerinde siyasal bir nüfuz ve etki alanı kurdu.[37]

1820 yılında İzmir Limanı'nı ziyaret eden Amerikan savaş gemisi İzmirliler tarafından sempati ile karşılandı. Aynı gün İzmir'de çıkan büyük yangını söndürme çalışmalarına Amerikalı denizcilerin katılması, kendilerine duyulan sempatinin artmasına neden oldu. Geminin İzmir Limanı'nında demirlediği sırada, Kaptan-ı Derya Mehmet Hüsrev Paşa, Yunan İsyanı'nı bastırmaya çalıştığından Amerikan gemisinin kaptanı ile görüşemedi. Portekiz açıklarına giden Amerikan filosu kış mevsimini burada geçirdi ve isyan süresince tam bir tarafsızlık siyaseti uygulandı.[38]

Rumları ve Balkanlar'daki diğer Hristiyanları ayaklandırarak, bölgedeki Osmanlı egemenliğine son vermek ve bağımsız bir Yunan devleti kurmak amacıyla 1814 yılında Odessa kentinde Rusya desteğiyle, gizli Filiki Eterya derneği kuruldu. Örgüt 1818 yılında merkezini İstanbul'a naklederek, Mora, Tesalya, Selanik, Kıbrıs, Girit ve Ege adaları gibi Rumların nüfus bakımından yoğun oldukları bölgelerde şubeler açarak, üye sayısını ve propagandasını artırdı. Filiki Eterya tarafından organize edilen ve başta Rumeli olmak üzere Rumların yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde, 1821 Paskalya'sında başlayan isyan Osmanlı Devleti'ni uzun süre meşgul etti.[39] ABD, isyana açık destek verdi. Amerikan Dışişleri Bakanı John Adams'ın 1823 Haziran ayında, isyancıların elebaşlarından Alexander Mavrocordatos'a gönderdiği mektupta "Amerikan halkının özgürlük ve bağımsızlık yolunda mücadele veren

---

[37] Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi Cilt1-2,1914-1995,* Alkım Yayınları, İstanbul, 2007, s.71-73.
[38] A. N. Kurat, *a.g.e,* s.14.
[39] H. Veli Aydın, "1821 Yunan İsyanı Sırasında Selanik Sancağı ve İsyana Karşı Alınan Önlemler", *Tarih İncelemeleri Dergisi,* C.33 (2018), S.2, s.304-305.

Yunanlılara, içten destek verdiğini ve Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanması halinde, onu ilk tanıyan devletlerden birinin Amerika olacağını" ifade etti. Amerikalı yazar ve şairler de kamuoyunda isyancılar için pozitif algı oluşmasını ve yardım toplanmasını sağlayacak yayınlar yaptı. Özellikle New York, Boston, New Orleans gibi Rumların yoğunluklu olarak yaşadıkları bölgelerde kısa sürede Protestan Kiliseleri tarafından nakdi ve ayni yardımlar toplandı ve Amerikan ticaret gemileri ile isyancılara ulaştırıldı.

Süre gelen yıllarda Rusya, İngiltere ve Fransa, Yunanlılara destek olmak ve bağımsız bir Yunanistan kurulmasını sağlamak için, İngiltere ve Rusya arasında 4 Nisan 1826'da imzalanan Saint-Petersburg Protokolü ile Yunanistan'ın Osmanlı Devletine vergi ödeyen muhtar bir devlet haline getirilmesini sağlamaya çalıştı. 6 Temmuz 1827'de Rusya, İngiltere ve Fransa'nın katılımı ile Londra Antlaşması imzalandı. Buna göre, Osmanlı Devleti, Yunanistan'ın bağımsızlığını kabul etmediği takdirde isyancılara destek vereceklerdi. Ancak Protokol ve Antlaşma Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmedi.[40] Bunun sonucunda, Osmanlı Devleti tarihindeki en elim olaylardan birini yaşadı ve donanması Navarin'de Rus, İngiliz ve Fransız donanmaları tarafından yakıldı. Osmanlı Donanması'nın yakılması, Amerikalılar tarafından misli görülmemiş bir ihanet olarak yorumlanarak, tepki ile karşılandı.[41]

Navarin yangınından hemen sonra çıkan 1828 – 1829 Osmanlı – Rus Savaşını Osmanlı Devleti kaybederek, 14 Eylül 1829'da imzalanan Edirne Antlaşması ile Londra Protokolünde alınan kararları kabul etmek zorunda kaldı. 3 Şubat 1830'da Londra'da imzalanan yeni bir protokolle Yunanistan'ın bağımsızlığını resmen tanıdı.[42]

Navarin yangınından ardından, Amerika'nın gemi yapımı konusunda gösterdiği gelişim ve sahip olduğu tecrübeden dolayı başta Kaptan-ı Derya Hüsrev Paşa olmak üzere devlet kademesindeki yetkililer yeni bir donanma yapılması için ABD ile çalışmanın faydalı olacağına inanarak bu konuda hükümete tavsiyelerde bulundu. Bunu haber alan Amerika,

---

[40] Mustafa Turan, "Avrupalı Devletlerin Osmanlı Politikaları ve 1821 Yunan İsyanı", *Tehcirin 100. Yılında Osmanlı'nın Son Dönemindeki İsyanlar Uluslararası Sempozyumu,* Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, (2014), s.344-345.
[41] Nejdet Gök, "Osmanlı – Amerika İlişkilerinin Başlamasında Kuzey Afrika Ülkeleri (Garp Ocakları)'nın Etkileri ve İlk Antlaşmaların Diplomatik Açıdan Tahlili", *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,* S.11, (2014), s.221.
[42] M. Turan, *a.g.m.,* s.344-345.

Aralık 1828'de, İzmir konsolosu David Offley'yi görüşmeler için İstanbul'a gönderdi ise de herhangi bir anlaşma sağlanamadı.

1830'da, Amerika'nın Akdeniz filosu komutanı James Biddle, İzmir konsolosluğu görevine devam eden David Offley ve tüccar Charles Rhind, Osmanlı Devleti ile görüşmelerde bulunmak üzere görevlendirildi. Charles Rhind İstanbul'a giderek Babıali ile görüştü, diğer iki yetkili İzmir'de görüşmelerin sonuçlanmasını bekledi. 6 Şubat'ta başlayan uzun görüşmelerin ardından 7 Mayıs 1830'da iki ülke arasında Ticaret ve Dostluk Anlaşması imzalandı. Ancak yapılan anlaşma gizli ve açık olmak üzere iki kısımdan oluşmaktaydı. Anlaşmanın gizli bölümünü, İzmir'den İstanbul'a gelen filo komutanı James Biddle ve Konsolos David Offley birkaç gün sonra öğrendi. Gizli maddenin ABD anayasası ve dış politika prensiplerine aykırı olduğu gerekçesi ile anlaşmayı imzalamak istemediler ve kendi aralarında ciddi problemler yaşadılar. Uzun tartışmaların sonucunda, tüm üyeler tarafından imzalanan anlaşmanın geçerli olabilmesi için Amerikan Senatosu'nun onayının ardından, onaylı nüshaların İstanbul'da değiştirilmesi gerekiyordu. Amerikan Senatosu açık maddeleri onayladı, Amerika ya da Osmanlı Devleti'nde Amerikalılar tarafından, Osmanlı Devleti adına yapılacak olan savaş gemileri için gereken kerestenin Amerika'dan tedarik edilmesine ilişkin olan gizli maddeyi reddetti.[43] Bunun nedeni olarak da İngiltere ile kısa bir süre önce normalleşen ilişkilerinin bozulmasını istemiyor olması gösterilebilir çünkü Navarin'de Osmanlı-Mısır ortak donanmasının yakılmasında İngiltere baş aktör olarak yer almıştı.[44]

Antlaşmanın onaylanan maddelerine göre, Osmanlı Devleti ile ticaret yapan Amerikalı tüccarlar "en ziyade müsaadeye mazhar millet" statüsünün verdiği ayrıcalıklardan yararlanarak, İngiliz ve Fransız tüccarlarla aynı gümrük rejimine (%3) tabii oldu ve Karadeniz'e serbestçe çıkabilme hakkını elde etti. Bu şekilde Amerika, Rusya ile ticaret yapma imkânı kazandı. ABD, Osmanlı limanlarında istediği ve gerekli gördüğü zaman konsolosluk açabilecektir. Bu sayede ticaret yapan Amerikalıların karşılaştığı sorunları daha kolay çözebilme imkânına da sahip oldu.[45] Müslüman ya da gayrimüslim ayırımı

---

43 Ali İhsan Gencer vd., *Türk-Amerikan Silah Ticareti Tarihi*, Tarih/Araştırma Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2008, s. 30-31.
44 A. İ. Gencer vd., *a.g.e.*, s. 36.
45 Yavuz Güler, "Osmanlı Devleti Dönemi Türk Amerikan İlişkileri (1795-1914)", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.6, S.1, (2005), s.233.

yapılmaksızın Osmanlı Devleti vatandaşları ile Amerikan vatandaşları arasında herhangi bir sorun yaşanır veya suç unsuru söz konusu olursa, davaları Türk mahkemelerinde değil Amerikan mahkemelerinde görülecektir. Söz konusu maddeler karşılılık esasına dayanıyor olmasına rağmen iki ülke arasındaki uzak mesafe, Osmanlı denizciliğinin okyanus ötesine gidebilecek kadar gelişmediği ve Osmanlı Devleti'nin iç politikada yaşadığı sıkıntılar nedeni ile tek taraflı oldu.[46] Antlaşmanın üçüncü maddesindeki Amerikan tüccarları Osmanlı Devleti'ndeki faaliyetlerinde, her milletten simsar kullanabilecek, Osmanlı makamları da bununla ilgili herhangi bir müdahalede bulunmayacaktır, ibaresi Osmanlı Devleti bünyesinde yaşayan Ermeniler açısından önemlidir. Bu yıllarda Türkler askerlik, tarım ve kamu alanlarında aktifken Ermeniler zanaatkâr, banker, esnaf, tüccar ve simsardı. Bu nedenle Amerika antlaşmayı yaparken simsarların her millet ve dinden olabileceğini hükme bağladı.[47] Antlaşma ile Osmanlı ve ABD arasında kurulan resmi ilişki neticesinde, Amerikan Hükümeti'nin İstanbul'da bir temsilci bulundurması gerektiğinden dolayı Başkan Jackson tarafından denizci bir asker olan David Porter, 21 Mart 1831'de maslahatgüzar olarak İstanbul'a atandı. Hemen ardından başta İzmir olmak üzere, 1821 Eylül'ünde İstanbul, 1832'de ise Selanik, İstanköy, Bozcaada, İskenderiye, Beyrut, Kudüs, Bursa ve Çanakkale konsolosluklarını açtı.[48]

Elçi ataması bekleyen Osmanlı Devleti'nde, diplomatik temsilde en alt kademe olan maslahatgüzarlık makamı olumsuz bir etki yapmış olsa da Amerikan temsilcisine hiçbir güçlük çıkarılmadı, durumun ileride düzeleceği ümit edilerek antlaşmalar karşılıklı olarak değiştirildi ve uygulamaya konuldu. 1839 yılında mukim elçilik düzeyine çıkarılan diplomatik temsil, 1882'de orta elçilik, 1906'dan I. Dünya Savaşı'nın başladığı 1914 yılına kadar da büyükelçilik olarak devam etti.[49]

Maslahatgüzarın, İstanbul'a geldiği savaş gemisi Sultan II. Mahmut'un ilgisini çekti. Porter'ın izni ile geminin planını çizdirerek ve yapılacak yeni Osmanlı savaş gemilerinin bu plana göre inşa edilmesini emretti. 150.000 dolar karşılığında "The United State" korveti de

---

[46] Nuri Doğan, *Cumhuriyet Öncesi Türk Amerikan Ticaret Anlaşmaları,* Turan Yayıncılık, İstanbul, 1996, 26-27.
[47] Şenol Kantarcı, *Amerika Birleşik Devletleri'nde Ermeniler ve Ermeni Lobisi,* IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 63.
[48] Ali Sönmez, "Ayastefanos Antlaşması'nın Gölgesinde ABD Eski Başkanı Grant'ın Türkiye Ziyareti", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C.13, S.1, (2013), s.38.
[49] H. T. Fendoğlu, *a.g.e.*, s. 202-203.

Amerika'dan satın alındı. Ayrıca Porter'ın tavsiye edeceği bir uzmandan, Osmanlı donanmasının güçlendirilmesi ve yenilenmesi ile ilgili rapor talep edildi. Gemi inşa mühendisi Henry Eckford hazırladığı raporda, Osmanlı donanmasının kısa sürede düzelebileceğini düşündüğünü belirterek yaklaşık 100 Osmanlı gencinin hem tersanelerde çalışmak hem de İngilizce öğrenmek üzere Amerika'ya gönderilmesini tavsiye etti. Gemi inşasında ana malzeme olan kerestenin temini, ağaçlardan nasıl kesileceği ve hazırlanacağı ile ilgili yöntemlerin öğrenilmesinin öneminin de altını çizdi. Raporu beğenen II. Mahmut, Kaptan-ı Derya'ya emir vererek çalışmalara başlanılmasını istedi. Haliç'te Amerikan tarzı bir tersane ve savaş gemisi inşasına başlanması için karar verildi. Verdiği sözleri yerine getirilebilmek için çalışan Eckford, özellikle II. Mahmut ile olan diyaloğunu kıskananların ayak oyunları ve çıkardıkları zorluklar nedeni ile birçok engelle karşılaştı. Buna bir de alışık olmadığı iklim ve hayat şartları da eklenince rahatsızlanarak 12 Kasım 1832'de vefat etti. Eckford'un projelerini, yardımcısı Foster Rhodes devraldı ve Osmanlı donanmasının toparlanmasına yardımcı olacak gemilerin inşası tamamlandı. 1839 yılına kadar İstanbul ve Sinop'ta kalan Rhodes'in ülkesine dönmesiyle birlikte Amerikalıların gemi inşa faaliyetleri sona erdi.[50]

Osmanlı Hükümeti, 1840'lı yıllarda endüstrileşme projeleri tasarlamaya başladı. Bunun ilk adımı olarak, Bakırköy'deki bez fabrikasının ihtiyacı olan pamuğu üretmek amacıyla Yeşilköy civarında pamuk yetiştirmeyi hedeflendi. Üretim sürecinde bir uzman yardımı almak için Amerikan Dışişleri Bakanlığı ile temasa geçilerek alanında uzman birinin gönderilmesi rica edildi. Osmanlı'nın bu ricası Amerikan yönetimi tarafından olumlu karşılandı ve 1846'da, Dr. Davis ve beraberindeki birkaç kişi İstanbul'a geldi. Kendisinden Halkalı 'da büyük bir numune çiftliği kurması ve özellikle pamuk yetiştirmesi istendi. Öte yandan, kendisinden beklenilenlere rağmen, Dr. Davis'in çalışabilmesi için istedikleri temin edilemedi ya da çok geç yerine getirildi. Osmanlı'daki tüm endüstri faaliyetlerini elinde bulunduran Ermeni uyruklu Ohannes Dadyan ve Bogus Dadyan kardeşler Numune Çiftliği projesine dahil oldu. Dadyan kardeşler, Dr. Davis'e ciddi bir takım güçlükler çıkartarak, çalışmasını imkânsız hale getirdi. Söz konusu olumsuz şartlara dayanamayan Dr. Davis kısa

[50] A. N. Kurat, *a.g.e,* s.17-21.

sürede ülkesine döndü, sadece temelleri atılarak projesi hazırlanan Numune Çiftliği, sonraki yıllarda Ziraat Enstitüsü'ne dönüştürüldü.

1847'de ise, madenler üzerinde araştırma yapmak ve enstitü kurmak için Amerikalı jeoloji uzmanı Profesör Smith davet edildi. Prof. Smith, Morse telgrafını kurmayı teklif ederek, Sultan Abdülmecit'e konu ile ilgili bir sunum yaptı. İstanbul ile Edirne arasında bir telgraf hattı kurulması düşünüldü. Bazı paşaların muhalif olmasından dolayı bu proje de gerçekleştirilemedi. 7 yıl sonra çıkan Kırım Harbi sırasında daha önce reddedilen telgraf hattı bu defa İstanbul'u dünyanın her yeri ile bağlayacak şekilde kuruldu. Kırım Harbi'nde birçok Amerikalı subay ve cerrah doktor Osmanlı ordusunda görev aldı.[51]

Gelişen ilişkiler neticesinde, 1850 yılında resmi görev ile İngilizce bilen ve denizci olan Binbaşı Emin Bey, Amerika'da gemi inşaatı ve eğitimi hakkında bilgi edinmek üzere Amerika'ya gönderildi. Amerikan Senatosu, Osmanlı Subayını gerektiği şekilde karşılamak üzere devlet bütçesinden 10.000 dolar tahsis ederek, Amerikan Hükümeti'nin misafiri olduğunu belirtti. Hatta New York Herald Gazetesinde, Osmanlı Devleti hakkında güzel makaleler çıktı, Emin Bey Büyükelçi olarak tanımlandı. Amerikan Başkanı Millard Fillmore tarafından Beyaz Saray'da kabul edildi. Kendisine hazırlanan program dahilinde tersane, fabrika ve okulları gezdi, gittiği her yerde çok iyi karşılandı. Program bitiminin ardından, 21 Eylül 1850'de ikinci kez Başkan tarafından kabul edilerek, kendisine 430 adet denizcilik kitabı hediye edildi. İstanbul'a dönen Binbaşı Emin Bey gezisi hakkında rapor vererek, kitapları Bahriye Mektebi'ne teslim etti. Hediye edilen kitaplara karşılık olarak Boston'daki, Şark Cemiyeti'ne Arapça ve Farsça eserler yollandı. Bu şekilde Türkiye ile ABD arasındaki ilk karşılıklı kültürel değişimin de yapıldığını söyleyebiliriz.

İlk resmi ziyaretin ardından, Amerika, ABD'nin kurucusu George Washington adına yapılacak olan abidede kullanılmak üzere her ülkeden bir mermer plaka göndermesini istedi. Bu istek Osmanlı yönetimi tarafında büyük bir memnuniyetle karşılandı, 1852'de

---

[51] A. N. Kurat, *a.g.e,* s.25-26.

Washington'a gönderilen "Abdülmecit Han'ın dostluğu teyit için temiz adı yukarıya, Washington'da işbu taşa yazıldı" ifadelerinin yer aldığı mermer plaka abideye kondu.[52]

1850'de yapılan resmi ziyaretin olumlu etkilerinden dolayı, 1858 yılında Osmanlı Hükümeti, Amerika'da yaptırılması düşünülen savaş gemisi için incelemelerde bulunmak üzere bir heyet göndermek istedi. Konu ile ilgili fikri sorulan, İstanbul'daki Amerikan Elçisi Caroll Spence durumu hemen Washington'a bildirerek, bu ziyaretin Amerikan ticaretine katkıda bulunacağını bundan dolayı kolaylık gösterilmesini istedi. Senatoda kabul edilen ziyaret için 20.000 dolar ödenek ayırdı. Mart ayında Amerika'ya varan askeri heyet çok iyi karşılandı ve basında Osmanlı ile ilgili olumlu yazılar çıktı. Her ne kadar gemi yapımı için anlaşma sağlanamasa da, heyete ilgi gösterilerek, tersaneleri gezmeleri ve bilgi edinmeleri için her türlü kolaylık sağlandı.[53]

12 Mart'ta çıkan haberde, Türk Heyeti'nin varışı ve karşılanması ile ilgili detaylar okuyucuya aktarılıp, Amerika ve Türkiye arasındaki dostluk vurgulanmış ve ziyaretten duyulan memnuniyet belirtildi.[54]

1830 yılında imzalanan Dostluk ve Ticaret Antlaşması'nın, süresi 25 ile sınırlı olduğundan, 1855'de Osmanlı Hükümeti yeni bir anlaşma yapılması gerektiğini, ABD Elçisi Spence iletti. Aynı dönemde Avrupalı Devletler de Osmanlı'dan yeni ticaret ayrıcalıkları elde etmek için yoğun çaba harcıyordu. Hükümet tüm bu baskılar sonucunda taraf ülkelerin temsilcilerinden oluşan bir heyet ile yeni gümrük rejimini belirlemek üzere toplantılar yapmaya başladı. Uzun süren görüşmelerin ardından 1859 yılı sonunda anlaşmaya varıldı. Antlaşmanın geçerli olabilmesi için Osmanlı Devleti ile diğer devletler arasında yeni antlaşmalar yapılması gerekti, 1861 ve 1862 yıllarında söz konusu devletler ile yeni ticaret antlaşmaları imzalandı. ABD ile de 13 Şubat 1862'de yeni bir Dostluk ve Ticaret Antlaşması imzalandı.[55]

Antlaşmanın tabiiyet ve yargılamaya ilişkin hususları 1830 antlaşması ile belirlendiği şekli ile korundu. Getirilen yenilikler ise şu şekildedir. ABD vatandaşları Osmanlı Devleti'nin

---

52 A. İ. Gencer vd., *a.g.e.*, s. 32-33.
53 A. N. Kurat, *a.g.e*, s.29.
54 "The Turkish Admiral in New York", *Chicago Tribune*, 12 Mart 1858, s.3.
55 Adem Kara, "Osmanlı Devleti – ABD Ticari İlişkileri", *Akademik İncelemeler Dergisi*, S.2, C.1, (2006), s.41.

her yerinde ticaret yapabilecektir. Tekel usulü kaldırıldı, ABD vatandaşlarına zorla mürur tezkeresi[56] satmaya çalışan valilerin cezalandırılacağı hükmü getirildi. Osmanlı Devleti sınırları içinde kullanılmak üzere ticaret ve sanayi malı satın alan ABD'li tüccarların "en ziyade müsaadeye mazhar millet"lerin vatandaşlarından fazla vergi ödemeyecekleri kabul edildi. Tarafların ihraç edilecek mallar için sadece bir kez vergi ödemeleri, ihracı serbest bırakılan malların keyfi biçimde yasaklanamayacağı, %8 olan gümrük vergisinde, her yıl %1 oranında indirim yapılacağı hükme bağlandı. Tarafların birbirinden talep edeceği, fener, liman, karantina, kılavuz vergilerinin, yerli gemilerden alınandan fazla olmayacağı, iki ülke kanunlarına göre o ülkenin bandırasını taşıyan gemilerin farklı bir bandıra taşıyamayacağı ve ABD gemilerinin Boğazlar'dan geçişi sırasında transit vergisinden muaf olması kararı alındı. Ayrıca, Osmanlı limanlarına getirilen Amerikan mallarının ithalat vergisi %3 ten , %2 ye düşürüldü. Ticareti yapılan malların gümrük vergilerinin tespit edileceği bir çizelge hazırlanarak, çizelgenin 7 yıl geçerli olacağı belirtildi. Eğer 7 yıllık sürenin bitmesine 6 ay kala taraflardan birisi çizelgenin değiştirilmesini talep etmezse, söz konusu geçerlilik süresi 7 yıl daha uzayacaktır. Öte yandan Amerikan tuz ve tütününün, aksi ilan edilmedikçe top, barut, silah gibi mühimmatların Osmanlı Devleti sınırları içine sokulması yasaklandı. Antlaşma karşılılık esasına dayandırıldı. Antlaşmanın onay belgelerinin iki ülke arasında değiştirilmesinin ardından 28 yıl geçerli olacağı ancak taraflardan birisi isterse 14. ve 21. yılda anlaşmayı feshedebileceği karara bağlandı. Onaylanan belgelerin, 5 Haziran 1862'de karşılıklı değiştirilmesi ile anlaşma yürürlüğe girdi.[57]

7 Ağustos 1862'de, Osmanlı Devleti ile ABD arasındaki ticari antlaşma duyuruldu, ticari özgürlük alanlarının çizildiği, şu an için Osmanlı Devleti'ne tuz ve tütün satışının yasaklandığı, aksi bir durumda tazminat söz konusu olacağı yazıldı.[58]

Sultan Abdülaziz'in tahta çıkışını tebrik etmek için Başkan Abraham Lincoln'ün 2 Ekim 1861'de gönderdiği tebrik yazısı, Sultan tarafından büyük bir memnuniyetle karşılandı.

---

[56] II. Mahmut zamanında, Osmanlı Devleti'nde gelişigüzel yerleşimleri, vergi yükümlülüğünden kaçışı, kaçak işçi ve işsiz akınını önlemek, ülke içinde seyahat edebilmek, özellikle İstanbul'a gidebilmek için kullanılan izin belgesidir. 1908'de II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra kişisel özgürlüğe aykırı olduğu gerekçesiyle kaldırılmıştır. Hamiyet Sezer, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Seyahat İzinleri (18 – 19. Yüzyıl)", *Tarih Araştırma Dergisi*, S.33, C.21, (2003), s. 106.
[57] Mine Erol, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerika Birleşik Devletleriyle Yaptığı Ticaret Antlaşmaları,* Damla Matbaacılık, Konya, 2005, s.13-31.
[58] "Speeches By Boutwell Shields", *Chicago Tribune*, 7 Ağustos 1862, s.1.

Bu süreye kadar gelişen Osmanlı - ABD ilişkileri, Amerikan iç savaşı sırasında Osmanlı'nın Federal Hükümeti desteklemesine neden oldu. İç savaş ile ilgili haberlere basın tarafından yer verildi, her fırsatta da Osmanlı Devleti'nin Federal Hükümet'in birliğini ve başarısını temenni ettiği basında yer aldı. Ayrıca Sultan Abdülaziz, 26 Mart 1862'de yayınladığı bir ferman ile Amerikan Federal Hükümeti gemilerine karşı, korsanlık yapan gemilerin Osmanlı Limanları'na girmesini yasaklandı. Osmanlı'nın bu tavrına karşılık, Washington duyduğu memnuniyeti dile getirerek, Başkan Lincoln'un teşekkürleri Sultan'a iletti. Federal Hükümet'in 1863'de kazandığı zafer İstanbul'da memnuniyetle karşılandı. Lincoln'un 1864'de ikinci kez başkan seçilmesinin ardından, Nisan 1865'de suikast sonucu öldürülmesi, Osmanlı makamlarında üzüntüye neden oldu. Yeni Başkan Johnson da Osmanlı Devleti'ne karşı dostane bir tavır sergiledi ve bir savaş gemisini nezaket ziyaretinde bulunmak üzere İstanbul'a gönderdi. 12 Eylül 1866'da gemi komutanı sarayda Sultan Abdülaziz tarafından kabul edildi ve Federal Hükümet'e başarısından duyulan memnuniyet iletildi.[59]

1.2. ABD ve Girit Sorunu

1867 yılında çıkan Girit İsyanı, Osmanlı-ABD ilişkilerinde önemli bir rol oynadı. Girit 19.Yüzyılda çeşitli sebeplerle karışıklıkların yaşandığı bir dönem geçirdi, söz konusu durum, 1821 Yunan İsyanı ile görünür olmaya başladı. 1821 Yunan İsyanı ve 1825 Sisam İsyanı, Girit'te hareketlenmelere neden oldu. Bölgeden isyana katılanların olduğu tespit edildi. Filiki Eterya Derneği'nin çalışmaları, Yunan isyanın etkilerinin Girit'e kadar ulaşmasını sağladı. Girit'i çevreleyen coğrafyanın isyanlar ve bağımsızlık hareketleri nedeniyle yaşadığı kaos Osmanlı Devleti açısından, Girit'in yönetim ve kontrolünü zorlaştırdı. Girit'te yaşanan sıkıntılarda, adadaki Rumların bağımsızlık istekleri kadar gittikçe zorlaşan ekonomik koşullar da etkili oldu. Girit'te toprağın üçte ikilik kısmının, ada nüfusunun yaklaşık beşte ikisini oluşturan Müslümanlara ait olmasından ve Hristiyanların, Müslüman Giritlilere, 90 milyon kuruşa yakın borcundan dolayı isyanın, milliyetçi refleksler kadar ekonomik gerçeklerle de yakından ilgili olduğunu söyleyebiliriz.[60]

---

[59] A. N. Kurat, *a.g.e.*. s.30-31.
[60] Hayrettin Pınar, "Diplomasi ile Siyasetin Birlikteliği: Girit İsyanı ve Ali Paşa", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* S.18, (2008), s. 2-3.

1866’da başlayan Girit İsyanı sırasında, Yunanistan ekonomik bakımdan isyana destek veremeyeceği için Yunan basını kamuoyunu tahrik edecek yayınlar yaparak isyancılar için para ve insan yardımı sağlamaya çalıştı. Girit bölgesinde çıkar hesapları olan İngiltere, Rusya, Fransa ve ABD gelişmelerin kendi menfaatleri doğrultusunda ilerlemesini istedi. İngiltere, Rusya’nın güdümünde büyük bir Yunan Devleti kurulmasını tercih etmediğinden, Osmanlı Devleti’nin lehinde bir politika izledi.[61] Rusya ise Osmanlı Devleti ve İngiltere’nin karşısında yer alarak isyanı destekledi. III. Napolyon’un milliyetçi hareketleri desteklemeye dönük siyaseti nedeni ile Fransa’nın süreklilik gösteren bir politikası olmadığından, tutumu gelişmelere göre değişkenlik gösterdi. İngiltere, Süveyş Kanalı’nın güvencesi olan Girit’in Osmanlıların yönetiminde kalmasını istediğinden, adadaki mevcut durumun değişmemesi yönünde bir politika takip etti. Büyük devletlerin birbirlerini kontrol eder tarzda, menfaatlerine göre politikalar izlemesinin Yunanistan’a yansıması olumsuz oldu ve taleplerinin çoğu askıda kaldı. Girit’in, Anadolu’nun savunma kalelerinden biri olma özelliğinden dolayı, Osmanlı Devleti burada tutarlı ve kararlı bir politika izlemeye çalışarak, sorunun çözümü için hem askeri hem de diplomatik anlamda aktif olmaya çaba harcadı ve Girit’teki sorunu ciddi kayıplar vermeden çözmeyi hedefledi. Girit’e gönderilen Sadrazam Ali Paşa’nın faaliyetleri isyancıların hareketlerini sınırlayarak halkı yatıştırdı. Ali Paşa, hem büyük devletlerin Osmanlı’nın iç işlerine karışmasını engellemek hem de Yunanistan’ı Girit meselesinin dışında tutmak amacı ile bir ıslahat projesi hazırladı.[62] Osmanlı Devleti, 12 Eylül 1867'de Girit'te genel af ilan etmek için hazırlıklara başladı. 6 Ekim 1867'de yapılması hedeflenen ıslahatlar açıklandı. Vergilerde azaltmaya gidileceği, valinin, bir Müslüman, diğeri Hristiyan iki danışmanla beraber çalışacağı, yerel ve genel meclisler kurulacağı, bunların üyelerinin Müslüman ve Hristiyanlardan seçileceği, adanın sancaklara bölünüp idarecilerinin yarısının Müslüman, yarısının da Hristiyan olacağı ve resmî yazışmaların Türkçe ve Rumca olmak üzere iki dilde yapılacağı açıklandı.[63] Hazırlanan proje, Girit’te yaşayan Rumları tam anlamı ile ikna etmemiş olsa da Osmanlı Devleti’nin adadaki faaliyetlerini uluslararası alanda meşru bir zemine taşıdı. Osmanlı Devleti’nin Yunanistan’a verdiği nota, menfaatleri doğrultusunda isyana müdahil olan büyük devletlerin, Haziran 1868’de, notanın haklılığını

---

[61] Bilal Karabulut, “Osmanlı’nın Zor Sınavı: Fransa’nın Tutarsız Politikaları Ekseninde Girit İsyanı (1866 - 1869)”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi,* S.16 (2008), s.81-82.
[62] Musa Gümüş, “1866-1869 Girit İsyanı ve Yunanistan: Namık Kemâl’den Tespitler”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C.5 (2016), S.1, s.31-32.
[63] Nurettin Gemici, “Girit’e Ait 1870 Tarihli Bir Belge”, *İstem Dergisi,* S.13 (2009), s.283.

açıklamalarıyla, Yunanistan notayı kabul etmek zorunda kaldı ve Girit'teki krizin çözülmesi kolaylaştı.[64] Girit isyanının Amerikan basınına yansımasının, ABD'nin bölgedeki çıkarları doğrultusunda olduğunu söyleyebiliriz. 31 Ağustos'ta yayınlanan haberde, Giritlilerin bağımsızlıkları için ayaklandığı, isyanın gün geçtikçe ilerlediği ve İstanbul yönetimi tarafından Girit'in kuşattığı duyuruldu.[65] 11 Eylül'de, Girit'te Sultan'a karşı bir isyan başladığı, isyanın Arnavutların olduğu bölgeleri de kapsadığı, bölge halkının Türkiye'den ayrılıp, bağımsızlığını talep ettiği yazıldı.[66] Girit'te yaşananların birçok farklı noktası olan Doğu Sorunu'nun gittikçe büyüyen bir parçası olduğu, tüm gözlerin bölgeye çevrildiği, Türkiye'nin batı sınırında çok büyük bir tedirginlik yaşandığı belirtildi. Yaşanan gelişmeler özellikle Karadağ ve Sırbistan tarafından takip ediliyordu. Olay tüm yönleri ile değerlendirildiğinde, "Hasta Adam'ın", tekrardan hastalandığı takdirde bu sefer hastalığın ölümle sonuçlanacağı aşikârdı. Avrupa'nın içinde olduğu politik, ahlaki ve ekonomik karmaşa savaşa yol açmadan çözülemeyecek kadar umutsuzdur.[67] 30.000 Türk askeri ile 40.000 Giritli isyancı çatışma halindedir, Giritliler kötü komuta edildiği için 600 kişi kaybetti. Yunan Kralı yaptığı konuşmada, Türkiye'deki Hristiyanlarla beraber Avrupalı Devletlere büyük sempati duyduklarını ve Yunan halkının amaçlarına ulaşmasının engellenemeyeceğini söyledi.[68]

1867 yılının ilk ayında, Girit'te ki savaş bitti ve Girit'e gelen gönüllüler Yunanistan'a döndü.[69] Türkler, çok kayıp verilse de Girit'teki olayları bastırdı, Avrupa'nın konuya müdahil olmasını istemedi ve bu konuda yapılan teklifleri geri çevirdi.[70] Yunanistan Kralı George, Amerikan Kongresi'ni kast ederek, Girit olayları sırasında ABD'nin Girit Hristiyan halkı için göstermiş olduğu sempatiden duyduğu memnuniyeti dile getirdi.[71] Sadrazam, Girit olaylarına yol açan sorunları çözümlemek üzere reform çalışmaları yapmış olmasına rağmen 50.000 civarında kişi Girit'ten Rus, Fransız, Avusturya ve İtalyan gemileri ile Yunanistan'a gitmek üzere Girit'i terk etti. Giritliler ve Türkler arasındaki anlaşmazlık da hala sürüyordu.[72]

---

[64] M. Gümüş, *a.g.m*, (2016), s.31-32.
[65] "The Cretan Assert Their Indepence", *Chicago Tribune*, 31 Ağustos 1866, s.1.
[66] "Revolutionary Movements of the Cretens and The Epirotes", *The New York Times*, 11 Eylül 1866, s.1.
[67] "The Cretan Diffuculty", *Chicago Tribune*, 2 Ekim 1866, s.2.
[68] "Account of the Late Battle Between The Turks and Cretans", *Chicago Tribune*, 2 Ekim 1866, s.1.
[69] "The Cretan War Ended", *Chicago Tribune*, 27 Ocak 1867, s.1.
[70] "Complications of the Eastern Question", *Chicago Tribune*, 19 Eylül 1867, s.1.
[71] "From Europe", *Chicago Tribune*, 23 Eylül 1867, s.2.
[72] "Grand Vizier Gone to Creta as Commissioner", *Chicago Tribune*, 14 Ekim 1867, s.1.

İngiltere ve Fransa, şu anki duruma göre, Girit'in Osmanlı Devleti'ne bağlı kalması, mevcut durumun devam etmesi, Yunanistan'ın ise küçük bir ülke olarak varlığını sürdürmesini isteyen politikasını devam ettirmektedir. Türkler elindeki son kartı oynadı ama oyunu kazanması mümkün olmadı. Osmanlı Devleti, Avrupa'nın Girit'te yaşanan soruna müdahalesini engelleyebilmek için uğraştı, ancak kıtlık düzeyindeki ekonomik sorunlar ve gelecek olan kış mevsiminde zorlaşacak hayat şartlarının yeni isyanlara neden olacağı açıktır.[73]

Osmanlı Hükümeti, Amerika'da yaşayan Rumların, Girit isyancılarına yardım etmeye başladıklarını, silah gönderdiklerini ve hatta Amerikan Hükümeti'ni de konu ile ilgili taraf olmaya ikna çalışmaları içinde olduğuna dair haberler almasından dolayı Washington'a elçi göndermeye karar verdi. Söz konusu dönemde, Washington'da elçi olmak Türkler tarafından tercih edilmediğinden dolayı, Fransız asıllı Edouard Blacque'in atanmasına karar verildi. Blacque, Osmanlı Hükümeti tarafından Paris'e eğitime gönderilmiş, mezuniyetinin ardından İstanbul'a dönerek Liman İdaresinde mütercim olarak çalışmıştır. Ardından önce ateşe sonra başkâtip olarak tayin edildiği, Napoli'de başkonsolosluk görevine devam ederken de Washington'a elçi olarak atandı. Fransızcadan başka çok iyi derecede İtalyanca ve İngilizce bilen ve diplomasi tecrübesi olan Blacque, 28 Ağustos 1867'den 4 Ağustos 1873'e kadar görevine devam etti.[74] Türk Hükümeti'nin, ABD'ye ilk kez elçi gönderdiği ve beklenenin aksine elçinin Müslüman ve Türk değil, Katolik ve Fransız asıllı olduğu vurgulandı. Elçi, fes giymesine rağmen Müslüman özellikleri taşımamaktadır. Blacque'in uzun yıllar Paris'te kaldığı ve diplomasiyi iyi bildiğinden dolayı Osmanlı Sultan'ı iki ülke arasındaki ilişkilerin iyiye gideceğini beklemektedir.[75]

Avrupa siyasetinden uzak durmayı prensip edinen Amerika, isyan sırasında bazı konulardan uzak duramadı. Amerika'da kalabalık ve nüfuz sahibi bir Rum Cemaati'nin varlığı, Girit isyancılarına sempati duymaları ve maddi yardımda bulunmaya çalışmaları birçok Amerikalıyı etkiledi. Cemaatin seslerini, Senato ve Kongreye kadar ulaştırmaları ihtimalini ortadan kaldırmak ve Amerika'nın tarafsızlık siyasetine devam etmesini sağlamak

---

[73] "The Real Condition of The Cretan's", *Chicago Tribune,* 26 Ekim 1867, s.2.
[74] A. N. Kurat, *a.g.e.,* s.32.
[75] "Arrival Of The First Turkish Embassy To The United States", *Chicago Tribune,* 17 Ağustos 1867, s.4.

Elçi Blacque'nin en önemli amacı oldu. Blacque'nin diplomasi tecrübe ve becerisi sayesinde Rum faaliyetleri engellendi, Amerika tarafsızlığını korudu.

Amerikan iç savaşının ardından Amerikan devlet depolarında birçok silah kaldı. Bu silahların satışa çıkarılması üzerine Elçi Blacque, Osmanlı Hükümeti'ne konu ilgili bilgi vererek, Hükümet'ten aldığı talimat üzerine, Osmanlı Ordusu'na silah alınması için girişimlerde bulundu. 1869'da ilk olarak 50.000 hemen sonrasında 114.000 tüfek siparişi verildi. Artan Rus tehlikesine karşı, 1872 Kasım'ında Albay Tevfik Bey ve mahiyetindeki 3 subaydan oluşan heyet silah alım işleri ile ilgilenmek üzere Amerika'ya gönderildi. Silah fabrikasını ziyaret eden ve yapılacak olan 500.000 yeni tüfeğin imalatına refakat eden ekip Haziran 1875'de silahların siparişini verdi ve üretilen silahlar bir süre sonra Osmanlı Devleti'ne gönderilmeye başlandı. Söz konusu silahlar 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda kullanıldı. Abdülaziz'in ardından tahta çıkan II. Abdülhamit döneminde de Amerika ile iyi ilişkiler devam etti. Sultan, Amerika'dan gelen Kongre üyesi Mr. Hewitt ve İstanbul Elçisi Samuel S. Cox'u, sarayda kabul etti ve karşılıklı hediyeler verildi. Amerika tarafsızlık ilkesini benimsemesine karşın, Osmanlı-Rus Savaşı'nda kullanılan silahların temininde zorluk çıkarmadı ve İstanbul'da bulunan tüm Amerikalılar da, Rusya aleyhinde tavır aldı. [76]

1906'da İstanbul'daki Amerikan elçiliğinin, Büyükelçiliğe yükseltilmesinin ardından, 1908 yılında da II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi, Amerikan yönetimi tarafından olumlu karşılandı. Amerikan elçisi, Avrupa Devletleri'nin uzun yıllardır Osmanlı Devleti'nde zorla yapmak istedikleri reformların, bir hamlede gerçekleşmiş olması karşısında hem şaşırdı, hem de ülkenin her tarafını saran başıbozukların, çetecilerin ve eşkıyaların bir an içinde kaybolmaları ve yolsuzlukların ortadan kalkması sonucunda Osmanlı Devleti'nin kısa sürede hem ekonomik hem de siyasi olarak toparlanacağını düşündüğünü ifade etti. Ortaya çıkan bu yeni durumda Osmanlı – Amerikan ilişkilerinin ve ticaretinin çok daha iyi noktalara geleceğini umut ettiğini de Washington'a bildirdi.[77]

II. Meşrutiyet'in 24 Temmuz'da ilan edilmesi, 26 Temmuz'da Amerikan basınında yer aldı. "Türkler Sultan'ın rehin alındığına dair şüphede", manşeti ile çıkan haberde, yeni

---

[76] A. N. Kurat, *a.g.e.,*, s.33-37.
[77] Ebru Güher, *Başlangıcından Birinci Dünya Savaşına Kadar Türk – Amerikan İlişkileri*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ, 2013, s.282.

anayasanın zaman kazanmak için bir hile olabileceği, Avrupalı Devletler'in Makedonya'da harekete geçmek için devrimin sonuçlarını bekleyecekleri yazıldı. Müslümanlar, yüzyıllarca duyarsız bir kadercilik içinde, tek bir kişinin kurallarına bağlı, hiçbir politik özgürlüğü olmadan yönetildi. Sultan anayasayı, yükselişe geçen Türklerin baskısı ile kabul etti. Bir takım güçlükler yaşanacaktır ama kısa vadede İmparatorluğa özellikle de Balkanlar'a, dışarıdan müdahaleyi önlemek amaçlandı.[78] Sultan'ın yeğeni olan Prens Selahattin uzun zamandır Paris'te yaşamaktadır. Genç Türkler, kendisini liderleri olarak görmektedir. Kurduğu partinin amacı mutlakıyet yönetimine karşı, temsili rejimdir. Prens Selahattin ve onu takip eden kitle, yapılan yeni düzenlemelerin bütün dünyanın yararına olacağını, güçlü ve ilerleyen bir Türkiye'nin yıllara dayanan "Doğu Sorunu'nun" çözümünde ve barışın sağlamasında çok etkili olacağını düşünmektedir.[79] Roosevelt, Türkiye'deki özgürlüğü selamlıyor, manşeti ile çıkan haberde, kısa süre içinde Washington Büyükelçisi'nin görevden alınmasının ardından New York Konsolosu olan ve Washington'a Maslahatgüzar olarak atanan Münci Bey, parlamentonun kapalı olduğu 32 yıl boyunca Türklerin çok zorluk çektiğini beyan etti. Türk, Ermeni, Suriyeli, Arnavut ve bazı Yunanlıların bile New York - Manhattan'daki Carnige Hall'da, Münci Bey'in de katılımıyla bir araya gelerek, Türk Anayasası'nın yürürlüğe girişini kutladı. Toplantı, Genç Türklerin himayesinde yapıldı ve Başkan Roosevelt, Carnige Hall'da yapılan toplantıdan duyduğu memnuniyeti açıkladı. Dünyanın her yerindeki herkes için inancı ya da ırkı ne olursa olsun özgürlük ve eşitliğe inandığını ve Türkiye'de yaşanan umut dolu harekete ilgi ve sempati ile yaklaştığını ifade ettiği mektubu okundu.[80]

II. Meşrutiyetin ilanından, I. Dünya Savaşı'nın başladığı 1914 yılına kadar, Osmanlı Devleti ile ABD arasındaki ilişkiler olumlu devam etti. 6 Nisan 1917'de ABD'nin Osmanlı Devleti'nin müttefiki olan Almanya'ya savaş ilan etmesi üzerine, 20 Nisan 1917'de iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler kesildi. Dört yıl süren savaştan yenik çıkan Osmanlı Devleti'nin, parçalanıp paylaşılması gündeme geldiğinde, Başkan Wilson, Amerikan Kongresi'nde yaptığı konuşmada, Osmanlı Devleti'nde, Türklerin yoğun olarak yaşadıkları

---

[78] "Turks Suspicious Of Sultan's Pledge", *The New York Times,* 26 Temmuz 1908, s.15.
[79] "The Young Turks", *The New York Times*, 10 Ağustos 1908, s.6.
[80] "Roosevelt Hails Freedom In Turkey", *The New York Times*, Eylül 1908, s.5.

bölgelere tam egemenlik verilmesi gerektiğini ifade etmişse de, Osmanlı Devleti'nin adım adım sona yaklaştığı yıllar başladı.[81]

ABD'nin, coğrafi olarak Osmanlı Devleti'nden uzak olması ve 1917 yılına kadar Avrupa Kıtası'nda yaşanan olumlu ya da olumsuz her türlü olaya karışmamayı tercih etme politikasından dolayı, Osmanlı Devleti ile olan ilişkileri de daha çok ikili temaslarla yönetildi ve ilişkilerin diplomatik düzeye çıkması zaman aldı. Ayrıca, ABD ile Osmanlı Devleti'nin temaslarında, Avrupalı Devletler'in tepkileri de dikkatle izlendi, her iki taraf da Avrupa başkentleri ile herhangi bir gerginliğin içinde olmaktan kaçındı. Bundan dolayıdır ki, 19.yy. da devletlerin aralarındaki anlaşmazlıkları güç kullanarak çözme eğilimleri, ABD ve Osmanlı Devleti için geçerli olmadı, gerginlikler silahlı çatışma boyutuna ulaşmadan giderildi.

ABD ve Osmanlı Devleti arasındaki temel sorunları iki farklı gruba ayırmak mümkündür. İlki sadece söz konusu iki devleti ilgilendiren, misyoner faaliyetlerinin ortaya çıkardığı sorunlar ve hukuki anlaşmazlıklardır. İkincisi ise, hem ABD hem de Avrupalı Devletler ile yaşanan, Boğazlar ve Macar Mültecileri sorunlarıdır.[82]

1.3. Misyonerlik Faaliyetleri ve Osmanlı Devleti

Osmanlı Devleti, devlet politikası olarak himayesindeki gayrimüslimlerin dini ve milli iç anlaşmazlıklarına müdahil olmadı. Bu durum kendi aralarında mezhep farklılıklarından meydana gelen anlaşmazlıklarda misyon hareketinin önem kazanmasına neden oldu.[83] Misyonerler çalışmalarını yürütürken her dönemde, zamanın şartlarına uygun stratejiler geliştirdi. Başlangıçta, Osmanlı Devleti'ne gelen misyonerlerin ilk amacı, Müslümanların Hristiyanlığı seçmesini sağlamak değil, Hristiyanlıktan uzaklaşmış olan kesimi tekrardan kiliselere yöneltmek oldu.[84] Bundan dolayı, misyoner faaliyetlerinin temelini okullar ve kiliseler açmak, yoksullara maddi yardımda bulunmak oluşturdu. Misyonerler için Anadolu çok önemlidir. Anadolu'yu misyonerlik faaliyetlerinin sürekliliği için Asya'ya açılan bir kapı olarak görmüşlerdir. Protestan misyonerler, 19. Yüzyılın başlarında çalışmalarını hızlandırdı.

---

[81] A. N. Kurat, *a.g.e,* s.40. , Sezen Karabulut, "İşgal, Kurtuluş Ve Toplumsal Etkileri: Amerikan Belgelerinde Milli Mücadelenin Son Günleri", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* S.64, (2019), s.183.
[82] Ç.Erhan, *a.g.e.,* s.184.
[83] Ş. Kantarcı, *a.g.e.,* s.85.
[84] Ahmet Özgiray, "Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri Arasındaki Siyasi İlişkiler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* C. XV, S. 43, (1999), s.54.

Bu alanda da etkili olan kurum 1810'da ilk toplantısını yaparak faaliyetlerine başlayan Amerikan Board Teşkilatı (Amerikan Yabancı Misyoner Komisyonu Kurulu) oldu. Board Teşkilatı, Osmanlı Devleti'ni, Batı Türkiye Misyonu (İstanbul, İzmir, Tokat, Edirne, Bursa, Bahçecik, Sivas, Yozgat, Kayseri), Doğu Türkiye Misyonu (Bitlis, Erzurum, Van, Harput, Mardin) ve Merkezi Türkiye Misyonu (Tarsus, Antakya, Halep, Antep, Urfa, Maraş, Adana) olarak üç ana kısma böldü. Bunların yanında, Bulgar Misyonu, Suriye – Filistin Misyonu ve Nasturi Misyonu da söz konusu bölgeler, Osmanlı Devleti'nin yönetiminde olduğu sürece faaliyetlerine devam etti. Teşkilat tarafından görevlendirilen, Türkçe, Rumca, İtalyanca, İbranice, Arapça ve Rumca bilen iki misyoner, Osmanlı Devleti vatandaşlarının ihtiyaçlarını belirlemek ve Hristiyan misyonunu tanıtmak görevi ile Ocak 1820'de İzmir'e ulaştı. İzmir'de bir süre kalan iki misyoner, ardından Anadolu turu yaparak bölgeyi tanımaya çalıştı. Tanzimat ve Islahat Fermanlarının ilan edilmesinden sonra Board Teşkilatı etkisini artırarak, okullar, hastaneler, kiliseler ve yetimhaneler açtı. Osmanlı topraklarında misyoner bölgeleri oluşturuldu.[85] Misyonerler, 1820'den itibaren Ermenileri Protestanlaştırmak ve Ermenilerle yakın ilişkiler kurma çabası içinde oldu. Osmanlı Ermenileri ile ortak çalışmaya özen gösterdi, yurt içi gezilerinde, Ermenilerden yardım aldı, birlikte kitap satarak, okul ve kilise açtı.[86] Türk topraklarında ilk Protestan misyoner merkezi, İstanbul'da 1831'de Amerikalı misyoner William Godell tarafından kuruldu. Ermenilerin evlerinde ve kilisede Türkçe konuşup, Arap harflerini okumakta güçlük çekmesi, Godell'e nereden başlaması gerektiği ile ilgili önemli bir fikir verdi. Godell ilk olarak İncil'in Ermeni harfleri ile Türkçe basılması ve Ermeniler arasındaki çalışmalara odaklandı. Bu durum Ermeni dilinin tekrardan canlanmasına ve bazı misyonerlerin Ermenice sözlük ve gramer kitapları yazmasına da ortam sağlandı. 1848 yılına gelindiğinde, Osmanlı Devleti, Türk topraklarında yaşayan Protestanları ayrı bir cemaat olarak resmen tanıdı.[87]

1839 yılında Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesinin ardından Amerikalı misyonerler, azınlıklara verilen tavizler ve dini ayrıcalıkları kullanarak özellikle İstanbul'da daha geniş bir alanda hareket etme fırsatına sahip oldu. 1856'daki Islahat Fermanı ile birlikte azınlıklara tanınan özgürlük ve haklar da misyonerler tarafından etkili bir şekilde kullanıldı. 1877 – 1878

---

[85] Özgür Yıldız, *Anadolu'da Amerikan Misyonerleri,* Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2015, s. 22-27.
[86] Murathan Keha, "Osmanlı İmparatorluğunda Misyonerlik ve Erzurum'daki Faaliyetleri", *Ekev Akademi Dergisi*, S.58, (2014), s.88.
[87] Bilal N. Şimşir, *Ermeni Meselesi 1774-2005,* Bilgi Yayınları, Ankara, 2013, s.17.

Osmanlı – Rus Harbine kadar, yoğun bir şekilde çalışarak, okulların yanı sıra yetimhaneler de açarak kontrol ve etki alanlarını genişlettiler.[88] Misyonerlik ve misyonerlerin amacının, dinsel bir olgu olmaktan ziyade, kültürel, sosyal, ekonomik ve eğitim araçlarını kullanarak geri kalmış milletler üzerinde etki ve nüfuz alanı elde etmek olduğunu söyleyebiliriz.[89]

Osmanlı Devleti ile ABD arasındaki ilişkiler 1890 – 1904 yılları arasında Ermeni sorunu ve misyonerlerin istekleri nedeni ile en gergin dönemini yaşadı. 1904 yılından I. Dünya Savaşı'na kadar geçen sürede de aynı sebeplerden dolayı ilişkiler sertleşmişse de, en zor dönem 1890 – 1904 yılları oldu.[90]

20 Mart 1893'de çıkan bir haberde, Türkiye'deki misyonerlerin Türk Hükümeti hakkındaki şikâyetlerinin araştırıldığı, sorunun kaynağının misyonerlerin Türkiye'deki varlığı, etkisinin artması ve Türk Hükümeti'nin bu konudaki tepkisi olduğu ifade edildi. Misyonerler, İmparatorluk içinde oturma hakkına sahip ama istenmeyen misafirlerdir. Ermenilerle olan ilişkileri, mevcut otoriteye karşı gelişen politik olaylarla bağlantılıdır. Bu konuda iki ülke arasında yazışmalar devam etmekte olup kısa sürede sorun çözülecektir.[91]

Misyonerler karşılaştıkları her sorunda, azınlıklara Fermanlarla verilen hak ve ayrıcalıkları gündeme getirdiler. II. Abdülhamit'in misyonerlere olan negatif tutumu, her türlü faaliyetlerini denetim altında tutma çabası ve 11 Şubat 1893'de, misyonerlik faaliyetlerinin yasaklanmasını istemesi sonucu, Amerikan Misyoner Meclisi, Padişah'ın karşısında olmadıklarını açıklamak durumunda kaldı. Yapılan açıklamanın ardından ABD, Protestan bir misyoner papazı İstanbul'a sefir tayin etmek istemiş olsa da, söz konusu talep Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmedi.[92]

Katolik rahipler ve misyonerler, Osmanlı Devleti yasalarına ve düzene karşı gelmedikleri sürece ülkede kalmaları konusunda herhangi bir sorun olmayacaktır. Ancak düzene karşı çıktıkları ve hükümeti zorlayacak herhangi bir tavır içinde oldukları takdirde

---

[88] Ercan Haytoğlu, "Amerikan Misyonerlerinin Anadolu Topraklarındaki Sağlık Faaliyetleri ve Ermeniler", *Yeni Türkiye,* S.60, (2014), s.5.
[89] İsmail Köse, *Türk Amerikan İlişkilerinin Şekillenmesinde Amiral Mark L. Bristol'un Rolü (1919-1927),* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s.38.
[90] Ç.Erhan, *a.g.e,* s. 340.
[91] "Complain Against Turkey", *Chicago Tribune*, 20 Mart 1893, s.3.
[92] Ö. Yıldız, *a.g.e.,* s. 41.

sınır dışı edileceklerdir.[93] Benzer başka bir haber ise, kısa bir süre sonra The Washington Post'ta yer aldı. Misyonerlerin, ülke içinde çıkan isyanları destekledikleri ya da cesaretlendirdikleri tespit edilirse ülkelerine gönderileceklerdir.[94] Osmanlı Devleti'nin misyonerlere olan tutumunu sertleştirmesinden dolayı, Amerika iki tane savaş gemisini, ABD'nin, Türkiye'deki çıkarlarını ve Amerikan misyonerlerini korumak için yola çıkarttı. Gemiler Türkiye ile ilgili durum netleşene kadar Avrupa sularında demirleyecektir.[95] Haziran başında çıkan makalede, 4 Mayıs 1898'de, II. Abdülhamit misyonerlerin ülkelerine geri dönmeleri ile ilgili bir takım girişimlerde bulunmasının, Amerikan kamuoyunda yankı uyandırdığı, misyonerlerin Amerikan Hükümeti üzerinde etkili olmaları nedeni ile de ABD Hükümeti'nin, misyonerleri desteklediği yazıldı. 1903'de misyonerler, Osmanlı Devleti sınırları içindeki Amerikan eğitim kurumlarının, kiliselerin, hastanelerin ve dini yardım kurumlarının denetlenmesini, Amerikan vatandaşlarına devredilmesini talep etti ve söz konusu kurumlardan alınan vergileri eleştirdi. ABD genel sekreteri John W. Foster yaptığı açıklamada, Amerikan misyonerlerinin zorluk çektiğini, sahip oldukları varlıkların Türk Hükümeti tarafından yok edildiğini belirtti. ABD, Türkiye'deki vatandaşlarının, misyonerlerin çalışmaları ve okulları ile yakından ilgilidir. Türk Hükümeti misyonerlerin ve eğitim kurumlarının korumasına öncelik vermelidir. Fransız misyonerlerinin ve eğitim kurumlarının sahip olduğu vergi muafiyeti ve diploma geçerliliği haklarından Amerikalıların da eşit bir şekilde yararlanmasını istiyordu. Ancak Türk Hükümeti bu talepleri reddetti, Amerikan misyonerleri ve eğitim kurumları ayırımcılığa maruz kaldığını iddia ettiler.[96]

29 Eylül 1904'de İstanbul'daki misyoner organizasyonu olan İstanbul Orta Elçiliğinden, Amerikalıların Osmanlı Devleti'nde mülk edinebilmesi talebi Osmanlı Hükümetine iletildi. Bunun için Osmanlı yönetimi tarafından bir belge yazıldı, yabancı kurumların mülk edinebilmesi için bir takım şartların yerine getirilmesi gerektiği belirtildi. Bu şartlar temelinde, edinilmek istenilen mülkün tapusu ve teknik detayları ile ilgili bilgilerin ibraz edilmesi, mülkün sınırları ile ilgili herhangi bir değişiklik olduğu takdirde bununla ilgili kuruma bilgi verilmesi gerektiği açıklandı.

---

93 "Turkey and The Missionaries", *The New York Times*, 13 Nisan 1896, s.1.
94 "American Missionaries in Turkey", *The Washington* Post, 19 Temmuz 1896, s.2.
95 "Two Warships Leave Turkey", *The New York Times*, 15 Nisan 1896, s.5.
96 "Claims Against Turkey", *The Washington Post*, 4 Haziran 1904, s.6.

1905 yılında Osmanlı Hükümeti, usule aykırı açılan Amerikan kuruluşlarının denetlenmesi için karar alarak ve Amerikan Elçiliği'nden ilgili kayıtları istemiş olsa da bu konuda açılan herhangi bir dava olmaması, misyonerlerin Osmanlı Devleti'nde, kendilerine çok rahat hareket alanı sağladıklarını gösterdi. Buna karşın Osmanlı Devleti misyonerlerin siyasi ve dini faaliyetlerine bir nebze de olsa engel olabilmek için Protestanlar ve Katolikler arasındaki zıtlaşma ve üstünlük çabalarını fırsat olduğunu görerek, Katoliklerin, Protestanlık propagandası yapan, İncil Cemiyeti'nin elindeki kitaplara el konulması ricasını yerine getirmedi. İki cemaatin, birbirlerini Osmanlı Hükümeti'ne şikâyet etmeleri sayesinde de bunların gizli ve zararlı faaliyetleri açığa çıktı.[97]

Osmanlı Devleti, Balkan Savaşları ile başlayan kaotik sürece girdiğinde de misyonerler çalışmalarını devam ettirdiler. Müslüman çocukların, misyoner okullarında eğitim görmelerini sağladılar. I. Dünya Savaşı sırasında da İttihat ve Terakki Partisi, misyonerlerin çalışmalarını ve kurumlarını denetlemek için fermanlar yayınlasa da misyonerler Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu zor durumdan faydalanarak etki alanlarını genişlettiler.[98]

1.4. ABD ve Boğazlar

ABD ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkilerin hem olumlu hem de olumsuz değişiklikler göstermesinin nedenlerinden biri olan Boğazlar, stratejik, siyasi ve ekonomik önemi dolayısıyla, büyük devletlerin ilgi odağı ve çıkar çatışmalarının öznesi olmuştu. Osmanlı Devleti, Boğazlar üzerindeki mutlak hâkimiyetini, İstanbul'un fethinden 19. Yüzyılın başlarına kadar sürdürdü.[99] Boğazlar'ın geçiş rejimi Osmanlı Devleti'nin dünya siyasetindeki rolü ve gücü ile bağlantılı olarak farklılık gösterdi. Bu süreç, 1453'den 1809'a kadar olan, mutlak Türk egemenliği dönemi (mutlak kapalılık dönemi), 1809 ile 1841 arasındaki ikili antlaşmalarla düzenlenmesi dönemi (sözleşmeli kapalılık dönemi), 1841'den

---

97 Ö. Yıldız, *a.g.e.*, s. 41-44.

98 Teyfur Erdoğdu, "Üsküdar Amerikan Kız Koleji'nin Kısa Tarihi" *I. Üsküdar Sempozyumu, Bildiriler*, 23-25 *Mayıs 2003, C.I*, Üsküdar Belediyesi Yayınları, İstanbul, (2004), s. 306-307.

99 Sadık Erdaş, "Yüz Yıllık Hesaplaşma Lozan'da Boğazlar Sorunu", *90. Yılında Lozan ve Türkiye Cumhuriyeti Uluslararası Sempozyumu, Bildiriler,* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, (2013), s.329.

Lozan Barış Antlaşmasının imzalandığı 1923'e kadar da, çok taraflı antlaşmalarla düzenlenmesi dönemi (sınırları belirli açıklık dönemi) olarak tanımlanmaktadır.[100]

İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında 5 Ocak 1809'da, Çanakkale'de Kale-i Sultaniye Antlaşması imzalanmıştı. Bu antlaşmaya göre Boğazlar, savaş gemilerine kapatılacaktı.

Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın isyanı üzerine, II. Mahmut'un Rusya'dan talep ettiği yardım kabul edildi. Rus Çarı, Karadeniz'deki donanmasını 15.000 kişilik kuvvetle İstanbul'a gönderdi ve Rus Donanması Boğaz'ın Anadolu yakasında demirledi. Fransa ve İngiltere, Sultan'ın yardım çağrısına ilgisiz kalmış olsalar da, Rusya'nın Boğazlar'a hâkimiyet kurmasını engellemek için Mehmet Ali Paşa ile II. Mahmut arasında 1833'de anlaşma yapılmasını sağladılar. II. Mahmut, Rusya ile de 8 Temmuz 1833'de sekiz yıl geçerli olacak, Hünkâr İskelesi Anlaşması'nı imzaladı. Buna göre Osmanlı Devleti'ne herhangi bir saldırı olursa, Rusya denizden ve karadan yardım edecek, Rusya'ya bir saldırı olursa Osmanlı Boğazlar'ı kapatacaktı.

1841 yılında ise, İngiltere, Fransa, Rusya, Prusya, Avusturya ile Osmanlı Devleti arasında "Akdeniz ve Karadeniz Boğazları Hakkında Sözleşme" imzalanarak Boğazlar geçiş rejimi yeni bir niteliğe kavuşturuldu. Sözleşme ile Osmanlı Devleti barış zamanında Boğazlar'ı tüm devletlerin savaş gemilerine kapatacak, savaş zamanında ise dost devlet elçilerinin hizmetinde bulunacak olan hafif savaş gemilerine, özel fermanlarla Boğazlar'dan geçiş hakkı verebilecekti. Bu sözleşme ile Boğazlar'da çok taraflılık dönemi başlamış oldu. Boğazlar'dan geçiş ilk defa uluslararası kurallara bağlı hale getirildi.[101]

Rusya'nın Karadeniz ile ilgili hedeflerinin, Avrupalı güçleri rahatsız etmesinden dolayı İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti ve Rusya'nın Karadeniz'deki hâkimiyet sınırlarının belirlenmesi için birlikte hareket etme kararı aldılar.[102] 21 Şubat 1856'da, Paris'te mümkün olan en hızlı şekilde bir konferansın toplanacağı, Boğazlar konusunun görüşüleceği, tarafların

---

[100] Bülent Şener, "Türk Boğazları'nın Geçiş Rejiminin Tarihi Gelişimi ve Hukuki Statüsü", *Tarih Okulu Dergisi (TOD) Journal of History School (JOHS)*, S.17, Mart (2014), s.469.

[101] Yüksel Kaştan, "Sevr Antlaşması'ndan Lozan Barış Antlaşması'na İstanbul ve Çanakkale Boğazları Meselesine Analitik Bakış", *90. Yılında Lozan ve Türkiye Cumhuriyeti Uluslararası Sempozyumu, Bildiriler,* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, (2013), s.106-107.

[102] "The Russian Circular", *Chicago Tribune*, 24 Ocak 1856, s.1.

Paris'e geldiği, Osmanlı Devleti elçisinin ise yolda olduğu belirtildi.[103] 1856'da, Paris Kongresi'nde, Paris Boğazlar Sözleşmesi imzalandı. Osmanlı Devleti, Boğazlar'ın yabancı savaş gemilerine kapalılığı ilkesinin kesinlikle ve sürekli olarak uygulayacağını taahhüt etti. Ayrıca Boğazlar'ın Karadeniz'de sahili olan ülkeler de dahil olmak üzere tüm yabancı devletlerin savaş gemilerine kapalı olduğu, ancak yine de sahildar devletlerin "hizmetinde lazım olacak kadar" gemiyi bu denizde bulundurabileceği ve Tuna Nehri'nin ağızlarında "ikişer kıt'a ufak sefine bulundurmaya hakkı olacaktır" şeklinde, özellikle sahildar devletler lehine iki istisna getirildi. Antlaşmanın tarafları, Boğazlar'ın savaş gemileri için kapalılığı kuralı hakkında Osmanlı Devleti'nin kararına uyacaklarını taahhüt ettiler.[104] Paris Konferansı'nın sonuçları hayal kırıklığı yarattı, ancak bu antlaşma düşmanlıkların üstünü sadece belli bir süre için örtecekti. Görüşmeleri uzun ve zor geçen, konferanstan Rusya avantajlı olarak ayrıldı.[105]

31 Ekim 1870'de Rusya tek taraflı olarak Paris Boğazlar Sözleşmesi'nin, Karadeniz ile ilgili hükümlerini tanımadığını ilan etti. Avrupa Devletleri, Rusya'nın tek taraflı fesih kararını, uluslararası hukuk kurallarına aykırı olduğu için tepki ile karşıladı, fakat sonunda Rusya'nın bu hareketini kabul etmek zorunda kaldılar. Bu gelişme üzerine, 13 Mart 1871'de Osmanlı Devleti, İtalya, İngiltere, Almanya, Fransa, Avusturya ve Rusya arasında "Karadeniz Hakkında Londra Antlaşması" imzalandı. Bu antlaşmayla, Karadeniz'in tarafsızlaştırılması ve askersizleştirilmesi rejimi sona erdi. Osmanlı Devleti ve Rusya'nın Karadeniz'de donanma bulundurma ve tersane kurma hakları yeniden kabul edildi. Rusya bu antlaşmayla sıcak denizlere ulaşma politikasını gerçekleştirmek adına üstünlük sağlarken, Osmanlı Devleti, Rusya'nın sayesinde bir süreliğine de olsa kendi kıyı toprakları üzerinde egemenlik hakkına yeniden kavuştu.[106] Amerikan Başkanı Ulysses S. Grant, ABD senatosuna gönderdiği mesajda, ABD'nin İstanbul ve Çanakkale Boğazları'nın, tüm ülkelerin gemilerine açık olması yönünde bir tavır içinde olacağını belirtti. Boğazlar'ın coğrafi ve stratejik açıdan çok önemli olduğu, denizden yapılacak bir saldırının Boğazlar sayesinde engellenebileceği için İstanbul'un Osmanlı Devleti'nin idaresine girdiği tarihten itibaren, Osmanlı Sultanları bu

---

[103] "The Conferences At Paris", *The New York Times*, 21 Şubat 1856, s.2.
[104] Jale Nur Ece, "Montrö Boğazlar Antlaşması'nın 80. Yılında Türk Boğazları, Marmara Denizi ve İstanbul" *Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu, Bildiriler*, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul, (2016),s.77.
[105] "Unsatisfactory Result Of The Conferences", *Chicago Tribune*, 9 Nisan 1856, s.2.
[106] Y. Kaştan, *a.g.m.*, s.108.

konuya çok önem verdi. Rusya'nın Karadeniz'de savaş gemisi bulundurmadığı sürece, Boğazlar'ın diğer ülkelerin de savaş gemilerine açık olmasına gerek kalmadı.[107] Bir başka haberde, antlaşma maddelerine yer verilmesinin ardından, Osmanlı Devleti'nin çıkan sonuçtan memnun olduğu belirtildi. Ayrıca Osmanlı Devleti ve Rusya temsilcileri konferans boyunca antlaşmayı kendi lehlerine genişletmek ve kısıtlamaları kaldırmak için birbirleri ile yarış içinde oldu.[108] Antlaşmanın ardından Rusya tarafından yapılan açıklamada, 15 yıl boyunca Rusya'nın Paris Antlaşması'nın yükümlülüklerine, ülke onurunun zedelenmesine rağmen bağlı kaldığı, yeni yapılan bu antlaşma ile durumun değiştiği ve Avrupalı güçlerin kendi aralarındaki ilişkiyi yeniden düzenlemesi gerektiği belirtildi. Paris Antlaşması'nın, Rusya ve Osmanlı Devleti'nin Karadeniz'deki egemenlik haklarına zarar verdiği ve sınırladığı tartışılamazdı. Bundan sonra Rusya, Karadeniz'deki haklarını kullanacak aynı zamanda herhangi bir şüphe olmaksızın barış yanlısı olarak, Avrupa ile diplomatik ilişkilerinin devam ettirecekti.[109] Söz konusu, açıklamalar aynı haber başlığı ile Chicago Tribune gazetesinde de yer aldı.[110]

Osmanlı Devleti, 1833'de Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın ilerleyen ordularına karşı kendi vatandaşlarını koruyabilmesi amacı ile ABD'ye İstanbul limanında küçük bir savaş gemisi bulundurma izni verdi.1844'de Karadeniz'de coğrafi araştırmalar yapmak isteyen Plymouth firkateyninin İstanbul ve Çanakkale Boğazları'ndan geçişi için ABD elçisi Carr gerekli fermanın verilmesini talep etti. Osmanlı Devleti ise ABD ile olan dostluk ilişkilerinden dolayı firkateynin Çanakkale Boğazı'nı geçerek İstanbul'a kadar gelmesine izin verdi. Ancak Londra Sözleşmesi'nin maddelerini öne sürerek, Karadeniz'e açılmasına müsaade etmedi. Aslında söz konusu geminin Londra Sözleşmesi'ne göre Çanakkale Boğazı'ndan geçmesi de yasaktı.

Osmanlı Devleti Çanakkale Boğazı'nı geçmek isteyen ABD gemilerine, özellikle de Macar mültecileri ABD'ye taşıyan Amerikan savaş gemilerine geçiş için gerekli olan fermanı verdi. 1856'daki Paris Antlaşmasıyla, Boğazlar'dan geçebilecek gemilerin boyutlarının sınırlandırılması nedeni ile 1858'de İstanbul'a gelen Wabash firkateyninin Çanakkale

---

107 "Navigation Of The Bosphorus", *The New York Times*, 13 Mart 1871, s.3.
108 "How The Black Sea Controversy Was Setteled", *Chicago Tribune,* 19 Mart 1871, s. 2.
109 "The Black Sea", *The New York Times*, 4 Nisan 1871, s.1.
110 "The Black Sea", *Chicago Tribune*, 4 Nisan 1871, s.3.

Boğazı'ndan geçişi ülkeler arasında sorun çıkmasına neden oldu. İngiltere ve Rusya söz konusu geminin antlaşma şartlarına uymadığı gerekçesi ile ziyaretini protesto etti. ABD ise kendisinin Paris Antlaşması'nın bir tarafı olmadığını, bu nedenle de savaş gemilerinin Boğazlar'dan geçişinin sadece Sultan'ın iznine bağlı olduğunu ileri sürdü.

Denge politikası izleyen Osmanlı Devleti, Amerikan savaş gemilerinin İstanbul'a kadar gelişine izin verirken, Karadeniz'e açılmasını engelledi. Bu şekilde hem Avrupa'nın hem de ABD'nin taleplerinin bir kısmı yerine getirildi. Ancak 1868'de Sadrazam Ali Paşa'nın, sancak gemisi Franklin'in Boğazlar'dan geçiş izni için Paris Antlaşması'nın, geçişi engelleyen hükümlerinin askıya alındığını bildirdi. Böylece Osmanlı Devleti'nin yıllardır uyguladığı denge politikası da sona erdi. İngiltere ve Rusya'nın verdiği tepkiler sonucunda, Hariciye Nazırı Safvet Paşa, tüm elçiliklere bir yazı göndererek hükümdar ya da devlet başkanı taşıyan gemilere izin verileceğini bildirdi.[111] Amiral Farragut ve Osmanlı Sultan'ı görüştü ve karşılıklı olarak iyi dileklerini sundular. Amiral'e gemisinin Çanakkale Boğazı'ndan geçerek, İstanbul'a gelebilmesi için gerekli izin verildi.[112]

Amiral Farragut'un içinde bulunduğu Franklin isimli gemi İstanbul'a geldi.[113] Amiral Farragut gemisinde, Osmanlı Devleti hükümet üyelerine ve yabancı elçilere büyük bir ziyafet düzenledi.[114] Geminin, Osmanlı karasularında uzun süre kalması Rusya'ya diplomatik mesaj iletilmesi açısından önemliydi. Hem savaş hem de ticaret gemilerinin İstanbul ve Çanakkale Boğazları'ndan geçişi Rusya ile savaşa sebep olabilirdi, çıkması muhtemel savaş da cumhuriyet ile canavar despotizmin çatışması olarak nitelendirilmekteydi.[115] Amiral, İstanbul'dan ayrıldıktan sonra İstanbul'da samimi duygularla karşılandığını ancak Başkent'teki diğer ülke yetkililerinin bu ziyarete dostça yaklaşmadığını açıkladı.[116]

ABD'nin genel yaklaşımı, Boğazlar'ın her ülkenin, tüm gemilerine açık olmasıdır. Bu görüş, 1871'de Londra düzenlemeleri yapıldığı sırada da geçerliliğini koruyor olmasına rağmen, ABD ne antlaşmaya taraf oldu ne de taraf olan devletlere resmi görüş bildirdi. Ayrıca

---

111 Ç. Erhan, *a.g.e.,* s. 185-189.

112 "Admiral Farragut At Constantinople, His Interview With Sultan", *The New York Times*, 18 Ağustos 1868,s.1.

113 "Arrival Of Admiral Farragut At Constantinople", *The New York Times*, 11 Ağustos 1868, s.1.

114 "Banquet Given By Farragut At Constantinople", *Chicago Tribune*, 28 Ağustos 1868, s.1.

115 "America And Turkey", *Chicago Tribun*e, 17 Eylül 1868, s.2.

116 "Admiral Farragut At Chio", *The New York Times,* 1 Ekim 1868,s.1.

eski gücünü ve nüfuzunu kaybetmiş olan Osmanlı Devleti'nin geçmişten gelen bir takım ayrıcalıklarından vazgeçmesi gerektiğini savunarak söz konusu ayrıcalıkların, Avrupa siyasetindeki dengenin temeli olduğunu göz ardı etti. [117]

14 Temmuz 1878'de imzalanan Berlin Antlaşması ile Boğazlar konusunda, 1871 Londra Antlaşması'nın hükümlerinin yürürlükte olduğu teyit edildi. Bu tarihten itibaren I. Dünya Savaşı'na kadar geçen zaman diliminde Boğazlar konusundaki rejim, 1871 Londra Antlaşması çerçevesinde uygulandı.[118]

Tüm bu sebeplerden dolayı Osmanlı Devleti'nin zaman zaman ABD ve Avrupa Devletleri ile ilişkileri gerilmişse de mevcut işleyiş I. Dünya Savaşına kadar devam etti.[119]

Boğazlar konusunu Amerika bağlamında incelediğimizde, ABD'nin, savaş gemilerinin Türk karasularında olmasının saygınlığını artıracağı ve aynı zamanda hem Osmanlı Devleti hem de Avrupalı Devletler için bir gözdağı aracı olabileceği fikri ile hareket ettiğini söyleyebiliriz.

1.5. ABD ve Mülteciler

Osmanlı Devleti için sorun olan bir diğer konu Macar mültecileridir. 1848 İhtilali, tüm çok uluslu devletleri etkilediğinden, Avusturya – Macaristan İmparatorluğu da bu etkinin dışında kalamadı. Macar milliyetçileri, bağımsızlıklarını elde edebilmek için, Avusturya'ya karşı ayaklandı. Mart 1848'de başlayan bağımsızlık taleplerinin içinde önceliği, sadece Macarlardan oluşan bir meclis kurulması isteği aldı. İmparator Ferdinand'a ağır vergilerin kaldırılması, basın hürriyetinin sağlanması ve anayasal bir hükümet kurulması için teklif sunan Macarların talepleri, başlangıçta İmparator tarafından kabul edildi. İsyancıların lideri ve sözcüsü konumundaki Kossuth, 17 Mart 1848'de kurulan hükümette maliye bakanı oldu. Kısa bir süre sonra, İmparator Ferdinand fikrini değiştirerek, Hırvat milliyetçisi Jozef Jellacsics'i, 23 Mart 1848'de başkomutan olarak atadı. Otorite sağlamak adına sert tedbirler alan Jellacsics, Macarların uzlaşmacı tutumuna karşılık vermedi, Hırvatistan'ı Macaristan'dan ayırarak, Viyana'ya bağladı. Hemen ardından Rumenler de Macarlardan ayrılarak, Viyana'ya

---

117 Ç. Erhan, *a.g.e.,* s. 191.
118 B. Şener, *a.g.m.*, s.479 - 480.
119 Meral Kuzgun, *Türk Amerikan İlişkileri (1914-1945)*, Kriter Yayınları, İstanbul, 2019, s.1.

bağlılıklarını açıkladılar. Kossuth etrafında kenetlenen Macarlar, Jellacsics'e karşı birçok askeri başarı kazanarak, Macaristan'ın kontrolünü sağladı.[120] 14 Nisan 1849'da Macaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi üzerine, Viyana Ruslardan yardım istemek zorunda kaldı. Rus Çarı I. Nikola, 200.000 kişilik bir orduyu Avusturya'nın yardımına gönderdi, birleşmiş ordu ihtilal hareketini bastırarak, ihtilalcilere karşı sert ve acımasız bir tutum içine girdi.[121]

İhtilalin, Eflak - Boğdan'a sıçramasından endişe eden Osmanlı yönetimi, ihtilalcilere lojistik desteğin sağlanmaması için çaba harcadı ancak kısa süre sonra Eflak - Boğdan'da milliyetçi hareketlenmelerin başlaması hem Rusya'yı hem Osmanlı Devleti'ni huzursuz etti. İhtilal teşebbüsünü bastırmaya karar veren Rusya harekete geçerek, Eflâk-Boğdan'a kuzeyden asker çıkarttı. Osmanlı Hükümeti de Rusya'nın bu hareketini protesto etti ve bölgeye güneyden asker göndererek, 1848 ihtilâl hareketlerine dahil oldu. Yaşanan gelişmeler karşısında diplomasi seçeneğini de kullanan Osmanlı Devlet'i, Eflâk-Boğdan'da Rus işgalinin sona erdirilmesi için Fuad Efendi'yi fevkalade elçi sıfatıyla Bükreş'e gönderdi. Böylece Rusya ile Petersburg Konvansiyonu imzalanıp, Eflâk-Boğdan ihtilal hareketinin neden olduğu anlaşmazlık çözüldü.

Yaşadıkları başarısızlık karşısında, Macar Mültecileri ve onlara yardım eden Leh Mültecileri, Osmanlı Devletine sığındı. Ancak iltica etmek isteyenlere, sınırı geçebilmeleri için silahlarını teslim etmeleri şartı getirildi. Osmanlı Devleti, hem kendi iç güvenliği hem de Avusturya ile olan komşuluk ilişkileri gereği, Macarların silahlı bir şekilde yeniden organize olarak Avusturya'ya karşı bir harekete geçmeleri riskini göze almak istemedi.[122] Avusturya Hükümeti ile mülteciler konusunda görüşmeler yapan Osmanlı Hükümeti, konu ile ilgili net bir cevap alana kadar iltica eden mültecilerin Osmanlı gözetiminde kalmasına karar verdi. Osmanlı Devleti, mülteciler ile ilgili sorunun bir an evvel çözülmesi ve mültecilerin geri dönmeleri konusunda gayretli de olsa, mülteciler geri dönmeyi şiddetle reddetti. Hükümet, mültecilerin ülke içinde sorun yaşamamaları ve yaşatmamaları için onları sınırdan uzak, iç bölgelere yerleştirmeye gayret gösterdi. 14 Ağustos 1849'da Avusturya Büyükelçisi Stürmer,

---

[120] Musa Gümüş, "1848 Mülteciler Meselesi Örneğinde 19. Yüzyıl Türk Diplomasisi", *History Studies,* C.2 S.2, (2010), s. 257-258.
[121] Umut C. Karadoğan, "XIX. Yüzyıl Avrupa'sında Yaşanan İhtilal Hareketleri ve Bu İhtilallerin Osmanlı Devleti İle Türkiye Cumhuriyeti'ne Etkileri", *Akademik Bakış Dergisi,* S. 35, (2013), s. 4-5.
[122] Bayram Nazır, *Macar ve Polonyalı Mülteciler Osmanlı'ya Sığınanlar*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2006, s.38-40.

Osmanlı Devleti'ne nota vererek, mültecilerin iadesini talep etmişse de Osmanlı Devleti 16 Ağustos 1849'da alınan kararla silahlarını bırakmaları şartıyla hiçbir mültecinin teslim edilmeyeceğini açıklayarak, Avusturyalıların iade talebine olumsuz cevap verdi. Aynı şekilde Rusya'nın da iade talebi reddedildi. İki ülke ile olan ilişkiler zorlu bir sürece girerken[123] başlangıçta Macar Özgürlük Savaşı'nda sessizliğini koruyan Fransa ve İngiltere, Rusya'nın Avusturya'yı desteklemesinin ardından, Osmanlı Devleti'ne mülteciler konusunda yardıma hazır olduklarını açıkladılar.[124] 1849 yılının Aralık ayında Avusturya İmparatorluğu ile diplomatik ilişkilerin tekrardan yoluna konulması için mülteciler konusunda birtakım tavizlerin verilebileceği kararı alındı. Mültecilerin serbest bırakılması ile ilgili karar yine Osmanlı Devleti tasarrufunda olacak ancak alınan karar Avusturya Hükümeti'ne bildirilip onayı alınacaktı.[125]

Rusya ve Avusturya'nın mültecilerin iadelerini istemeleri ve buna bağlı yaşanan gelişmeler ABD'de de karşılık buldu. Macaristan'a karşı Rus müdahelesinin gerçekleşmesinin ardından Macar birliklerinin toplanma bölgesi olan Komarom'un Ekim 1849'da düşmesinden sonra Amerika'ya giden mülteciler halk tarafından büyük bir coşku ile karşılandı. Buna rağmen ABD yönetimi mültecilerle ilgili resmi açıklamayı gecikmeli olarak yaptı. Başkan Zachary Taylor, Amerika'nın Avrupa'daki savaşlardan uzak durduğunu, ancak Avusturya – Macaristan Savaşı'nda, Amerikan halkının Macar vatanseverlere karşı duyduğu sempatiyi de görmezden gelemeyeceğini ve bu sebeple, Avrupa'daki elçisine, Macarların bağımsızlıklarını ilan ettikleri takdirde, onları tanıyacağını bildirdiğini söyledi. Senato'da ABD'ye sığınan mültecilere toprak verilmesi, Kossuth ve destekçilerinin serbest bırakılmaları için Osmanlı Devleti ile görüşme yapılması kararlaştırıldı. Osmanlı Devleti'nin 1850'de ilk defa resmi temsilci olarak atadığı Armin Bey'e, Başkan Taylor, Osmanlı Devleti'ne duyduğu saygıyı ifade ettikten sonra "… Sultanınız Macar meselesine karşı takındığı tavırla Amerikan halkının ve bütün aydın ülkelerin sempatisini kazanmıştır…" diyerek mülteciler konusundaki tavrını gösterdi.[126] 1849 yılının son ayında Avusturya ile tekrar başlayan diplomatik ilişkiler neticesinde, mültecilerin geri dönüşleri gündeme geldiğinde Amerikan Maslahatgüzarı,

---

[123] M. Gümüş, *a.g.m.*, 2010, s. 262-271.
[124] B.Nazır, *a.g.*e., s.212.
[125] M. Gümüş, *a.g.m.*, 2010, s. 273.
[126] B.Nazır, *a.g.e.*, s.2.48-251.

mültecilerin ülkelerine dönmelerine ABD'nin yardımcı olacağını açıkladı.[127] 1851'de Çanakkale'ye gelen Amerikan Missisippi isimli savaş gemisi ile mülteciler Türk topraklarından ayrıldılar.[128]

1.6. ABD ve Ermeniler

Ermeni meselesi, ABD'nin yakından ilgilendiği konulardan biridir, bu durumun ilk ve en önemli nedeninin ekonomik çıkarlar olduğunu söyleyebiliriz. İki ülke arasında 7 Mayıs 1830 tarihinde imzalanan antlaşma, ilerleyen yıllarda Osmanlı Devleti için ciddi sorunlara neden oldu. Antlaşmanın üçüncü maddesinde yer alan Amerikalı tüccarların, Osmanlı'daki simsarları kullanma hakkına sahip olması ve bu simsarların her milletten olabileceği maddesi ile Ermeniler anlaşmaya dahil edildi. ABD'nin ticari stratejisinin doğal sonucu olarak da Anadolu ve İstanbul'da yaşayan Ermeniler ticari yönden güçlendi. Ekonomik olarak güçlenen Ermeniler, Amerikalı misyonerlerin eğitim alanında yaptıkları etkili çalışmaların sonucunda, eğitimli ve bilinçli bir kitle haline geldi. Bundan dolayı Osmanlı'nın gerileme ve çöküş sürecinde Ermeni nüfusu daima yönetimi zorlayan kesimin başında yer aldı.[129]

Amerikalı misyonerler Osmanlı Devleti'ne geldiklerinde Ermeniler, tüm Osmanlı vatandaşları ile uyum içinde yaşayan, günlük yaşamında Türkçe konuşan bir topluluktu. Kasaba ve köylerde ikamet edenler çiftçilik ve ticaretle, şehirlerde ikamet edenler kuyumculuk, bankerlik, iç ve dış ticaret ile uğraşıyordu. 1840'lı yıllardan itibaren, misyonerler, Ermeni öğrencileri ABD'ye papaz adayı olarak göndermeye başladı. Bunun yanı sıra, Ermeni gençlerin Yale, Princetion gibi yüksekokullarda eğitim görmesi sağlandı. Eğtimlerinin ardından ABD'ye yerleşenleri, küçük esnaf, zanaatkâr ve köylü Ermeniler takip etti. Göç edenler misyoner çalışmalarının en yoğun olduğu Erzurum, Harput, Merzifon gibi yerlerdendi. ABD'de sayıları artan Ermeniler, ABD Hükümeti'nden Osmanlı himayesinde yaşayan Ermeniler için destek istedi. ABD Hükümeti, kendi vatandaşları ve vatandaşlarının çıkarları söz konusu olmadıkça Anadolu ve civarına müdahale etme taraftarı olmadığından Ermeniler, Amerikalı misyonerlere yakın olarak ABD'yi etkilemek istemişti. Aynı zamanda

---

[127] Tezimize kaynaklık eden üç gazeteden ikisi (The Washington Post ve The New York Times) Macar mültecilerinin Osmanlı topraklarına sığındıkları dönemde yayın hayatına başlamamıştı. Chicago Tribune gazetesinde ise söz konusu dönemde konu ile ilgili herhangi bir habere rastlanmamıştır.
[128] M. Gümüş, *a.g.m.*, 2010, s. 220-273.
[129] Ahmet Akgündüz vd., *Sorularla Ermeni Meselesi*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 2008, s.183.

sayıları az da olsa ABD'de yaşayan eğitimli Ermeni nüfusu, basın aracılığı ile de Osmanlı Devleti hakkında kara propaganda yürütmüştü. Taraflı ve asılsız haberlerin ABD ve Avrupa'ya ulaştırılmasında Amerikan misyonerleri önemli rol oynadı. Günlük gazetelerde Ermeniler lehine çıkan makaleler yazılmış ve Osmanlı himayesinde yaşayan Ermenilerin sözde katliamlarla yok edildikleri ile çok sayıda haber yapılmıştır. Kamuoyundaki Türk düşmanlığı giderek artmıştır. Biz de tezimizde bu haberlere ayrıntılı bir şekilde yer vermeye çalıştık.[130]

ABD'de Ermeni cemaatinin etkinliği artarken, İngiltere 1846 yılında İstanbul'da bir Protestan Cemaati İdare Heyeti kurdu.[131] Osmanlı Devleti, 1850'de İngiliz Elçisi Sir Stratford Cannig'in de çabaları ile Protestanları ayrı bir cemaat olarak tanıdı. Ermeniler, Protestan, Katolik ve Gregoryen olarak üç mezhebe ayrıldı. 1856'da Islahat Fermanı'nın ilan edilmesinin ardından da devlet kademelerinde önemli görevler aldılar. 19 Mart 1863'de kabul edilen "Ermeni Millet Nizamnamesi" ile Ermenilere verilen haklar genişletildi. 99 maddeden oluşan nizamname ile 20 üyesi İstanbul kilisesi, 40 üyesi İstanbul dışından, 80'i de İstanbul'daki meslek gruplarından seçilenler ile Ermeniler için 140 temsilciden oluşan bir meclis kuruldu. Daha önceden varolan 14 üyeli dini meclis ve 20 üyeli siyasi meclis de feshedilmedi. Nizamname ile Ermeniler kültürel, dini ve sosyal sorunlarını serbest bir şekilde kendi meclisleri aracılığı ile çözme, din adamları ve öğretmenlerini tayin etme imkânı kazandı. Osmanlı Devleti içinde çok özel ayrıcalıklara sahip olan ve "Millet-i Sadıka" olarak da anılan Ermeniler, 1890 yılından itibaren I. Dünya Savaşı'nın ilk yıllarına kadar Anadolu'da isyanlar çıkaran, devlete karşı örgütlenen bir topluluk haline geldi.[132] Bu durumun nedenlerinden biri olan Amerikalı misyonerin daha önce açıklamaya çalıştığımız, Ermeni toplumu içindeki yoğun çalışmalarının yanı sıra Batılı Devletler ile Rusya da Ermeni sorununda rol oynamıştır. Ermenilerle ilgilenen ve kendi çıkarları için kullanan ilk devlet Çarlık Rusyasıydı, tıpkı Balkanlar'daki Sırp ve Slavları kullanarak yaptığı gibi Doğu Anadolu'da da Ermenileri kullanarak sıcak denizlere inmeye çalıştı. Rusya'nın izlediği politikadan rahatsız olan İngiltere, Rusya'yı engellemek için Ermeni Sorunu'ndaki yerini aldı. İngiltere, batıda Balkan uluslarını, doğuda Ermenileri kullanarak Akdeniz ve Basra Körfezine

---

[130] Cemal Sezer, "Amerikan Misyonerlerinin Ermeni Meselesine Etkileri (1890-1914)", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.1-2, (2010), s.59-62.
[131] Esat Uras, *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, Ankara, l950, s.156.
[132] C. Sezer, *a.g.m.*, s.60.

inmek isteyen Rusya sınırına bir Ermeni Devleti kurdurup, Ruslarla Ermenileri çarpıştırarak, kendi nüfuz alanını korumak istemişti. Fransa, İngiltere ve Rusya kadar olmasa da misyonerlik faaliyetleri ve Ermeni çetelerine verdiği destekle sorunun büyümesinde rol oynamıştı.[133] Tüm bu süreç boyunca Osmanlı Devleti'nin Ermenilerin çıkardıkları karışıklıkları önleme çabaları ABD ve Batı kamuoyunda Ermenlerin acımasızca katledilmesi olarak yorumlanmış ve lanse edilmiştir.[134]

Birinci Dünya Savaşı sırasında da Osmanlı Devleti'nin en önemli sorunlarından biri Ermeni meselesi oldu. Ermeni çeteleri, Osmanlı Ordusu'nu arkadan vurup, casusluk yaparak ordunun üç cephedeki lojistik hatlarını tehdit eden çatışmalara girdi. Söz konusu sorunu çözmek için Enver Paşa, Doğu illerindeki Ermenilerin farklı bölgelere gönderilmesi gerektiğini ifade etti. Bunun üzerine Talat Paşa da Ermeni milletvekilleri ile görüşerek, mevcut durumun devamı halinde gereken tedbirlerin alınacağını bildirdi. Ermeni çetelerinin tutumlarında herhangi bir değişiklik olmaması üzerine, 24 Nisan 1915'de Ermeni komite merkezlerinin kapatılacağı, elebaşlarının tutuklanacağı ve askeri mahkemelerce yargılanacağı açıklandı. 27 Mayıs 1915'de, "Vakt-i seferde icraat-ı hükümete karşı gelenler için cihet-i askeriyece ittihaz olunacak tedabir hakkında kanun-ı muvakkat'ı" çıkarıldı ve Ermenilerin devlete zarar veremeyecekleri bölgelere nakledilmelerine başlandı. Söz konusu kanun ile Ermeni isyanlarının önüne geçilmeye çalışılarak, Ermeni çeteleri etkisiz hale getirilmek istendi.

Ermeniler, yerleşecekleri yeni bölgelere gönderilirken mümkün olan en kısa ve güvenli yollar seçilmeye, güvenlikleri için gereken tedbirler alınmaya çalışıldı. Kanunun uygulanması iki ana bölgede yoğunlaştı. İlki, Van, Erzurum ve Bitlis çevresi, diğeri ise, Mersin, Adana ve İskenderun çevresiydi. Ermenilerin yeni yerleşim bölgeleri, Musul ile Halep'in doğu ve güneydoğu kısımları ve Diyarbakır çevresi oldu. Olayların büyümesi, yayılması ve savaşın gidişatı nedeni ile kanun Trakya'yı kapsayacak şekilde genişletildi. Hükümet, 26 Eylül 1915'de çıkardığı "ahar mahallere naklolunan eşhasın emval, duyûn ve

---

[133] Ramazan Tosun, "Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı ve Mahiyeti", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.14, (2003), s.146.
[134] Gürsoy Şahin, "Türk-Ermeni İlişkilerinin Bozulmasında Amerikalı Misyonerlerin Rolleri Üzerine Bir İnceleme", *Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.7, S.1, (2005), s.196.

matlubat-ı metrukesi hakkında kanun-u muvakkat" ile de göç eden Ermenilerin mal ve mülklerini koruma altına aldı.[135]

Osmanlı Devleti, içinde bulunduğu zor şartlara rağmen, Ermenilerin yolculukları boyunca güvende olmalarını sağlamak için yoğun çaba harcadı. Ancak olayın ABD basınına yansıması oldukça farkydı. 21 Eylül 1915'de The New York Times'da, İngiliz hukukçu ve tarihçi olan James Bryce[136]'ın, ABD'nin Ermenilere yardım etmesini istediği, Trabzon'da yaşayan 10.000 Ermeni'nin öldürüldüğü, kadınların harem için zorla alıkonulduğu ve yapılan bu katliamı durdurabilecek tek devletin Almanya olduğuna dair demeci yer aldı.[137] Türkler kadın ve çocukları toplu olarak öldürmekle suçlanarak, bu iddiaların kaynağı olarak Türkiye'den yeni dönen misyonerler ve isimleri gizli tutulan yazarlar gösterildi.[138] Gene Bryce tarafından 21 Mayıs 1916'da yazılan makalede, Türk yetkililerin vahşeti inkâr ettiklerini duyuran bir başlık altında, erkeklerin katledildiği, kadınların bazılarının açık pazarda satıldığı ya da harem için el konularak köleleştirildiği, diğerlerinin ise çocuklarıyla beraber açlıktan ölmeleri için çöllere sürgün edildiği öne sürüldü.[139] Ayrıca, Türklerin Giresun'daki Ermenileri katlettiği, 24.000 olan Ermeni nüfusun şu anda ne kadar olduğunun

---

135 Recep Çelik, "Tehcir Sonrası Geri Dönüş: Ermenilerin ve Rumların Yeniden İskânı ve Osmanlı Hükümetlerinin Aldığı Tedbirler", *Akademik İncelemeler Dergisi,* C.10, S. 2, (2015), s. 69-70.

136 James Bryce (1838 İrlanda – 1922 İngiltere), İngiliz politikacı, diplomat ve tarihçidir. 1880 – 1907 yılları arasında Avam Kamarası'nın Liberal bir üyesi olan Bryce, 1886'da dışişleri bakanı müsteşarlığı,1892'de Lancaster düklüğü başyargıçlığı ve 1894 – 1895 yıllarında ticaret bakanlığı yaptı. 1899 – 1902 yılları arasındaki Güney Afrika Savaşı'na neden olan yayılmacı İngiliz politikasını sert bir dille eleştirdi. Bu savaşa karşı olan Sir Henry Campbell – Bannerman Aralık 1905 başbakan oluncaİrlanda işleri ile ilgili bakanlığa atandı. 1907-1913 yılları arasında ABD'de büyükelçilik görevinde bulundu. Amerikan halkı ve yönetimine olan hayranlığını anlattığı, 1888'de yayınlanan 3 ciltlikThe American Commonwealth serisi ile ABD'de tanınırlığı arttı. Büyükelçi olarak daha çok ABD-Kanada ilişkileri ile ilgilendi. 1 Ocak 1914'de "vikont" (batı ülkelerinde baronla kont arasında bir soyluluk ünvanı) ünvanını aldı. Aynı yıl Lahey'deki uluslararası Adalet Divanı'na seçildi. I. Dünya Savaşı sırasında Almanya'nın Belçika ve Fransa'da uyguladığı şiddeti inceleyecek komitenin başkanı oldu. Savaşın ardında Milletler Cemiyeti'nin kurulmasını savunanlar arasında yer aldı. *AnaBritannica,* C.5, Ana Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 83-84. İngiliz Parlamento Savaş Araçları Komitesi, 1914 yılında "Wellington House" adlı bir basın bürosu açarak propaganda faaliyetlerine ağırlık verdi. Wellington House; ABD, Fransa, Hollanda, İspanya-Portekiz, İskandinavya, İsviçre-İtalya, Yunanistan-Romanya, Doğu ve İslâm ülkeleri olmak üzere sekiz ayrı propaganda bölümü ile resim, fotoğraf, film, istihbarat ve dağıtım bölümlerinden oluşan bir örgüttür. James Bryce ve Wellington House'da Osmanlı İmparatorluğu, Mezopotamya, Arabistan, Mısır masasının sorumlusu olan tarihçi Arnold Toynbee tarafından propaganda aracı olarak yazılan "Mavi Kitap",da Ermenice kaynaklar, Ermeni kökenli taraftarların doğruluğu tartışmalı ve ikinci, hâttâ üçüncü elden doğrulanmamış bilgileri içeren, belgeler, görsel malzemeler yayımlamıştır. Bayram Bayrakdar, "Tarih ve Propaganda: Morgenthau'nun Öyküsü ve Mavi Kitap Örneği", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.16, S.33, (2016), s. 141-142.

137 "Bryce Asks Us To Aid Armenia", *The New York Times*, 21 Eylül 1915, s.3.

138 "Turkish Official Denies Atrocities", *The New York Times,* 15 Ekim 1915, s.4.

139 "Viscount Bryce States England's War Attitude", *The New York Times*, 21 Mayıs 1916, s.3.

bilinmediği iddia edildi.[140] Osmanlı Devleti'nin 1914 yılında yaptığı nufüs sayımına göre Giresun'da yaşayan Ermenilerin sayısının 2.275 olduğu tespit edilmişti.[141] Haberde verilen gerçeği yansıtmayan nüfus rakamını, Amerikan basının Ermeni meselesine olan bakışının bir ifadesi olarak değerlendirebiliriz.

1.7. ABD ve Osmanlı Devleti'nde İsyanlar

Osmanlı Devlet yönetiminin despotizm üzerine kurulu olduğunu düşünen Amerikalı misyonerler, gayrimüslim vatandaşları devlet yönetimine karşı örgütlenmeye ve ayaklanmaya teşvik etmeye çalıştılar. Misyonerler, Bulgarların Protestanlığı seçmesinde etkili olamasalar da Bulgar milliyetçiliğinin ortaya çıkması ve gelişmesinde önemli rol oynadılar.

Misyonerlerinin, Bulgarlara yönelik çalışmaları ilk olarak İzmir'de başladı. İlk Bulgar dergisi olan "Filoloji" 1844 yılında çıkartıldı. İki yıl sonra dergi kapanmış olsa da misyonerler çalışmalarına devam etti. İzmir'deki misyonerler, American Board'a sadece Bulgarlara yönelik misyoner atanmasını ısrarla talep ediyordu. Konu ile ilgili sekiz misyonerin imzasını taşıyan mektup da 30 Ocak 1857'de American Board'a iletildi. Mektupta, "Bulgaristan Protestanlaştırılmadan Osmanlı İmparatorluğu'nda yapılacak işin tamamlanmış sayılamayacağı, çünkü Ermenilerin en iyi ihtimalle İmparatorluk ahalisinin 1/20'den çok olmadığı" yazıldı.[142] 1857'de ilk misyonerler Balkanların kuzeyindeki Varna ve Şumlu'ya gönderildi. Bir yıl sonra ise Trakya ve Makedonya dahil olmak üzere Balkanlar'ın güneyinde misyonerler çalışmaya başlayarak 1870 yılında "The Bulgaria Mission" adı altında birleştiler. İlerleyen yıllarda çok sayıda okul açıldı ve Protestan Misyonerler söz konusu okullar için "o okullarda gelecek yılların liderlerini eğitiyoruz" diyerek hedeflerini ortaya koydular.[143] 1870'li yıllarla birlikte Batı'nın Osmanlı Devleti'ne olan yaklaşımı da değişti. Ortak çıkarlar için yaşatılması gereken "hasta adamın" yerini paylaşılacak olan mirastan pay alma çabası aldı. Osmanlı himayesinde yaşayan azınlıklar da bunun için en uygun araçtı. 17 Ocak 1880 tarihinde London Times gazetesi editörünün Misyoner Tillman C. Trowbridge'e gönderdiği mektup bu yaklaşımın tipik bir örneğidir; "Küçük Asya ve Suriye, Hristiyan Devletlerin

---

[140] "Turks Massacre Whole Town On The Black Sea", *Chicago Tribune*, 26 Ekim 1915, s.1.
[141] Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s.378.
[142] Uygur Kocabaşoğlu, *Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika*, Arba Yayınları, İstanbul, 1989, s.123.
[143] Ömer Turan, "Amerikan Protestan Misyonerlerinin Bulgar Milliyetçiliğine Katkıları", *XII. Türk Tarih Kongresi Yayını*, C.3, (1994), Ankara, s.1100-1101

vesayeti altında, fiili yönetim olmasa bile gerçek denetimi şimdi bu ülkeleri kötü yönetenlerin elinden alınmadan, hiçbir zaman ıslah edilemez.” Hedef net, izlenmesi gereken yol belliydi.[144]

İncil, Amerikan Protestanlarının Misyoner örgütü tarafından, Bulgarca da dahil olmak üzere Osmanlı Devleti himayesinde yaşayan azınlıkların dillerine çevrildi. Misyonerlerin gerçek amacı, 1880 tarihli Barlett Raporunda “Misyoner faaliyetleri açısından Türkiye Asya’nın anahtarıdır” şeklinde ifade edildi. Hem Amerikalı misyonerlerin hem de Batılı Devletlerin, Osmanlı Devleti himayesindeki azınlıkların, devlete karşı isyan etmesi için yaptıkları çalışmalar Sırp İsyanı ile ilk sonucunu verdi. Bunu Yunan İsyanı izledi ve isyan sırası Bulgarlara geldi.

İlk Bulgar çetesi, 1867’de “Bulgar Gizli İhtilal Bükreş Merkez Komitesi” adıyla kuruldu ve “Avrupa Karşısında Bulgaristan” adlı siyasal bir broşür yayınladı. Sultan Abdülaziz’e Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında ikili bir yönetim biçimi talep eden iki muhtıra gönderdi. Amacına ulaşamayan komite, bölücü çalışmalarına devam etti. 1875 yılına gelindiğinde Rusya’nın desteği ile Hersek’te başlayan ihtilalin büyümesi üzerine Bulgarlar da isyana ortak oldu. Avrupalı Devletlerin, Osmanlı Devleti’ni parçalama planlarının karşılığı olan Balkanların, Osmanlı yönetiminden çıkarılması çabaları, büyük bir ittifak kurulmasına neden oldu. Hem 23 Aralık 1876’daki İstanbul Konferansı’nda hem de 31 Mart 1877’deki Londra Protokolü’nde Osmanlı Devleti’ne kabul ettirilmek istenilen Sırbistan ve Karadağ için bağımsızlık, Bulgaristan ve Bosna-Hersek için özerklik talepleri reddedilince, Rusya bunu savaş sebebi kabul etti, Osmanlı – Rus Savaşı ile eş zamanlı Bulgar isyanı da başladı. Osmanlı Devleti’nin mağlubiyeti ile sonuçlanan savaşın ardından 3 Mart 1878’de Ayastefonos (Yeşilköy) antlaşması imzalandı. Bulgaristan, Osmanlı Devleti’ne vergi veren prenslik statüsünü elde etti.[145]

Londra Protokolü’nün hemen ardından, Protokol’ün İstanbul tarafından büyük bir zorluk olarak görüldüğü, mevcut siyasi havadaki barış duygusunun giderek azaldığı ve mümkün olan en kısa sürede İstanbul tarafından Protokol’ün protesto edileceği duyuruldu.[146]

---

[144] U. Kocabaşoğlu, *a.g.e.*, s.119.
[145] Hüseyin Vehbi İmamoğlu, “19. Yüzyıl Bulgar İsyanlarında Avrupa’nın Rolü ve Osmanlı Devleti’nin Reaksiyonu” *Tehcirin 100. Yılında Osmanlı Dönemindeki İsyanlar Uluslararası Sempozyumu*, Dicle Üniversitesi Yayınları, Diyarbakır, (2014), s.352-356.
[146] “The Protocol in Costantinople”, *Chicago Tribune*, 4 Nisan 1877, s.5.

Protokol'ün Osmanlı Devleti tarafından onaylanmaması durumunda, Rusya savaşa hazır ve istekliydi. Doğu Sorunu konusunda Rus kamuoyu da hassasiyet gösterdi ve kamuoyunda Türk karşıtlığı hızla yükseldi.[147] Londra Protokolü'nün kabul edilmemesi büyük bir etki yarattı ve "Savaşın Eli Kulağında" başlıklı haberin yapılmasına zemin hazırladı. Mevcut siyasi durum değerlendirilerek, Osmanlı Devleti'ne, Protokolü kabul etmediğinden dolayı kapıların kapandığı belirtildi. Osmanlı Devleti'nin bu tavrı ile askeri bir trajedinin başlangıcına adım atıldı. Rusya'nın savaşa hem psikolojik hem de fiziksel olarak daha hazır ve güçlü olduğundan şüphe edilmemeliydi. Osmanlı Devleti'nin müttefiki olmadığı gibi yeni düşmanlar kazanacaktı. Yunanistan uzun zamandır isyan etmeye hazırdı. Bulgarlar ise silahlandı ve Karadeniz'de yaşanacak gerginlik, Balkanlar'ın güneyinde mutlaka etkisini gösterecekti ve bu sürecin sonunda Osmanlı Devleti "ezilmiş yumurta kabuğu gibi" olacaktı.[148] 24 Nisan'da, Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesi ile Osmanlı topraklarında yaşayan mazlum Hristiyanların kaderinin, Rus halkı tarafından düzeltileceği ve acılarının hafifletileceği iddia edilmekteydi. Rusya barışa hizmet edecek Bosna, Bulgaristan ve diğer tüm bölgelerdeki Hristiyanlar korunacaktı.[149] Chicago Tribune göre, her iki ülke de savaşmak için tüm gücünü ortaya koydu ancak Osmanlı Devleti finansal olarak çok zor durumdaydı hatta iflas etmişti. Rusya'nın ise savaşın sonuna gelindiğinde borç ve kredileri eşit olacaktı.[150]

Savaş süresince hemen hemen her gün savaşın gidişatına dair haberler basında yer almıştı. Savaşın bitiminde imzalanan, Rusya'nın Doğu Sorunu'nu kendi menfaatleri çerçevesinde çözümlemesine imkân tanıyan ve bundan dolayı Avrupalı Devletlerin, karşı çıkması sonucu yürürlüğe girmeyen Ayastefonos Antlaşması'nın ardından 13 Temmuz 1878'de Berlin Antlaşması imzalanmıştı.[151]

Söz konusu Antlaşma ile ilgili, öncesinde ve sonrasında basında çıkan haberler ise şu şekildeydi. Osmanlı Devleti'nin Avrupa'ya nasıl entegre edileceği ile ilgili olarak ülke; kuzey, batı ve güney olarak 3'e bölünmeli, her bölge özerklik ve yönetim ile ilgili reformlara tabii tutulmadır. Kuzeyin Bulgaristan, Balkanlar'ın kuzeyinin Rusya yönetiminde, Batı'nın Bosna,

---

147 "The Protocol and It's Result"s, *The New York Times*, 3 Nisan 1877, s. 5.
148 "The Impending War", *Chicago Tribune,* 10 Nisan 1877, s.4.
149 "War Declared", *Chicago Tribune,* 25 Nisan 1877, s1.
150 "The Review", *Chicago Tribune,* 26 Nisan 1877, s.4.
151 "Berlin Antlaşması", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul, 1992, s. 516.

Hersek ve Arnavutluk olarak sınırlarının belirlenip Avusturya idaresinde, Güney'in ise Teselya, Epirus ve Rumeli olarak belirlenip İngiltere himayesinde Yunanistan yönetimi altında olması tasarlanmaktadır. Bu bölünme ile etnik ve dinsel yapı doğal haline dönecek ve ancak bu şekilde savaşa neden olan etnik ve dinsel kimlikler Osmanlı yönetiminden kurtulacaktır.[152] The Washington Post'a göre Osmanlı Sultanı'nın yönetimi altında yaşayan azınlıklar, Osmanlı yönetiminden kurtulmak için dua ediyorlardı. Osmanlı yönetimi ise parçalanmamak için barış yanlısı olarak görünüyordu.[153] Osmanlı Sultanı, İstanbul'daki çeşitlilik barındıran nüfusun yapısı ve durumu ile ilgili sürekli dile getirdiği endişeleri ve şüpheleri olduğundan dolayı, Hristiyanlar için yapılacak taleplere direnmek yerine uzlaşmayı tercih etti.[154] Antlaşmada, Ermenistan ve Çanakkale Boğazı ile ilgili herhangi bir madde bulunmamaktadır. Osmanlı Devleti, Bulgaristan'da, Hristiyan yönetimin ve yöneticilerin hakim olmasını kabul etti. Chicago Tribune'e göre Bosna ve Hersek'te, Türk yönetimi olduğu sürece huzur olmayacaktı. Bölgede Türk hâkimiyetine karşı tepki vardı. Bu tepki Slav nüfusu etkilediğinden dolayı gelecekte Avrupa'da huzur ve barış tehlike altındaydı. Söz konusu bölgenin Avusturya kontrolü ve yönetiminde olması meydana çıkabilecek sorunları bertaraf edecekti.[155] Antlaşmanın sonucunda, Avrupa'ya barış hâkim olmuş, İngiltere ve Rusya arasında temel konularda görüş birliği sağlanmıştı. Bununla birlikte, Osmanlı Devleti yeni düzenlemelerle zor, tehlikeli ve karmaşık birçok zorlukla karşı karşıya kaldı.[156] Dinsel haklar garanti altına alınarak, farklı milletlerin ya da dini liderlerin herhangi bir engelle karşılaşmaması sağlanacak, din adamları ve keşişler Avrupa, Asya ve Türkiye'de aynı haklara sahip olacak ve özgür bir şekilde dini ibadethanelerini inşa edebileceklerdi.[157] "İngiltere'nin Yeni Fili" / "England's New Elephant" başlıklı haberde, antlaşma sonucunda en avantajlı olan ülkenin İngiltere olduğu ifade edilerek, Kıbrıs'ın üs olarak İngiltere'ye verildiği, İngiltere'nin Kıbrıs'ta ki sorumluluğunun ve yetki alanının gelecekte daha da genişleyeceğinden dolayı, İngiliz yönetiminin bu durumdan çok memnun olduğu yazılmıştı.[158] Antlaşma, barış sevdalısı insanlar için zaferdir, modern diplomasiye inanç arttı ve bu durum herkes tarafından büyük

---

152 "Is It War or Peace", *The Washington Post*, 8 Nisan 1878, s.1.
153 "The Ottoman's Offer", *The Washington P*ost, 21 Haziran 1878, s.1.
154 "The Cogress", *Chicago Tribune*, 29 Haziran 1878, s.4.
155 "Finished", *Chicago Tribune*, 14 Temmuz 1878, s.1-3.
156 "Editorial Article No Title", *The New York Times*, 15 Temmuz 1878, s.4.
157 " The Treaty Of Berlin", *The Washington Post*, 15 Temmuz 1878, s.1.
158 "England's New Elephant", *Chicago Tribune*, 15 Temmuz 1878, s.4.

bir sevinçle karşılandı. Berlin Antlaşması, Amerikalıların bağımsızlıklarını kazanmak için yaptıkları devrime benzemektedir. Antlaşma şimdiye kadar özgürlüğünü elde edememiş toplumlar için çok önemlidir. Hristiyanlar kendi ülkelerinde özgür olacaklardır. Artık barış sağlandı, Osmanlı Ordusu kışlasına dönecek, Osmanlı Devleti'nin yaptığı kaleler yıkılacak bir daha yapılmayacaktır. Bütün vatandaşların zengin ya da fakir fark etmeden eşit hak ve özgürlüklere sahip olacağı şeklinde yorumlanmaktadır.[159] Berlin Antlaşması, Osmanlı Devleti'ndeki Hristiyan nüfusun bir kısmına özgürlük ve kendi kendini yönetme hakkı sağladı. Batılı Devletler, Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda askeri meşruiyetinin genişlemesi istenmiyordu. Ayrıca antlaşmanın yazılı olmayan bir etkisi de vardı. Osmanlı yönetimindeki diğer bölgelerde, devletin sorumluluğunu arttırdığından, yönetimsel olarak daha zor günlerin yaşanacağı beklenmekteydi.[160]

Berlin Antlaşması, Doğu Sorunu'nun dönüm noktalarından biridir, bu antlaşma ile İngiltere ve Avusturya, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün korunması politikasından vazgeçti. Avusturya, Balkanlar'daki Rus yayılmacılığını önlemek için bölgeye kendisi hakim olmaya çalışarak, öncelikle Bosna-Hersek'i yönetimi altına aldı. İngiltere ise Rus tehlikesine karşı 1878'de Kıbrıs'a yerleşti. 1882 yılında da savaşmadan Mısır'ı işgal etti. Avusturya ve İngiltere'nin, Doğu Sorunu politikasındaki köklü değişikliğin ardından Osmanlı Devleti Almanya ile yakınlaşmak zorunda kaldı.[161]

1.8. ABD ve Osmanlı Yahudileri

Osmanlı Devleti, Avrupa ile kaotik bir sürecin içinde olduğu sırada Yahudilerin Filistin'e yerleşmesi konusunda sorunlar ile de ABD ile karşı karşıya geldi.

Yahudiler, tarihleri boyunca siyasal, dini, ekonomik ve kültürel açıdan göz önündedir. 1948'de İsrail Devleti'nin kurulmasına kadar geçen sürede, yüzlerce yıl vatansız yaşamak zorunda kalan Yahudiler, tarihleri boyunca sürekli göç ve soykırıma maruz kaldılar.[162]

---

[159] "Peace in Europa", *The Washington Post*, 16 Temmuz 1878, s.2.
[160] "The Treaties in Parliament", *The New York Times*, 20 Temmuz 1878, s.1.
[161] Erhan Afyoncu, *1000 Soruda Osmanlı İmparatorluğu,* Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2010, s. 44.
[162] Okan Arslan - Selçuk Arı, *Amerika Özgürlük Havarisi Mi? Yoksa Günah Keçisi Mi?*, Platin Yayınları, Ankara, 2004, s 41.

1290'dan itibaren İngiltere, Yahudileri sınır dışı etmeye başladı ve bu durum uzun yıllar devam etti. Yahudi kökenliler, yasal olarak kamusal alanda Hristiyan olmak zorunda kaldı. Seçme ve seçilme hakkı dahil olmak üzere vatandaşlık haklarını ise 1858'de kazandılar. 1900'lü yıllarda, Yahudi nüfusu, ülkede %1 in altında düştü. Fransa'da da Yahudilerin durumu İngiltere'dekinden çok farklı değildi. 1118, 1306 ve 1394 yıllarında sınır dışı edildiler. Nüfusları 17. Yüzyıldan 20. Yüzyıla kadar geçen sürede %1 in altında kaldı. Endülüs Emevileri döneminde, İspanya'daki Yahudi nüfusu, Batı ve Orta Avrupa'nın tüm bölgelerinden daha fazla olmakla birlikte bölgede kalan son Müslüman Emirliği Granada'nın, İspanyollar tarafından ele geçirilmesinin ardından tüm Yahudilere ya ülkeyi terk etmeleri ya da Hristiyan olmaları mecburiyeti getirildi. İtalya'nın ise 1870 yılında birliğini tamamlamasına kadar geçen sürede, toprakları üzerinde var olan çok sayıda küçük devletteki, Yahudi nüfusu %2 dolaylarındaydı. Hristiyanlarla karışmalarını engellemek amacıyla gün batımından sonra kapıları kapatılan, Getto olarak tanımlanan mahallerde yaşamalarına izin verildi. [163]

Osmanlı Devleti'nin 14. Yüzyıldan itibaren, Avrupa'nın güneydoğusuna ve Ortadoğu'ya doğru hâkimiyet alanını genişletmesi Yahudilere, dinsel ve kültürel özelliklerini koruyabilecekleri yaşam alanları sağladı. Ticaretin geliştirilmesi için imkân sunuldu. Hatta Osmanlı Padişahları tarafından, bizzat veya cemaat önderleri aracılığıyla Osmanlı ülkesine davet edildiler. Yahudilere, ticaret, sanat ve ziraat işlerinde tam bir özgürlük sağlandı. Hristiyan baskısından kaçan Yahudilerin, Osmanlı Devleti'ne davet edilmesinde onların sanat, bilim ve tıptaki becerileri belirleyici rol oynamıştı. Yahudilerin, Batıyı ve Batı dillerini iyi bilmelerinin, diplomasi, hekimlik ve bankacılık alanlarındaki donanımları, özellikle de devlete olan sadakatleri, önemli devlet görevlerinde bulunmalarında ve devlet tarafından korunmalarında en önemli etkendir. Osmanlı Devleti yöneticilerinin, Yahudilere karşı duydukları güvenin temelinde, Osmanlı Yahudilerinin düşman devletlerle ilişki içinde

---

[163] Şener Aktürk, "Osmanlı Toplumunda Dini Çeşitlilik: Farklı Olan Neydi?", *Doğu Batı Üç Aylık Düşünce Dergisi,* S.51, Aralık (2010), s 138-139-141.

olmamaları ve dışarıda Yahudi kimlik uyanışını destekleyecek bir Yahudi siyasal varlığının bulunmamasının etken olduğunu söyleyebiliriz.[164]

ABD'de artan nüfuslarına paralel olarak, Amerikan politikasında etkisi artan Yahudiler, 1877'de Dışişleri Bakanı Evarts'tan, Osmanlı topraklarına göç eden soydaşlarının ABD korumasına alınmasını talep ettiler. Bunun üzerine, Amerikan Hükümeti, Osmanlı Devleti'ndeki konsoloslarına, Yahudilere himaye belgesi verilmesi talimatını gönderdi. Babıâli, Osmanlı vatandaşlarının söz konusu belge ile himaye edilmesine tepki gösterince, Kudüs Konsolosu Jacob DeHass, Osmanlı Yahudilerini protege listesinden sileceğini bildirdi.

Yabancı ülke vatandaşı Yahudilerin, Filistin'e göç ettiği halde, ayrıcalıklardan yararlanmak için ABD himayesine girmesi, Osmanlı Devleti ile ABD arasında sorun oldu. 22 Ocak 1884'te Osmanlı Devleti, ABD elçisine bir nota vererek, Rusya'dan gelen kırk kadar Yahudi'nin, ABD vatandaşlığına geçtiğini ve Kudüs'e yerleştiğini belirterek, Rusya Yahudilerinin, Osmanlı tabiiyetine geçmek şartı ile ülkeye kabul edileceklerini beyan etti. ABD elçisi Wallace, verdiği cevapta iddia edildiği gibi tabiiyet değiştirmenin henüz gerçekleşmediğini ancak kimlerin, ne şekilde ABD vatandaşlığına geçeceğinin Osmanlı Hükümeti'nin iznine bağlı olmadığını söyledi. Amerikan Hükümeti, kanunlar çerçevesinde, ABD vatandaşlığına geçmiş olan Yahudilere, Osmanlı tebaası muamelesi yapılmasına izin verilmemesi için Kudüs'teki ABD konsolosuna talimat verdi.

19. Yüzyılda Yahudilere karşı soykırım boyutundaki katliamlar başta Doğu Avrupa olmak üzere hemen hemen her ülkede yaşandı. Rusya ise Yahudiler için yaşam koşullarının en zor olduğu ülkelerin başındaydı. Yahudiler, Çarlık karşıtı hareketlerle özdeşleştirilerek bundan dolayı katledildi. Rusya'da hayatta kalma şansı olmayan Yahudiler, ülkeden göç etmeye başladı ve çoğunluğu ABD'ye gitti. Öyle ki, ABD'de, 1826'da 5000 Yahudi yaşarken, 1880'lerde 280.000, 1920'lerin sonunda ise 4.500.000'a ulaştı.

İngiltere'nin başını çektiği ve Amerika'nın da desteklediği devletler, Yahudilerin Filistin'i yurt edinmesini gündeme getirdiler. Bu şekilde hem Avrupa'da yaşanan Yahudi-Hristiyan çatışması ortadan kalkacak hem de Ortadoğu'ya müdahale imkânı sağlanacak, aynı

[164] Gürsoy Akça, "Osmanlı'da Millet Sisteminin Dönüşümü", *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi*, C.6, S.1, Ekim (2007), s.60.

zamanda da Avrupalı Devletler kendi topraklarında istemediği Yahudiler ile Filistin'de dost olacaktı.[165]

Osmanlı Devleti'nin Nisan 1901'de, 1900 yılının Kasımından itibaren yabancı ülke vatandaşı olan Yahudilerin Filistin'de üç aydan fazla kalmasını yasaklaması eleştirildi ve bu eleştiri İstanbul'a iletildi.[166] Osmanlı Devleti'nin, yabancı ülke vatandaşı olan Yahudilerin, ülkesi sınırları içinde yerleşmesine izin vermediği açıklandı.[167] Bir diğer gazetede ise, Siyonist hareketin başarıya ulaşacağı ve Yahudilerin Filistin'i kendilerine yurt edinecekleri yorumu yapıldı.[168] Chicago Tribune göre, Filistin, Yahudilerin geleneksel ve kutsal evidir. Avrupa'dan sürgün edildikleri zaman geldiler ve dünyadaki en büyük Yahudi topluluğunu orada oluşturdular. Avrupalı güçler tarafından, Osmanlı Devleti ve Yahudiler arasında onaylanmamış hiçbir antlaşma yoktu, Siyonist hareket hızla güçlenip büyümekteydi ve Filistin, Yahudilerin olacaktı.[169] Siyonist hareketin lideri, Yıldız Sarayı'nda Osmanlı Sultanı ile görüştü. Filistin'e göçün önündeki engellerin kaldırılmasını ve Filistin'in Yahudilerin yerleşimine açılmasını talep etti. Ancak haberde Osmanlı Sultanı'nın isteklere ne şekilde cevap verdiğine dair bilgi verilmemiştir.[170] Marquise de Fontenoy takma adı ile yazan İngiliz gazeteci Frederick Philip Lewis Cunliffe, Türk halkının Yahudi düşmanı olmadığını, Osmanlı Devleti vatandaşı olan Yahudilerden çok Rusya, Romanya, Doğu Almanya, Fransa, Avusturya ve İngiltere'deki fakir ve baskı altında yaşayanların, Filistin'e gitmek istediğini belirtmişti.[171] Siyonist hareketin kurucusu olan Dr. Theodore Herzl ve Filistin Yahudi Birliği Başkanı Dr. David Wolffson'un, Filistin'deki Yahudi talepleri için Osmanlı Sultanı ile görüştüler. Ancak görüşmeden herhangi bir sonuç alınmadan İstanbul'dan ayrıldılar.[172] The New York Times'a göre, zayıf ve sürekli sallanan temeller üzerine kurulan Osmanlı Devleti ve Rus Çarlığı, Yahudilerin çaresiz çığlıklarını duymazdan geliyordu. Baskı ve korku altında

---

165 İbrahim Serbestoğlu, "19. Yüzyılda Filistin'de Yahudiler Üzerinde İngiliz Ve Amerikan Himayesi", *History Studies*, C.4, S.1, (2012), s. 491-499.
166 "Turkey's Anti-Jews Laws", *The Washington Post*, 17 April 1901, s.3.
167 "Turkey Wants To Bar Jews", *The New York Times*, 5 Mayıs 1901, s.4.
168 "Colonizing Of Jews Is Assured", *Chicago Tribune*, 16 Haziran 1901, s.9.
169 "Zionism A Giant Project", *Chicago Tribune*, 28 Temmuz 1901, s.32.
170 "Jews In The Holy Land", *The Washington Post*, 20 Şubat 1902, s.8.
171 "Letter Of Marquise de Fontenoy", *Chicago Tribune*, 11 Mart 1902, s.16.
172 "Sultan Balks Jewish Plan", *Chicago Tribune*, 8 Ağustos 1902, s.2.

yaşamaları için sürekli şiddet, ölüm ve katliam ile karşı karşıyaydı.[173] Bir diğer habere göre, Rusya'da yaşama şansı kalmayan ve göç etmek zorunda kalan Yahudilere yardım etmek için, ABD'de yaşayan zengin Yahudiler ile işbirliği yapılarak bir fon oluşturulacaktı. Londra'daki, Yahudi organizasyonlarının topladığı 45.000.000 dolar da New York'a gönderilecekti. Bu para göç eden Yahudilerin güvenliği, daha iyi yaşam şartlarına sahip olmaları ve daha liberal göçmen kanunlarının çıkarılması için kullanılacaktı.[174] Kanada'daki Siyonist Toplum Federasyonu, Osmanlı Sultanı'nın, Yahudilerin Filistin'e yerleşmesi ile ilgili yasağı kaldırdığını açıkladı. Bu yeni durum Rusya'dan gelen büyük Yahudi göçünün etkisi ile oluştu.[175] Yapılan değişiklik, Rusya'dan gelen Yahudi göçüne hız kazandıracaktı.[176] Siyonist hareket, Osmanlı Devleti sınırlarından toprak ve mülk almaya başladı. Kudüs'ün dışındaki büyük bir alan Yahudi kapitalistlere aitti. Yahudiler bölgedeki Müslümanlarla eşit vatandaşlık haklarına sahip olduklarını ilan ettiler.[177] Siyonistlerin Mezopotamya'yı da içine alan bir çizgide Yahudi yerleşimi oluşturmak istemelerine rağmen Osmanlı Sultanı'nın yönetimi altında bu mümkün değildi. Ancak yönetimde olan Genç Türkler, Yahudilerin taleplerine sıcak bakabileceklerinden, Filistin'in Yahudilerin vatanı olabileceği umudu doğdu.[178] II. Meşrutiyet'in ilanının ardından, Amerikan Siyonist Federasyonu, Osmanlı Devleti'nin tekrardan parlamentoyu çalışır hale getirmesinden çok memnun oldu. Hatta Yahudilerin, Filistin'de mavi beyaz bayraklarının dalgalanmaya başlayacağını umuyorlardı. Yahudilerin politik alanda temsil edilmeye başlanması Filistin için değişim ve gelişim olacaktı. Filistin'in tam anlamı ile bir Yahudi yurdu olabilmesi için tüm dünya Yahudilerinin birlik olması gerekiyordu.[179] Tarih ve politika yazarı Max Nordau, Amerikan Siyonist Federasyonu'na yazdığı mektupta, Yahudilerin Filistin'e dönmelerini tavsiye etti. Osmanlı Devlet yönetimindeki değişim ile devletin Yahudi göçmelere refah ve güvenlik sağlayacağına söz verdiğini, Filistin topraklarının, Yahudilerin yurdu haline gelmesi için bu topraklarda barış ve özgürlüğün sağlanması gerektiğini, Yahudi toplumu ve Osmanlı Devleti'nin karşılıklı anlayışla bunu başaracağını ifade etti.[180] Osmanlı Devleti'nde Parlamentonun tekrardan

---

173 "Russia and Turkey", *The New York Times,* 11 Ekim 1903, s.23.
174 "Plan To Aid Russian Jews", *The New York* Times, 16 Kasım 1903, s.6.
175 " Palestine Open To Jews", *The New York Times,* 3 Temmuz 1906, s.9.
176 "Jews May Settle in Palestine", *The Washington Post,* 3 Temmuz 1906, s.1.
177 "Jews Purchase Turk Lands", *Chicago Tribune*, 27 Eylül 1908, s.9.
178 "New Home For Jews", *The Washington Post,* 6 Mayıs 1909, s. 6.
179 "Turkish Revolt Gives Zionists Hope", *The New York Times,* 13 Haziran 1909, s.5.
180 "Nordau Advises Jews To Return To Palestine", *Chicago Tribune*, 13 Haziran 1909, s.4.

açılmasının ardından, etnik gruplar yeniden temsil hakkı kazanmış olsa da Genç Türkler, Siyonist umut ve isteklerine net bir şekilde karşı çıktı. Parlamento Başkanı Ahmet Rıza Bey, Osmanlı Devleti içindeki etnik azınlıklara özerklik ya da bağımsızlık verilmesinin mümkün olmadığını, Yahudilerin İspanya'dan sürgün edildikten sonra Osmanlı topraklarını yurtları olarak benimsediklerini ve Osmanlı Devleti vatandaşı olduklarını bundan dolayı da Filistin'de özerk ya da bağımsız bir devlet kurmalarına izin verilmesinin söz konusu olmadığını söyledi.[181] Samuel Fieldman tarafından yazılan makalede, Doğu Avrupa'dan gelen Yahudi göçlerinin büyük bir göçmen nüfusu oluşturduğu buna karşılık, Osmanlı Devleti'nin göçmenlerin Filistin'de nüfus yoğunluğu oluşturmasını engellemek için onları Suriye ve Mezopotamya taraflarına yönlendirdiği ifade edilmişti. Osmanlı Devleti'nin eyaletlerden oluşan bir federasyon olmadığı, devlette despotik bir yönetim anlayışının hâkim olduğu eğer özel bir anlaşma düzenlenmezse devletin göçmenlerin canını ve malını koruyacağının garantisi olmadığı da vurgulanmıştı.[182] Yahudilerin, Türk toplumu içinde yaşayabilmeleri orada mülk ve toprak sahibi olabilmelerinin tek yolu iyi birer Osmanlı Devleti vatandaşı olmaları ve imparatorluğa bağlı kalmalarıydı.[183]

Osmanlı Devleti ve ABD ilişkilerinde yaşanan inişli çıkışlı durum devam ederken, Balkan savaşları ve ardından başlayan I. Dünya Savaşı, haritaların yeniden çizilmesine, menfaat hesaplarının değişmesine ve dünya siyasetinin farklılaşmasına neden olmuştur.

1.9. Amerika'nın Doğu Sorunu'na Yaklaşımı

ABD'nin Doğu Sorunu ile ilgili bakış açısını ve algısını açıklamadan önce evrensel dış politika ilkeleri ve ABD'nin genel dış politika çizgisine değinmek yerinde olacaktır.

Dış politikanın, devletlerin menfaatlerinin amaç olarak kabul edildiği, temeller üzerine kurulu dört farklı unsurdan oluştuğunu söyleyebiliriz. "Ayrı birer varlık olarak devletin, ülkenin ve halkın güvenliğini korumak. Milletlerarası alanda devletin gücünü, prestijini ve tesirini artırmak veya korumak. Ülke içinde toplum yapısını, buna göre halkın ekonomik ve sosyal refahını korumak ve artırmak. Devletin ideolojik değerlerini ve toplum düzenini diğer devletlere yaymak." Söz konusu dört faktörün dış politikada ne oranda etkili olduğu veya

---

181 "Young Turks Oppose A Zionist State", *The New York Times,* 26 Haziran 1909, s.4.
182 "Zionists And Turkey", *The New York Times*, 2 Ağustos 1909, s.6.
183 "Free Zion Not Sought", *The Washington Post*, 27 Aralık 1909, s.5.

olacağı ise devletin gücüne, sürdürdüğü ve sürdürmek zorunda olduğu politik menfaatlere bağlıdır. Büyük devletler, ilk üç unsuru gerçekleştirsin ya da gerçekleştirmesin, özellikle "devletin ideolojik değerlerini ve toplum düzenini diğer devletlere yaymak" ilkesine öncelik vermiştir.[184]

Daha önce kısaca değindiğimiz ABD dış politikası, kurucu Başkan George Washington'ın görevden ayrılırken yaptığı veda konuşmasında net bir şekilde ifade edilmişti. Başkan mesajında, Amerika'nın Avrupa siyasetine yabancı olduğunu, bundan dolayı da Avrupalı Devletler ile herhangi bir ittifaktan kaçınılmasının önemini vurgulamıştı. Ülkenin kuruluşundan itibaren, dış politikanın tek taraflılık temelleri üzerine inşa edildiğini söyleyebiliriz.[185] Hiçbir ülke ile herhangi bir ittifakın içinde olmama ilkesi, 1823 tarihli Monroe doktrini ile de kurumsallaştırıldı.[186] Monroe doktrininin başlangıç noktası, Avrupa ile Amerika'nın kalın çizgilerle birbirinden ayrılmasıdır. Bu sayede, Amerika, hem Avrupa'da hâkim olan sömürge anlayışından korunmayı hem de kendi nüfuzunu pekiştirmeyi hedefledi. Monroe doktrininin ilan edilmesinde İngiltere'nin etkisi vardır. İngiltere, Amerika kıtasından elde ettiği ticari kazancı kaybetmemek ve diğer Avrupalı Devletler ile paylaşmamak adına, ABD yönetimine, Amerika kıtalarının, Avrupalı Devletlerin nüfuzuna karşı korunması teklif etti. ABD yönetimi, bir bakıma İngiltere'ye bağımlılık anlamına gelen söz konusu teklifi reddederek, Rusya, Fransa, İspanya gibi Avrupalı güçleri gerektiğinde İngiltere'ye karşı kullanabilmeyi hedefledi.

Amerikan dış politikasının şekillenmesinde 1865 ile 1900 yılları arasındaki gelişmeler önemlidir. Bu yıllarda sanayileşme ile birlikte gelişen ekonomi ABD'yi uluslararası alanda bir güç haline getirdi. İhracat rakamları 281 milyon dolardan, 1,2 milyar dolara çıktı ve bu durumda daha etkili bir dış politika izlenmesi yönünde eğilim oluşturdu. Ülkenin ekonomik olarak büyümesi Başkanlarını da etkileyerek, ABD'nin kendi çevresini doğal bir genişleme alanı olarak algılamasına neden oldu. İlk olarak İspanya'nın sömürgesi olan Porto Riko askeri müdahale ile 1898'de ele geçirildi. Ardından aynı yıl ABD – İspanya Savaşı başladı. Küba nedeni ile çıkan bu savaş İspanya'nın yenilgiye uğraması ile sonuçlanarak, ABD'nin dış

---

[184] Metin Eriş, *Amerikan Rus Emperyalizmi*, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1978, s.247.
[185] Gültekin Sümer, "Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C.5, S.19, Güz (2008), s. 122.
[186] Muhittin Ataman, "Değerler ve Çıkarlar: ABD'nin Ortadoğu Politikasını Belirleyen Temel Unsurlar ve İlkeler", *Ortadoğu Yıllığı 2006*, S.2, (2006), s.406.

politikasını belirleyici bir etken oldu. Savaşın sonunda, ABD geri dönüşü olmayan bir şekilde büyük güçler arasına girerek, uluslararası politikada da dünya gücü statüsünde anılmaya başladı.[187]

Başkan Roosevelt döneminde, saldırgan bir dış politika çizgisi takip edilerek, Başkan'ın dış politikadaki belirleyici rolü artırıldı. ABD'nin, uluslararası alanda rolünün ve etkinliğinin artmasının doğal sonuçlarından biri olarak da 1903 yılında genelkurmay başkanlığı kuruldu. Değişen şartlar ve politik yaklaşımların neticesinde de Monroe doktrini ile belirlenen çizgiler aşılmaya başlandı.[188]

ABD dış politikasının şekillenmesindeki önemli isimlerden bir diğeri de Başkan Woodrow Wilson'dır. Wilson'un etik ve evrensel değerleri dış politikanın önemli yapı taşları olarak kabul etmesine kadar Amerikan diplomasisi, Amerikan çıkarları ve bu çıkarların meşrulaştırılması üzerinde yoğunlaştı.[189] ABD'nin, ulusal çıkarlarının sağlanıp, korunabilmesi adına her türlü dış politika davranışını meşru, yeterli ve gerekli bir neden olarak gördüğü de açıktır.[190]

ABD'nin artan gücü ve etkinliği ile dış politikasının, Roosevelt çizgisinde devam etmesi beklenirken Wilson, dünyaya barışı getirmeyi amaç edindi. Devletlerin çıkarının, dünya uluslarının çıkarlarına bağlı olduğu fikri ile kurmak istediği yeni uluslararası düzenin merkezi olarak Milletler Cemiyeti'ni gördü. Ancak tüm gayretlerine karşın kongreye, ABD'nin Milletler Cemiyeti'ne girmesini kabul ettiremedi. Kongre üyelerinin çoğunluğunun ABD'nin dünya siyasetinde aktif rol almasını doğru bulmadığından çabaları sonuçsuz kaldı. Ancak I. Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'da ortaya çıkan güç boşluğundan dolayı da yalnızlık politikasını sürdürmesi mümkün olmadı.[191]

Doğu Sorunu, 19. Yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün korunması, aynı yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'daki topraklarının ele geçirilmesi, 20. Yüzyılın başından itibaren de bütün Osmanlı topraklarının paylaşılması anlamında

---

[187] G. Sümer, *a.g.m*, s. 123-124.
[188] Şatlık Amanov, *ABD'nin Orta Asya Politikaları*, Gökkubbe Yayınları, İstanbul, 2007, s. 49.
[189] O. Arslan – S. Arı, *a.g.e.* , 125-129.
[190] M. Ataman, *a.g.m.*, s.410.
[191] G. Sümer, *a.g.m*, s. 127.

kullanıldı.[192] Doğu Sorunu bağlamında ABD dış politikasını incelediğimizde, 1860'ların sonlarına doğru Doğu Sorunu ile ilgilenmeye başladığını söyleyebiliriz.

ABD'nin konuya olan yaklaşımını, Avrupalı Devletler'den ayıran üç önemli unsur söz konusudur. Bunlardan ilki Başkan George Washington (1787 – 1797) ve Başkan James Monroe'nun (1817 – 1825) temellerini attığı "müdahil olmama" politikası neticesinde ABD Avrupa'da ki olaylardan mümkün olduğunca uzak durmalıdır. İkincisi, ABD'nin Osmanlı Devleti'nin ne toprak bütünlüğü konusunda ne de parçalanması konusunda ulusal dış politikası olduğudur. Son olarak ise ABD, Avrupalı Devletler ve Osmanlı Devleti ile herhangi bir ittifak anlaşması yapmayarak, Avrupalıların birbirleri ve Osmanlı ile girdikleri silahlı çatışmalarda tarafsız kalmıştır.[193]

Bu durumun en dikkat çekici örneklerinden biri de, Paris Barış Konferansı'nda 21 Mayıs 1919'da Lloyd George'un, Başkan Wilson'a, Ermenilerin mandaterliğini kabul etmesi önerisi sonrasından yaşanan gelişmelerdir. Başkan, manda konusunu Amerika gündemine getirirken, amacının Amerika için fayda sağlamak olduğunu belirterek, bu konuda Amerikan Senatosu'nun onayını almak istedi. Amerika'nın prensipte mandater devlet olmayı kabul etmesi durumunda bunun toplum ve devlet olarak himayesindeki millete karşı maddi ve manevi özveriyi de kabul etmesi anlamına gelmesinden dolayı Amerikan kamuoyu ve senato mandaya şiddetle karşı çıktı.[194] 16 Ekim 1919'de General Harbord'un konu ile ilgili " Yakın Doğu'da Hakikatler" başlıklı raporu yayınlandı. Raporun hazırlanmasında görev alanların tümünün ortak fikri, eğer manda kabul edilirse Amerika'nın en az bir nesil bu yükü taşıyacağı yönündeydi. Heyet, gezisi süresince köylerdeki yoksulluk ve işlenemeyen tarım alanlarına şahit oldu. Savaşa katılan Türk köylülerinden geri dönenlerin %20'yi dahi geçmediğini tespit etti. Raporda, savaş öncesinde motorlu araçların rahatlıkla geçebileceği yollardan şu anda deve kervanları, eşek ve öküz arabaları ile ulaşımın sağlanabildiğini, Anadolu'nun mandasını üstlenecek devletin "neredeyse dünyanın en ilkel durumuyla" karşı karşıya kalacağına dikkat çekiliyordu. Anadolu'daki fakirlik ve eğitim alanındaki eksiklik maddi olarak ciddi bir yük

---

[192] M. Turan, *a.g.m.*, ,s. 342.
[193] Ç. Erhan, *a.g.e*, s. 252.
[194] A. Akgündüz vd., *a.g.e.*, s.398-399.

getireceği gibi, siyasette de Amerika'yı İngiltere ve Rusya ile karşı karşıya bırakacaktı.[195] ABD'nin manda konusundaki yaklaşımı ve Senato'da yapılan oylama ilgili detayları, "Amerikan Mandası Meselesi" başlığı altında daha detaylı olarak açıklamaya çalıştık.

Doğu Sorunu'nun ABD basınına yansımasına baktığımızda da çıkan dikkat çekici haberler şu şekildedir.

Rusya'nın Sivastopol'ü kaybetmesinin ardından, İtilaf Devletleri, Karadeniz ile ilgili tekliflerinin Rusya tarafından kayıtsız şartsız kabul edileceği düşüncesindeydi. Ancak İtilaf Devletleri, Rusya'nın önceden de Karadeniz'de olduğunu göz ardı ediyorlardı. Rusya mevcut şartlar altında İngiltere ve Fransa ile barış yapmak istiyorsa da bu durum çok uzun sürmeyecekti. Bundan dolayı İtilaf Devletleri'nin hem dikkatli hem de hızlı olmaları gerekmekteydi. "Hasta Adam" Avrupalı Müttefiklerin elindeydi. Öte yandan "Hasta Adam" kaybedildiği takdirde de ne olacağı herkes tarafından bilinmekteydi. Karadeniz'in tarafsızlaştırılması Rusya'nın güneye doğru ilerlemesini durduracak ve Osmanlı Devleti'nin hayatının son zamanlarını bir süre daha uzatacaktı.[196] Rusya'nın Doğu Sorunu'nu kendi çıkarlarını gözeterek çözmeyi amaçlaması sorunu iyice karmaşık hale getirdi. "Hasta Adam" olarak tabir edilen Osmanlı Devleti'nin tarihine bakıldığında "Hasta Adam"ın ömrünü tamamladığının tahminini yapmak mümkün değildi. İtilaf Devletleri'nin, The New York Times'a göre, Osmanlı Devleti'ni hayatta tutma çabalarına rağmen, Osmanlı Devleti'nin düşüşü ve başarısızlığı çok açıktı. Osmanlı Sultanı, Mehmet Ali Paşa'nın ayaklanması sonucunda çıkacak bir savaşta, İngiltere ve Fransa'nın, Osmanlı Devleti'nin kıyılarını savunacağını tahmin ediyorlardı. Sultan zor günlerden geçmekte ve ordusuna da asker disiplinine uymayan kalabalık ve cahil bir gençlik hâkimdi. Osmanlı Devleti'nin sınırlarının içinde her taraftan ayrı bir isyan hareketi ortaya çıkmaktaydı. Ayrıca devlet iflasın eşiğinde gelmişti. Yabancı yardım ve destekleri olmadan hükümet idareyi sağlayamayacaktı.[197] Rusya'nın güçlenmesi, Avrupa'da zor şartlar oluşmasına ve Doğu Sorunu'nun derinleşmesine neden oldu. Almanya ve Avusturya'nın, Batılı güçlerle beraber hareket etmesi ve uyum içinde olması halinde Rusya'nın İstanbul Boğazı'na doğru olan yürüyüşü engellenebilir, öte yandan

---

[195] Seçil Akgün, *General Harbord'un Anadolu Gezisi ve (Ermeni Meselesi'ne Dair) Raporu Kurtuluş Savaşı Başlangıcında*, Tercuman Yayınları, İstanbul, 1981, s.147-149.
[196] "Peace The Great Question in Europe", *Chicago Tribune*, 9 Şubat 1856, s.2.
[197] "The Present Condition Of Turkey", *The New York Times*, 23 Nisan 1856, s.4.

İngiltere ve Fransa arasında herhangi bir fikir birliği olmadığı gibi, Almanya ve Rus Çarı arasında da gizli antlaşmaların yapıldığına dair işaretler vardı. 1856 yılında yapılan antlaşma ile Karadeniz hakkında bir fikre varılmış ve bölgedeki çıkar çatışmaları uzun vadede ertelenmiş olsa da kalıcı olarak giderilememişti. Rusya'nın İstanbul Boğazı'na olan hareketinin kaçınılmazdı, bunu engellemenin de yolu Osmanlı Devleti'nin bütünlüğü ve sınırlarının korunması ile mümkün olabilecekti. Ancak Almanya, Rusya ve Avusturya'nın beraber hareket etmeleri ve 13 Mart 1871 Londra Antlaşması'nın yükümlülüklerini kabul etmemeleri halinde bazı gelişmeler hesap edildiğinden daha hızlı gerçekleşebilirdi. Konu sürpriz olaylara açıktı, Osmanlı Devleti denizde Rusya'dan daha fazla silaha sahipti. Rusya'nın ise savunmak için daha uzun bir sahil şeridi vardı. Osmanlı Donanması'nın, Karadeniz'de Rusya'dan gelecek bir saldırıyı durdurabilmesi halinde Doğu Sorunu ile ilgili Avrupa'da var olan barış havası devam edecekti. Bundan dolayı da ABD, Osmanlı Donanması'nın başarılı olacağına inanmak istemekteydi. Ayrıca Osmanlı Donanması'nın güçlü ve etkili olması, devletin varlığını ve bütünlüğünü devam ettirebilmesi açısından da çok önemliydi.[198] Avusturya'daki 60 milyon Slav, Türklerden nefret ediyordu. Macarlar ve Almanlar dışında hiçbir milletin Türklere karşı herhangi bir sempatisi kalmamıştı, dindar ve korkak Yahudiler dışında, Osmanlı himayesindeki tüm Hristiyanlar Türklerin karşısındaydı. Rusya, Osmanlı Devleti'ne savaş açabilirdi, Doğu Sorunu'nun diplomatik yollarla çözme ihtimali ortadan kalmıştı.[199] Osmanlı – Rus Savaşından kısa bir süre önce çıkan haberde, Doğu Sorunu'nun bir tarafında Osmanlı Devleti'nin diğer tarafında ise Rusya'nın olduğuna dair herhangi bir şüphe olmadığı yorumu yapılarak, Rus diplomat ve Prens Alexander Gortschakoff'un açıklamalarına detaylı bir şekilde yer verilmişti. Gortschakoff'a göre, Osmanlı Devleti'nin yapmak istediği reformlar ve sağlamayı vaat ettiği garantiler yetersizdi ve himayesindeki milletler için barış yanlısı girişimlerde bulunana kadar yalnız bırakılmalıydı. Avrupa'daki varlığını Batılı ülkeler sayesinde devam ettiriyor olmasına rağmen Osmanlı Hükümeti, büyük devletlerin istek ve önerilerini hiçbir şekilde dikkate almamaktaydı. Bu şartlar altında Osmanlı Devleti'nin neden hala bağımsızlığını koruduğunu soran Gortschakoff, Osmanlı'nın Avrupalı güçlerden oluşturulacak bir komisyon tarafından yönetilmesi gerektiğini ifade etmişti. Gortschakoff'un demecinin ardından yer alan yorumda,

---

198 "The "Sick Man" Of The East", *The New York Times,* 2 Ekim 1871, s.4.
199 "Pan-Slavism in Austria", *Chicago Tribune*, 1 Aralık 1876, s.7.

Avrupa'nın Osmanlı Devleti'nin bağımsızlığının devam etmesi yönünde fikir birliği içinde olduğu, Rusya'nın bu konudaki düşünce ve beklentilerinin uygulanabilirliğinin söz konusu olmadığının altı çizilmişti. Rusya'nın er ya da geç mutlaka bir savaşın içine gireceği, gerekçe olarak da Osmanlı yönetimi altında, İmparatorluğun kuzeyinde yaşayan Hristiyanların içinde bulunduğu şartları göstereceği öngörüsü açıklanmıştı. Öte yandan Osmanlı Hükümeti'ne göre, Hristiyan bölgelerinde aslında herhangi bir sorun olmamasına rağmen Rusya, söz konusu bölgede kaos çıkartmak için sürekli müdahale ve etki alanı oluşturmaya çalışmaktaydı. Moskova yönetimi, Türklerle kör bir savaşın içine girmeye henüz hazır değildi. Ancak Avrupa'nın desteğini almak, Osmanlı Devleti'nin diplomatik ve askeri alanda yalnız bırakılmasını sağlamak ve ülke içindeki tansiyonun yükselmesini hızlandırmak için çalışacaktı.[200] Uzun zamandır beklemede olan Doğu Sorunu krizi en büyük ve ciddi noktasına ulaştı. Rusya'nın dik başlı ve başına buyruk tavırlarına karşılık İstanbul, Rusya'ya savaş açılması gerektiği fikrindeydi. Avrupa'da ise siyaset karmaşık ve belirsiz bir dönemden geçiyordu. Doğu Sorunu konusunda devletlerin çıkarları çatıştığı için anlaşmaya varılması çok güç olacaktı.[201]

Doğu Sorunu'nun barışçı bir temele oturtulabileceğinin işaretleri olsa da görüşmelerin başarısız olduğu noktada, şüpheye yer bırakmayacak şekilde, Avusturya da tıpkı İngiltere gibi savaşa hazırlanacaktı.[202] İngiltere ve Avusturya'nın delegeleri de Berlin'de toplanacak konferansta olacaktı ancak asıl odak Osmanlı – Rus pazarlığıydı.[203] Konferansta Rusya, Almanya ile aynı zeminde yer alacak, İngiltere bir takım talepler ile konferansa gidecekti çünkü Türk – Rus anlaşmasının her noktasında Avrupalı güçlerin yaptırımı olacaktı. Rusya ve Osmanlı Devleti, çoğunluğun kararına uymak zorundaydı. Aksi takdirde çoğunluk ile savaşmaları gerekecekti. Rusya, Almanya ve Slavlarla birlik içinde olmadığı sürece Avrupa ile tek başına savaşmak zorunda kalacaktı. Doğu Sorunu ile ilgili iki devlet varmış gibi gözükse de İngiltere, Akdeniz ve Hint Okyanusu'ndaki çıkarlarını korumak, Almanya ve Avusturya, Tuna bölgesindeki dağlardan daha ileriye gitmek, Fransa da Süveyş Kanalı'nın kontrolünü elinde tutmak istediği için soruna dahil olmuştu. Konferans Boğazlar ve Mısır'ın, İstanbul'dan bağımsız olması için bir takım kısıtlamalar getirecekti, bu durum İngiltere için

[200] "The Eastern Question", *The New York Times*, 7 Şubat 1877, s.4.
[201] "The Great Crisis Reached In The Long-Pending", *Chicago Tribune*, 14 Mart 1877, s.5.
[202] "Diplomacy", *Chicago Tribune*, 19 Şubat 1878, s.1.
[203] "The Turkey Gobbler", *The Washington Post*, 9 Mart 1878, s.1.

büyük önem taşımaktaydı. Rusya, Boğazlar'ın uluslararası ticarete açılmasını istemekteydi. Ancak savaş gemilerinin geçişinin Türklerin iznine bağlı kalması halinde de eski statükoya dönülecekti.[204] Doğu Sorunu hakkında yapılacak olan konferansta, Avrupalı Devletlerin çıkarlarını içeren görüşmeler yapılacak ama kuvvetle muhtemel Rusya ve İngiltere arasında ciddi çatışmalar ve kırılma noktaları olacaktı. Rusya savaşı kazandığı için taleplerini ısrarla dile getirecek, Avusturya – Macaristan İmparatorluğu milli duyarlılık göstererek isteklerini artıracak, İngiltere ise aktif savaşın içinde yer almamanın avantajlarına sahip olmak isteyecekti. Bu üç devletin ne çıkarları, ne varlıkları, ne de Doğu Sorunu'na doğrudan etki eden durumları, sorunun tanımlanması ve menfaatleri etrafında izlenilen değişmez bir politikanın devamı sağlanamayacaktı.[205]

Berlin Antlaşması'nın imzalanmasının ardından, Rusya basını, Ayastefanos Anlaşması'nın başarısızlığını çok çabuk unutarak, Berlin Kongresi'ndeki başarılarından dolayı temsilcilerini kutlayan haberler yayınladılar. Basın, Rusya'ya göre Doğu Sorunu'nun sona erdiğini açıkladı. Avusturya ve İngiltere pasif kalarak kendi çıkarlarını ilgilendiren bazı tavizler vermeye gönüllü davrandı. Aslında her iki ülkenin de isteği yeniden düzenlenmiş olarak Ayastefanos Anlaşması'nın kabul edilmesiydi ancak bu gerçekleşmedi. Öte yandan, Fransa ve İtalya, Berlin Anlaşması'ndan memnun kalmadı. Savaşın kazananı "Rusya demir topuğunu", Osmanlı Devleti'nin, boğazına soktu. Söz hakkı olmayan Osmanlı sadece kendisine sunulan anlaşmayı imzaladı, Rusya ise sonuçtan memnun bir şekilde zaferinin meyvelerini topladı. ABD basınına göre, sadece Rusya göz önünde bulundurularak Doğu Sorunu çözülemeyecekti. Avusturya, Romanya, Yunanistan, Karadağ ve Sırbistan'ın da çözümün içinde olması gerekiyordu. Rusya'nın, bundan sonraki planı, Avrupa'nın deneyimli devlet adamlarının katılımı ile bir kongre düzenlenmesini sağlamak ve burada, "map-maker", olarak çizilecek yeni sınırların belirlenmesinde söz sahibi olmaktı. Buna karşın Balkanların şu an içinde bulunduğu siyasi durumda, Rusya'yı Berlin Anlaşması'ndan dolayı tebrik etmek için de herhangi neden yoktu.[206]

Rus Çarı Nikola'nın Doğu Sorunu ile ilgili açıklamalarının yer aldığı haberde, Çar, Doğu Sorunu'nun şiddet kullanarak çözülebileceğini ve Osmanlı Devleti'nin, Doğusunda

---

204 "The European Congress", *Chicago Tribune,* 10 Mart 1878, s.4.
205 "The European Phase", *The Washington Post,* 15 Mart 1878, s.2.
206 "Russia's Demand", *The Washington Post,* 6 Temmuz 1878, s.2

Kürtler için bir bölge ayrılması gerektiğini ifade etmişti. Ermenilerin bağımsızlığının önemli olduğunu, Berlin Anlaşması'ndaki, Hristiyanlarla ilgili maddelerin, Türklerin tembelliği ve uyuşukluğuna bırakılamayacağını, Hristiyanların kötü şartlarda yaşadığına dair raporları olduğunu da söylemişti. Berlin Anlaşması'ndan bu yana Osmanlı topraklarında yaşayan Hristiyanların şartlarının daha da kötüye gittiğini, Türk Hükümeti'nin yavaş davranarak herhangi bir düzenleme yapmadığı için suçlu olduğunu hatta yaşanan her türlü sıkıntı ve problemin suçunun da Osmanlı yönetiminde olduğunu dile getirmişti. Osmanlı idaresinin agresifliği ve baskısı sonucu isyanların çıktığı ancak hükümetin isyanları bastırmak için yaptığı her şeyin durumu daha berbat hale getirdiğini de açıklamıştı. İran ve Kazakistan sınırında terör olaylarının yaşandığını, Ermenilerin çok büyük sıkıntılar içinde olduğunu ancak bu durumun değişeceğine dair Avrupa'nın hiçbir şüphesi olmaması gerektiğini de sözlerine eklemişti. Avrupa'nın yüz yüze olduğu Doğu Sorunu'nunda, son zamanlarda yaşadığı güçlük, aslında Rusya'nın yeni kural koyucu olarak, probleme dahil olmasından kaynaklanmaktaydı. Rusya sınırlarını Erzurum, Van Gölü hatta Diyarbakır'a kadar genişleteceğini ve tüm Mezopotamya'yı kontrolü altına alacağını ilan etti.[207] Berlin Anlaşması, Türk Hükümeti'nin yeterli ve gerektiği şekilde davranmasını sağlamadı ancak Rusya, anlaşmanın kendisine sunduğu avantajları genişleterek kullanıyordu. İngiltere, Rusya'nın baskın tavırlarından rahatsızlık duysa da, tüm dikkatini Osmanlı Devleti sınırları içinde bulunan Süveyş Kanalı'nın güvenliğinin sağlanmasına çevirdi ve Doğu Akdeniz'deki etki alanının zarar görmemesi için harcamaya başladı.[208] Rus Çarı, Fransa'ya yaptığı ziyaret sırasında Osmanlı Devleti egemenliğinde yaşayan Ermeniler hakkında açıklamalarda bulundu. İstanbul'daki gergin durum devam etmekteydi. Çar, Ermenilerin çektiği sıkıntılar ile ilgili hiçbir şeyin değişmediğini, terör ve hukuksuzlar ile yok edilmelerinin amaçlandığını iddia etti. Türklerin zulümlerinin sürdüğünü, Hristiyanları sevmeyen Müslümanların, kabalıklar halinde onları huzursuz ve tedirgin ettiğini, bunu da alt sınıftan kana susamış, yağmacı Müslümanların yaptığını iddialarına ekledi. Ayrıca Osmanlı Hükümeti'nin, Ermenilerle görüşeceğini açıklamış olmasına rağmen Türklerin hiçbir şekilde verdikleri sözleri tutmayacağından emin olduğunu söyledi. [209]

---

[207] "The Eastern Question Again", *The New York Times*, 18 Kasım 1894, s.4.
[208] "The Eastern And Far Eastern Question", *The New York Times*, 8 Kasım 1895, s.4.
[209] "Czar Off For France", *The Washington Post*, 4 Ekim 1896, s.9.

Osmanlı Sultanı'na verilmek üzere hazırlanan yeni reform teklifi elçiler aracılığı ile Osmanlı yönetimine iletildi. Rusya'nın da aralarına dahil olduğu tüm Avrupalı güçlerin Osmanlı Sultanı'nın, reformların uygulanmasına onay vermesi konusunda prensipte anlaştı. Ancak talepleri reddedildiği takdirde Avrupalı Devletlerin, Osmanlı Devleti'ne ne şekilde bir baskı uygulayacakları henüz belirlenmedi.[210] Doğu'da devam eden rekabeti ve tartışmayı izlerken, Amerikalılar liberal fikirlere olan sempatisi nedeni ile İngilizlerle beraber hareket etmeyi tercih edecekti. Doğu Sorunu ile ilgili önyargıların, üstünde olacak liberal fikirler, konu ile ilgili endişesi olan Amerikalıların da ortak düşüncesiydi.[211]

Pensilvanya'da Byran Mawr Koleji'den Profesör Charles M. Andrews'in yazdığı makalede; Andrews, Avrupa'yı etkileyen büyük hareketlerin, Fransa'da İkinci Cumhuriyet'in yükselişi (1848 -1852), Kırım Savaşı (4 Ekim 1853-30 Mart 1856), İtalya'nın birliğini tamamlaması (1870) ve Avusturya – Macaristan'ın ikili bir monarşiye dönüşmesi (1867) olduğunu ifade etmişti. Bunlara ek olarak, Doğu Sorunu'nda 1856'da imzalanan Paris Anlaşması ile 1871'de kurulan Alman İmparatorluğu'nun artan etkinliğinin belirleyici olduğunun altını çizmişti. Andrews, Osmanlı Sultanı'nın Ermeni ve Girit katliamlarında zayıf davranmasının sorunun zirveye çıkmasında önemli bir yere sahip olduğunu, Rusya'nın Osmanlı Devleti'ni cezalandırmak için Berlin Antlaşması'nı kullanmasını ve Slavları kışkırtmasının önemli sonuçlara neden olduğunu belirtmişti. Doğu Sorunu'nda sadece Türk meselesi olmayan başka değişiklikler yaşandığını, Avrupalı güçlerin, Türklere olan tutumlarını artık Çin ve Afrika'nın belirlediğini, sonuç olarak da mevcut şartlar altında Doğu Sorunu'nun çözümünün süresiz olarak ertelendiği tespitini yapmıştı.[212]

Doğu Sorunu ile ilgilenmek Amerika için, Avrupa siyasetine her yönüyle dahil olmak anlamına gelmekteydi. Bu durum, Amerika'nın, Avrupa politikasına karışmama geleneğinden uzaklaşmasıydı. Amerika için Asya'da bu şekilde geniş bir alanda var olmak, özrü olmayan büyük bir gaftı.[213]

Berlin Anlaşması ile Doğu Sorunu'nun uluslararası dengeleri ve ilişkileri bozacak bir probleme dönüşmemesi hedeflendi ise de, bu büyük sorun üzerinde sürekli dumanı tüten ve

---

[210] "Coercion Of The Sultan", *The Washington Post*, 24 Aralık 1896, s.1.
[211] "America And The Eastern Question", *The New York Times*, 6 Ocak 1898, s.2.
[212] "Europe's Story Down To Date", *Chicago Tribune*, 17 Eylül 1898, s.8.
[213] "United States And The Eastern Question", *The Washington Post*, 10 Haziran 1902, s.6.

patlamaya hazır bir volkan gibi varlığını sürdürmeye devam etmekteydi. Öncelikle Doğu Sorunu, Rusya'nın, İstanbul'u kontrolü altına alarak, Karadeniz'den geçip Akdeniz'e ulaşma böylece bölgede söz ve nüfuz sahibi olma hedefi ile sürekli canlı kalmaktaydı. Avusturya ve özellikle İngiltere ise Rusya'nın İstanbul ve Boğazlardan uzak tutulması, Çar'ın Haliç üzerinde söz sahibi olmasının Hindistan'a giden yolu tehlikeye atacağını fikrindeydi. Diğer taraftan Osmanlı Sultanı'nın yönetimi altında Avrupa ve Küçük Asya'da yaşayan Hristiyanların bağımsızlık talepleri arttı. Rusya, pan-slavist politikaları ile de bu durumu destekledi. Berlin Anlaşması, imzalanalı henüz sadece otuz yıl olmasına rağmen sorunlar ve çıkar çatışmaları diplomatik ilişkileri etkiledi. Osmanlı Devleti ise sadece Hristiyan azınlık için bir takım reformlar yaptı ancak gereken çabayı harcamadı.[214] Osmanlı Devleti'nin geleceği söz konusu olduğunda, Doğu Sorunu içinde İran ve Hindistan ciddi anlamda önem kazandı. Almanların, Osmanlı Devleti'ne hevesli ve nazik! yaklaşımları Avrupa'yı huzursuz ve tedirgin ettiği kadar Monroe doktrininden uzaklaşan ABD'yi de etkiledi ve Rusya'nın da içinde olacağı "kutsal bir savaş" ihtimali güçlendi.[215]

1.10. Amerikan Kamuoyundaki Türk Algısı

En net tanımı ile imaj, "ötekini algılama, tanımlama ve sunma şeklidir". Tarihsel ve kültürel olaylar algı oluşumunda aktif rol oynar. Tarihte yaşananlar, düşman sayılan ve zıtlığın sembolü olan öteki ile mücadeleyi kapsar. Algı oluşumu, bireyin ya da toplumun tarihi geçmişi ve siyasi değişimi ile doğrudan bağlantılıdır. Algının, en temel özelliği toplum tarafından genel kabul görmesidir. Algı, her birey, toplum ve kültür için farklılık gösterirken zaman içinde de değişime uğrar. Örneğin, tezimizin konusu olan Milli Mücadele süreci, sonucu itibariyle Türk toplumu için Cumhuriyet'in başlangıcını temsil ederken, Yunan toplumu için milli dava olarak görülen, Megali İdea'nın son bulmasıdır. [216]

Müslümanlar, 16 ve 17. Yüzyıllarda Amerika Kıtası'nın hem kuzey hem de güney tarafına Karaipler'den dağılmıştı. Ancak ne kadarının okyanusu geçtiği ne kadarının Amerika'ya yerleştiğine dair bir bilgi bulunmamaktadır.[217] Müslümanlar, Afrika köle

---

[214] "Concert Of Europe Badly Out Of Tune", *Chicago Tribune*, 1 Mart 1908, s.20
[215] "The Eastern Question", *The New York Times*, 28 Temmuz 1912, s.19.
[216] Esra Özsüer, *Türkokratia,* Kronik Yayınları, İstanbul, 2019, s. 17- 19.
[217] Sylviane A. Diouf, *Amerika'da Köle Müslümanlar, Mücadele, Direniş, İsyan,* (Çev. Ahmet Yaşar), Gelenek Yayıncılık, İstanbul, 2003, s 56.

ticaretinin bir parçası haline gelmişti. Karaipler'den köle tüccarları aracılığı ile gelen Müslümanlar, hem köle topluluğu hem de çoğunlukta olan Hristiyan toplum içinde dinlerini canlı tutmak için büyük çaba harcadı.[218]

Özellikle İstanbul'un fethinin ardından, Türkler Avrupa için ciddi bir korkuya dönüşerek, Batı'nın öz kimliği için tehlike ve tehdit olarak görüldü. Avrupa'nın kırsal bölgelerinde, dışarıdaki çocukların eve girmeleri için "hava karardı Türkler geliyor" denmiştir. Tüm kötülükler ve kabalıklar Türklerle özdeşleştirilerek, İtalya'da, "Türk gibi küfür ediyor, Türk gibi leş kokuyor" tanımlamaları konuşma dilinin bir parçası haline gelmişti. İngilizler, "to talk turkey somebody" deyimini kendisini kaba bir şekilde ifade edenler için kullanmıştır. Avrupa'da Türkler "zalim Türk" olarak algılanırken Amerika'da da durum farklı değildi. [219]

Öte yandan, 18.Yüzyıl sonlarında, politik sistem içinde, Hz. Muhammed tehlikeli ve şeytan bir dinin yaratıcısı olan peygamber olarak kabul edildi. Sistem, Hristiyan olmayanları despot olarak tanımladı. Amerikalılara göre, İslam sadece özgürlük karşıtı değil aynı zamanda kişisel ve toplumsal gelişmenin önündeki ciddi bir engeldi. Müslümanlara göre Tanrı ne olacağına çok önceden karar verir, bundan dolayı onlar geçmiş için pişmanlık duymadıkları gibi geleceklerini kurmak için de bir şey yapmazlar. Türklerin de toplum ya da devlet sistemini değiştirmek için herhangi bir nedenleri yoktur. İslam inancı Türkleri Tanrı'nın her şeyi düzenlediğine inandırmıştır. İlerleyen zaman içinde de Türk tiranlığı din tarafından savunulmuştur.[220] Türklerde sultan tek güçtür. Yönetimi altında yaşayan topluluk ve bireylerin sultanın kölesi kabul edildiği bir sistemde, özgürlük ve gelişme mümkün olmayacaktır.[221] Mevcut islami yapı, Türkleri sadece etnik olarak değil aynı zamanda dinsel olarak da ötekileştirmiştir.[222]

Tarihten gelen bir düşünce ile ABD kamuoyundaki İslam algısı önyargılı ve negatiftir. İslamiyet, laiklik ve Hristiyanlık karşısında bir tehdit olarak görüldüğünden, Müslümanlar tek başına uluslararası ilişkiler konusudur. Protestan çoğunluk içinde, Katolikler ya da Yahudiler

---

[218] S. A. Diouf, *a.g.e.*, s 86.
[219] E. Özsüer, a.g.e., s.20-21.
[220] Robert J. Allison, *The Crescent Obscures, The United States & The Muslim World, 1776-1815,* Oxford University Press, New York, 1995, s.45-48.
[221] R. J. Allison, *a.g.e.*, s.57-59.
[222] E. Özsüer, *a.g.e.*, s.23.

gibi azınlık olarak değil, diğerleri olarak tanımlanmıştır. Toplum düzenini bozan herhangi bir suç işlendiğinde suçu işleyen kişi Müslümansa, hangi millete mensup olduğuna bakılmaksızın konu ile ilgili haber din vurgusu ile duyurulmuştur.[223]

Kamuoyunda oluşturulan Osmanlı Devleti algısı ise, Avrupalı gezginlerin kitaplarından ve ABD'nin Mağrib ile olan ilişkilerinden Amerikan gazetelerine yansıyan kadardır. Yapılan olumsuz ve karalayıcı yayınlardan dolayı Amerikalı aydın ve siyasetçilerin Osmanlı Devleti'ne bakışı eleştirel ve yargılayıcıdır.[224]

Ermeniler söz konusu olduğunda genel kanı, Türklerin her zaman vahşet içeren davranışları olduğundan dolayı, bu duruma şaşırmanın anlamsızlığının altı çizilerek, bu tarz yaklaşımların Osmanlı Devleti'nin genel yönetim anlayışını yansıttığı, rastlantısal değil kronik ve kalıtsal olduğu iddia edilmiştir.[225] Monreo kitabında, Türklerin karakterlerini, genel anlamda tembel olarak tanımlamıştır. Mevcut durumlarını çabasız ve eylemsiz kalarak devam ettirmeyi seçtiklerini, işçi olmaktan gurur duyarak, herhangi bir şekilde ustalık ya da yaratıcılık gerektiren alanlara girmeyecek kadar aptal olduklarını ve dinlerinin çabaya düşman bir kaderciliği teşvik ettiğini yazmıştır. Ancak tüm bunlara rağmen, Türklerin askeri disipline yönelik kapasiteleri ve zorluklara dayanma güçlerinin çok yüksek olduğunu vurgulamıştır. Türklerin cesaret ve yiğitlikleri sayesinde muazzam bir fethetme gücüne sahipken, ne inşa etme ne de yaratma kabiliyetleri olmadığını yinelemiş ve Türklerin sadece ödünç alabileceğini belirtmiştir. Türkler, dinlerini Arabistan'dan, edebiyatı Arabistan ve İran'dan, sanatı İran ve Bizans'tan, kıyafetleri Avrupa'dan ödünç alırlar. Türk ticareti Yunan, Ermeni ve Yahudilerin elindedir. Türk Ordusu Alman, Fransız ve İngiliz subaylar tarafından yönlendirilir. Türklerin genel durağan karakteri çağın gereklerine ayak uydurmakta son derece başarısızdır.[226]

Türkler hakkında haber yapan gazetecilerin neredeyse tamamı oturdukları yerden, tek bir Türk bile tanımadan, Türkiye'de bulunmadan, yanlış anlamalar ve yanlış aktarılan bilgiler üzerinden haberler yapmıştır.[227] Basının Türkler ile ilgili haber yaparken kullandığı kalıplaşmış ifadeleri kamuoyu üzerinde çok etkili olmuştur. "Hristiyan olmayanların

---

[223] Carl W. Ernst, *Islamophobia in America*, Palgrave Macmillan, New York, 2013, s 22-23 -27.
[224] Ç. Erhan, *a.g.e*, s. 104.
[225] Will Seymour Monroe, *Turkey And The Turks*, Colonial Press, Second Edition, Boston, 1909, s.50.
[226] W. S. Monroe, *a.g.e.*, s.62-63.
[227] E.Alexander Powell, *The Struggle for Power in Moslem Asia*, John Long, Limited, London, 1925, s.23.

imparatorluğu", "saldırgan yaratıklar", "barbarlar", "Muhammed'in barbar müritleri", "zorbalar", "korkunç Türk", "Müslüman Türk barbarlar", "kalleş Müslümanlar", "barbar Osmanlı" söz konusu tanımlamalardan bazılarıdır.[228] Türkler hakkında anlatılan hikâyelerin bir kısmı da akıllara durgunluk verecek kadar abartılmıştır. Bunlardan biri de, zalimce duygulara alet edilemeyecek kadar küçük yaşta 1000 tane Rum çocuğun Türkler tarafından alıkonularak, ikişer ikişer bağlandığı, ağaca asıldıktan sonra kurşuna dizildiği sonra da ölen çocukların cesetleri ağaçtan alınarak, tıpkı bir kasap gibi doğrandığıdır.[229]

Amerikan basını, 1820'li yıllardaki dinsel olgulara yoğun bir şekilde yer veren negatif yayınlarının yerine 1870'lerde gene aynı olumsuzluk ve önyargı ile devam eden ancak dinsel içerikten uzaklaşan bir yayın anlayışı benimsedi.[230]

Amerikan halkı yıllarca yanlış bilgilendirme ve maksatlı propagandaların etkisi ile Türklerin karşısında oldu. Basın ve misyonerler dürüst olmayan davranışlar ve haberler ile görevlerini kötüye kullandı. Amerikan halkının dinsel ve ırksal önyargıya sahip olmasına neden olarak, Türklerin düşmanları olduğuna inandırdı. Amerika'da Türklere karşı var olan derin düşmanlık çeşitli nedenlerle açıklanabilir, ilki şüphesiz ki, Türklerin, geçmişte Hristiyan azınlığa özellikle de Ermenilere karşı gaddarca olduğu düşünülen davranışları, ikincisi Türklere karşı yapılan dinsel önyargı ve politik propagandanın nerede ve ne zaman başlayıp nerede bittiğinin dahi bilinemiyor olması, üçüncüsü, Türklerin kendini savunmayı reddetmiş olmalarıdır.[231] Ayrıca Türklerin Müslüman oluşu ve Osmanlı Padişahı'nın halifelik makamına sahip olmasından dolayı İslam dünyasının lideri kabul edilmesi de nedenler arasında gösterilebilir.[232]

Amerikan kamuoyunda Türk ve Türkiye algısını etkileyen nedenlerden biri de göçler oldu. Amerika, Türk tanımında etnisite, dil ve dini temel aldı. ABD'nin göç ve göçmenlerle ilgili resmi istatistiklerinde, Osmanlı topraklarından göç edenler, Türkler, Türkiye'den, Avrupa Türkiye'sinden, Asya Türkiye'sinden, Avrupalı Türkiye veya Asyalı Türkiye olarak sınıflandırıldı. 1820 ile 1931 yılları arasında Amerika'ya göç edenlerin sayısının 415.793

---

[228] Justin McCarty, *Amerika'daki Türk İmgesi*, (Çev. Zeynep Enez), T&K Yayınları, İstanbul, 2018, s.51.
[229] *a.g.e.*, s.43.
[230] *a.g.e.*, s.156.
[231] E.A. Powell, *a.g.e.*, s. 28 - 31.
[232] A. Özgiray, 1999, *a.g.m.* s. 54.

olduğu tespit edilmiştir. Ancak bu rakam Balkan ve Ortadoğu ülkelerinden gelenleri de kapsamaktadır. Gene aynı dönem için Amerikan istatistiklerinde, 65.756 Ermeni ile 18.848 Türk'ün de göç ettiği bilgisi yer almaktadır. Amerika'ya göçün en yüksek olduğu dönem, göçmen kabul etme siyasetinin serbest olduğu 1900 ile 1914 yıllarıdır. I. Dünya Savaşı'nın başlaması ve Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın yanında savaşa katılması, Osmanlı topraklarından gelen göçü sona erdirdi. 1900 ile 1913 yılları arasında Türk milliyetçiliğinin yükseldiği ve siyasi kaosun en yoğunlaştığı dönemde, göçmenler arasındaki en büyük grup Rumlardı. Göçmenlerin büyük çoğunluğu gayri Müslim olduğundan dolayı Amerikan kamuoyundaki, Türk algısı gayri Müslimler ile bağdaşmıştır. Rum ve Ermeni göçmenlerin dile getirdikleri trajedi ve olumsuzluklar kamuoyunda Türk algısının negatif olmasına neden oldu. [233]

Öte yandan, Osmanlı topraklarından ayrılışından 40 yıl geçirdikten sonra hatıralarını yazan, Sir Edwin Pears'a göre de, 1877 – 1878 Osmanlı – Rus Savaşı sırasında İstanbul'da yaşayan bütün Amerikalılar Rus aleyhtarı ve Türk sempatizanıydı. Çünkü Türkleri birebir tanıma fırsatını bulan hiçbir Amerikalının farklı düşünmesi için herhangi bir neden yoktu. Aynı durum Türkler için de geçerliydi ve iyi duygular karşılıklıydı.[234] Basın Türkler hakkında iletilen refah, adalet ve gelişme ile ilgili doğru haberleri göz ardı edip, uzun zaman yanlış bilgiler üzerinden haber yaptı. Türkler hakkında söylenenlerin çoğu sempati ile karşılanabilecekken, geleneksel yaklaşımın etkisi altında, Türklere karşı siyasi bir tavır alındı.[235]

1913 ve 1916 yıllarında Amerika'nın, Osmanlı Büyükelçiliğini yapmış olan Morgenthau, ülkesine döndükten sonra yayınladığı "Büyükelçi Morgenthau'nun Öyküsü" kitabında Türkler hakkında olumsuz eleştrilerde bulundu. Türklerin kibar görünebilmelerine rağmen hiçbir hoşgörü ve mantıklı düşünceye sahip olmadığını, Hristiyanlarda pis olan birşeylerin olduğuna inandıklarını yazdı. Yabani yığın olarak tanımladığı Türklerin, Orta Asya'dan Mezopotamya'ya ve Anadolu'ya kadar olan tüm ulusları silip süpürüp yok ettiğini, Mısır, Arabistan ve Kuzey Afrika'nın tamamını işgal ettiğini ve Avrupa sınırlarını da aşarak

---

[233] Rıfat N. Bali, *Anadolu'dan Yeni Dünya'ya, Amerika'ya İlk Göç Eden Türklerin Yaşam Öyküleri,* İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s.31.
[234] A. N. Kurat, *a.g.e.*, s.36.
[235] E.A. Powell, *a.g.e.*, s.22.

Balkan uluslarını ezdiğini iddia etti. Türklerin tek olumlu yanlarının askeri yetenek ve savaşlarda azimli davranmaları olduğu tespitini yaparak, medeni toplumların temeli kabul edilen birtakım değerlerden yoksun, otorite dışında yasa tanımayan, yağmalayıcı ve vahşi olduğunu ifade etmişti. Türklerin alfabelerinin, sanatlarının, kitaplarının, mimarilerinin olmadığı hiçbir kent inşa etmeyip sürekliliği olan bir devlet kurmayı beceremedikleri iddialarına da kitabında yer verdi.[236]

Türkiye ile ABD'nin diplomatik ilişkilerinin resmiyette kopuk olduğu 1919 – 1927 yılları arasında İstanbul'da, ABD Yüksek Komiseri olarak görev yapmış olan Amiral L. Bristol[237], dönem itibari ile uluslararası barış konferansları, Milli Mücadele, nüfus mübadelesi gibi çok önemli olaylara tanıklık etti. Amiral kendi çevresi ve görev tanımında yer alan Türk – Amerikan ilişkilerinin adil bir temelde gelişmesi için çok çaba harcadı. Amerika'ya döndükten sonra verdiği konferanslarda ve anılarında, Türkiye ve Türkler hakkındaki gerçekleri anlatmanın neredeyse imkânsız olduğunu, Yakın Doğu ile ilgili kim doğruları açıklamaya kalksa, Türk yanlısı olmakla suçlandığını belirtti. Benzeri bir açıklamayı da İstanbul'da bulunan Amerikan Kız Koleji Müdüresi Mary Patrick de yaptı. Patrick, "Amerika'da Türkler lehine tek kelime sarf etmenin imkânsız olduğunu, politika uğruna kendisinin de gerçekleri dile getiremediğini ve sessiz kaldığını" ifade etti.[238]

Amerikalıların, herhangi bir kanıya varmadan önce sorunun her iki tarafını da inceleyerek karar vermeleri ve politika üretmelerine izin verilmemişti. Amerikan basının yayın politikası, Müslüman Türklerin, Ermenistan da yaptıkları katliamları sert ifadelerle ve detaylı bir şekilde vermek üzerine kuruluydu. Bununla birlikte Yunanlıların, Anadolu'da Müslümanlara yaptıkları katliamlar ise bir o kadar görmezden gelindi.[239] Buna karşın Türklerin kendileri hakkında yapılan haberlere cevap verebilecek fırsatları olmadı. Avrupa ve Amerika'da kendilerini savunacak sözcülerinin bulunmaması aynı zamanda basına telgraf

---

[236] Kamil Necdet Ar, *Türk-Amerikan İlişkileri Çerçevesinde Ermeni Meselesi 1918-1923,* Kaynak Yayınları, İstanbul, 2011, 152-153.
[237] FRUS, *The United States Department of State, Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1919, Volume II,* "The Acting Secretary of State to the Commission to Negotiate Peace", 12 Ağustos 1919, s.813.
[238] K. N. Ar, a.g.e., s. 266.
[239] E.A. Powell, *a.g.e,* s.21.

gönderme ya da basında yer alma imkânlarının olmamasından dolayı, yanlış tanınmaları uzun zaman kendilerini kurtaramadıkları bir durum haline geldi.[240]

2. Milli Mücadele Döneminde Amerika'nın Siyasi Yapısı

ABD, federe devlet (eyalet) olarak tanımlanan 50 üye devletten oluşan, siyasal sisteminin temelleri, siyasi gücün tek elde toplanmasını, yönetimin diktatörlük ya da otoriterliğe yönelmesini engelleyen bir temel üstünde kurulmuştur.[241]

ABD'de başkanlık sistemi esas alınarak, kuvvetler ayrılığı prensibi, parlamenter rejimden çok daha sert bir şekilde uygulanmaktadır. Başkanlık sisteminde, siyasi organların yapısının ve ilişkilerinin temelinde bağımsızlık vardır ve kuvvetler birbirini kontrol etmekle sorumludur. Demokratik başkanlık sistemini, sorumsuz devlet başkanı, Kongre, Federal Yüksek Mahkeme ve Federe Mahkemeler oluşturur. Yargı bağımsızdır ve diğer iki kuvvete karşı koyacak güçtedir. Yargı yürütmeden üstündür. [242]

Amerikan Kongresi, 435 üyeli Temsilciler Meclisi ve 100 üyeli Senato'dan oluşur. ABD Anayasası'nın 1. Maddesine göre, federal hükümetin yasama yetkisi Kongre'ye verilmiştir. Kongredeki her üye aynı zamanda kongredeki komitelerden birinin de üyesidir, bir üye aynı anda birkaç komite ve alt komitede görev alabilir. Temsilciler Meclisi'ndeki üye dağılımı nüfusa ve seçim bölgesinin büyüklüğüne göre değişiklik gösterir. Bazı eyaletler nüfusu oranıyla tek temsilciye sahipken, bazı eyaletlerin temsilci sayısı 20 ya da daha fazla olabilir. Senato'ya ise her eyaletten 2 üye seçilir. Senatörlerin üçte ikisi ulusal düzeyde yasama deneyimine sahip olmak durumundadır. Senato başkanı aynı zamanda ülkenin başkan yardımcılığı görevini de yürütür.[243]

Kongre, sadece icra organlarından gelen önerileri yasalaştırmaktan öte bağımsız çalışan bir yasama organı niteliğindedir. Yasanın kaynağı yönetimin talepleri ya da Kongre üyelerinin bireysel teklifleri olabilmektedir. Yasa teklifi nereden gelirse gelsin yasa haline dönüşmesi kongrede gerçekleşir. Birçok parlamentoda yasama organının çıkardığı yasalar,

---

[240] E.A. Powell. *a.g.e*, s.33.
[241] Hüseyin Gül vd, "Amerikan Başkanlık ve Fransız Yarı-Başkanlık Sistemleri Işığında Türkiye'nin Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi", *Strategic Public Management Journal*, C.3, Aralık (2017) s.107.
[242] H. T. Fendoğlu, *a.g.e.*, s. 169-170.
[243] Ş. Kantarcı, *a.g.e.*, s.168-169.

yürütme organının vetosu nedeni ile uygulanamazken, ABD'de kongreden geçen bir yasa, Başkan tarafından veto edilse bile bu durum siyasal kültürden, partilerin yapısından ve seçim sisteminden dolayı Kongre üyelerinin bağımsız hareket edebilmesiyle aşılabilir[244]

ABD'de tüm siyasi ve yönetimsel konular birbirinden çok da ciddi farkları olmayan iki partinin faaliyetlerinin çevresinde gelişir. Cumhuriyetçi Parti ile Demokrat Parti ülke yönetiminde söz sahibidir. Tarihe bakıldığında ise ilk parti bölünmesinin, toprak serveti ile sanayi serveti arasındaki mücadeleye dayandığı görülür.[245]

İki parti arasındaki temel farkın, birçok farklı sınıfı ilgilendiren ve harekete geçiren büyük kriz ve kaos sürecinde kendini gösterdiğini söyleyebiliriz. Cumhuriyetçi Parti kendisini açıklarken "… asıl fark birinin talihsizlik ötekinin refah, birinin yarınından şüphe ve borç, ötekinin güven ve tasarruf demek olmasıdır…" şekilinde tanımladı. Demokratlar "Demokrat Parti'nin demokrasinin bekçisi, Cumhuriyetçi Parti'nin ise aristokrasi ve plütokrasinin hizmetçisi olduğunu dile getirdi. Ayrıca Demokrat Parti medeni hakları ve eşit fırsatları savunurken Cumhuriyetçi Parti, imtiyazları ve kişisel çıkarları korur…" diyerek kendilerini ifade ettiler.[246] Tüm bu açıklamalara rağmen, ABD'de partilerin içinde ne örgüt ne de düşünce birliği olduğunu söylemek mümkün değildir. İki partide de her çeşit eğilimin var olması mümkündür, bundan dolayıdır ki, işçi, çiftçi ya da farklı grupların kesin olarak bir partiye yakın olduğunu söylemek zordur. Partiler esas olarak seçim makinaları olarak kabul edilir ve seçimler temelde liderler arasında gerçekleşir. (Amerikan halkı söz konusu durumu "patron ve makinası" olarak ifade etmiştir.)[247] Öte yandan, Amerikan siyasal yapısında lobiler önemli yer tutar. Lobileri baskı grupları olarak da yorumlamak mümkündür. Söz konusu gruplar, perde arkası faaliyetlerde bulunarak hükümeti kendi hedeflerine ulaşmalarını sağlayacak şekilde etki altına almaya çalışır.[248]

Demokratik sistemlerin önemli bir parçası haline gelen lobi grupları siyasi mekanizmayı menfaatleri doğrultusunda etkileyerek, kamuoyu oluştururlar. Önemli bir kısmı ekonomik hedeflere odaklanan grupların, etkili olmalarının en temel nedeni, ülkedeki iki

---

244 Tayyar Arı, *Amerika'da Siyasal Yapı Lobiler Ve Dış Politika*, Alfa Yayınları, İstanbul, 1997, s.46.
245 Niyazi Berkes, *Siyasi Partiler,* Yurt ve Dünya Yayınları, İstanbul, 1946, s. 75-76.
246 N. Berkes, *a.g.e,* s.85.
247 Cem Eroğul, *Çağdaş Devlet Düzenleri,* İmaj yayınları, Ankara, 2001, s.137.
248 M. Eriş, *a.g.e.,* s.79.

partili siyasi sistemdir. Demokrasi kültürünün benimsendiği ülkelerde, lobiler olarak adlandırılan baskı grupları, şirketler ya da benzeri çıkar sahipleri, siyasi parti kurar veya çıkarlarını siyasi oluşumların içinde yer alarak savunur. İki partili sistemin işlediği ABD'de bu yolla etki sağlamaları mümkün olmayan çıkar sahipleri siyasi mekanizmayı etkileyebilmek için lobiler oluşturmuştur. Bu sayede ülke içinde ve dışında çıkarların savulması için devam eden çalışmalar lobicilik faaliyetleri olarak anılır.[249]

Amerika, kuruluş ilkeleri gereğince uzun süre uluslararası politikada etkili bir rol oynamadı. ABD'nin kurucusu George Washington, görevinden ayrılırken yaptığı veda konuşmasında, Amerika'nın Avrupa siyasetine yabancı olduğunu ve Avrupalı Devletlerle aynı ittifak içinde yer almaması gerektiğini ifade etmiştir. 1823 yılında Başkan James Monroe'nun ilan ettiği Monreo doktrini ile de izlenen siyasi durum pekiştirildi. ABD, çalkantılı ve kaos içindeki Avrupa'dan uzak durmak ve Avrupalı sömürgecilerin Amerika kıtasındaki etkinliğini sona erdirerek, kendi nüfuzunu artırma hedefinde olmuştu. Ancak ilerleyen yıllarda, Amerikan dış politikasında bir takım değişiklikler meydana geldi. Söz konusu değişikliklerin en önemli nedeni, 1898'de Nisan ayında başlayıp, Ağustos ayında sonuçlanan Amerika – İspanya Savaşı'dır. İspanya'nın yenilgiye uğradığı savaşın sonunda Amerika dünya siyasetindeki büyük güçler arasına girdi. Bu savaşla beraber sahip olduğu ekonomik güce, siyasi gücü de eklemesi gerektiğinin farkına vardı. Dönemin ABD Başkanı Theodore Roosevelt, aktif bir dış politika izledi ve ABD, Monreo doktrininden uzaklaşmaya başladı. [250]

Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında, Başkan Wilson "Bir ulusun savaşmayacak kadar onurlu olması diye bir şey vardır" ifadesiyle, ABD'nin tarafsız kalacağını beyan etti. Ancak 1917 yılının ilkbaharında, Almanlar düşmanlarına erzak taşıdığı istihbaratını aldıkları her gemiyi batıracağını duyurdu ve hemen ardından birkaç tane Amerikan ticaret gemisini batırdı. Bu olay üzerine Başkan Wilson, Amerikan vatandaşlarının haklarının tarafsız kalmaktan daha önemli olduğu açıklamasını yaparak ABD'nin izlediği dış politika çizgisinin değişeceği mesajını da verdi.[251] Başkan Wilson ile ABD dış politikası yeniden şekillendi.

---

[249] Ş. Kantarcı, *a.g.e.*, s.174.
[250] G. Sümer, *a.g.m.*, s. 121-125.
[251] Howard Zinn, *Amerika Birleşik Devletleri Halklarının Tarihi (1492'den Günümüze)*, (Çev. Sevinç Sayan Özer), İmge Yayınları, İstanbul, 2005, s. 381.

Aynı zamanda siyaset bilimci olan Wilson'a göre, devletlerin çıkarları, dünya uluslarının çıkarlarından geçmektedir. Uluslararası düzenin, merkezi olarak Milletler Cemiyeti'ni konumlandırmak istemiş, ancak ABD'nin Milletler Cemiyeti'ne girmesini, kongrede hâkim olan ABD dünya siyasetinden uzak durmalı eğiliminden dolayı, kongreye kabul ettirememiştir.[252]

ABD'de halkın seçimlere katılımı özellikle Demokrat Parti açısından çok önemlidir. 1896 yılından beri ne zaman seçime katılım oranı düşük olsa Cumhuriyetçi Parti iktidara sahip olmuştur. Demokratlar ise, Cumhuriyetçiler arasında ciddi fikir ayrılıkları ve bölünme olduğu zamanlarda ya da Wilson ve F.D. Roosevelt gibi güçlü ve itibar sahibi isimler ile seçime katıldıklarında iktidara gelebilmişlerdir. Milli Mücadele döneminde 1921 yılının Mart ayına kadar Wilson Başkanlığında, Demokratlar iktidarda kaldı. 4 Mart 1921 ile 2 Ağustos 1923 yılları arasında ise görevdeyken hayatını kaybeden Cumhuriyetçi Parti'den Warren G. Harding Başkan'dır.[253] Ülkedeki bakanlıklar ise, Hazine Bakanlığı (1789), Dışişleri Bakanlığı (1789), Savunma Bakanlığı (1789), Adalet Bakanlığı (1789), İçişleri Bakanlığı (1789), Tarım Bakanlığı (1889), Ticaret Bakanlığı (1913), Çalışma Bakanlığı (1913)'dır. [254]

1921 seçimlerindeki iktidar değişikliğinin ardından başkent gazetesinde "Büyük Değişim" başlığı ile Wilson'un savaş sırasındaki yönetimi eleştirilmiş, ülkeyi savaşın kaosundan uzak tutamadığı ve başkanın yetersizliğinin sonuçlarının dikkat çektiği ifade edilmişti. Öte yandan, Harding'in zihinsel ve psikolojik olarak çok güçlü, kamu çıkarları konusunda bilgili ve Amerikan halkının devletten beklentileri hakkında net fikir ve vizyon sahibi olduğu yorumu yapılmıştı.[255] Harding'in Amerikan yanlısı politikalara geri döneceği ilan edilmişti.[256] "Wilson oyunun sonuna" geldi, eski başkan bugünden sonra sadece Woodrow Wilson olacak, fırtınalarla dolu siyaset yılları kendisini artık siyaset dışına savurdu.[257] Bir başka haberde yeni başkanın, izleyeceği politikaların ne olacağı, uluslararası ilişkilerin Amerika'nın politik ve ekonomik faydaları etrafında şekilleneceği, Milletler

---

252 G. Sümer, *a.g.m.*, s. 127.
253 N. Berkes, *a.g.e*, s.110.
254 Burhan Aykaç vd., *Yönetsel Yapı İncelemeleri*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2018, s.74.
255 "Today's Great Change", *The Washington Post*, 4 Mart 1921, s.8.
256 " Başlık Yok", *The Washington Post*, 5 Mart 1921, s.1.
257 "Wilson, Game To End", *Chicago Tribune*, 5 Mart 1921, s.3.

Cemiyeti'nin daimi askeri ittifak sözleşmesinin ülke çıkarlarına aykırı olduğu ve Amerika'nın barışın korunması ve dünya refahı ile ilgili konferans ve toplantılarda yer alacağı belirtildi.[258]

[258] "Harding Takes New""14 Points" To White House, *Chicago Tribune*, 5 Mart 1921, s.4.

İKİNCİ BÖLÜM

2. MİLLİ MÜCADELENİN SİYASİ UNSURLARI VE AMERİKAN KAMUOYU

2.1. Mondros Mütarekesine Giden Süreç

I. Dünya Savaşı sürecinde, büyük trajediler ve çok ciddi ekonomik zararlar yaşandı. Savaş sonunda, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun, 21 milyar dolar maddi zarar ve 800.000 insan kaybı oldu. Rusya 18 milyar dolarlık bir zararla karşı karşıya iken, Almanya, 39 milyar dolar zarar etmiş her iki ülkede de 1.600.000 insan kaybı olmuştur. Savaş, İngiltere ve sömürgelerinde 38 milyar dolar maddi zarar ve 900.000 dolaylarında can kaybı, Fransa'da 26 milyar dolar zarar ve 1.385.000 kişinin hayatını kaybetmesi sonucuna yol açtı. Bu süreçten İtalya, 13 milyar dolar maddi zarar ve 364.000 insan kaybı ile çıktı. ABD ise 22 milyar dolar para ve 50.300 insan kaybı yaşadı. Savaşın sonunda gelinen noktada, ABD Başkanı Wilson hem kendi görüşleri hem de ABD'nin çıkarlarıyla örtüştüğünden dolayı barışçıl bir ortam ve dünya ticaretinde daha fazla serbestliğin olduğu, yeni bir uluslararası sistem kurulması için çaba harcadı. Ancak bu çabaya karşın gerçekte var olan, ne Avrupa'nın ne de Amerikan kamuoyunun Wilson'un kurmak istediği yeni sistemi kabule uzak olmasıdır. Avrupa Devletleri'nin yapmaya çalıştığı, ABD'yi kendi yanlarına çekmek ve Wilson'un önerdiği barış ilkelerini kendi çıkarları için kullanmak oldu.[259]

Savaş sonunda, sağlanması düşünülen adaletli ve sürekli barış düzeninin temel prensiplerini, Başkan Wilson 8 Ocak 1918'de ABD Kongresi'nde yaptığı konuşmada açıkladı. Buna göre,

"1.Madde: "Barış görüşmeleri kamuoyuna açık olarak yapılmalı ve görüşmeler sonunda varılacak antlaşmanın hükümleri de açık olmalıdır.

---

[259] Vedat Gürbüz, "Bir İdeal, Bir Amerikan Başkanı ve Onun Başarısızlığı: Başkan Wilson ve Milletler Cemiyeti", *Ankara Üniversitesi Türk İnkilap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* S.29-30, Mayıs-Kasım (2002), s.88.

2.Madde: Denizlerin karasuları dışında kalan bölümleri, uluslararası antlaşmaların gerektirdiği özel durumlar dışında, savaşta ve barışta herkesin özgür ve serbest kullanımına açık olmalıdır.

3.Madde: Ekonomik engeller olabildiğince kaldırılmalı, ticaret serbestisi ve fırsat eşitliği sağlanmalıdır.

4.Madde: Ulusların silahlanması, iç güvenliğin gerektirdiği en alt düzeylerde olmalı, bu konuda yeterli garantilerin verilmesi sağlanmalıdır.

5.Madde: Tüm sömürgecilik savları, ilgili halkların çıkarlarını ve egemenlik istemlerini dikkate alacak biçimde eşitlikçi ve hakkaniyete uygun düzenlemelere tabi tutulmalıdır.

6.Madde: İşgal altındaki Rus toprakları boşaltılarak, Ruslara kendi kurumlarını seçme hakkının tanınması sağlanmalı ve onlara istedikleri/gereksinim duydukları her türlü yardım yapılmalıdır.

7.Madde: Belçika toprakları boşaltılmalı ve bu devletin ulusal egemenliği yeniden kurulmalıdır.

8. Madde: 1871'de Almanya'ya geçen Alsace-Lorainne, Fransa'ya iade edilmelidir.

9.Madde: İtalya'nın sınırları ulusal esaslara göre yeniden çizilmelidir.

10.Madde: Avusturya-Macaristan İmparatorluğu içindeki halkların özerk gelişmeleri sağlanmalıdır.

11. Madde: Romanya, Sırbistan ve Karadağ toprakları boşaltılmalı, Sırbistan'ın denize çıkışı sağlanmalıdır. Tarihsel savları ve ulusal bağları dikkate alınarak çizilecek sınırları içinde Balkan Devletleri'nin, dostça ilişkiler kurmaları sağlanmalı, siyasi ve ekonomik bağımsızlıkları ile toprak bütünlükleri uluslararası güvence altına alınmalıdır.

12.Madde: Osmanlı İmparatorluğu'nun, nüfusun çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu bölümlerinde, Türk egemenliği güvence altına alınmalı; İmparatorluk sınırları içindeki diğer ulusların yaşam güvenlikleri ve özerk gelişimleri sağlanmalıdır. Çanakkale Boğazı, uluslararası güvenceler altında tüm gemilere ve ticarete sürekli olarak açık hale getirilmelidir.

13.Madde: Polonyalıların yaşadığı topraklarda, denize açılımı olan, siyasal ve ekonomik bağımsızlığı ile toprak bütünlüğü, uluslararası antlaşmalarla güvence altına alınmış bir Polonya Devleti kurulmalıdır.

14. Madde: Özel antlaşmalarla, küçük - büyük tüm devletlerin, siyasi bağımsızlıklarını ve toprak bütünlüklerini karşılıklı olarak güvence altına alacak bir uluslar birliği kurulmalıdır."[260]

Wilson'un, 14 maddelik barış ilkelerinin detaylı olarak açıklandığı haber, Başkan Wilson'un savaş konusunda ABD'nin amaçları hakkında kongreye verdiği mesaj başlığı ile manşetteki yerini aldı. Bu ilkeler, güçlü veya güçsüz fark gözetmeden tüm ulusların eşit ve bağımsız yaşayabilmesi, güvenliklerinin sağlanması için temel bir plandır. Açıklanan ilkeler esas olarak kabul edilmediği sürece uluslararası adalet sağlanmayacaktır.[261] Aynı haber, "Başkan'ın Mesajı" başlığı altında Chicago Tribune gazetesinde de yer aldı.[262]

Savaş sonrası süreçte, Amerika herhangi bir ülkeden toprak talebinde bulunmadı ve manda yönetimine de mesafeli yaklaştı. Mezopotamya, Ermenistan ve Suriye'nin Türk topraklarından ayrılması gerektiğini savundu. Başkan Wilson'un 14 maddelik barış ilkeleri şu ana kadar uygulanan politikalardan farklı bir yaklaşım ortaya koymuş, diplomatik ilişkileri ön plana çıkartmış görünmesine rağmen sömürü temelleri üzerine kurulmuştur. I Dünya Savaşı sonrasında Amerika'nın, Osmanlı Devleti'ne olan yaklaşımının İngiltere'nin bakış açısından çok farklı olmadığını söyleyebiliriz.[263] Başkan, kongrede yaptığı konuşmada, Türklerin bağımsızlığının garanti edilmesini aynı zamanda Osmanlı egemenliğinde yaşayan ulusların da kendi devletlerini kurmalarını ve özgürlüklerinin sağlanmasını, Çanakkale Boğazı'nın uluslararası bir garanti ile tüm ülkelerin ticaret gemilerine açık hale gelmesinin gerekli olduğunu ifade etmiştir.[264] İngiltere, Osmanlı Devleti'nin başkentinin statüsünün korunmasını, Türklerin çoğunlukta olduğu bölgelerin Osmanlı yönetiminde kalmasını, Arabistan,

---

[260] Asena Boztaş, "Wilson İlkeleri'nin Türk Dış Politikasına Yansımaları: Realist ve Pragmatist Bir Perspektif", *Akademik Bakış Dergisi*, S.14, C.7, Yaz (2014), s. 164-169.
[261] "President Wilson's Message To Congress On War Aims Of The U.S", *The Washington Post,* 9 Ocak 1918, s.1.
[262] "The President's Message", *Chicago Tribune*, 9 Ocak 1918, s.6.
[263] İzzet Öztoprak, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili Yunan Belgeleri,* Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2006, s.18.
[264] "Turkey In Accord With German Aims", *The Washington Post*, 8 Şubat 1918,s.4.

Ermenistan, Mezopotamya, Suriye ve Filistin'in kendi devletlerini kurmasını ve Çanakkale Boğazı'nın mutlaka tarafsız ve uluslararası bir komisyon tarafından kontrol edilmesini istiyordu.[265] Aynı gün çıkan İngiltere kaynaklı başka bir haberde, sansüre ve polis raporlarının gizli olmasına rağmen İstanbul'un durumu ile ilgili bilgiler vardı. Buna göre Osmanlı Devleti artık yolun sonuna gelmişti. Kudüs, şu anda her ne kadar Almanlar ve Genç Türkler tarafından yönetilse de, şehrin ele geçirilmesi önemli bir darbeydi. Osmanlı Devleti iflas etmişti, halkı fakirlik ve yokluk içinde hayat mücadelesi vermeye çalışmaktaydı.[266] Fransa Başbakanı Benjamin Clemenceau, "Yüce Tanrı bile sadece on emirle yetindi, onlara yenilerini eklemek için uğraşmak niye?" diyerek Wilson'un 14 maddelik prensiplerini, İtilaf Devletleri'nin kendi aralarında yaptığı gizli anlaşmalara karşı olmasından dolayı eleştirmişti.[267]

Savaş süresince, Osmanlı Devleti ve ABD farklı bloklarda yer almalarına rağmen birbirleri ile savaşmadı. İki ülke arasındaki diplomatik ilişkinin kesilmesinden önce, Enver Paşa, Amerikan Elçisi Morgenthau ile görüşerek, Türk Hükümeti'nin Amerikalılara ya da Amerikan kurumlarına zarar verme niyeti olmadığı yönünde güvence verdi.[268] ABD'nin Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmemesinin nedeni iyi niyet ya da dostluk duygularından değil, tamamen Amerikan pragmatizminin sonucudur. Savaş halinde elde edilecek kazanımlar ile kaybedilecekler arasında denge kurulamadığı için savaş fikrinden vazgeçmek zorunluluk halini almıştır. Başkan Wilson, iki ülke arasındaki dostluk adına savaş ilanına karşı çıkmış olsa idi, Paris Barış Konferansı sırasında Osmanlı Devleti'nin parçalanmasına razı olmak yerine, haklarının korunması için ufak da olsa bir çaba gösterirdi.[269]

I. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru ABD'nin, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesi ile ilgili tartışmalar ortaya çıktı. Dışişleri Bakanı Robert Lansing, Senato Dışilişkiler Başkanı'na yazdığı mektupta, Osmanlı Devleti ve Bulgaristan'a savaş açmanın doğru olmadığını, İtilaf Devletleri'nin de ABD'ye bu yönde bir talepleri bulunmadığını açıkladı. Osmanlı Devleti'nin Amerika'daki çıkarlarının hiçbir değer taşımadığını, ancak Amerika'nın

---

265 "LIyod George Opens The Way To Just, Honorable Peace", *Chicago Tribune*, 6 Ocak 1918, s.2.
266 "Turkey At The End Of Rope, Ready To Make Peace", *Chicago Tribune*, 6 Ocak 1918, s. 2.
267 James L. Gelvin, *Modern Orta Doğu Tarihi 1453-2015*, (Çev. Güneş Ayas), Timaş Yayınları, İstanbul, 2016, s. 221.
268 M. Kuzgun, *a.g.e.*, s. 81.
269 İ. Köse, *a.g.e*, s. 55.

Osmanlı Devleti'ndeki çıkarlarının çok daha fazla olduğunu yazdı. Savaş durumunda Türkler tarafından, Amerika'ya ait milyonlarca dolar değerinde kültür kurumlarına el konacağına dikkat çekti.[270]

Amerikan Dışişleri Bakanlığı, yaptığı açıklamayla, Amerika'nın, Osmanlı Devleti ve Bulgaristan'a savaş açmasına kongrenin onay vermediği, Almanya ile müttefik olan ülkelerin, İtilaf güçlerinin tümüne savaş ilan etmediğinden Bulgaristan ve Osmanlı Devleti ile savaşmak için uluslararası bir zorunluluk olmadığını ifade etti.[271] Amerika, Almanya ve Avusturya ile savaşıyordu. Ancak bu iki devletin müttefiki olan Bulgaristan ve Osmanlı Devleti'ne savaş dahi ilan etmedi.[272] Kongre, Osmanlı Devleti ve Bulgaristan'a savaş açılmasına taraftar değildi. ABD, iki ülkenin Almanya ile müttefik olmasını savaş için yeterli ve geçerli bir neden olarak görmedi. Başkan da aynı düşüncedeydi. Osmanlı Devleti toprakları içinde yaşayan Amerikan vatandaşlarının güvenliği için Türklerle savaşmamak daha akılcıydı.[273] Amerikan senatosunda, Osmanlı Devleti ve Bulgaristan'a savaş açılmasını isteyen bazı senatörler olmasına rağmen başkan, söz konusu kişiler üzerinde etkiliydi ve en azından bir süre için iki ülkeye de savaş ilanının gündeme gelmesini engelledi.[274] Benzer başka bir haber de The New York Times'da yer aldı. Başkan Wilson, Osmanlı Devleti'ne savaş açmayı hiçbir zaman düşünmedi. Kongre de Başkan ile aynı fikirdeydi. Bu durumun gerekçesi ise, Amerikan kamuoyunun ve yönetiminin, Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan Amerikan vatandaşlarının ve misyonerlerin, Türkler tarafından katledileceği ve Amerikan okullarının kapatılıp, yağmalanacağı korkusuydu.[275] Amerika'da yaşayan Rum iş insanı Alexander Kehaya'nın, The New York Times'ın editörüne konu ile ilgili olarak gönderdiği mektup gazetede haber olarak yayınlandı. Mektupta, Türklerin medeniyet düşmanı olduklarına dair en ufak bir şüphe olmamasına rağmen ABD'nin Osmanlı Devleti'ne henüz savaş ilan etmediğini, İtilaf Devletleri'nin, Türklerin Avrupa'dan uzaklaştırılması gerektiği noktasında aynı fikirde olduğunu ifade etti. Almanlara karşı olan kinlerinin tek nedeni olarak Almanların, Türklerle

---

[270] Laurance Evans, *Türkiye'nin Parçalanması ve ABD Politikası (1914-1924),* (Çev. T.Alaya), Örgün Yayınevi, İstanbul, 2004, s.39.
[271] "Opposed To War On Turkey", *The Washington Post,* 9 Nisan 1918, s.6.
[272] "Declare War On Bulgaria", *Chicago Tribune,* 21 Nisan 1918, s.50.
[273] "No War With Hun Allies", *The Washington Post,* 25 Nisan 1918, s.2.
[274] "Wilson Quiets Agitation For War On Turks", *Chicago Tribune,* 25 Nisan 1918, s.5.
[275] "Fear For Americans", *The New York Times,* 26 Nisan 1918, s.2.

ittifak yapmalarını gösterdi.[276] Amerikan Kongresi üyeleri arasında, Osmanlı Devleti ve Bulgaristan'a savaş ilan edilmesi gerektiği duygusu yükselişe geçti. Başkan Wilson, bunun uluslararası bir mesele olduğunu belirtti. Kongre özellikle Osmanlı Devleti'ne savaş ilan edilmesi konusunda oldukça hassastı.[277] Türk Ordusu Tebriz'e girmişti. Bölgede bulunan Amerikan hastane ve kurumlarına, zarar verdiğine dair raporlar Washington'a ulaştı, konu ile ilgili Türk yetkililerden açıklama talep edildi. Gelecek cevaba göre Osmanlı Devleti'nin, Amerika'nın düşmanlarının listesine eklenip eklenmeyeceği belli olacak ancak Tebriz'e baskın yapan askerlerin Kürt ya da Osmanlı Devleti Ordusu'ndan kaçan düzensiz askeri gruplar olduğu düşünülmekteydi. Amerikan vatandaşlarının can kaybı yoktur, olay büyük bir önem arz etmemekteydi.[278] Gazete okuyucularının, mektuplarının yayınladığı köşeye gelen, C.P. Triandafil imzalı mektupta, Amerika'nın Türkiye ve Bulgaristan'a savaş ilan etmesinin gerekli olduğu ifade edilmişti. Türkiye'nin kendi toprakları içinde yok edilmesi zorunludur ve Amerika'nın desteklemesi halinde Yunanistan bunu başarabilir. Türkiye ve Bulgaristan, Almanya ile güçlerini birleştirerek, Avrupa'yı baskı altına almayı hedefledi, açılacak savaşın ardından Türkiye'nin yok olacağını ümit ettiklerinin altını çizilerek mektup sonlandırılmıştı.[279] Vahan Cardashian[280] tarafından yazılan makalede, Amerika'nın, Osmanlı Devleti ile savaşa girmesinin gereksiz ve akılsızca olduğu, Osmanlı topraklarında çok sayıda Amerikan vatandaşı yaşadığı ve bu kişilere ait mülklerin bulunduğu, savaş halinde ise Amerikan vatandaşlarının hayatının ve değeri 20.000.000 dolara ulaşan mal varlıklarının tehlikeye düşeceğini belirtilmişti. Rus tehlikesi ve büyüyen İslam tehdidinin, savaşın sonucunu olumsuz yönde etkileyeceğinin öngörülebildiği bir durumda, Osmanlı Devleti'ne

---

[276] "Turkey", *The New York Times*, 24 Haziran 1918, s.10.
[277] "Congress Prepared To Sit All Summer", *The New York Times*, 24 Haziran 1918, s.5.
[278] "War On Turkey Nears", *The Washington Post*, 2 Temmuz 1918, s.3.
[279] "Declaring War On Turkey", *Chicago Tribune*, 14 Temmuz 1918, s.60.
[280] Vahan Cardashian, 1 Aralık 1883'de Kayseri'de dünyaya geldi, ilk ve orta dereceli eğitimini Kayseri'de tamamladı. İlk olarak Ermeni cemaatine ait yerel bir okula gitti, daha sonra Fransızca eğitim veren St. Basil Jesuit (1890-1900) ve iki sene kadar da Talas Amerikan kolejinde eğitimine devam etti. 1902'de New York'a yerleşmiş ve bir süre ticaretle uğraşmıştır. 1908'de Yale Üniversitesi'ndeki hukuk eğitimi tamamladı. Aynı yıl Amerika Birleşik Devleti vatandaşı da olan Cardashian, "The Ottoman Empire in the Twentieth Century" (Yirminci Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu) adlı ilk kitabını da yayınlandı. Kasım 1918'de, Amerika'daki Ermenilerin çatı organı olarak kabul edilen Armenian National Union of America (Amerika Ermeni Milli Birlik Komitesi)'nın daveti üzerine adı geçen komite tarafından yeni kurulmuş olan Armenian Press Bureau (Ermeni Basın Bürosu) başına geçti. Cardashian, Osmanlı Devleti'nin Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalamasından sonra, komite çatısı altında bağımsız bir Ermenistan'ın kurulmasına yönelik faaliyetlerini giderek artırdı. 11 Haziran 1934'te geçirdiği bir kalp krizi sonucu vefat etti. "Qardashian Dead", The New York Times, 13 Haziran 1934, s. 23.

savaş ilan edilmemeli idi.[281] Savaş şartları insanları zorluyordu. Osmanlı Devleti'nin ekonomik durumu çok kötü bir hal almıştı, temel gıda ürünlerinin sağlanabilmesi konusunda ciddi problemler yaşanmakta hatta kıtlık çekilmekteydi. Nüfusun çok büyük bir bölümü fakirlik ve yoklukla mücadele etmeye çalışıyordu.[282] Türklerin Almanya'dan ayrıldığı manşeti ile çıkan haberde, Almanya ile Türkiye arasındaki ilişkinin tamamen koptuğu bilgisi verilmişti. Romanya'nın topraklarının bölünmesinin ardından hem Türkiye hem de Bulgaristan, Almanya ile bağlarını kopardı, Romanya ile yapılan barış antlaşmasının sonucunda Romanya topraklarının düşmanları tarafından işgal edilmesi ve paylaşılması Bulgaristan ve Türkiye için rahatsız edici ve güven kırıcı olacak deniliyordu.[283] Osmanlı Devleti tarafından, Tebriz olayı ile ilgili Amerika'ya verilen cevapta, iletişimde yaşanan güçlükler nedeni ile olayı netleştirmenin zor olduğu, baskın sırasında Amerikan konsolosluğundan çıkarılan mobilyaların, Türk askerlerince konsolosluğa iadesinin sağlandığı ifade edilmişti. Ancak Türk Dışişleri Bakanı'nın iletmiş olduğu bilgiler ile raporda belirtilen hastane baskını detayları birbirini tutmamaktaydı.[284] Türkiye'de, Almanya'ya karşı oluşan hoşnutsuzluk tüm ülke geneline yayıldı, Türk gazeteleri Almanya karşıtı yayınlar yapmaya başladı.[285] Dışişleri'nin verdiği bilgilere göre, Osmanlı Devleti'nin İran'daki birliklerinin komutanına, bölgede yaşayan Amerikalıların herhangi bir taciz ve saldırıya uğramaması için gerekli emrin verildiği, uzun süren telgraf trafiğinin ardından Türk komutanın, Tebriz'deki Amerikan kurum ve hastanelerinin durumu hakkındaki raporu olumluydu.[286]

İsimsiz olarak yayınlanan bir makalede Sadrazam Talat Paşa ve onun yakın arkadaşı olarak tanımlanan William Hohenzollern[287]'in Viyana'da verdikleri röportajda barışın kış gelmeden sağlanacağına inandıklarını söyledikleri belirtilmişti. Ayrıca savaşın başarılarının da kendi içinde tükendiğini, savaşı devam ettirmenin, ABD dahil tüm devletler için faydasız olduğunu ifade eden Talat Paşa bu söylemlerinden dolayı yazar tarafından saf Türk olarak

---

[281] "Why Not War On Turkey", *The New York Times,* 20 Temmuz 1918, s.10.
[282] "Conditions Dark For People Of Austrai-Hungary And Turkey", *The Washington Post*, 3 Haziran 1918,s.3.
[283] "Report Turks Quit Kaiser", *Chicago Tribune,* 30 Temmuz 1918, s.1-4.
[284] "Turks Restore Furniture", *The Washington Post*, 8 Ağustos 1918, s.6.
[285] "Discontent With Germany Grows Throughout Turkey", *Chicago Tribune*, 25 Ağustos 1918, s.3.
[286] "Must Not Molest Americans", *The Washington Post*, 6 Eylül 1918, s.6.
[287] Hohenzollern Hanedanı, 12. Yüzyıl'da Svabya'da ortaya çıkmış, 1525 yılında Prusya Düklüğü'nün başına geçmiş, 1701'de Prusya Krallığı'nı kurmuş, 1871 yılında ise Alman Ulusal Birliği'nin Kuruluşuna öncülük ederek Alman İmparatorluğu'nu kurmuş bir kraliyet ailesidir. William Hohenzollern ise 1888 ile 1918 yılları arasında görev yapmıştır. *Ana Britannica*, C.11, Ana Yayıncılık, İstanbul, 2004, s.160.

tanımlanmıştı. Yazara göre, Talat Paşa hayatı boyunca muhtemelen hiç poker oynamadı, eğer oynadıysa da oyunda güçlü kartlardan mahrum bırakıldı ve şu anda oyunu bırakması gerektiğinin farkına varması zorunluydu. Makalede, "nay nay Talat" ifadesi kullanılarak da savaşın sonucunun ciddi kazanımlarının olacağı, Talat'ın, Türklerin Avrupa'da olmasının büyük suç olduğunu ve mutlaka Avrupa'dan uzaklaştırılarak insanlık adına büyük başarılar kazanılacağını anlamasının gerekli olduğu iddia edilmiş ve barış bu kış da gelemeyecek Talat denilmişti.[288] The New York Times, İstanbul'un, İngilizler tarafından 2 gün boyunca bombalandığı ve Yunanlılarla birlikte hazırlanan binlerce broşürün uçaklardan İstanbul'a dağıtıldığı bilgisini okuyucuya aktardı. Haberde, broşürlerin içeriği hakkında herhangi bir detaya yer verilmedi.[289]

I. Dünya Savaşı'na, ABD ve Yunanistan'ın sonradan dahil olması, Rusya'nın savaştan erken çekilmesi, savaş sonunda imzalanan ateşkes antlaşmalarının yeni çıkar çatışmalarına neden olması İtilaf Devletleri arasındaki dengenin değişmesine yol açtı. Daha önce yapılan antlaşmalar tartışılır hale gelmişti.

I. Dünya Savaşı yıllarında, Batılı ülkeler kendi aralarında bir takım gizli antlaşmalar imzaladı. İtilaf Devletleri'nin Çanakkale'ye saldırması sonucu, Akdeniz Cephesi açıldı ve İtalya'nın önemi arttı. İtalya, Alman ittifakından, ayrılarak İngiltere, Rusya ve Fransa ile gizliliği esas alınan Londra Antlaşması'nı imzaladı. Buna göre İtalya'nın 1912'den itibaren On İki Adalar üzerindeki egemenlik iddiaları kabul edildi. Antalya ve civarının İtalya'ya bırakılması için fikir birliğine varıldı. Londra'da imzalanan gizli antlaşma hemen etkisini gösterdi ve İtalya Mayıs 1915'de Almanya ve Avusturya'ya, 20 Ağustos 1915'de ise Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti.[290]

Nisan 1915'de İngiltere, Fransa ve Rusya arasında imzalanan İstanbul Antlaşması ile İstanbul ve Boğazlar'ın Rusya'ya verilmesi konusunda fikir birliğine varıldı.[291] Buna karşılık

---

[288] "A Simple Turk's Wish", *The Washington Post*, 9 Eylül 1918, s.4.
[289] "Airmen Bomb Constantinople and Drop Leaflets To Turks", *The New York Times*, 24 Eylül 1918, s.1.
[290] Sayim Türkmen, "Birinci Dünya Harbinde Gizli Anlaşmalar ve Osmanlı Devleti'nin Orta Doğu'da Tasfiye Süreci", *Yeni Türkiye* Dergisi, S.93, Ocak-Şubat (2017), s.441.
[291] Salahi R. Sonyel, *Kaygılı Yıllar Gizli Belgelerle Kurtuluş Savaşı'nın Perde Arkası (1918-1923)*,Remzi Kitapevi, İstanbul, 2012, s.16-17.

olarak da Rusya, sadece Alsace-Lorraine’nin değil, Ren Nehri’nin sol kıyılarının da Fransa’nın sınırları içinde olacağını kabul etti.[292]

16 Mayıs 1916’da İngiltere ve Fransa arasında yapılan ve aynı yılın Ekim ayında Rusya tarafından onaylanan Sykes-Picot Antlaşması, Osmanlı Devleti'nin topraklarının imzacı üç devlet arasında paylaşılmasına imkân sağlayacak olan belgedir. Bu gizli antlaşmalar ilerleyen zamanlarda, İtilaf Devletleri arasında çıkar çatışmaları ve ayrılıklara neden oldu.[293] ABD, Paris Barış Konferansı başlayana kadar yapılan gizli antlaşmaların resmen açıklanmasını sağlamak için çaba harcadı. Bu şekilde de barış koşulları belirlenirken İtilaf Devletleri’nin, bu antlaşmaların sorumluluğu ve yükümlüğünü üzerine almasını amaçladı.[294]

“Hindi turtasının, servisi için yeni müttefik planı”, başlığı ile çıkan haberde, İtilaf Devletleri’nin, Türkiye’deki çıkarlarını gözden geçirdiklerini, ABD’nin savaşa dahil olmasıyla beraber savaşın amacının yeniden şekillenmesi ve 1915 Londra Antlaşması’nın Avrupa ülkeri arasında anlaşmazlığa neden olduğu yazılmıştı. Ermeniler uluslararası bir garanti altında bağımsız bir devlet kurmak istiyordu. Aynı zamanda Filistin toprakları üzerinde de uluslararası garanti ve koruma altında Yahudi devleti kurulması talebini dile getirmişlerdi. Suriye, Fransa ve İtalya tarafından paylaşılacak, Mezopotamya, uluslararası olarak konumlandırılıp, İngiltere garantisi altında tüm ulusların ticaretine açık hale getirilecekti.[295] İngilizler, Filistin kıyılarındaki Hayfa ve Akka limanını işgal etti, İtilaf Devletleri askerleri Amman’ın kuzey batısından 50 mil içeriye doğru harekete geçti. Bu sırada 25.000’den fazla Türk’ün esir alındığı da rapor edildi. Kutsal topraklardaki, Türk Ordusu 100.000 kişiden fazlaydı. İtilaf kuvvetlerinin süvari birlikleri Türk savunmasını çok zorluyordu. Türkler İngiltere’nin gazabına uğrayacaklardı.[296] Osmanlı Devleti çok ciddi bir borç batağındaydı, nüfusunun çeyreğini savaşın neden olduğu katliamlar, açlık ve salgın hastalıklar nedeni ile kaybetti. Birçok kadın bakamadıkları gerekçesi ile çocuklarını yerel yöneticilere teslim etmek istiyor ve çocuklarımıza siz sahip çıkın diye İstanbul yönetimine

---

[292] L. Evans, *a.g.e.,* s. 57.
[293] S. R. Soyel, *a.g.e.*, s.16-17.
[294] L. Evans, *a.g.e.,* s. 62.
[295] “Serve Turkey Pie A La Wilson, New Allied Plan”, *Chicago Tribune*, 25 Eylül 1918, s.3.
[296] “British Take 2 Turk Ports In 60 Mile Drive”, *Chicago Tribune*, 25 Eylül 1918, s.3.

sesleniyordu. Yönetim, özellikle Anadolu illerinde halkın geçiminin daha kolay olması için çabalıyordu. Ancak yüksek enflasyon ve ülkenin borç yükü nedeni ile alım gücü çok düşmüştü.[297]

Osmanlı Devleti, ekim ayı başlarında savaşta mağlup olduğu gerçeği ile yüzleşmiş ve çekilmek için girişimlere başlamıştı. Ahmet İzzet Paşa Hükümeti'nin ilk amacının Osmanlı Devleti adına ateşkesi sağlamak olduğunu söyleyebiliriz.[298] Devlet yetkilileri, eğer İtilaf Devletleri erken barış yapılmasını kabul ederlerse, barış koşullarının savaşı durdurmayı amaçlayacağı ve Osmanlı yönetimi ile ordusunun mevcuttaki gibi kalacağına ikna edebileceklerini düşünmekteydi. Ancak İngiltere ve Fransa'nın bu durumu kabul etmelerinin mümkün olmadığının anlaşılması üzerine Başkan Wilson'un arabuluculuğuna başvurmuşlardı.[299]

Türk yetkilileri mütareke için arayış ve beklentide, Almanya ile olan bağlarını kestiler, tekrardan silahlanabilmek ve mücadele etmek için bir ümitleri de kalmadı.[300] Londra kaynaklı bir haberde, hiçbir resmi yetkilinin Osmanlı Devleti ile barış yapılması için henüz bir adım atmadığı buna rağmen sosyal ve resmi statüsü yüksek çok sayıda Türk'ün, savaşın dehşetini bastırmak için arayış içinde olduğu yazılmıştı.[301] İtilaf Devletleri Komutanı General Franchet d'Esperey tarafından yapılan açıklamada, mevcut sürecin sonunda İstanbul'un Türklerden alınacağı, Türklerin Anadolu'nun içlerine gönderileceği belirtildi.[302]

Çok zor geçen savaş yıllarının ardından, Bulgar cephesinin çökmesi ve Bulgaristan'ın 29 Eylül'de mütareke imzalayarak savaş dışında kalması, Osmanlı Devleti'ni batıdan istilaya açık bir hale getirdi. Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun da içinde bulunduğu zor koşullardan dolayı, söz konusu üç devlet Amerika'ya içeriği hemen hemen aynı olan bir nota gönderdi. Osmanlı Devleti, notayı Madrid'de bulunan elçilik kanalı ile Amerika'ya iletti. Buna göre üç devlet de, Başkan Wilson'un 8 Ocak 1918'de açıkladığı, 14 maddeden oluşan prensiplere uygun olarak mütareke ve barış görüşmelerine hazır olduklarını

---

[297] Turks In Bad Plight, *The Washington Post*, 29 Eylül 1918, s. 1.
[298] Mahmut Akkor, *Mağlubiyetten Zafere İki Mütareke İngiliz Tutanaklarında Mondros Ve Mudanya,* Kriter Yayınları, İstanbul, 2019, s.10-11.
[299] S. R. Sonyel, *a.g.e 2012.*, s.18.
[300] "Reposts Turkey Also Seeks Peace", *The New York Times,* 1 Ekim 1918, s.1-2.
[301] "Expect Turkey To Make Speedy", *The New York Times,* 3 Ekim 1918, s.1.
[302] "Doom Turks In Europe", *The Washington Post,* 5 Ekim 1918, s.3.

belirtti. 5 Ekim'de Madrid Maslahatgüzarı[303] İbrahim Bey, söz konusu notayı, İspanya Hükümeti'ne, İspanya Hükümeti de aynı gün Washington'a iletti.[304] 8 Ekim'de, Türkiye'nin İspanya aracılığı ile Wilson ilkeleri doğrultusunda barış yapmak istediğini Washington'a bildirdiği duyuruldu.[305] Aynı günlerde, İsviçre'deki Osmanlı elçisi, savaşa neden olan hükümetin yönetimde olmaya devam ettiği sürece yapılacak barış görüşmelerinin olumlu sonuç vermeyeceğini bildirdi. 8 Ekim 1918'de Talat Paşa istifa etti. İttihat ve Terakki Fırka'sının 10 yıllık iktidarı da son buldu. Padişah, Tevfik Paşa'ya hükümeti kurma görevini vermişse de, Talat Paşa ve kabinesi yeni hükümet kuruluncaya kadar görevde kalmıştı. Bu süre zarfında Talat Paşa Hükümeti, İspanya Hükümeti'ne barış görüşmelerine başlamaya istekli olduğunu beyan etti. ABD Başkanı'ndan, mütarekenin imzalanması için arabuluculuk yapmasını talep etmişse de bu yolda yapılan girişimlerin hiç birine Amerika cevap vermedi. Tevfik Paşa kabineyi kurmak için çok çalışmış olmasına rağmen hükümeti kurmayı başaramadı. Bunun üzerine padişah, Hükümeti kurma görevini ittihatçılara meyli olan Müşir Ahmet İzzet Paşa'ya verdi. İzzet Paşa tanınmış bazı ittihatçıları da kabineye dahil ederek, 14 Ekim 1918'de kabineyi kurdu ve barış sağlanıp mütareke imzalanabilmesi için girişimlere başladı.[306]

Mondros Mütarekesi'nin öncesinde, Osmanlı Devleti kaderini ve ümidini Amerika'ya bağlamış, Wilson Prensipleri'nin 12. Maddesine güvenerek, barış teklifinin savaşa son vereceğine inanmıştı. Sadece İstanbul'da değil, Anadolu'da da bazı aydınlar şiddetle Wilson Prensipleri'nin kurtuluş için tek çare olduğunu savundular. Hatta Wilson'un 14 maddelik prensipleri ülkenin bölünmesine karşı en etkili teminat olarak görüldü.[307]

Osmanlı Devleti, barışın sağlanması konusunda ABD ile aynı yaklaşım içindeydi. Başkan Wilson'un teklif ettiği kesin barış prensipleri çerçevesinde Türkler barış imzalamak

---

[303] 20 Nisan 1917'de Osmanlı Hükümeti'nin verdiği nota nedeni ile Osmanlı Devleti ve ABD'nin diplomatik ilişkileri kesildiğinden, ABD'nin Osmanlı Devleti tarafındaki çıkarları İsveç Büyükelçisi, Osmanlı Devleti'nin Amerika'daki çıkarları da İspanya büyükelçisi tarafından yönetildi. İ. Köse, *a.g.e*, 2016, s.71.
[304] Kenan Özkan, *Milli Mücadele Dönemi Türkiye-ABD İlişkileri 1918-1923,* Ötüken Yayınları, İstanbul, 2016, s. 23-24.
[305] "Turkish Peace Note To Wilson Also On Way", *Chicago Tribune*, 8 Ekim 1918, s.1.
[306] Ahmet Hurşit Tolon, *Birinci Dünya Savaşı Sırasında Taksim Anlaşmaları ve Sevr'e Giden Yol,* Atatürk Araştırması Merkezi Yayınları, Ankara, 2004, s. 93-94.
[307] Deniz Bilgen, " Wilson İlkelerine Türk Kamuoyunun Tepkisi ve Bunun Amerikan Basınına Yansıması", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C.5, S.18, (1996), s.124.

istiyordu. Aynı haber The Washington Post'ta Londra kaynaklı olarak verilmişti.[308] Türkler için hazırlanan barış teklifi, Almanya ve Avusturya'nın ki ile benzerlikler gösteriyor ancak resmi olarak teyit edilmemesine rağmen Türkler ayrı bir barış teklifi beklentisindeydi.[309] Yeni kabineyi kuran Ahmet İzzet Paşa'nın parlamentoda yaptığı konuşmada, Osmanlı Devleti'nin Wilson Prensipleri temelinde olan hak ve özgürlükleri kabul ettiğini açıkladı. Ayrıca hükümet herhangi bir gecikme olmaksızın Osmanlı egemenliğinde yaşayan tüm ulusların sadece politik haklarına sahip olacaklarını değil aynı zamanda hiçbir din ve ırk ayırımı yapılmadan ülke yönetiminde söz sahibi olacaklarının teminatını verdi.[310]

Osmanlı Devleti delegeleri Bahriye Nazırı Rauf Bey, Hariciye Nezareti Müsteşarı Reşat Hikmet Bey ve Kurmay Yarbay Sadullah Bey ile İtilaf kuvvetleri adına müzakereleri yürütmesi için görevlendirilen, Akdeniz İngiliz Donanması Komutanı Sir Somerset Arthur Gaugh Calthorpe 27 Ekim'de görüşmelere başladı. Daha öncesinde Osmanlı delegelerine verilmemiş olan mütareke metninin okunması ile başlayan görüşmeler Osmanlı Devleti açısından zor ve sıkıntılı geçti. Şartları çok ağır olan mütareke maddelerinde neredeyse hiç değişiklik yapılamadığı gibi Calthorpe'un, tavrı ya mütareke imzalanacak ya da görüşmeler bitirilecek yönünde oldu. Bunun üzerine 30 Ekim sabahı Osmanlı delegeleri, mütareke şartları hakkında İstanbul'dan gelecek olan onayı beklemeden mütarekeyi imzalamak zorunda kaldı.[311] Mütareke şartlarına göre:

"1. Madde: Çanakkale ve İstanbul Boğazları'nın açılması, Karadeniz'e serbestçe geçişin temini ve Çanakkale ve Karadeniz istihkâmlarının, İtilaf Devletleri tarafından işgali sağlanacaktır.

2. Madde: Osmanlı sularındaki bütün torpil tarlaları ile torpido ve kovan mevzilerinin yerleri gösterilecek, bunları taramak ve kaldırmak için yardım edilecektir.

3. Madde: Karadeniz'deki torpiller hakkında bilgi verilecektir.

---

308 "Report Austria And Turkey Agree, To Wilson's Terms", *The New York Times*, 12 Ekim 1918, s.1. – "London Reports On Turkey's Action Conflicting", *The Washington Post*, 12 Ekim 1918, s.1.
309 "Peace Goverment For Turkey", *Chicago Tribune*, 16 Ekim 1918, s.1.
310 "Turkey Ready For Peace, Says Vizier", *The Washington Post*, 26 Ekim 1918, s.1.
311 Oğuz Aytepe, "100 Yılında Mondros Mütarekesi ve Atatürk'ün Kurtuluş Savaşını Başlatması", *Anıtkabir Dergisi*, Y.18, S.70, Temmuz (2018), s.19.

4. Madde: İtilaf Devletleri'nin bütün esirleri ile Ermeni esirleri kayıtsız şartsız İstanbul'da teslim edilecektir.

5. Madde: Hudutların korunması ve iç asayişin temini dışında, Osmanlı Ordusu derhal terhis edilecektir.

6. Madde: Osmanlı harp gemileri teslim olup, gösterilecek Osmanlı limanlarında gözaltında bulundurulacaktır.

7. Madde: İtilaf Devletleri, güvenliklerini tehdit edecek bir durumun ortaya çıkması halinde herhangi bir stratejik yeri işgal etme hakkına sahip olacaktır.

8. Madde: Osmanlı demiryollarından İtilaf Devletleri istifade edecekler ve Osmanlı ticaret gemileri onların hizmetinde bulundurulacaktır.

9. Madde: İtilaf Devletleri'nin, Osmanlı tersane ve limanlarındaki vasıtalardan istifade etmesi sağlayacaktır.

10. Madde: Toros Tünelleri, İtilaf Devletleri tarafından işgal olunacaktır.

11. Madde: İran içlerinde ve Kafkasya'da bulunan Osmanlı kuvvetleri, işgal ettikleri yerlerden geri çekilecekler.

12. Madde: Hükümet haberleşmesi dışında, telsiz, telgraf ve kabloların denetimi, İtilaf Devletleri'ne geçecektir.

13. Madde: Askeri, ticari ve denizle ilgili madde ve malzemelerin tahribi önlenecektir.

14- İtilaf Devletleri kömür, mazot ve yağ maddelerini Türkiye'den temin edeceklerdir. (Bu maddelerden hiçbiri ihraç edilemeyecektir.)

15. Madde: Bütün demiryolları, İtilaf Devletleri zabıtası tarafından kontrol altına alınacaktır.

16. Madde: Hicaz, Asir, Yemen, Suriye ve Irak'taki kuvvetler en yakın İtilaf Devletleri'nin kumandanlarına teslim olunacaktır.

17. Madde: Trablus ve Bingazi'deki Osmanlı subayları en yakın İtalyan garnizonuna teslim olacaktır.

18. Madde: Trablus ve Bingazi'de Osmanlı işgali altında bulunan limanlar İtalyanlara teslim olunacaktır.

19. Madde: Asker ve sivil Alman ve Avusturya uyruğu, bir ay zarfında Osmanlı topraklarını terk edeceklerdir.

20. Madde: Gerek askeri teçhizatın teslimine, gerek Osmanlı Ordusu'nun terhisine ve gerekse nakil vasıtalarının İtilaf Devletleri'ne teslimine dair verilecek herhangi bir emir, derhal yerine getirilecektir.

21. Madde: İtilaf Devletleri adına bir üye, iaşe nezaretinde çalışacak, bu devletlerin ihtiyaçlarını temin edecek ve isteyeceği her bilgi kendisine verilecektir.

22. Madde: Osmanlı harp esirleri, İtilaf Devletleri'nin nezdinde kalacaktır.

23. Madde: Osmanlı Hükümeti, merkezi devletlerle bütün ilişkilerini kesecektir.

24. Madde: Altı vilayet (Erzurum, Sivas, Elazığ, Van, Bitlis ve Diyarbakır) adı verilen yerlerde bir kargaşa olursa, vilayetlerin herhangi bir kısmının işgali hakkı İtilaf Devletleri'nin tasarrufunda olacaktır."[312]

2.1.1. Mütarekenin Kamuoyuna Açıklanması ve Karşılanışı

Mütareke şartları Osmanlı Parlamentosu ve kamuoyunda endişe, kaygı ve güvensizlikle karşılanmış olmasına rağmen[313] Sadrazam Ahmet İzzet Paşa, gizli oturum ile toplanan Parlamento'da yaptığı konuşmada bunun ılımlı bir hareket olduğunu iddia ederek, oybirliği ile mütarekenin onaylanmasını sağladı. Dönemin, Dışişleri Bakanı Mehmet Nabi ve Dışişleri Bakanlığı Siyasi Daire Müdürü Reşit Akif Paşa da mütareke koşullarının hafif olduğunu savundular.[314] Mütarekeyi imzalayanlardan Bahriye Nazırı Rauf Bey, Mondros'tan döndükten sonra yaptığı basın açıklamasında, mütareke ile devletin bağımsızlığı ve saltanatın

---

[312] Durmuş Yalçın vd., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, C.I, Ankara, 2016, s.135-136.
[313] *a.g.e*, s.136.
[314] Salahi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987, s. 8-10.

hukukunun garanti altına alınarak kurtarıldığını savundu.[315] Mütareke ile oluşan durumun vahametinin farkında olan Mustafa Kemal Paşa ise "Osmanlı Hükümeti bu mütareke ile kendini kayıtsız şartsız düşmana teslim etmeğe muvafakat etmiştir. Yalnız muvafakat etmiş değil, düşmanların memleketi istilası için onlara yardımı vaat eylemiştir. Bu mütareke olduğu gibi tatbik edildiği takdirde memleketin baştan sona kadar işgal ve istilaya maruz kalacağı şüphesizdir" yorumu ile kısa bir süre sonra yaşanılacak olan zor günlerin uyarısını yaptı.[316] Mütarekenin Amerikan basınına yansımasına baktığımızda da Mustafa Kemal Paşa'nın haklılığını görebiliriz.

Chicago Tribune, barış görüşmelerinin şartları gereği, Çanakkale Boğazı'ndan giriş yapacak olan İtilaf kuvvetleri donanmasının, karaya çıkartacağı küçük bir müfrezenin Osmanlı Ordusu'nun silahsızlandırılmasına refakat edeceği bilgisini verdi.[317] Osmanlı Devleti ile İtilaf kuvvetleri arasında 3 gün süren görüşmelerin ardından mütarekenin Limni Adası'nın Mondros Limanı'nda imzalandığı kamuoyuna duyuruldu. Mütareke ile Osmanlı Devleti üzerinde kesin ve net bir şekilde askeri hâkimiyet kuruldu, Osmanlı Devleti'nin elindeki silahların, Boğazlar'ın geçiş hakkının, haberleşme ve demiryolu ağının kontrolü İtilaf Devletleri'nde olacaktı, Osmanlı Devleti kayıtsız şartsız teslim oldu. Ermenilerin durumu için Türklerle pazarlık yapılacaktı.[318] The New York Times'da yayınlanan bir makalede, sadece Osmanlı Devleti ile değil, Almanya ve Avusturya-Macaristan ile imzalanan mütarekeler ile dünya tarihinde yeni bir sayfa açıldığı, tiranlık yönetimlerinin yerle bir olduğu, medeni ulusların kaderlerinin bundan böyle kendi ellerinde olacağı vurgulandı.[319] Osmanlı Devleti'nin savaştan çekildiği ve Çanakkale Boğazı'nı açtığı başlığı ile çıkan haberin alt başlığında, mütareke şartlarının pratikte tam teslimiyet anlamına geldiği yazıldı. Osmanlı Devleti mütareke ile teslim oldu, Boğazlar, İtilaf Devletleri tarafından hemen kontrol altına alınacak. Osmanlı Devleti ile mütareke, çok kısa zamanda ve hızlı bir şekilde imzalandı, Türklerin mütareke şartları ile ilgili pazarlık yapmak istemesine rağmen, İtilaf kuvvetleri adına görüşmeleri yürüten Amiral Calthorpe'un üstün ve baskın oluşu görüşmelerin kısa sürede sonuca ulaşmasında etkili oldu. ABD'nin Almanya'ya savaş ilan etmesine karşın

---

[315] Sina Akşin, "*İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele-I Mutlakıyete dönüş 1918-1919,* İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s.46.
[316] A. H. Tolon, *a.g.e,* s. 113.
[317] "Turkey Said To Have Agreed To Landing Of Soldiers", *Chicago Tribune,* 31 Ekim 1918, s.3.
[318] "Terms Of The Armistice Which Turkey Had To Sign", *The New York Times*, 1 Kasım 1918, s.1-2.
[319] "The Crumbling Of Empires", *The Washington Post*, 1 Kasım 1918, s.6.

Almanya'nın müttefiki olan Osmanlı Devleti ile savaşmadığı vurgulandı.[320] Mütareke maddelerine yer verilerek, Türklerin atılan imzalarla ellerinin kollarının bağlandığı, mütarekenin tamamıyla ve kayıtsız şartsız işgal anlamına geldiği ayrıca Ermeniler için dezavantaj olabilecek hiçbir gizli maddenin olmadığı yazıldı.[321]

Sona eren savaşların ardından mütarekelerin hazırlanması ne kadar olağan ve yasal ise mağlup olmuş devletin silahsızlandırılıp, ordusunun terhis edilmesi de bir o kadar hukuka aykırı ve etik değeri olmayan bir uygulama olarak kabul edilir.[322]

Osmanlı Devleti'nin mütarekeyi imzalamasının ardından Çanakkale Boğazı'nın İtilaf kuvvetlerine açılması çok önemli bir gelişme olmakla birlikte Ruslarla Almanlar arasında ciddi problemlere ve çatışmalara neden olacaktır.[323] Türklerin yönetimi altındaki, Ermenistan, Suriye, Filistin ve Arabistan'ın durumu ile ilgili herhangi bir pazarlık söz konusu dahi değildir, bu bölgelerle ilgili hiçbir gizli anlaşma yapılmadı ve bu milletler, Türklerin gölgesi altında yaşamaya devam etmeyecek. Mütareke'de İstanbul'un durumu ile ilgili net bir açıklama yer almıyor ancak İtilaf güçleri, İstanbul'a donanmalarını gönderecek ve Osmanlı'nın başkenti bu şekilde koruma altına alınacaktı.[324] Altı Ermeni vilayetinde (Erzurum, Sivas, Van, Diyarbakır, Bitlis, Elazığ) yaşanabilecek herhangi bir asayiş sorununda İtilaf kuvvetleri söz konusu illeri hemen işgal edebilecek. Yorumcuya göre, Ermeniler, Türklerin "geleneksel kurbanları" olduğu için mütarekenin acısını, Ermenilerden çıkartmak isteyebileceklerinden dolayı, alınacak tedbirlerin normal karşılanması gerekiyordu. İtilaf Devletleri'nin söz konusu altı vilayette silahlı birliklerinin bulunması yeni bir rejimin başlangıcı eski rejimin ise bitişinin işaretidiydi.[325]

Mütareke'nin imzalanmasından birkaç gün sonra İngiltere, mütareke ile ilgili özel olarak dikkat edilmesini istediği hususları içeren talimatları gönderdi. 9 Kasım 1918'de, İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Balfour, Amiral Calthorpe'a mütarekenin kamuoyuna nasıl yansıtılacağı ile ilgili yazdığı mektupta, işgal ettikleri Suriye, Arabistan ve Mezopotamya'nın

---

[320] "Turkey Quits War; Opens Up Dardanelles", *Chicago Tribune*, 1 Kasım 1918, s.1-2.
[321] "Armistice Terms Shackle Turkey", *The Washington Post*, 2 Kasım 1918, s.1.
[322] Nevzat Gündağ, "Mondros Mütarekesi Sürecinde Mustafa Kemal Paşa'nın Millî Mücadele İçin Yöntem Arayışları", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S.10 (2009), s.7.
[323] "The War Situation", *The New York Times*, 2 Kasım 1918, s.3.
[324] "Turkish Armistice Terms", *The New York Times*, 2 Kasım 1918, s. 1-2.
[325] "Ermenians Protected, Cecil Declares", *The New York Times*, 2 Kasım 1918, s.2.

Osmanlı egemenliğine geri dönmemesinin İngiltere'nin politikası olduğunu belirtti. Mısır ve Hindistan'daki Müslümanların, Türklerin kesin suretle mağlup olduklarını anlamalarının hayati önem taşıdığı ve bu durumun İslamcılık, Turancılık ve genel olarak siyasal islamı derindinden sarsacağını yazdı. Türk yöneticilerin, İngilizleri destekliyor gibi görünüp, İngiltere'nin müttefikleri ile sorun yaşanmasına neden olabileceği ile ilgili uyarıda bulundu ve tüm toplumsal ilişkilerin resmi olması gerektiğinin altını çizdi. Ermenistan'da halkın korunması için tedbirler alınmalı, stratejik bölgeler işgal edilmeli ve böylece düzenin sağlanması gerekmekteydi. İngiltere, Osmanlı Devleti'ni ilgilendiren kararlar konusunda net ve serttir. Enver Paşa, Kafkasya'da küçük çapta askeri faaliyet amacındadır, Türk Hükümeti'nin de el altından Paşa'yı desteklemesine karşı dikkat edilmelidir, talimatı Calthorpe'ye verilmişti.[326]

Büyükelçi Morgenthau New York'ta Ermeniler tarafından düzenlenen bir yemeğe katıldı ve orada yaptığı konuşmada, Osmanlı Devleti'nde kargaşa ve kaos yaşanmasından korktuğunu bunu önlemenin tek yolunun da işgal ve ülke yönetiminin Türklerden alınması olduğunu dile getirdi. İşgal kuvvetlerinin en az birkaç yıl Osmanlı topraklarında kalmasını ardından da Türklerin kendi kendilerini yönetecek duruma gelene kadar İtilaf Devletleri ya da ABD mandası tarafından idare edilmesi gerektiğini ve bağımsız Ermeni Devleti'nin ancak bu şekilde varlığını devam ettirebileceğini söyledi.[327]

9 Kasım 1918 tarihli haberde, Fransız İhtilali ile başlayan gelişim süreci, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluklarının yıkılması ile devam etmiştir, imzalanan mütarekeler sayesinde 30 milyon insan bağımsız devletler kurabilecek ve özgür insanlar olarak yaşayabilecekti.[328]

2.1.2. Mütarekenin Uygulanışı

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasını takip eden günlerde, Türk Halkı da mağlubiyetin karanlık ve acı tarafı ile yüzleşmeye başladı. 6 Kasım'da Boğazlar temizlenerek, bir sonraki gün de İtilaf Devletleri Donanması Çanakkale Boğazı'nı geçti. İşgal ordusunun öncüsü olarak İngiliz Albay Murphy İstanbul'a geldi. 9 Kasım'da Trakya'ya bir Fransız alayı

---

[326] S. Akşin, *a.g.e.*, s.78-79.
[327] "Fears Chaos In Turkey", *The New York Times*, 6 Kasım 1918, s.15.
[328] "Thirty Millions Of Slaves To Became Free Man", *Chicago Tribune*, 9 Kasım 1918, s.8.

konuşlandı, aynı gün İngiliz kuvvetleri General Edmund Henry Hynman Allenby komutasında İskenderun'a girdi. 15 Mayıs 1919'a kadar işgaller birbiri ardı sıra devam etti.

İngilizler, 24 Aralık 1918'de Batum'u, 10 Ocak 1919'da Antep'i, 3 Ocak 1919'da Cerablus'u, 23 Ocak 1919'da Konya İstasyonu'nu, 22 Şubat 1919'da Maraş'ı, 27 Şubat 1919'da Birecek'i (Şanlıurfa'ya bağlı ilçe merkezi), 24 Mart 1919'da Urfa'yı, 13 Nisan 1919'da Kars'ı işgal etti. Ayrıca 9 Mart 1919'da Samsun'a bir müfreze çıkarttı, birkaç gün sonra da Merzifon'a bir kıta gönderdi. Fransızlar, 11 Aralık 1918'de Dörtyol'u, 17 Aralık 1918'de Mersin'i, 26 Aralık 1918'de Pozantı sınırınına kadar Adana'yı, 3 Şubat 1919'da Çiftehan'ı (Niğde, Ulukışla ilçesine bağlı köy), 16 Nisan 1919'da Afyonkarahisar İstasyonu'nu işgal etti. İtalya, 28 Mart 1919'da Antalya'yı, 4 Mayıs 1919'da Kuşadası'nı, 11 Mayıs 1919'da Fethiye, Bodrum ve Marmaris'i işgal ederek, 2 Nisan 1919'da Konya'ya bir tabur, 14 Mayıs 1919'da Akşehir'e bir müfreze yerleştirdi. İngiltere ve Fransa birlikte hareket ederek 1 Şubat 1919'da Turgutlu – Aydın Demiryolu'nu, Yunanistan ise 9 Ocak 1919'da Uzunköprü – Hadımköy Demiryolu'nu kontrolü altına aldı. [329]

ABD, İtilaf Devletleri'nin Osmanlı topraklarının paylaşımı ile ilgili yaptıkları gizli anlaşmaların dışında kalarak, mütarekenin hemen ardından başlayan işgallere fiili olarak katılmadı. ABD kamuoyundaki Türk algısı, ne kadar olumsuz olursa olsun, ABD'nin süreç boyunca izlediği politika, Türk kamuoyunda ABD'ye karşı sempati oluşmasına neden oldu.[330]

İtilaf kuvvetleri Batum ve Bakü'nün kontrolünü aldı. Transkafkasya[331] demiryolunun kontrolü artık Türklerde değildi, The New York Times'a göre, bölge halkının ihtiyaçları göz önünde bulundurulduğundan Batum'un işgaline itiraz edilmedi.[332] Fransız ve İngiliz donanmaları Çanakkale Boğazı'na girdi. Demiryolları İtilaf kuvvetleri tarafından kontrol altına alındı.[333] Aynı haber bir diğer gazetede İngiliz ve Fransız gemilerinin Çanakkale Boğazı'ndan geçerek Akdeniz'e doğru yol aldıkları detayı ile verildi.[334] Dokuz İngiliz uçağı,

---

[329] Sabahattin Selek, *Milli Mücadele Ulusal Kurtuluş Savaşı Cilt-I,* Ağaoğlu Yayınları, 1970, s. 59-60.
[330] M. Kuzgun, *a.g.e.*, s. 91
[331] Transkafkasya, bugünkü Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan devletlerini kapsayan, İran, Rusya ve Türkiye arasında, Büyük Kafkas Sıradağları'nın güneyinde yer alan coğrafi-siyasi bölgedir. *Ana Britannica*, C.22, Ana Yayıncılık, İstanbul, 2005, s.188.
[332] "Allies To Occupy Batum And Baku", *The New York Times*, 3 Kasım 1918, s.4.
[333] "Allies Enter Dardanelles", *The Washington Post*, 12 Kasım 1918, s.1.
[334] "Big Battleship Torpedo Victim Last Saturday", *Chicago Tribune*, 12 Kasım 1918, s. 5.

İstanbul'un kırsal kesimine iniş yaptı. İtilaf Devletleri ordusu ve donanmasının eş zamanlı olarak Çanakkale'de olması planlandı.[335]

Kasım ayı başında İtilaf kuvvetlerine ait küçük bir donanma mayın temizleme gerekçesi ile Çanakkale Boğazı'ndan giriş yaptı. Ertesi gün ise Albay Murphy, Binbaşı Chilton, Yüzbaşı Hoyler ve Teğmen Dveyk'ten oluşan İngiliz heyeti İstanbul'a gelerek tersaneye el koydu. Aralarında Yunanistan'a ait Averoff isimli geminin de olduğu, İtilaf Devletleri'ne ait gemiler Çanakkale Boğazı'nı geçerek Marmara Denizi'nde demirledi. Güzergâhı İstanbul olan, Selanik'teki Fransız birlikleri karayolu ile Uzunköprü'ye doğru ilerledi. 13 Kasım'da ise, dört İngiliz torpidosu ve komutanlığını General Calthorpe'nin üstlendiği 61 parçadan oluşan İtilaf Devletleri donanması, Dolmabahçe Sarayı'nın önünden geçerek İstanbul'a girdi ve Kabataş, Ortaköy, Beşiktaş, Kadıköy, Haydarpaşa, Fenerbahçe gibi farklı bölgelere dağıldı. Karadan da General F.M. Wilson kumandasında 2.616'sı İngiliz, 542'si Fransız ve 470'i İtalyan olmak üzere 3.626 asker İstanbul'un farklı noktalarına yerleşti. Fransızlar, İstanbul Şehremaneti binasını, İngilizler, Harbiye Mektebi'ni, İtalyanlar da Nişantaşı'nda Cevdet Paşa Konağı'nı işgal ederek karargâh haline getirdi.[336]

İstanbul'un işgali basında geniş şekilde yer aldı. The Washington Post'a göre, İtilaf kuvvetlerine ait filonun, Osmanlı karasularına ulaşması ile "zorba" Osmanlı yöneticilerinin zulmü sona erdi. Türkler için kaderini kabul etmek artık kaçılmazdı. Osmanlı Devleti'nde yönetim sürekli barış sağlanana kadar, İtilaf kuvvetlerinin kontrolünde olacaktı. Geçiş döneminin olaysız geçmesi bekleniyordu. Çünkü İtilaf Devletleri'nin kesin ve tartışmasız zaferi karşısında, Türklerin muhalefet etmesine imkân yoktu.[337] Türkiye meselesinde, Fransa ve İngiltere, Amerika ile aynı düşüncede olmadıklarını açıkça gösterdi. Başkan Wilson, Türk toprakları üzerindeki farklı ulusların bağımsızlığını, İngiltere ile Fransa ise Türkiye üzerinde geniş bir hâkimiyet kurmak istiyordu.[338] İtilaf kuvvetlerine ait gemiler, Boğaz'ı geçerek, Karadeniz'e çıktı. Varna(Bulgaristan), Samsun, Sinop, Trabzon, Batum (Gürcistan), Poti

[335] "Turkey Welcomes Bristish Airplanes", *The Washington Post*, 14 Kasım 1918, s.5.
[336] Ü. Gülsüm Polat, "İstanbul İşgal Edilince: 1915-1916 Müttefik Planları ve Mondros Mütarekesi Sonrası", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, C.17, S.33, (2018), 138-140.
[337] "Allies Rule Turkey", *The Washington Post*, 20 Kasım 1918, s.1.
[338] "Four Men To Fix Terms Of Peace", *Chicago Tribune*, 24 Kasım 1918, s.7.

(Gürcistan), Novorossisk (Rusya) limanlarını ziyaret edeceklerdi. Karadeniz'e çıkan gemilerden bağımsız başka bir donanma da İstanbul'da bulunuyordu.[339]

Yüzlerce yıllık İmparatorluğun başkentinde durum böyle iken, Medine'de Garnizon Komutanı Fahrettin Paşa'nın mütareke emirlerine uymayarak, bölgeyi İtilaf kuvvetlerine teslim etmemekte direnmesi özellikle İngilizleri endişelendirdi. Bunun üzerine, İstanbul Hükümeti teslim emrini tebliğ etmek üzere Yüzbaşı Ziya Bey'i Medine'ye gönderdi. Fahrettin Paşa'ya olan muhalefet, Yüzbaşı'nın gelişi ile birlikte hızlandı ve bölgede karışıklıklar arttı. Fahrettin Paşa'nın tüm gayret ve çabaları sonuçsuz kaldı. 7 Ocak 1919'da, Mondros Mütarekesi'nin 16. Maddesi'ne dayanılarak Haşimi Hükümeti ile İtilaf kuvvetleri arasında Medine'nin teslimi ile ilgili bir antlaşma imzalandı.[340] İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti Medine'den çekilmediği sürece, ordularının Çanakkale'yi her an vurup, yok edebileceğini, Türklerin mütareke şartlarını uygulamakta isteksiz davrandığını açıkladı. Arabistan'ın en büyük şehri olan Medine'de bulunan Fahrettin Paşa'nın, şehrin İtilaf kuvvetlerine teslim edilmesini engellemek adına ileri sürdüğü mazeretler İtilaf kuvvetlerini, Türk Hükümetine ültimatom vermeye zorlayacak duruma getirdi. [341] İngiltere bir taraftan Medine'deki kaosa destek verip, işgale karşı olan direnişi kırmak için uğraşırken bir taraftan da 4 Kasım 1918'de, ilk savaş gemisini İzmir Limanı'na gönderdi. Bölgedeki Rumlar Yunan bayrakları ve Venizelos'un resimleriyle caddelerde sevinç gösterilerinde bulundu. İzmir merkezli 17. Kolordu Komutanı Kambur İzzet Paşa ve Aydın Valisi Nurettin Paşa, söz konusu davranışın, Türk halkını galeyana getirerek karışıklık çıkartmayı bu sayede de İzmir'in, Yunanistan'a verilmesini sağlamak amacında olduğunu, bundan dolayı tedbir alınması gerektiğini Harbiye Nezareti'ne bildirdi.[342]

Amerikan basınına göre, hangi ülke Türkiye'de garnizon oluşturmak için donanma ve asker gönderirse göndersin, ABD benzer bir davranış içinde olmayacaktı. İtilaf kuvvetlerinin

---

[339] "Allied Warships In The Black Sea", *The Washington Post*, 26 Kasım 1918, s.1.
[340] Süleyman Beyoğlu, *Medine Müdafaası Ve Fahrettin Paşa,* Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2018, s.281-287.
[341] "Threaten Forts At Dardanelles", *The Washington Post*, 10 Ocak 1919, s.1.; Allied Threat To Turkey", *The New York Times*, 10 Ocak 1919, s.2.
[342] Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, (Çev. Cemal Köprülü), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s.64.

amaçlarına hizmet etmek için Amerikan askerleri Türklerle karşı karşıya gelmeyecekti. Çünkü Türklerle Amerikalılar hiçbir zaman savaşmadı.[343]

Batı Anadolu'nun Yunanistan'ın egemenliğine bırakılmasına, özellikle Paris Barış Konferansı heyetinde bulunan aynı zamanda Başkan Wilson'un, Türkler ve Yunanlılar ile ilgili konularda danışmanlığını yapan, William Line Westermann karşı çıkmıştı. Batı Anadolu Yunanlılara verildiği takdirde Türklere bırakılan alan coğrafi ve ekonomik olarak hiçbir değer taşımayan bir toprak parçasından ibaret kalacaktı. Anadolu'nun denize çıkışı kalmayacaktı. İzmir'in Anadolu'nun en önemli ihraç merkezi olmasını ve bütün Anadolu için yaşamsal önem taşıdığını, savunduğu fikrin gerekçesi olarak gösterdi. Aynı zamanda Amerikan istihbarat bölümü ve Atina Büyükelçisi de Westermann ile ortak fikir beyan ettiler. Ancak hem adı geçen Amerikan makamlarının hem de İngiliz Dışişleri Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı'nın Yunan taleplerini onaylamadığı bir ortamda, Lloyd George ve Wilson söz konusu istekleri onaylandı. Verilen onayda, her iki devlet adamının da Venizelos'a duydukları hayranlık ve güvenin önemli rol oynadığı söylenebilir.[344]

11 Mayıs 1919'da Yunan Genel Karargâhı'ndan, İzmir'in işgalini gerçekleştirecek tümen komutanına gönderilen gizli bir mesaj ile Amerika, İngiltere ve Fransa'nın ortak kararı ile İzmir'in sadece Yunan Ordusu tarafından işgal edileceği bildirildi. 13 Mayıs'ta tümen komutanı birliğine özel bir emir yayınladı. "İstikametimiz neresi olursa olsun, esaret altında yaşayan kardeşlerimizi kurtarmaya gidiyoruz. Heyecanınız yerindedir. Fakat çirkin bir harekette bulunmamak lâzımdır. Bu heyecan vazifeye sadakatle ve verilen emirleri yerine getirmekle belli olacaktır. Kardeşlerimiz, kız kardeşlerimiz, babalarımız, evlatlarımız biraz sonra varacağımız yerde bulunuyorlar. Unutmayınız ki, gideceğiniz yerde başka dinlerden insanlar, yani Türkler ve Yahudilerle de karşılaşacaksınız. Bunlara yönelik hiçbir hareket değişikliği olmasın. Çünkü biraz sonra bunlar da Yunanlılar gibi kardeşlerimiz olacaklardır. Bunlara karşı davranışlarımız, medeni dünyaya karşı vereceğimiz başarılı bir imtihan olacaktır. Böylece Yunanistan'ın yalnız Yunanlıları değil, başkalarını da idare etmesini bildiğini göstereceğiz. Her birinizle temsil olunan Yunan milletinin, ciddî, adil ve faziletli bir

---

343 "U.S Troops Not Going To Turkey", *The Washington Post*, 1 Şubat 1919, s.1. / "No Yanks To Turkey", *Chicago Tribune*, 1 Şubat 1919, s.2.
344 K. Özkan, *a.g.e.*, s.79-80.

millet olduğunu göstermeliyiz. Tanrı yardımcımız olsun”. Emrin verilmesinden bir gün sonra Yunan birlikleri İzmir’e çıktı.[345]

İzmir’in işgali ile ilgili alınan karar gizlilik içinde uygulamaya konuldu, İtalyanlara 12 Mayıs’ta bilgi verildi, 14 Mayıs’ta Yunan birlikleri İzmir’e geldi ancak Yunanlılar çıkartma yapmaya başlamadan 36 saat önce İzmir tabyaları İtilaf Devletlerince işgal edildi. [346] Türk Milli Mücadelesinin dönüm noktası olarak kabul edilecek olan işgal, Kadife Kale’ye Yunan toplarının yerleştirilmesi ve Yunan bayraklarıyla rıhtımda Yunan askerlerini karşılayan Rumların coşkulu gösterileri ile başladı.[347] İtilaf kuvvetleri, İzmir’i işgal etti. Yunanistan, mandater devlet olmak için hazır bekliyordu. Yunan Ordusu, Selanik’ten hareket ederek şehre geldi. İzmir’de olmanın Yunanlılar için çok büyük coşku, heves ve mutluluk olduğu yorumu yapıldı.[348] İtilaf güçlerinin İzmir’de denizde ve karada askerleri var. İzmir’de Yunan mandası kurmayı hedefliyorlar, İngiliz ve Fransızlar Yunanistan’ı destekliyor, ABD gemileri ise işgale dahil olmadı ve geri döndü. Fransız ve İngiliz askerleri, Selanik’ten hareket ederek İzmir’e geldi ve bölgede Yunan hâkimiyetini sağlamak için çabalamaya başladı.[349] İngiltere ve Fransa, çıkartma birliklerini taşıyan donanmalarıyla İzmir sahillerinde hazır bekliyordu. Yunanlıların bir savaş gemisi, İtalyanların ise 5 büyük savaş gemisi bölgede hazırdı. İzmir ve çevresindeki askeri yığınak, Türklere masa başında teklif edilecek, barış antlaşmasından doğması muhtemel tepkileri önlemek amacındaydı. Yapılacak olan antlaşma ile Türklerin Avrupa’daki son kalıntılarını da temizleyecekti.[350] İtilaf kuvvetleri donanması ve askeri birlikleri İzmir’e Türklerle barış yapılabilmesi beklentisi ile sevk edildi. İzmir’in tüm stratejik noktaları İtilaf güçlerince kontrol altına alındı. Bu durum Barış Konferansı tarafından yönetiliyordu ve gerekçesi de Mondros’ta imzalanan mütareke ile açıklanmıştı. İngiliz ve Fransız kuvvetlerinin devreden çıkarılarak, mümkün olan en kısa zamanda bölgede Yunan otoritesi kesin olarak sağlanacaktı. İzmir’in işgali, Avrupa ve Anadolu’da Osmanlı Devleti’nin, varlığını sona erdirdi. The Washington Post’a göre Sultan, İstanbul yakınlarındaki Bursa’yı başkent yapabilirdi. Paris Barış Konferansı’nda, İngiltere’nin,

---

[345] *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi*, II. Cilt, (Düz Cihat Akçakayalıoğlu, Selim Turhan), Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1994, s.21.
[346] S. Akşin, *a.g.e.*, s.239
[347] Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü – C.I,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.243.
[348]“ Fleet Seizes Smyrna”, *The Washington Post*, 17 Mayıs 1919, s.1.
[349] “Allied Sea And Landing Forces Mass At Smyrna”, *Chicago Tribune*, 17 Mayıs 1919, s.3.
[350] “Smyrna Is Taken Away From Turkey”, *The New York Ti*mes, 17 Mayıs 1919, s.5.

Mezopotamya ve Filistin, Fransa'nın, Suriye ve Çukurova, İtalya'nın On İki Adalar ve Amerika'nın da Ermenistan'ı mandater devlet olarak yönetmesi ile ilgili kararlar hedeflendi.[351] İzmir'deki tüm stratejik noktalar İtilaf kuvvetlerinin kontrolüne geçti, işgal harekâtı Paris Barış Konferansı'nda alınan karar sonucunda, bölgede güvenliği sağlamak amacı ile yapıldı. İzmir'in işgali, tüm Türkiye'de manda yönetimlerinin kurulması yönünde bir adım ve Türkiye için sonun başlangıcıydı. Osmanlı Sultanı'na Bursa ve çevresinde küçük bir alanın bırakılma ithimali vardı. Ayrıca Türkiye'nin ikiye bölünerek bir bölümünün Yunanistan'a verilmesi, diğer bölümünün ise uluslararası bir devlet haline getirilmesi de ihtimaller arasındaydı.[352] 70.000 kişilik Yunan Ordusu'nun işgal ettiği bölgede çoğunluğu oluşturan Türkler, topraklarını asla teslim etmeyeceklerini ve bunun için savaşmaya yemin ettiklerini açıkladı.[353]

2.1.3. Amerikan Mandası Meselesi

Manda, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti topraklarının bir kısmı üzerindeki yönetim yetkilerinin, Milletler Cemiyeti'nin belirlediği koşullara bağlı olarak başka bir devlet tarafından kullanılmasına dayanan rejim olarak özetlenebilir.[354] Manda meselesi, Milli Mücadele Dönemi'nin ilk zamanlarında yoğun tartışmalara, fikir ayrılıklarına neden oldu. Konunun Amerikan basınında nasıl yer aldığına geçmeden önce ülke içindeki genel eğilim ve bakış açısını açıklamaya çalışacağız.

Amerikan mandasını destekleyenlerin, en önemli dayanak noktası ülkenin parçalanmasını engellemek, azınlıklar ile ilgili dış müdahalelerin önünü kesmek, devletin sırtında taşıdığı ağır borç yükü ve kendi kendimizi yönetme konusunda yetersiz olduğumuz fikriydi. Ayrıca manda savunucuları, ABD'nin Avrupa gibi sömürgeci bir devlet anlayışına sahip olmadığını ve bütün ulusların özgür bir şekilde var olmasını amaç edindiğini düşünmüşlerdi.[355]

---

351 "Ends Turkish Empire", *The Washington Post*, 18 Mayıs 1919, s.14.
352 "All Smyrna Forts In Allied Hands", *The New York Tim*es, 18 Mayıs 1919, s.6.
353 "New Dangers Rising In Asia Minor Now", *The New York Times*, 5 Aralık 1919, s.17.
354 "Manda", *Ana Britannica*, C.5, Ana Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 273.
355 M. Kuzgun, *a.g.e.,*, s. 91.

Wilson Prensipleri Cemiyeti bünyesinde kurulan komisyon[356], 5 Aralık 1918'de Başkan Wilson'a İngilizce kaleme alınmış uzun bir mektup gönderdi. Amerikan mandasına neden ihtiyaç olduğu açıkladı ve Wilson'a duyulan saygı ve minnet duyguları ile mektubu sonlandırdı.[357] Gazeteci Ahmet Emin (Yalman), 21 Aralık 1918'de Vakit Gazetesinde yayınlanan yazısında, Amerika'nın tarafsız ve sınırlarımızdan çok uzakta olduğunu aynı zamanda zengin sermayesi nedeni ile de çıkar peşinde koşmadığını yazdı. Amerikan mandası sayesinde sahipsiz kalmayacağımızı düşündüğünü ifade etti.[358] Yunus Nadi, Mayıs 1919'da, Başkan Wilson'a hitaben, el yazısı ile İngilizce yazdığı mektupta, Başkan'a ve Amerikan halkına hayranlığını belirtti. Wilson'un çağımızın peygamberi olduğunu, dünyayı tehlikelerden korumak istercesine savaşa girdiğini, Wilson'un sözlerinin ruhlara işlediğini ve herkesi barış yoluna getirdiğini yazdı. Ülkemizi ziyaret eden, Amerikan heyetlerinin, Türklerin ezen ve zulüm eden tarafta değil, ezilen ve mağdur olan tarafta olduğunu gördüğünü, ülkede şartların sürekli kötüleştiğini ifade ettikten sonra "Türkleri daha kötü koşullarda çabalar halde nasıl bırakırsınız" sorusunu yöneltti. Mektubu Amiral Bristol'e, Başkan'a iletilmesi için verdi. Amiral de "bu mektup özel bir değeri olduğu için değil, ilginç olduğu için gönderilmiştir" notu ile Washington'a iletti.[359]

Eski Beyrut Valisi ve Milli Ahrar Fırkası yöneticilerinden Bekir Sami Bey, 5. Kafkas Tümeni Komutanı Vekili Arif Bey aracılığı ile Mustafa Kemal Paşa'ya 26 Temmuz 1919'da çektiği telgrafta, tam bağımsızlığın istendiği takdirde, ülkenin parçalanacağının kesin olduğunu, bu sonuçla karşılaşmaktansa manda yönetiminin tercih edilmesi gerektiğini belirtti. Ülke sınırlarının tümünü kapsayan meşruiyetimiz ve dışarıdaki temsil hakkımızın saklı kalması şartı ile manda fikrini savunduğunu ve ulusumuz için en iyi çözüm olduğunu düşündüğünü yazdı.[360] 10 Ağustos 1919'da, Halide Edip, Mustafa Kemal Paşa'ya telgraf çekerek, mevcut siyasi durumu özetledikten sonra tüm ülke sınırlarını kapsamak koşulu ile

---

[356] Wilson'a gönderilen mektupta imzası olan komisyon üyeleri; Halide Edip (Adıvar), Dr. Celal Muhtar (Özden), Ahmet Emin (Yalman), Yunus Nadi (Abalıoğlu), Velid Ebüzziya, belgede ismi okunamayan Robert Kolej Türkçe Profesörü, Ali Kemal, Ahmet (Salih), Celal Nuri (İleri), Necmettin Sadık (Sadak), Mahmut Sadık, M. Cevat (İbrahim) dir. Hayri Yıldırım, *1919'da Yabancı Himaye Tartışmaları Ve Amerikan Mandacıları Belgeler Ve Gerçekler,* Togan Yayınları, İstanbul, 2012, s.142.

[357] H. Yıldırım, *a.g.e.,* s.144-147.

[358] *a.g.e.,* s.113.

[359] Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, s. 81-84.

[360] Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 23. Basım, İstanbul, 2017, s. 60.

geçici bir Amerikan mandasının kötünün iyisi olduğu fikrini iletti. Ayrıca önemli kaynaklardan aldığını ifade ettiği, Amerika'nın topraklarımız üzerinde Ermeni Devleti kurmaya niyeti olmadığı, mandayı aldıkları takdirde tüm ulusları eşit şartlara sahip vatandaşlar olarak kabul edecekleri bilgisini paylaşarak, Amerika'nın Anadolu'daki gelişmeleri dikkat ve sevgi ile izlediğini beyan etti.[361]

ABD'nin Anadolu'daki durumu yerinde görmesi ve rapor hazırlaması için gönderdiği kurullardan, King-Crane Kurulu 3 Haziran 1919'da İstanbul'a ulaştı. Halide Edip, Ahmet Rüstem Bey ve Rauf Bey kurul ile yakından temas kurdu. Kurul, Türkiye üzerinde kurulacak Amerikan mandası için ümit vadeden bir yaklaşımda bulunmadı. Buna rağmen, manda taraftarlarının fikirlerinde en ufak bir değişiklik olmadı. Halide Edip'in sözünü ettiğimiz telgrafının da bu durumun net bir göstergesi olduğunu söyleyebiliriz.[362]

Yayınladığı prensiplerle tüm dünyada yankı uyandıran Wilson, İzmir'in işgali sırasında sessiz kaldı. Amerikan Hükümeti asılsız soykırım iddiaları için de Ağustos 1919'da Türk Hükümeti'ne bir telgraf çekti. Ermenilerin uğrayacağı her türlü tecavüzden Osmanlı Devleti'nin sorumlu olacağını ve Ermenilerin maruz kaldığı kötü davranışlar önlenmediği takdirde, Wilson Prensipleri'nin, Türklerin lehine gibi gözüken 12. Maddesinin hükümsüz sayılacağı tehdidinde bulundu.[363]

Mustafa Kemal Paşa ve az sayıda komutan dışında neredeyse tüm Osmanlı aydınları ülkenin kurtuluşu olarak tek yolun manda yönetimi olduğunu düşünüyordu. Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının ardından Osmanlı Devleti'ni kurtarmak için kurulan dernekler, yapmış oldukları toplantılarda alınan kararlar doğrultusunda Amerika'nın Türk topraklarında manda yönetimi kurması için çağrı yaptılar.[364]

Türkiye'den bir grup gazetecinin, ABD'nin ülkelerini koruması için talepte bulunduğu ve bununla ilgili bir takım gereklilikleri dile getirdikleri gazetelerde yer aldı. Padişah'ın yetkisinin sınırlandırılarak, her bakanlığa Amerikalı bir danışman atanması, yargı reformu yapılarak, yabancı ticaretin kontrol altına alınmasını ve söz konusu sürecin 25 yıllık bir

---

[361] M. K. Atatürk, *a.g.e,* s. 64-65.
[362] İ. Köse, *a.g.e,* s. 129.
[363] H. Yıldırım, *a.g.e.,* s.82.
[364]Metin Ayışığı, *Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye'ye Gelen Amerikan Heyetleri,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2004, s.37.

zamanla sınırlı olmasını yazdılar.[365] Türkler, kendi hükümetlerini istemiyor, başka güçlü bir devletin himayesinde yönetilmeyi tercih ediyor bu düşünce, sadece misyonerler tarafından değil, Türkler tarafından da dile getiriliyordu. Halkın büyük çoğunluğu Almanya'yı istemiyor, ABD, İngiltere ya da Fransa'yı tercih ediyordu, ülkede her şeyin kötüye gitmesinden dolayı halk mevcut yöneticileri suçluyordu.[366] İstanbul'un uluslararası bir komisyon tarafından yönetilmesi, Türkleri çok derinden etkileyecekti, İstanbul, Osmanlı İmparatorluğu'nun en hassas noktasıydı. Wilson prensipleri doğrultusunda, İstanbul'da referandum yapılarak sonuca ulaşılması tercih ediliyordu. İstanbul'da uluslararası bir yönetimin olması sadece Türkiye'nin parçalanmasına değil aynı zamanda ülkenin sürekli kan kaybederek, hayat kaynağının da yok olması anlamına gelecekti.[367] Barış Konferansı'ndaki katılımcı ülkelerin oy birliği ile aldıkları Amerika'nın, Ermenistan ve Osmanlı Devleti'nde mandater ülke olması kararına, Amerikan delegeleri tarafından herhangi bir cevap verilmedi. Amerikan delegeleri, bu sorumluluğu almanın çok ciddi olduğu, söz konusu bölgedeki insanların güvenliğini ve refahını sağlamak gerektiği, Amerika'nın üstün bir devlet geleneği ve halkın sınırsız güvenine sahip, yönetim anlayışını benimsediğini ve topraklarını genişletme yönünde bir isteği olmadığını düşünüyorlardı. Buna rağmen Ermenistan ve İstanbul'da bulunan Robert Kolej mevcut durumdan etkilenecekti. Uzun bir sürecin yaşanacağından dolayı da Amerika'nın mandater güçlerin arasında olması gerekebilirdi.[368]

George F. Herrick tarafından yazılan makalenin girişinde, Herrick'in ömrünün 50 yılını İstanbul ve Türkiye'nin farklı bölgelerinde geçiren bir misyoner olduğu ifade edildikten sonra Herrick'in sözlerine yer verilmişti. Herrick, Türklerle Almanların işbirliğinin bozulduğunu, Türklerin Panturanizm fikrinden uzaklaştıklarını ve İmparatorluğun iflas ettiğini, hem Türklerin çoğunluğunun hem de ülkede yaşayan Hristiyanların tiranlık yönetimini istemediğini ifade etti. Osmanlı bünyesindeki değişik ulusların yarı bağımsız bir yönetim altında olması gerektiğini ancak farklı ırkların yüzyıllardır birbiri içine geçen hayatlarının olduğunu, kalıcı ve akılcı bir ayırım yapmanın imkânsızlığını ama genel ve tarafsız bir yönetim altında bir arada yaşamaya devam edebileceklerini söyledi. Hatta belirlenmiş güvenceler altında Ermenilerin bile Türklerin çoğunlukta oldukları bölgelerde

---

365 "Ward Of U.S", *Chicago Tribune*, 3 Aralık 1918, s.3.
366 "Declare Turks Hope For Rule By Alien Power", *Chicago Tribune*, 31 Ocak 1919, s.2.
367 "Turkey Objects To Being Carved At Peace Table", *Chicago Tribune*, 3 Şubat 1919, s.2.
368 "Ask U.S To Rule East", *The Washington Post*, 4 Şubat 1919, s.3.

güven içinde yaşayabileceklerinin altını çizdi. İstanbul'un, güçlü ellerde olması gerekiyordu bunun için de İngiltere ve ABD dışında bir alternatif yoktu. Boğazlar'ın Anadolu tarafında kalan bölgelerinin Osmanlı Devleti'ne verilmesi ve düzenli bir ordusunun bulunmaması uygun olacaktı. ABD, Osmanlı mandasını alması durumunda çözülmesi gereken ciddi sorunlar ile uğraşacaktı. Ama öte yandan da Türk toprakları çok verimli tarım alanlarına, maden yataklarına sahipti. Akarsularının da temiz ve bol oluşu çok ciddi kazanımlar sağlayacaktı.[369] Türkler, kendilerini ve topraklarında yaşayan farklı etnik grupları yönetebilecek güçte değillerdi. Milletler Cemiyeti'nin kontrolünde etkili ve medeni bir ülkenin vesayeti altında olmaları Türk İmparatorluğu sınırlarında yaşayan herkes için en doğrusu olacaktı. Belçika için uygulanan model[370] Türkler için de ihtimal dahilinde olabilirdi.[371] Amerika'nın Türkiye Büyükelçisi Henry Morgenthau, İtilaf Devletleri'nin Çanakkale Boğazı'nı tarafsız bölge statüsüne dönüştürmesinin şart olduğunu ve eğer Amerika, Türkiye üzerinde herhangi bir bölgenin veya tümünün vesayetini kabul etmesi, durumunda tarafsız bölge haline getirilen Boğaz'ın sadece Türkiye'nin değil tüm ülkelerin Rusya ile ticaretinin sigortası olacağını söyledi.[372] Amerika, özgürlük, eşitlik ve hukuku temsil ediyordu, esaret altında yaşayan ulusların, kendi kendilerini yönetebilme hakkına karşı hassas ve duyarlıydı. Barış Konferansı'nda bu konunun göz ardı edilmesi suç kabul edilecekti. Konferansta, İstanbul'un durumunun çok özel olduğu, iki kıtaya yayılmış olan şehrin iki denize birden kıyısının bulunduğu ve Hristiyanlık tarihi açısından önemli olduğunun altı çizildi. Avrupalı devletlerden hiçbiri İstanbul'un tek bir Avrupalı güç tarafından yönetilmesini istemiyordu. Ancak Amerika'nın hem Boğazlar'ı hem de İstanbul'u kontrol etmesine sıcak bakılıyordu. İstanbul, ticari açıdan değerlendirildiğinde de anahtar konumundaydı. Avrupa, İstanbul'da Sultan'ın yönetimini kabul etmiyordu, stratejik yönden bu kadar önemli bir şehir Türklerin eline bırakılamayacaktı, güçler dengesinin merkezinde olan İstanbul birçok farklı milletten nüfusu barındırmaktaydı. Gazeteye göre, Osmanlı Devleti'nin bu zamana kadar

---

[369] "Yank Vs. Teuton In Turkey", *Chicago Tribune*, 7 Şubat 1919, s.6.

[370] Belçika Devleti'nin kuruluşu sisyasal çeşitliliğin merkezinde yer alan kesimler tarafından şekillendirilmiştir. Uzlaşmacı bir tutum sergilenmiş, hem liberallerin hem de geleneksel sınıfların kabulünü alan bir rejim kurulmuştur. Ulus egemenliği esası anayasada net olarak tanımlanmıştır. Kralın yetkileri anayasada belirlenerek, tüm kararları karşı imza esasına tabii tutulmuştur bundan dolayı da yarı parlamenter sistem işlemiştir. Dini özerklik sağlanmış ve dilsel eşitlik ilkesi benimsenmiştir. Fehmi Kerem Bilgin, "Belçika'da Ulusal Kimlikler ve Federalizmin Gelişimi", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 67, N.1, (2012), s. 11-12.

[371] "Straus Would Put Belgium Over Turkey", *The New York Times*, 8 Şubat 1919, s.2.

[372] "Favor U.S Rule In Turkey", *The New York Times*, 12 Şubat 1919, s.7.

ayakta kalabilmesinin en büyük hatta tek nedeni, İstanbul ve Boğazlar'ın kontrolünü elinde tutmasıydı. Ancak artık dengeler değişmişti, İstanbul'un ve Boğazlar'ın Amerikan mandası altında olmasının Avrupa'da barışı sağlamak için gerekli olduğu öne sürülmüştü. Ortadoğu ve Balkanlar'da barışın egemen olabilmesi için Türklerin uluslararası siyasetten uzaklaştırılması ve alınacak kararlarda rol oynamaması gerekiyordu. Amerikan yönetimi altında İstanbul, yüzünü doğuya değil batıya dönecekti.[373] Chicago Tribune, Osmanlı Devleti topraklarında Abdülhamit döneminde 300.000 Ermeninin katledilmesinden dolayı, nüfus dengesinin Ermeniler aleyhine bozulduğunu ve 1.000.000'dan fazla Ermeninin savaş sırasında soykırıma uğradığını ileri sürdü. Ayrıca, Türkler, Ermenilerden sayıca fazla olsalar bile Ermenilerin, Türklerden en az 5 kat daha fazla varlık sahibi, tutumlu ve düzgün ticaret insanları oldukları, Türklerin ise sünepe ve miskin bir hayat yaşadığı öne sürüldü. Habere göre, Türkler, Ermenilerden aldıkları borçları ödememek için onları öldürüyordu. Tüm bu nedenlerden dolayı Ermenilerin, ABD mandasına ihtiyacı vardı.[374] İngiltere ve Fransa, Anadolu'da oluşturulması düşünülen manda yönetimi ile ilgili Amerika'nın aktif rol oynamasını tercih ediyordu. Manda yönetimine dahil olma konusunda Başkan Wilson, istekli olmasına karşın senato ve kamuoyu bu fikre karşı mesafeli ve şüpheliydi. Ermenilerin vesayetinin üstlenilmesi yönünde de Amerika henüz bir adım atmadı.[375]

Başkent gazetesinde yayınlanan bir makalede yazılanlara göre, Osmanlı Devleti ve bünyesinde yaşayan milletlerin ortak gayreti ve isteği Amerika'nın desteğini almaktı. Amerikan halkı ve hükümetine duyulan sempati, güven duygusunu besliyordu ve kaderlerini belirlemek için sadece Amerika'ya umut bağladılar. Bu hissiyatın temelinde de Türk ve Amerikan askerlerinin birbirleri ile hiçbir zaman savaşmaması, Amerikan okullarının ve Amerikalıların ülkelerine yaptıkları hizmetlerin, Türkler tarafından kabul görüp, memnuniyetle karşılanması ve diplomatik ilişkilerin zaman zaman kesintiye uğrasa da daima barış ve saygı ilkeleri etrafında devam etmesi olduğu ifade edildi. Türklerin, Amerika'ya karşı besledikleri güven ve umut, Wilson Prensipleri ile derinlik kazandı. Hatta Türkler, nüfus çoğunluğuna göre kendi kendini yönetme ilkesinin uygulanabilmesi için çalışmalara başladı. Wilson ismi Osmanlı Devleti topraklarında sihirli bir propaganda aracı haline geldi. Öte

---

373 "Gate Of East For U.S", *The Washington Post*, 23 Şubat 1919, s.3.
374 "France Favors U.S Guardian For Armenia", *Chicago Tribune*, 2 Mart 1919, s.3.
375 "Wilson Defers Action On Armenian Mandate", *The New York Times*, 30 Mart 1919, s.2.

yandan, Türklerin soru işaretleri ile dolu geçmişleri ve kendileri hakkında yapılan haber ve propagandalar ile yazılan kitaplardan dolayı Amerikan halkının bu konudaki düşünceleri karmaşık ve belirsizdi.[376] Birkaç gün sonra gene aynı gazete, Avrupalı Devletlerin, Osmanlı Devleti'ni kendi istedikleri şekilde bölmek ve yönetmek istemelerine karşın, Türklerin ABD mandasını talep ettiği yazdı. Osmanlı Devleti yönetiminde söz sahibi olan etkili kişiler, ülkenin tekrardan toparlanması ve sorunların çözülebilmesi için mümkün olan en kısa zamanda, Osmanlı yönetimi altındaki tüm toprakların ABD mandası altında yönetilmesi için çaba harcamaya başladı. Türkler, ABD'nin manda konusunda net bir fikirde olmadığını bilmelerine rağmen Amerika'nın adil olduğunu, yanlışların düzeltilmesi konusunda hassas ve tarafsız davranacağını düşünüyorlardı. Türk Milleti, Avrupa'nın hileli ve ikiyüzlü oyunlarından korunmak için ABD'den destek bekliyordu. Wilson Prensipleri'nin etkinliği ve Amerika dışında hiçbir devlete güvenmiyorlardı. Osmanlı Devleti'nin, finans, politika, eğitim ve ticareti tam anlamı ile iflas etmişti ve kendi başına bırakılırsa bir daha kesinlikle toparlanma imkânı yoktu. Öte yandan, Paris Barış Konferansı'ndaki baskın fikir İstanbul'un uluslararası bir yönetim altında olması ve Avrupalı Devletler'in hiçbirinin İstanbul'da tek bir ülkenin hak sahibi olmasını istemediğiydi. Türklerin talebine rağmen Amerika'nın bu sorumluluğu alıp almayacağı iyi analiz edilmeliydi.[377]

Hukukçu ve kongre eski üyesi William Thomas Ellies yazdığı makalede, manda konusunu irdeleyerek, olması gereken koşullara ne kadar uyum sağlanabileceği ve ne kadarının Türkler tarafından kabul edileceği ile ilgili soru işaretlerine dikkat çekti. Eğer Amerika mandayı kabul ederse manda sınırlarının Çanakkale Boğazı'ndan Basra Körfezi'ne uzanmasını ve ülke yönetiminden günlük hayatın gereklerine kadar her konuda tam anlamı ile kayıtsız şartsız Amerikan kontrolü olması gerektiğini yazdı. Amerikan mandası söz konusu edildiğinde bir takım sorulara da net cevaplar aramak gerektiğinin altını çizdi. William Thomas Ellies, Padişah'ın yerinden edilmesinin gerekli hale gelmesi durumunda Türkler bunu kabul edecekler mi? Amerika'ya güvenerek, Amerika'nın yapmayı düşündüğü her şeye izin verecekler mi? Amerikan mandasının yerel mahkemeler ve kamu hizmetlerini de kontrol edeceğini ve yolsuzlukların son bulacağını biliyorlar mı? sorularını yöneltti. Ayrıca Amerikan halkının, sadece adalet istediğini, adaletin kılıcının hem Müslümanlar hem de Hristiyanlar için

---

[376] "Turks Favor Wilson", *The Washington Post*, 4 Mayıs 1919, s.2.
[377] "Turks Want U.S Rule", *The Washington Post*, 8 Mayıs 1919, s.9.

keskin olması gerektiğini düşündüğünü, Ermenilerin yaşadıkları zulüm ile ilgili Amerika'nın kendi soruşturmasını yapmasını da beklediğini ifade etti. Makalede, bütün yasaların Kuran'a göre oluşturulduğu Osmanlı Devleti'nde, bu durumun Amerika tarafından ortadan kaldırılarak yeniden düzenleneceği ve bütün dinlere eşit seviyede özgürlük tanınacağı, Osmanlı Devleti'nin çok ciddi bir toprak kaybı olacağı konusunda tüm dünyanın hem fikir olduğunu belirtti. Fanatik Türklerin Hristiyan kanunları ve yönetimi altında yaşamayı kabul edip etmeyeceklerinin bilinmediğini de vurguladı. Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu ortam ve yaşamakta olduğu süreci, acı bir okula benzeterek, Türklerin yurtseverlik ve demokrasinin büyük derslerini öğrenmeye başladığı yorumunu yaptı. [378]

İstanbul'un Milletler Cemiyeti'nin kontrolünde olması ve bu süreçte İtilaf kuvvetlerinin, Başkan Wilson'u, İstanbul'un mandasını alma konusunda ikna etmesi bekleniyordu. Ancak Başkan'ın, Kongre'nin onayı olmadan mandayı kabul etmesi mümkün değildi.[379] Wilson'un, Amerika'ya maddi yük getirecek her türlü manda girişiminden uzak durma yönündeki tavrına rağmen İtilaf Devletleri'nin ısrarı, Ermenilerin baskısı ve değişkenlik gösteren düşünce yapısından dolayı ABD'nin, istikrarlı bir politika takip etmediğini söyleyebiliriz. Bu sebepten manda tartışmaları gündemi uzun süre meşgül etti.[380]

Türkiye'nin bir ya da birden fazla devletin mandası altına alınması ile ilgili belirsiz durum sürerken, Amerikalı barış delegeleri, Türkiye'de ABD mandası konusunda çok olumlu fikirlere sahipti. Hatta bu durumu geri kalmış ve kendi kendini yönetemeyen milletleri, kendi menfaatleri doğrultusunda nasıl yönetilebileceklerini tüm Avrupa ve Asya'ya gösterme fırsatı olarak değerlendirmekteydiler.[381] ABD, Büyükelçi Morgenthau'nun önerilerini dikkate alarak Türkiye mandasının işaretini verdi. Türkiye'yi içinde barındırdığı farklı uluslardan ayırmak doğru değildi. İstanbul, Anadolu ve Ermenistan tek manda yönetimi altında olmalıydı. Neredeyse diğer bütün ülkeler de Türkiye üzerinde ABD mandasını onayladı hatta Türkler bile 25 yıl ile sınırlandırılarak manda yönetimini tercih ve talep etmekteydi.[382] The New York Times'da da Başkan'ın mandayı kabul etmesinin konu ile ilgili kapsamlı ve titiz çalışılmış

---

[378] "Turks Want Reform", *The Washington Post*, 11 Mayıs 1919, s.6.
[379] "Conjecture About Turkey", *The New York Times*, 21 Mayıs 1919, s.6.
[380] Mehmet Şahingöz - Vahdet Keleşyılmaz, "Milli Mücadele Döneminde Türk Basınında Wilson Prensipleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.12, S.35, (1996), s.359-360.
[381] "Our Envoys Favor Mandate For Turkey", *The New York Times*, 23 Mayıs 1919, s.2.
[382] "Urge U.S Turk Regime", *Chicago Tribune*, 23 Mayıs 1919, s.2.

raporlara bağlı olduğu detayı yer aldı.[383] Başkan Wilson, Paris'teki Dörtlü Konseyi, Amerika'nın İstanbul ya da Osmanlı Devleti'nde herhangi bir bölgenin mandater devleti olmama ihtimali konusunda bilgilendirdi. The Washington Post'a göre, hem Başkan kişisel olarak hem de Amerikan Kongresi, manda fikrine sıcak bakmıyordu. İstanbul'da uluslararası bir yönetim olduğunda çok seslilik ve karmaşa hakim olacaktı. İzmir ve Batı Anadolu için de, Avrupalı güçler arasındaki rekabet, İngiltere ya da İtalya'nın bölgeyi kontrol etmesine olanak tanımayacağından dolayı bölgede Yunanistan'ın destekleneceğinin öngörülmesi nedeni ile manda konusunda olumsuz fikir beyan edildi. ABD'nin böylesine karmaşık uluslararası bir konuda sorumluluk alması akılcı değildi.[384]

Avusturya ile barış antlaşması bir gün sonra imzalanacaktı. Almanya konferansta verilen son kararı 29 Mayıs'ta kabul edip, onaylayacak ve Rusya'nın durumu tekrardan ilgi odağı olacaktı. Başkan Wilson, İtilaf Devletleri'ne ABD'nin Türkiye'nin herhangi bir bölgesinde mandater devlet olmayacağını açıkladı ancak onlar bu karara hazırlıklı olmadıklarını belirttiler.[385]

Büyükelçi Morgenthau, görev yaptığı Kasım 1913 - Şubat 1916 boyunca Ermenilerle Türkler arasındaki çatışmaları çarpıtarak rapor etmişti. Ermenilere karşı olan sempatisi, diplomatik gerekliliklerin her zaman önünde oldu. Bu durum görev süresi bittikten sonra da devam etti. Ülkesine dönmesinin ardından kendisini, Ortadoğu uzmanı ilan eden Morgenthau, bütün Amerika'yı dolaşarak Türkleri, kutsal topraklardaki insanlara eziyet etmekle suçladı hatta Türklerin Avrupa'yı ele geçirmeyi plandığını iddia etti. Türkleri iyileştirilmesi gereken bir ırk olarak tanımlarken, Ermenilerin çalışkan, zeki ve ahlak açısından da Türklerle mukayese dahi edilemeyecek kadar üstün olduklarını ayrıca düzgün hayat tarzlarıyla örnek gösterildiklerini ülke gezilerinde anlattı.[386] Bu durumun, basında yer alan her haberlerde, Morgenthau'nun Ermeniler hakkındaki hassassiyeti ile örtüştüğünü söyleyebiliriz

Amerikan Ulusal Ermeni Birliği Başkanı Vahan Cardashian, Amerika'nın Ermenistan, Anadolu ve İstanbul'un vesayetini kabul etmesi durumunda, Ermeni halkının Türklerle ve Türk toprakları ile bağlantılı olmayı kabul etmeyeceğini, bunun kasaplar ve koyunları bir

---

383 "Morgenthau Favors Mandate For Turkey", *The New York Times*, 24 Mayıs 1919, s.2.
384 "U.S. May Not Rule Turk, Says Wilson", *The Washington Post*, 25 Mayıs 1919, s.1.
385 "U.S Will Not Take Mandate Over Turkey", *Chicago Tribune*, 25 Mayıs 1919, s.1.
386 J. McCarty, *a.g.e.,* s. 293-299.

arada tutup, kasapları korumak olduğu benzetmesini yaptı. Türkler, Ermenileri inançlarına olan bağlılıkları yüzünden cezalandırdı. Türklerle Ermenilerin 600 yıllık geçmişleri olmasına rağmen birlikte yaşamayı beceremediğini, her iki toplumun da birbirleri ile hiçbir ortak noktası olmadığını, Ermenilerin kendi devletlerini kurarken Amerika'nın desteğini almak istediklerini ifade etti.[387]

William Thomas Ellies yazdığı makalede, Amerika'nın manda talebini kabul etmesi durumunda sınırları Edirne'den Basra Körfezi'ne, Mısır'dan Rusya'ya kadar uzanan Osmanlı Devleti'nin tüm sorumluluğunu üstleneceği, söz konusu coğrafyanın büyük çıkar çatışmalarının ve kaosun merkezi olduğunu belirtti. Sadece Ermenistan'ın mandasını kabul etmenin de çok büyük bir hata olacağını, Amerikan halkının, Amerika dışında ne Osmanlı Devleti ne de başka bir ülkenin yönetilmesini istemediğini, sınırlarının kilometrelerce uzağında bir savaşın içinde olmanın kabul edilebilir bir yanı bulunmadığını da cümlelerine ekledi. Türkleri düşmanı olarak gören Ermeniler, Kürtler ve Suriyeli Hristiyanların olduğu bir bölgede Müslümanların koruyucusu olmanın yanlış olduğunu ve bu dağınık ve karmaşık ortamın içinde Amerika'nın neden bulunacağı sorusunu da sordu.[388]

Türklerin büyük çoğunluğu, Türkiye'nin mandasını güçlü bir Avrupa Devleti'nin alması durumunda hiçbir zaman bağımsız bir devlet olamayacağını düşünüyordu. Bundan dolayı da ABD mandasının kendilerini tekrardan toparlayabilmeleri için fırsat yaratacağı fikrine inanıyorlardı. Türkler, ABD okullarının devamını hatta Türk çiftçilerinin de eğitilmesini ve kamu hizmetlerinde ABD'li danışmanların da olmasını istiyordu.[389] Türkiye'de ülkenin yeniden toparlanabilmesi için mandaya ihtiyacı olduğunu düşünenler çoğunlukta, özellikle Amerikan mandasını isteyenler seslerini iyice yükseltti.[390] Amerika'nın hem Türkiye hem de Ermenistan mandasını kabul etmesi önerildi. Söz konusu topraklar, İtilaf Devletleri için çok değerli, bu zamana kadar birbirlerine karşı hırslı politikalar üretmelerinin sebebi oldu. Amerika, mandayı kabul ettiği takdirde çok başarılı olacaktı ve Yakın Doğu ile ilgili problemler teker teker çözülecekti. Her ne kadar bazı çevrelerde, Amerika'nın sadece Ermenistan'ın mandasını alması tavsiye edilse de Türkçe konuşulan tüm toprakların

---

387 "Oppose A Joint Mandate", *The New York Times*, 3 Haziran 1919, s.12.
388 "Mandate For Turkey", *The Washington Post*, 15 Ağustos 1919, s.8.
389 "Turkey Wants, U.S Schools And Official Purity", *Chicago Tribune*, 16 Ağustos 1919, s.2.
390 "Turkey Favors Mandate Of U.S Report In Paris", *Chicago Tribune*, 30 Ağustos 1919, s.2.

mandasını kabul etmesi akla daha yatkındı. Anadolu'da, Ermeniler kadar Suriye ve Mezopotamya halkı da 500 yıldır Türklerin yönetimi altında yaşıyordu. İstanbul, New York ve Tiflis'ten sonra dünyadaki en önemli Ermeni şehirlerinden biridir, şehirdeki ticaret bağlantıları savaştan önce 150.000 Ermeni tarafından yönlendiriliyordu bu nedenle her iki ülkenin de mandasını almak gerekti.[391] Osmanlı Devleti topraklarında manda çok sorunlu olacaktı. Zor kullanmadan ülkeyi yönetmek ve farklı etnik kökenlerden olan insanlar için düzen kurmak neredeyse imkânsızdı. Bu tehlikeli bölgenin pasif ve sakin hale getirilebilmesi için yapılacak barış antlaşmasının Amerika tarafından da onaylanması gerekiyordu.[392]

Başkan Wilson, manda tasarısını 24 Mayıs tarihinde kongreye sundu. Ancak her ne kadar kendisi Amerika kıtası dışında da, sorumluluk üstlenmeye istekli olsa da Wilson karşıtları, manda tasarısına muhalefet etti ve aynı gün senatoda yapılan oylamada öneri 52'ye karşı 13 oyla reddedildi. Bu tarihten itibaren de ABD için manda sorunu ve manda tartışmaları ortadan kalktı.[393]

2.1.4. Paris Barış Konferansı ve ABD Basını

18 Ocak 1919 tarihi itibari ile Paris, dünyanın merkezi, parlamentosu, temyiz mahkemesi, tüm endişe, korku ve beklentilerin de odak noktası haline geldi. Konferansa 32 ülke katıldı, İngiltere, Fransa, Amerika, İtalya ve Japonya konferansın yönlendiricisi oldu. Konferansın açılış gününün, mağlup taraftaki Almanya'nın 48. kuruluş yıldönümüne gelmesi de oldukça manidardır.[394] Konferansın açıldığı günlerde, ABD'nin, toprak sorunları konusundaki tutumunun son derece belirsiz olmasının nedeni mevcut politik koşulların bir sonucu olarak gösterilebilir. Amerika, Almanya ile savaştığı için Alman sömürgeleri üzerinde söz hakkına sahip oldu. Osmanlı Devleti ve Arap ülkeleri ile savaşmamış olduğundan dolayı Yakın Doğu politikaları üzerinde çok etkili değilken, manda sisteminin devreye girmiş olması ile şartlar değişti ve Amerika güçler dengesinin önemli bir figürü haline geldi.[395]

---

391 "Want One Mandate For All Turkey", *The New York Times*, 2 Kasım 1919, s.5.
392 " At Odds On Mandate", *The Washington Post*, 8 Aralık 1919, s.3
393 M. Ayışığı, *a.g.e*, s.58.
394 Hasan Demirhan, "Paris Barış Konferansı'nda (1919) Yunanistan'ın Toprak Talepleri ve Batı Anadolu'nun İşgal Kararının Alınması", *Asia Minor Studies*, C.7, S.2. (2019), s.201.
395 L. Evans, *a.g.e.*, s. 107.

Paris'te toplanan konferansta, Wilson İlkeleri'nin, barış koşullarının hazırlanması için temel alınması beklenmişse de İngiltere, Fransa ve İtalya'nın Osmanlı barışında, açık diplomasi koşulunu yok sayarak savaş yıllarında, Osmanlı topraklarını paylaşmak için aralarında yaptıkları gizli anlaşmalarla yaptırım sağlamayı hedefledikleri anlaşıldı.[396]

Konferansta çözülmeyi bekleyen en büyük sorun, Anadolu topraklarının paylaşılmasıydı. Rusya'nın I. Dünya Savaşı'ndan çekilmesi ile birlikte değişen dengeler ve bozulan antlaşmalar nedeni ile büyük çıkar çatışmaları yaşandı. İngiltere'nin Boğazlar bölgesine hâkim olmak istemesi ve aynı bölgeye sınırı olan İtalya'nın da Anadolu'da hâkimiyet kuracağı alanın büyüklüğünün, Türk toprakları ile ilgili çözümsüzlüğün tıkanma noktası olduğunu söyleyebiliriz. İngiltere, İzmir'in Yunanistan'a verilmesini tercih ederek bu şekilde hem Boğazlar bölgesinde güçlü bir devletin hâkimiyet kurmasını, hem de İtalya'nın hareket alanın sınırlandırılmasını hedefledi.[397]

İtilaf kuvvetlerinin çözmek zorunda olduğu birçok problem vardı. Osmanlı Devleti'nde kaotik, Bulgaristan'da İtilaf kuvvetleri'nin çıkarları açısından tehlikeli, Avusturya-Macaristan'da anarşik bir ortam hâkimdi. Almanya'da da sivil savaş devam ediyordu. Bulgar Çarı ve Osmanlı Sultanı'nın tahtlarının kontrolü ve kaderi İtilaf Devletleri'nin elindeydi. Liderler, yıllarca ordularını ve halklarını birbirlerinden toprak almak için savaştırmıştı. Yapılacak olan konferans mevcut kaos ve anarşiyi bitirmeye yetmeyecekti. İtilaf kuvvetleri, ordularını, düşman ülkelerin her noktasında operasyona hazır tutmakla görevliydi. Bolşevizm'in, Avrupa'ya yayılması özgürlükler için büyük tehlike arz ettiğinden, Rusya ile mücadele edilmesi gerekti. Almanya'yı vurmak için destek olan Amerikan askerlerinin, Hohenzollern tarafından Avrupa'yı bir an evvel terk etmeleri istendi. Amerikan askerleri Avrupa'nın polisi olmamasına rağmen, Avrupa'ya barış gelmeden eve dönmeyecekti. Düşman ülkeler mağlup edildi ancak kontrol altına alınmadı. İtilaf Orduları, medeniyet ve yıkım arasındaki tek bariyerdi. Mütareke ile barış fikri dünyaya hâkim oldu ve düzenlenecek konferansta haritalar yeniden çizilerek nihai barışın sağlanması gerekmekteydi.[398] Barış Konferansı'nda çözüme ulaştırılacak birçok problemden en önemlisi,

---

[396] Seçil Akgün, "Amerikan Kaynaklarından Kurtuluş Savaşı Başında Ermenilerle İlgili Gelişmeler", *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, S. 50, (2015), s.15.
[397] M. Akkor, *a.g.e.*, s.33.
[398] "Work For The Allied Armies To Do", *The Washington Post*, 12 Aralık 1918, s.6.

İstanbul ve Türk halkının kaderinin belirlenmesi olacaktı. İngiltere, Fransa ve İtalya'nın "Hasta Adam" olarak nitelendirdikleri Osmanlı Devleti'nin mirası üzerindeki hırslarını bir kenara bırakmaları gerekiyordu, The Washington Post'a göre, "Hasta Adam'ın" mirasına sahip olmanın bu ülkeleri çok mutlu edeceği kesin olsa da bu mirasın paylaşılması imkânsızdı. Bir süre önce Türk Başkenti ile Rusya karşılaştırıldığında, Osmanlı Devleti daha kolay baş edilebilir bir düşmandı. Ancak Rusya'da yaşanan devrimin ardından dengeler değişti. İstanbul'un kaderi uluslararası bir tartışma haline geldi. Konun çözümü için ilk yol, İstanbul'un uluslararası bir şehir haline getirilerek, belediye yönetiminin de Hollanda, Belçika ya da İskandinav ülkeleri gibi tarafsız devletlerden birine devredilmesiydi. Daha uzak bir ihtimal ve çözüm yolu olsa da diğer seçenek ise tüm Türk İmparatorluğu'nun yönetiminin ABD'ye verilmesiydi. Bu sayede İslami kurallara göre yönetilen, Rumlar ve Ermeniler de daha iyi yaşam koşullarına sahip olabilecekti. Yaklaşan barış konferansı ABD'yi, birçok insanın düşünmediği ve evrensel hiçbir karşılığı olmayacak şekilde "beyaz adamın" yükünü üstlenmeye çağırıyordu.[399]

Paris Barış Konferansı'nda, İtalya temsilcisi Vittario Emanuelle Orlando'nun, İtalya'nın tüm Anadolu'nun mandaterliğini talep etmesinin ardından yükselen itirazlar sonucu, Amerika'nın mandater devlet olma fikri ilk defa Llyod George tarafından dile getirildi. Mandanın içeriği ile ilgili birkaç alternatif de düşünüldü. Padişah ve Hükümet'in İstanbul'da kaldığı bir sistem ya da Ermenistan ve Çukurova'nın mandaterliği konuşulsa da sınırları net çizilmeyen seçeneklerden alternatiflerin artırılabileceği fikrine ulaşılabilir. Her ne kadar Wilson manda fikrine sıcak baksa da Amerikan yönetim sisteminde senato ve kongrenin onayı olmadan, Başkan'ın herhangi bir karar alamayacağı gerçeği bu noktada bir kez daha kendini gösterdi.[400]

Paris Barış Konferansı'nda Llyod George tarafından önerilen, Amerikan mandasını Fransa da destekledi. Fikre, Başkan Wilson sıcak baksa da Başkan, tek başına karar verme yetkisine sahip değildi. Oldukça karmaşık olan ve çok ince çıkar hesaplarını barındıran manda önerisi, İzmir'in işgali sırasında gündemi daha sık meşgül etti. Llyod George özellikle Ermenistan, İstanbul ve Boğazlar ile ilgili Amerikan mandası konusunda ısrarcı davrandı.

[399] Turkish Problem, *The Washington Post*, 17 Aralık 1918, s.6.
[400] Selçuk Duman, "Mütareke Döneminde Amerikan Mandaterliği Tartışmaları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.20, S. 59, (2004), s.577.

İngiltere bu sayede söz konusu bölgelerde Fransa'nın söz sahibi olmasını engellemek istedi. Amerika'nın, Orta Doğu'da emperyalist hedefleri olmaması da İtilaf Devletleri'ni bu öneriye yönelten düşüncelerden biri oldu. Bölgede Amerika'nın varlığı, Bolşevizmin yayılmasında engel teşkil edecek ve İngilizler Akdeniz'deki çıkarlarını korumak için de daha rahat hareket edebilecekti. Amerika tarafında ise manda konusuna bakış Wilson ve İtilaf Devletleri'nden oldukça farklıydı. ABD Senatosu ve Amerikan halkı Yakın Doğu'da gereksiz sorumluluklar yüklenmeyi kabul etmiyordu, mandaterliği hem insani hem de finansal olarak yük olarak görüyordu.[401]

Zulüm altında yaşayan insanlar, düzenlenecek barış konferansında, kendilerinin korunmasını, ulus devlet olarak var olup, devletlerinin tanınmasını ve Osmanlı Devleti'nin de cezalandırılmasını istediler. Basın, Osmanlı mahkemelerinde, Ermenileri katledenlerin cezalandırılmadığı, hatta sempati ile karşılandığını iddia etti. Rusya'nın ve Osmanlı Devleti'nin yıkılışının ardından koşulların değiştiği bundan dolayı Ermeni meselesine bakışın da farklılaşması gerekmektiği yazıldı. Şimdiye kadar Ermeniler Rusya, İran ve Osmanlı Devleti arasında bölündüler. 3.500.000 Ermeni, yaşadığı topraklardan ayrılmak zorunda kaldı. Ancak bundan böyle Ermeniler, sadece haklarını almayacak aynı zamanda maruz kaldıkları katliamlara ve zor koşullara karşı gösterdikleri sabır da kendilerine ödül olarak dönecekti.[402]

Basın her ne kadar Ermenilere odaklanmış olsa da Osmanlı egemenliğinde yaşayan Yahudiler, Araplar, Rumlar, Kürtler de Paris Barış Konferansı'na başvurarak, kendi durumlarının Wilson Prensipleri doğrultusunda çözülmesini talep etti.[403]

Yunanlılar, Türk hâkimiyetinin, Türklerin yoğunlukta olduğu Anadolu ile sınırlandırılmasını, Ege'nin Yunan Deniz'i haline gelmesini istediklerini ve Trakya'nın kendilerine verileceğini umut ediyorlardı.[404] Konferansta görüşülmesi gereken çok fazla sorun vardı. Yakın Doğu'daki karmaşa ve kaos sürekli artmakta, Türkiye için ise, İstanbul'un

---

[401] Kadir Kasalak, *Milli Mücadele'de Manda ve Himaye Meselesi,* Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1993, s.78-79.
[402] "Protests Turk Trial", *The Washington Post*, 30 Aralık 1918, s.3.
[403] Nur Bilge Criss vd.,*100. Yılında İstanbul'un İşgal Günleri,* Kültür Yayınları, İstanbul, 2020, s. 214.
[404] "Allied Control Of Constantinople Due What Greece Wants", *Chicago Tribune*, 16 Ocak 1919, s.2.

uluslararası bir yönetime devri ya da tek bir garantör ülkenin kontrolünde olması, Anadolu'nun da Yunanlılara önerilebileceği düşünülmekteydi.[405]

On'lar Konseyi[406], Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Ermenilerin temsilcisi sıfatıyla Bogos Nubar Paşa ve Kafkasya'daki Ermenistan Cumhuriyeti'nin temsilcileri adına Avetis Aharonyan'ı dinlemişlerdi. Her iki Ermeni temsilcisi de Osmanlı İmparatorluğu'ndan Ermenilere toprak verilmesi üzerinde durmuştu. Bagos Nubar Paşa'nın Ermenistan Cumhuriyeti'nin "Ermeni Vilayetleriyle" birleşmesi talebi sözü edilen toprakların hiçbirinde Ermenilerin çoğunlukta olmadığı gerekçesi ile reddedilmişti.[407] Ayrıca, can ve mal güvenliklerini sağlayacak aynı zamanda Ermenistan'ı finanse edecek bir gücün belirlenmesi yönünde talepleri olmuştu.[408] İtilaf Devletleri Hükümetleri'nin, Paris Barış Konferansı'nda, Ermenistan'ın tanınması ve Ermenilerle ortak savaş verildiği ile ilgili yaptıkları oylamanın sonucunda çıkan ret kararı Ermenilerce protesto edildi.[409]

Türk topraklarının yönetimine ilişkin talimat bekleyen İtilaf kuvvetlerinin askeri temsilcilerine, düzeni ve asayişi sağlamak için askeri güç yükünün İtilaf birlikleri arasında adil dağıtılması ve düzenli raporlama yapılması yönünde talimat verildi.[410]

On'lar Konseyi, 1 Şubat'ta toplanarak Türk topraklarının işgalinde takip edilecek stratejiyi belirlemeye çalıştı. Başkan Wilson belli bölgelerin işgal edilmesini önerdi ancak bu teklif Wilson ilkelerinin 12. maddesi ile çelişmekteydi. Öneri dikkate alınarak toplu işgalden vazgeçildi ve yeni karar Versay'daki Yüksek Savaş Konseyi'ne bildirildi. Bu sayede Anadolu

---

405 "Want Us To Share Near East", *The New York Times*, 19 Ocak 1919, s.5.

406 On'lar Konseyi, Paris Barış Konferansı'nda, Amerika, İtalya, Fransa, İngiltere ve Japonya Başbakan ve Dışişleri Bakanlarından oluşan konseyin adıdır. *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi*, II. Cilt, düz. Cihat Akçakayalıoğlu, Selim Turhan, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1994, s.13.

407 Yıldız Deveci Bozkuş, "Lozan Barış Antlaşması Çerçevesinde Türkiye-Ermenistan İlişkileri", *90. Yılında Lozan ve Türkiye Cumhuriyeti Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2013, 1092-1095.

408 Mehmet Sait Dilek, "Paris Barış Konferansı'nda Ermeni Sorunu", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, S.15, (2009), s.80.

409 "No Peace Seat Brings Protest By Armenians", *Chicago Tribune*, 29 Ocak 1919, s.3.

410 "Wilson Colonial Plan Wins; Allied Army To Keep Order In Turkey", *The Washington Post*, 31 Ocak 1919, s.1.

işgalinin yol haritası çizildi ve konferans devam ederken Türk toprakları parça parça işgal edilmeye başladı.[411]

Ermenistan, Suriye, Mezopotamya, Filistin ve Arabistan, Türk İmparatorluğu'ndan ayrılacak ve şu ana kadar koloni olarak konumlandırılmış olan bu bölgelerin Milletler Cemiyeti'nin himayesinde kalkınması sağlanacaktı.[412] 17 Şubat'ta çıkan haberde, Türkiye "su tavuğu" yakıştırması ile tasvir edilerek, Barış Konferansı'nda geleceğine karar verileceği ancak en uygulanabilir çözümün bölgede bir koloni yönetimi kurmak olduğu yorumu yapıldı.[413] Konferansta sorunların bölgesel olarak tartışılıp çözüme ulaştırılması, konferansa katılan ülkelerin gruplara ayrılarak farklı konularla ilgilenmesi gündeme geldi. Balkan bloğunu küçük uluslar oluşturmakta idi. Balkan ulusları uzun yıllar Türklerin egemenliğinde yaşadı. Ancak bundan sonra ne Türklerin ne de Avrupa'nın idaresi altında olmak istemediklerini açıkladılar. Habere göre, Osmanlı Devleti artık yıkılmıştı. Türkler varlığını sürdürebilmek için Anadolu'ya çekilmek ve başkentlerini Konya olarak belirlemek zorundaydı. Bu zamana kadar Türkler, kendileri dışında herkesi yönetmeye çalıştı ama artık medeniyet, insanları bölen, sınıflandıran ve haklarını yok sayan yasa ve yönetimlerin karşındasındaydı. Türklerin yerleşimi için Anadolu'da bir bölge oluşturulmalı, eğer isterlerse çiftçilik ya da yapabiliyorlarsa kendi işlerini yapmalıydılar. Asya tarafında da herhangi bir kıyı şeridine sahip olmamalılardı. Ancak ticaret yapabilmeleri için de bazı haklar tanınmalı, yaşayacakları bölgede, medeni dünyanın gözlemi altında tutularak, kendi başlarına davranmaları engellenmeli idi. Ancak bu şartlar altında katliam yapıp, suç işlemelerinin önüne geçilebilirdi.[414]

Venizelos Paris Barış Konferansı toplanır toplanmaz Londra'ya hareket etti, Yunan taleplerinin desteklemesi için kampanya başlatarak, İngiliz devlet adamları ve gazetecilerle görüşmeler yaptı. Propaganda mekanizmasının çalışmasını organize etti. Venizelos, devlet adamı olarak sahip olduğu şöhret ve kendisine duyulan hayranlıktan da faydalanarak İtilaf güçleri devlet adamlarının bakış açısını şekillendirmeye çalıştı. Yunanistan'ın taleplerinin yer aldığı bir çalışma yaptı. Buna göre, Ege Adaları ile son altı yıldır İtalyanların işgali altında

---

[411] İsmail Köse, "Paris Barış Konferansı Tutanakları ve Başkan Woodrow Wilson'un Türk Algısı", *Journal of History Studies*, C.6, S.3. (2014), s.220.
[412] "Conquered Region To Be Detached From Turkey", *The New York Times*, 2 Şubat 1919, s.1.
[413] "Peace Passementerie", *Chicago Tribune*, 17 Şubat 1919, s.18.
[414] "Ask U.S Protection", *The Washington Post*, 19 Şubat 1919, s.4.

olan On İki Adaları, Kuzey Epir'in Arnavutça konuşan 200.000 kişilik nüfusu ile neredeyse tamamı, hem Doğu hem Batı Trakya Venizelos'un istekler listesini oluşturuyordu. [415]

Venizelos'un istekleri basında da yer aldı. Yunanistan, Türklerin Avrupa'dan uzaklaştırılmasını, İstanbul'da yaşayan Rumların kendi kendilerini yönetmelerini talep ediyordu. Ayrıca kentte Rum nüfusun çoğunlukta olduğu ve İstanbul'un yüzyıllar boyunca, tarihi bir Yunan şehri olduğuna dikkat çekmişti. Trakya'nın, Yunanistan sınırları içine dahil edilmesi, Boğazlar'ın ise uluslararası bir yönetim tarafından idaresi Venizlos'un talepleri arasında idi.[416] Anadolu'daki Yunan çıkarlarının korunması ve genişletilmesi görüşüldü. İstanbul ve Boğazlar'ın uluslararası komisyona devredilmesi, Türklerin egemenliği altında yaşayan tüm etnik grupların bağımsız olması ve Türklere, merkezi Anadolu olan yeni bir sınırın çizilmesi planlandı. Oluşturulması düşünülen yeni harita ile ilgili İtilaf Devletleri prensipte anlaştı.[417] Bulgaristan, Almanya, Avusturya ve Türkiye ile ayrı ayrı antlaşmalar yapılacaktı. Ancak hepsinin eş zamanlı imzalanması mümkün görünmüyordu. Yapılacak antlaşmaların ortak noktası askeri kuvvetlere getirilecek sınırlamalar olacaktı.[418] The Washington Post'a göre, modern Yunanistan'ın büyük devlet adamı Venizelos katılımcı olmamasına rağmen Paris Barış Konferansı'nın en önemli figürlerinden biriydi. Venizelos, İstanbul'un binlerce yıldır Yunan İmparatorluğu'nun başkenti olduğunu, şehrin ABD'nin kontrolünde olmasına kendi yurttaşlarının güvenliği açısından olumlu baktığını ifade etmişti. Türklerin yönetimi altındaki her yerde katliam yaptıklarını, savaş boyunca 300.000 Yunanlının, yaşadıkları yerlerden sürgün edildiğini iddia etmiş ve Türk egemenliğine son verilmesi gerektiğini söylemişti. Venizlos, Marmara Denizi'ndeki adalarda Yunan nüfusun yoğunluğuna dikkat çekmiş ve adaların Yunanistan'a devredilerek Ege ve Akdeniz Bölgesi'nin de Yunanlılara ait olması gerektiğini öne sürmüştü.[419]

Türk İmparatorluğu'nun parçalanması ile ilgili çok büyük bir belirsizlik vardı. İstanbul'un geleceği ile ilgili hiçbir detay henüz belirlenmemişti. İngiltere, Fransa ve İtalya Avrupa'ya özgü kıskançlıklarını bir yana bırakarak, Türk Başkenti'nin yönetiminde

---

[415] Michael Llewellyn Smith, *Yunanistan'ın Anadolu Hayali,* (Çev. Nilgün Engin), Tarihçi Kitapevi Yayınları, İstanbul, 2017, s. 85-94.
[416] "Greek Claims To Constantinople", *Chicago Tribune*, 24 Şubat 1919, s.2.
[417] "Plan To Wipe Out Ottoman Empire", *The New York Times*, 3 Mart 1919, s.3.
[418] "All Enemy Powers Will Be Disarmed", *The New York Times,* 14 Mart 1919, s.2.
[419] "Would Unite Greeks", *The Washington Post,* 20 Mart 1919, s.5.

Amerika'nın da söz hakkı olmasını kabul etmişti. Sadece Türkiye ile ilgili değil konferansa konu olan diğer ülkelerle de, antlaşma en erken ve en iyi ihtimalle haziran ayında olabilecekti.[420]

İtilaf güçlerinin, ABD'nin farklı ulusların sorumluluğunu alması için coşku ve fikir birliği içinde olmasının, gelecekte ABD'nin dünyadaki yerinin ne olacağı ile ilgili yeni gelişmelere yol açtığı belirtilmişti. Şu ana kadar teklif edilen mandaterlik önerilerinin İstanbul dahil tüm Türk toprakları, Ermenistan, Arnavutluk ve Meksika'yı kapsadığı, Başkan Wilson'un barış konferansı ile Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması durumunda ortaya çıkacak alanın tümünü olmasa da, önerilen İstanbul mandasına çok ciddi önem verdiği ifade edildi.[421]

Başkan Wilson, mandeterlik sistemi içinde ABD'nin sorumluluk almasının zaman alacağını, Amerikan halkının bu görevi istemediğini, bundan dolayı da ikna edilmesi gerektiğini vurguladı. Bu tavrın, mandaterlik konusunda devletlerin ilk önceliğinin kendi çıkarları olduğunun bir göstergesi olduğunu söyleyebiliriz.[422]

Llyod George 5 Mayıs'ta, Fransa Başbakanı Georges Clemenceau ve Amerika Başkan'ı Wilson'a, İtalya'nın Trablusgarb'ı işgalini hatırlatarak, İtalyanların 1911'deki baskın işgale çok iyi hazırlandığını, aynı durumun şu anda Anadolu için geçerli olduğunu söyledi. İngiltere Başbakanı, İtalya'nın Anadolu'yu işgalinin geri dönülmesi zor bir durum yaratacağı, İtalyanları Anadolu'dan çıkarmanın güç olacağı bundan dolayı da Yunanistan'ın İzmir'i işgal etmesine izin verilmesi gerektiği konusunda muhataplarını ikna etti. Hatta İtalya'nın durumdan haberdar olması halinde kendilerinden önce davranacağı gerekçesi ile de Venizelos çağırıldı. İzmir'e bir an evvel asker çıkartması istendi. Tüm bunlar olurken İtalya ve Yunanistan arasındaki gerginlik de arttı.[423]

İtalya ve Yunanistan arasındaki gerginlik giderek tırmanmakta, 2000 kadar Yunanlı Amsterdam'da Opera Binası önünde gösteri yaptı. Güneş doğmaya devam ettiği sürece Yunan

---

[420] "Peace In Early June Is Now Paris Hope", *The New York Times*, 17 Nisan 1919, s.3.
[421] "Wilson Willing Lowly Turk Be Ward Of U.S", *Chicago Tribune*, 18 Nisan 1919, s.2.
[422] M. S. Dilek, *a.g.m*, s. 81.
[423] *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi*, II. Cilt, (Düz. Cihat Akçakayalıoğlu, Selim Turhan), Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1994, s. 15.

özgürlüğü ve haklarını tehdit eden, yok sayan hiçbir barışı kabul etmeyeceklerine dair yemin ettiler. Söz konusu gerginliğe Oniki Adalar[424]'ın durumu neden oldu.[425]

1911'de İtalya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş ilanı, Libya sınırları içinde kalmadı. 1912 yılında Çanakkale Boğazı'na yaptığı bombardıman harekâtı ile Boğaz'ı geçemese de 16 Mayıs 1912'de Rodos, 20 Mayıs'a kadar da tüm Oniki Adalar, İtalya'nın kontrolüne girdi. İtalya'nın Ege Denizi'ndeki hareketliliği, Yunanistan'ın tüm dikkatini bu bölgeye yöneltmesine neden oldu. Balkan Savaşları'nın ardından gerçekleştirilen her konferansta Yunanistan, Ege'de bulunan adaların bütün olarak ele alınması gerektiğini savundu. 1913'de Büyükelçiler Konferansı'nda alınan karar ile İtalya, Oniki Adalar'ın, Osmanlı Devletine iade edilmesini kabul etti. Ancak Adalar'dan çekilmek için bu adaların Yunanistan'a verilmemesini şart koştu. Balkan Savaşları ve sonrasındaki süreçte, İngiltere, İtalya'nın Oniki Adalar ve Rodos'taki işgalini bir an evvel sonlandırması konusunda ısrarcı davrandı. Şubat 1914'de Yunanistan Başbabakanı Venizelos, İngiliz Hükümeti'ne Midilli'nin Osmanlı Devleti'ne verilmesine karşılık, Oniki Adalar'ın Yunanistan'a verilmesini önerdi. Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte dikkatler Oniki Adalar'ın üzerinden uzaklaşsa da savaşın devam ettiği 26 Nisan 1915'de İtilaf Devletleri ve İtalya arasında gizli şekilde yapılan Londra Antlaşması ile İtalya Oniki Adalar üzerinde egemenlik hakkı elde etti. Savaş sonrasında değişen dengeler nedeni ile İngiltere, Oniki Adalar'ın Yunanistan'a verilmesi fikrini savundu. 1919'da toplanan Paris Barış Konferansı'nda, Batı Anadolu'nun varisi olarak Yunanistan'ın devreye sokulması, İtalya'nın konferansı terk etmesine yol açtı. Temmuz 1919'a gelindiğinde İtalya, Arnavutluk'ta elde edeceği topraklar karşılığında, Oniki Adalar'ı Yunanistan'a bırakmayı teklif etti. İtalya ve Yunanistan arasında bir antlaşma imzalanarak, İzmir'deki Yunan varlığı İtalya tarafından kabul edildi. İkiye bölünen Arnavutluk'un kuzeyinin Yunanistan'a verilmesi karşılığında, Yunanistan da merkezi Arnavutluk'ta olacak

---

[424] Oniki Adaları, Lipsi, İncirli, Kilimli, Astropalya, İlyaki, Sömbeki, İstanköy, Herke, Kerpe, Leros, Kaşot ve Patmos adalar grubudur. Bazı kaynaklarda geçen Onüç Ada ifadesi, Sevr ve Lozan Antlaşmaları sırasında Meis Adası'nın da İtalya'ya verilmesi nedeniyle kullanılmıştır. Rodos'un da eklenmesi ile 12 adaya, Ondört Ada denildiğide olmuştur. Tuğba Belenli, "Türkiye-İtalya-Yunanistan Üçgeninde Rodos ve Oniki Ada (1911-1930)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* S.64, (2019), s.72.

[425] "2000 Greeks Take Oath Against Italy, *The New York Times"*, 12 Mayıs 1919, s.4.

İtalyan mandasının kurulmasına razı geldi. Yunanistan ve İtalya, İtilaf Devletleri'ni aradan çıkartarak Oniki Adalar sorununu karşılıklı menfaatleri doğrultusunda bir sonuca ulaştırdı.[426]

Konferansta, İtilaf Devletleri Hükümetleri ile Türkiye arasında hiçbir barış antlaşmasının yapılmaması ihtimali üzerinde duruldu ve İtilaf güçlerinin, Türkiye'ye fethedilmiş bir ülke gibi davranarak, Türk İmparatorluğu'nun kâğıt üzerinde parçalaması, Sultan'a siyasi olarak hak iddia edebileceği hiçbir toprak parçası bırakılmayacak olması kuvvetli bir ihtimaldi.[427]

Hindistan Genel Valisi Edwin Samuel Montagu, Hint Müslümanlarının, Türklerin İstanbul'dan uzaklaştırılmasına karşı olduğunu ancak İstanbul ve Boğazlar bölgesinde kurulacak manda yönetimine tepkili olmayacaklarının bilgisini, İngiliz Hükümeti ile paylaşmasının ardından Llyod George sömürgesi altındaki Müslümanlardan gelecek olan tepkiyi azaltması olasılığı ile İstanbul'da uluslararası bir yönetim kurulabileceği tavrını benimsedi.[428] Bu konunun değinildiği haber şu şekilde yayınlandı. Osmanlı Devleti ile ilgili her konu çok büyük bir sorundur. Avrupalı Devletler, ABD'nin İstanbul için mandater devlet olmayı kabul etmemesi durumunda yeni bir savaş çıkmasından endişe ediyor, aynı zamanda Hintli Müslüman delegeleri, Sultan'ın İstanbul'dan uzaklaştırılmasına karşı çıktı. Hintli delegeler, Osmanlı Sultanı'na, tüm Müslümanların Halifesi olması sıfatı nedeni ile destek olduklarını, din savaşlarından kaçınmak için bu hassas durumun göz ardı edilmemesi gerektiğini söyledi. Amerikalı delegeler, konferansta manda ile ilgili endişelerini ve konu ile ilgili planlarını açıkladılar. Buna göre, Müslümanların Sultan hakkındaki hassasiyetlerine çözüm bulunmalı, Osmanlı Devleti'nin yapısı korunarak, Sultan İstanbul'dan uzaklaşmalı ve Osmanlı'nın savaş öncesi borçları ve yükümlülükleri yok sayılmalı. Ayrıca Ermenilerin korunması ve Ermeni ordusunun yenilenmesi de sağlanmalı. Bu şartlar altında manda teklifinin kabul edilebilme ihtimali olduğunu ifade ettiler.[429]

---

426 Çağla D. Tağmat, "Trablusgarb Savaşı'ından Lozan Antlaşması'na Oniki Ada Konusunda (Gizli) Görüşmeler", *Türkiyat Mecmuası*, C.28, S.1, (2018), s 142-147.

427 "Quick Avustrian Peace", *Chicago Tribue*, 21 Mayıs 1919, s.2.

428 Abdurrahman Bozkurt, *İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi,* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2014 s.319.

429 "Turkey Big Problem", *The Washington Post*, 22 Mayıs 1919, s.1.

Osmanlı Devleti, Almanya'nın yanında Birinci Dünya Savaşı'na girdiği zaman İngiltere, Müslüman sömürgelerinde söz konusu savaşın kesinlikle bir din savaşı olmadığını, tüm yaşananların sadece siyasi olduğunu, kutsal yerlere herhangi bir saldırının mümkün olmadığını net ve kesin ifadelerle açıklayarak, sömürgelerini ikna etmişti. Savaştan yenik ayrılan Osmanlı Devleti'nin, hilafet makamının temsilcisi olmasından ve Hint Müslümanlarının hilafeti koruma ve maneviyatına sahip çıkma istediğinden dolayı savaşın ardından yapılan konferanslarda hilafet ve hilafetin başkenti İstanbul'un geleceği hakkında alınan ya da alınması muhtemel kararlar nedeniyle Hint Müslümanları tepkisel tavır içinde girdiler.[430]

Konferansta, Türkiye problemi gittikçe zor bir hal almaktaydı, bazı delegeler Türkler ile ilgili alınacak kararların din savaşlarına neden olabileceğini dile getirdi. Amerika, Avrupa'da yeni bir savaşa meydan vermeyecek şekilde İstanbul hakkında karara varılmasını önemsiyordu. Bununla birlikte Amerikan delegeleri, Amerika'nın manda yönetiminde yer alma konusunda gönüllü olmadığını ifade ettiler. Özellikle Osmanlı Sultanı'nın İstanbul'dan ayrılmak zorunda bırakılması Hindistan ve diğer Müslüman ülkelerde çok ciddi tepki ile karşılanacağı için, İngiltere bu riski göze almak istemiyordu. Manda konusunun belirsizliği, Sultan'ın durumu, İstanbul'un geleceği, Anadolu'da hak arayan İtilaf Devletleri'nin fikir ayrılıkları, Ermenilerin statüsü hakkındaki bilinmezler bir araya geldiğinde kocaman bir Türkiye sorunun resmi de ortaya çıkıyordu.[431] Bu kısımda, İngiltere'nin Hindistan'da kurduğu sömürge sistemine kısaca değinmek, haberde sözü edilen riski anlamlandırmak açısından faydalı olabilir.

İngiltere'nin, Hindistan politikası sömürgeciliğin klasik yöntemleri üzerine kurularak bir taraftan da yerel elitlerin güçlü işbirliğine dayandırılmıştı. İngiltere aynı yöntemi diğer sömürgelerinde uygulamış olsa da bu durum Hindistan'da daha dikkat çekicidir. Hindistan'da birçok emirlik fiili olarak yerel yöneticiler tarafından doğrudan doğruya yönetilmekteydi. Her yerel yöneticinin yanında bir İngiliz komiseri görev almıştı. Söz konusu emirlikler uluslararası politikada ya da askerlikte herhangi bir söz ya da karar hakkına sahip değildi. Tüm bunlara rağmen, yerel elitler için İngiliz hâkimiyeti maddi yönden tartışmasız ciddi

---

[430] H. Hilal Şahin, "Osmanlı Devleti ile Hindistan Müslümanlarının Tarihi Bağı ve Hindistan Hilafet Hareketi", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.24, (2019), s. 741.

[431] "Turkey A Puzzle For Peace Council", *The New York Times*, 22 Mayıs 1919, s.1.

karlılıklar sağlıyordu. Hindistan'da, İngiltere'nin hâkimiyeti altında modern ve geleneksel yönetim tarzlarının bağdaştırılmaya çalışıldığı bir düzen kuruldu. Hukuk sistemi İngiliz Common Law temel alınarak oluşturulan Colonial Law üzerine inşa edildi. İdare tarzı ise, İngiliz sömürge memurları ile birlikte İngiltere tarafından atanan kral yardımcısının ve yerel hükümdarların yönettiği İngiliz çıkarları doğrultusunda çalışan bir yönetim şekli idi.[432]

Konferans'ta, İngiltere Türkiye nezdinde, sömürgesi altındaki tüm Müslümanlara mesaj olabilecek bir karar alınmasını çok önemsedi. Türkiye için alınacak kararların, sömürgelerindeki Müslümanlar üzerinde otorite ve nüfuzunu sağlamlaştıracak ve sömürgelerin sorunsuz itaat etmesini sağlacayak, nitelikte olması için olağanüstü çaba harcadı.[433]

18 Mayıs 1919'da İngiltere'nin Hindistan Vekili, Hindistan Bakanlığına, Hint Müslümanlarının İzmir'in işgali ile ilgili düşüncelerini acil ve gizli olarak işaretlenmiş bir telgraf çekerek bildirdi. Vekile göre, "Türkiye'nin Hristiyan devletler tarafından tamamen parçalanmış görünümü, Müslümanları, İslam adına cihad başlatmada Emir'i desteklemeye sevkedebilir. Bir İslam ayaklanması olasılığı ihtimal dışı sayılmamalıdır. Türkiye'ye ne kadar küçük bir bölge bırakılırsa bırakılsın, Padişah, bağımsız bir Sultan olarak kalmalı; Ona, Arabistan, Mezopotamya (Irak) ve Filistin üzerinde değilse bile Kutsal Yerler'de biraz egemenlik bırakılmalıdır. Onun başkenti İstanbul olmalıdır. Bu koşullar yalnız Hindistan'a değil, Asya'daki tüm İslam ülkelerine de uygulanmalıdır". [434]

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali, İtalya ile İngiltere, Fransa ve ABD arasında soruna neden oldu. İtalyaların İzmir ve Batı Anadolu'ya sahip olma hedefleri çıkar çatışmalarını derinleştirdi. İtalyan Hükümeti'ne konu ile ilgili bir nota gönderildi. Ancak nota İtalyan Hükümeti'nin tepkisine yol açtı.[435] Başkan Wilson, Paris Barış Konferansı'ndaki konseye, Amerika'nın İstanbul ya da Türkiye'nin herhangi bir bölgesinin vesayetini kabul

---

[432] Sömürgecilik Faktörü ve Hint Toplumu, Türkiye Stratejik Araştırmalar Merkezi, https://tasam.org/tr-TR/Icerik/3174/somurgecilik_faktoru_ve_hint_toplumu, (21.03.2021).

[433] Hülya Toker, *Mütareke Döneminde İstanbul Rumları*, Genelkurmay Ataşe ve Denetleme Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006, s.32.

[434] Salahi R. Sonyel, *Gizli Belgelerde Mustafa Kemal, Vahdettin ve Kurtuluş Savaşı",* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2010, s.29.

[435] "Italy Arouses Allies", *The Washington Post*, 23 Mayıs 1919, s.1.

etmeme ihtimalinin mutlaka göz önünde bulundurulması gerektiği mesajını iletti. Bunun kendi kişisel yaklaşımı değil, Amerikan Senatosu'nun düşüncesi olduğunu da vurguladı. Wilson, İstanbul ile ilgili iki çözüm yolu olduğunu, ilkinin şehrin uluslararası bir komisyon tarafından yönetilmesi, diğerinin ve kabul edilme ihtimali çok az olan yöntem ise İtalya, İngiltere, Fransa ya da Amerika'nın kontrolü altında, İstanbul'un yönetiminin Yunanlılara verilmesi olduğunu söyledi. Venizelos da Yunanistan'ın ne Amerika ne de başka bir ülkenin kontrolü ya da uluslararası komisyona gerek olmadan İstanbul'un yönetiminin sorumluluğunu almaya hazır olduğunu dile getirdi.[436]

Başkan Wilson'un, Osmanlı Devleti'ne karşı Monreo doktrinini uygular gözükse de tam anlamı ile tarafsız olmadığı açıktı. Önceleri Osmanlı'nın, İtilaf Devletlerince paylaşılmasına kayıtsız kalmış ilerleyen süreçte Türk topraklarının paylaşımında aktif rol almıştı.[437]

İtalyan kuvvetleri, Söke'ye ilerledi. Türk Hükümeti, Barış Konferansı'nda, topraklarının paylaşımına ilişkin tartışmaların karşısında olduğunu bildirdi ve İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesini protesto etti. Başkan Wilson, Venizelos'un konferansa katılmadığı halde Paris'te olmasını doğru bulmadığını açıkladı. Başkan'ın ısrarcı tutumu neticesinde Venizelos Paris'ten ayrıldı.[438] Türk delegasyonu Fransa'ya ait bir savaş gemisi ile Paris'e geldi, gelen heyet alınacak kararlar ve imza için tam yetkili değildi. Antlaşma için görüşmeler yapılacaktı. Chicago Tribune göre, Türkler, Ermenistan, Arabistan ve Trakya ile ilgili olan her durumu kabullenmekte ancak İzmir'in Yunanlılar tarafından işgaline karşı tepkiliydi.[439]

Türkiye'nin kaderinin üzerindeki belirsizlik bulutları dağılmadı. İtilaf Devletleri delegasyonun henüz net bir planı yoktu ve Türkiye'nin bir bütün olarak kabul edilmesi imkânsızdı. Türk heyet mutlak yetki sahibi değildi. Türkiye, Fransa ve İngiltere'ye sempati duyanlar olarak ikiye bölünmüştü. Anadolu'da Yunan, İtalyan ve İngiliz kuvvetleri hâkimdi.

---

436 "Discourages Plan Of Turk Mandate", *The New York Times*, 25 Mayıs 1919, s.1.
437 Kadir Kasalak, "Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı – ABD İlişkileri", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.55, (2014), s.114.
438 "Italians Occupy Sokia, Asia Minor", *The Washington Post*, 27 Mayıs 1919, s.1.
439 "Germany May Win Easier Peace Terms", *Chicago Tribune,* 10 Haziran 1919, s.5.

İstanbul ise Fransa ve İngiltere tarafından kontrol altında tutuluyordu.[440] Barış konferansı yetkilileri, yaklaşık bir hafta önce Paris'e gelen Türk heyeti ile hala görüşmedi. Osmanlı Devleti'nin İstanbul'daki koltuğunda kalmaya devam edebilmesi için Türklerin, Fransa ya da İngiltere'nin veya her iki devlet tarafından ortak paylaşılan manda yönetimi altında olacağını anlaması gerekiyordu.[441] İtilaf Devletleri 16 Haziran'da, Türk temsilciler ile görüşeceği açıkladı.[442]

Konferans'ın ilk günlerinde, tüm ilgili devletlerin temsilcilerinin Paris'te bulunmalarına karşın, Osmanlı Devleti konferansa davet edilmedi. Ancak her ne kadar davet edilmese de her an çağırılacakmış gibi hazırlıklar yapıldı. Sadrazam konferansa bir telgraf göndererek, Osmanlı Devleti'nin de söyleyecek sözü ve kendini savunacak düşünceleri olduğunu, kendilerini ifade etmeden, haklarında bir karar verilmemesini istedi. Konferansta görevlendirilen heyetten eski Sadrazam Ahmet Tevfik Paşa rahatsızlanarak, yola çıkışını mecburen ertelemek zorunda kaldı ve Sadrazam Damat Ferit Paşa başkanlığındaki heyetten bir hafta sonra 18 Haziran'da Paris'e ulaştı. 17 Haziran'da Damat Ferit Paşa başkanlığındaki Osmanlı Heyeti, On'lar Konseyi tarafından Fransız Dışişleri Bakanlığı'nda kabul edildi. Damat Ferit Paşa, Fransızca olarak hazırladığı, Osmanlı Devleti'nin İtilaf Devletleri'nden taleplerini içeren muhtırayı Fransa Başbakanı Clemenceau başkanlığındaki On'lar Konseyi'ne sundu. Özellikle Osmanlı Devleti'nin en başta dini bağlar sebebi ile parçalanmaması gerektiği ve savaşın sorumlusunun İttihat ve Terakki Hükümeti olduğunu belirten uzun açıklamalar yaptı. Nezaketen sunumu dinleyen konsey, sunumun ardından 10 dakika gibi kısa bir süre kendi arasında konuşarak, Damat Ferit Paşa'ya, Osmanlı Devleti ile ilgili alınacak kararların kendilerine bildirileceğini belirtti. Osmanlı Heyeti kendisini, delege heyeti olarak tanımlamışsa da On'lar Konseyi tarafından uzman heyeti olarak kabul edilmiş ve Osmanlı Devletine çekilen bir telgraf ile Osmanlı Heyeti'nin barış antlaşmasına yetkili olmadığı ve sadece yaptıkları açıklamanın dinlendiği bildirilmişti.[443]

---

[440] "Turkey's Fate In Doubt", *Chicago Tribune*, 12 Haziran 1919, s.1.
[441] "Turks Are Still Ignored", *The New York Times*, 14 Haziran 1919, s.2.
[442] "Allies to Give a Hearing to Turkish Envoys Today", *The New York Times*, 17 Haziran 1919, s.1.
[443] Mustafa Budak, "Osmanlı Devleti'nin Paris Barış Konferansı'na Davet Edilmesi ve Muhtıralar Sunması ile İlgili Tartışmalar", *Tarih Dergisi - Turkish Journal of History*, S.71, (2020), s.458-459.

The New York Times göre, Avrupa'da barışın sağlanabilmesi için Yakın Doğu Sorunu'nun çözümü şarttı. Problem birçok gizli antlaşma ve çıkar çatışması ile derinleşmişti. Bölgede uzun yıllar zorlu savaşlar yapıldı. Türkler artık savaşmaktan yoruldu ve bunun tekrarını önlemek için ellerinden gelen her şeyi ortaya koyacaklardı. Türkler, Amerika'nın adaletine güveniyor ve gelecekte çıkabilecek bir savaşı engelleyebileceğine inanıyorlardı. Bugünkü sorunu anlamak için mutlaka geçmişe bakmak gerekiyordu. Osmanlı Devleti aslında Almanya'nın yanında savaşa girmek istememişti. Ancak zayıf karakterli Sultan, Enver ve Talat Paşalar tarafından hırsları ve istekleri doğrultusunda savaşa ikna edildi. Barışın sağlanabilmesi için Türkiye ile ilgili yapılacak antlaşmanın, Avrupalı Devletler arasında anlaşmazlık tohumları ekmemesi gerekiyordu. Türkiye parçalandığı zaman Fransa, İngiltere, İtalya ve Yunanistan, dağılan İmparatorluk topraklarından ne kadar kazanç elde edeceklerinin peşindeydi. Türkler, mutlaka bir başka ülkenin vesayeti altında olmalılardı, kendilerini yönetebilecek kapasitede değillerdi ve yönlendirilmeye ihtiyaçları vardı ve Amerikan mandasını çıkış yolu olarak ümit ediyorlardı. Amerika'nın diğer ülkelerden farklı olarak kendi menfaatleri için Türkiye aleyhinde politika üretmeyeceği kanaatindeydiler. [444]

Türk heyeti, konferansın, galip devletlerin üzerine, farklı ulusları himayesinde barındıran İmparatorluğun kaderini belirlemek gibi bir sorumluluk yüklediğini, bu görevin söz konusu halkların talep ve daimi çıkarları doğrultusunda yerine getirilmesinin hayati önemde olduğunu belirtti. İmparatorluklarının herhangi bir değişikliğe uğramadan devam etmesi talebini dile getirdi. Ancak Türklere, İmparatorluğun artık yolun sonuna geldiği söylendi.[445] Türk delegasyonu İstanbul'a geri çağrıldı. Türkiye ile ilgili problemler hala devam ediyordu ve herhangi bir çözüm için antlaşma sağlanamadı. Türkiye; İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya arasında dörde bölünmüştü. Ancak daha önce yapılan bu plan şu anda geçerli değildi. Manda yönetimi fikri üzerinde durulsa da durum belirsizliğini muhafaza ediyordu.[446] İngiltere, Türkiye ile yapılacak olan barış antlaşmasının gecikmesinden dolayı ABD'yi suçladı. ABD'nin Türk hâkimiyeti altındaki insanların korumasını üstlenip üstlenmeyeceği ve Türkiye mandası ile ilgili konuda kararsız davrandığını açıkladı.[447] Llyod George'un bu tepkisel

---

444 "Turkey Wants One Mandatory", *The New York Times*, 27 Haziran 1919, s.3.
445 "The Answer To The Turks", *The New York Times*, 28 Haziran 1919, s 8.
446 "Turks On Move Again", *Chicago Tribune*, 2 Temmuz 1919, s.3.
447 "Delay In Peace With Turkey Blamed On U.S", *Chicago Tribune*, 19 Ağustos 1919, s.1.

yaklaşımının altındaki neden, savaş bitmiş olmasına rağmen Türkiye'de bulundurduğu birliklerin maliyetinin, İngiliz ekonomisine getirdiği yüktü. İngiltere ve Fransa, Amerikan mandası sayesinde savaşmadan, Türklerin yoğun olduğu bölgelerden çok, Arap bölgeleri üzerindeki menfaatlerine ulaşmayı hedeflemişti.[448]

İstanbul, Asya ve Avrupa kıtası arasında köprü olan bir şehirdir. Her iki yakasında da yaşayan Türklerin Avrupa'dan gönderilmeleri gerektiği fikri halen geçerli olsa da İstanbul'un durumu başka sorunlara yol açacaktı. Paris Barış Konferansı'nda şimdiye kadar yapılan görüşmelerde bu gerçek apaçık ortadaydı. Osmanlı Devleti henüz bir barış antlaşması imzalanmamış olsa da bünyesindeki milletler zaten özgürlüğünü ilan etti ya da Avrupalı bir devletin yönetimi altında girdi. Bölgede, Müslümanlar ya da Hristiyanların yönetimde olması hiçbir şeyi değiştirmeyecek, din temel alınarak yapılan herhangi bir düzenleme adalet ve barış getirmeyecekti.[449] Türk delegasyonu, Barış Konferansı'na, azınlık haklarının garanti altına alınması ve etnik özerklik konusunda hazırlıklı gitmiş, aynı zamanda Mustafa Kemal de Aydın bölgesine Yunanlılara karşı askeri yığınak yapmaya başlamıştı. [450]

Yunanistan'ın Amerika Büyükelçisi Georges Roussos, Türkiye'de İtilaf güçlerine karşı başkaldıranların sadece Genç Türkler olduğunu, Türklerin kadere fazlasıyla inandıklarını, son yıllarda çok yıprandıklarını bundan dolayı da Barış Konferansı'nda alınacak tüm kararlara boyun eğeceğini, tıpkı Filistin, Mezopotamya ve Suriye'de olduğu gibi kollarının kanatlarının koparılmasına ses çıkartmayacaklarını söyledi. Ülke dışından yardım almadıkları sürece Mustafa Kemal'in çeteleri de kolaylıkla dağıtılabilecekti.[451]

Konferansta yukarıda bahsettiğimiz tartışmalar sürer ve bunlarla ilgili haberler basında yer alırken, 19 Ocak 1920'de Hint Hilafet Delegasyonu[452], İngiltere'nin, Hindistan temsilcisi

---

[448] Oğuz Aytepe, "Milli Mücadele'de Manda Sorunu ve Mustafa Kemal'in Yaklaşımı", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Ensitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.24, (2003), s.476.

[449] "Turkey Of Old Gone", *The Washington Post*, 21 Eylül 1919, s.6.

[450] "Peace With The Turk", *The New York Times*, 5 Ocak 1920, s10.

[451] "Sure Turks Will Yield", *The New York Times*, 29 Ocak 1920, s.3.

[452] Hint Hilafet Delegasyonu, Şevket Ali, Muhammed Ali Cevher, Hakim Ecmel Han ve Ebul Kelam Azad liderliğinde, İngiliz sömürgesi altındaki Müslümanlar tarafından oluşturulan panislamcı bir siyasi protesto hareketinin temsil heyetidir. Savaşın sonunda yapılacak barış konferansları başlamadan Türkiye lehine kamuoyu oluşturmayı hedeflemiştir. Yeterli finans gücü olan ve etkili bir organizasyona sahip olan hareket kısa sürede düzenli ve etkili mücadeleye başlamıştır. 1919 da başlayan hareket, Türkiye'de hilafeti kaldırıldığı 1922'de son bulmuştur. https://islamansiklopedisi.org.tr/hindistan-hilafet-hareketi (19.03.2021).

Genel Vali Frederic Thesiger'e gönderdiği telgrafta Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün korunması ve hilafet ile ilgili taleplerini aktarmıştı. Hint Müslümanlarının ve diğer dindaşlarının Osmanlı Hilafeti ile yapılacak antlaşma konusunda günden güne artan kaygıları olduğu belirtmişti. Osmanlı Türklerine sözü edilen antlaşma zorla kabul ettirilse bile bu antlaşmanın inançlı Müslümanlar için hiçbir zaman kabul edilebilir olmayacağını, hilafetin manevi olduğu kadar dünyevi bir kurum olarak da korunmasının Müslüman inancı açısından çok önemli olduğunu ifade etti. Self - determinasyon hakkının evrenselliğini, Hristiyanlar kadar Müslümanlara, Avrupalılar kadar Asyalılara tanınmasını istemenin çok doğal olduğunu vurguladı.[453]

Türklerle imzalanacak olan antlaşma taslağı hızlı şekilde oluşmaya başladı, Çanakkale ve İstanbul Boğazlar'ı uluslararası bir yönetime devredilecek, Osmanlı Sultanı İstanbul'da kalacak ancak Ermeni katliamları devam ederse barış şartları ağırlaştırılacaktı. Alınan karara ve yapılan uyarıya rağmen Türkler, hala Çukurova bölgesindeki Ermenileri tehdit etmeye devam ediyordu. Bölgedeki Amerikalılar da Türklerden kaçmaya başladı.[454] The New York Times'a göre, Türklerin İstanbul'da kalmalarına karar verilmesi ile 500 yıldır Orta Asya göçebelerinin elinde olan İstanbul için yüzyılların en iyi fırsatı kaybedildi. Türkler, kendi kültürlerini geliştirmeyi başaramadı, İstanbul'da Avrupa medeniyeti hüküm sürdü. Verilen bu kararın nedeni, Avrupalı güçlerin kendi aralarındaki kıskançlık, hırs ve güvensizliklerin içinde boğulmalarıydı. Amerika, Türkiye'nin sorunları ile uğraşmayı reddetti. Uluslararası çıkar dengesinin sağlanabilmesi için Boğazlar, uluslararası bir yönetim altında olacaktı. İtilaf Devletleri'nin katliamlara hoşgörülü yaklaşmayacağının bilinmesine rağmen, Türkler özellikle Çukurova Bölgesindeki Ermeniler üzerinde baskı kurmaya devam ediyordu.[455] Türkiye, Fransa, İngiltere ve İtalya'dan oluşan uluslararası bir komisyon tarafından yönetilecekti. Amerika ve Rusya ise ihtiyaç olduğu takdirde Türkiye ile ilgili alınacak kararlara katılacaktı. İzmir, Yunanistan yönetimi altında özel bir rejimle idare edilececek, Milletler Cemiyeti de Ermenistan için koruyucu olacaktı. İngiltere'de İstanbul ile ilgili alınan karara karşı tepkiler giderek büyüyordu. Llyod George, Türkleri insanlığı kemiren bir kansere benzetti. Türklerin kanlı ayakları ile milyonlarca masum Hristiyan'a zulüm ettiği ve

---

[453] K. Kemal Aziz, *Hint Hilafet Hareketi Belgelerle (1915-1933)*, (Çev. İbrahim Kapaklıkaya), Mahya Yayınları, İstanbul, 2014. s. 97-101.
[454] "Supreme Council Takes Straits From Turkey", *The New York Times*, 18 Şubat 1920, s.1.
[455] "The Turk Stays", *The New York Times*, 19 Şubat 1920, s.10.

rezaletlerle dolu utanç verici tarihlerine her geçen gün yeni bir sayfa eklediğini söyledi. Türklerin İstanbul'dan uzaklaştırılmaları yeni bir savaşa neden olacaktı. İstanbul, birçok ülke için stratejik ve ticari bakımdan çok ciddi öneme sahipti. Amerika'daki bazı Katolik ve Protestan kiliselerinde İstanbul kararı protesto edildi. İngiltere basınında karara karşı ciddi tepki oluştu. The Times'da Türklerin ne bayraklarının, ne yöneticilerinin ne de hükümetlerinin Avrupa'da uzun süre kalmaya devam edeceği hayalini kurmaması gerektiği yazıldı.[456]

Konferans sonunda, Milletler Cemiyeti kuruldu. Wilson ilkeleri gözardı edilerek ağır şartları olan antlaşmalar hazırlandı ve Ermenilerin talepleri değerlendirildi. Ayrıca sömürge düzeni, manda ve himaye olarak yeniden isimlendirildi. Almanya, Avusturya ve Bulgaristan için antlaşmalar hazırlanırken, Osmanlı Devleti'nin imzalayacağı antlaşma üzerinde çıkar çatışmalarından dolayı fikir birliği sağlanamadı. İtilaf güçleri arasında İzmir ve çevresinin Yunanlılara verilmesi kararı nedeni ile antlaşmazlık çıktığından dolayı İtalya, İngiltere ve Fransa'ya tepki gösterdi. [457]

Paris Barış Konferansı'nı sonuçları bağlamında değerlendirdiğimizde, Osmanlı Devleti ile ilgili yeni sorunlar ve çıkar çatışmalarının artarak devam ettiği, çözüm olarak sunulan önerilerin de yeni sorunlara neden olduğu sonucuna varabiliriz.

2.2. Türk Milli Hareketi'nin İlk Adımları

Mustafa Kemal Paşa'nın, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkması ile başlayan Milli Mücadele iki koldan yürütüldü. İlki Hâkimiyet-i Milliye olarak adlandırılan siyasi, sosyal ve ekonomik tarafı içeren ve gücünü milletten alan düşünce sistemi, diğeri milletin iradesi ile Kuva-yı Milliye olarak başlayıp düzenli ordu tarafından yürütülen askeri hareket olan Harekat-ı Milliyedir.[458]

2.2.1. Kongreler

Milli Mücadele'nin temellerinin atıldığı süreç olarak da adlandırabileceğimiz Kongreler dönemi, Anadolu'da vatanseverlerin milli bilinç ile Mustafa Kemal Paşa'nın

---

[456] "Plans Commision To Govern Turkey", *The New York Times*, 22 Şubat 1920, s.1-3.
[457] Taner Baytok, *İngiliz Belgeleriyle Sevr'den Lozan'a,* Doğan Yayınları, İstanbul, 2007, s.31-53.
[458] Abdullah Cüneyt Küsmez, "Milli Mücadele'nin Başlangıç İlkeleri: Hâkimiyet-i Milliye Ve Harekât-ı Milliye", *Anıtkabir Dergisi*, S.75, (2019), s.17.

liderliğinde organize olduğu ve ulusun kaderinin yeniden yazılmaya başladığı çok önemli bir zamandır.

Anadolu'daki gelişmelerden rahatsız olan İngilizler, bölgedeki asayiş sorunlarını ve Türklerin Rumlara karşı silahlandığını gerekçe göstererek olağanüstü yetkilerle, güçlü ve güvenilir bir komutanın Samsun'a gönderilmesi için İstanbul Hükümeti'ne baskı yaptı. Bu dönemde Türk Genelkurmayı'nda, ordu komutanlıkları yerine ordu müfettişliklerinin kurulması için başlatılan çalışmalar, Samsun'a gönderilecek komutanın ordu müfettişi sıfatı ile görev almasını mümkün kıldı. 9. Ordu Müfettişi sıfatı ile Samsun'a gidecek olan komutanın Mustafa Kemal Paşa olmasına karar verildi. Bu önemli karar, Anadolu'ya geçmek için uygun zaman ve şartları bekleyen Mustafa Kemal Paşa için bir fırsat niteliğinde oldu. Savaş dönemlerindeki başarıları, cesareti aynı zamanda da Enver Paşa ve Almanya'ya karşı olan olumsuz fikirleri, hem İstanbul Hükümeti hem Padişah hem de İngilizlerin kendisine güven duymasında önemli faktörler oldu. Genelkurmay, Mustafa Kemal Paşa'nın tayinini 30 Nisan'da Sadaret'e (başbakanlık) bildirdi ve aynı gün Padişah'ın onayı alındı. Mustafa Kemal Paşa 19 Mayıs 1919'da Samsun'a vardı ve Türk Milleti için yeni bir dönem başlattı.[459]

Amasya görüşmeleri ile başlayan süreç, Sivas Kongresi ile tamamlandı. Amasya'da alınan, ulusal direnişi başlatma ve gerekirse Anadolu'da geçici bir yönetim kurma kararı Mustafa Kemal tarafından genelge olarak, Anadolu'daki ordu komutanlarına sivil ve askeri yöneticilere gönderildi. Bu sayede ilk kez ulusal direniş ilkeleri bir protokol haline getirildi.[460]

Ulusal hareketlenmelerden tedirgin olan İstanbul yönetiminin, Anadolu'daki milliyetçi komutanları İstanbul'a çağırması sonucu, 8 Temmuz'da Mustafa Kemal Paşa istifasını verdi ve 23 Temmuz'da toplanan Erzurum Kongresi'ne hiçbir resmi sıfatı olmadan katıldı. 2 hafta süren kongre çalışmaları sonucunda Mustafa Kemal başkanlığında bir Temsil Heyeti kurularak, Misak-ı Milli'nin temelini oluşturacak kararlar alındı.[461]

Erzurum Kongresi'nde Milli Mücadele'nin ne şekilde yürütüleceğine ilişkin esaslar belirlendi. Milli sınırlar içinde vatanın parçalanamaz bir bütün olduğu, her türlü yabancı işgali

---

[459] S. Selek, *a.g.e.*, 1970, s.88.
[460] Salahi R. Sonyel, *Gizli Belgelerde Mustafa Kemal, Vahdettin Ve Kurtuluş Savaşı,* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2007, s. 47-48.
[461] S. R. Sonyel, *a.g.e.*, 2007, s. 57-59.

ve müdahalesine karşı ve Osmanlı Hükümeti'nin dağılması halinde milletin kendisini savunacağı, İstanbul Hükümeti vatanı koruma iradesini gösteremediği takdirde vatanı korumak için geçici bir hükümet kurulacağı karara bağlandı. Ayrıca, Kuvay-ı Milliye tek kuvvet olarak tanınacak ve milli irade hâkim kılınacaktı. Hristiyan azınlıklara siyasi hâkimiyet ve sosyal dengemizi bozacak imtiyazlar verilmeyecek, manda ve himaye kabul edilmeyecekti. Milli Meclis'in kısa sürede toplanması ve hükümetin icraatlarının Meclis tarafından denetim altına alınması sağlanacaktı.[462]

ABD basını, Milliyetçi Türklerin, Anadolu'da yerleştikleri bölgelere ve Mustafa Kemal'in askeri faaliyetlerine dikkat edilmesi gerektiğinin uyarısını yaptı. Mustafa Kemal'in ulusal parti ruhunu canlandırdığı, tüm sivil ve askeri kurumların, Osmanlı Padişah'ına olan kızgınlığın sonucu olarak bir araya geldiği belirtildi. Genç Türkler olarak adlandırılan milliyetçi grubun, 23 Temmuz 1919'da Erzurum'da Mustafa Kemal'in liderliğinde topraklarındaki işgalci güçlere karşı nasıl direnebileceklerine karar vermek için bir araya geldiği yazıldı.[463] Osmanlı topraklarında durum çok karışıktı. Anadolu'da sadece Mustafa Kemal'in dehasına inanlar yeniden varoluş için ümidini korumakta idi. Anadolu'da oluşan milliyetçi hareket, Osmanlı Meclisi'nin toplanması için baskı yapmaktaydı. Milliyetçiler İstanbul'da birçok kişinin sempatisini kazandı ama asıl beklentileri, Erzurum'da yapılan kongrenin sonunda Hükümet'in halkın taleplerini kabul etmesiydi.[464] Türk topraklarında hedeflenen barış koşullarında, İtilaf Devletleri'nin yapıcı ya da kısıtlayıcı her eyleminin kararsızlık ve çelişki içinde olmasından dolayı, İtilaf kuvvetlerinin askeri ve sivil otoritesi alay konusu oldu. Bu durum Genç Türklere, İtilaf Devletleri'nden istekte bulunmaları ve direniş göstermeleri için cesaret verdi. Türkler, Mustafa Kemal Paşa liderliğinde bir araya geldiler ve donanma kahramanı olarak tanınan Rauf Bey da bu grubun içindeydi. Anadolu'da özellikle Erzurum, Trabzon, Konya ve Sivas gibi merkezlerde komiteler oluşturup, toplantılar yaparak, İtilaf Devletleri'ne karşı organize olmayı hedeflediler.[465]

Erzurum'un ardından Sivas'ta yapılması planlanan kongre için, 20 Ağustos'ta, Sivas Valisi Reşid Paşa, Mustafa Kemal Paşa'ya telgraf çekerek, Sivas'ta bir kongre yapılması

---

[462] M.K. Atatürk, *a.g.e.*, s.43-44.
[463] "Old Foes Spring Turkish Trap Set For Allies", *Chicago Trib*une, 15 Mart 1920, s.3.
[464] "Plot SivaCabinet's Fall", *Chicago Tribune,* 15 Ağustos 1919, s.10.
[465] "Warns Of New War", *The Washington Post*, 17 Ağustos 1919, s.23.

halinde İtilaf Devletleri'nin Sivas'ı da işgal edebileceğini, eğer çok gerekli değilse ikinci kongrenin iptal edilmesini ya da gene Erzurum'da düzenlenmesini istedi. Sivas'da bulunan 3. Kolordu Komutanı Albay Selahaddin Bey de 22 Ağustos'ta çektiği telgrafta endişelerini bildirdi. Kongre hazırlıkları devam ederken sadece Sivas yerel yönetimi değil, İstanbul Hükümeti de kongreye engel olmak istedi. Söz konusu endişeler üzerine, 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa aracılığıyla Vali Reşit Paşaya,15. Kolordu Kurmay Başkanı Mustafa Sabri aracılığı ile de Sivas Kadısı Hüseyin Efendi'ye şifreli telgraflar çekilerek, kongrenin toplanmasına karşı çıkanların bilgilendirilmesi ve ikna edilmesi istendi.[466]

Sivas Kongresi'nin hazırlıkları ile ilgili çabalar devam ederken, Halide Edip, Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği mektupta, bütün Türkiye sınırlarını kapsyan geçici bir Amerikan mandasını ülke için kötünün iyisi olarak gördüklerini, Amerika'nın Filipinler gibi karmaşa ve belirsizlik içindeki bir ülkeyi dahi kendi kendine yönetibilir hale getirdiğini yazdı. Verdiği örneğin hemen ardından onbeş, yirmi sene kadar sıkıntı çekildikten sonra yeni Türkiye'nin her bireyinin eğitimli ve kendi kendini yönetebilir hale gelmesinin, Amerika'nın idaresinde olacağını aksi takdirde Avrupalı Devletler ile başedebilmemenin mümkün olmadığını belirtti. Hatta Sivas Kongresi'ne kadar Amerikalı Komisyonun, Türkiye'de kalmasını ve kongreye de Amerikalı bir gazeteci göndermeyi hedeflediklerini vurguladı.[467]

Sözü edilen gazeteci Chicago Daily News muhabiri Louis Edgar Browne'dir[468]. Mustafa Kemal Paşa, Browne ile yaptığı görüşme hakkında bilgi verirken, muhabirin kendisi ile hiçbir resmi sıfatla görüşmediğini, bunun tamamen kişisel bir görüşme olduğunu, mandaterliğin ise tanımlamaya bağlı ve belki de Amerika'nın mandayı kabul etmeyeceğini söylediğini belirtti. Görüşmenin Amerika adına herhangi bir bağlayıcılığı olmadığı, hatta gazetecinin mandanın ne olduğunu dahi bilmediğini de dile getirdi.[469]

---

[466] Dursun Ali Akbulut, "Erzurum'dan Sivas Kongresi'ne Bakış", *Sivas Kongresi IV. Uluslararası Sempozyumu 2 – 3 Eylül 2005*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, (2006), s.123.
[467] M. K. Atatük, *a.g.e,* s.65.
[468] Chicago Daily News, tezimize kaynak olarak aldığımız bir gazete olmadığından ve aynı zamanda Louis Edgar Brown'ın Sivas Kongresi günleri ile ilgili yapılan detaylı çalışmalar olduğu için biz konudan kısaca söz etmeye çalıştık. Bunun için Deniz Bilgen'in ABD'li Gözü ile Sivas Kongresi kitabı, Akdes Nimet Kurat'ın Sivas Kongresi ve Amerikalı Gazeteci Louis Edgar Brown, (Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, 1972), makalesine bakılabilir.
[469] M. K. Atatük, *a.g.e,* s.71.

Eylül ayında toplanan Sivas Kongresi'nin en büyük kurumsal mirası Büyük Millet Meclisi oldu. Müdafaa-i Hukuk Hareketleri, yeni devletin ve rejimin temel esaslarını oluşturdu.[470] Erzurum Kongresi kararlarının esas alındığı Sivas Kongresi'nin ardından Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetleri birleştirildi. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti kuruldu. Heyet-i Temsiliye'nin sadece Doğu Anadolu'yu değil, tüm vatanı temsil ettiği kararı alındı.[471]

Kongreler döneminde Amerikan yönetimi, bölgedeki durumu yerinde görüp raporlar hazırlaması ve doğru bilgilendirme yapması için Osmanlı Devleti'ne heyetler gönderdi.

King-Crane heyeti yetkilileri 3 Haziran 1919'da İstanbul'a geldi ve Türk yetkililerle görüşerek, Amerika'nın Yakın Doğu'da herhangi bir siyasi amacı olmadığını ancak Doğu Anadolu'da bağımsız bir Ermenistan kurulmasının Türkiye'ye yararlı olacağı yönünde fikir beyan etti. Hazırladıkları rapora göre Türkiye; İstanbul, Türkiye ve Ermenistan olarak üçe bölünmeli ve bu bölgelerin madaterliğini Amerika üstlenmelidir. İzmir'e özerklik verilerek, Yunanlılar Anadolu'dan çıkarılmalı, Çukurova ise Ermenistan'a bağlanmalıydı.[472] King-Crane heyetleri, Türkiye'de yapmış oldukları incelemeler sonucunda, Amerika'nın sadece İstanbul ve Ermenistan'ın değil Suriye ve Filistin'in de dahil olduğu tüm İmparatorluk topraklarını kapsayacak şekilde manda idaresi kurmasının uygun olacağını belirtti. Geniş kapsamlı manda yönetiminin, siyonist çıkarlara ters düşmeyeceği için Siyonistler tarafından da destekleneceği ayrıca akli selim bütün Türklerin de içinde bulundukları durumdan kurtulmanın en iyi yolu olarak Amerikan mandasını gördüklerini yazdı. Amerika'nın Küba'da yaptıklarını Türklerin çok iyi bildiği, söz konusu manda idaresinin sanıldığından çok daha küçük bir askeri kuvvetle sağlanabileceğini ve Türkiye'de kurulacak manda idaresinin Filipinler örneğinin[473] daha geniş ölçüde bir tekrarı olacağının altı çizildi.[474]

---

[470] İsmet Giritli, "Sivas Kongresi'nin Milli Mücadeledeki Yeri ve Önemi", *Sivas Kongresi I. Uluslararası Sempozyumu 2-4 Eylül 2002,* Siskav Yayınları, Sivas, (2002), s.31.

[471] Durmuş Yalçın vd., *a.g.e*, s. 176.

[472] Nilgün Akgül Erdaş, *Milli Mücadele Döneminde Kafkas Cumhuriyetleri İle İlişkiler (1917-1921),* Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1994, s.94.

[473] Haberde Küba ve Filipinler örneği, olumlu anlamda kullanılmışsa da her iki ülkede yaşananları kısaca şöyle açıklayabiliriz. İspanya'nın sömürgesi olan Küba'da, Amerikalı toprak sahiplerinin de gizliden gizliye desteklediği, İspanyol sömürgeciliğine karşı 1898 yılında isyan çıktı. İsyan, Amerika'da büyük ses getirdi ve sempati ile karşılandı. İspanya, Küba'da çıkan isyanda birçok konuda geri adım atmasına rağmen Amerikan kongresinden savaş kararı çıktı ve kısa sürede de İspanya yenilgiye uğratıldı. Küba'da halkın karşı karşıya

General Henry King ve Charles R. Crane başkanlığındaki heyet 7 Haziran'da Beyrut'a gitmek üzere İstanbul'dan ayrıldı. Heyet üyeleri küçük gruplar halinde Mezopotamya ve Suriye'de incelemeler yapmaya başladı. 1 Ağustos'ta ise Türklerin yaşadığı Anadolu ve Doğu Anadolu bölgesinde araştırma ve durum analizi yapmak üzere General Harbord ve ekibi görevlendirildi. [475] General Harbord ve ekibinin, ABD ve İtilaf kuvvetleri için durumu yerinde incelemek üzere Türkiye'ye geldiği, 25 Ekim'de de Paris'e geri dönmesinin planlandığı basında yer aldı.[476] General Harbord'un incelemelerinde heyetin, Mustafa Kemal Paşa ile görüşmesi önemli yer tuttu. General, Sivas'a ulaşmadan önce heyetinden bir binbaşı ile yüzbaşı Sivas'a gelerek Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'e görüşme talebini iletti. Heyetin 20 Eylül'de şehre gelmesinden bir gün sonra Vali'nin verdiği yemekte General ve heyeti ile iki buçuk saate varan bir görüşme yapan Mustafa Kemal Paşa, Ermeni katliamı diye iddia edilenlerin abartıdan ibaret olduğunu esas katliamın İzmir'de İtilaf Devletleri temsilcilerinin gözü önünde yapıldığını dile getirdi. General'in girişilen mücadelenin başarısız olması halinde ne yapmayı plandığı sorusuna Mustafa Kemal Paşa'nın yanıtı net oldu.[477] "Bir ulus, varlığı ve bağımsızlığı düşünülebilen girişimleri ve fedakârlığı yaptıktan sonra başarılı olur. Ya başarılı olamazsa demek, o ulusun ölmüş olduğuna karar vermek demektir. Dolayısıyla, ulus yaşadıkça ve özveriyle girişimlerini sürdürdükçe başarısızlık söz konusu olamaz."[478] General Harbord'a, Mustafa Kemal Paşa tarafından, milliyetçilerin amaçları ve manda ile ilgili net ve kesin mesajlar verilerek, işgaller ve haksızlıklar karşısında tarafsız bir ülke olduğunu düşünülen Amerika'dan sadece ekonomik yardım alınabileceği izah edildi. Bu görüşmenin ardından Harbord, Mustafa Kemal Paşa ile ilgili olarak da, O'nun Çanakkale

---

olduğu zorluklar, ABD'de Küba yanlısı bir kamuoyu oluşturdu. Savaş ve ilhak taraftarları da bunu kullanarak Amerikan müdahalesi için uygun zemini hazırladı. Amerikalıların Küba'da yatırımları ve Kübalıların çıkardıkları tahvilleri satın almış çok sayıda da Amerikalı banker bulunmaktaydı. ABD, kendisi için Küba'da ekonomik emperyalizmin yollarını açtı. Kübalılara özgürlük götürmek için Ada'yı işgal eden ABD, bazı anayasal değişikliklerle Küba'nın dış ilişkileri üzerinde denetim ve söz hakkı elde etti. Filipinler'de ise, orada bulunan bağımsızlık taraftarlarına yardım sözü vererek adayı ilhak etti. ABD Başkanı William McKinley, ilhakın Tanrı'nın isteği üzerine gerçekleştirildiğini, Filipinlilerin kendi kendilerini yönetme yeterliliğine sahip olmadığını ve halkı eğiteceklerini söyledi. Filipinler'i, Doğu'daki ticari rakipleri olan Fransa ve Almanya'ya bırakmalarının da kabul edilmeyeceğini sözlerine ekledi. ABD ile Filipin halkı arasında süren 3 yıllık mücadelenin ardından ABD, Filipinler'e hâkim oldu. Başkan McKinley, Filipinler'deki durumu iyi niyetle yapılmış bir asimilasyon olarak açıkladı. Detaylı bilgi için, H. Gerger, a.g.e., s.109-115

[474] "Our Cuban Record Appeals To Turks", *The New York Times*, 31 Ağustos 1919, s.3.

[475] Fethi Tevetoğlu, "Mustafa Kemal Paşa - General Harbord Görüşmesi Tanık ve Tercümanı Prof Hulûsi Y. Hüseyin (Pektaş)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* C.4, S.10, (1987), s.197.

[476] "Foreign News In Brief", *Chicago Tribune*, 11 Ekim 1919, s.3.

[477] K. N. Ar, *a.g.e.*, s.259-260.

[478] M.K. Atatürk, *a.g.e.*, s.116.

Savaşları'nda Türk Ordusu'nu kahramanlıkla idare ettiğini, çok ünlü ve parlak bir komutan olduğunu yazdı. Ayrıca ince, dik duruşlu, asker görünüşlü, donuk gri gözlü 38'inde genç bir adam olduğunu, çok şık ve temiz bir sivil elbise giydiğini ve görüşme boyunca sürekli fes giyen Türklerden farklı olarak başı açık oturduğunu belirtti. Daha çok konuşanın Mustafa Kemal olduğu, çok net, akıcı ve anlaşılır ifadeler kullandığını ve kişiliğinin etrafındaki herkesi kolayca etki altına aldığı tespitine de raporunda yer verdi.[479] King-Crane raporlarında, Osmanlı Devleti'nin Arap topraklarındaki, İngiliz ve Fransız işgallerini sorgularken, Harbord Anadolu'nun tümü için Amerikan mandası önerdi. Ancak bu raporların hiçbirisinin, Amerika'nın uyguladığı politikalar üzerinde herhangi bir etkisi olmadı.[480]

Mustafa Kemal, çok hasta olduğu söylenen Osmanlı Sultanı'na bir ültimatom göndererek, Hükümet'in istifa etmesini istedi. Anadolu ve İstanbul arasındaki iletişim bir haftadan daha uzun süredir sağlanamıyor ve Osmanlı İmparatorluğu'nda ciddi bir siyasi kriz her geçen gün daha da büyüyordu.[481]

Kongrelerde, İstanbul Hükümeti sert bir şekilde eleştirildi. Bundan dolayı Kongre ve tüm komutanlar, yani millet ve ordu direk Padişah'a başvuracak, eğer Hükümet, Padişah ile görüşmeye engel olursa Anadolu ile İstanbul'un tüm bağları kesilecekti. Sivas Kongresi'nin son günü, İstanbul'a karşı telgraf taaruzu başlatıldı. Anadolu'daki Kolordu Komutanları telgraf merkezlerini kontrol altına alarak, Kongre Heyeti adına İstanbul ile iletişim kurmaya çalıştı. Ancak Sadrazam, telgrafhaneye gelmedi ve kendisine ulaşılamadı. Cevapsız kalan telgraflar neticesinde İstanbul'a Padişah ile görüşebilmek için bir saat süre tanındı eğer irtibat kurulamaz ise İstanbul ile Anadolu'nun iletişiminin kesileceği belirtildi. İstanbul Hükümeti'nin, Anadolu hareketini bastırmak için aldığı tedbirler, karşı tedbirlerle etkisiz hale getirildi. Anadolu'da, Hükümet tarafını tutan idari amirler tutuklandı ya da kaçtı. Hükümet'in Anadolu'ya tayin ettiği yeni komutanlar, Temsil Heyeti'nin baskısı ile İstanbul'a geri dönmek zorunda kaldı. İstanbul Hükümeti, hem kongreleri etkisiz kılmak hem de milli iradeye uyar gibi görünmek adına milletvekili seçimlerin yapılması için seçim hazırlığı kararı aldı. Mustafa

---

[479] Cemal Enginsoy, "Amerika Birleşik Devletleri Kaynaklarına Göre Atatürk", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.6, S.16, (1989), s.78-79.

[480] Nilüfer Cevizliler, "Erzurum Kongresi'nin Son Günlerinde İki Amerikalı (Yüzbaşı Emory H. Niles, Mr. Arthur E. Sutherkand)'ın Erzurum'a Gelişleri Ve Doğu Bölgesi Hakkındaki Raporları", *23 Temmuz Erzurum Kongresi Ve Kuruluştan Günümüze Erzurum 1. Uluslararası Sempozyumu,* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Erzurum, 23-25 Temmuz (2002), s. 323-325.

[481] "Sultan Very Ill, Crisis In Nation", *Chicago T*ribune, 28 Eylül 1919, s.1.

Kemal Paşa, İstanbul Hükümeti'nin bu taktiğini boşa çıkartmak için 13 Eylül'de tüm komutanlara ve Müdafaai Hukuk Cemiyetleri Merkezlerine genelge gönderdi ve Milli Meclis'in en kısa sürede seçilip toplanmasının en acil ve en önemli amaç olduğunu bildirdi.[482]

Anadolu'daki gelişmeler Amerikan basınında da yerini aldı. Mustafa Kemal Paşa, Ankara'da bir kongre düzenlenmesi, bunun için de her vilayetten temsilcinin Ankara'ya gelmesi gerektiği çağrısı yaptı ve Sultan'ın emirlerini yok saydı. Sivas, Amasya, Tokat, Samsun ve birçok şehirde savunma bariyerleri oluşturmak için hendekler kazılmaya başlandı.[483] Ankara'da 4 Mayıs 1920'de yapılan toplantı, tarihe Türklerin 4 Temmuz'u olarak geçecekti. Anadolu'dan farklı bölgelerden gelen temsilcilerin katıldığı toplantıda, Türk topraklarındaki İtilaf güçlerinin tümünün ülkeyi terk edeceği zamana kadar savaşmaya devam edileceği ve bağımsız Türkiye'nin hedeflendiği açıklandı. Yaşanan süreç, ya özgürlük ya da ölüm olarak tanımlanabilirdi. Ankara hareketinin başında olanlar, Avrupa'nın durumunu bilen kişiler ve onlar Türkiye'yi yönetmek için hükümet kurdu. Mustafa Kemal, kürsüye çıkarak, Türk barışının inşa sürecinde Başkan Wilson'un 14 maddelik temel prensiplerinin İtilaf Devletleri tarafından göz ardı edildiğini açıkladı.[484]

2 Mayıs 1920'de yapılan Büyük Millet Meclisi toplantılarında, önemli kararlar alındı. Hükümet üyelerinin seçilmesi ile ilgili kanun kabul edilerek, Bakanlar Kurulu oluşturuldu. 3-4 Mayıs'ta ise ilk hükümet kuruldu. Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin resmi olarak çalışmaya başlaması ile Milli Mücadele hukuksal bir temele oturdu. Milletin geleceği için, Millet adına tüm yönetime resmen el konuldu, hem Meclis hem de Hükümet, bir taraftan yeni devlet düzenini sağlamak bir taraftan da düşmana karşı koymak için yoğun ve zor bir çalışma sürecine başladı.[485]

Ankara'da hükümet kurma süreci basında şöyle yer aldı; Mustafa Kemal Paşa, Milliyetçi Hükümet'in başkanıdır. İtilaf Devletleri'nin politikaları, gizli antlaşmaları, Ermenistan'ın bağımsızlığını kazanması Türklerin milliyetçi duygularının yükselmesine neden oldu. Geçen sonbaharda Anadolu'da yeni bir hükümet kuruldu. Eylül 1919'da Sivas'ta

---

482 S. Selek, *a.g.e.*,1970, s. 302-304.
483 "Terrible Turk Tries To Break Hold Of Allies", *Chicago Tribune*, 4 Nisan 1920.
484 "Moslem Fervor Marks Turkish Fourth Of July", *Chicago Tribune*, 6 Mayıs 1920, s.2.
485 Necdet Aysal, "Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'daki İlk Günleri – Ziraat Mektebi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkilap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, C.10,* S.39, Mayıs (2007), s. 27-28.

yapılan kongreye farklı bölgelerden temsilciler katıldı. Milliyetçi hareketin meşruiyetinin kabul edildiği, Temmuz-Ağustos 1919'da, Erzurum Kongresi'nde alınan bölgesel kararlar, genel kararlar olarak revize edildi. Milletin kaderinin Milli Meclis'te belirleneceği açıklandı. Mustafa Kemal, İtilaf Devletleri'nin Türkiye'yi anayasal bir devlet olarak görmediği için saygı da duymadığını ifade etti.[486]

Avrupa, Anadolu topraklarını 12. Yüzyıldan itibaren Türkiye olarak isimlendirdi. Anadolu 800 yılı aşkın bir süre Türk ve Müslüman kimliği ile özdeşleşmişti. Selçuklu ve Osmanlı adından çok Türk ismi ile anıldı. Türkiye adı, 20 Ocak 1921 Anayasası'nda (Teşkilat-ı Esasiye Kanunları) yer alan "Türkiye Devleti, Büyük Millet Meclisi tarafından idare edilir ve hükûmeti Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti adını taşır" maddesi ile de resmiyet kazandı. 23 Nisan 1921'de ise 23 Nisan gününün Millî Bayram olarak kabulü için kanun teklifi yapıldı ve Meclis "23 Nisan"ı "Millî Bayram" olarak kabul etti. Kongrelerin ardından, meclisin açılması ve anayasanın ilan edilmesi ile birlikte ümmetten ulusa, kuldan vatandaşa, Osmanlılıktan Türk milliyetçiliğine doğru önemli adımlar atıldı. Bu sayede Ankara'da kurulan hükümetin Türklerin tek meşru temsilcisi olduğu anayasa ile ilan edildi.[487]

2.2.2. İstanbul ve Anadolu'daki Siyasi ve Askeri Gelişmeler

Mondros Mütarekesi'nin sonrasında tüm Türkiye'de, hareketlilik, huzursuzluk, belirsizlik ve kaos arttı. Mütareke'nin Uygulanışı, başlığında altında, İtilaf Devletleri'nin, Osmanlı yönetimi ve toprakları üzerinde kurdukları hâkimiyeti, basına yansıyan haberler bağlamında açıklamaya çalışmıştık. Bir taraftan mütareke uygulamaya konulurken bir taraftan da buna bağlı bir takım askeri ve siyasi gelişmeler yaşandı. Halkın, mütarekenin uygulanmasına gösterdiği tepkinin de bazı askeri ve siyasi gelişmelere neden olduğunu söyleyebiliriz.

İşgal kuvvetlerinin ülke içindeki hareketliliği, Alman ve Avusturya askerlerinin ülkelerine sevki, halkın panik, belirsizlik ve umutsuzluk içinde olması nedeni ile ülke genelinde asayiş iyice bozuldu. Ege ve Akdeniz'deki karmaşanın yanında bütün Karadeniz kıyısı ve Trakya'da da karışılıklığın hakim olduğu bir ortam oluştu. Ege, Akdeniz ve

---

486 "Sevres Treaty Forced Turks To War – Kemal", *Chicago Tribune*, 13 Mayıs 1920, s.7.

487 Ergün Aybars, "Mebuslar Meclisinden Türkiye Büyük Millet Meclisine Millî Egemenlik", Osmanlı *Mebusan Meclisinden TBMM'ye Millî Egemenlik Paneli 24 Mayıs 2013*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, (2014), s.15.

Marmara'da işgaller aktif bir şekilde devam ederken, bölgedeki şehirler işgal kuvvetlerinin kontrolüne girdi. İngilizler, Karadeniz'deki sorunların istedikleri şekilde çözülmesi için İstanbul Hükümeti'ne yoğun baskı yaptı.[488] Samsun limanı, kuzeyden Anadolu'ya giriş kapısı olduğu için stratejik açıdan özel bir öneme sahipti. 9 Mart 1919'da İngilizler Samsun'a küçük bir askeri birlik çıkarttı ve Merzifon'a da bir müfreze gönderdi. Bu olay kısa sürede etkisini gösterdi. 17-18 Mart'ta bölgedeki Türk birliklerinden Hamdi isimli bir teğmen, askerleri ile birlikte dağa çıktı. Teğmen Hamdi'nin hareketi, bireysel olarak küçük bir adım olsa da verdiği mesaj açısından çok büyük ve önemliydi. Teğmen Hamdi nezdinde, vatansever Türk subaylarının mücadeleye hazır olduğu ve işgallere direneceği mesajı verildi.[489]

Anadolu'daki durum gittikçe ciddileşmekte idi. Ege Bölgesi'ndeki Yunan General Nide, kuzey-güney yönünde savunma hattı kurdu. Bununla birlikte bir Türk Birliği, Denizli'den, Nazilli'ye ulaştı.[490] Yunanlılara karşı direnişin başladığı dönemde, bir İngiliz kontrol subayı da Akhisar'dan Nazilli'ye oradan da Alaşehir'e giderek Türk yetkililerle görüştü ve durum tespiti yaptı. Yerel direniş çetelerinin silah ve lojistik güçleri ile ilgili bilgiler topladı. Akhisar'dan Nazilli'ye kadar askeri yetkililer, köylüler, esnaf ve çete üyeleri ile yaptığı görüşmeler sonucunda, Türklerin Yunanlılara karşı savaşmak için yola çıktığını ancak İtilaf güçleri ile savaşmak niyetinde olmadığını ve eğer Barış Konferansı'nda Türkiye için adil bir karar alınırsa Türklerin savaştan vazgeçeceğini rapor etti. Türkleri silahlı direnişe mecbur bırakan neden olarak Yunanlıların işgal ettikleri yerlerdeki kötü davranışları, erkekleri ve çocukları öldürmeleri, kadınlara tecavüz etmeleri olduğunu da raporunda yazdı.[491]

Türkler, Doğu Trakya'da olduğu gibi Batı'da da Yunan yönetimine karşı çıktı, ülkenin herhangi bir yeri Yunanlılara verildiği takdirde tüm Türkler buna isyan edecekti.[492] Osmanlı Devleti'nde yeni gelişmeler yaşanıyordu, işgaller karşısında hükümetin başarısız olmasından dolayı, Mustafa Kemal'in kontrolünde 300.000! Milliyetçi Konya'da konuşlandı. Anadolu, İstanbul'dan kaçan Milliyetçiler'in merkezi haline gelmeye başladı. Mustafa Kemal, Erzurum'da yeni bir hükümet kurdu, işgallerin etkisinden uzak yapılacak yeni bir seçimle

---

[488] S.Selek, *a.g.e.*,1970, s.59-60.
[489] *a.g.e.*, 1970, s.88.
[490] Overwhelming Turkish Forces Menace Greeks in Asia Minor, *The New York Times*, 24 Haziran 1919, s.1.
[491] Ahmet Özgiray, "Akhisar'daki İngiliz Askeri Kontrol Subayı Yüzbaşı P. Hadkinson'un Yunan İşgal Bölgesi'ndeki İzlenimleri", *Dokuz Eylül Üniversitesi Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.3, (1993), s.155-156
[492] "Denies Turkish Uprisings", *The New York Times*, 14 Eylül 1919, s.18.

yeni bir parlamento kurmak istiyordu.[493] İstanbul'da Damat Ferit Paşa hükümeti, 300.000! kişilik bir askeri kuvveti olan milliyetçilerin lideri Mustafa Kemal'in baskısı ile düştü. İstanbul'dan Anadolu'ya kaçan Genç Türkler, Milli Hareket'e katıldı. İşgal kuvvetlerinin işi her geçen gün daha da zorlaşıyordu.[494] Chicago Tribune, Anadolu'daki durumla ilgili bazı yanlış bilgiler vermekle birlikte Osmanlı Padişah'nın zor durumda olduğunu, Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde başlayan Milli Hareket'in her geçen gün daha geniş kitlelere ve alana yayıldığını hatta Mustafa Kemal Paşa'nın, hükümete ültimatom verecek kadar güçlendiğine dikkat çekmekteydi. Habere göre, Paşa, Amerika'nın desteğine olumlu bakıyor, Milliyetçiler tarafsız ve iyi niyetli bir ülkenin yardımının gerekliliğini ve önemini biliyorlardı. Amaçları ateşkes süresince ülkenin toparlanmasını sağlamaktı, yayılma hedefleri yoktu.[495]

Anadolu'da yeni bir hükümet kuran Mustafa Kemal Paşa, kendi ülkesinin batı medeniyetleri ile kıyaslanarak eleştirilmesi karşısında uluslararası basına verdiği demeçte, Türkiye'nin medeni uluslardan daha aşağı olmadığını söyledi.[496]

General Harbord ve ekibinin yaptığı incelemeler sonucunda, ne Türkiye'nin ne de Ermenistan'ın mandasının kabulü tavsiye edilmedi. Chicago Tribune göre, Amerika, Avrupalı güçleri, el koyma politikasının uygulanmamasına ikna ettikten sonra tamamen Avrupa siyasetinden uzak durmalıydı.[497]

Milliyetçiler, Mustafa Kemal liderliğinde, Aydın civarındaki Yunan cephelerinin yakınlarına askeri yığınak yaptı ve genel bir saldırı hazırlığı içindeydiler. Bölgede Yunanlıların 70.000 kişilik bir kuvveti bulunuyordu.[498] Türk milliyetçilerinin, Mondros Mütarekesi imzalandığından beri Mustafa Kemal Paşa liderliğinde, İstanbul'dan bağımsız bir ordu oluşturmaya başladıkları söylentileri çıktı. Mustafa Kemal Paşa etkili ve başarılı bir asker, Çanakkale'de önemli zaferler kazandı, Enver, Talat ve Cemal Paşaların aksine

---

[493] "Sultan's Power Gone", *The Washington Post*, 7 Ekim 1919, s.1.
[494] "Turkey Big Problem For Powers Again", *The New York Times*, 7 Ekim 1919, s.2.
[495] "Lines Tighten Around Sultan", *Chicago Tribune*, 14 Ekim 1919, s.11.
[496] "Turks Resents Comparisons", *The Washington Post*, 19 Ekim 1919, s.4.
[497] "Harbord Mission Opposes U.S Mandate Over Armenia", *Chicago Tribune*, 23 Ekim 1919, s.3.
[498] "Turks Concentrating On The Smyrna Front", *The New York Times*, 3 Ocak 1920, s.3.

siyaseten uzak durdu. Tüm bu durumun ortaya çıkmasına, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali sebep oldu.[499]

İstanbul'daki Bakanlar Kurulu toplantısında, Osmanlı Sultanı'nın mesajı okundu. Sultan, İzmir'in Türk İmparatorluğu'ndan ayrılmasının mümkün olmadığını söyledi. The New York Times'a göre, bağımsız ve üniter bir Türk Devleti, Yakın Doğu'da sonu olmayan bir kaosun merkezi olacaktı.[500]

Türk topraklarının işgali ve Paris Barış Konferansı'nda Türk başkentinin uluslararası bir komisyon tarafından idare edilmesine yönelik planlar, İstanbul ve Anadolu'da çok büyük mitinglerle protesto edildi. İstanbul'un Türklerin elinden alınamayacağı sesleri yükseldi. Milliyetçiler'in lideri de imparatorluk dahilinde Türklerin yaşadıkları topraklardan uzaklaştırılmasına yönelik hiçbir kararı kabul etmeyeceklerini dile getirdi.[501] İzmir'in işgalinin duyulmasıyla mitingler yapılması için çalışmalara başlandı. Türk Ocakları tarafından organize edilen ilk miting, 18 Mayıs'ta İstanbul Üniversitesi'nde yapıldı. Tüm fakültelerin öğretim elemanları ve öğrencileri, konferans salonunda toplanarak İzmir'in işgalini protesto etti. 19 Mayıs 1919'da gene Türk Ocaklı gençler tarafından Fatih Parkı'nda bir miting daha gerçekleştirildi. Vezneciler'den Fatih Belediyesi önüne kadar büyük bir kalabalık toplandı. Kadınlı erkekli 75 – 80 bin civarında kişi olduğu tahmin edilen kalabalık, siyah bayraklarla donatılan meydanda, başta Halide Edip olmak üzere pek çok kişi, işgali kabul etmeyeceklerini belirten konuşmalar yaptı ve dinleyen kalabalık tarafından coşku ile alkışlandı. 20 Mayıs'ta ise İstanbul Üniversitesi öğrencileri, Üsküdar'da bir başka miting düzenledi. Fatih mitinginde olduğu gibi siyaha boyanmış bayraklarla donatılan alanda 30 bin kadar katılımcı bir araya geldi. 22 Mayıs'ta Kadıköy'de yapılan mitingin organizasyonunda tıbbiyeli öğrenciler önemli rol oynadı. 23 Mayıs'ta ise Sultanahmet Meydanı'nda cuma namazının ardından toplanmaya başlanılması ile yaklaşık 200.000 kişinin katıldığı miting gerçekleştirildi. Özellikle Sultanahmet'te yapılan büyük miting, İtilaf Devletleri'nde ve Hükümet'te rahatsızlık yarattı. Sonrasında Beşiktaş ve Beyazıt'ta yapılması düşünülen mitinglere Hükümet izin vermedi. Yayınlanan bir tebliğ ile mitinglerin yapılması yasaklandı. Yasaklama kararına rağmen 30

---

499 "Smyrna Peril Grave", *The Washington Post,* 9 Ocak 1920, s.9.
500 "Will Not Give Up Smyrna", *The New York Times,* 14 Ocak 1920, s.8.
501 "Turks Protest To Entente", *The New York Times,* 20 Ocak 1920, s.21.

Mayıs'ta Sultanahmet'te ikinci büyük mitingin yapılabilmesi için halk cuma namazına Sultanahmet Cami'sine davet edildi, camide toplanan yaklaşık 100 bin kişi namazın ardından dağılmayarak miting yaptı.[502] Milli Mücadele'nin ilk zamanlarında düzenlenen mitingler milli iradenin oluşmasında önemli bir yer tuttu. Özellikle İzmir'in işgalinin ardından daha sık düzenlenen mitinglerde İstanbul'da gerçekleştirilenlerin yeri daha farklıdır. İtilaf Devletleri'nin işgali altında olan Başkent'te yapılan tüm eylemler ve verilmek istenen mesajlar anında yerine ulaşmış, vatanın sahipsiz olmadığı en açık şekilde ifade edilmiştir.[503]

İstanbul'da yapılan direniş çağrılarının yanı sıra, Maraş ve Antep'te Milliyetçiler ile Fransız birlikleri arasında çok ciddi çatışmaların yaşandığı, Fransız birliklerinin zor durumda kaldığı basında yer aldı. Milliyetçiler, "Türk Kızıl Ordusu" olarak tanımlandı. İlkbaharda İstanbul'a gelecekleri, İngilizleri hedef alan bir cihat hareketine başlayacakları ve başkentlerinden düşmanlarını kovacakları yazıldı.[504] Türk milliyetçileri, Konya, Sivas ve Ankara'da da çok hızlı bir şekilde organize oldu. Osmanlı Padişahı, İtilaf Devletleri'nin her talebini kabul ediyor olmasına rağmen Türkler, Avrupa'dan zorla çıkarılmalarına direnme sözü verdiler.[505] Türkler ve Fransızlar arasındaki çatışmalar Maraş'ta devam ederken, bölgedeki Ermenilerin herkesin gözü önünde Türkler tarafından vahşice katledildiği haberleri yer almaktaydı. Bu bağlamda 5000'den fazla insanın hayatını trajik bir şekilde kaybettiği ileri sürülmektedir. Amerikan Koleji yetkilileri, çatışmaları durdurmak için arabuluculuk teklif etti ancak Milliyetçiler, Mustafa Kemal Paşa'nın emri gereği Fransızlar teslim olana dek durmayacaklarını açıkladı.[506]

Fransa'nın Maraş'ı işgal etmesi bölgede yaşayan Ermeniler arasında büyük sevinç ile karşılanmış, şehrin hakim bölgelerindeki okul, hastane gibi stratejik noktalara el konulmuştu. Sözü edilen yerlerin, Amerikalı ve İngiliz misyonerlerin kontrolünde olmasından dolayı Fransa işgal sırasında herhangi bir güçlükle karşılaşmadı. Şehrin önde gelen kişileri tutuklandı, şehir top ve makinalı tüfek atışına tutuldu. Karşılıklı çatışmalar, çok yoğun yaşandı, her Maraşlı şehrin kurtarılması için var gücü ile direndi ve sonunda Şubat 1920'de

---

[502] Mehmet Şahingöz, "Milli Mücadele'de Protesto ve Mitingler", (Der. H. Celal Güzel), *Türkler Dergisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, (2002), s.728.
[503] Ömer Akdağ, "İstiklal Savaşı'nın İlk Safhasında Mitingler (Kasım 1918 – Haziran 1919), *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi,* S.38, (2002), s.5-6.
[504] "French Troops Fight Young Turk Forces", *The New York Times*, 5 Şubat 1920, s.7.
[505] "New Turk Army To Fight Ouster From Europe", *Chicago Tribune*, 7 Şubat 1920, s.3.
[506] "Grave In Syria As Turks Raid and Massacre", *The New York Times*, 1 Mart 1920, s.1.

düşmanı kuşatmayı başardı. Kuvay-ı Milliye Komutanları Maraş'a geldi, direniş galibiyetle sonuçlandı ve Fransızlar şehri terk ettiler.[507]

İtilaf kuvvetleri, Türkiye'den gelen haberler karşısında çok ciddi endişe içindeler. Milliyetçiler, yapılacak olan barış antlaşmasında avantaj sağlamak için organize oldu ve toplantılar düzenledi. Askeri hazırlıklarını yoğun olarak devam ettiriyorlar ancak yine de Türklerle yapılacak mücadele çok uzun sürmeyecek ve gerilla çatışmalarının ötesine geçmeyecektir.[508] Milliyetçi liderler, Azerbaycan'dan Filistin'e kadar, Türklere dayatılan antlaşma maddelerine karşı güç birliği oluşturmak için harekete geçti. Mustafa Kemal'e yakın olan kişiler, büyük bir ustalıkla yabancı müdahalelere karşı, muhalefeti teşvik ediyorlar. Siyasi çevrelerde düşünüldüğü gibi bu hareket aslında Panislamist değil siyasidir. Anadolu'da çok sayıda Ermeni ve Rum olmasına rağmen Maraş'ta yaşanan olaylar dışında herhangi bir katliam söz konusu değildir. Mustafa Kemal'in kontrolü altında olan bölgelerde Amerikan vatandaşları ve kurumları herhangi bir zarar görmedi, Amerikalı misyonerlerce korunan Ermeniler de güven içinde. Mustafa Kemal ve Rauf Bey'in yanı sıra Halide Edib de Milliyetçiler'i teşvik ve organize eden önemli bir isimlerden biri.[509] Mustafa Kemal Paşa, Padişah'ın artık İslam Dünyası'nın halifesi olarak kalamayacağını duyurdu. Tüm Müslümanları, emperyalist güçlere karşı yapılan mücadeleye destek vermeye çağırdı. Ayrıca bu çağrının dinsel bir amaçla yapılan kutsal savaş çağrısı olmadığını, Anadolu'daki işgale karşı İtilaf Devletleri üstünde baskı oluşturmak amacıyla yapıldığını açıkladı. Konya bölgesi ve tüm kuzey şehirlerindeki önde gelen kişiler tarafından Osmanlı Sultanı'nın halife olarak gücünün kalmadığını kabul edildi çünkü İslami kurallara göre halifenin yüzde yüz özgür olması gerekir. Ancak işgal koşulları altında bu mümkün değildi. Mevcut siyasi ve askeri şartlar Mustafa Kemal'i çok önemli bir politik aktör ve güç haline getirdi. Mustafa Kemal, Anadolu'da işgalden uzak noktalarda ciddi bir oluşum başlatarak direndiği gücün halife değil, İtilaf kuvvetleri olduğunu açıkladı ve ulusal hareketin tartışmasız liderine dönüştü.[510]

Adana'daki Fransız birlikleri, Milliyetçi güçler tarafından baskı altına alındı. Milliyetçiler, Padişahı, İtilaf güçlerine karşı izahı zor durumlarda bıraktığından dolayı,

---

507 Nejla Günay, "Milli Mücadelenin İlk Zaferi: Maraş Millî Mücadelesi ve Maraş'ın Kahramanlığı" *Türkiyat Mecmuası-Journal of Turkology*, S.29, 'Milli Mücadele' Özel Sayısı, (2019), s. 59-60.
508 "Worried About Turkey", *Chicago Tribune*, 20 Mart 1920, s.2.
509 "Turk Nationalists Organize To Resist", *The New York Times*, 20 Mart 1920, s.5.
510 "New Trouble For Christians In Asia Minor", *Chicago Tribune*, 29 Mart 1920, s.10.

Osmanlı Padişahı tarafından asiler olarak tanımlanıyor. Türkiye’nin parçalanmasının çok fazla ölüm ve belki de yeni bir savaşa dahi neden olabileceği, her geçen gün daha net ve açık bir şekilde görünüyordu. Milliyetçiler, ne kadar zor olsa da topraklarını İtilaf güçlerinin işgalinden kurtarmak için mücadele edeceğini ispatladı.[511] İngiliz Albay Rawlinson, İstanbul Hükümeti ile Mustafa Kemal Paşa arasında bir uyum kurulmasını sağlamak amacıyla Kazım Paşa ile görüşmek üzere Erzurum’a gitti ancak Paşa, Adana, İzmir ve İstanbul’daki haksız işgaller son bulana kadar Milliyetçiler’in, İngilizlerle herhangi bir resmi teması olmayacağı cevabını verdi.[512]

16 Mart 1920'de İstanbul'un, işgali ve bazı milletvekillerinin tutuklanması üzerine, İtilaf Komiseri ve İngiliz gizli servis görevlisi Rawlinson da, rehin olarak Erzurum'da tutuklandı. İstanbul’daki İngiliz yetkililerinin raporlarında Rawlison’un tutuklanmasının, Mustafa Kemal Paşa konusunda yönetimin uyarılarak, dikkatli davranılması gerekliliğini ortaya koyduğu yazıldı. Bu olaydan sonra, Malta’da sürgünde olan Türklerle, Anadolu’daki İngilizlerin değişimi konusu gündeme geldi. Rawlinson da serbest bırakılması için Kazım Karabekir'e mektuplar yazarak, tutukluluğu sona erdiği takdirde barışın sağlanması ve Türk çıkarlarının korunması için çalışacağını bildirdi. Durumu Heyet-i Temsiliye’ye bildiren Kazım Karabekir’e konu ile ilgili açıklama Mustafa Kemal Paşa tarafından yapıldı. Buna göre, Rawlinson'un beyanlarına inanmak istediklerini, tutuklanan Türkler serbest kalmadıkça İngilizlerin serbest bırakılmayacağını, kontrol edilmek şartıyla Trabzon üzerinden İstanbul veya Londra'ya mektup gönderebileceği konusunda serbest olacağı belirtildi.[513]

Ankara’yı, Türk Milli Hareketi’nin merkezi yapmak için Mustafa Kemal Paşa şehre geldi, şehir merkezinde henüz tamamlanmamış bir okul inşaatı, parlamento binasına dönüştürülecekti. Ankara, levazım ihtiyaçlarının giderilebilmesi için uygun, oluşturulan askeri güce lojistik destek sağlanabilmesi açısından hızlı ve etkili bir lokasyon olacağı düşünüldüğü için seçildi. İtilaf kuvvetleri ve Yunanistan ne derse desin, Milliyetçiler’in ülkeleri için zorlu bir kavgaya hazırlandıkları apaçık ortadaydı.[514]

---

[511] “Turk Nationalist Advance Against French”, *Chicago Tribune*, 10 Nisan 1920, s.4.
[512] “Turk Nationalists Snub British Envoy”, *The New York Times*, 12 Nisan 1920, s.17.
[513] Rahmi Doğanay, “İngiltere'nin Ankara İle İlişki Kurma Çabaları ve Rawlinson'un Rolü”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.29-30, (2002), s.68.
[514] “Anatolian, Congress Meets”, *The Washington Post, 20 Nisan* 1920, s.6.

Chicago Tribune muhabiri Paul Williams'ın, Mustafa Kemal ile 26 Nisan'da, Ankara'da yaptığı röportaj 4 Mayıs'ta yayınlandı. Williams'ın röportajı, gazete editörünce yazılan "Hristiyanlara karşı olan bir ülkenin kurak, kumlu ve eşkıyaların hüküm sürdüğü dağlarında geçen 8 günlük yolculuğun ardından, muhabirin Mustafa Kemal'in karargâhına ulaştığı ve Müslüman dünyasının militan lideri ile görüştüğü" giriş cümleleri ile okuyucuya aktartıldı. Williams'ın, Türk milliyetçilerinin hangi ihtimalleri değerlendirdiği yönündeki sorusuna Mustafa Kemal Paşa, "İngiltere ile diğer İtilaf Devletleri'nin teklif ettikleri barış koşullarının anlamsız ve uygulanması imkansız talepler olduğunu anlayacaklarını hala umut ediyoruz. Ancak bu umudu kaybedersek ve dışarıdan yardım gelmezse bu koşulları kendi rızamız ile kabul etmeyeceğiz" cevabını verdi. Muhabirin "Türkiye Tehlikede" alt başlığı ile izlenimlerini kaleme aldığı bölümde şu ifadeleri kullandığını görüyoruz. "Politik kariyerleri muhafazakâr yönde olan diğer Türk vatanseverleri ile yaptığım görüşmeler beni şuna ikna etti: Onlar, İtilaf Devletleri'nin Türk problemi konusundaki kararlarında çok vicdansız olduğuna inanıyorlar ve Milliyetçiler, İtilaf Devletleri'nin planlarına engel olmak için kendilerine yardımcı olabilecek herhangi bir bağlantı sağlamaya çalışmak konusunda haklılar. Anadolu'nun kontrol ettikleri kısmında bir hükümet kurulmasını bekleyen Milliyetçiler, bir ulus olarak Türkiye'nin kesinlikle yok olmakla karşı karşıya olduğuna inanıyorlar. Türkiye sınırlarının Doğu'ya doğru gerilediğini görüyorlar. İtilaf güçleri, İstanbul'daki Padişah ve kabineye tutsak muamelesi yapıyor. Türkiye, Hristiyanların kontrolünde olmayan tek Müslüman ülkedir. Milliyetçiler, Halifeyi kurtararak bu durumu sürdüreceklerdir. İslam'a inanan 350.000.000 insanın her birinden yardım bekliyorlar."

Muhabir, Mustafa Kemal'in "İngiltere ve İtilaf Devletleri'nin bizim ulus olarak yaşamamıza olanak sağlayacak toprakların ve koşulların sağlanması konusundaki gerekliliğin ve bu mahkûmiyet devam ettikçe Milliyetçiler'in, dışarıdan yardım almayı kabul etmeyeceklerinin farkına varacaklarına inandık. Aksi halde Bolşeviklerden yardım almak çok kolay olurdu" sözleri ile devam etmiştir.

Williams "Avrupa'nın saldırganlığı olarak kabul ettiği duruma direnen, bu tıknaz adam, gözlerini karargâhındaki bir haritaya çevirdi, kalemini doğduğu yer olan Selanik'in üzerine koydu ve Doğu'da Ankara'ya kadar olan uzun bir çizgi çekti. Bu çizgi Türklerin direniş çizgisiydi" yorumuna yer vermiştir.

Ardından Mustafa Kemal Paşa, harita üzerinde Rusların Kafkasya'daki ilerleyişini gösterdi. Bolşeviklerin Müslüman temsilcileri de dikkate aldığını, Türk barışı resmi olarak duyurulduğunda, Azerbaycan'ın da Bolşeviklerce yönetilme ihtimali olduğunu söyledi. Gazete, röportajdan bir gün sonra 27 Nisan'da Azerbaycan'da bir Sovyet Hükümeti kurulduğunu, Bolşeviklerin yeni hükümeti tanıdığı ve bir sonraki gün de askerlerin Bakü'ye girdiği bilgisini dipnot olarak vermişti.

Williams'ın, Amerikan mandası hakkında ne düşündüğünü sorması üzerine Mustafa Kemal Paşa şu şekilde cevap vermişti. "Bir süre önce bunu istedik. Daha sonra koşullar, Amerika'nın mandayı alamayacağı şekilde gelişti. Bizim buradaki amacımız, Türk topraklarını, Türklere vermek ve ateşkes imzalandığında Türkiye'yi bir arada tutmaktır. Milliyetçiler, antlaşmanın fikirlerimize uymayan şartlarına karşı direndi. Bu bir halk hareketidir. Halkın desteği olmadan bu hareket var olamaz. Biz de tüm İslam dünyasının desteğine ihtiyaç duyuyoruz. Türkler, bağımsız kalan tek Müslüman ırktır. Düşmanı engellemek konusunda dünyadaki Müslümanlardan aldığımız birçok güvence bulunmaktadır. Müslüman toprakların birçoğu İngiltere tarafından ele geçirildi. Şimdi ise bizi ezmek istiyorlar. İslam'a karşı son seferlerini yapıyorlar ve bugün İslam dünyası tehlikededir".

İstanbul Hükümeti'nin, Milliyetçiler tarafından nasıl değerlendirildiği sorusu üzerine, Mustafa Kemal Paşa, "Onlar İngiltere yönetimi altındadır ve biz onları tanımıyoruz" cevabını verdi. Muhabirin "peki ya Sultan" diyerek sorusunu devam ettirmesi üzerine, " İngiltere'nin tutsağıdır. Verdiği her emir bizim tarafımızdan İngiltere'nin emri olarak değerlendirilir ve İngiltere bizim düşmanımızdır. Özgür bir yönetici olmadığı sürece halifelik yetkisini kullanamaz. Yaptığı bildiriler, İslam dünyasında, İngiltere bildirisi olarak kabul edilmektedir. İçinde bulunduğu durumdan dolayı dünyadaki diğer Müslüman liderler kendisini inançlarının lideri olarak kabul etmemektedir. Onu Avrupa'nın etkisinden kurtarmak zorundayız" diyerek cevap vermiştir.

İngiltere'nin politikası üzerine düşünceleri sorulduğunda ise, "İngilizlerin Anadolu'da ortalığı karıştırmak adına bir takım gruplara maddi yardımlar yaptığının kanıtları elimizde. Buradaki durumu, ne kadar kötü hale getirirlerse, Türklere karşı İngiliz halkının görüşünü o kadar manipüle edebilirler. Böylece halk, Londra'nın empoze etmek üzere olduğu emperyalist barışı protesto etmeden kabul edecek. İtilaf Devletleri, ülkelerindeki fikirleri kontrol etmek için Anadolu'da bilinçli kampanyalar düzenledi. Yunanlıların İzmir'e, haksız sebeplerle asker

çıkardığını kendi komisyonları kabul etti. Ayrıca Maraş'ta meydana gelen kötü hadiselerin soğukkanlılıkla planlandığından şüpheleniyoruz. Fransızların yerel Ermenileri silahlandırması ve onları Türklere karşı kışkırtması başka nasıl açıklanabilir? Fransızlar, Maraş'a girmeden önce hiçbir sorun yoktu ve Fransızlar orayı terk etmek zorunda kaldıklarından beri de sorun kalmadı. Şimdi de Maraş'ta yaptıklarının aynısını Antep'te tekrarlıyorlar".

Muhabir, Mustafa Kemal Paşa'nın "Başkan Wilson'un 14 ilkesi hayatta mı hala diye" sorduğunu ve ardından cevabı bildiğinden şöyle devam ettiğini yazmıştır. "Eğer hala bu ilkeler geçerli ise Türkiye'de barışı sağlamak için neden uygulanmadılar? Kendi kaderini tayin hakkı Yunanlılara ve Ermenilere tanındı da neden Türklere tanınmadı? Medeni Avrupa'nın adaleti nerede? Barış şartları emperyalistler tarafından neden adalet düşünülmeden tasarlandı?" Wilson'un Türk barış şartları hakkındaki görüşünün Mustafa Kemal Paşa tarafından " bilinçli olarak aldatma maksatlı" ya da "durumun acı bir şekilde göz ardı edilmesi" olarak yorumlandığı ifade edilmişti.

Röportajın sonunda, Mustafa Kemal Paşa, "Almanya'dan herhangi bir yardım ya da para almadıklarını, birliklerinde Alman vatandaşı bulunmadığını ancak Bolşevik olan yarım düzine kadar Macar vatandaşı olduğunu" ifade etmişti. Paşa, savaş zamanında ordunun başında olan Enver Paşa'nın da İtilaf Devletleri'ne sorun çıkardığını kabul etti. Ancak Türkiye'de herkesin kendisinin Enver Paşa ile bir arada çalışmayacağını bildiğini söyledi.

Muhabir röportajın ardından dönüş yolunda herhangi bir saldırı ya da rahatsız edici bir durumda kalmadan yolculuğunu tamamladığı, Anadolu'da mükemmel bir düzen ve yasakların getirdiği korkunun hâkim olduğu bilgisini vermişti. [515]

Milliyetçiler, Osmanlı askerlerini İzmit'te geri çekilmek zorunda bıraktı, Çanakkale Boğazı'na doğru ilerledi. Bursa ve Adapazarı'ndaki cezaevlerinden Mustafa Kemal'in ordusuna katılmak isteyen mahkûmlar serbest bırakıldı. Aynı zamanda Padişah'ın birliklerinden birçok asker de Milliyetçi güçlere katıldı. Padişah kuvvetleri çökme tehlikesi ile karşı karşıya kaldı. Mustafa Kemal Paşa, Damat Ferit Paşa'ya vatana ihanet girişiminden

---

[515] "Wilson's 14 Points Or War-Kemal Pasha", *Chicago Tribune*, 4 Mayıs 1920, s.3.

dolayı kendisini tanımadığını ve kendisi ile herhangi bir konuda görüşülmeyeceğini belirttiği mesajını gönderdi.[516]

11 Nisan 1920'de Damat Ferit Paşa, Takvim-i Vekayi Gazetesinde Milliyetçiler aleyhinde bir beyanname yayınlattı. Söz konusu belge, Hükümet Beyannamesi başlığı ile yayınlandı ve ilk cümlesi, Osmanlı Devleti eşi görülmemiş bir tehlike içindedir oldu. Devletin ve vatanın içinde bulunduğu tehlikenin nedeni olarak, Birinci Dünya Savaşı gösterildi. Bu savaştan büyük yenilgi ile çıkan Osmanlı Devleti için tek çözüm yolu olarak, sonucu ve şartları kabullenerek makul davranmanın gerekliliği vurgulandı. Beyannamede hükümetin uygun gördüğü çıkış yolunu kabul etmeyenler, vatan haini olarak tanımlandı. "Teşkilat-ı Milliye" adı ile ortaya çıkan grup, fesat ve kötülük kaynağı olarak ilan edildi. Damat Ferit'e göre bu teşkilat, devletin başını gövdesinden ayırarak, Anadolu'nun işgal edilmesine neden oldu. Anadolu ile merkezi hükümet arasındaki haberleşme ve ilişkileri kesmek vatana ihanet olarak kabul edildi. İsyan hareketini düzenleyenler ve destekleyenler tarafından kandırılarak ya da zorla bu oluşumun içinde yer alanların, bir hafta içinde pişmanlık ve padişaha bağlılıklarını açıkladıkları takdirde, affedilecekleri duyuruldu. İsyanın elebaşları ve destekçilerinin "şer'an ve kanunen" yok edileceği beyanname ile ilan edildi.[517]

Milliyetçi Hükümet'in lideri Mustafa Kemal Paşa, Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin imzaladığı hiçbir antlaşmanın, Milli Meclis tarafından kabul edilmediğini ve uygulanmayacağını söyledi. Milli Hareket, Anadolu'da geniş bir alana yayıldı ve Yunanlılara karşı direnilecek. Anadolu'da hareketli günler yaşanırken, İstanbul'da alınan bir kararla milli direnişin lideri Mustafa Kemal Paşa, gıyabında idam cezasına çarptırıldı.[518] Anadolu'nun büyük bölümünün, İstanbul Hükümeti ile politik, ekonomik ve askeri ilişkisi kalmadı. Milliyetçiler işgallere karşı direnebilmek için bölgesel yönetimler oluşturarak, Türklerin kendi kendilerini yönetebilir olduğunu tüm dünyaya göstermek istiyor. Mustafa Kemal Paşa, sabah verdiği demeçte, 16 Mart itibari ile İstanbul'un işgal edildiğini, İngiliz birliklerinin İstanbul'un işgalini genişletmesini engellemek için Eskişehir ve Afyon'daki köprüleri yıktıklarını, İstanbul ile telgraf haberleşmesini kestiklerini, tüm bankaların İstanbul'a değerli

[516] Turks Rebels Move Toward Dardanelles, *The New York Times*, 13 Mayıs 1920, s.2.
[517] Osman Akandere, "11 Nisan 1920(1336) Tarihli Takvim-i Vekayı'de Kuvayı Milliye Aleyhinde Yayınlanan Kararlar", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.9, (2003), s.105-106.
[518] "Kemal Refuses To Obey Pact", *The Washington Post*, 15 Mayıs 1920, s.1.

maden ve para aktarmasını yasakladıklarını söyledi. Ayrıca kendi sınırları içindeki işgalci memurların tutuklandığını ve bunun devam edeceğini, Türkiye'de yaşayan tüm Rum ve Ermenilerle diğer etnik grupların, Türk yasalarına uymaya zorunlu olduklarını, Büyük Millet Meclisi'nin meşru bir yönetim olduğunu dile getirdi.[519]

Birçok Bulgar'ın, Yunanlılara karşı savaşmak için Türklerin yanında yer aldı, şu anda Çanakkale'de 20.000 Türk askeri bulunmakta. Milliyetçiler, Çanakkale'nin Kumkale ilçesinde hâkimiyeti sağladı. Fransız birlikleri, 30 gün içinde Çukurova'yı boşaltarak tüm dikkatlerini Suriye üzerine çevirecekleri ile ilgili sinyaller veriyordu. Bu durum, Adana, Urfa ve Antep üzerindeki baskıyı azaltacaktı.[520] Aynı haber The New York Times gazetesinde "Bulgarlar Yunanlılara Direnmek İçin Türklere Katıldı" başlığı ile yer aldı.[521]

Mustafa Kemal, Padişah'a ve ordusuna başkaldırının askeri lideriydi ve her geçen gün daha da güçlenmekteydi. Gücünün kaynağı ise, keskin zekâsı, eğitimli Türklerin açık veya gizli desteği, Müslümanlara eski gurur dolu ve kesin zaferlerini hatırlatmasından geliyordu. Türkler, bu kader oyununda ellerindeki son kartı oynadığını biliyor, eğer başaramazlarsa Hilal'in kesin batışının gerçekleşeceğini ve kendi topraklarında kaybeden olarak yaşamak zorunda kalacaklarının farkındaydılar. Mustafa Kemal ve destekçileri, Padişah'a başkaldırdı ve hiçbir fetvaya inanmıyor. Mustafa Kemal'in gücünün bir diğer kaynağı ise tüm Türkleri İslami patriotism etrafında birleştirmesiydi. Tüm bunlara rağmen Türk köylüsü uzun yıllar süren savaşlardan yorgundu verdiği can kaybı da çok yüksekti. Ancak yine de Mustafa Kemal, fanatizm ruhu ve kalıtsal düşmanlıkları bir araya getirerek tüm Türkleri etrafında toplamayı başardı.[522]

Edirne'de ikamet eden Müslümanlar, Trakya'yı Yunanlılara karşı savunmak için bir araya geldi ve yaptıkları toplantı sonucunda Trakya'nın savunulmasına karar verildiler. Gelibolu'da ki Türkler de Trakya küle dönene ve son kişi kalana kadar savunulacağını ilan etti.[523] Mustafa Kemal'in liderliğindeki Milliyetçiler'in, Bergama'da Yunanlılara karşı elde ettikleri başarı, İstanbul'daki Türkler arasında büyük sevinçle karşılandı. İtilaf kuvvetlerinin,

---

[519] "Free Turkey Or Dead Turkey Is Hope Of Kemal", *Chicago Tribune*, 16 Mayıs 1920, s.4.
[520] "Bulgars Join Turks To Fight Against Greeks", *Chicago Tribune*, 22 Mayıs 1920, s.6.
[521] "Bulgars Join Turks To Resist Greeks", *The New York Times*, 22 Mayıs 1920, s.17.
[522] " Power Of Kemal Rival's Sultan's", *The New York Times*, 27 Mayıs 1920, s.17.
[523] "Prepare War On Thrace", *Chicago Tribune*, 29 Mayıs 1920, s.4.

Sansür Kurulu Direktörü, Milliyetçiler'in İstanbul ile bağlantısı olmadığını bundan dolayı Anadolu'dan gelen raporların güvenilirliğinin sorgulanması gerektiğini söyledi.[524]

2.2.3. Amerikan Basınında Türkiye Aleyhtarı Propaganda Faaliyetleri

Amerika'ya göç eden Ermeniler, Osmanlı Devleti yönetiminde yaşadıkları zulüm, işkence ve katliamlar ile ilgili yaptıkları kamuoyu çalışmalarıyla, Amerikan kamuoyunun, Türkler aleyhinde şekillenmesinde ciddi rol oynadı.[525] Konu ile ilgili gerçeklikten uzak ve abartılı birçok iddia ortaya atıldı. En dikkat çekici olduğunu düşündüğümüz haberlere yer vermeye çalıştık.

Misyoner Doktor Clarence D. Ussher'in An American Physician In Turkey kitabından alıntılanarak yapılan haberde, Almanların, Ermenilerin katledilmesinde Türklere yardım ve yataklık ettiği, bu duruma da bölgedeki Amerikalı sağlık çalışanlarının tanık olduğu yazıldı. Van, Türkiye'deki Ermenilerin kalbidir ve Van'daki hastaneler, okullar, kiliseler ve evler defalarca ve vahşi bir şekilde Türklerin saldırısına uğradı.[526]

Türkiye, katledilen Yunanlıların kanı ile kırmızı renge büründü. İstanbul 1453'de Türkler tarafından fethedildiğinden beri Yunan medeniyeti yok edildi ve çok kan döküldü. 1917'den itibaren de 200.000'in üzerinde Yunanlı, Türk Ordusu'nun baskısı altında soğuk, açlık ve salgın hastalığa yenik düştü. 1.500.000'den fazla Yunan nüfusu Trakya'dan, Asya'ya gönderildi. Türk devlet yetkilileri, Müslümanlığı seçmedikleri sürece hiçbir Hristiyan'ın Türkiye'de yaşamasına izin verilmeyeceğini açıkladı. Büyük şehirlerde yetim Yunan çocukları yiyecek bulabilmek için dileniyorlardı.[527] Türkiye'de yaşayan Yunanlılar 1453'den beri zulüm görüyor, 1917 yılının sonlarında da yaşları 15 ile 48 arasında değişen, 200.000'den fazla Yunanlı zorla Türk Ordusu'na alındı. Bu kişilerin binlercesi açlık ve salgın hastalıktan öldü. Bu habere kaynak olarak, Selanik'te Müslümanlar tarafından esir alınanların, Washington'daki Ermeni komitelerine çektikleri telgraflar gösterilmişti.[528]

---

524 "Kemal's Forces Beat Greeks At Bergama", *Chicago Tribune*, 2 Temmuz 1920, s.5.
525 N. Cevizliler, *a.g.m.*, s. 323.
526 "Says German Abetted Turks In Massacers", *Chicago Tribune*, 2 Şubat 1918, s.10.
527 "Turkey Is Red With Blood Of Slain Greek", *Chicago Tribune*, 12 Mayıs 1918, s.4.
528 "Say 200.000 Greeks Were Drafted Into Turk Army", *Chicago Tribune,* 9 Haziran 1918, s.6.

Türkler, 15.000 Ermeni'yi Bitlis dolaylarında katletti.[529] Savaş boyunca 3.000.000 insanı katlederek, 1.000.000 kişinin açlık ve kış şartları nedeni ile hayatını kaybetmesine neden oldular. Kutsal bölgelerde isyan çıkararak, Hristiyan mezarlıklarına saldırdılar.[530] Bakü'de ki savaşta ise 30.000'den fazla Ermeni hayatını kaybetti. Bakü, Oltu ve Ardahan'dan tahliye edilen Türk askerlerinin, tahliye sırasında 10.000 Ermeni'yi daha katlettiği ve yeni katliam hazırlıkları içinde olduğu iddia edildi.[531] Büyükelçi Morgenthau, Ermeni Amerikan Komitesi'nde grafikler kullanarak bir sunum yaptı. Türkler tarafından uygulanan vahşeti anlattı. Ermenilerin tarihleri boyunca acımasızca baskı altına alınan insanlar olduğunu, Hristiyan dünyasının, bu suçun cezasız kalmasını istemediğini, Türklerin bir takım numaralarla kendilerini temize çıkartamayacağını söyledi.[532] Türk vahşetini ve acımasızlıklarını tasvir etmek için manşetin yetersiz olduğu başlığı ile çıkan haberde, son 5 yıldır Ermenilerin katledildiği, bu düşmanlığın stratejik nedenleri olduğu, İstanbul'daki yöneticilerin 80.000 Ermeni'ye şehirden ayrılmaları için talimat verdiği yazıldı. 2000 Ermeni kadını Kürtler tarafından soyularak, mücevherleri alındı, vahşice öldürüldü sonra da bedenleri yakıldı. Yaşları 3 ile 10 arasında değişen 7000 Ermeni çocuğu açlık nedeni ile hayatını kaybetti.[533] Aynı haber bir diğer gazetede de "Türklerin Vahşeti Anlatılıyor" başlığı ile yer aldı.[534]

The Washington Post'ta, ABD'nin Ermenilere karşı olan tutumu ele alınmıştır. Buna göre, Ermenilerin yaşadığı zulüm ve acılar dünyanın her yerinde onlara karşı sempati uyandırsa da ABD, Türklere savaş ilan etmedi. Amerika dışındaki medeni ülkeler Türklerin katliam, zulüm ve işkencelerini önlemek için çaba harcıyor ve geride kalan kurbanlar için mücadele ediyordu. Bazılarının beklentisi, Amerika'nın tek başına Ermenilerin sorumluluğunu almasıydı ancak bu durum beraberinde birçok belirsizliği de getiriyordu. Lazlar, Kürtler, Araplar, Yezidiler ve Çerkezlerin de Ermenilerin bağımsız Ermenistan'ı

---

529 "Turks Massacre 15.000 Armenians", *Chicago Tribune*, 13 Kasım 1918, s.3.
530 "Butchers", *Chicago Tribune*, 6 Aralık 1918, s.4.
531 "10.000 Armenians Fell In Turkish Massacre", *The New York Times*, 8 Aralık 1918, s.6.
532 "Armenia Agony Pictured Here By Morgenthau", *Chicago Tribune*, 12 Aralık 1918, s.4.
533 "Headline Inadequate To Depict Alleged Turk Atrocities", *Chicago Tribune*, 3 Ocak 1919, s. 3.
534 "Tells Of Turk Atrocities", *The New York Times*, 3 Ocak 1919, s.4.

kurmak için talep ettiği sınırların içinde yaşamasından dolayı, Amerika Ermeniler konusunda temkinli olmalıydı.[535]

Ermeniler, Türkler tarafından sistemli olarak katledilmekteydi. Savaşta 3.000.000 Ermeni öldü, 1.000.000'nu ise soykırıma uğradı. Yüzbinlerce Ermeni'nin cansız bedeni Türk İmparatorluğu'nun her tarafına saçıldı. Ermeniler, büyükbaş hayvan sürüleri gibi zor şartlar ve işkenceler altında bir şehirden diğerine sürüldü. Ermeni din adamları, yok edilmek istendi, 44 piskopostan sadece 8 i hayatta kalmayı başardı. Ermenileri içinde bulundukları bu şartlardan sadece ABD kurtarabilirdi.[536] Alman Dışişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan dokümanlarda da, Türklerin, Ermenileri katlettiği ile ilgili ifadeler yer almakta, yaklaşık 1.850.000 Ermeni, Türklerin asimilasyon ve yok etme politikasının kurbanı oldu.[537] Türkler ve Tatarlar, Ermenilere karşı harekete geçerek, Amerika'nın gönderdiği yardım malzemelerinin Ermenilere ulaşmasını engellediler. Ermenilerin durumu gün geçtikçe kötüye gitmekteydi. Ermeniler için ek askeri koruma sağlanmazsa Türkler ve Tatarlar tarafından katledileceklerdi. Habere göre, yaşanacaklar 1915'deki kıyımdan çok daha kötü olacaktı.[538]

1915'de, Filistin, Çanakkale ve Kafkasya'da Osmanlı Orduları'nın lojistik destek güzergâhında yaşanan olaylar ve devlete karşı faaliyetlerde bulunan örgütlere destek veren Ermeniler zorunlu göçe tabii tutuldu. İç Anadolu ve Doğu Anadolu'dan cepheye uzak olan Şehr-i Zor (Irak'ın kuzeyindeki Kerkük şehri) ve Deyr-i Zor (Suriye'nin kuzeydoğusunda Fırat Nehri üzerindeki şehir) bölgesine kolaylıkla nakledilmeleri için tren ve ana yollar tercih edildi. Yaşam alanı değişecek olanlara yaklaşık bir hafta önceden haber verildiği konsolosluk raporlarında yer almıştır. 2000 kişilik gruplar halinde yola çıkan Ermenilerin güvenliğinin sağlanabilmesi için savaş ortamında, imkânlar ölçüsünde koruma verilmiştir.[539]

Alman General Liman Von Sanders, İngiliz savaş gemisi ile Venedik'e geldi. Osmanlı Devleti'nde, görev yaptığı süre boyunca Ermenilere karşı işlenen suçlardan dolayı yargılanacağı düşünülmekteydi.[540] Türkler, Ermenileri Müslüman olmaya zorladı, kabul

---

535 "Armenia's Plea", *The Washington Post*, 27 Nisan 1919, s.4.
536 "Reports Asia Minor Looking To America", *The New York Times*, 7 Haziran 1919, s.6.
537 "Hun Reveal Turks Crimes", *The Washington Post*, 30 Temmuz 1919, s.5.
538 "Turkish Army Moves To Destroy The Armenians", *The New York Times*, 31 Temmuz 1919, s.1.
539 Yusuf Halaçoğlu, *Ermenilerin Suriye'ye Nakli, Sürgün Mü, Soykırım Mı?,* Ankara Ticaret Odası Yayınları, Ankara, 2004, s.10.
540 "Hun General To Be Tried", *The Washington Post*, 31 Ağustos 1919, s.6.

etmeyenler ise katledilmekten kurtulamadı. Açlık ve salgın hastalıklar da Ermenilere zor günler yaşattı. Ermenilerin sürgün edilmeleri, sadece İslam'ı kabul etmeleri halinde durdurulabildi. Ermeni kadınları, Müslüman erkeklerle evlenmeye zorlandı. Türkler ikiyüzlü ve zalim bir millet olduğunu kanıtladı.[541] Mustafa Kemal kontrolündeki Türk ve Kürtler, 7000 Ermeni'yi katletti. Küçük bir Fransız birliği, Ermenilere yardımcı oldu. Şeytani planlar ve entrikalardan gözleri kör olmuş Türkler, bu zayıf ve güçsüz insanlar arasında kıyım yaptı.[542] Çukurova'daki Ermenilerin katledilmelerinin faturası Türklere ağır olacak ve yapılacak olan barış antlaşması ile bunun bedelini ödeyeceklerdi.[543] Ermeni katliamlarından dolayı Türklere sert bir uyarı bildirisi gönderildi, şu an için İstanbul'da kalmasına izin verilen Sultan, katliamlar devam ettiği takdirde başka bir yere sürgüne gönderilebilirdi. Hristiyanlara karşı yaptıkları saldırılar, Türklere pahalıya mal olacak, yaşamalarına izin verilen toprakları da bu nedenle kaybedeceklerdi.[544]

Ermeni sorunun iç ve dış siyasette yoğun bir şekilde yer aldığı günlerde, Hükümet yerel yöneticilere, Ermenilerle ilgili durumun bildirilmesi için talimat verdi. İlk yanıtlar Erzurum, Elazığ, Trabzon valiliği ile Samsun ve Balıkesir'deki yöneticilerden geldi. Ermenilere karşı bir hareket olmadığı bilgisi ile Hükümet, Ermenilere kötü davranılmadığını açıkladı. Diğer illerden de benzer yanıtlar geldi. Mustafa Kemal Paşa da, İstanbul'daki İtilaf Devletleri Komiserliklerine ve ABD Komiseri Amiral Bristol'e gönderdiği yazıda, Anadolu'da Ermeni katliamı yapıldığına dair propagandayı yalanladı ve iddia edilen durumu incelemek için uluslararası bir heyet kurulmasını önerdi.[545]

Ermenilerin katledildiği ve bu yüzden nüfuslarının azaldığı Türk yetkililer tarafından kabul edilmedi, basının bu konuda söylentilere dayalı haber yaptığı, ne Maraş, ne Çukurova, ne de Anadolu'nun herhangi bir yerinde Türklerin Ermenileri katletmesinin söz konusu olmadığı ve yapılan haberlerin gerçeği yansıtmadığı açıklandı.[546]

Amerikan misyonerlerinin verdikleri raporların kaynak olarak gösterildiği haberde, Çukurova Bölgesi'nde, Türklerin, Fransız Garnizonlarını bombardımana tuttuğu, hangi

---

[541] "Order Armenians Made Moslems", *The New York Times*, 4 Ocak 1920, s.1.
[542] "Massacre Of 7000 APlea For Relief", *The Washington Post*, 18 Şubat 1920, s.9.
[543] "Peace Pill For Europe's "Sick Man" Is Bitter", *Chicago Tribune*, 7 Mart 1920, s.3.
[544] "Drastic Demands Made On Turkey By Allied Council", *The New York Times*, 7 Mart 1920, s.1.
[545] Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü C.II,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1994, s. 407-414.
[546] "Turkey Denies New Massacres In Armenian", *Chicago Tribune*, 8 Mart 1920, s.2.

milletten olduğunun herhangi bir önemi olmadan çok sayıda Hristiyan'ın katledildiği, Maraş, Antep, Urfa, Mardin, Diyarbakır ve diğer bölge şehirlerinde, Hristiyanların çok büyük tehdit ve tehlike altında olduğu yazıldı. Türk ve Fransız çatışmalarında 10.000'den fazla Ermeni öldürüldü ve Maraş'ta Ermeni katliamı sistemli bir şekilde devam etmekteydi.[547]

Amiral Bristol raporunda, Çukurova bölgesinde, Fransızların Ermenilere, Fransız askeri üniforması giydirerek, silah temin ettiğini yazdı. Ermeniler bu sayede Türk kasabalarına saldırarak, Türkleri öldürdü. Türklerin de karşılık vermesi sonucu çatışmalar ve kayıplar oldu.[548] Bölgedeki Fransız yetkililer, Çukurova'da Ermenilerin kullanılmasının hata olduğunu çünkü Ermenilerin önce Türkleri taciz ederek olay çıkardığı sonrasında ise ilk çarpışmada kaçarak, Türklerle Fransızları karşı karşıya bıraktığını açıkladı.[549] Türk kaynaklarındaki bu açıklamalara rağmen Amerikan basınında aynı iddialar sürekli tekrarlanmaktadır.

Maraş'ta 10.000 ile 12.000 Ermeni'nin katledilmesi, Türklerin kana susamış vahşiler gibi davrandığının kanıtıydı. Fransızların Maraş'ta, Türk bayrağı yerine kendi bayraklarını çektikleri andan itibaren Türkler, öfke ile Fransız bayrağını yırttı ve çatışmalar başladı. Çatışmalar sırasında Fransızlar siyahi askerleri ile beraber çekilmeye zorlanırken, Ermeniler kesilerek öldürüldü. Türkler, kadın ve çocukların katledilmesine seyirci kaldı. Yeni Ermenistan Devleti'nin etrafı düşmanlarla sarılıdı idi. Kuzeyde Trabzon'a kadar uzanan dar alanda Ermenilerden nefret eden Lazistan halkı, güneyde Gürcistan ve Ermenilerin acısı karşısında tek bir gözyaşı dökmeyen Azeri köylüleri ile geri kalan tüm sınır boyunca da Türkler vardı. Tüm bunlara rağmen Ermeniler bağımsızlıkları için savaşmaya hazır bir kahraman olarak görülmektedir. Bu arada Ermenilerin ellerine düşen hiçbir Türk'e merhamet etmeyecekleri de vurgulanmaktadır.[550]

---

[547] "From Storm Center Of Turkish Massacres", *Chicago Tribune*, 11 Mart 1920, s.3.
[548] Hikmet Öksüz, "Milli Mücadele Döneminde ABD Yüksek Komiseri Amiral Bristol'un Günlük ve Raporlarında Ermeniler 1919-1922", *I. Uluslararası Türk – Ermeni İlişkileri ve Büyük Göçler Sempozyumu, 2-4 Mayıs 2012,* Atatürk Üniversitesi Türk – Ermeni İlişkileri Araştırma Merkezi Yayınları, (2014), s. 578.
[549] Ulvi Keser, "Milli Mücadele'de Ermeni Doğu Lejyonu; Kıbrıs ve Çukuova'daki Faaliyetleri", *Büyük Taarruz'un 90. Yılında Ululslararası Milli Mücadele Ve Zafer Yolu Sempozyumu, 02-04 Ekim 2012, C.I, Uşak,* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, (2014), s. 541.
[550] "Armenians' Deadly Peril", *The New York Times*, 27 Mayıs 1920, s.17.

Cinayetler ve sürgünler alt başlığı ile çıkan haber, Yunan Elçiliği açıklaması kaynak gösterilerek yapılmış ve süregelen savaş nedeni ile Türklerin toplamda 700.000 Rum'u katlettiği, sürgüne gönderdiği, açlık ve hastalık nedeniyle ölüme terk ettiği yazılmıştı. İstanbul'dan Samsun'a kadar olan bölgede Türklerin yaşattığı vahşette, Osman Ağa[551] önemli bir etkiye sahipti.[552]

İtilaf Devletleri'nin savaş süresince Türklerin en büyük suçu olarak niteledikleri, Rum ve Ermeni azınlığın içinde bulunduğu durum ve şartlar, haksız ve adaletsiz barış şartlarının dayatılması için çok etkili bir propaganda malzemesi olmuştur.[553]

Katliam haberleri, özellikle Sakarya Muharebesi'nin ardından Büyük Taarruza kadar yoğun bir şekilde basında yer almıştı. Yapılan haberlerin, bu konu başlığı altında tezimize aldığımız haberler ile çok ciddi benzerlikleri olduğunu söyleyebiliriz. Benzer haberlerin tekrarı ile konuyu kısır bir tartışma haline getirmemek için söz konusu haberlere yer vermedik. Ancak paragrafın başında belirttiğimiz sürecin sonunda Mustafa Kemal Paşa'nın net ve kesin ifadelerinin yazılı olduğu haberi tezimize almayı uygun gördük.

Tehcirden 6 yıl sonra Şubat 1921'de Amerikalı gazeteci Clarence K. Streit Philadelphia'da çıkan Public Ledger gazetesinde yayınlanmak üzere Mustafa Kemal Paşa'ya yazılı olarak sözü edilen Ermeni katliamı ve tehcir hakkında, Ankara Hükümeti'nin ne düşündüğünü sordu. Mustafa Kemal Paşa da soruya yazılı olarak verdiği cevapta, bu durumun düşmanca ithamlarda bulunanların, abartıları olduğunu, 1915'de Rus Çarlığı'na hizmet eden Taşnak Ermeni Komitesi'nin, Türk askerlerinin gerisinde bulunan Ermeni halkı isyana sevk ettiğini ifade etti. Rus Ordusu'nun taarruzuna karşı Türk Ordusu'nun iki ateş arasında kaldığını Türklerin ikmal ve yaralı konvoylarının Ermenilerin saldırısına uğradığını, Türk köylerinin güvenliğinin tehdit altında olduğunu, eli silah tutan bütün Ermenilerin çetelere katıldığını belirtti. Tüm dünyanın, İngiltere'nin barış zamanında İrlanda'ya yaptıklarına sessiz

---

[551] Osman Ağa (1883 – 2 Nisan 1923), Milli Mücadele'ye ilk katılan kişilerden biridir. 1912'de balkan savaşı başladığına ticaret ile uğraşan Osman Ağa'nın, babası askerlik bedelini ödemesine rağmen O gönüllü birlik oluşturarak savaşa katılmıştır. Milli Mücadele sırasındaki tüm faaliyetleri ile Mustafa Kemal Paşa'nın takipçisi olarak yanında yer almıştır. Giresun ve çevresinde örgütlenmiş Pontusçu Rumlar ile mücadele etmiştir. Otoriter davranışları zaman zaman yerel yöneticiler tarafından eleştirilmişse de Milli Mücadele'nin önemli kahramanlarından biri olarak tarihteki yerini almıştır. Süleyman Beyoğlu, *Milli Mücadele Kahramanı Giresunlu Osman Ağa, Bengi Yayınları,* İstanbul, 2009, s.18-29.

[552] "700.000 Greeks Victims Of Turks", *The New York Times,* 10 Temmuz 1921, s.4.

[553] S. Akşin, *a.g.e.*, s.17.

kalarak, Ermeni tehciri için Türk Hükümeti'ni aldığı haklı ve mecburi karardan dolayı, itham etmesinin söz konusu dahi olamayacağının altını çizdi. Ayrıca tüm iftiralara rağmen, tehcir edilenlerin hayatta olduğunu ve eğer İtilaf Devletleri, Türkleri savaşmak zorunda bırakmasalardı, Ermenilerin de evlerine dönmüş olacağını söyledi.[554]

Mustafa Kemal Paşa, 21 Haziran 1922 tarihinde İzmit'te yaptığı bir açıklama ile de Rum ve Ermeni katliamlarını araştırmak üzere Türkiye'ye gelmek isteyen heyetlerin temsilcilerinin, Anadolu'ya girmesine izin verilmeyeceğini çünkü düşman ülke heyetlerinin varacağı sonucun kaçınılmaz şekilde önyargılı olacağını söyledi. İtilaf Devletleri'nin bu talebini yadırgadığını, dost bir ülkeden gelse bile dünyadaki hiçbir hükümetin, böylesine adaletsiz bir teklifi kabul etmesinin beklenemeyeceğini de vurguladı.[555]

Amerikan basınında Türkler hakkında çıkan asılsız ve gerçek üstü iddialarla dolu haberler neticesinde kamuoyunda oluşan negatif algı misyonerlerin sözlü ya da yazılı olarak aktardıkları bilgiler, Ermeni ve Rum lobi faaliyetleri ile iyice artmıştı. Haberlerin büyük kısmı Türkleri hiç tanımayan, haber kaynağını ve doğruluğunu sorgulamayan gazeteciler tarafından yapılıyordu. Yapılan kara propagandaya karşı ne Türkleri yakından tanıyan ve Türkiye'de yaşamış bazı Amerikalı yetkililerin ne de resmi Türk makamlarının gerçekleri dile getirmek için sarf ettikleri gayretin hiçbir olumlu etkisi olmamıştı.

2.3. Sevr Antlaşması Dönemi

Sevr Antlaşması imzalanana kadar Osmanlı Devleti'nin ne şekilde paylaştırılacağı ile ilgili farklı birçok haber basında yer aldı. Bu haberlerden önemli görülenler bu başlık altında değerlendirilmiştir. Stratejik olarak önemi büyük olan Boğazlar, uluslararası denetim altına alınacak, Türklerin, sorun çıkartmadıkları ve kurallara uydukları sürece İstanbul ve çevresinde kalmalarına izin verilecekti.[556] Yapılacak olan Türkiye Antlaşması'nda Yunanistan'ın İzmir'de kalması ve Trakya'ya hâkim olması kabul edilecekti. Söz konusu bölgelerdeki, tüm finans kaynakları üzerinde hak sahibi olacaktı. Çukurova, Fransız kontrolünde tutulacak,

---

[554] B. N. Şimşir, *a.g.e.,* s. 28.
[555] "Kemal Pasha Puts His Veto On The Atrocities Inquiry", *The New York Times,* 21 Haziran 1922, s.1.
[556] "Division Of Turkey", *Chicago Tribune*, 19 Şubat 1920, s.2.

Türkler İstanbul'da kalacak ama yapılacak her türlü düzenlemeye uymaları zorunlu hale getirilecekti. Ayrıca Boğazlar da uluslararası bir heyet tarafından yönetilecekti.[557]

Llyod George, Avam Kamarası'na, Türk barış antlaşması taslağının şartlarını açıklayarak, uzun ve zor bir sürecin ardından, İtilaf Devletleri'nin karara vardığını söyledi. Sultan İstanbul'da kalmaya devam etse de Boğazlar'ın serbesliliği sağlanacak, Türk olmayan tüm topluluklar, Osmanlı baskısından kurtarılacak, çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu bölgelerde de, iki farklı kısıtlama ile Türklerin kendi kendilerini yönetmelerine izin verilecekti. Bu kısıtlamalardan ilki, söz konusu bölgede yaşayan azınlıkların, Türkler tarafından ezilmemeleri için inzibat kuvveti bulundurulacaktı. Diğer kısıtlama ise Türkler, yaşamaları uygun görülen bölgelerde çoğunlukta olsalar bile kendilerinden önce uygarlıkların beşiği olan Ege ve Akdeniz topraklarından yararlanma hakkına sahip olmayacaktı. Ayrıca Llyod George, antlaşma şartların en koyu Türk düşmanını bile memnun edecek kadar korkunç olduğunu, Türkler için imparatorluklarının yarısını kaybetmelerinin, ordusuna el konulmasının ve başkentinde başka ülkelerin bayraklarının dalgalanıyor olmasının, yeterli bir ceza olduğu söyledi.[558] Llyod George'un, en insafsız yargıcı dahi mutlu edecek, tanımlaması ile nitelendirdiği antlaşmanın maddelerine göre, Türkler 30.000.000'luk nüfusunun, 24.000.000'nunu ve Anadolu'da kendilerine bırakılan küçük bir bölge dışında tüm topraklarını kaybedeceklerdi. Donanmaları dağıtılacak ve hiç kimseyi rahatsız etmeyecek miktarda sadece kara kuvvetleri kalacaktı. Türk Devleti, gölge bir devlet haline gelecekti.[559]

Antlaşmanın, 22 Mart'ta Türk delegasyonuna deklare edileceği düşünülüyordu ve bu antlaşma ile Türk Ordusu gücünü tamamen yitirecekti. Amerika'nın ise hali hazırda Türk karasularında olan altı tane denizaltı muhribinden ikisi Karadeniz'deydi.[560] Paul William tarafından yapılan haber, İngilizlerin, Milliyetçi Türk Ordusu ile savaşmaya başladığı, başlığı ile çıktı. İngiliz birlikleri, Milliyetçilerin önemli operasyon merkezlerinden olan İzmit'i işgal etmeye başladı, söz konusu bölge Milliyetçiler'in kalesi konumundaydı. İzmit ile Eskişehir yolu bağlantısı kesildi. Ayrıca bazı milliyetçi liderler Malta'ya sürgün edildi, Antep ve

---

557 "Greece Victor In Turk Treaty", *Chicago Tribüne*, 27 Şubat 1920, s.2.
558 "Defends Terms Of Turkish Treaty", *The New York Times*, 27 Şubat 1920, s.3.
559 "Treaty Will Leave Turkey A Shadow", *The New York Times*, 3 Mart 1920, s.1.
560 "Turkey's Treaty Ready March 22", *The New York Times*, 4 Mart 1920, s.1.

Maraş'ta Ermenilerin katledildiği ile ilgili raporlar hazırlanıyordu.[561] İngiltere ve Fransa, Boğazlar bölgesinde uzun süreli kontrol ve hâkimiyet sağlamak için İstanbul'un ardından İzmit'i işgal etti. İzmit Fransızlar tarafından işgal edilirken, İngilizler de Adapazarı'nda istasyon ve demiryolu hattını kontrol altına aldı.[562]

Başkan Wilson'un, İtilaf Devletlerince, Türklerin mutlaka Avrupa'dan çıkarılmaları gerektiğini söylemesi Türkler üzerinde şok etkisi yaptı. Başkan, Yunanlıların İzmir bölgesinde geniş bir alana sahip olmasına istemiyordu. Edirne'nin ise Bulgaristan'a verilmesinde oldukça ısracıydı. İtalya ve Fransa, Türklerin İstanbul'da kalmasını savunmalarından dolayı yerel basında sempati kazandı. İstanbul, Atlantik Okyanusu ayırmışçasına, Asya Kıtası'ndan tamamen izole edildi. Boğaziçi ile iç kesimlerin irtibatı İngiliz Müfrezeleri tarafından kesildi, Bilecik'in güneyindeki köprü yakıldı. Mustafa Kemal Paşa, Ankara'da her bir vilayetten beş temsilcinin katılımı ile gerçekleşecek bir kongre çağrısı yaptı. Genel seferberlik emri vererek tüm askeri mühimmatın, Anadolu'ya gönderilmesini istedi. Kesin ifadelerle Sultan'ın otoritesini tanımadığı dile getirdi ve verdiği emirle Sivas, Tokat, Samsun ve birçok şehirde savunma hazırlıklarının hızla devam etmesini sağladı.[563]

Başkan Wilson'un yaptığı açıklamalar nisan ayı başında yerel basında yer almış ve çok olumsuz karşılanmıştı. Türk basını, Wilson'un açıklamalarının daha önce yayınlamış olduğu ilkelerin 12. maddesi ile çelişkili olduğunu, bu söylem değişikliği ve tutumun Amerika'da Türkler aleyhine yapılan olumsuz propagandadan kaynaklandığını yazdı.[564]

İtilaf Devletleri, Türkiye'yi bölmeye karar verdi. Yunanistan, Anadolu'ya ordu göndermeye hazırdı. Ancak Yunanlıların yoğun bir Türk direnişi ile karşılaşma ihtimali çok yüksekti. Türkler, İstanbul ve Çanakkale'yi ellerinde tutsalar dahi ciddi bir nüfus kaybı ile karşı karşıya idi. Sadece 9 milyon Osmanlı vatandaşı kalmıştı, bunun da 2 milyonu Hristiyanlardan oluşmaktaydı. Geriye kalan küçük Türkiye, İtilaf Devletleri'nin sürekli

---

561 "Bristish Start War On Turks' National Army", *Chicago Tribune*, 27 Mart 1920, s.2.

562 Osman Akandere, "İngilizlerin Ve Damat Ferit Paşa Hükümet'itinin İzmit Ve Çevresini Kontrolleri Altında Tutma Çabaları Çerçevesinde Ahmet Anzavur'un Bölgedeki Faaliyetleri", *Uluslararası Çoban Mustafa Paşa Ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu IV*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları, (2018), s.1069.

563 "Turks Are Shocked By Wilson's Note", *The New York Times*, 4 Nisan 1920, s.14.

564 İzzet Öztoprak, *Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s. 111-112.

denetimi altında olacaktı. Maliye, ticaret, ordu ve azınlıkların hakları konularında yetki ve kontrol Türklerde olmayacaktı. Habere göre, bu sayede de kötü yönetildiğinde insanlık için son derece zararlı olan Türk ırkı, dünyada hiçbir ülke için tehlike oluşturmayacaktı.[565]

Türklerle yapılacak barış antlaşmasını görüşmek üzere San Remo'da toplanacak konferansa, İtalya, İngiltere ve Fransa başbakanları ve dışişleri bakanları katılacaktı. Katılan ülke temsilcileri kendi aralarında toplantı yaparak, Amerika'nın konferansa katılmamasının herhangi bir boşluk ya da haksız tutuma yol açmayacağını açıkladı. Konferansın ilk toplantıda Türkiye sorunu ile ilgili ortak bir fikre ulaşması beklenmiyordu ama hiç değilse görüşmelerin başlamış olması dahi önemliydi. Görüşmeler, Boğazlar, İstanbul, Trakya sınırı, Ermeni sorunu ve Yunanistan'ın İzmir'deki durumu konularında yoğunlaştı.[566]

Türklerle yapılacak olan antlaşmada asıl sorun antlaşmayı İstanbul Hükümeti'ne kabul ettirmek değil, Padişah'ın söz geçiremediği Mustafa Kemal Paşa'nın emrinde olan Trakya ve Anadolu'daki Milliyetçiler'e onaylatmaktı.[567] 20 Nisan'da yer alan haberde, antlaşmayı Milliyetçiler'e kabul ettirmenin çok zor olacağı tahmini doğru çıkmıştı. Büyük Millet Meclisi, Sevr Antlaşması taslağına karşı tepkisini, 7 Haziran 1920'de çıkardığı bir kanunla göstermişti. Kanuna göre, 16 Mart 1920'den itibaren İstanbul Hükümeti tarafından imzalanmış ya da imzalanacak hiçbir antlaşma kabul edilmeyecek ve geçersiz sayılacaktı.[568]

San Remo Konferansı'nda, Başkan Wilson'un, Türklerin Avrupa'dan uzaklaştırılması hakkındaki önerisi kabul edilmedi. İtilaf kuvvetlerinin ortak kararı ile ABD, Türkiye mandasını kabul etmemesinin sonucu olarak Avrupa sorunlarının dışında tutulmak istendi. Türklerle yapılacak antlaşmanın genel hatları belirlendi, ancak bazı maddelerde değişiklik yapılacağı için tümü henüz açıklanmadı. İngiltere, Fransa ve İtalya arasında yapılan bir başka toplantıda, Türk antlaşmasının finansal kısmı görüşüldü. Çanakkale Boğazı'nın uluslararası bir konuma getirilmesine, İtilaf kuvvetleri'nin İstanbul'da kalmaya devam etmesine karar verildi. Tüm Türk toprakları, İtilaf kuvvetleri tarafından yönetilmek isteniyordu. Osmanlı borçları İngiltere, Fransa ve İtalya'dan oluşan bir komisyon tarafından idare edilecek,

[565] "Allies May Decide To Spare Turkey", *The New York Times*, 18 Nisan 1920, s.2.
[566] "U.S Not At Council", *The Washington Post,* 19 Nisan 1920, s.1.
[567] "Turkish Partition Opposed In Paris", *The New York Times*, 20 Nisan 1920, s.3.
[568] Mustafa Budak, "Sevr Taslağına Karşı İstanbul ve Ankara Hükümetlerinin Tavrı", *Kuruluşunun 90. Yılında Türkiye Cumhuriyeti Uluslararası Sempozyumu 23-25 Ekim 2013,* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, (2016), s.93.

bağımsız Ermenistan kurulacak, ordu küçültülerek kontrol altında tutulacaktı.[569] "3 Büyükler" Türk antlaşmasının taslağını gece yarısına kadar bitirmeyi hedeflediklerini açıkladılar. 5 Mayıs'ta da Paris'te, Türk Delegasyonu'na antlaşma metninin verilmesi kararı alındı. Ermenistan'a özerklik verilmesi kararlaştırıldı ancak "3 Büyükler" olarak adlandırılan ülkelerden hiç biri Ermenistan mandasını almaya sıcak bakmıyordu. Türkiye'nin kuzey kıyıları ile ilgili henüz herhangi bir karara varılamadı.[570] Konferansta, Türk topraklarındaki İtilaf Devletler'i askerlerinin sayısının 200.000 olduğu ve gerekirse sayının daha da artırılacağı, ülkenin bölgelere ayrılarak yönetileceği eğer Türkler bu kararlara direnecek olursa da Yunan Ordusu'nun güçlendirilerek, Anadolu'da ilerlemesinin sağlanacağı açıklandı. Kürtlerin ise barış antlaşmasını takip eden iki yıl içinde Türklerden ayrılacağı ister bağımsız devletlerini kurabilecekleri, ister Türkiye'nin özerk bir bölgesi olarak kalabileceklerine karar verildi.[571]

Türkiye ile yapılacak olan antlaşma taslağı hazır ancak Türklere onaylatılması sırasında sorunlar yaşanabilirdi. Antlaşma şartlarının, Türklere zor kullanılmadan onaylatılamayacağı herkes tarafından biliniyordu. Bundan dolayı, İtilaf kuvvetleri askerleri Padişah'ın kapısında bekliyordu. İngiliz subayları, Padişah'a, Milliyetçiler'e nasıl davranması gerektiği ile ilgili kuralları dikte ediyor ancak Mustafa Kemal, tüm bunlara aldırmayarak kafasına göre davranıyordu. Milliyetçiler, yapılacak antlaşma gereğince bağımsız Ermenistan'a dahil olacak toprakları, işgal etme gayretinde içindeydi, antlaşmanın uygulanabilmesi için her şeyden önce Milliyetçiler'in kontrol altına alınması gerekiyordu.[572]

İtilaf güçleri, Türk İmparatorluğu'nun yeni yerleşkesini belirlemek için diplomatik görüşmeler yapıyordu ancak ortak bir noktada anlaşamadıkları için süreç uzadı. Yapılacak olan antlaşma, Türkler tarafından özgürlük ve egemenliklerinden vazgeçmek olarak anlaşılabilirdi. Türk yönetimi altındaki topraklar, Mezopotamya, Suriye, Çukurova, Ermenistan, Filistin, Azerbaycan ve Gürcistan olarak ayrılacak ve her birine politik ve ekonomik olarak bağımsızlık verilebilecekti. Türkler, yapılacak olan antlaşmayı kabul etmeleri için baskı altına alınacaktı. Türkiye'de bulunan İtilaf askerinin artırılabileceği

---

569 "U.S Views Rejected", *The Washington Post*, 20 Nisan 1920, s.1.
570 "Big 3 Ignore Wilson's Note To Oust Sultan", *Chicago Tribune,* 20 Nisan 1920, s.1.
571 "Treaty In Turkey", *The Washington Post,* 22 Nisan 1920, s.1.
572 "Allies Are Ready To Compel Turks To Accept Treaty", *The New York Times,* 22 Nisan 1920, s.1.

değerlendirmesi yapılsa da şimdilik bunun gerekli olmadığı asker ihtiyacının, Yunanlıların Ege'deki kuvvetleri ve yeni takviye birlikleri ile sağlanabileceği değerlendirmesi yapıldı. Böylece Türklerin, İtilaf kuvvetlerine daha kolay itaat edecekleri düşünülüyordu.[573] San Remo'da hazırlanan antlaşma, Türkler tarafından asla kabul edilmeyerek çok daha korkunç bir savaşa neden olabilirdi. Tüm İslam dünyası, gözlerini İstanbul'a çevirdi, İtilaf kuvvetleri'nin yapacağı herhangi bir hamlenin din savaşına dönüşme ihtimali söz konusuydu. Venizelos'un, Türk düşmanlığı ve politikası, Llyod George tarafından yönetiliyordu, amacı güçlü bir Yunanistan yaratarak diğer ülkelerin tüm hakları üzerinde söz sahibi olmaktı. Türkiye, sınırları değişmeden özerk devletlerin oluşturulduğu bir antlaşmayı kabul edebilirdi.[574] İtalya Başbakanı Francesco Saverio Nitti, Anadolu'da çıkacak bir savaşa İtalya'nın tek başına ne asker göndereceği ne de finansal yükünü üstleneceği bir durumu kabul etmeyeceğini söyledi çünkü Türklerin imzalamak zorunda bırakıldıkları barış antlaşmasının Anadolu'da bir direnişe neden olacağını düşünüyordu. Ayrıca Ermenistan bağımsız bir devlet haline getirilecekti çünkü ABD dahil hiçbir ülke Ermenistan'ın mandasını kabul etmedi.[575]

Osmanlı Hükümeti, Dışişleri Bakanı Tevfik Paşa, başkanlığında bir heyeti barış görüşmeleri yapmak üzere Paris'e gönderdi. Ancak heyet İtilaf Devletleri tarafından dayatılan maddelere itiraz ederek, antlaşma taslağının hafifletilmesini istedi. İzmir ve Trakya'nın Yunanlılara verilecek olması, Türkler arasında çok ciddi huzursuzluk ve rahatsızlığına neden oldu, İstanbul Hükümeti antlaşmayı imzalasa dahi Milliyetçiler'in, antlaşma şartlarını kabul etmeyerek mücadeleye devam edecekleri biliniyordu. İtilaf Devletleri, Milliyetçiler'i etkisiz hale getirebilmek için Anadolu'da bulunan askeri gücünü takviye etmeliydi. İstanbul ve çevresindeki 50 bin İngiliz askeri ancak bulundukları bölgeyi kontrol edebiliyordu. İzmir'de 100.000, Trakya ve Anadolu için de hazır bekletilen diğer 100.000 Yunan askerine karşılık, Mustafa Kemal Paşa'nın 50 ile 200 bin arasında değişen askeri gücü bulunuyordu. İstanbul'da basına çok ciddi sansür uygulanmasına rağmen gazeteler, San Remo Konferansı'nın sonuçları ile ilgili karamsar haberler yapıyorlardı. Trakya ve İzmir'in kaybedilmesini kabullenmiyorlar ve bunun tekrar görüşülmesini umut ediliyorlardı. İstanbul'daki Türkler, İzmir ve Trakya için

---

[573] "Big 3 Unable To Act As Unit In Asia Minor", *Chicago Tribune*, 22 Nisan 1920, s.1.
[574] "Turks Will Plunge World Into War", *The Washington Post*, 23 Nisan 1920, s.1.
[575] "Nitti Warns Of War", *The Washington Post*, 24 Nisan 1920, s.1.

duydukları hassasiyeti Çukurova ve Suriye için hissetmiyorlardı. Onlar için Avrupa'daki toprakları çok daha önemli idi. İstanbul'da bulunan 13.000 civarındaki Türk subayından sadece 7.000'i işgale razı gibi görünüyordu. Çok ağır cezası olmasına rağmen diğerleri, İtilaf güçlerine itaat etmiyordu. Mustafa Kemal Paşa, Ermenistan, Çukurova ve Marmara Kıyıları olmak üzere 3 cephede savaştıklarını geçici bir süre için de Aydın bölgesinde sessiz kalmak zorunda olduklarını dile getirdi. İtalyanlarla Türkler arasında başlayan yakınlaşma ve iyi ilişkilerin neticesinde, İtalyanlar, Türklere cephane yardımı yapmaya başladı.[576]

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından İtalya üç yönlü bir politika izledi. İlk olarak, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra İstanbul'a yüksek komiser olarak atadığı Carlo Sforza aracılığı ile hem müttefikleriyle hem de Osmanlı Devleti ile olan diplomatik ilişkilerini yürütmeyi planladı. İkinci olarak, Paris Barış Konferansı'nda haklarını garanti altına alacak bir antlaşmanın imzalanmasını sağlamak istedi ve imzalanan gizli antlaşmalarla kendisine vaadedilen bölgelerin işgali için gerekli hazırlıkları yapmayı amaçladı. Carlo Sforza, İtalya'nın Türkiye'ye karşı izlemesi gereken politikayı, Türkiye ile ilgili siyaseti şekillendiren Avrupalı diğer diplomatlara kıyasla, daha gerçekçi bir bakış açısı ile değerlendirmişti. Sforza'ya göre, İtalya, Türkiye'nin tamamına gelişen endüstrisi için pazar olarak bakmalı bunun için de her iki tarafı da memnun edecek bir barış antlaşması imzalanması yönünde tavır almalıydı. Ayrıca Türklerle iyi ilişkiler kurmanın, İtalya için elde edilmesi mümkün olan tüm menfaatlerin en güveniliri ve kazançlısı olacağını da özellikle belirtti. Paris Barış Konferansı'nda, İzmir konusunda, müttefiklerinden beklediği desteği göremeyen İtalya, kendisine haksızlık yapıldığına kanaat getirdi. İngiltere'nin Akdeniz'de güçlü bir İtalya yerine zayıf bir Yunanistan'ı tercih etmesi, Amerika'nın da İngiltere'yi destekleyen bir duruş sergilemesi sonucunda Yunanistan ile girdiği İzmir mücadelesini kaybetti. Bu durum İtalya'nın Türkiye politikasının, İtilaf Devletleri'nden bağımsız bir hale gelmesi sonucunu ortaya çıkarttı.[577] İtalya işgal ettiği Güneybatı Anadolu'da zulüm ve baskı odaklı bir politika izlemedi. Halkla iyi ilişkiler kurmak için çaba gösterdi ve İtalyan endüstrisi için önemli avantajlar sağlayabilecek işgal bölgesini, yarı sömürge haline getirmeyi amaçladı. İstanbul'daki Yüksek Komiser Carlo Sforza, İtalyan birliklerine, halka iyi davranmalarını

---

[576] "Turkey Delegates Start For Paris", *The New York Times*, 2 Mayıs 1920, s.63.

[577] Mevlüt Çelebi, "Milli Mücadele Döneminde Türk – İtalyan İlişkileri", *90. Yılında Milli Mücadele Sempozyumları, 4 Mayıs – 4-5 Haziran 2009*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, (2011), 172-173.

özellikle tavsiye etti. Bu yaklaşım neticesinde yerel yöneticiler ve halk işgale karşı direniş göstermedi. Hatta İtalyan Dışişleri Bakanı Tittoni, General Elia'ya 24 Ekim 1919'da gönderdiği telgrafta, Mustafa Kemal ve çeteleri ile çatışmaya girilmemesi emretti. İtalyanlar, bulundukları bölgelerde Kuvay-ı Milliye birliklerine hiçbir şekilde müdahale etmedi. Hatta Milliyetçiler'in, işgalleri altındaki Antalya ve Fethiye limanlarını kullanmalarını görmezden geldi. Ankara Hükümeti'ne bağlı dernek ve kuruluşların çalışmalarına da karşı çıkmadı.[578]

Batı Anadolu'da hem Yunanlıların hem de İtalyanların aynı anda bulunması yerel halkın İtalya'ya olan bakış açısını olumlu yönde etkiledi. Yunan işgalinin sertliği karşısında halka iyi davranan İtalyanlar, halkın gözünde, eğer bağımsız olamayacaklarsa, tercih edilebilir konuma geldi. İtalyanların, Milli Mücadeleye bakış açıları da diğer İtilaf Devletleri'nden farklıydı. İtalyan belgelerinde Milli Mücadele; Milliyetçi Hareket, Mustafa Kemal Hareketi, Milliyetçi Direniş ya da Milli Hareket olarak adlandırılmıştı. İtalyan yetkililerin Milli Mücadele ile ilgili tespiti, İzmir'in işgalinin Türklerin vatanlarını savunma içgüdüsü ile hareket etmelerine neden olduğu yönündeydi. Bundan dolayı da İtalya'da, Türklerin savaşı İzmir'in Yunanistan tarafından işgaline tepki olarak görüldü. Oluşan tepkinin İstanbul Hükümeti'nden bağımsız olduğu, İtilaf Devletleri'ne ve İstanbul Hükümeti'ne karşı olan olan bu silahlı direnişin bir isyan karakterinde olduğu da düşünüldü. İtalya'ya göre bu savaşın amacı, İzmir ve işgal altındaki Anadolu topraklarının kurtarılmasıydı. Tüm bu tespitlere karşın, Kemalist hareketin, Batı için tehlikeli bir hal alacağından endişe edenler de oldu. Milliyetçiler'in, İngiltere ve Fransa karşısında başarılı olmaları durumunda, İtalya'nın hiçbir şekilde ne ticari ne de farklı kazançlar elde edemeyeceğini, "Türkiye Türklerindir" sloganın daha da güçleneceğini dile getirdiler. İtalya'da hakim olan çelişkili fikirler Milli Mücadele sona erene kadar gündemi meşgül etti. [579]

İzmir ve Trakya'nın, Yunanistan tarafından işgalinin ardından yapılan protestolarda, hacın hiçbir zaman, cami minarelerinin üzerinde olmayacağı, her türlü haksızlık için savaş verileceği dile getirildi. Türkiye'ye dayatılan barış antlaşmasının şartlarının mutlaka revize

---

[578] Sevgi Korkmaz, "Milli Mücadele Dönemi'nde Sahil Sahil İstihbaratı ve Faaliyetleri (İtalyan İşgal Bölgesi)", *Büyük Taarruz'un 90. Yılında Ululslararası Milli Mücadele Ve Zafer Yolu Sempozyumu, 02-04 Ekim 2012, C.I,* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, (2014), s. 554.
[579] M. Çelebi, *a.g.m.* s.180-182.

edilmesi gerekmekteydi.[580] Yunan birlikleri, 2 gün önce Trakya'yı işgal etmeye başladı, işgale karşı herhangi bir direniş olmadı.[581] İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali, İstanbul'un İtilaf Devletleri'nin işgalinden çok daha büyük bir tepki ile karşılandı.[582]

Çukurova'da, bir Fransız taburu, Türkler tarafından esir alındı. Mustafa Kemal, esirlerin serbest bırakılması için yeterli otoriteye sahipti ve arabuluculuk etmesi umuluyordu. Maraş'ta ikamet eden Amerikan vatandaşları güvende ve herhangi bir yardıma ihtiyaçları yoktu.[583] Haberde sözü edilen tabur, Fransız işgal ordusunun Pozantı'da bulunan takviyeli taburudur. Milli güçler tarafından kuşatılarak esir edildi ve Çukurova Bölgesi'nde, Fransızların direncinin kırılmasında önemli etken oldu.[584]

İtilaf Devletleri, Yunanlılara yardımcı olmak için Türklerle savaşa başladı bir taraftan da Milliyetçiler ile ilgili kara propaganda da devam ediyordu. Yunan birlikleri, İngiliz ve Fransız askeri yetkililerin desteğini alarak ilerliyordu ve tüm planlar Mustafa Kemal Paşa ve Milliyetçiler'i etkisiz hale getirmek için yapıldı. Türkiye'ye barış antlaşması ile ilgili daha fazla zaman tanınmayacaktı. İngiliz ve Fransız birlikleri, İstanbul ve Boğazlar'ı korumaya ve kontrol etmeye devam edeceklerdi.[585] Türkler, İzmir'de Yunan egemenliğini içeren bir çözümü asla kabul etmeyecekti ve bu durumun söz konusu olması halinde ciddi direniş göstereceklerdi.[586] Türklere, barış antlaşmasını imzalamayı reddetmeleri durumunda on gün süre tanınacak ve son kararlarını vermeleri istenecekti. Bu süre sonunda da antlaşmayı imzalamazlarsa, İtilaf kuvvetleri harekete geçeceğini açıklamıştı.[587] Türklerin antlaşmayı reddetmesi durumunda, İtilaf Devletleri'nin hedefi çok netti, başka uluslar üzerine inşa edilen Türk İmparatorluğu, sona erdirilecekti. Türklerin tepkisi üzerine antlaşma metninde çok

---

[580] "Turkish Orator Opposes Cross Above Mosques", *Chicago Tribune*, 25 Mayıs 1920, s.3.
[581] "Greek Troops Of Occupation Invade Thrace", *Chicago Tribue*, 30 Mayıs 1920, s.117.
[582] "Mild Greek Rule Prevails In Smyrna", *The New York Times*, 14 Haziran 1920, s.15.
[583] "French Battalion Captured By Turks", *The New York Times*, 17 Haziran 1920, s.17.
[584]Kemal Çelik, "Çukurova'nın İşgali Döneminde, Fransız Propaganda ve Casusluk Faaliyetleri ile Millî Kuvvetlerin Buna Karşı Yayımladığı 1920 Tarihli Yeni Bir Belge", *Akademik Bakış Dergisi*, C.2, S.3, (2008), s.106.
[585] "Allies Begin War On Turk, Aiding Greeks", *Chicago Tribune*, 22 Haziran 1920, s.1.
[586] "Turkey Refusus To Yield Smyrna", *The New York Times*, 1 Temmuz 1920, s.12.
[587] "Threaten To Eject Turk From Europe", *The Washington Post*, 18 Temmuz 1920, s.1.

küçük değişiklikler yapıldı ancak bu değişikliklerin mevcut duruma herhangi bir etkisi olmayacaktı.[588] Aynı haber benzer ifadelerle The New York Times'da da yer almıştı.[589]

İtilaf Devletleri, Osmanlı Heyetine 27 Temmuz'a kadar süre tanıyarak, bu zaman zarfında antlaşmanın imzalanmasını ya da reddedilmesini istedi. Damat Ferit Paşa, 17 Temmuz'da İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri J. De Robeck'u ziyaret etti. Milliyetçiler'in Yunan Ordusu karşısında dayanamayacaklarını, Yunanlıların Ankara, Sivas hatta Erzurum'a kadar rahatlıkla ilerleyeceğini, başka çaresi kalmadığı gerekçesi ile antlaşmayı imzalayacağını söyledi. 18 Temmuz'da, Büyük Millet Meclisi, Misak-ı Milliye bağlılık yemini etti. Yunan ilerleyişine karşı mücadele etmek için oluşturulan cepheleri denetlemek üzere on kişilik bir heyeti Ankara'dan yola çıkarttı. Padişah, 22 Temmuz'da Saltanat Şurası'nı topladı ve Topçu Refiki Rıza Paşa dışındakilerin tümünün onayı ile San Remo Konferansı'nda hazırlanan antlaşma taslağının imzalanmasına karar verildi. 30 Temmuz'da görevinden ayrılan Damat Ferit Paşa, aynı gün hükümeti kurmak üzere tekrardan görevlendirildi. Hemen ardından, Rıza Tevfik Bey, Hadi Paşa ve Bern Büyükelçisi Reşat Halis Bey'e delege heyetine katılmaları için emir verdi. 1 Ağustos'ta Hadi Paşa, Barış Konferansı'na antlaşma maddelerinin hafifletilmesi için başvurdu ancak olumlu cevap alamadı. Bu girişimi sonuçsuz kalan Osmanlı Heyeti, 10 Ağustos 1920'de Sevr Antlaşması'nı imzaladı.[590] İmzalanan Antlaşma, Meclis-i Mebusan dağıldığı için onaylanmadı, Sultan Vahdettin tarafından tastik de edilmedi. Ankara Hükümeti antlaşmayı reddetti, İtilaf Devletleri'nden de sadece Yunanistan onayladı.[591]

Türk barış antlaşması ile ilgili genel bir değerlendirmenin yapıldığı makalede, İtilaf güçlerinin kesin ve ezici bir zaferle çıktıkları savaşın ardından, Türklerin barış yapmayı istediği ancak Osmanlı Devleti'nin hiç dostu kalmadığı ve zor şartları olan bir antlaşmayı imzalamak zorunda kaldığı belirtildi. Hiçbir ülke tek başına "Hasta Adam'ın" kilometrelerce büyüklüğündeki topraklarını yönetemeyecekti ve çıkar çatışmalarının yaşanması kaçınılmazdı. Barış antlaşması, sorunları çözmeye yetmeyecekti çünkü her devletin farklı

---

[588] "Yield In 10 Days Or Quit Europe, Allies To Turks", *Chicago Tribune,* 18 Temmuz 1920, s.3.
[589] "Allies Threaten To Oust Turkey "Once And For All" From Europe", *The New York Times*, 18 Temmuz 1920, s.1.
[590] Adnan Sofuoğlu, *Kuvay-i Milliye Döneminde Kuzey Batı Anadolu 1919-1921,* Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 1994, s. 396-398.
[591] N. Bilge Criss vd., *a.g.e.*, s. 239.

gelecek planları vardı. İtilaf Devletleri, çözümü, nüfuz alanları oluşturarak tüm bölgeyi farklı hassasiyet ve çıkar dengelerini gözeterek yönetmek olarak görüyordu ama her şart altında uygulanacak plan, Türk milliyetçilerinin direnişi ile karşılaşacaktı. Ermenilerin bağımsız devletlerini kurma isteğini ne Mustafa Kemal Anadolu'da ne de Ruslar Hazar kıyılarında sessiz bir saygı ile karşılamayacaklardı. Yapılacak antlaşmanın Anadolu'da kaos ve direnişe neden olacağı ve yeni tehlikeler oluşturacağı çok açıktı. Amerika, Türklerle hiçbir zaman savaşmadı bundan dolayı da barış antlaşması imzalaması gerekmediği için mutluydu, Ermeni mandasını kabul etmeyerek çıkabilecek sorunlardan da kendisini korudu. Tüm bu sorunlar, Başkan Wilson'un demokratik ilkeleri temel alınarak, Milletler Cemiyeti'nde çözülmeliydi.[592]

Milliyetçiler, İstanbul Hükümeti'nin imzalayacağı bir antlaşmayı tanımayacak, ne kadar acı ve zorluk dolu olsa da savaşmaya devam edeceklerdi.[593]

Türklerle imzalanan Sevr Barış Antlaşması ile büyük savaş teknik olarak son buldu ve Antlaşmada Amerikan Başkanı'nın imzası yoktu. Sultan, İstanbul'da kalmaya devam edecek, Trakya ve İzmir, Yunanistan'a, Anadolu ise manda yönetimine verilecekti.[594] İtilaf Devletleri'nin kalan son düşmanı da, Sevr'de sade ve ölçülü bir törenle antlaşmayı imzaladı. Venizelos, hayatının amacı ve ideali olan hedefe kendisini bir adım daha yaklaştıran bu antlaşma başarısına rağmen, antlaşmayı titreyen eller ve kasvetli bir yüz ifadesi ile imzaladı. Çünkü Türk topraklarındaki İtalya ve Yunanistan'ın etkinlik alanı henüz netleşmedi. Tören sırasında Türk delegasyonu ile Venizelos, selamlaşmadı.[595]

2.3.1. İtilaf Devletleri'nin Durumu

Mustafa Kemal Paşa 24 Nisan 1920'de Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmada İtilaf Devletleri hakkındaki tespitlerini açıkladı. Değerlendirmesine, İngiltere ile başladı. İngilizlerin bizimle sadece kendi çıkarları söz konusu olduğu zaman düşmanlıklarını göstereceğini, Türklerin faydasına olacak herhangi bir girişimlerinin olmasının da söz konusu olmadığını söyledi. Fransızların, yalnızca Çukurova meselesinin olduğunu, Suriye'yi sömürge yapmak istediklerini, Çukurova'yı da Suriye ile birlikte değerlendiklerini belirtti. Fransa'ya bu konu ile ilgili olarak verilecek cevabın ise, "bizim için bir Çukurova, bir de Türkiye

---

[592] "The Turkish Peace Treaty", *The Washington Post*, 25 Temmuz 1920, s.24.
[593] "Nationalist Turks Denounce Treaty", *The New York Times*, 27 Temmuz 1920, s.14.
[594] "Great War Dies As Turk Peace Pact Is Signed", *Chicago Tribune*, 11 Ağustos 1920, s.1.
[595] "Turkish Treaty Signed At Sevres", *The New York Times*, 11 Ağustos 1920, s.10.

meselesi gibi iki mesele yoktur. Bir mesele vardır, o da Türkiye meselesi” olduğunu vurguladı. İtalyanların genel olarak daha ılımlı bir tavır içinde olduklarını, ekonomik çıkarlarına odaklandıklarını, hem İtalyanların hem de Fransızların en üst seviyede maddi çıkar elde etmek için Türkiye’nin bağımsızlığını istediklerini, yabancı bir devletin esareti altında olacak Türk topraklarının çıkarlarına aykırı olduğunu düşündüklerini ifade etti.[596]

Fransızlar, Türklerle yapılacak olan antlaşmada İstanbul’un durumunun karmaşık olduğunu, çok fazla şey konuşulup, çok az çözüm açıklandığını düşünüyorlardı. Fransız yetkililer, İngilizlerin, İstanbul’a olan müdahalesinin de kendilerini kaygılandırdığını, düzenlenen antlaşma metninin, sorunları çözmek için ümit taşımadığını dile getirdiler. İtilaf Devletleri, Milliyetçiler’in tutumlarını protesto etmek için Türkiye’ye sert bir nota gönderdi ancak bu Milliyetçiler üzerinde sadece bir “sivrisinek ısırığı” kadar etkili oldu. Çukurova’da Ermenileri katledenlere, Fransız birlikleri müdahale etti. Onlara göre Milliyetçiler’i yola getirmenin tek çaresi, karşı bir ya da daha fazla taarruz düzenlenmesi idi. Bu da yeni ve çok yüksek maliyetli bir savaş anlamına geliyordu. Fransa ve İtalya ise İngiliz dostlarına rağmen Türklerle yeni bir savaşa girmeyecekti.[597]

İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon, Türk barış antlaşmasının gecikmesinden dolayı Amerika’yı suçladı. Amerika’nın belirsiz politikasının, Paris’te işleri uzatıp zorlaştırdığını ve antlaşma metninin hazırlanmasını bir yıl ertelediğini, kişisel olarak hiç kimseyi itham etmediğini ama gerçeğin de bu olduğunu dile getirdi. Ayrıca geçen sürede Türkler yeniden organize olmak için cesaret topladı ve Bolşeviklerle görüşmeler yaptı.[598] İtilaf Devletleri, Türkler için hazırlanan barış planı hakkında, Başkan Wilson’un ne düşündüğünü bilmek istiyordu ve Washington’dan açıklama bekliyordu. Wilson, Osmanlı Sultanı’nın İstanbul’da kalmasına karşıydı. İtilaf Devletleri’nin planına göre Türk İmparatorluğu’ndan, Türkler sadece %15 kadar pay alabilecekti ve Anadolu’da küçük bir alana sıkıştırılacaktı. Amerikan Hükümeti, Türklere karşı zorlayıcı olunması ve İtilaf Devletleri’nin planlarına uymalarının sağlanması taraftarı idi.[599] Başkan Wilson, Mondros Mütarekesi’nin imzalanmasından Sevr Barış Antlaşması’na kadar olan süreç boyunca,

---

[596] Sabahattin Selek, *Milli Mücadele Ulusal Kurtuluş Savaşı Cilt-II*, Ağaoğlu Yayınları 1971, s. 22-23.
[597] “French View Turkish Outlook As Hopeless”, *The New York Times*, 9 Mart 1920, s.2.
[598] “Curzon Blames Us For Turkish Snarl”, *The New York Times*, 12 Mart 1920, s.1.
[599] “Allies Are Anxious To Hear From Wilson”, *The New York Times*, 18 Mart 1920, s.3.

Türklerin, İstanbul ve Boğazlar çevresinden uzaklaştırılması düşüncesindeydi. Haberde sözü edilen Amerikan Hükümeti'nin mütareke planlarına uyulması konusunda Türklere karşı zorlayıcı davranılması taraftarı olduğu fikrinin, Amerika'nın süreç boyunca izlediği siyasetle örtüştüğünü söyleyebiliriz.[600]

Sevr Antlaşması, Türkiye'yi, İtilaf güçlerinin ortak kolonisi haline dönüştürdü. Fransa, bu antlaşma ile Türk topraklarında uzun zamandır sahip olduğu finans ayrıcalıklarından mahrum kaldı. Mezopotamya'da petrol bulunan bölgeler, İngiltere'nin kontrolüne geçerken, kendisi sadece Suriye ile yetinmek zorunda kaldı. Tüm bu nedenlerden dolayı Fransa yapılan antlaşmadan tam anlamı ile memnun olmadı.[601] Hazırlanan Türk Antlaşması'ndan Fransa hoşnut olmadı ve yeniden düzenlenmesi gerektiği fikrini dile getirdi, Fransa'nın faydasına olacak maddeler, İngiliz çıkarları doğrultusunda değiştirildi, bu durum Fransız basınında tepki ile karşılandı. Öte yandan Fransa Başbakanı Alexandre Millerand'ın, Almanya sorununda taraf değiştirerek Fransa'yı desteklemesi karşılığında, Türk Antlaşması'nda, İngiltere lehine taviz verdiği basında yer aldı. Türk Antlaşması'nda, Ermenistan, Çukurova, Suriye, Kürdistan ve Arabistan'ın durumu da net olarak belirlenmedi.[602]

Fransız kamuoyunda hâkim olan görüş, Türkiye'nin asıl suçlu olan Almanya'dan daha ağır bir şekilde cezalandırıldığı ve bu durumun adil olmadığı yönündeydi. Fransa, Versay Antlaşması'ndan istediği faydayı sağlayamadı ve bunun için İngiltere'den de destek görmedi. Tüm savaş yılları boyunca, Almanya kadar suçu olmayan Türkiye'nin, Llyod George'un istek ve hırsları için daha şiddetle cezalandırılıyor olması, Fransa basınında yoğun bir şekilde dile getirildi. Türkiye için çok ağır şartları olan antlaşmanın, Fransa'yı da alçalttığı çünkü Fransa'nın İngiliz kapitalizmine yenik düştüğü ve uzun yıllar boyunca Türk topraklarında sahip oldukları özel hakların artık sözünün dahi edilemeyeceği, gazetelerde detaylı bir şekilde yer aldı. Öte yandan Fransa, Almanya'nın savaş tazminatı ödemesi ve silahsızlandırılması konusunu her gündeme getirdiğinde, Llyod George Fransa'nın bu talebini kabul etmek ve destek vermek için Türkiye'de, İngiltere lehine daha fazla menfaat şartı koştu. Almanya

---

[600] Resul Yavuz, *Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan Sevr Barış Antlaşması'na Giden Süreçte Türk Diplomasisi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri İnkilap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2016, s. 352-353.
[601] Nikolay Georgiyeviç Korsun, *Türk Yunan Savaşı 1919-1922,* (Çev. Celal Pekşen), Kronik Yayınları, İstanbul, 2020, s.32.
[602] "French Opposition To Turkish Treaty", *The New York Times*, 11 Mayıs 1920, s.22.

sorunu, Fransa için daha öncelikli olduğundan Fransa yönetimi, Llyod George'un pazarlık şartlarını kabul etmek zorunda kaldı.[603]

İngiltere Başbakanı Lloyd George'un aksine, 1920 Ocak'ında Fransa Başbakanı olan Alexandra Millerand, Mustafa Kemal Paşa ile temasa geçmekte ısrarcıydı. İngiltere'nin yeni bir savaş için çaba harcayamayacağı, Fransa'nın da Çukurova ve Suriye'de 80.000 askerin kalmasının sürekliliğini sağlayamayacağı için Türk milliyetçileri ile antlaşma yapmayı istediği söyledi. Fransa, Mustafa Kemal Paşa ile anlaştığı takdirde Anadolu'daki askerlerinin yarısından fazlasını geri çekecekti. Bu da İngiltere için çok büyük bir darbe olacaktı. San Remo'da hazırlanan antlaşma taslağının Mustafa Kemal Paşa tarafından kabul edilmeyeceğini öngören Fransa, yeni bir antlaşma metni hazırlanmasını istediğini tekrarladı. Millerand, Türklerin, İzmir ve Trakya'yı kaybetmeyi kabul etmeyeceğini, Fransa eski Başbakanı Clemencau'nun, Çukurova'ya asker gönderilmesinde çok büyük rolü olduğunu ve bunun da sadece İngiltere'nin çıkarlarına hizmet ettiğini, Türklerle diğer müttefiklerin'den ayrı bir barış antlaşması yapmanın, Fransa'nın faydasına olacağını söyledi.[604] Fransa, Türk barış antlaşmasının Milliyetçiler'le, İtilaf Devletleri arasındaki sorunu çözmeyeceği, Yunanistan'ın çok tehlikeli bir politika izlediği ve barış antlaşması imzalanınca yeni bir savaşın başlayacağını ısrarla vurguladı. Fransız basınında, Yunan Ordusu'nun, Mustafa Kemal'in birlikleri ile mücadele edip edemeyeceğinin belli olmadığı, muhtemel savaşın maliyetinin ne olacağı ve İslam'ın laik koruyucusu olarak Fransa'nın, İstanbul'u ele geçirmek isteyenlere ve Müslümanların en kararlı düşmanlarına, destek olmak adına, İslam dünyasındaki avantajını, prestijini ve siyasi geleneğini kaybedip kaybetmeyeceği sorusu üzerinde duruldu. Fransız gazeteleri, Türkiye ile ilgili olası iki tutumdan söz etmekteydi. Bunlardan ilki Milliyetçiler'le görüşülerek antlaşma şartlarının iyileştirilmesi, diğeri ise amansız bir savaştı. Bu da ne yazık ki, Venizelos'un politikasıydı. Yunanlıların planı işe yararsa, savaş kısa, tarihi etkisi ise çok uzun zaman olacaktı. Yunanlılar zor durumda kalırsa, Fransız ve İngiliz birliklerinin kendilerine yardım edeceğini hesaba katmamalıydı. Başarılı olurlarsa, İzmit'te İngilizler lehine baskı oluşturabilirlerdi. Doğu'da İngiltere'nin itibarını korumasına yardımcı olurlar ise İngiltere'nin, Venizelos ile ilgili politikası ne olacaktı? İstanbul'da hak sahibi olabilecekler

[603] Yahya Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı Ve Fransız Kamuoyu 1919-1922,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s.153-157.
[604] "French-Turkish Peace Crushes British Hopes", *Chicago Tribune,* 6 Haziran 1920, s.10.

mi? Bu soruların cevaplarını bilmek için çok şey verirdik ifadeleri Fransız basınında yer almıştı.[605]

Sömürgecilik tarihinde önemli yere sahip olan ülkelerden birisi de Fransa'dır ve İngiltere ile sürekli rekabet ve mücadele etmişti. Tıpkı İngiltere gibi önemli bir Müslüman sömürge nüfusu vardı. Cezayir, Tunus, Fas, Fildişi Sahili, Mali, Nijer, Moritanya, Senegal, Gine, Çad, Benin ve Burkina Faso'yu kapsayan Müslüman sömürgelerinde kurduğu sistemi korumak ve devam ettirmek adına, himaye ediyor ve destekliyor görüntüsünde bir siyaset izledi.[606]

Türkler, İstanbul'dan uzaklaştırıldı. İstanbul, Fransız ve İngilizlerin kontrolüne geçti, Türkler için İstanbul, sadece kapı isimliğine dönüştü ancak bu içinden geçebilecekleri bir kapı değildi. Öte yandan İstanbul, Türkler tarafından geri alındığı takdirde de İngiltere ve Fransa çok zor durumda kalacaktı. Milliyetçiler, Anadolu'daki bölünmüş topraklarını geri almak için mücadele veriyordu. İngiliz, Fransız ve Yunanlılar, Türk İmparatorluğu'na egemen olmak istiyordu ancak İngilizler savaşmaktan yorgun düştü, Fransızların savaş için bütçeleri kalmadı, Yunanlılar ise savaşmaya gönüllü olsalar da ekonomileri savaşı kaldırabilecek güçte değildi.[607]

Paris basınının, Asya'daki karışılık ve belirsizlik ortamının sebebinin, Başkan Wilson ve Llyod George olduğunu yazdığı, Amerikan gazetelerinde yer almıştı. Bu iki politikacı, Mayıs 1919'da Yunanlıların Asya'ya gitmesini sağlayarak, Türkiye siyasetini, etkili ve çözüm odaklı olmaktan uzaklaştırdı. Söz konusu durum, İtalya'yı cezalandırmak ve 14 maddelik Wilson prensiplerini yok saymaktı.[608]

İtalyan ve Yunan birlikleri, Nazilli'nin 25 mil kuzeydoğusundaki İtalyanların kontrolünde olan bölgede çatışmaya girdi. İtalyanlar bölgenin kendi sorumluluk alanlarında olduğunu, Yunanlılar ise Türk milliyetçilerinin bölgedeki hamlelerini etkisiz hale getirmek istediklerini açıkladılar. İtalya, Yunanlıların bölgeye müdahale etmesini istemiyordu. Yunanistan ise İtalya'yı, Mustafa Kemal Paşa hareketini kolaylaştırmak için mümkün olan

---

[605] "Opposed To Greek Policy", *The New York Times*, 22 Haziran 1920, s.3.
[606] Erdoğan Uygur-Fatma Uygur, "Fransız Sömürgecilik Tarihi Üzerine Bir Araştırma", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi,* S.3, (2013), s.274-275.
[607] "The Loot In Asia Minor", *Chicago Tribune*, 22 Haziran 1920, s.8.
[608] "Paris Paper Blames Wilson Asia Minor Chaos", *Chicago Tribune*, 29 Haziran 1920, s.9.

her yolu ve her durumu kullanmakla suçluyordu.[609] Aynı haber bir diğer gazetede, Yunanlıların, İtalyan bölgesine girme nedeni olarak, Milliyetçiler'in oradaki Rumlara saldırılar düzenlemesi olduğunu açıkladığı bilgisi ile yayınlandı.[610]

İngiltere, İtalya ve Fransa üçlü bir antlaşma imzalayarak, Türkiye'deki nüfuz alanlarının devamı konusunda birbirlerini destekleme kararı aldı. Fransa ve İtalya'nın menfaatlerinin göz önüne alınarak, etki alanlarının sınırları belirlendi. Antlaşmanın gizlilik şartı olduğu için taraflarca kabul edilmese de imzalanmasının üzerinden neredeyse 3 ay geçmiş olmasına rağmen henüz kamuoyuna açıklanmadı. Antlaşmada, İngiltere'nin nüfuz alanı ile ilgili bir tanımlama yapılmadı. Bu da İngiltere'nin, Türk toprakları üzerindeki menfaatlerini istediği gibi şekillendirmesi için önemli bir avantajdı. Ancak mevcut belirsizlik de antlaşmayı şüpheli hale getiriyordu.[611] Amerikan Hükümeti'nin yapılan üçlü antlaşmayı henüz protesto etmemesi ya da onaylamadığı ile ilgili herhangi bir açıklama yapmaması, Türkiye ile yürütülen açık kapı[612] politikasına, aykırı olan maddeleri kabul edeceği anlamına gelmiyordu. ABD, açık kapı siyasetini yürütme konusunda ısrarlı, Türk toprakları üzerindeki herhangi bir değişiklik ya da antlaşmanın, bölgede yaşayan Amerikan vatandaşlarını ve faaliyet gösteren şirketleri etkilemesinin kabul edilemeyeceğini net bir şekilde açıkladı.[613] Mezopotamya'daki iş fırsatları, petrol alanlarının işletilmesi gibi konularda Amerika, Milletler Cemiyeti'ne üye olmadığı için söz hakkına sahip değildi. Buna karşın Ermenistan adına, Türkiye ile barış görüşmelerini yürüttüğünden dolayı Mezopotamya politikasına müdahale edebilirdi. Amerika, Mezopotamya mandasını üstlenen İngiltere ile eşit imkânlardan faydalanamıyordu benzer durum Türkiye ile savaşmadığı için Türk topraklarındaki ayrıcalıkları için de geçerliydi. Bölgede en kazançlı politik duruş, Ermenistan'a yardım ederek sağlanabilirdi. Avrupa, Asya'da dağlar, Türkler ve Ermeniler dışındaki her şeyi almıştı. Türk İmparatorluğu'nu da bölerek sömürmenin her şeye değeceğini düşünüyordu ancak tüm bunlar Türk milliyetçilerinin öfkeli tepkisini çekti.[614]

---

[609] "Greeks And Italians Clash", *The Washington Post*, 12 Temmuz 1920, s.1.
[610] "Greeks And Italians In Clash Near Aydın", *The New York Times*, 12 Temmuz 1920, s.11.
[611] "Big 3 Carves Up Turkey In Secret Pact", *Chicago Tribune*, 6 Kasım 1920, s.1
[612] Açık kapı politikası, Çin'le ticari ilişkileri olan ülkeler arasında her ülkenin ürünün herhangi bir sınır veya kurala tabii olmadan ticaretinin yapılabilmesi anlamına gelen tanımlamadır. Aynı terim daha sonra diğer ülkeler için de kullanılmıştır. K. N. Ar, *a.g.e.*, s.28.
[613] "U.S Will Insist On Open Door In Turkish Policy", *Chicago Tribune*, 7 Kasım 1920, s.14.
[614] "Armenian Rocks, Mesopotamian Oil", *Chicago Tribune*, 29 Kasım 1920, s.8.

Fransa, Yunanistan'ın Anadolu'da taarruz hazırlığı içinde olduğunu, yeni bir savaş başlarsa çok üzücü olacağını, Yunanlıların başarılı olup Anadolu'ya yerleşmeleri halinde yepyeni ve büyük sorunların çıkacağını açıkladı. Ayrıca Fransa, Türklerle antlaşma yaparak Çukurova'yı tahliye ettiği ve eğer tekrar kan dökülecekse hiçbir Fransız askerinin bu savaşın içinde yer almayacağını vurguladı.[615]

Haberlerden anlaşıldığı kadarıyla İtilaf Devletleri'nin kendi aralarındaki çıkar çatışmaları nedeni ile Sevr Antlaşmasının uygulanması konusunda ortak bir siyaseti yoktu. Bu çatışmalar ve görüş ayrılıkları Milliyetçiler'in mücadelelerine katkı sağladı.

2.3.2. Yunanlıların Durumu

Yunanistan'ın, Birinci Dünya Savaşı'na katılması oldukça çekişmeli geçen uzun bir sürecin ardından olmuştu. Savaşa dahil olup olmamak konusu, hem Yunanistan'ın iç siyasetinde hem de İtilaf Devletleri'nin kendi aralarında ciddi tartışmalara neden oldu. Tartışmalar devam ederken, Bulgaristan, Almanya ve Osmanlı Devleti'nin yanında savaşa girdiğini ilan etti. Bunun üzerine İngiltere Yunanistan'a kendisi ile aynı safta savaşa girmesi için İzmir ve civarını vaadetti. İtalya'nın bu vaade karşı çıkması üzerine Yunanistan'a Kıbrıs teklif edildi. Ancak Yunanistan Başbakanı Zaimis ve Kral, savaşın kazançtan çok, kayba neden olacağını düşündükleri için teklifi reddettiler. Büyük Yunanistan hayalini gerçekleştirmek için fırsat bekleyen, sabık Başbakan Venizelos'un müdahalesi ile Yunanistan 1 Temmuz 1917'de Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti.[616] Yunanistan'daki Gelişmeler başlığı altında Venizelos'un süreci nasıl yönettiğini detaylı şekilde açıklamaya çalışacağız.

Venizelos, Paris Barış Konferansı'nda İtilaf Devletleri'nin desteğini kazanmak için propaganda çalışmalarına ağırlık verdi. Çalışmaların odağı, savaş süresince Yunanistan'ın gösterdiği gayret ve fedakârlık, sonrasında ise talep edilen topraklardaki Yunan nüfusun çoğunlukta olduğu ile ilgili söylemler oldu. Propaganda çalışmalarını yapabilecek genç ve eğitimli kişiler Venizelos'a bağlı olan grup içinden seçildi. Avrupa'nın önemli merkezlerinde propadanda ofisleri açılarak, salon toplantıları ve konferanslar düzenlendi. Ayrıca gazetelerde yayınlanmak üzere makale ve mektuplar hazırlandı. Yunanistan'ın iddialarını destekleyen ve

---

[615] "Greeks Said to Plan New Drive On Turks", *The New York Times,* 16 Mart 1921, s.10.
[616] S. Selek, *a.g.e.,* 1970, s.20.

sloganlaştıran broşür ve kitaplar basıldı. Tüm bu faaliyetler, Venizelos'a, konferansta güç ve avantaj sağladı. Yunanistan konferans öncesinde, İngiltere'ye isteklerini içeren bir yazı gönderdi. Buna göre, Makedonya'da Yunanistan adına bazı düzenlemeler yapılmalı, 1914 Ekim ayında Yunan birliklerinin Kuzey Epir'de ele geçirdikleri topraklar ile sınırlı bir bölge Yunanistan'a katılmalı, Oniki Ada ve Doğu Trakya da Yunanistan'a bırakılmalıydı. Osmanlı Devleti topraklarında çoğunluğu Yunan olan bölgeler kısmen veya tamamen Yunanistan'a katılmalı (kast edilen İzmir bölgesidir), ya da bu bölgelerde yerel özerklikler kurulmalıydı. Anadolu'daki topraklarını terk etmek zorunda kalan Yunan göçmenlerin, evlerine geri dönmeleri sağlanmalı ve malları ile ilgili düzenleme yapılmalıydı.

Venizelos, 9 Ekim'de Atina'dan yola çıkarak, Paris'e ulaştı ve davet edilmediği halde İngiltere, Fransa ve İtalyan başbakanlarının yaptıkları görüşmelere katılarak, İtalyanların Anadolu'daki isteklerinin önüne geçmek istedi. Bir taraftan Llyod George'un desteğini almak için uğraşırken bir taraftan da kasım ayının sonlarında, ABD Dışişleri Bakanlığı'na bir muhtıra göndererek, Anadolu'da yaşayan Hristiyanların katliam tehlikesi ile karşı karşıya olduğunu belirtti. Bu sayede, Başkan Wilson ve Amerikan Hükümeti'nin desteğini kazanmayı ve Anadolu'daki istekleri için altyapı oluşturmayı amaçladı. Bu süreçte, Fransız kamuoyunun, Fransız Hükümeti'ne, askerlerin geri dönmeleri ve terhis edilmeleri konusundaki baskısını fırsat olarak görerek, Fransa Başbakanı Clemencau'ya Ukrayna'da Bolşeviklere karşı savaşmak için ihtiyaç duyulan Fransız askerleri yerine, iki Yunan taburu göndermeyi teklif etti. Buna karşılık olarak da konferansta Fransa'nın, Trakya ve İzmir konusunda kendilerine destek olmasını istedi. Teklifi kabul edilen Venizelos, konferans için Fransa'nın da desteğini arkasına aldı. Yoğun bir şekilde propangandasını yaptığı Yunan taleplerini, Barış Konferansı'nda da dile getirmek için ciddi bir çaba gösterdi ve 3-4 Şubat'ta, On'lar Konseyi'ne sunum yapma fırsatı buldu. Venizelos'un, iki günlük sunumuna, İtalyan delegasyonu diplomatik bir dil kullanarak her noktada karşı çıktı. Amerikalılar ise Anadolu'daki iddialarına karşı muhalif bir tavır aldı. [617]

Yunanistan Başbakanı Venizelos'un, konferans sırasında verdiği bir röportajda, Başkan Wilson'dan küçük devletlere yardım etmesini, Trakya ve İstanbul'un Yunanistan'a verilerek, Türklerin Avrupa'dan atılmasını talep etti. Venizelos, Wilson'un programını

[617] H. Demirhan, *a.g.m.,* s.203-210.

iyimser bulduğunu, çoğunluk için faydalı olabileceğini dile getirdi. Ayrıca İstanbul'un tarihi bir Yunan şehri olduğunu, hala Türklerin dışındaki diğer tüm uluslardan daha fazla, Yunanlının İstanbul'da yaşadığını ama aynı zamanda İstanbul'un stratejik öneminden dolayı uluslararası bir yönetimin kontrolü altında olmasını kabul edeceklerini belirtti. İstanbul dışında, Ege Bölgesi'nde de ciddi bir Yunan nüfusu olduğunu bu bölgenin Yunanlılara ait olması düşüncesini de açıkladı.[618]

Venizelos'un yoğun diplomasi trafiği ve kamuoyunu lehine çevirme çalışmaları süreç boyunca devam etti.

Sivas'tan Batum'a kadar olan bölgede nüfusun ağırlıklı olarak Rumlardan oluştuğu, Rumların çok eski zamanlardan beri bu bölgede olduğu iddia edildi. Kurulması planan Pontus Cumhuriyeti'ndeki liman kentlerinden birinin tarafsız olması gerektiğini ve bu limandan Ermenistan'a serbest geçiş imkânının sağlanması önemliydi.[619] Trabzon Metropolit[620]'i Hrisanthos, Llyod George'a mesaj göndererek, Trabzon, Samsun, Sinop, Amasya ve Karahisar'ı kapsayan, tek bir devletin güdümü altında Pontus yönetimi kurulmasına dair, Paris Barış Konferansı'nda karar alınmasını rica etti. Özerk Pontus Devleti'nin de ileride kurulacak olan Ermeni Devleti ile işbirliği içinde olacağını belirtti. Söz konusu talep, ciddiye alınmasa da Yunan propagandasına destek oldu.[621]

10 Ağustos'a gelindiğinde, Venizelos çabalarının karşılığını almış ve Osmanlı Devleti'nin yok oluş belgesi olan ve Türk'ün Avrupa'dan atılarak, geldiği yere gönderilmesini hedefleyen antlaşma imzalanmıştı.[622] Sevr Antlaşması'nın imzalanması, Yunanistan'da sevinçle karşılandı, kilise çanları çalınarak, Yunan Ordusu'nun Küçük Asya'da başarılı olması için dualar edildi.[623] Antlaşma imzalandıktan sonra Venizelos ilk iş olarak, Paris'ten

---

[618] FRUS, *The United States Department of State, Papers Relating to the Foreign Relations of the United States 1919, Volume III*, "The Paris Peace Conference", 3 Şubat 1919, s.861.
[619] "The Future Of Trebizond", *The New York Times*, 11 Mayıs 1919, s.35.
[620] Metropolit; Hristiyanlıkta bir bölgenin tüm kiliselerinden sorumlu piskopos veya başpiskoposa verilen isimdir. Ortodoksluk'ta, Yunan Kiliselerinde Başpiskopos ile Piskopos arasında bir unvanken, Slav Kiliseleri'nde ve Antakya Patrikliğine bağlı kiliselerde Patrik ile Başpiskopos arasında bir unvandır. https://sozluk.gov.tr/, (29.03.2021).
[621] Tuğba Eray Biber, *Karadeniz Rumları ve Yunanistan (1914-1923)*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2016, s.132-134.
[622] Murat Hatipoğlu, *Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk – Yunan İlişkilerinin 101. Yılı (1821-1922)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1988, s.105.
[623] "Greeks Celebrate Singing Of Treaty", *Chicago Tribune*, 16 Ağustos 1920, s.15.

İzmir’e geçti. Yunan Yüksek Komiseri Stergiadis ve General Paraskevopulos ile görüşerek, şimdilik ordunun bulunduğu mevkilerde kalacağını ve daha ileri gitmeyeceğini bildirdi. Ancak Türklerin antlaşmaya 6 ay içinde uymaması durumunda, ileri bir harekâta girişileceği düşüncesi ile Atina’ya döndü.[624]

2.3.3. Ermenilerin Durumu

Ermeni meselesinin en önemli köşe taşlarından birisi 19.yy. sonları ile 20.yy. başlarında Anadolu’da meydana gelen Ermeni isyanları oldu. Anadolu’daki misyonerlik çalışmalarının bu isyanların temellini oluşturduğunu söyleyebiliriz. Misyonerlik çalışmaları İngiltere, Fransa, Almanya, Amerika ve Rusya kökenli misyoner örgütleri tarafından yürütüldü. Dini inançların değiştirilmesi temeline dayanan bu durumdan en fazla Ermeniler etkilendi. Rusların, Ortodoks Rumlara kurduğu baskı, Müslümanların din değiştirmeye uzak olması, Yahudilerin ise dinlerine sıkı sıkıya bağlılıkları, Amerikalı misyonerleri özellikle Ermenilere yöneltti.[625]

ABD, Yakın Doğu’da, Osmanlı Devleti idaresinde yaşayan Hristiyanlara karşı güçlü bir sempati beslemiş, Amerikan misyoner teşkilatı sadece İstanbul ve Beyrut’ta değil, Ermeni nüfusun yoğun olduğu Tarsus, Maraş, Antep, Harput, Kayseri ve Merzifon’da da kolejler açmıştı. Osmanlı Devleti’nin, I. Dünya Savaşı sırasında isyan ve ihanet içindeki Ermenilere karşı almak zorunda kaldığı tedbirler, Amerika’da, Ermenilere olan ilgiyi artırdı ve Ermenilere maddi yardımda bulunmak için geniş çaplı kampanyalar düzenlendi.[626]

Paris Barış Konferansı’nda Ermeni temsilcisi Avetis Aharonyan tarafından Ermeni taleplerini içeren bir liste açıklandı. Ermeniler, 20 yıl süre ile büyük bir devletin himayesi altında kalmayı kabul etti ve garantör olacak devletten de bir takım isteklerde bulundular. Ermeni topraklarını işgal eden Türk Hükümeti memurlarının ve Azerilerin belirledikleri sınırların dışına çıkmaları, halkın silahsızlandırılması, yağmacıların cezalandırılması, düzeni bozan göçebe aşiretlerin ülkeden çıkarılmaları ve özellikle Abdülhamit ve Jön Türkler iktidarı döneminde topraklarına yerleştirilen Müslüman göçmenlerin sınırdışı edilmelerin talep ettiler. Paris’te yapılan politik girişimlerin yanı sıra Ermeni Patrikhanesi de 1882’de, 1.680.000

---

[624] M. Hatipoğlu, *a.g.e.*, s.106.
[625]Celal Öney, “Amerikan Board ve Sason Ermeni İsyanının Amerika’da Propaganda Aracı Olarak Kullanılması”, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, C.1, S.1 (2012), s. 208.
[626] Mine Erol, *Türkiye’de Amerikan Mandası Meselesi 1919-1920*, İleri Basımevi, Giresun, 1972, s. 17.

kişisi, altı ilde olmak üzere Türk topraklarında 2.600.000 Ermeni nüfus olduğunu, 1912'de ise bu nüfusun altı ilde 1.018.000'e, Türkiye genelinde ise 2.100.000'e düştüğünü açıkladı.[627]

Sözü edilen talepler gazetelerde de yerini aldı. Ermeniler, Türklerin boyunduruğu altında yaşamak istemiyordu. Türkiye'nin altı vilayetini de kapsayacak şekilde bölgede bağımsız bir Ermeni Devleti kurulmasını ve 20 yıl boyunca güçlü bir garantör devletin korumasını talep ediyorlardı.[628] Ulusal Ermeni Meclis Başkanı Sevalsi, Amerika'nın Ermenistan mandasını almasını ısrarla dile getirirken, söz konusu mandanın Türkiye ile Ermenistan üzerinde iç içe geçen bir manda yönetimi olmadığının altını çizdi.[629] Ermeniler Amerikan mandası ile ilgili taleplerini ısrarla dile getirmiş olsalar da Ermenistan'ın bağımsızlığını kazanıp, bir süre Amerikan mandası altında olmasının uygulanabilir olmadığı konusunda, King-Crane'in ve Harbord heyetinin raporu ile birlikte Amiral Bristol de ortak görüş bildirmişti.[630]

Ermenistan Cumhuriyeti Geçici Başbakanı Sikhatissian, Türkler ve Kürtlerin saldırıları nedeni ile Amerika'ya kendilerine yardım etmesi için çağrı yaptı, özellikle de bu konuda Amerika'nın, Fransa'ya ısrarcı olmasını istedi, en kısa sürede askeri yardım ve cephane sağlanamadığı takdirde çok zor ve telafisi mümkün olmayan bir durumun içinde olacaklarını söyledi.[631] The New York Times'a göre Ermeni bölgesindeki, İngiliz birlikleri çekildiği anda Ermeniler, Türkler ve Kürtler tarafından korkunç bir katliama maruz kalacaktı, bu tehlikeyi bertaraf etmenin tek yolu Amerika'nın Ermenistan mandasını kabul etmesiydi. Ermeniler, kaderine terk edilmemeliydiler. Aksi takdirde yaşayacakları vahşetin hiçbir açıklaması ve özrü olmayacaktı.[632]

Ermenistan Bağımsızlık Komitesi, Paris Barış Konferansı'na gönderdiği protesto telgrafında Kemal, Rauf ve Enver Paşaların liderliğindeki Türklerin, Ermenistan sınırı etrafında askeri yığınak yaptığını, Mondros Mütarekesi'nin, Türkler tarafından sürekli ihlal

---

[627] Hüsamettin Tugaç, *Türk İstiklal Harbi Doğu Cephesi 1919-1921, III. Cilt*, (Düz. Selim Turhan), Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1995, s.12-13.
[628] "What Armenia Wants", *Chicago Tribu*ne, 28 Şubat 1919, s.2.
[629] "Wants Ermenia Under U.S", *The New York Times*, 20 Temmuz 1919, s.8.
[630] K. N. Ar, *a.g.e.*, s.278.
[631] "Armenia Aska Help Against Turk Army", *The New York Times*, 19 Ağustos 1919, s.5.
[632] "Briton Calls America Armenian's Only Hope", *The New York Times*, 26 Ağustos 1919, s.4.

edildiğini, Mütarekeye taraf olan devletlerin, şartların eksiksiz uygulanmasının sağlanması konusunda hassas davranmalarını istedi.[633]

Ermeni temsilciler, 12 Şubat – 10 Nisan 1920'de yapılan Londra Konferansı'ndaki görüşmelerde Ermeni Devleti'nin sınırları ile ilgili taleplerini dile getirdi. Karadeniz'e kıyı şeridi olacak şekilde, batı sınırı Malatya'dan başlayan ve güneyi ise İran sınırından başlayıp Van gölünün güneyine doğru sonlanan, Torosların güney yamaçları boyunca uzanan bölgenin kendilerine verilmesini istediler.[634] Ermeniler, Ermenistan'ın başkenti olarak gösterilen Erzurum'u sınırlarına dahil etmek istiyordu. Ancak Erzurum'a karargâh kuran, Türk milliyetçilerinin Lideri Mustafa Kemal'in hiçbir güç tarafından Erzurum'dan çıkarılamadığı gibi Ermenistan'ın savunması kimsenin dikkat çekmiyordu.[635] Başkan Wilson, Erzurum, Trabzon, Van ve Bitlis'in Ermenistan sınırları içinde olduğunu kabul etti ancak Türklerle yapılacak olan antlaşmada bağımsız Ermenistan'ın tanınmasında sorun çıkacaktı. Her ne kadar Wilson Ermenistan sınırları konusunda, Ermenilerin talepleri yönünde fikir beyan etmiş olsa da Mustafa Kemal'in, kabul edilen Ermenistan sınırları dışına nasıl çıkarılacağı konusu ciddi bir problem olarak güncelliğini korumaktaydı.[636]

Ermenilerle yaşanan siyasi krizlerin yanı sıra zorluklarla dolu silahlı mücadele dönemi de yaşandı. Ermeni sorunun, sonuca ulaştırılması da bu sürecin sonunda oldu. Konun detaylarını Ermenilere Karşı Yapılan Mücadele başlığı altında açıklamaya çalışacağız.

2.3.4. İstanbul ve Boğazlar Meselesi (1918-1921)

İstanbul ve Boğazlar meselesi etrafındaki tüm anlaşmazlıkların, çatışmaların ve mücadelelerin temelinde yatan nedenler ile ilgili kısa bir açıklama yapmanın, üzerinde çalıştığmız süreci daha net ifade edebilmek adına önemli olduğunu düşünüyoruz.

İstanbul ve Çanakkale Boğazlar'ı için "Boğazlar" tabiri kullanılır, bunun nedeni ise; Marmara Denizi, Çanakkale ve İstanbul Boğazları'nın bir bütünlük içinde olmasıdır. Asya ile Avrupa, Karadeniz ile Akdeniz arasında bir köprü ve tabii suyolu olan Boğazlar, ekonomik ve askeri bakımdan çok değerli, deniz ve karayollarının birleştiği bir bölgedir. Bu deniz yolu,

---

[633] "Protest Against Turks", *The New York Times*, 28 Ağustos 1919, s.2.
[634] "Armenian's New Demand", *Chicago Tribune*, 16 Şubat 1920, s.2.
[635] "Erzerum Hard Nut To Crack", *Chicago Tribune,* 26 Nisan 1920, s.1.
[636] "President Agrees To Fix Boundaries Of New Armenia", *The New York Times*, 23 Mayıs 1920, s.1.

Karadeniz ile Akdeniz'i birleştirdiğinden, Karadeniz'e sahildar olan devletlerle Tuna nehri vasıtasıyla, bu devletlerin diğer denizler üzerindeki menfaatleri ile olan irtibatlarını ayrıca diğer devletlerin de, Karadeniz devletleri ile olan bağlantısını sağlar. Boğazlar, kesin olarak Türk hâkimiyeti girdikten sonra ise "Türk Boğazları" olarak anılmaya başladı.[637]

İstanbul, siyasi, stratejik, ekonomik, kültürel ve dini anlamda tarihte derin izler bırakmış ve bu alanlardaki önemini de hala korumakta olan bir şehirdir. Roma/Bizans ve Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti olmuş, iki büyük denizi, iki kıtayı dolayısıyla iki dünyayı, birleştirmiştir. Dünya siyasetine ya İstanbul'dan ya da İstanbul'un durumu dikkate alınarak yön verilmiştir, aynı zamanda dünya ticaretinin en önemli merkezlerinden biridir.

Bizans'ta Hristiyanlığın kabulünden itibaren, Doğu Ortodoks Kiliseleri'nin en büyüğü, öğretilerini, yönlendirmelerini, en çok değer verilen dini merkez olarak varlığını, İstanbul'da sürdürdü. Hristiyanların ilk başkenti İstanbul'dur. Hristiyanlık tarihinin en önemli olaylarının ve en büyük iki mezhebinden birinin, kurucu merkezinin patrikhanesinin de mekânı İstanbul'dur. Öte yandan 1517'de Yavuz Sultan Selim ile başlayıp 1924 yılında Cumhuriyet yönetimi tarafından kaldırılmasına kadar geçen süre boyunca da İslam Hilafeti'nin merkezi olduğundan, dünya Müslümanlarının dikkati İstanbul üzerinde oldu. Kudüs hariç İstanbul'dan başka dünyada hiçbir şehir iki farklı dinin inananları tarafından kutsal kabul edilmedi.

İstanbul, Roma, Doğu Roma/Bizans ve Osmanlı gibi dünya tarihine yön veren İmparatorlukların 1600 (330 – 1923) yıl başkenti oldu. 95 Roma/Bizans İmparator'u ile 30 Osmanlı Padişahı hüküm sürdü. Tarih boyunca, Doğu'ya hâkim olmak isteyen Batılıların, Batı'ya egemen olmak isteyen Doğuluların, sıcak denizlere inmek isteyen Kuzeylilerin hedefinde yer aldı. [638]

İngiltere, Fransa ve İtalya Başbakanları 7 Ekim'de Versay'da, görüştü ve bir ateşkes antlaşması taslağı üzerinde anlaştı. Selanik'te bulunan İtilaf Devletleri Ordusu'nun, İstanbul'a sevk edilmesine karar verdi. Ordu, İngiliz komutasında olacak ve çoğunluğu İngilizlerden olmak kaydı ile Fransız, Yunan, İtalyan ve Sırp askerleri de görev alacaktı. General Milne,

---

[637] Şarika Gedikli Berber, "Lozan Antlaşması Perspektifinden Türk Boğazları Meselesine Bakış", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, C.14, S.2, Ekim (2006), s.618.

[638] Coşkun Yılmaz (kollektif), *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi,* İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş Yayınları, 2016, s.9-13.

Boğazlar'ı ve Türk tabyalarını ele geçirmek için Dedeağaç'tan deniz yolu ile asker gönderdi. General Franchet d'Esperey ile de görüşerek bir Fransız alayının da bölgeye gönderilmesini istedi. Mütareke'nin resmi olarak imzalanmasının ardından, kasım ayına gelindiğinde plan uygulanmaya başladı.

13 Kasım'da, İtilaf Devletleri filosundan 2616 İngiliz, 470 İtalyan ve 540 Fransız askeri olmak üzere toplam 3.626 asker karaya çıkartıldı. Koramiral Calthorpe İngiltere adına Yüksek Komiser olarak atandı. Avrupa kıyılarını, Fransız 83. Alayı'nın, Asya kıyılarını ise Fransız 84. Tabur'un korumasına, geriye kalan birliklerin ise Beyoğlu ve Haydarpaşa'da konuşlandırılmasına karar verildi. 148. Fransız Alayı ise Yeşilköy'de ihtiyat kuvveti olarak tutuldu. Mart 1919'da 62. İtalyan Alayı, Beyoğlu'na yerleşti. Yunanistan ise Yunan Konsolosluğu'nun korunması için sınırlı sayıda asker gönderdi.[639]

İstanbul'un işgalini Fransa'nın bu konudaki saldırgan, ısrarlı ve aceleci tutumu tetiklemişti. İstanbul'da yönetime el konulmasında ve şehrin işgal edilmesinde İngiltere ve Fransa'nın birbirleri ile olan çekişmesinin önemli etkisi olduğu söylenebilir. İşgalin ilk adımının Fransa tarafından atılmasına karşılık, İngiltere de Fransa'nın bu sayede elde edebileceği avantajları engellemek ya da aynı avantajlara sahip olmak için bu yola girdi.[640]

13 Kasım 1918'de işgal edilen İstanbul'da, işgal kuvvetlerinin başlıca görevleri polis, pasaport ve basın üzerinde kontrol sağlamak ile karma mahkemeler düzenlemek olarak tanımlandı. 16 Mart 1920'de ise işgal derinleştirildi ve kontrol alanı genişletildi.[641] 15 Kasım 1918'de, İstanbul Boğaz Komutanlığı ile İtilaf Donanma Komutanlığı arasında bir protokol imzalandı. Buna göre, Boğazlar'daki savunma mevkileri İtilaf Devletleri'ne teslim edilecek ve İstanbul'da başka herhangi bir yer işgal edilmeyecekti. İtilaf kuvvetleri, aynı gün savunma mevkilerini işgal etti ancak bununla yetinmeyerek şehrin farklı yerlerini de işgale başladı ve İstanbul fiili olarak işgal altına alındı.[642] İşgalin ardından Padişah, halka bir bildiri yayınladı. İşgal güçleri ile iyi ilişkiler kurulması halinde halkın refaha kavuşacağını ve ülkeye

---

[639] Resul Babaoğlu, "Hukuki Ve İdari Boyutlarıyla Mondros Mütarekesi'nden Sonra Müttefik Devletleri İstanbul'da Uyguladıkları İşgal Yönetimi", *Mondros Mütarekesi'nin 100. Yılı: I. Dünya Savaşı'nın Sonu Mütarekeler Ve Barış Antlaşmaları Uluslararası Sempozyumu 24-26 Ekim 2018 / Kahramanmaraş*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, (2019), s.569-571.
[640] S. Akşin, *a.g.e.*, s.89.
[641] H. Toker, *a.g.e.*, s.39.
[642] A. Bozkurt, *a.g.e.*, s.9.

medeniyetin hâkim olacağını ilan etti. Türk misafirperverliğine uygun davranılmasını, gelen kuvvetlere karşı herhangi bir kışkırtmaya meydan verilmemesini ve muhalefet edilmemesini istedi.[643]

The New York Times'a göre, İstanbul'un hangi devletin hâkimiyetinde olacağı ile ilgili belirsizlik, İtilaf Devletleri'nin kentte egemen olma isteği doğrultusunda daha da artmaktaydı. Fransız asker ve politikacı Napolyon Bonopart'ın (1769-1821), İstanbul'un, imparatorluktan daha değerli olduğunu dile getirdiği sözüne atıf yapıldı ve tarihi kentin önemi vurgulandı. Türk topraklarında, İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan orduları bulunmaktaydı. İngilizlerin İstanbul ve çevresinde, Yunanlıların İzmir civarında, İtalyanların Anadolu ve Fransızların Suriye bölgeleri üzerindeki geçici konumları şimdiye kadar yapılan gizli antlaşmalarla sağlandı. İmzalanacak antlaşma ile Türk ganimetleri kalıcı sahiplerini bulacaktı ancak en büyük ve kıymetli ganimet İstanbul'du. İstanbul ile ilgili iki temel problem vardı. Bunlardan birisi Türk yöneticilerin İstanbul'da kalıp kalmayacağı, diğerinin ise eğer Türkler kentten uzaklaştırılsa, yönetimin nasıl şekilleneceği hakkındaki belirsizlikti. İstanbul, Avrupalı Devletler'in çıkar ve hırslarının odak noktası idi. İngilizlerin, Türklerin İstanbul'dan mutlaka uzaklaştırılması gerektiği fikrine karşılık, Fransızlar, Türk halkının kentte kalmasına izin verilebileceği yönünde tavır aldı. Llyod George'un İstanbul mandasının, İngiltere, Fransa, Yunanistan ve eğer isterse İtalya'dan oluşan bir komisyonda olması planına karşılık, Fransa, İngilizlerin kentin yönetimine dahil olmasını istemiyordu.[644]

İstanbul'un işgalinin tartışmasız gerekli olduğunu düşünen İngiliz Savaş Bakanlığı, işgalin, Fransızlarla işbirliği içerisinde yapılmasını emretti. İstanbul'un işgalinin talimat içeriğini değerlendirdiğimizde, İtalya'nın işgalde aktif olmadığını söyleyebiliriz. İtalya, Güney ve Batı Anadolu'nun işgaline yoğunlaşmıştı. Bundan dolayı İngiltere ve Fransa'nın İstanbul'un işgali ile ilgili planına tam anlamıyla hakim olamadı. İstanbul'a diğer işgalci devletlere göre de çok az sayıda askeri kuvvet gönderdi. Bu yüzden İstanbul'da oluşturulacak herhangi bir yönetimin içinde olup olmaması tercihine bırakıldı.[645]

---

[643] A. Bozkurt, *a.g.e.*, s.14.
[644] "Turkish Question Confuses Allies", *The New York Times*, 29 Aralık 1919, s.3.
[645] A. Bozkurt, *a.g.e.*, s.5.

Paris Barış Konferansı'nda iki büyük güç (İngiltere ve Fransa) arasında Türklerin İstanbul'dan uzaklaştırılması ya da kentte kalmaya devam etmesi ile ilgili ciddi bir fikir ayrılığı olduğu, Amerika'nın da Türk mandasını kabul etmesinin olasılık dahilinde olmadığı belirtildi. Başkan Wilson, İstanbul'un Türkler tarafından idare edilmesini istemediğini, Milletler Cemiyeti çatısı altında, Amerikan mandasına sıcak baktığını ve Sultan'ın Anadolu'da konumlandırılarak, Müslümanların başkentinde uluslararası bir idare şekli oluşturulmasını tercih ettiğini açıkladı.[646] ABD yönetiminin, Türk toprakları üzerindeki manda fikri ile ilgili yaklaşımını, Manda Meselesinin ABD Basınına Yansıması başlığı altında açıklamaya çalışmıştık.

Boğazlar'ın uluslararası hale getirilmesi, İtilaf kuvvetlerinin en önemli meselelerinden biriydi ve İstanbul Türklerin kontrolünde olduğu sürece kesin sınırların çizilmesi mümkün değildi.[647] Birinci Dünya Savaşı sırasında, Osmanlı Devleti'nin Boğazlar'ı kapatması İtilaf Devletleri'nin maddi ve siyasi anlamda kayıplar yaşamasına neden oldu. Boğazlar'ın açılması için yapılan Çanakkale Savaşları'nın sonuçları Batılı Devletler'in beklediği şekilde olmadığı için, savaşın sonunda Boğazlar ile ilgili hassasiyetleri arttı ve Boğazlar bölgesi için özel bir statü oluşturmak istediler.[648]

Chicago Tribune'nde, İtilaf Devletleri'nin, Maraş ve çevresinin Fransızlara verilmesi konusunda mutabık kaldığı ancak Fransa'nın asıl tedirginliğinin İstanbul'u İngilizlere kaptırmak olduğu belirtildi. Fransa ve İtalya'nın, İngiltere'nin Yunanistan'a olan tavrından rahatsız olduğu, söz konusu dört ülke arasındaki anlaşmazlıkları çözmemek için herhangi bir neden bulunmadığı, mutlaka ortak bir paydada birleşilebileceği yazıldı. İtilaf Devletleri'nin İstanbul'u kontrol altına alacak yeterli askeri güce sahip olduğu da kesindi.[649]

15 Mart 1920'de İtilaf Devletleri, kendi aralarında İstanbul'un askeri amaçlı işgaline yönelik vardıkları uzlaşma neticesinde, 16 Mart sabahı harekete geçti. Plana göre, öncelikle Osmanlı Genelkurmayı işgal edilecek, polis, posta, telefon ve telgraf idareleri kontrol altına alınacaktı. İşgalden bir gece önce Tekirdağ, Mudanya ve Tarabya'ya savaş gemileri gönderilerek, bölgede işgale gösterilecek tepkiye karşı tedbir alındı. Tophane Limanı'na

---

[646] "Want An American To Discuss Turkey", *The New York Times*, 6 Ocak 1920, s.21.
[647] "Dardanelles And Bosporus International", *Chicago Tribune*, 18 Şubat 1920, s.3.
[648] A. Bozkurt, *a.g.e.*, s.23.
[649] "France Fears, Britain Grab Of Bosporus", *Chicago Tribune*, 8 Mart 1920, s.1.

demirleyen savaş gemilerinden, tersahaneleri işgal etmek ve kara ordusuna yardım etmek üzere denizciler şehre girdi. Bu gemi, gerekli görülmesi halinde bombardıman için de hazır bekletildi. İşgal sabahı 05.45'de, 10. Kafkas Tümeni Karargâh Binası olarak kullanılan Şehzadebaşı (Mızıka Karakolu olarak da bilinen) Karakolu'nu, basan 100 kadar İngiliz askeri, kapıdaki nöbetçilerin uyarılarını dikkate almadan, içeride uyumakta olan 61 askere ateş açtı. Verilen karşılık sonrası, çıkan çatışmada 5 Türk askeri şehit olurken, 9 asker yaralandı, 1 İngiliz askeri hayatını kaybetti, 1 asker de yaralandı. İşgalci Devletler, bu baskın ve çatışma ile Genelkurmay'a en yakın mesafede oluşabilecek bir silahlı direnişi önlemeyi ve Türk halkına gözdağı vermeyi amaçlamıştı. Nitekim sabah yaşanan bu olayın ardından ciddi bir direnişle karşılaşılmadan İstanbul işgal edildi.[650]

İtilaf güçlerinin İstanbul'u 16 Mart sabahı işgal etmeye başladığı, posta, telefon ve telgraf hattının kontrol altına alındığı, donanma gemilerinin İstanbul karasularına demirlediği bilgisi basında yerini aldı. Boğazlar ve Haliç'teki hareketliliği idare etmek için denetim masaları oluşturuldu. Osmanlı Devleti'nin tarihi başkentinde, halk işgale küçük ve önemsiz bir reaksiyon verdi The New York Times'a göre, bir iki gün içinde hayat hızla normale dönecek ve dükkânlar tekrardan açılacaktı. İngiliz, İtalyan ve Fransız Yüksek Komiserliklerince yapılan ortak açıklamada, işgalin geçici olduğu, Sultan'ın otoritesinin devam edeceği, amaçlarının Türkleri İstanbul'dan yoksun bırakmak olmadığı ancak katliamlar devam ederse bu kararlarını değiştirebilecekleri duyuruldu. Kritik her bölgede güvenliğin sağlanması esastı. İmparatorluk sınırları içinde yaşayan her birey, Sultan'ın kurallarına uymalı ve vatandaşlık görevlerini yerine getirmeliydi, aksi takdirde huzursuzluk çıkaran herkes tutuklanacaktı.[651]

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'un işgalinin ardından tüm komutanlar, valiler ve yerel yöneticilere yayınlandığı bildiri ile Osmanlı Devleti'nin 700 yıllık yaşam ve egemenlik hakkına bu işgal ile birlikte son verildiğini ve devletin varlığının hukuken yok edildiğini duyurdu. Tüm Türk ulusunun, egemenlik ve bağımsızlık hakkı için savaşması gerektiğini ve

---

[650] A. Bozkurt, *a.g.e.* , s. 337.
[651] "Allies Occupy Constantinople", *The New York Times*, 18 Mart 1920, s.1-3.

girişilecek bu mücadelede Allah'ın yardımının ve koruyuculuğunun kendileri ile olacağına dair inancını belirtti.[652]

İşgalin ardından basında konu ile ilgili haberler yer aldı. İstanbul, İngiliz Komutan General Sir George F. Milne komutasındaki İtilaf Devletleri Ordusu tarafından işgal edildi. Birkaç küçük direniş oldu ancak çok ciddi bir olay yaşanmadı. 9 Türk öldürüldü, 4 Türk de yaralandı. Türk Hükümeti'nin, mevcut durumu barış antlaşması imzalanan kadar devam edecekti. Hristiyanlara karşı herhangi bir şiddet olayı yaşanırsa da kontrol edilen alan genişletilecekti.[653] İstanbul, İngiliz, Fransız ve İtalyanlarca işgal edilmesine rağmen, işgalde İngiliz birlikleri daha aktifti. Fransız ve İtalyanlar, küçük birliklerle işgale katıldı. İşgalde Türk polisi de kentte güvenliğin sağlanmasında İtilaf Devletleri'ne yardımcı oldu.[654] İngiliz savaş gemileri, İstanbul sularına demir attı. İngiliz yetkililer, Mustafa Kemal Paşa'yı destekleyen Rauf Bey ve birçok kişiyi Malta'ya sürgüne gönderdi. Milliyetçiler Sultan'ın otoritesi kalmadığını ve kabinenin güvenoyu almış olsa da yönetimde hiçbir etkisi olmadığını açıkladılar. Anadolu, Mustafa Kemal ve destekçilerinin merhametine kaldı. İstanbul ile Anadolu'nun iletişimi koptu. İtilaf Devletleri'nden oluşan az sayıda kuvvet, Türk topraklarındaki Hristiyan nüfusu korumak için insanüstü bir çaba sarf ediyordu. Yıldız Sarayı'nda ikamet eden Sultan, günden güne çok yorgun ve yaşlı görünmeye başladı. İtilaf Devletleri, işgale rağmen, Sultan'ın gücünü geçici olarak korumak niyetinde idiler. İstanbul'da yüzyıllardır süren Türk hâkimiyeti son bulmuştu.[655] Boğaz'a demirleyen İngiliz zırhlıları, İstanbul'da Osmanlı Sultanı'nın hiçbir otoritesinin kalmadığının en acımasız ispatıydı. Barış antlaşmasına kadar Başkent'te artık yabancılar söz sahibi idi.[656]

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'un işgali üzerine, bütün illerdeki askerî ve sivil idarenin, Heyet-i Temsiliye Başkanlığı ile irtibat ve işbirliği halinde olmalarını, istedi. Bir taraftan da Başkent'in işgal edilmesine tepki olarak halkın galeyana gelip, Hristiyan vatandaşlara karşı herhangi bir taşkınlık yapmaması için tebdir alınması konusunda uyarıda bulundu.[657] Mustafa Kemal, İstanbul'un işgalini İslam'a hakaret olarak tanımladı. İşgalin

---

[652] M. K. Atatürk, *a.g.e*, s.286-287.
[653] "Constantinople Taken Over By Allis'" Forces, *Chicago Tribune*, 18 Mart 1920, s.3.
[654] "Turks In Thrace Defy The Allies", *The New York Times*, 19 Mart 1920, s.1.
[655] "British Warships End Sultan's Rule", *The Washington Post*, 22 Mart 1920, s.1.
[656] "Each Way A Turk Turns He Sees A British Warship", *Chicago Tribune*, 22 Mart 1920, s.5.
[657] N. Gündağ, *a.g.m*, s.16.

yüzlerce yıl süren Haçlı Seferleri'nin devamı olduğunu, Sultan'a karşı yapılan her hareketin Dünya Müslümanlarına da yapıldığını, Müslümanların 13 asırdır devam eden özgürlüğünün ellerinden alınmaya çalışıldığını söyledi.[658]

İstanbul'un Türk barış antlaşmasında "Boğazlar Bölgesi" olarak tanımlanarak özel şartlarla ve bir komisyon tarafından idare edileceği belirtildi. "Boğazlar Bölgesi", Avrupa'daki küçük devletlerden daha büyük bir alana sahipti, kendine has bir organizasyonla kendi bayrağı ve bütçesi de olmak üzere konumlandırılacaktı. "Boğazlar Bölgesi'nin" sınırları sadece Boğazlar ve Marmara Denizi olarak değil, Çanakkale dağlarından itibaren 3 mil içeriden, Marmara Denizi'nin kuzeybatısından 17 mil, güneydoğusundan 28 mil açık olacak şekilde çizildi.[659] Llyod George, Boğazlar'ın yönetiminin, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkinin çok üzerinde olduğunu, Boğazlar'ın idaresi için yeni düzenlemeler yapılması gerektiğini söyledi. İstanbul'un yönetimi, Türklere bırakılsa bile Boğazlar'ın kesinlikle İngiltere, İtalya ve Fransa'nın oluşturacağı bir komisyon tarafından kontrol edilmesi gerektiğini de sözlerine ekledi.[660] İstanbul ile ilgili durum, gün geçtikçe daha da kötüye gidiyordu, en başından beri fazlasıyla karışık olan mesele, içinden çıkılmaz bir hal almıştı. Türk topraklarının yönetimi, İtilaf Devletleri'ne geçtiğinden beri, Sultan'ın otoritesi ve yönetimi sembolik hale geldi. Ülkenin geri kalanı ise Milliyetçiler'in kontrolündeydi. Mustafa Kemal Paşa, Ankara'yı merkez olarak belirledi. Yunanistan, Milliyetçiler'le savaş halinde ve Yunanlılar, İstanbul'a ilerleme isteklerini saklamıyorlardı. Sarayın duvarlarının dışında, Osmanlı'nın Başkent'ine tam bir kaos ve anarşi ortamı hakimdi.[661]

İşgal kuvvetlerinin İstanbul'a gelişiyle birlikte kentte yaşayan gayrimüslimler kontrolden çıktı. İtilaf Devletleri ve Yunanistan'a ait rozet ve bayrakları günlük hayatın bir parçası haline getirmeleri buna ilaveten işgale karşı duydukları coşkuyu gösterme şekilleri ile Müslüman halk ve resmi makamlarda ciddi rahatsızlıklara neden oldular. 18 Kasım'da toplanan Meclis-i Mebusan'da işgale ve hükümete karşı sert tepkiler verildi. Buna karşın Şura-yı Devlet Reisi (danıştay) Şerif Paşa, birkaç tabur asker geldiğini ve bu askerin iskânı için bazı yerlerin tahsis edildiğini, resmi binaların işgal edilmediğini söyleyerek gelişmeleri

---

[658] "Allied Occupation Of Constantinople Insult To Islam", *Chicago Tribune*, 31 Mart 1920, s.3.
[659] "Constantinople In Zone Of The Straits", *The New York Times*, 17 Haziran 1920, s.7.
[660] "Entente To Hold Strait", *The New York Times*, 16 Aralık 1920, s.19.
[661] "At Constantinople", *The Washington Post*, 24 Mayıs 1921, s.6.

değerlendirmekten ne kadar uzak olduğunu gözler önüne serdi. Dışişleri Bakanı Mustafa Reşit Paşa gizli bir oturumla bu konuların görüşülmesini önerdi. İşgale karşı bir planı olmadığı anlaşılan Hükümet'e milletvekilleri tepki gösterdi. [662]

Mustafa Kemal'in, İstanbul'u almaya yönelik her türlü girişiminin İngiltere ile savaşa neden olacağı, İngiltere tarafından Milliyetçiler'e bildirildi.[663] Milliyetçi Ordu'nun İzmit'i Yunanlılardan almasının ardından Milliyetçiler'e İstanbul'un yolu açıldı. İtilaf Devletleri, İstanbul için belirledikleri sınırları, Milliyetçiler'in tanımasını beklemediklerini açıkladı. İzmit'te karşı karşıya gelen Milliyetçi Ordu ve Yunan Ordusu arasında çıkan çatışmanın sonunda panikleyen Yunanlılar, İzmit'te yangınlar çıkartarak geri çekildi. İzmit, İstanbul'a sadece 6 mil uzakta ve tren yolu hattına sahipti.[664] Milliyetçiler'in İstanbul'a saldırı hazırlığı içinde olduğuna dair söylentiler çıktı ve bu ihtimale karşılık İngiliz Donanması, Çanakkale Boğazı etrafına konuşlandı. Söylentinin nedeni ise Milliyetçi Ordu'nun, İzmit'i geçip, sınırları belirlenmiş Boğazlar Bölgesi'nden birkaç kilometre öteye kadar yaklaşmasıydı. Milliyetçiler'in, İtilaf Devletleri ile antlaşma yapmaya istekli olduklarına dair bilgiler olsa da bunlara güvenilmemesi gerekiyordu çünkü Türklerin, Oryantal bir alışkanlık olarak aynı anda birden fazla ihtimali deneyip, gözden geçirip, işlerine gelecek seçeneği tercih edecekleri kesindi.[665] İstanbul'da kimin hâkimiyet ve kontrol sahibi olacağı ile ilgili sorunun cevabının, İngiltere olmasından dolayı, Fransız ve İtalyanlar rahatsız olmuştu. Yakın Doğu'nun metropolü için güç savaşı yaşanıyordu. Uzun zamandan beri İstanbul'daki her şey İngilizler tarafından yönetiliyordu. Ancak Fransızlar, İstanbul'un sahibinin İngiltere olmadığını belirtti.[666] Yunanistan'ın, Eskişehir'de kazandığı zaferin ardından, ordusunu İstanbul'a yönlendirip yönlendirmeyeceği olasılığı tartışılmaktaydı. Ancak Yunanlılar İstanbul'a ilerlemeleri durumunda kentte konuşlanmış, İtilaf Devletleri birliğinin engellemesi ile karşılaşacaktı. Yunanlılara ekonomik destek verdiği düşünülen İngiltere, Yunan yönetimini İstanbul'u işgale kalkışmaması konusunda uyardı.[667]

---

662 A. Bozkurt, *a.g.e.*, s.9-12.
663 "British War Threat To Kemal Pasha", *The New York Times*, 16 Haziran 1921, s.2.
664 "Stamboul In Peril By Loss Of Ismid", *The Washington Post*, 30 Haziran 1921, s.1.
665 "Near East Crisis Worries London", *The New York Times*, 7 Temmuz 1921, s.2.
666 "Inter – Allied Rift In Constantinople", *The New York Times*, 10 Temmuz 1921, s.4.
667 "Talk Of Greek March On Constantinople", *The New York Times*, 27 Temmuz 1921, s.13.

Türk Milleti'nin, Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki mücadelesi, Anadolu'da kök salıp, adım adım zafere doğru ilerlerken, İtilaf Devletleri'nin, İstanbul ve Boğazlar ile ilgili kaygı, hırs ve çekişmelerinin derinleştiğini, çıkar çatışmalarının sertleştiğini ve konunun günden güne daha koyu bir belirsizliğe doğru evrildiğini söyleyebiliriz. İstanbul ve Boğazlar düğümünün çözülme sürecini tezimizin üçüncü bölümünde detaylı bir şekilde açıklamaya çalıştık.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MİLLİ MÜCADELENİN ASKERİ UNSURLARI VE AMERİKAN KAMUOYU

3.1. İç İsyanlar

İsyanlar genel anlamda, toplumun farklı gruplarında değişik sosyal ve psikolojik nedenlerle meydana gelen tepkilerdir. Tüm dünyada devrim niteliği taşıyan hareketlerde isyanlar ve eskiyi muhafaza etmek isteyenler olmuştur. Bu dönemde de değişimi kabul etmek istemeyen yerel ya da bölgesel otoriteler ile geleceğini tehlikede gören merkezi otoriteler çeşitli yollar deneyerek halkın işgallere direniş süreci engellemeye çalıştı.

Milli Mücadele'nin, en üzücü ve en yıpratıcı olaylarından biri de Anadolu'da çıkan isyanlar oldu.[668] Mondros Mütarekesi ile başlayan işgal süreci, Anadolu'da büyük bir iktidar boşluğu oluşturdu. İşgal kuvvetlerine karşı yerel direniş hareketlerinin ilk adımları atılmaya çalışılırken bir taraftan da iktidar boşluğu ve asayişsizlik nedeniyle Anadolu'nun birçok yerinde asker kaçakları ve çeteler baş gösterdi. Bunların bir kısmı eşkiyalık yaparken, işgal bölgelerine yakın bazı çeteler ise işgalcilere karşı direnişe geçti. Aynı zamanda ayrılıkçı azınlıklar da kendi çetelerini kurarak sivil Türkleri katletmeye başladı. [669]

Bu dönemde çıkan isyanları, gerici isyanlar, ayrılıkçı isyanlar ve otorite altına girmek istemeyen milislerin isyanları olarak başlıca üç grupta toplayabiliriz. Gerici ayaklanmalar, şeriatın ve halifeliğin tehlike içinde olduğu iddiası ile çıkartıldı. Temelinde yoksulluk, cehalet, dinsel sömürü ve kaygılar vardı. Ayrılıkçı isyanlarda, aşiret düzeni içinde yaşayan grupların liderleri önemli rol oynadı. Ağa, Şeyh, Derebeyi gibi sıfatlarla anılan kişiler, kışkırtmaların yanı sıra merkezi otorite karşısında kendi otoritelerinin zayıflayacağı ya da yok olacağı endişesi ile hareket etti. Son olarak da kurulan düzenli birlikler içinde yer almayı reddederek,

---

[668] Salih Tunç, "*Milli Mücadele'de (1919-1923)'de İç İsyanlar*", İstanbul Üniversitesi, Ataürk İlkeleri ve İnkilap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1992, s. 20.
[669] Mehmet Kıbıl, "Milli Mücadele Dönenminde İç İsyanlar*",* (Edit. Emine İnanır, Osman Köse, Yasemin Ulutürk)*, Siyasi, Sosyal ve Kültürel Yönleriyle Türkiye ve Rusya* –Berikan Yayınları, Ankara, 2018, s. 436.

bireysel mücadelesini sürdürmekte ısrarcı olan çete liderleri, Milli Mücadele'de sıkıntılı zamanlar yaşanmasına neden oldu.[670]

Milli Mücadele sürecinde çıkan isyanlar, Milli kuvvetlere, zaman, insan ve cephane kaybettirerek, düzenli ordunun savaş gücünü olumsuz yönde etkiledi.[671]

10 Ocak 1920 tarihli İngiliz istihbarat raporunda, Milli Hareket'e karşı olanların askeri geçmişi olan kişiler olduğu belirtilerek, bu grubun en aktif muhalifinin ise Çerkez ve Arnavutlardan oluşan bir güçle, Milliyetçiler'e kafa tutan Ahmed Anzavur olduğu yazıldı. Önde gelen muhalifler, Milli Mücadele başladığında İstanbul'a gelerek, Hürriyet ve İtilaf Partisi ile İngiliz Muhipleri Cemiyeti'ne katıldı. Bu iki örgüt, siyasi propangandaya ağırlık vererek, Osmanlı Devleti'nin yönetim kademelerindeki, Milliyetçiler'in görevlerine son verilmesi için uğraştı.[672]

Çerkez Ethem, Milli Mücadele'nin başında Kuvay-ı Milliye'nin kurulmasına emek vererek, çıkan ayaklanmaların bastırılmasında önemli rol oynadı. Kendisine gösterilen iyi niyet ve elde ettiği başarıların sonucunda emrindeki kuvvetlerin yenilmez olduğu yanılgısına düşerek, düzenli orduya katılmayı reddetti ve Ankara Hükümeti'ne karşı bir tutum içine girdi. Mustafa Kemal Paşa, Çerkez Ethem'in Milli Hükümet'e bağlı, amaca ve sürece faydalı bir duruma getirilmesi için çok çaba harcadıysa da Çerkez Ethem tutumundan vazgeçmeyerek isyan etti.[673]

Sözünü ettiğimiz isyanlar, ülke içinde gündemi yoğun bir şekilde meşgül etmişse de tezimize kaynaklık eden gazetelerde aynı yoğunlukta yer almamıştır. Bu durumun nedeninin de Avrupa ve Amerika gündeminin, isyanlar sırasında siyasi, askeri ve ekonomik yönden kendi içinde bulunduğu kaosa ve uluslararası çıkar çatışmalarına odaklanması olduğunu söyleyebiliriz. Milli kuvvetlerin, işgalci güçlerin yanı sıra uğraşmak zorunda kaldığı iki büyük isyana ana hatlarına değinmeye çalışacağız.

---

[670] S. Tunç, *a.g.e.*, s.21-23.
[671] D. Yalçın vd. *a.g.e.*, s.197.
[672] S. R. Sonyel, *a.g.e.*, s.134.
[673] Atıf Erçıkan, *Türk İnkilap Tarihi*, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 1977, s.57.

3.1.1. Anzavur İsyanı (1 Ekim 1919 – 25 Kasım 1920)

Eski bir jandarma subayı olan Anzavur Ahmed, iki kez ayaklanma çıkarttı. İlk isyan 1 Ekim – 3 Aralık 1919 tarihleri arasında, Sivas Kongresi'nden hemen sonra Kuzey Ege ve Marmara bölgesinde, işgal güçlerine karşı olan direnişi kırmak için İstanbul Hükümeti ve İngiltere desteği ile Manyas'ta başladı. Susurluk, Gönen ve Ulubat'a kadar yayıldı. İsyan, bir piyade alayı, iki müfreze ve henüz Temsil Heyeti'nin emrinde olan Çerkez Ethem tarafından 2 ay süren şiddetli çarpışma ve izleme harekâtının ardından bastırıldı ve Anzavur kaçtı. Saklandığı süre içinde tekrardan organize olan Anzavur, 16 Şubat 1920'de yeni bir isyan başlattı.[674]

Anzavur isyanı devam ederken, Damat Ferit Paşa, 8 Nisan'da İngiliz Yüksek Komiseri Amiral de Robeck ile görüşerek, Anadolu'daki hareketin önlenmesi için İngilizlerin de onaylayacağı şekilde çalışmalar yapacağını söyledi. Anadolu'da Milliyetçiler aleyhinde ferman ve fetvalar yayınlacağını, bunların İngiliz uçakları ile hızlı bir şekilde Anadolu'ya dağıtılması ve Ahmet Anzavur'un kumanda edeceği birlikler için silah ve cephane temininde yardım edilmesini istedi. Aynı zamanda hükümetinin, Anadolu'ya ajanlar göndererek Milli Hareket'e destek verenlerin tutuklanmasını sağlayacağının sözünü verdi.[675]

Yaşanan gelişmeler Amerikan basınında kısaca yer aldı. Anadolu örgütlenen Mustafa Kemal Adapazarı'nı ele geçirerek, birliklerini İzmit'te İngilizlere karşı konuşlandırdı. Fransızların verdiği bilgiye göre, Batı Anadolu'da gerçekleşen isyan İtilaf güçlerine karşı değil, Mustafa Kemal'in birliklerine karşı çıktı. İstanbul Hükümeti, Mustafa Kemal'e elçi göndererek silahlarını teslim etmesini istedi. Başkent'te Milliyetçiler'e karşı bir hükümet kurulması yönündeki eğilim ciddiyet kazandı.[676] Milli güçlere karşı, İstanbul Hükümeti ve Padişahı desteklemek ve Anadolu'da Milli Hareket'in güç kazanmasını engellemek amacı ile Anzavur Paşa'nın emrine İstanbul Hükümeti tarafından, bin kişilik bir takviye kuvvet gönderildi.[677]

İngilizler ve İstanbul Hükümeti'nin desteğine rağmen, isyan nisan ayı sonunda Milliyetçi güçler tarafından bastırıldı. 2 ay devam eden isyanı bastırmak için, iki ayrı müfreze,

---

[674] A. Erçıkan, *a.g.e.*, s.51-52.
[675] O. Akandere, *a.g.m.*, (2003), s.100.
[676] Kemal Menaces British Forces, *The New York Times*, 2 Nisan 1920, s.8.
[677] Hadjin Captured By Kemal's Forces, *The New York Times*, 19 Nisan 1920, s.1.

bir nizamiye taburu, Soma, Akhisar Kuvay-ı Milliye Taburları ile Çerkez Ethem ve Demirci Mehmet Efe kuvvetleri görevlendirildi. Anzavur'un birliklerinin dağılması ve kendisinin de kaçması ile Büyük Millet Meclisi yönetimini zor durumda bırakan bir sorun daha ortadan kaldırılmış oldu.[678]

Milliyetçi Ordu'ya karşı savaşan Ahmet Anzavur Paşa, savaş gemisi ile kaçarak ülkeden ayrıldı, en son çatışma Biga dolaylarında gerçekleşti. Her iki taraf da ağır silahlar kullandı. Ahmet Anvazur'un adamlarına, İngiliz savaş gemisi yardımcı oldu. İngilizler, Ahmet Anzavur'a para ve silah yardımı yaptı. Mustafa Kemal Paşa, Anzavur'un eşkıya başı olduğunu, İngilizlerle Kara Biga'da görüştüğünü, Boğaz'ı geçebilmesi için İngiliz denizaltısından yararlandığını söyledi. İstanbul gazetelerinde, Ahmet Anzavur'un çatışmaya devam ettiği haberi yapılsa bile Milliyetçiler Bursa ve çevresinden Anzavur'un etkisini tamamen sildi.[679] Sultan Vahdettin, Anadolu'daki Milliyetçi Hareket'in, İmparatorluk içinde çözülmelere neden olduğu ve engellenmesi için çözüm arayışlarının görüşülmesi gerekçesi ile olağanüstü bir kabine toplantısı yaptı. Osmanlı Sultan'nın fiili olarak bir ordusu olmamasına rağmen İtilaf Devletleri, Yunan Ordusu ile hareket edebilecek Osmanlı güçlerine ve Milliyetçi Ordu'ya karşı savaşacakların organize olmasına izin verdi. Anzavur Paşa da Sultan'ın Ordusu'na liderlik etmeyi amaçladı ve bunun için uğraştı.[680]

3.1.2. Çerkez Ethem İsyanı (27 Aralık 1920 – 23 Ocak 1921)

Birinci Dünya Savaşı'nın kaybedileceğini anlayan Enver Paşa ve Teşkilat-ı Mahsusa Başkanı Eşref Sencer Bey, ileride yapılacak bir mücadele için belirli yerlerde silah, cephane ve para stoku yaptılar. Bu depolardan biri de Eşref Bey'in Salihli'de bulunan çiftliğinin mahzeniydi. Saklanan malzemeler Rauf Bey'in aracılığı ile Çerkez Ethem'e teslim edildi. Çerkez Ethem, askeri bilgisi ve yeteneği ile emrindeki milis sayısını artırmayı başardı. Sakarya'dan Çanakkale'ye tüm Çerkezlerin ağırlıklı olarak yaşadığı her yere adamlarını göndererek, atını ve silahı alan birçok vatanseverin Kuvve-i Seyyare adı verilen milis kuvvetine katılmasını sağladı.[681]

---

[678] A. Erçıkan, *a.g.e.*, s.52.
[679] "Kemal Crushes Sultan's Troops Near Bosporus", *Chicago Tribune*, 5 Mayıs 1920, s.1.
[680] "Ask Sultan To Lead Troops", *The Washington Post*, 28 Ağustos 1920, s.2.
[681] Nuran Kılavuz, "Kahramanlıktan Vatan Hainliğine, Çerkez Ethem, Kuvve-i Seyyare'nin Teşkili Ve Tasfiyesi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* C.21, S.1, Elazığ, (2011), s.276.

Ethem, Salihli cephesinde Yunanlılara karşı düzenlediği gerilla saldırıları ve uğrattığı kayıplar nedeni ile kısa sürede tanınır hale geldi. Emrindeki kuvvetlerin sayısını artırarak, 1920 yılının başlarında Batı Anadolu'daki en önemli milli güce dönüştü. Anadolu'da çıkan isyanların bir kısmının bastırılmasında etkin rol oynadı. İşgallere direnmek ve işgal kuvvetleri ile mücadele edebilmek için düzenli ordu oluşturması gerekliliği, Büyük Millet Meclisi'nin en önemli hedeflerindendi. Bundan dolayı hazırlıkları hızla tamamlanan ve her geçen gün gelişen düzenli orduya katılması için çağrıda bulunulan Çerkez Ethem, yapılan çağrıya karşı çıktı. Büyük Millet Meclisi otoritesinin devamı ve ordu içinde oluşabilecek disiplin sorunları nedeni ile Kuvve-i Seyyare'nin dağıtılması zorulu hale geldi. Mustafa Kemal Paşa, sorunun barışçı yollardan çözümü için ne kadar uğraştıysa da, Çerkez Ethem kararından vazgeçmedi. Bunun üzerine 27 Aralık 1920'de Batı cephesi komutanlığına Çerkez Ethem birliklerinin imha edilmesi emrini vermek zorunda kaldı.[682]

Bir ay süren çatışmaların ardından Çerkez Ethem ve kardeşleri Yunanlılara sığındı. 26 Ocak 1921'de Yunanlılar yayınladıkları tebliğde, Çerkez Ethem ve kardeşlerinin 25 subay, 400 binek hayvanı ve 800 erle Yunan mıntıkasına silahlarını teslim etmeye başladığını duyurdu.[683] Yunan işgali altında bulunan Türk topraklarına geçen Ethem ve kardeşleri, Ankara İstiklâl Mahkemesi'nde vatana ihanet suçuyla yargılanarak, 9 Mayıs 1921'de gıyaben idama mahkûm edildi.[684]

3.2. Ermenilere Karşı Yapılan Mücadele

Mondros Mütarekesi'nin 24. maddesi (altı ilde herhangi bir karmaşa meydana gelmesi durumunda, İtilaf Devletlerince söz konusu illerin herhangi bir kısmı işgal edilebilecekti), Doğu Anadolu'da tepki ve endişe ile karşılandı. Türk Ordusu'nun 1918 yılı sonunda Kafkasya'dan geri çekilmesinin ardından Ermenilerin bölgede yaşayan Müslüman halka karşı planlı öldürme ve kaçırma eylemleri arttı.[685]

Ermeniler ve Milliyetçi Ordu arasında çatışma çıktı. Washington'daki Ulusal Ermeni Birliği'nin verdiği bilgiye göre Anadolu'daki Ermeniler, Milliyetçi Ordu'ya karşı koyarak

---

682 N. Kılavuz, *a.g.m.*, s.274.
683 Zeki Sarıhan, *Çerkez Ethem'in İhaneti,* Kaynak Yayınları, İstanbul, 2008, s.90-92.
684 https://islamansiklopedisi.org.tr/cerkez-ethem, (31.03.2021).
685 H. Tugaç, *a.g.e*, s. 25.

başarılı oldu.[686] Antep bölgesinde Ermeniler ve Türkler arasında yoğun çatışmalar yaşanıyordu, Antep bölgesindeki Amerikan misyonerleri, Ermenilerin, Amerikan Misyon binalarına sığındığını açıkladı.[687]

Fransa, kendisi adına, Antep'in işgal edilmesi için bir Ermeni Lejyonu[688] görevlendirdi. Ancak Ermenilerin bölgede yaptıkları pervasızlıklar Fransız Hükümeti'nin de işini zorlaştırdı. Ermeniler, Çukurova'da Fransız hâkimiyetini istedikleri ve bunun olacağına da kesin gözü ile baktıkları için yaptıkları eylemler nedeni cezalandırılmayacaklarını düşünerek, Fransız ordusunun gölgesinde, kentte yaşayan Türklere karşı çok kötü davrandılar.[689]

İşgal altındaki Maraş'ta, Ermenilerin ölçüsüz davranışları devam ederken, Doğu Anadolu'da, Kazım Karabekir komutasındaki, 15. Kolordu Komutanlığı'na, Büyük Millet Meclisi tarafından, Bolşevik Rusya ile Ermenilere karşı yapılabilecek işbirliğinin hangi koşullarda olabileceğine dair bir talimat hazırlandı. Emperyalizme karşı mücadele eden Rusya ile ortak hareket etme ve yardımlaşmanın kabul edileceği, Bolşeviklerin, Gürcistan'a yapacağı askeri harekat ya da izleyeceği politika neticesinde, Gürcistan Bolşevik ittifakına dahil olmayı kabul ederse, Türk Hükümeti'nin de emperyal Ermeni Hükümeti'ne karşı askeri harekat yapacağı ve Azerbaycan'ı Bolşevik Devletler topluluğuna katılmaya ikna edeceği taahhüt edildi. Öncelikli olarak işgal altındaki topraklarımızı, emperyal güçlerden kurtarmak ve sonrasında emperyalizm aleyhinde yapılacak ortak mücadelede varolabilmek için ilk olarak 5.000.000 altın ve karar verilecek miktarda silah ve cephanenin Bolşevik Hükümet tarafından sağlanması istendi. Bu talimat sonradan mektup haline getirilerek, 15. Kolordu vasıtasıyla Bakü ve Moskova'daki Türk temsilcilerine ulaştırıldı.[690]

Sovyet Rusya yönetimi mektuba cevap olarak, 10 Haziran 1920'de Moskova'dan hareket edecek bir heyetin Bakü-Tiflis-Kars yolu üzerinden Türk Hükümetiyle görüşmek

---

686 "Armenians Fight Nationlist Army", *The Washington Post*, 16 Nisan 1920, s.5.
687 "Heavy Fighting Around Aintab", *The New York Times*, 17 Nisan 1920, s.6.
688 Lejyon: Fransa'da genellikle yabancılardan kurulu, birkaç takımdan oluşan piyade birliğidir. https://sozluk.gov.tr/, (17.02.2021).
689 Bige Sükan, "Milli Mücadele Döneminde Türk – Fransız İlişkileri", *90. Yılında Milli Mücadele Sempozyumları, 4 Mayıs – 4-5 Haziran 2009*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, (2011), s.155.
690 H. Tugaç, *a.g.e*, s. 88.

üzere Türkiye'ye geleceği bilgisini verdi. İlk aşamada 60.000 adet tüfek, 112 adet hafif makinalı tüfek ve 10 adet ağır top ve yarısı altın olmak üzere 2.000.000 liralık yardım edeceğini açıkladı. Ancak her iki ülkenin de dış politikasını göz önüne alarak, Ermenistan aleyhine bir hareketi gerek görmediğini, Türkiye sınırlarının, Türklerin istediği şekilde barış yolu ile belirleneceğine inandığını bildirdi.[691]

İki ülke arasındaki olası işbirliği kısa bir haber ile basındaki yerini aldı. Bolşevik Ordusu'na Karabağ'a ilerlemesi için emir verildi. Bolşevikler, Mustafa Kemal Paşa'nın Milliyetçi hareketine destek sağlama yönünde tavır belirledi.[692]

Ankara Hükümeti bir nota ile Ermenistan işgali altındaki Kafkas yolunun açılması için Sovyet Rusya yönetimine, iki ülke arasında ittifak kurulması ve ortak askeri harekât yapılması çağrısı yaptı. Sovyet Rusya Dışişleri Komiseri Çiçerin, Misak-ı Milli'de belirlenen dış politika prensiplerini saygı ile karşıladıklarını, Türkiye ile samimi ilişkiler ve dostluk kurmak amacında oldukları cevabını verdi. Rus yetkililer, iki ülke arasındaki iyi ilişkilerin gelişmesi amacı ile ilk olarak Ermeni sorunun çözümü için Rusya'nın Türkiye ile işbirliği içinde olacağını ifade etti.[693]

İki Bolşevik süvari alayı, Güney Ermenistan'dan gelerek Türk kuvvetlerine katıldı. Bu şartlar altında Ermeniler, Moskova ile antlaşmak zorunda kalacak, Milliyetçiler'e karşı ilerleyemeyecek ve Türk köylerine zarar veremeyecekti. Mustafa Kemal de Nikolai Lenin'e yardımlarından dolayı bir teşekkür mektubu gönderdi.[694] Ermeniler, Türkiye'ye savaş açtı ve çatışmalar yaşandı. Milliyetçiler'e genel seferberlik emri verilerek Ermenilere karşı mücadeleye her an hazır hale getirildiler.[695]

Ermenilerin, Türklere savaş açtığı haberi ve Ermenilerin girdikleri çatışmalara ilişkin kamuoyuna bilgilendirme yapılmasına rağmen ortada çelişkili ve garip bir durum söz konusuydu, çünkü Ermeniler düzenli bir orduya sahip değildi. Kendisini, Rusya'nın saldırılarından koruyacak küçük bir kuvveti olan Ermenistan'ın Anadolu'da hiçbir gücü yoktu. Bu durumun çözümü olarak, yurt dışında yaşayan Ermenilerin dönüş yapıp,

---

691 H. Tugaç, *a.g.e*, s. 103.
692 "Bolsheviki Advance Into Armenia; Will Give Aid To Turks", *The Washington Post*, 20 Temmuz 1920, s.1.
693 Salahi Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı Ve Dış Politika- I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2003, s. 6-10.
694 "Red Troops Form Link With Kemal", *The New York Times*, 22 Ağustos 1920, s.1.
695 "Armenia Declares War On Turkey", *Chicago Tribune*, 13 Ekim 1920, s.1.

oluşturulacak orduya katılmaları düşünüldü. Boghos Nubar (Paris Barış Konferansı'nda Ermeni Delegasyonu Başkanı), 2 Mart 1920'de İngiltere Dışişleri'ne müracaat ederek silah talep etti ve yurt dışından gelecek olan Ermenilere destek olunmasını istedi, talebine karşı olumlu geri dönüşler aldı.[696]

Doğu cephesinde, 1920'nin Ekim ayı başından, Aralık ayının yarısına kadar süren çatışmalarda Türk birliklerinin ileri harekâtı 29 Eylül'de başladı. Aynı gün Sarıkamış'a ulaşan Türk askeri, Kazım Karabekir'in emri ile toparlanmak ve yeni tertibat almak üzere bir ay bulunduğu yerde kaldı. 30 Ekim'de Kars ve Gümrü kontrol altına alınarak Ermenilere karşı kesin bir zafer kazanıldı.[697] Bu durumun basına yansıması ise şu şekildeydi. Ermeniler, Türk milliyetçileri tarafından ağır bir mağlubiyete uğratıldı, antlaşma talep etmek zorunda kaldı ve bir yıl önce Winston Churchill'in Ermeniler vasıtasıyla güçlendirmeye çalıştığı Kafkas bariyerinde, Türkiye'nin bıraktığı boşluğu Bolşevikler doldurdu. Geçen yaz, Yunanlıların Batı'da elde ettiği zaferler, Ermenilerin üstündeki baskıyı azalttı ancak Yunan ilerleyişinin durması, Türklerin Ermeniler üzerine gitmesine ve başarılı olmasına yol açtı. Ermenistan antlaşma istemek zorunda kaldı. Ayrıca şu ana kadar mümkün olduğunca Lenin ve Mustafa Kemal, birbirini kullandı, her ikisi de ortak hedeflere sahipti.[698] Ermeniler ve Mustafa Kemal'in birlikleri arasındaki düşmanlık devam ediyordu. Ermeniler, Gümrü'yü Türklerden geri aldı. Kazım Karabekir, tekrardan Kars civarına geri çekildi.[699] Türkler, Ermeni birliklerini geleneksel sınırlarına kadar geri çekilmek zorunda bıraktı, Ermenistan küçük bir Kafkas Cumhuriyeti'ne dönüştü. Türk - Ermeni düşmanlığı Moskova'daki Bolşevik Hükümeti'nin arabuluculuğu sonucunda askıya alındı. Türkler de Ermenilerle savaşmayacağını açıkladı. Ermeni Ordusu moral ve disiplin açısından çöktü. Ermeni Hükümeti, halkın yiyecek ihtiyacını temin etmekte çok zorlanıyordu, kış şartları halkı sefalete sürükledi ve nüfusun yarısı mevcut şartlara direnç gösteremeyerek hayatını kaybetti.[700]

Milletler Cemiyeti, Başkan Wilson'a Ermeniler ve Milliyetçiler'in lideri Mustafa Kemal arasında arabuluculuk yapmasını önerdi. Mümkün olan en kısa zamanda bu işbirliği

---

[696] N. Bilge Criss vd., *a.g.e.*, s.295.
[697] Hikmet Özdemir, "Mebuslar Meclisinden Türkiye Büyük Millet Meclisine Millî Egemenlik", Osmanlı *Mebusan Meclisinden TBMM'ye Millî Egemenlik Paneli 24 Mayıs 2013*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, (2014), s.70-71.
[698] "A Barrier Broken", *The New York Times*, 13 Kasım 1920, s.10.
[699] "Armenians Take Alexandropol", *The New York Times*, 23 Kasım 1920, s.14.
[700] "Armenia Deathloss Half Of Population", *The New York Times*, 3 Aralık 1920, s.8.

sayesinde Ermenilerin yaşadığı korkunç vahşete son verilebilirdi. Arabuluculuk teklifi mandayı kapsamıyordu. Ermeniler, Amerika'nın sınırlarını belirlediği ülkelerinde insani şartlarda yaşamak istiyorlardı.[701] Amerikan senatosunun, Ermeni mandasının üstlenilmesini reddetmesi, yeni bir çözüm arayışını beraberinde getirmişti. Buna göre, Amerika'nın Ermeniler ve Mustafa Kemal Paşa arasındaki savaşa son verilmesi için arabuluculuk yapması talep edildi. Chicago Tribune göre, Mustafa Kemal de bunu memnuniyetle karşılayacaktı. Ermenistan sınırının kesin ve sabit hale getirilmesi, Başkan Wilson'un elindeydi.[702] The Washington Post'ta ise aynı durum için farklı bir yorum yapılmıştı. Buna göre, Türkler, Ermeniler söz konusu olduğunda, Amerika'nın arabuluculuğuna şüphe ile yaklaşıyordu. Milliyetçiler, Ermenilerin, Sovyet Rusya'nın hakemliğini kabul etmesi ile sorunun çözümü için barış görüşmelerine başlandığını duyurdu.[703]

Haberde sözü edilen Sovyet Rusya ve Amerika'nın arabulucuğu, ne Türkler ne de Ermenistan'ın Taşnak yönetimi tarafından tercih edilen bir durum değildi. Ermeniler, Kızılorduyu Ermenistan'a sokmaktansa, Türklerin ateşkes koşullarını kabul etmeyi daha uygun buluyordu. 29 Kasım 1920'de Ermenistan'da çıkan bir isyan neticesinde, Taşnak yönetimi yerini Sovyet egemenliğine bıraktı. 2 Aralık'ta Kızılordu'nun Erivan'a girmesiyle, durum tamamen değişti. Mevcut karışıklıktan zarar görmek istemeyen Türkler, Taşnaklara, Gümrü Antlaşması'nı kabul ettirmişse de imzalanan antlaşma Sovyet Ermenistan ve Sovyet Rusya tarafından kabul edilmedi.[704]

Gümrü Antlaşması'nın görüşme sürecinde Ermeniler, Türk heyete 1.824 kasatura, 50 çeşitli makineli tüfek, 1.997 İngiliz ve Rus piyade tüfeği, 4.000 sandık İngiliz piyade cephanesi, 5.845 atım Rus dağ top mermisi, 8 Rus dağ topu cephane arabası, 12 Rus dağ topu ve toparlağı teslim etti. Bunun yanı sıra 50 vagon, iki lokomotif, 26 tek atlı araba ve 120 araba koşumu da Türklerin kontrolüne geçti.[705]

---

701 "Asks U.S To Mediate", *The Washington Post*, 26 Kasım 1920, s.1.
702 "League Council Seeks U.S As Kemal Mediator", *Chicago Tribune*, 26 Kasım 1920, s.7.
703 "Turks Skeptical Of U.S Mediation", *The Washington Post*, 6 Aralık 1920, s.5.
704 Cemal Güven-Mustafa Zenginbaş, *Ermeni Harekâtına Amerikan Basını İlgisi (The New York Times Gazetesi: Eylül-Aralık 1920),* Eğitim Yayınevi, Konya, 2011, s.67.
705 Cevdet Timur vd., *Türk İstiklal Harbi VII. Cilt İdari Faaliyetler,* Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1975,s. 252.

Görüşmelerde TBMM Hükümeti'ni Kazım Karabekir, Erzurum Valisi Hamit Bey ve Erzurum Milletvekili Necati Bey temsil etti. Gümrü'de yapılan görüşmeler, 3 Aralık 1920'de sonuçlandı ve Gümrü Antlaşması imzalandı. TBMM Hükümeti'nin imzaladığı ilk antlaşma olan Gümrü Antlaşması'na göre Sarıkamış, Kağızman, Kulp ve Iğdır Türk topraklarına katıldı. Gümrü ise Ermenistan'a dahil oldu. Türkiye, Ermenistan'ın bağımsızlığını tanıdı. Kars ve Sürmeli ilçelerinin durumunun üç yıl içinde yapılacak plebisit ile belirlenmesi kararı alındı. Bu bölgede barış ve güvenliğin Türk ve Ermeni jandarmalarından oluşan bir ekiple sağlanacağı konusunda anlaşıldı. Ermenistan, Sevr Antlaşması'nı tanımayacak, Avrupa'daki temsilcilerini geri çağıracak ve İtilaf Devleti temsilcilerinin, Türkiye ile İtilaf Devletleri arasında bir barış antlaşması imzalanana kadar Erivan'a girişine izin vermeyecekti. Ermenistan Ordusu'nun mevcudu 15.000'e indirilecek buna karşılık jandarma gücünde herhangi bir sınırlama olmayacaktı. Ermenistan, Türkiye'ye karşı diğer devletlerle imzaladığı tüm antlaşmaların geçersiz olduğunu kabul etti. Türkiye'deki Ermenilerle, Ermenistan'daki Müslümanların eşit vatandaşlık hakkına sahip olmasına, iki ülke arasında diplomatik ilişkiler kurulmasına, Türkiye himayesinde yerel özerklik verilecek olan Itur ve Nahçıvan'nın durumunun da self-determinasyon ilkesine göre belirlenmesine karar verildi. Türkiye, Ermenistan'ın uğradığı herhangi bir askeri saldırıda yardım edeceği güvencesini verdi. Buna karşılık Ermenistan'ın da silah ithalatı yapmayacağı konusunda anlaşıldı. Her iki taraf da birbirinden savaş tazminatı istemeyecek ve söz konusu antlaşma her iki ülke tarafından da bir ay içinde onaylanacaktı. Bu antlaşma ile Ermeni sorunu, Türkiye'nin istediği şekilde çözümlendi.[706]

Söz konusu gelişme basında yer alırken bazı detaylar farklı değerlendirilmişti. Türk milliyetçileri ile Ermenistan arasında 2-3 Aralık gecesi, Gümrü Antlaşması imzalandı. Bu antlaşma ile 1500 tüfek, 20 makinalı tüfek ve 3 top dışındaki tüm Ermeni silahları Türklere teslim edildi. Ermenistan'ın sınırları Kars ve Gümrü Kalelerini kapsamıyordu, Erivan ve Gökçe Gölü bölgelerini içine alacak şekilde daraltılmıştı. Antlaşmaya göre Ermeniler, Türklere 2000 tüfek, 60 makinalı silah, 2 lokomotif ve 560 araba verdi. Ermenistan, bir Cumhurbaşkanı, bir Başbakan, bir Bakan ve yaklaşık 17.500 kişilik orduyu kapsayan bir hükümete sahip olmasına rağmen, başarısızlıkları ve yetersizlikleri sonucunda İtilaf

---

[706] N. A. Erdaş, *a.g.e.*, s.119-120.

güçlerinden yardım beklemek zorunda kalmıştı. Ermenistan için arabuluculuğu kabul etmiş olan Wilson'un, Ermenistan sınırları içinde olmasını desteklediği Trabzon, Bitlis, Erzurum ve Van, Mustafa Kemal Paşa'nın birlikleri tarafından ele geçirilmişti. Paşa tüm dünyaya, Türkiye'nin koşulsuz, Türklerin olduğunu ilan etti.[707] Bu gelişmelerin ardından durumu yakından takip eden İngiltere Başbakanı Lloyd George, ABD'nin Ermeniler adına Türklerle yapılacak barış için arabuluculuk yapması önerisine, Başkan Wilson'un sıcak bakmadığını açıkladı.[708] Haberde Başkan Wilson'un arabuluculuk için mesafeli olduğu yazılmış olsa da Amerikan Senatosu'nun, Ermenistan mandasını kabul etmemesine rağmen aslında Wilson Ermenistan'a yardım etmek konusunda oldukça hevesli davranmıştı. ABD'nin askeri ya da maddi gücünü Ermenilere yardım edebilmek adına kullanma yetkisi olmadığını ancak kişisel olarak daima diplomatik destek vereceğini açıklamıştı.[709]

3.3. Türk - Yunan Savaşı

1821'de Rum isxyanı ile başlayan süreç 1829'da Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'nden ayrılıp bağımsız bir devlet haline dönüşmesi ile devam etti. Yunanistan bağımsızlığını kazandığı andan itibaren "Megali İdea" ya da "Hellenizm" olarak adlandırdığı hedefleri doğrultusunda faaliyetlerde bulundu. Yunanistan'ın, Anadolu toprakları üzerinde bitip tükenmek bilmeyen hırsları ve talepleri Türk – Yunan ilişkilerini her an patlamaya hazır bir bomba haline getirdi. Hellenizm hayallerinin en koyu ve önemli savunucusu olan Venizelos 1909 yılında Başbakan oldu. I. Dünya Savaşı'nı hayallerine ulaşmak için fırsat olarak gördü. 11 Ocak 1915'de İngiltere Dışişleri Bakanı Lord E. Edward Grey, Sırbistan'a yardım etmesi karşılığında, Anadolu kıyılarının önemli bir kısmının Yunanistan'a bağışlanacağını vadetti. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından değişen güçler dengesi ve meydana gelen olaylar sonrasında, Yunanistan İngiltere'nin Anadolu ve Orta Doğu'daki çıkarları için en uygun müttefiki oldu. Mondros Mütarakesi ile Yunanistan, Venizelos'un liderliğinde "Hellenizm" hayallerini gerçekleştirmek için sonu hüsranla bitecek "Küçük Asya macerasına" atıldı.[710]

---

[707] "Armenia Reduced To A Tiny State", *The New York Times*, 10 Aralık 1920, s.1-3.
[708] "Başlık yok", *Chicago Tribune*, 6 Ocak 1921, s.3.
[709] H. Kul, *a.g.e.*, s.126.
[710] Hamdi Gürler, *Kurtuluş Savaşı'nda Albay Bekir Sami (Günsav) Mayıs – Haziran 1919*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1994, s.33-34.

3.3.1. Yunanistan'daki Yaşanan Gelişmeler

1829 yılındaki Yunan isyanı, bağımsız bir Yunanistan'ın kurulması ile sonuçlandı. Kurulduğu günden itibaren de Avrupa ile yakın temas içinde oldu. Türklere karşı olan politikalarının uygulanmasında, kendi gücü ve kaynakları yeterli olmadığından, Avrupalı Devletler'den destek almaya çalıştı. Dönemin idarecileri, üç kıta ve beş denizi içine alan "Megali İdea" olarak adlandırdıkları milli hedeflerine ulaşmak için de Türkiye'nin en zayıf ve tek başına olduğu dönemleri gözetti. [711]

Yunan politikacı Ioannis Kolettis'in, 1844 yılında Yunan Milli Meclisi'nde yaptığı bir konuşma, bize Yunanlıların Megali İdea hayaline ne kadar inandıkları hakkında net fikir verebilir. "Yunanistan Krallığı, Yunanistan değildir; Yunanistan'ın sadece bir parçası, en küçük, en yoksul bir parçasıdır. Yunanlılar, sadece Krallık içinde oturanlar da değildir. Aynı zamanda Yanya'da ya da Selanik'te, Serez'de ya da Edirne'de, İstanbul ya da Trabzon'da, Girit ya da Sisam Adası'nda Yunan tarihine ya da Yunan ırkına bağlı başka yerde oturanlar da Yunanlıdır. Hellenizm'in iki büyük merkezi vardır. Krallığın başkenti Atina'dır. İstanbul ise büyük başkenttir, bütün Yunanlıların kendi düşü, umududur." [712]

II. Meşrutiyet'in ilanı ile Jön Türklerin anayasal rejimi tekrardan aktif hale getirmesi, Yunanistan'da hem halk arasında hem de siyasi çevrelerde hoşnutsuzluk yarattı. Türkiye'de yaşanan gelişmelerden memnun olmayanlar, hem hükümeti hem de sarayı Türkiye'de yaşanan karışıklıktan yararlanmamakla suçladı. Bu süreçte pasif kalmakla suçlanan, Yunan Kralı, halk arasında istenmemeye başladı. Kral, Türkiye'deki İttihat ve Terakki'yi taklit edercesine, Yunanistan'da kurulan askeri birlik, kara ordusu ve deniz kuvvetlerinin yenilenmesini, kraliyetin de askerlikten uzak kalmasını istedi. Siyasiler bu duruma karşı çıkınca, Ağustos 1909'da bir hükümet darbesi gerçekleşti. Elefthreios Venizelos Yunanistan'a geldi ve Yunan tarihinde yeni bir sayfanın açılmasına neden oldu. Batı liberalizminin ilkelerini, benimseyen modern bir devlet kuruldu. Venizelos siyasi ve sosyal bir reform yapmak istedi. 1911'de yenilikçi bir meclisi kabul ettirdi ardından da 1864 Anayasası'nın revize edilmiş hali olan

---

[711]Adnan Sofuoğlu, "İzmir'in İşgali Sonrasında Yunanlıların Batı Anadolu'ya Yerleşme Girişimleri Ve Uygulamaları", *90. Yılında Milli Mücadele Sempozyumları 4 Mayıs – 4-5 Haziran 2009,* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, (2011), s. 453.
[712] *a.g.e.*, s.31.

1911 Anayasası'nı hazırlattı. Yeni anayasa kişi özgürlüklerini ve memurların haklarını garanti altına aldı. Bu sayede Venizelos, Yunanistan'da ilk hukuk devletini kurdu.[713]

Birinci Dünya Savaşı başında, Yunanistan tarafsız kalmasına rağmen seferberlik ilan etti. 1913 yılında Yunanistan ile Sırbistan arasında imzalanan antlaşma gereğince Bulgaristan'ın, Sırbistan'a saldırması halinde Yunanistan, Sırbistan'a yardım edecekti. Sırbistan savaşın içindeyken, İtilaf Devletleri de Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan arasında barış yapılmasını sağlamak için uğraştı. Batılı Devletler tarafından, Küçük Asya'nın, Batı kıyıları vaadedilen Venizelos, Kavala bölgesini Bulgaristan'a bırakmayı kabul etti. 1915'de Venizelos'un ısrarına rağmen Yunan Kralı, Yunanistan'ın Çanakkale'ye saldırmasına itiraz etti. Aynı yılın mart ayında Türklerin Çanakkale'de kazandıkları zafer, Kral'ı haklı çıkarttı ve Gunaris Hükümeti, İtilaf Devletleri'nden gelen her teklifi ihtiyatla karşıladı. 1915 yılının Haziran ayında yapılan seçimlerde çoğunluğu Venizelos alıp, iktidara gelince Kral yanlıları ve Venizeloscular arasında ciddi bir mücadele başladı. Kral ve etrafındakiler tarafsız kalmakta ısrar ederken, Venizeloscular İtilaf Devletleri safhında Yunanistan'ın savaşa dahil olmasını savundu. Rusya'nın, Bulgaristan'a savaş ilan etmesinin ardından Bulgaristan, 11 Ekim 1915'de Sırbistan'a saldırdı. İtilaf güçlerinin, Sırbistan'a yardım etmek için 3 Ekim'de Selanik'e çıkmasını kabul eden ve fiili olarak Yunanistan'ın savaşa dahil olmasına neden olan Venizelos, 5 Ekim 1915'de Kral tarafından istifa etmek zorunda bırakıldı.[714]

Hemen ardından Aleksandros Zaimis, hükümeti kurmakla görevlendirildi. Sadece 1 ay hükümette kalabilen Zaimis'in ardından, 7 Kasım'da Stefanos Skuludis Hükümeti kuruldu. 19 Aralık 1915'de yapılan ve Venizelos'un katılmadığı seçimlerden sonra da 22 Haziran 1916'ya kadar Skuludis Hükümeti görevde kaldı. 3 Ekim'de Sırbistan'a yardım amacı ile Balkanlar'daki gelişmeleri hesap eden, İngiltere ve Fransa'nın Selanik'e çıkması ile de Yunanistan'ın tarafsızlığı ortadan kalktı. Yunanistan'da yaşanan bölünme kendisini 25 Aralık 1916'da Atina Metropoliti Theoklitos'un, ruhban sınıfı ve sinodun[715] desteği ile Venizelos için düzenenlenen lanetleme ayini ile gösterdi. Ayine, 60.000 civarında Atinalının katıldığı

[713] Nikolaos Trikupis, *General Trikupis'in Hatıraları,* (Çev. Ahmet Angın), Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi Yayınları, İstanbul, 1967, s.9-10.
[714] a.g.e., s. 15-16.
[715] Sinod, dini konulardaki belirsizlikleri çözmek üzere oluşturulan kurul ya da meclis anlamına gelmektedir. Katolik Hristanlık'ta inanç ve ahlak konularındaki sorunları çözmek üzere oluşturulan Katolik Kilise'si piskoposlar kurulu, Ortodoks kiliselerinde ise kilisenin en yüksek ruhani kuruludur. https://islamansiklopedisi.org.tr/konsil, (14.03.2021).

söylendi. Venizelos, krala ve vatanına ihanet ettiği, başpapazları hapsettiği için lanetlendi. Bir tarafta bunlar olurken, diğer tarafta da Venizelos destekçileri mitingler düzenlendi. Mitinglerde Kral Konstantin uyguladığı politika nedeni ile şiddetle kınandı. 1916 yılının Kasım ayından itibaren Ege Adaları, Kiklades, Makedonya, Yedi Adalar ve Girit'ten telgraflar gönderildi. Konstantin eleştirildi ve iktidarı reddedildi. Kral'ın, ulusal egemenlik ilkesine karşı çıktığı, anayasaya ihanet ettiği, baskıcı bir rejim kurmayı hedeflediği, siyaseti meşruiyetten uzaklaştırdığı ve İtilaf Devletleri'nin güvenini zedelediği iddia edildi. Öte yandan, ABD, İngiltere, Sudan, Fransa, Mısır ve Cezayir'de ki Helen Cemaatleri de Kral'a karşı Selanik'te kurulmuş olan Geçici Hükümet'e destek verdiklerini açıkladı. Mart 1917'de de Agion Oros[716] (Aynoros)'daki 20 manastırın temsilcileri bir araya gelerek, Selanik'teki Geçici Hükümet kurulduğu andan itibaren Atina ile bağlarını kestiğini açıklayarak, Geçici Hükümet ve Başbakanı Venizelos'a bağlılık yemini etti. Atina'da ise yeniden bir hükümet değişikliği yaşandı. Zaimis tekrardan hükümeti kurdu. Kral Konstantin'i tahtan indirmeye karar veren İtilaf Devletleri'nin, verdikleri notanın hemen ardından, Kral görevinden ayrıldı, Haziran 1917'de Yunanistan'ı terk ederek tahtı oğlu Aleksandros'a bıraktı. Konstantin'in ülkeden ayrılması ile birlikte Venizelos Selanik'ten Atina'ya geldi, iki hükümetin birleştirildiğini açıkladı, yeni bir hükümet kurdu. Konstantin'in feshettiği 1915 Meclisi'ni tekrar çalışır hale getirdi. Yeni hükümet ilk iş olarak İttifak Devletleri'ne karşı savaş ilan etti. Bununla birlikte ideolojik nedenlerle ciddi anlamda kadro değişikliği yaptı. Özellikle ordu kadrosunda yapılan değişiklikler sarsıcı olmuştu. 3000 jandarma ve astsubay, 880 deniz subayı, 2300 subay görevden alındı. Muhalif hareketler ve söylemler içinde olduğundan şüphe edilen kişiler sürgüne gönderildi ve her türlü yayına sansür uygulandı. Kasım 1920'de yapılan seçimlerde ise anti Venizeloscular iktidara geldi. Üç yıl önce yapılan kadro değişiklikleri ve sürgünler ülkede derin bir ayrışma yarattı. İktidar değişikliği ile daha önce emekli edilen subaylar tekrar görevlerine döndü. Ordu içinde bölünme ve sorunlar baş gösterdi.[717]

Venizelos, yanında yer aldığı İtilaf Devletleri'nin, Birinci Dünya Savaşı'nda galip gelmesi ile kazanan tarafta olmasından dolayı Osmanlı Devleti'nin paylaşımında,

---

[716] Agion Oros, Yunanistan Cumhuriyet'i içinde özerk yönetimi olan, Doğu Ortodoks Manastırı'nın önemli bir merkezidir. Yunanistan'ın Halkidiki yarımadasından Ege Denizi'ne doğru uzanan üç dar ve uzun yarımadadan en doğuda olanıdır. https://tr.wikipedia.org/wiki/Aynoroz, (14.03.2021).

[717] Murat Köylü, "Yunan Siyasi Tarihinde Siyasal Çalkantıların (1909-1922) İstiklal Harbine Etkisi*", Toros Üniversitesi İktisadi, İdari, Sosyal Bilimler Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.2, S.4, (2015), s.42-44.

Yunanistan'ın da söz ve hak sahibi olacağını, hayali olan Megali İdea'yı gerçekleştirebileceğini düşündü. Bunun için de ilk adım olarak nufüs bakımından en fazla Rum'un yaşadığı İzmir ve 1913'ten beri Bulgaristan'ın işgali altında olan Trakya Bölgesi'ni hedef seçti. Venizelos'a göre Hellenizmin olduğu diğer bölgeler de Güney Arnavutluk (Yunanlılara göre Kuzey Epir) ve Oniki Adalar'dı. Ancak dönemin şartları gereği bu bölgelerin, Yunanistan egemenliğine alınması mümkün görünmemekteydi.

Paris'te yapılan barış konferansına katılan Venizelos hedeflerini gerçekleştirmek için siyasi çalışmalar yapmaya başladı. Henüz bir antlaşma imzalanmadan İtalya'nın Antalya ve civarında işgale başlaması, ABD, İngiltere ve Fransa'nın desteği ile Yunan Ordusu'nun İzmir'e çıkışını hızlandırdı. 15 Mayıs 1919'da İzmir'de, Yunan işgali başladı. 10 Ağustos 1920'de Sevr Antlaşması'nın imzalanması, Yunanistan'da büyük sevinç ve coşku ile karşılandı. Sevr Antlaşması'nın ardından, Yunanistan'ın Batı Anadolu'da gerçekleştirdiği işgaller ile Türk-Yunan Savaşı başladı. 14 Kasım 1920'de Yunanistan'da seçim yapıldı. Venizelos, iktidarı Kral yanlısı Rhallis'e devretti ve hemen ardından Kral Konstantin ülkeye geri döndü. Daha önceki iktidarı döneminde Yunan Ordusu'nun Anadolu'ya çıkmasına karşı olan Kral, Megali İdea'nın gerçekleşmesi hayali ile Anadolu harekâtına destek verdi.[718]

Kral Konstantin, Yunanistan'a dönmeden çok kısa bir süre önce İsviçre'de verdiği demeçte, "…ülkeye dönünce İtilaf Devletleri'ne olan bağlılığımı, memleketimin çıkarları doğrultusunda ve şimdilerde onların çıkarlarıyla özdeşleşen Sevr Antlaşması'na da uygun hareket edeceğimi bildireceğim… Küçük Asya'daki harekâtımıza devam edeceğiz ve bize verilen hiç ama hiçbir şeyden vazgeçmeyeceğiz. Bir tek mesele var, o da mali yardımın kesilmesi şeklinde bulunan tehdittir; o zaman dövüşmeye nasıl devam edebiliriz…" bu sözlerle Yunanistan'ın yeni iktidarı da izleyeceği siyaseti net bir şekilde ilan etti. Kral ülkeye döner dönmez, valilerden belediye başkanlarına hatta köy muhtarları seviyesine kadar ciddi bir kadro değişikliğine gitti. Küçük Asya Ordusu'nun Komutanı General Leonidas Paraskevopulos istifa etti yerine Anastasios Papulas tayin edildi. Konstantin, Atina gazetelerine de İzmir için savaşacakları yönünde açıklamalar yaptı. Mevcut şartlar altında, farklı davranabilme şansı olmayan Konstantin, Bursa – Uşak hattındaki birliklerini geri

---

[718] Outkou Kırlıntokme, "Ulus Devlet Oluşturmada Yunanistan Örneği: Büyük Ülkü-Megali İdea", *Ankara Üniversitesi Türk İnkilap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.46, Güz (2010), s.418.

çekmeye kalksa Türk birlikleri tarafından çok zor bir durumun içine düşürülecekti. Aynı zamanda Yunan askerlerinin, Anadolu'da işgal ettikleri her yerde Rum halkın, komşusu, kasabalısı demeden, Türklere karşı aşırı taşkın hareketleri ve saldırgan tavırları, Yunan askerinin bölgeden çekilmesi halinde Türkler tarafından sineye çekilmeyecekti. Öte yandan, Yunan Ordusu ilerlemeye devam ederse, Orta Anadolu'nun bozkırlarında yüzlerce kilometrelik bir hattı savunmak zorunda kalacak ve sonu belirsiz, riskleri hesap edilemeyen sürecin baş aktörü olacaktı. Tüm bunlara rağmen, General Papulas, Türkleri mağlup edeceğinden emin olduğunu Kral'a söyledi.[719]

Konsantinos taraftarları, seçimleri kazandığı zaman İtilaf Devletleri 3 ve 8 Aralık 1920 tarihli notalarıyla, Kral'ın Atina'ya girmesine engel olmak istedi. Batı Anadolu'da Yunanistan'a verilen mandanın geri alınacağı, mali yardımın kesileceği tehditlerine rağmen yeni hükümet kuruldu ve Kral Atina'ya geldi. Konstantin için Yunan davasını ve Venizelos'u destekleyen İngiltere ve Fransa'nın gözüne hoş görünmekten başka çıkar yol kalmamıştı. Anadolu'daki savaşı devam ettirmek için Venizelos kadar istekli ve azimli davrandı.[720] Başbakan Rhallis, Yunanistan dış politikasında temel hedefin, İtilaf Devletleri ile dostane ilişkilerini devam ettirmek olduğunu duyurdu.[721]

3.3.2. Yunan Ordusu'nun İlerleyişi

İtilaf Devletleri, Türkiye ile yapılacak barış antlaşmasının şartlarını hazırlamalarının ardından, bu şartları Türklerin kabul etmemesi ihtimaline karşı zor kullanmaya karar verdi. Bunun için de ellerinin altında hazır bekleyen Yunan Ordusu'nu kullanmanın kendileri için en uygun çözüm olduğu konusunda anlaştı. İtilaf Devletleri, tahminlerinde haklı çıktılar ve Türkler antlaşmayı reddetti. Venizelos, Anadolu taarruzu hakkında her ne kadar kendinden emin ve hevesli ise de Yunanistan'daki muhalifler, taarruz kararını şiddetle eleştirdi ve karşı çıktı. Venizelos, Anadolu'yu işgal etmek ve bölgeye yerleşmek niyeti ile taarruz kararı almadığını tek amacının, İtilaf Devletleri'nin istediği ve kendi barış şartlarını Türklere zorla

---

[719] M. Hatipoğlu, a.g.e., s.114 – 117.
[720] S.Selek, *a.g.e.*, 1971. s.180.
[721] FRUS, *The United States Department of State, Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1920 Volume II*, "The Minister in Greece (Capps) to the Secretary of State", 18 Kasım 1920, s.707.

kabul ettirmek olduğunu dile getirerek ülkesindeki muhaliflere cevap verdi ve Yunan birlikleri harekete geçti.[722]

Amerikan basını Yunan ilerleyişini günü gününe okuyucuya aktarmaya çalıştı. Yunan Ordusu Trakya'da konuşlanmaya başladı, ilk varış noktası olan Edirne'ye ulaştıkları sırada herhangi bir olay yaşanmadı ve Yunan askerleri, Bulgaristan sınırına doğru ilerledi.[723] Yunanlılar, 21 Haziran 1920'de Mustafa Kemal yönetimindeki Milliyetçi güçlere karşı taarruza geçti. Yunan Ordusu bölgede neredeyse bir deprem etkisi yarattı.[724] Aynı haber The New York Times'da da yer aldı ve Milliyetçiler'in, Yunan Ordusu karşısında yenilgiye uğradığı yazıldı.[725] Yunan Ordusu, Mustafa Kemal Paşa'nın kuvvetlerine karşı başlattığı harekâtta baskın, etkili ve başarılı bir operasyon yürüterek, zafere konsantre oldu. Akhisar ve Salihli'de Yunan birlikleri kontrolü ele aldı.[726]

Yunanistan'ın başlattığı, İngiltere ve Fransa'nın da destek verdiği askeri çatışmalar, Mustafa Kemal'i köşeye sıkıştırmak amacı ile yapıldı. Türk liderin birlikleri zayıftı ve sadece ülkenin kuzeyinde konuşlanmışlardı. Yunanlılar, İzmir bölgesi ve güneyde, İngilizler, Batı'da, Fransızlar da Doğu'da güçlü ve donanımlı birliklere sahipti. Yunanlıların olduğu bölgelerde, operasyonlar çok hızlı ve seri bir şekilde yürütülmekteydi. Bu durum da İngilizlere ciddi avantajlar sağlıyordu. Türk coğrafyasının dağlık olması, İtilaf Devletleri açısından zorlayıcı, Kemal içinse avantajdı çünkü dağlık arazi savunmada avantaj sağlardı. Milliyetçiler, İzmir'e ve olabildiğince Trakya'ya odaklandı. Yunanlıların İstanbul'a girmesini engellemeyi de amaçlıyorlardı.[727] Türk milliyetçileri, Doğu Trakya ve Ege Bölgesi'ndeki Yunan güçlerine direnmeye çalıştı ancak Yunan Ordusu'nun ilerleyişine engel olamadı.[728] Yunan birlikleri, Alaşehir civarında 8000 Türk askerini silahları ile birlikte esir aldı ve Salihli'nin kontrolünü sağladı. Milliyetçi güçler, Marmara'nın Anadolu tarafında İstanbul yakınlarında etkiliydi.

---

[722] S. Selek, *a.g.e.*, 1971, s.80-82
[723] "Greek Troops Of Occupation Invade Thrace", *Chicago Tribune*, 31 Mayıs 1920, s.19.
[724] "Greek Offensive In Turkey Begun", *The Washington Post*, 25 Haziran 1920, s.2.
[725] "Greek Army Takes Town From Kemal", *The New York Times*, 25 Haziran 1920, s.17.
[726] "Begin Drive On Turks", *Chicago Tribune*, 25 Haziran 1920, s.6.
[727] "Triple Nation Army Plans To Corner Kemal", *Chicago Tribune*, 26 Haziran 1920, s.2.
[728] "Turks Refuse To Surrender Thrace", *The Washington Post*, 26 Haziran 1920, s.1.

Trakya'da Yunanlılara, İstanbul'da İngilizlere karşı direnç gösteriyorlardı. İzmir bölgesindeki Yunan kuvvetlerine destek gönderilmesini mümkün olduğunca engellemeye çalışıyorlardı.[729]

Venizelos basına yaptığı açıklamada, iki ya da üç hafta içinde hedeflerine ulaşacaklarını ümit ettiğini, eğer gerekirse de Yunan Ordusu'na yapılacak 500.000 kişilik bir takviye ile Türkleri bertaraf etmeyi başaracaklarını söyledi. İtilaf kuvvetlerinin barış antlaşması ile ilgili endişelenmesi için herhangi bir sebep olmadığını, Yunan Ordusu'nun Türkler üzerinde oluşturduğu ve artıracağı baskı ve kontrol sayesinde Türklerin sadece antlaşmayı imzalamakla kalmayacağını aynı zamanda da yeni duruma hemen uyum sağlayacaklarını da sözlerine ekledi.[730]

Milliyetçi güçler karşısında, Yunan Ordusu'nun kazandığı başarı, İstanbul'daki Rumlar arasında büyük sevinçle karşılandı. Yunan birliklerinin, antik çağda Philadeiphia olarak adlandırılan Alaşehir ve Aydın'ı alması büyük coşku ile kutlandı. Askerlik çağına gelmiş her Yunan vatandaşının askere alınarak ordunun gücünün artırılması için çalışmalar hızla devam ediyordu. Yunan yetkililer, Milliyetçiler'in disiplinden uzak ve yetersiz askeri mühimmatla kendilerine karşı koymaya çalıştığını ancak hiçbir etkileri olmadığını açıklamıştı.[731]

Batı cephesinde, Yunan taarruzunun çok hızlı ilerlemesinin bir takım sebepleri vardı. Batı cephesi, ciddi bir mücadele verecek kadar teşkilatlanmasını tamamlayamamış ve tek bir komuta altında toplanamamıştı. 24-25 Haziran 1920 tarihli TBMM Hükümeti kararı ile Batı cephesi komutanlığı kuruldu, Ali Fuat Paşa da komutanlığına atandı. Tüm çabalara karşın Batı Cephesi'nde teçhizat eksikliği henüz giderilememiş, zayıf ve karma birliklerden oluşan kuvvetler tam anlamı ile disiplin altına alınamamıştı. Söz konusu olumsuzlukların bir araya gelmesi, Yunan birliklerinin hızlı ilerleyişinin yolunu açtı.[732]

Chicago Tribune göre, Türklerin, İzmir ve Trakya'yı Yunanlılara hibe etmek gibi bir niyetleri yoktu ve her bölge için de mücadele edeceklerdi. Ancak Alaşehir ve Aydın civarına Yunan Ordusu hâkim olmuştu. Yunanlılardan alınan bilgilere göre Alaşehir'in kuşatması

---

[729] "Greeks Take 8000 Turkish Prisoners", *The New York Times*, 26 Haziran 1920, s.3.
[730] "Solid Against Turks", *The Washington Post,* 28 Haziran 1920, s.1.
[731] "Turks Depressed By Kemal's Defeats", *The New York Times*, 28 Haziran 1920, s.17.
[732] S. Selek, a.g.e., 1971, s.84.

sırasında esir alınan ya da öldürülen Türkler 8000 kişiydi. Mustafa Kemal Paşa'nın birlikleri, askerlik disiplinine uygun değildi ve Yunan birliklerine karşı koyabilecek yeterli teçhizatları yoktu. Trabzon civarındaki Milliyetçiler, bölgede yaşayan Rumları sınır dışı etmeye çalışıyordu. Yaşadıkları bölgeden ayrılanlar, Trakya'ya doğru gittiler. Yunanlılar, Saroz Körfezi kıyıları ve Rodos'a da ilave asker çıkardı.[733]

Mustafa Kemal Paşa Kuvvetleri'nin, Bergama dolaylarında Yunan Ordusu'na karşı sağladıkları üstünlük, Türkler arasında sevinçle karşılandı. İki gündür Yunan resmi makamlarından herhangi bir açıklama yapılmamıştı. Türkler ise Mustafa Kemal Paşa'nın başarılarına odaklandı.[734] Yunan Ordusu, Bergama'da 10.000 civarında kayıp verdi. Milliyetçiler'in başarısı, Bursa ve Anadolu'nun diğer şehirlerinde hemen duyuldu, söz konusu rakamlar İstanbul'da gülünç ve inanılması zor olarak karşılanmasına rağmen Yunanlıların sessizliği şüpheye neden olmuştu.[735]

Yunan birlikleri, Balıkesir ve Çanakkale yolu üzerindeki Türk milliyetçilerini etkisiz hale getirdi. Yunanlıların beklenmedik ilerlemesi karşısında, Türkler şaşkına döndü hatta Yunan ilerleyişini durdurabilmek için demiryollarını yok etmeye dahi fırsat bulamadılar, daha önceden köprülerin altına yerleştirdikleri dinamitlerin ateşlenmemesi de yaşadıkları paniğin göstergesi oldu. Türkler, karmaşa içinde geri çekilirken büyük kayıplar ve esirler verdi. Yunanlılar girdikleri bölgelerde ilgi ile karşılandı, bundan dolayı da herhangi bir yerleşim yerini topa tutmalarına gerek kalmadı, birçok Türk bölgede yaşayan Rumların evine sığındı. İngiliz bir gözlemcinin tahminine göre, Milliyetçi Hareket en geç iki hafta içinde çökecekti. Eskişehir'in ardından Konya da Yunanlıların eline geçecekti. Böylece Milliyetçiler'in, Ankara ile bağlantısı kesilecek ve bu da Milliyetçi Hareket'in sonu olacaktı.[736] Washington'daki Yunan yetkililerin, Atina'dan aldıkları bilgiye göre Balıkesir ve Bergama yolu arasında, Türklere ait silahlar, 5 adet lokomotif ve 100 adet araba, Yunan kuvvetleri tarafından ele geçirildi ve Milliyetçiler hızla geri çekilmeye başladı. İtilaf kuvvetleri ile işbirliği yapan Yunan Ordusu'nun gerçekleştirdiği harekât daha şimdiden başarıya ulaştı. Mustafa Kemal Paşa'nın askeri kuvvetinin zayıflığı ve Yunan güçlerinin kısa sürede Türkleri etkisiz hale

---

733 "Turks Refuse To Grant Greeks Smyrna And Thrace", *Chicago Tribune*, 28 Haziran 1920, s.15.
734 "Defeat Of Greeks Claimed By Turks", *The Washington Post*, 2 Temmuz 1920, s.9.
735 "Big Greek Defeat Claims By Turks", *The New York Times*, 2 Temmuz 1920, s.14.
736 "Greeks Driving Turks Inland", *The New York Times*, 7 Temmuz 1920, s.12.

getireceği net bir şekilde anlaşılmıştı.[737] Yunan askerleri, dün sabah (10 Temmuz) Bursa'ya girdi, pusu kuran az sayıda Milliyetçi dışında, herhangi bir direnişle karşılaşmadı, yaşlılar ve çocuklar dışındaki tüm halk, kaçıp saklandı. Bursa, Osmanlı Devleti'nin ilk başkentiydi ve Mudanya'ya doğru ilerleyen Yunan birlikleri, hiçbir zorlukla karşılaşmamıştı. Halk sessiz bir kabulleniş içindeydi.[738]

Ezici Yunan taarruzunun, yarattığı umutsuzluk ve hayalkırıklığı, Osmanlı Devleti'nin ilk başkenti olan ve Osmanlı Sultanları'nın mezarlarının bulunduğu, Bursa'nın da Yunanlılar tarafından ele geçirilmesi ile birlikte iyice artmıştı. Yunanlılar Bursa'ya, dört piyade, iki süvari alayı ile topçu birliklerini kullanarak girdi aynı zamanda da İngilizlerin Mudanya ve Gemlik bölgesine asker çıkarmış olmalarının dolaylı etkilerinden yararlandı. Cephane ve teçhizat sıkıntısı yaşamadan, ortalama 20.000 askerle Bursa'ya giren Yunan birliklerine karşın, sadece 56. Tümen ve milis kuvvetlerinden oluşan, disiplini ve morali zayıf Türk birliğinin sayısı toplam 2.500 asker dahi değildi. Yunanlılar çok rahat ve kolay bir şekilde Bursa'ya hâkim oldu.[739]

Alaşehir yakınlarında, Yunan uçakları, Milliyetçiler'e karşı hava saldırısı düzenledi ancak İtalya, Yunanistan'ın kendi bölgesine girmesine izin vermedi aynı zamanda Fransızlar da İtalyanlarla aynı tavırdaydı. Bu durum da Türk Ordusu'nu, Yunan Ordusu'na karşı daha etkili kılmıştı. Yunanlıların ne İtalyan ne de Fransız hattını geçememesi Milliyetçiler'i güçlendirdi ve Müslümanların, Yunanlılara olan tepkisini artırdı.[740] Yunanlılar, Türk topraklarını ele geçirmek için birçok yere çok sayıda asker çıkarttı. Yunan uçakları tüm Trakya üzerinde keşif uçuşu yapıyordu. Bursa ve Mudanya işgal edildi ve Yunan Ordusu'nun diğer bölgelerdeki başarılarını ilan eden bildiriler dağıtıldı.[741] Yunan keşif kolu, Edirne'ye girdi. Türkler Meriç Nehri üzerindeki köprüyü imha edip, Meriç Nehri ve Çatalca arasındaki demiryoluna birçok siper kazarak, Yunanlılara zarar vermek için hazırlandı. Bölgedeki

---

[737] "Say Kemal Is Beaten", *The New York Times*, 10 Temmuz 1920, s.4.
[738] "Greeks Enter Brussa", *The New York Times*, 11 Temmuz 1920, s.8.
[739] S. Selek, *a.g.e.*, 1971, s.88.
[740] "Turks Challenge Army Of Greece", *The Washington Post*, 13 Temmuz 1920, s.4.
[741] "Greeks Landing Many Troops To Take Turkey", *Chicago Tribune*, 17 Temmuz 1920, s.3.

çatışmalar, 19 Temmuz'da başladı. Yunan Yüksek Komiserliği, Doğu Trakya'nın kontrol altına alınması için tüm hazırlıkların yapıldığını ve çatışmaların devam ettiğini açıkladı.[742]

Sınırdaki Bulgar komitecilerinin, Türklerle işbirliği yapmaması, 25 Temmuz'da Edirne'yi işgal eden Yunanistan'a yaradı, Doğu Trakya'yı idare edecek olan, Yunan Yüksek Komiseri Sahturis de Yunan askeri ile şehre geldi.[743]

Yunanlılar, Edirne'yi kuşatmak için yoğun baskı kurdu, Cafer Tayyar Paşa[744] bölgedeki halkı tahliye etti. Yunan birlikleri, Meriç Nehri'nin karşı tarafından, ağır silahlarla atış yaparak, İstanbul kavşağı olan Babaeski'yi ele geçirdi. Bölgedeki Türk komutan, Yunanlılara karşı çok zayıf bir direniş gösterebildiklerini rapor etti.[745]

Milliyetçiler, Bursa'nın kuzeydoğusundan, Yunanlılara karşı taarruza geçti. Yunanlılar kendinden emindi. Ancak yine de Trakya'dan gelecek olan birliklerinin de katılımı ile Mustafa Kemal'in kuvvetlerini, bozguna uğratabileceklerdi. Mudanya, Gemlik ve İznik'in doğu tarafında, Milliyetçiler baskındı.[746]

Mustafa Kemal Paşa, Associated Press muhabirine yaptığı açıklamada, "Yunanlıların Anadolu'da bir felaket ile karşılaşacaklarını, İslam ve Bolşevizm'in birbirlerine uygun olduğunu, ülke için olabilecek en kötü şeyin barış antlaşmasındaki şartların kabul edilmesi olacağını" söyledi. Muhabirin, Yunanlıların uzun vadedeki amaçlarının ne olduğunu sorması

---

[742] "Greek's Vanguard Enters Adrianople", *The New York Times*, 22 Temmuz 1920, s.13.

[743] S. R. Sonyel, *a.g.e.*,2003, s. 175.

[744] Cafer Tayyar Paşa, 1878'de Priştine'de doğdu. 1898'de Harb Okulu'na girdi. 1901 'de mezun olarak, teğmen rütbesiyle göreve başladı. 1904'de kurmay oldu. Balkan Savaşına katıldı ve I. Dünya Savaşı yıllarında albaylığa terfi etti. 20 Temmuz 1918'de 1.Kolordu Komutanı olarak Trakya'da görevlendirildi. Mondros Mütarekesi şartlarına, tepki göstererek, Milli Mücadele'ye katıldı, Mustafa Kemal Paşa ve Heyet-i Temsiliye ile irtibat kurarak, Milli Mücadele'nin Trakya harekâtını yönetti. 21 Nisan 1920'de İstanbul Hükümeti tarafından Kolordu Kumandanlığı görevinden alınarak, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Personel Başkanlığı'na tayin edilmesine rağmen Edirne'de kaldı. Israrla İstanbul'a geri çağrılması üzerine istifa etti. 31 Mayıs 1920'de Trakya Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyeti kararıyla "Trakya Müdafaa-i Millîye Komutanı" olarak görevine devam etti. Cafer Tayyar Bey, BMM I. Dönem Milletvekilliğine seçildi ancak Ankara'ya gitmeyerek, Trakya harekâtının başında kaldı. Trakya'nın işgali sırasında Yunanlılara esir düştü ve yaklaşık 2 yıl 8 aylık bir esaret hayatından sonra 30 Ocak 1923 tarihli Sivil Tutukluların Geri Verilmesi ve Savaş Esirlerinin Mübadelesine İlişkin Anlaşma şartları gereğince, 1 Nisan 1923'te serbest bırakılarak, Türkiye'ye döndü. Milletvekilliğinin yanı sıra 12 Ağustos 1923'te, 7. Ko1ordu Komutanlığı yaptı. TBMM II. Dönem (1923-1927) Edirne Milletvekili oldu. Milletvekilliğinin sona ermesi ile orduya geri döndü. 9 Ocak 1928'de emekliye sevk edildi. 5 Ocak 1958'de İstanbul'da vefat etti. Hem Osmanlı Devleti tarafından verilen çeşitli nişan ve madalyalar hem de İstiklal Madalyası ile onurlandırılmıştır. Veysi Akın, "Cafer Tayyar Paşa'nın Esir Alınışı ve Esaret Hayatı", *İlmî Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri Dergisi*, (2014), s.31-32.

[745] "Greek Ring On Adrianople", *Chicago Trib*une, 26 Temmuz 1920, s.6.

[746] "Turkish Rebels Start Drive Aganist Greeks", *The New York Times*, 7 Ağustos 1920, s.2.

üzerine ise "yaşananları İtilaf Devletleri'nin saldırısı olarak değerlendirdiklerini, asıl niyetin Türklerin moralini bozmak olduğunu, Yunanlıların İzmir'e çıkardıkları az sayıda askere güvenerek, Türklerin gücünün yetersiz olduğunu sanmasının, Yunanlılar için felaketle sonuçlanacak bir yolun başlangıcı olduğunu" ifade etti.[747]

The New York Times'a göre, Türk milliyetçilerine karşı yapılacak yeni bir harekât ilkbahardakinden daha etkili olacaktı. Şimdiye kadar gerçekleşen çarpışmalar, Osmanlı'dan kalma tarihsel savaşçılıklarıyla, Yunanlıları yenilgiye uğratacağını sanan Türklerin, umutlarını kırdı. Mustafa Kemal, gün geçtikçe zorlaşan şartlar içinde aynı zamanda bir kurşun yarası alarak sağlığı ile ilgili ciddi sorunlar yaşıyordu. Milliyetçi kuvvetlerden çok sayıda asker kaçmıştı. Yetersiz cephane ve kendilerine vaat edilen Sovyet yardımının ulaşmaması, Milliyetçiler'i manevi anlamda çökertti. Mustafa Kemal, Yunanlılarla cephe savaşı yapabilmek için arkasını sağlama almak adına Ermenilere antlaşma teklifinde bulundu ancak bu teklif büyük bir zaaftı. Milliyetçi Hareket, hem Türkiye'deki modern akımları temsil ediyordu, hem de Türklerin tarihe damgasını vuran katı milliyetçiliğinin bir yansımasıydı. Aynı zamanda da bir dönem gücü ile dünyaya sözünü geçirmiş bir ırkın, son kalıntılarındaki milli bilincin yeniden canlanmasıydı. Söz konusu hareket, başarısız olduğu takdirde Türklerin sonunun geldiği, tarih önünde kanıtlanacaktı ve Türk ırkı çağın sorunları ile baş edemeyerek yok olacaktı. Yunanlıların, Türk ırkını, Avrupa'dan kesin olarak atma fırsatına sahip olmaları, tarihin güzel bir cilvesiydi. Avrupa'dan sürülen Türkler, dünya siyasetinden de silinip gidecekti.[748]

Yunan Ordusu, Bağdat Demiryolu üzerindeki Afyonkarahisar'ı ele geçirdi. İzmit'i İngilizlerden devraldı. Bunun yanı sıra İtalya ve Fransa'nın protestosu sonucu da 20.000 Yunan askerinin İnebolu'ya çıkarılması engellendi.[749] Yunan birlikleri, Türkleri hezimete uğrattı. Türklerin çok fazla asker ve cephane kaybı oldu, düzensiz bir şekilde geri çekildiler.[750] Mustafa Kemal Paşa, Ermenistan'da savaşan birliklerini İzmir ve çevresine kaydıracağını açıkladı.[751] Türk birlikleri, Uşak'ın 100 mil doğusuna doğru ilerleyişe geçti ve

---

747 "Kemal Predicts Defeat Of Greeks", *The New York Times*, 19 Ağustos 1920, s.3.
748 "Closing In On The Turks", *The New York Times*, 8 Eylül 1920, s.8.
749 "Advancing Against Turks", *Chicago Tribune*, 10 Eylül 1920, s.4.
750 "Greek Troops Rout Turks", *The Washington Post*, 4 Kasım 1920, s.3.
751"Turkish Nationalists Adopt Sovietism; Plan Campaign in Smyrna", *The Washington Post*, 14 Kasım 1920,s.15.

bölgedeki Yunan birlikleri ile girdikleri çatışmalarda üstünlük sağladılar. Milliyetçiler, Bursa'nın 25 mil kuzeydoğusundaki, Yenişehir ve Marmara Denizi kıyısına konuşlandı. Yunan Ordusu, az sayıdaki çözülmeler dışında disiplin ve düzenini koruyordu.[752] Mustafa Kemal Paşa Kuvvetleri birçok bölgede, Yunanlılara karşı atağa geçti. İstanbul Hükümeti'nin Bakanı İzzet Paşa, Ankara'da Mustafa Kemal Paşa ile görüştü. Yapılan görüşmede Mustafa Kemal Paşa, barış antlaşması, yeniden düzenlenene kadar Milliyetçiler'in savaşmaya devam edeceğini net ve kesin bir şekilde dile getirdi.[753]

Türk kuvvetleri iyice hırpalanmış ve çok büyük bir toprak kaybı yaşamış olsa da 1920 yazında gerçekleşen, Yunan taarruzu, ne siyasi ne de askeri bakımdan hedefine ulaşmadı. Milli Kuvvetler yok edilemedi, mevsim muharebe şartları açısından uygun olsa da Yunan birlikleri Bursa – Uşak çizgisinde durdu. Taarruzun devamını getirmekte tereddüt eden Venizelos, iktidarı kaybederek, yerini Kral Konstantin'e bırakmak zorunda kaldı. Çok iyi bir asker olarak tanınan, Kral Konstantin'in, iktidara gelişi ordu içinde olumlu bir hava yarattı. Kral yönetimi ele almasından kısa bir süre sonra, mevsim kış olmasına rağmen Yunan Ordusu'nun, küçük çapta bir taarruz yapmasını uygun gördü. Böylece Türk – Yunan Savaşı'nın ikinci safhası başladı ve tüm politik dengeleri, siyasi hesapları alt üst eden olaylar ardı ardına gerçekleşti.[754]

3.4. Birinci İnönü Savaşı (6 – 11 Ocak 1921)

Birinci İnönü Muharebesi'nden önce 1920 yılının Aralık ayında Batı Cephesi'nde bir takım düzenlemeler yapıldı. Cephe komutanlığına Albay İsmet İnönü tayin edildi ve idaresine ise 1098 subay, 19.406 asker, 10.238 tüfek, 90 ağır makinalı tüfek, 45 top, 4294 hayvan ve 43 araba verildi. Buna karşılık, Yunan birliğinin sayısal olarak, Türk birliğinden çok daha iyi durumda olduğu rakamlarda net bir şekilde görülmekteydi. İngiltere tarafından desteklenen Yunan birliği, 1728 subay, 27.570 asker, 16.080 tüfek, 147 ağır makinalı tüfek 67 top, 7 uçak, 15.000 piyade tüfeği, 3385 hayvan, 423 arabadan oluşmuştu.[755]

---

752 "Greeks Fall Back As Turks Advance", *The New York Times*, 27 Kasım 1920, s.7.
753 "Turks Attack Greeks At Many Points", *The New York Times*, 10 Aralık 1920, s.3.
754 S. Selek, *a.g.e.* , 1971, s.180.
755 Ergünöz Akçora, "Batı Cephesi'nin Kuruluşu ve I. İnönü Muharebesindeki Önemli Yeri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.1, C.2, (1987), 19-22.

Birinci İnönü Muharebesi, düzenli ordunun, Batı Cephesi'nde verdiği ilk sınavdı. Bursa ve Uşak bölgesinden, Eskişehir – Afyon hattına doğru harekete geçen Türk birlikleri, 9 Ocak'ta Yunan birlikleri ile İnönü mevkiinde karşı karşıya geldi. Yunan Ordusu'nun taarruzu ile başlayan çatışmalar, 11 Ocak'ta Yunanlıların eski mevzilerine çekilmesi ile son buldu. Daha önce açıkladığımız üzere, Yunanlılar bu durumu yenilgi olarak kabul etmemiş ve harekâtı keşif taarruz olarak tanımlamıştı. Türk birliklerinin başarısının ardından, Mustafa Kemal Paşa, İsmet İnönü ve savaşan birliklere kutlama telgrafı gönderdi. Büyük Millet Meclisi de muharebede fedakârlık ve başarı gösteren subay ve askerlerin 1 derece terfi ettirilmesine karar verdi. Buna ilaveten, orduya tütün ve 25 lira gönderilmesi teklifi, BMM'inde vekillerce oylanarak, kabul edildi.[756]

Taarruzun sonucu net ifadelerle basında yer aldı. Milliyetçiler, Yunan birliklerini hezimete uğrattı. Yunanlılar ilerlediği bölgelerden çekilmek zorunda kaldı. Mustafa Kemal, Ermenistan cephesinden çektiği kuvvetleri Yunan birliklerinin olduğu bölgeye aktardı ve hızlı bir saldırı planı ile Yunanlılar karşısında kesin bir başarı sağladı.[757]

General Trikupis anılarında, cephaneleri olmadığı için Türklerin çoğu kez el bombası ve süngü ile savaştığını yazmıştı. Ayrıca Türklerin geniş bir alanda yaptığı taarruzu, ihtiyat kuvvetleri olmadığı için durduramadıklarını, topçularının da cephane yokluğundan geri çekilen piyadeleri destekleyemediğini, savaşın son günlerinde kendilerinin, Türkler ile aralarındaki mesafeyi açacak şekilde geri çekildiklerini ifade etmişti.[758]

Yunanlıların, son yaptıkları taarruzda, Türkler karşısında yenilgiye uğramalarının nedenleri Amerikan kamuoyunca anlaşılmaya çalışılmıştı. İklim şartlarına vurgu yapılarak, karlarla kaplı dağlarda savaşmanın olumsuz etkilerinden söz edilmiş ve Türklerin en iyi birliklerini sahaya sürdüğü belirtilmişti. Bir takım iddiaların aksine, Yunanlılara karşı savaşan Türklerin arasında, Bolşevikler bulunmamaktaydı. Ayrıca Yunan Ordusu'na, yeni atanmış olan subayların yetersiz ve moralsiz olduğu da doğruyu yansıtmıyordu.[759]

---

[756] D. Yalçın vd, *a.g.e.*, s.268-269.
[757] "Turks Rout Greeks In Smashing Attack", *The New York Times*, 13 Ocak 1921, s.18.
[758] N. Trikupis, *a.g.e.*, s. 68.
[759] "Explain Turk Successes", *The New York Times*, 17 Ocak 1921, s.3.

İyi organize edilip, yönetildiği takdirde Türk Ordusu'nun kendisinden sayıca daha üstün düşman karşısında başarılı olacağının en önemli kanıtı I. İnönü Muharebesi oldu. Meclisin ve halkın düzenli orduya olan güveni arttı. [760]

3.5. Londra Konferansı (23 Şubat – 12 Mart 1921)

İtalyan Hükümeti, Sevr Antlaşması'nın tüm maddeleri ile uygulamaya konulmasına karşı olduğunu açıkladı.[761] Fransa Başbakanı Aristide Briand, Türkiye ile şartları yeniden belirlenmiş bir antlaşma yapılması gerektiği demecini verdi.[762] Türkiye ile yapılacak barış antlaşmasının mutlaka etkili ve çözüm odaklı olması aynı zamanda da yeni koşullar içermesi gerekmekteydi.[763]

26 Ocak'ta, "Müttefiklerin Önündeki Sorunlar" başlığı ile yayınlanan makalede, Almanya ve Avusturya'nın genel durumu ve İtilaf Devletleri ile olan ilişkileri değerlendirildikten sonra Türkiye hakkında da tespitler yapıldı. Türk milliyetçilerinin, inatçı ve savaşçı yapıları ve Rusya'dan aldıkları destekten dolayı, İtilaf Devletleri açısından, Türkiye'nin durumunun, Avusturya'dan daha zorlayıcı olduğu belirtildi. Bencillikleri, hırsları ve emperyalizmin işleyişi nedeni ile İtilaf Devletleri kendi aralarında sorunlar yaşıyorlardı. Birlikleri bozulmuştu. Yakın Doğu'da olumsuz şartlar altında barış yapılmaya çalışılıyordu. Yunanistan'ın durumundaki karışıklık artmıştı. Yunan Ordusu ile Türk Ordusu eşit kaynaklara sahip değildi ve agresif Türkler Anadolu'ya geri dönmüştü. Yunanlılar ve büyük güçler bölünmeye başlamıştı. Ayrıca İtilaf Devletleri, Boğazlar'ın kontrolünü elinde tutmak istiyorlarsa en kısa zamanda İstanbul'da bulunan birliklerini güçlendirmek zorundaydı.[764]

The New York Times'da, Avrupalı Devletler ve Amerika arasındaki uluslararası ilişkilerin görüşülmesi için toplanacak olan konferansta, Sevr Antlaşması'nın da revize edilebileceği bilgisi verildi. Konferansa, Türk ve Yunan temsilcilerinin de Doğu Sorunu'nu görüşmek üzere çağrılacağı, Mustafa Kemal Paşa'nın temsil edileceği bir konferansta ise Sevr Antlaşması'nın tekrar yazılacağını söylemenin, abartı olmadığı yorumu yapılmıştı. Türk milliyetçilerinin temsil edilmesi ile ilgili kararın Fransa'nın başarısı olduğu, Fransızlar

---

[760] E. Akçora, *a.g.m*, s.28.
[761] "Revise Treaty, Italy Demand; Cabinet A Unit", *The Chicago Tribune*, 17 Ocak 1921, s.4.
[762] "Peace With Turkey Demanded", *The Washington Post*, 21 Ocak 1921, s.1.
[763] "Allies Differ Only On Minor Treaty Points", *The Chicago Tribune*, 21 Ocak 1921, s. 4.
[764] "Problems Before The Allies", *The Washington Post*, 26 Ocak 1921, s.6.

tarafından İstanbul'un tekrar Türklerin kontrolüne verilmesinin istendiği ayrıca İtalyanların da Sevr Antlaşması'nın yeniden düzenlenmesi taraftarı olduğu belirtilmişti.[765]

The Washington Post'a göre, Londra Konferansı ile ilgili en dikkat çekici taraf, Türkler ve Yunanlıların aynı anda davet edilmeleri ve İtilaf Devletleri'nin her iki milletin temsilcileri ile görüşecek olmasıydı. İtilaf Devletleri, aslında pek istekli olmasa da Türklerin, Sevr Antlaşması'nda değişiklik taleplerini görüşeceklerdi. Mevcut şartlar altında, anlaşmazlık Kemalistler ve Yunanlılar arasındaydı.[766] Mustafa Kemal Paşa, Sadrazam'a ülkedeki tek gerçek hükümetin Ankara Hükümeti olduğunu, Sevr Antlaşması'nı yeniden görüşmek üzere İtilaf Devletleri'nden davet beklediğini, konferansa katılma koşulu olarak tüm işgal kuvvetlerinin geri çekilmesi ve tazminat istememesi gerektiğini iletti. İtilaf Devletleri'ne yakın gazetelerde, düzenlenecek konferansın, Türkiye için yeni bir şans olacağı yazıldı. Tuğgeneral Townsend, Ankara'ya konferans ile ilgili düzenlemeler yapmak üzere gitti. Yunan Başbakanı Rhallis'in ise Sevr Antlaşması'nın yenilenmesi ile ilgili her türlü girişime Yunanistan'ın karşı çıkacağını ve İzmir'in, İtilaf Devletleri tarafından Yunanistan mandasına verilmesi ile ilgili son sözü Amerika'nın söyleyeceğini açıkladı.[767] Rhallis, İzmir'in işgalinin İtilaf Devletleri'nden gelen istek üzerine gerçekleştiğini iddia etti. Ayrıca Yunanistan'ın, Sevr Antlaşması'nın, İtilaf Devletleri tarafındaki ülkelerden sadece biri olduğunu, konferansın antlaşmayı Türkiye – Yunanistan çatışmasına indirgemesinin, hatalı bir bakış açısı yaratacağını, Türkiye'nin sadece Yunanistan'ın değil, tüm İtilaf Devletleri'nin düşmanı olduğunu ve Sevr Antlaşması'nın, Doğu Sorunu'nun kesin çözümü olarak, uygulanması gerektiğini de söyledi. Mustafa Kemal, Ankara Hükümeti'nin Türkiye'nin tek temsilcisi olduğunu ve konferansa katılmaları için bir takım şartların yerine getirilmesi gerektiğini açıkladı. Kabulü beklenen şartlar ise işgal birliklerinin, tüm Türk topraklarını bir an önce terk etmesi ve Türkiye'nin hiçbir tazminata mecbur bırakılmamasıydı.[768] 21 Şubat'ta Londra yapılacak olan konferans ile ilgili bir takım öngörülerin yer aldığı haberde, son zamanlarda birçok kişi tarafından Türklerle yapılan antlaşmanın, revize edilmesi gerektiği yazıldı. Yunanlılara verilmiş olan hakların, Türklere iade edilmesinin önemi vurgulandı. Fransızların,

---

765 "Council Of Allies To Study Relations With This Country", *The New York Times*, 26 Ocak 1921, s.1-3.
766 "Allies Invite Turks", *The Washington Post*, 26 Ocak 1921, s.1.
767 "Kemal's Demands Allies Withdraw", *The New York Times*, 31 Ocak 1921, s.15.
768 "Greeks Decline To Quit Smyrna Or Alter Treaty", *The Chicago Tribune*, 31 Ocak 1921, s. 4.

en başından beri söz konusu antlaşmayı doğru bulmadığı, uygulandığı takdirde devam eden Türk - Yunan savaşının kimin zaferi ile sonuçlanırsa sonuçlansın, Anadolu'nun İngiliz sömürgesi haline geleceğini düşündüğü, İtalyanların ise sahip olmak istedikleri bölgelerin, Yunanlılara vaadedilmiş olmasından dolayı antlaşmaya karşı olduğu yazıldı. İtilaf Devletleri'nin kendilerine yakın buldukları, Venizelos görevden alındı. Yerine geçen Kral Konstantin'e ise yeterince güven duymadıkları belirtilerek, Mustafa Kemal'e ne kadar güvenilebileceği sorgulandı. Mustafa Kemal'in konferansa katılmak için öne sürdüğü şartlar hatırlatıldı. Ermenistan'ı kurtarabilmek adına, Mustafa Kemal'i satın almaktan söz edilse ve rüşvet olarak Batı Anadolu'nun verilmesi düşünülmüşse de, Ermenistan'a zaten sahip olan ve Batı Anadolu'yu da mutlaka ele geçireceğini, hesap eden Mustafa Kemal, söz konusu teklif ile hiçbir şekilde ilgilenmedi. Mustafa Kemal, Yunanlıların İzmir'den çıkarılması söz konusu olursa konferansı önemseyecekti. Ancak İzmir'in İtalyanlara ya da uluslararası bir yönetime bırakılması ihtimali olduğu sürece, konferansa karşı çıkacağı kesindi. Milliyetçiler savaşa devam etmek için istekli ve hırslı, ancak Yunanlıların kararlı tutumları ciddi ölçüde azaldı ve Anadolu'da, Milliyetçiler'in direnci kıracak boyutta gayret ve masrafı kimse göze almayacaktı. Ankara Hükümeti'nin, Türkiye'deki modern ve ilerici görüşleri benimsemiş kişilerden olması, Ankara Hükümeti'ne taviz verilerek yapılacak olan bir antlaşmanın kalıcı çözüm getireceği anlamına gelmeyecekti. Yeni kurulacak Türk yönetiminin, Türkiye'deki azınlık halklarını geçmiş dönemden daha iyi yöneteceğinin garantisi yoktu. Yapılacak olan antlaşmanın, Mustafa Kemal lehinde düzenlenmesi, Anadolu topraklarında yaşayan binlerce masum Hristiyan'ın yeniden katliam tehlikesi altında kalmasına yol açacaktı.[769] Mustafa Kemal, Yakın Doğu müzakerelerini engelleyebilirdi. Londra görüşmelerinde, Ankara yönetiminin tanınmasını sağlamayı, İstanbul Hükümeti'nin pasif kalmasını hedefliyordu ayrıca İzmir ve İstanbul'daki, İtilaf Devletleri güçlerinin bölgeden çekilmesinde ısrarcı olacaktı. Kral, Londra Konferansı'ndan sonra İstanbul Hükümeti ile görüşeceklerini, düşman olmadıklarını ama hakları olan Trakya ve İzmir'i mutlaka alacaklarını da söyledi.[770]

Yunanistan, Londra Konferansı'na isteksiz olarak katıldı. Konferansı, Kral Konstantin iktidarının resmi olarak tanınması için fırsat olarak değerlendirdi. İtilaf Devletleri'nin ama

[769] "The Sick Man Improves", *The New York Times,* 1 Şubat 1921, s.10.
[770] "Kemal May Block Near East Parley", *The Washington Post*, 3 Şubat 1921, s.5.

özellikle de İngiltere'nin, Sevr Antlaşması'nın Türklere kabul ettirilmesi için Yunan harekâtını desteklemesini sağlamayı hedefledi.[771]

Kral Konstantin, Yakın Doğu Sorunu hakkında, Yunanistan ile Türk milliyetçileri ya da Osmanlı Sultanı'nın görevlendirdiği temsilciler ile Yunanistan'ın menfaatleri söz konusu olmadıkça, görüşme yapılması için istekli olmadığını açıkladı. İtalya Dışişleri Bakanı Carlo Sforza'nın, Yunanistan ve Türkiye arasındaki sorunların müzakere yolu ile çözülmesi önerisine Kral Konstantin, Mustafa Kemal'i tanımadığını, O'nun blöfçü kocaman bir balon olduğunu en kısa zamanda o balonu patlatarak, önce haritadan sileceklerini ardından da masa başında sönüp gitmesini sağlayacakları cevabını verdi. Ayrıca Kral, Yakın Doğu Sorunu ile ilgili yapılacak görüşmeleri önemsemediğini, Yunan Ordusu'nun Anadolu'daki harekâtının tartışmasız bir zaferle tamamlanacağını da belirtti.[772] Mustafa Kemal, Fransız Hükümeti'ne gönderdiği notta kendisinin Türk Hükümeti'nin tek Başkan'ı olduğunu ve İstanbul Hükümeti'nin Türk görüşünü temsil etmediğini ifade etti. Londra Konferansı'na resmi olarak davet edilmesi ve temsilci göndermesi durumunda Sevr Antlaşması'nın revize edilmesi konusunda İstanbul Hükümeti'nden daha etkili olacağını düşünüyordu.[773] The New York Times'da, Mustafa Kemal'in, blöf yaparak İtilaf Devletleri'ni yanıltmaya çalıştığı, kendi başarısı ve Yunanlıların geri çekilmeleri ile ilgili yayılan haberlerin propaganda amacı ile yapıldığı yazıldı. Yunanlıların, Eskişehir'den geriye doğru çekildikleri doğru olsa da mevcut durumun Kemal'in propaganda ajanlarının yaymaya çalıştığı gibi Yunanlıları denize dökmek için girişilen harekâtın ilk adımı olduğu ve Yunanlıların büyük kayıplar vererek çekildiği söz konusu dahi değildi. Türk askerleri savaşmaktan bıkmıştı. Mustafa Kemal, Bolşevik dostları ile anlaşamıyordu ve Türk başarısı ile ilgili tüm söylenenler Mustafa Kemal'in blöfünden ibaretti. İtilaf Devletleri ile masaya oturmak için öne sürdüğü şartların dikkate alınmasını sağlamak adına bu yolu izlemişti.[774] Yunanistan'ın, Anadolu'da güçlü bir ordusu vardı. Yunanlılar, Kemalistlere karşı yapılacak kararlı bir taarruz öncesinde İngiltere'nin tam desteğini almayı bekliyordu. Londra Konferansı'na hem İstanbul Hükümeti hem de Milliyetçiler'in katılması olasılığından İngiltere rahatsızdı ve Türklerin kim tarafından temsil edileceğine karar vermesi gerektiğini dile getirdi. Aslında konferans daveti, İstanbul'daki

---

771 S.Sonyel, a.g.e., 2003, s.140.
772 "Constantine Won't Deal With Kemal", *The New York Times*, 3 Şubat 1921, s.19.
773 "Kemal Tells The World", *The New York Times*, 6 Şubat 1921, s.7.
774 "Kemal Is Trying To Bluff The Allies", *The New York Times*, 7 Şubat 1921, s.12.

yetkililere yapıldı ancak Milliyetçiler de konferansa katılmayı istiyordu bu durumda da her iki kanadın, tek bir heyet olarak katılması ihtimal dahilindeydi.[775] İngiltere, eğer Yunanistan İtilaf Devletleri'ne bağlı kalmaya devam ederse desteğinin süreceğini açıkladı. Ancak söz konusu destek, İngiliz askerlerinin Yunanlılarla birlikte savaşması anlamına gelmiyordu. Yunanistan kendi ordusu ile savaşmaya devam ettiği müddetçe finansal desteği sürecekti. Fransa ve İtalya'nın ise ne asker ne de finansal olarak herhangi bir destek vermeyecekleri biliniyordu.[776]

Birinci İnönü Zaferi, Ankara Hükümeti gerçeğinin, İtilaf Devletlerince kabul edilmesinde önemli rol oynadı. 21 Şubat'ta Londra'da toplanmasına karar verilen konferansa İstanbul ve Ankara'dan temsilcilerin çağırılması planlandı. Ancak Mustafa Kemal Paşa, Türkiye'nin tek temsilcisinin Büyük Millet Meclisi olduğunu, bundan dolayı davetin Sadrazam Tevfik Paşa aracılığı ile değil, doğrudan Büyük Millet Meclisine yapılması gerektiğini belirtti. Mustafa Kemal Paşa, Tevfik Paşa'ya bir mektup yazarak, Padişah'ın Büyük Millet Meclisi'ni tanıdığını ve İstanbul'un, Ankara Hükümeti'ne dahil olduğunu ilan etmesini istedi. Tevfik Paşa ise, İstanbul Hükümeti'nin devamlılığının gerekliliğini ve işbirliği yapılmasını önerdi. Bu sırada Mustafa Kemal Paşa hakkında, alınan ölüm kararı kaldırılarak, Milliyetçiler tarafından kullanılması yasaklanan, Bey ve Paşa gibi ünvanların yeniden kullanılabileceği açıklandı. Mustafa Kemal Paşa'nın kararlı tavrı üzerine İtilaf Devletleri, İtalya aracılığı ile Ankara Hükümeti'ni konferansa davet etti. Bekir Sami Bey başkanlığındaki Türk heyeti Roma'ya vardığında Londra'ya gitmeden, Türk sorununda tek yetkinin, Büyük Millet Meclisinde olduğuna dair, bir nota vermesinin ardından Llyod George, Ankara Hükümeti'ni konferansa çağırdı. Konferansta Türk heyeti, Sevr Antlaşması'nı tanımadığını, bundan dolayı antlaşma hükümlerinde herhangi bir revizeyi kabul etmediğini ancak Misak-ı Milli esaslarına göre hazırlanmış çözümü kabul edeceklerini dile getirdi. Türk heyetinin önerisinin kabul edilmeyeceğini bilen Mustafa Kemal Paşa, konferansa katılarak, Türk Milleti'nin mücadelesini duyurmayı ve Türkler barışa yanaşmıyor, algısını silmeyi amaçlamıştı. Bu süreçte, İtilaf Devletleri de Büyük Millet Meclisi'nin varlığını kabul etti.[777]

Tevfik Paşa, İstanbul Hükümeti'nin, Bekir Sami Bey ise Ankara Hükümeti'nin temsilcisi olarak konferansa katıldı ancak Bekir Sami Bey, "Türkiye'yi biz temsil ediyoruz"

---

[775] "Greek Army Prepares To Attack Kemalists", *The New York Times*, 11 Şubat 1921, s.12.
[776] "Greece, Britain Eye To Eye On Sevres Treaty", *Chicago Tribune*, 18 Şubat 1921, s.12.
[777] A. Erdoğan-G. Hünel, *a.g.e*, s.197-198.

diye demeç verdi. Aralarında büyük sorunlar olan bundan dolayı da uzlaşmaları mümkün olmayan iki Türk Hükümeti karşısında, İtilaf Devletleri'nin nasıl bir tutum alacağı önemliydi. Hangi taraf muhatap alınırsa alsın, her şekilde diğer taraf sorun olmaya devam edecekti. Ankara Hükümeti delegelerinin orada bulunmasının sorumlusu olarak Fransa gösterildi.[778]

Dönemin şartları itibariyle, savaş meydanlarında kazanılan zaferler olmadan, uluslararası alanda siyasi ve diplomatik kazanımlar elde etmek mümkün olmamıştı. I. İnönü Zaferi'nin ardından Sevr Antlaşması'nın bazı maddelerini hafifletmek amacı ile toplanan konferansa katılan İstanbul Hükümeti temsilcisi Tevfik Paşa'nın sözü tamamı ile Ankara Hükümeti temsilcisine bıraktığını söylemesi ile diplomatik bağlamda, İstanbul ve Ankara siyasetinin birlikte hareket ettiği mesajı verildi. Siyasi bağlamdaki en önemli kazanım da Büyük Millet Meclisi'nin İngiliz Hükümeti tarafından muhatap alınmış olmasıydı.[779]

Bolşevikler, Londra Konferansı süresince Milliyetçiler'le irtibat kurmak ve yardımcı olmak için Kafkaslar'da konuşlandı. Ermeniler, İngilizlerden yardım istedi. Chicago Tribune göre, Mustafa Kemal, İzmir'de Yunanlılarla olan mücadeleyi yönetmek için Bolşeviklerden ciddi miktarda silah ve cephane temin ederek ordusunu güçlendirmişti.[780]

Rusya, ulusal bağımsızlığı için mücadele eden Türkiye'yi, müttefiki olarak konumlandırmıştı. Anadolu ile Sovyet Rusya'nın durumu, Büyük Millet Meclisi'nin açılmasının ardından daha çok benzerlik göstermeye başladı. Büyük Millet Meclisi, İstanbul Hükümeti ve İtilaf Devletleri eli ile çıkartılan Milli Mücadele karşıtı isyanları bastırmakla uğraşırken, Sovyet yönetimi de Çarlık Rusya taraflarının çıkardıkları isyanlara karşı, iç savaş vermişti. İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan, Türkiye'nin yanı sıra, Güney Rusya, Kırım ve Kafkasya'yı da yer yer işgal etti. İşgalciler, Ankara Hükümeti'ne karşı halife ve padişahı kurtaracağız diyerek isyan edenlerle, Sovyetlere karşı da Çar'ı kurtaracaklarını iddia ederek, silahlı mücadeleye giren Beyaz Ordu'yu destekledi. Ortak düşmanlarına karşı Sovyetler, Milli Mücadele'ye her zaman sempati ile yaklaştı ve başarı ile sonuçlanmasını istedi. Bundan da öte Misak-ı Milli, Sovyet Rusya'nın menfaatleri ve amaçları ile bağdaşmıştı. Milli Mücadele başarılı olduğu takdirde, İngiltere'nin, Türkiye, İran, Afganistan ve Kafkasya'da egemenliği

---

[778] "Kemal's Delegates Scoff At Sultan's", *The New York Times*, 19 Şubat 1921, s.3.
[779] N. Bilge Criss vd., *a.g.e.,* s. 95.
[780] "Lenin's Hordes Begin Attacks In Asia Minor", *Chicago Tribune*, 20 Şubat 1921, s.3.

kırılacak ve Rusya'yı güneyden kuşatması söz konusu olmayacaktı. Anadolu'nun bir bölümünün İngiltere güdümlü Yunanistan'a verilmesi durumunda ise İngiliz kuşatması daha etkin ve sürekli hale gelecekti. Ancak bağımsız bir Türkiye, Sovyet Rusya'dan İngilitere tehlikesini uzaklaştırmış olacaktı. Ayrıca, Sovyet yöneticiler de Doğu'da, güçlü, Batı tarafından desteklenen ama aynı zamanda bağımsız bir Ermenistan kurulmasına, güvenlikleri açısından, tehdit olacağı için karşı çıktı. Tüm bu nedenlerden dolayı Bolşevikler, Milli Mücadele sırasında Türkiye'ye mümkün olduğunca yardımcı olmaya çalıştı.[781]

Yunanlılar, Sevr Antlaşması'nda değişiklik yapılmasını istemiyordu, kendilerine yeterli mali destek sağlandığı takdirde üstlerine düşen görevi, yerine getirebileceklerini söylüyorlardı. Aynı zamanda Mustafa Kemal ve Ordusu hakkında kara propaganda yürütüyorlardı. Fransız heyetin, alınacak kararlar üzerindeki etkisi önemliydi ancak İngiliz ve Fransız Hükümetleri ortak bir karara varamadı. İngiltere, Fransa'nın aksine Sevr Antlaşması'nın maddelerinde herhangi bir değişiklik fikrine uzak duruyordu. Fransa'nın şu anda Türk topraklarında 80.000 askeri bulunuyordu. Mevcut durum devam ettiği takdirde 60.000 asker takviyesi daha gerekecekti ancak The Washington Post'a göre, Fransız Hükümeti, daha fazla hayat ve para harcamak yerine Mustafa Kemal ile anlaşmayı tercih edecekti.[782]

21 Şubat'ta yayınlanan makalede Türkiye'nin durumu ile ilgili genel bir değerlendirme yapıldı. Sevr Antlaşması'nın imzalanmasının ardından bazı değişiklikler yaşandığı ve artık Londra'da antlaşmanın revize edilmesi hakkında talepler ve fikirlerin konuşulduğu, Milliyetçi Türklerin de görüşmeler için hazır bulunduğu belirtildi. Şu ana kadar Sevr Antlaşması'nın hiçbir maddesinin, uygulanabilir olduğuna dair en ufak bir gelişme olmamıştı. Milletler Cemiyeti'nin ilkeleri açısından değerlendirildiğinde, Sevr Antlaşması'nın tüm maddeleri yetersizdi. Sonuçları bakımından da Türkiye'nin imzaladığı en kötü antlaşmaydı. İngiltere ve Fransa, manda sistemi ile Türk İmparatorluğu'nun en iyi yerlerinde avantaja sahip olacaktı, ama her iki ülke de gayretlerinin büyük kısmını, Mezopotamya ve Suriye'ye harcıyordu. Başkan Wilson, 30 Mart 1920'de, Amerikan Hükümeti'nin, Osmanlı Devleti'nin sınırlarını kapsayan bir değişiklik ya da düzenleme yapıldığı takdirde, her ne

---

[781] N. Bilge Criss vd., *a.g.e.*, s.220-221.
[782]"Differ On Near East", *The Washington Post*, 21 Şubat 1921, s.1.

olursa olsun Amerikan vatandaşları ya da şirketlerinin söz konusu durumun içinde yer almayacağını söyledi. Ancak devamında söyledikleri ile maalesef taviz verdi. Türkiye'nin Mezopotamya, Suriye, Filistin ve Adalardaki haklarından vazgeçmesi ile ilgili, Avusturya modelinin uygulanmasını önerdi. Buna göre, Türkiye bölgelere ayrılarak büyük güçlerin yönetimine verilecek ve yetkili kişilerin belirlediği şekilde imha edilecekti. Wilson'un bu yaklaşımı, kurucusu olduğu Milletler Cemiyeti'nin amacına aykırıydı. Başkan Wilson'un demecinin hemen ardından, Fransa, Versay ya da Türkiye ile yapılan herhangi bir antlaşmanın parçası olmayan Amerika'nın, Asya'da, İtilaf Devletleri'ne ne yapacağını söyleyecek pozisyonda olmadığını ifade etti. Yüksek Konsey, Türklerle yeni bir barış antlaşması yapmak için çabalamayacaktı. Türk milliyetçileri iyi savaşçı oldukları kadar iyi pazarlık edebileceklerini de kanıtlayacaklardı. Llyod George, Sevr Antlaşması'nda herhangi bir düzenlemeye karşı iken Briand bu konuda oldukça istekliydi. Yunanistan, destek almadan savaşmaya devam edemeyecekti. İtalyanlar, 1915'de yapılan gizli antlaşma ile sahip olacakları İzmir ve bölgesinin Yunanistan'a teklif edilip, Yunanlılar tarafından işgal edilmesi nedeni ile İtilaf Devletleri'ne olan kızgınlığı sonucu politika değiştirmişti. Büyük güçler, Türklerle savaşmaya devam etmekte istekli değildi. Londra Konferansı'nda, Yunanlıların harcanması pahasına, Türklerle geniş tabanlı fikir birliğine varılması sürpriz olmayacaktı.[783]

The New York Times'a göre, Londra'da toplanan konferans, Versay Antlaşması'ndan (28 Haziran 1919 imzalanmış, 10 Ocak 1920'de yürürlüğe girmişti) bu yana en önemli konferanstı. Yunan heyeti, Sevr Antlaşması'nda herhangi bir değişiklik yapılmadan uygulanması adına savunma yapması için davet edildi. Heyet, İtilaf Devletleri istediği takdirde, Mustafa Kemal ve askerlerini, Anadolu'dan çıkarmaya hazır olduklarını söyledi, bunun için de askeri anlamda herhangi bir yardıma ihtiyaç duymadıklarını ancak Yunanistan'ın, İtilaf Devletleri'den para almasını engelleyen ambargonun kaldırılmasını istedi. İtalya ve Fransa, İzmir'in Yunanistan'a bırakılmaması karşılığında maddi ya da başka tür bir tazminat vermeyi teklif etti, İngilizler ise İzmir'in Türklere bırakılması fikrine karşı çıktı.[784]

---

783 "Making Peace In Turkey", *The Washington Post*, 21 Şubat 1921, s.6.
784 "Premiers Hear Greece's Plea To Retain Territory", *The New York Times*, 22 Şubat 1921, s.1.

Konferansta Türkiye konusuna gelindiğinde, Llyod George'un ilk sözü alarak, Türkler de dahil olmak üzere, tüm dünyanın, artık barış istediğini, yapılacak olan antlaşmanın kalıcı çözüm üretmek amacında olduğunu ancak Anadolu'da hala savaşın sürdüğünü söyledi. Hem Tevfik Bey hem de Bekir Sami Bey, eğer kalıcı bir çözüm isteniyorsa, bazı garantilerin verilmesi gerektiğini ifade etti. Türk delegasyonu, Arap ülkeleri dışında kalan tüm Türk topraklarında tam bağımsızlık, Türkiye'deki azınlık haklarının karşılığı olarak da Türklerin azınlık olarak yaşadığı ülkelerde aynı haklara sahip olması ve Boğazlar'ın tüm ülkelere açık hale getirilmesi karşılığında, yönetiminin Türkiye'ye bırakılmasını istedi. Buna karşılık Llyod George, söz konusu taleplerin detaylandırılması gerektiğini aksi takdirde Türklerin, istedikleri değişikliklerin imkânsız olduğuna dikkat çekti.[785] Türk temsilcileri Sevr Antlaşması'nın revize edilmesinde ısrarcıydı, sadece İzmir ve Trakya ile ilgili maddelerin değil tüm antlaşmanın tekrar düzenlenmesini istiyorlardı. İtilaf Devletleri, Türklerin Arapların çoğunlukta olduğu bölgelerden tamamen çekilmesi, Türkiye'deki azınlık haklarının düzenlenmesi, Türklerin de azınlıkta olduğu yerlerde aynı haklara sahip olması ve Boğazlar'ın Türklere bırakılmaması konularında aynı fikirdeydiler. Mustafa Kemal Paşa, finansal kaynak sağlamak için Amerika'daki bankalarla temas kurmayı amaçlıyordu.[786] Türkler ve Yunanlılar, konferansın sonrasında nihai kararlar alınması için süre istedi. Görüşülen konuları merkezi hükümetlerine iletmeleri gerektiğini söylediler. Konferansın çözüme katkısı çok az oldu, çünkü katılımcılar, Trakya ve İzmir'e odaklandı. Sevr Antlaşması'nın, temel ve büyük sorunlara çözüm olmadığı açıktı, bundan dolayı da en iyi yol, antlaşmayı derin dondurucuya kaldırmaktı.[787]

Milliyetçiler ve Fransa arasında birkaç gün içinde barış imzalanacaktı, antlaşma Paris'te yapılacak, mevcut düşmanlık sona erecekti. Fransa Çukurova'dan çekilecekti ancak Çukurova'da ki Fransız askerlerinin durumu henüz netlik kazanmamıştı.[788] Bir diğer gazetede aynı haber, Fransa ve Milliyetçiler arasındaki görüşmeler sonucunda Paris'te bir antlaşma imzalanacağı, Fransa'nın Çukurova'dan çekilmesi karşılığında, Türklerin Londra Konferansı'nda azınlıkların korunması ile ilgili yapılan teklifi kabul ettiği bilgisi ile verildi.[789]

---

[785] "Conference Pins Turks To Details", *The New York Times*, 24 Şubat 1921, s.3.
[786] "Turkey Insists On Revision Of Sevres Treaty", *Chicago Tribune*, 24 Şubat 1921, s.3.
[787] "Turks And Greeks Get More Time", *The New York Times*, 26 Şubat 1921, s.4.
[788] "France Will Sign Pact With Kemal", *The Washington Post*, 3 Mart 1921, s.2.
[789] "Kemal Accepts", *The New York Times*, 7 Mart 1921, s.3.

Konferansta Türk ve Yunan heyetlerinin ortak katıldığı oturumda, Yunanlılar, herhangi bir yorum yapmayarak sessiz kaldı. Sami Bey ise İzmir ve Trakya'nın Yunanistan'a veriliyor olmasına şiddetle karşı çıktı.[790] Mezopotamya'daki petrol yatakları konusunda İngiltere ile sorun yaşayan Fransa, Türk milliyetçileri ile barış antlaşması imzaladı. Antep ve Urfa'yı da kapsayan Çukurova'dan çekileceğini taahhüt etti. Bu sayede de Mustafa Kemal Paşa, bölgede görevlendirdiği askerlerini Yunanlılarla savaşmak için İzmir'e aktaracaktı.[791]

Haberde sözü edilen antlaşma, Bekir Sami Bey'in, Yunanistan'ı yalnız bırakmak adına, İtilaf Devletleri ile yaptığı bireysel görüşmeler sonucunda, Fransa ile imzaladığı 11 Mart tarihli, ikili antlaşmadır. Bu antlaşmayı Bekir Sami Bey, Büyük Millet Meclisi'nin onayını almadan imzaladı. Sevr Antlaşması'nın tadili niteliğinde maddeler içeren antlaşma, Misak-ı Milliye aykırı olduğu gerekçesi ile Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilmedi.[792]

Sona eren konferans, hedefine ulaşmadı, barış için önemli bir aşama kaydedilemedi, hazırlanan öneri taslağı Türk ve Yunanlı delegelere verildi. Türklere, olumlu ve ılımlı davranmaları aynı zamanda da uygun görülmeleri durumunda Milletler Cemiyeti'ne üye olmaları ve İzmir'in durumu hakkında, 5 yıl sonra yeniden görüşme yapılması sözü verildi. Ermenistan sınırının Milletler Cemiyeti tarafından çizileceği kararı alındı. Sevr Antlaşması'nda yapılması önerilen değişiklikler, Yunanlılar tarafından Türklere nazaran çok daha olumsuz karşılandı.[793]

Yapılabileceği teklif edilen değişiklikler 12 Mart 1921'de Türk ve Yunan Hükümetlerine sunuldu. İstanbul ve İzmit tahliye edilerek, Türklerin idaresine bırakılacaktı. Türk askerleri İstanbul'da kalabilecek, Gelibolu ve Çanakkale işgal altında olacaktı. Avrupa ve Asya tarafındaki silahsızlandırılmış bölgeden Türklere ücretsiz geçiş hakkı tanınacak, Türkiye deniz kuvvetlerinin sayısını artırabilecekti. Türklerin antlaşmayı uygulamayı garanti

---

790 "Turks Protest Change Made In Sevres Treaty", *Chicago Tribune*, 13 Mart 1921, s.4.
791 "Franco – Turkish Peace", *Chicago Tribune*, 13 Mart 1921, s.4.
792 Mustafa Yahya Metintaş, "Ankara Antlaşması'nın Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Tartışılması", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi*, C.2, S.5, (2019), s.3-4.
793 "Turks And Greeks Get Treaty Draft", *The New York Times*, 13 Mart 1921, s.18.

ettikleri takdirde Milletler Cemiyeti'ne üyeliği için kolaylık sağlanacak, Boğazlar Komisyonu Başkanlığı Türkiye'ye verilecek ve Türkiye iki oy hakkına sahip olacaktı.[794]

Londra Konferansı'na katılan delege heyeti, dönmeden ve dolayısıyla İtilaf Devletleri tarafından yapılan öneriler değerlendirilmeden, Yunan Ordusu tekrardan taarruza geçti ve çatışmalar yeniden başladı. Bundan dolayıdır ki, Londra Konferansı'nda barış adına yapılan tüm görüşmeler ve gösterilen çabalar mecburen bir kenara bırakılmak zorunda kaldı.[795]

3.6. İkinci İnönü Savaşı (23 Mart – 1 Nisan 1921)

Kral Konstantin, Londra'da gerçekleşen görüşmelerde, Türk barış antlaşmasında, herhangi bir değişiklik yapılmadığını, Yunan Ordusu'nun, Türk milliyetçilerine karşı çok büyük ve etkili bir taarruza hazırlandığını halkına duyurdu.[796]

Yunanlılar, İzmir'in işgalinin ardından sürekli olarak bölgeye asker takviyesine devam etti ve bu durum I. İnönü Muharebesi'nden sonra da hız kesmeden sürdü. Orduya yeni katılanlar sadece Yunanistan'dan gelen askerlerle sınırlı kalmayarak, bölgedeki Rum gençlerini de kapsadı.[797] Amerikan arşiv belgelerinde, Yunanistan'da bulunan ya da bu dönemde Amerika'dan Yunanistan'a giden, askerlik çağındaki Yunan asıllı Amerikan vatandaşlarının da orduyu güçlendirmek için yapılan çalışmalardan etkilendiği, bu döneme kadar sözü edilen statüdeki kişilerin askerlikten muaf tutulmasının, Yunan Hükümeti'nin nezaketi olduğu belirtilmişti.[798] Birinci İnönü Muharebesi sonucunun Yunanistan'da, idareciler tarafından, halka hissettirilmemeye çalışılsa da endişe yarattığını, ordunun güçlendirilmesi adına her seçeneğin değerlendirmeye alındığını ve askerlikle ilgili tüm muafiyetlerin kaldırılmasına neden olduğunu söyleyebiliriz.

Yunan Ordusu, Mustafa Kemal'e karşı taarruza geçti. Türklerin dik kafalı, inatçı hallerinden vazgeçerek, Londra'da belirlenen şartları kabul etmesi tek çözümdü. Harekete geçen Yunan Ordusu'na Kral Konstantin komuta ediyordu.[799]

---

[794] A. Bozkurt, *a.g.e.* s.924-925.
[795] M. K. Atatürk, *a.g.e.*,s.393.
[796] "Greeks Prepare Attack On Turks", *The Washington Post*, 21 Mart 1921, s.1.
[797] E. Akçora, *a.g.m.*, s.21.
[798] FRUS, *The United States Department of State, Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1921 Volume II*, "The Charge in Greece (Hall) to the Secretary of State", 6 Nisan 1921, s.170.
[799]"Greek Offensive Begun In Turkey", *The Washington Post*, 24 Mart 1921, s.1.

Türk birliklerinden, 2 kat daha fazla olan Yunan birliklerinin taarruzu, 23 Mart'ta başladı. Muharabe İnönü mevzilerinde gerçekleşti. Birinci İnönü Muharebesi ile kıyaslandığında, bu sefer Türk birlikleri daha organizeydi. 27 Mart'ta İnönü'deki mevzilere ulaşan Yunan Ordusu ile Türk Ordusu arasında 28-29 ve 30 Mart'ta çok şiddetli çatışmalar yaşandı. Gece gündüz, yakın cephelerde aralıksız devam eden muharebede, İnönü hattı can siperhane savunuldu. Muharebenin çok sıkıştığı 30 Mart'ta, Meclis Muhafız Taburu'nun da savaş alanına gönderilmesiyle, cephedeki askerin morali yükseldi.[800]

Sevr Antlaşması, Yunanistan'a büyük avantajlar sağladı ancak Milliyetçiler, Yunanlıların tüm avantajına rağmen savaşmaya devam ediyordu. Yunanistan, Marmara kıyılarından, Eskişehir'e doğru ilerlemeye başladı ve Bağdat demiryolu kavşağından, Ankara'ya ulaşmayı hedefliyordu. Bir diğer çatışma da Afyonkarahisar ve buradan geçen Bağdat demiryolu hattında oldu. Eğer ikinci çatışma bölgesinde de Yunanistan başarılı olursa, Mustafa Kemal, Çukurova'daki birliklerini, Batıya takviye olarak getiremeyecekti. Milliyetçi lider, yenilse bile gerilla taktiği ile mücadeleye devam edebilirdi ancak Yunanistan uzun bir sefere dayanabilmek için İtilaf Devletleri'nin yardımına ihtiyaç duyuyordu ama artık yardım kesilmişti. Mustafa Kemal, işgal edilen topraklarını geri almak ve Avrupa'nın kontrolünde olmamak için savaşıyordu. The New York Times' a göre, Yunanistan'ın Türkler karşısında, yenilgiye uğraması halinde Türk sorunu ile ilgili, Avrupa'nın utanç dolu tarihine bir yenisi daha eklenecekti.[801] Yunanlılar, Eskişehir'e yaklaştı. Türkler, dağlık kesime doğru çekilerek Eskişehir ve Afyonkarahisar'ı korumayı hedefliyordu. Yunanlıları bu bölgede durduramazlarsa, bu son savaşları olacaktı. Mustafa Kemal Paşa, Eskişehir'den cepheyi yönetiyordu. Yunan yetkililer, Bursa ve Uşak hattında, Türkleri yenilgiye uğrattıklarını duyurdu. Bolşevikler, Yunanlılara karşı Milliyetçiler'i desteklediğini açıkladı. Milliyetçiler, görev yerlerinde sadece üç misyoner kalmasına izin vererek, diğer Amerikan misyonerlerinin Merzifon'dan tahliye edilmesini istediler.[802] Nüfusunun yarısını, Ermenilerin oluşturduğu, Merzifon'da misyon çalışmaları 1851'de başlamıştı. 1860 yılına gelindiğinde şehirde Amerikan misyonuna bağlı 90 öğrencisi olan bir ilkokul kuruldu. 1863'de ilkokulların sayısı altıya yükseldi, gündüzleri çalışıp, okula gidecek parası olmayan zanaatkârlar için de bir

---

[800] S.Selek, *a.g.e.* 1971, s.221-223.
[801] "The War In Asia Minor", *The New York Times,* 26 Mart 1921, s.11.
[802] "Greeks Advance On Entire Front", *The New York Times*, 27 Mart 1921, s.2.

akşam okulu açıldı. Hızlı bir şekilde okullaşma devam ederken, 8 Eylül 1886'da Anadolu Koleji kuruldu. Kolej, başta Protestanlara yönelik düşünülmüşse de eğitime verilen önemin artmasıyla, farklı dinlerden öğrenciler de okula ilgi gösterdi. Ancak okulda Ermeni ve Rum öğrenciler her zaman çoğunlukta oldu.[803] 20. Yüzyılın başından itibaren, Amerikan Board Teşkilatı'nın, Rumlar arasında yürüttüğü¸ çalışmalar hız kazandı. Rumlar Türklere karşı düşmanca davranmaya başladı. Anadolu Koleji, bu dönemde Rumlara hem fikri, hem de fiili olarak çok büyük destek verdi. Bölgedeki Rumların artan bölücü ve saldırgan tutumları neticesinde, 16 Şubat 1921'de Anadolu Koleji'nde arama yapıldı. Yunan bayrakları, kurulması hedeflenen Pontus Devleti'nin sınırlarını gösteren ve üzerinde Pontus yazılı haritalar, fotoğraflar, Pontus armaları ve bazı önemli belgeler bulundu. Kolejin kapatılması kararı alınarak, binaların ve eşyaların korunması için 3 Amerikan Board misyonerinin kalmasına izin verildi, geriye kalan, 29 misyonerin, 22 Mart 1921'de Merzifon'dan ayrılması sağlandı.[804]

Türkler, Kütahya'dan çekildi. Yunanlılar, Bağdat demiryolu hattı boyunca Ankara'ya doğru ilerliyordu. Erzurum'daki Milliyetçi Ordu'nun Komutanı Kazım Karabekir, 25.000 kişilik birliği Batı'ya kaydırmaya başladı. Cumartesi gecesi gerçekleşen çarpışmanın sonucunda ise Türkler ilerleme kaydetti, Yunanlılar Bursa'nın doğusundaki güvenli hatta çekilmek zorunda kaldı.[805] Yunan birlikleri, Eskişehir'i ele geçirdi ve çok sayıda esir aldı aynı zamanda Adapazarı'nda da hâkimiyet kurdu.[806]

1921 yılının Şubat ayı itibarı ile Sovyetler Hükümeti ve Türkiye arasında bir antlaşma yapılması için girişimleri takiben 28 Şubat'ta görüşmeler başladı. V.İ Lenin görüşmede iki ülke arasında dostluk ve yakınlaşmanın temelinin atılmasına istinaden, önce selamlarını dile getirdi, ardından da bu yakınlığın diplomatik hileler ile değil her iki halkın da son zamanlarda, emperyalist güçlerden çektikleri ve sömürgeciliğe karşı göstertikleri direnişten dolayı olduğunu belirtti. Yapılan müzakerelerin ardından 16 Mart 1921'de Türk – Rus Antlaşması

---

[803] Nazan Maksudyan, "Amerikan Kaynaklarında Merzifon Anadolu Koleji'nin Kısa Tarihçesi", *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, S.36, (2013), s.132-133.
[804] Gülbadi Alan, "Protestan Amerikan Misyonerleri, Anadolu'daki Rumlar ve Pontus Meselesi", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.10,(2001), s.197-203.
[805] "Bagdat Railway Seized By Greeks", *The Washington Post*, 29 Mart 1921, s.1.
[806] "Greeks Drive Turks From Eski-Shehr", *The New York Times*, 30 Mart 1921, s.3.

imzalandı.[807] Antlaşmaya göre, uluslararası alanda Türkiye'yi ilgilendiren ve Türk Meclisi tarafından onaylanmayan, hiçbir antlaşmanın Rusya tarafından da kabul edilmeyeceği, bu durumun karşılıklılık esasına dayalı olduğu belirtildi. Batum'un Ermenistan'a verildiği ancak Türkiye'nin serbest geçiş hakkına sahip olduğu, Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler arasında ticaret serbestliği sağlanacağı kararı bağlandı. Rusya'da yaşayan Türkler ile Türkiye'de yaşayan Rusların hak ve özgürlükleri koruma altına alındı ayrıca kendi topraklarından diğerine düşman olan herhangi bir kuvvetin geçişi yasaklandı.[808] Antlaşma ile Doğu Cephesi'nden, Batı Cephesi'ne asker aktarımı yapılabildi, Moskova yönetiminin, askeri mühimmat ve silah yardımıyla, ordunun eksikleri tamamlanmaya çalışıldı. Lenin'in emri ile Mareşal Voroşilov, Türk Ordusu'na taktik ve stratejik destek sağlamak için Türkiye'de görevlendirildi.[809]

The Washington Post'a göre, Yunanlıların kaybetmesi halinde İtilaf Devletleri, hem İstanbul hem de Ankara Hükümeti ile barış yapma eğilimindeydi. İzmir ve Trakya'nın Yunanlılara verilmesi kararı, tekrardan gözden geçirilebilirdi. Kral Konstantin, Anadolu'daki savaşa katılması için geri planda tutulan askerleri de aktif göreve çağırdı. Yunanlılar her ne kadar inkâr etse de Milliyetçi Ordu'nun mevcudu en fazla 70.000'di, bu sayının da 20.000'ni Ermenistan sınırında, 15.000'ni de Fransızlarla yapılan antlaşmanın sonucu olarak, Çukurova'dan Batı'ya aktarılan askerlerden oluşuyordu. Habere göre, Batı'da General Papulas komutasındaki 120.000 Yunan askeri, 34.000 Türk askerine karşı savaşmıştı. Bu savaşın sonunda, Yunanlılar kazanırsa, Anadolu'da kaos ve karmaşa hakim olacaktı, Mustafa Kemal'in ordusu kazanırsa da Yunanlıların sonu Ege Denizi'nin derinlikleriydi.[810]

Yunan Savaş Bakanlığı, 1910 ve 1913 yılları arasında askerlikten emekli olmuş kişileri tekrar askere çağırdı. Eskişehir'de çok ciddi çatışmalar yaşanıyordu ve Türkler avantaj elde etti. Yunanlılar, 7000 in üzerinde kayıp açıkladı. Çatışmaların sonunda Türkler zafer

---

[807] N. G. Korsun, *a.g.e*, s.36.
[808] Hanri Benazus, *Türkiye Gerçeği (1919-1929) 1. Kitap*, Bizim Kitaplar, İstanbul, 2012, s. 366-367.
[809]Baran Dural, "Gümrü-Moskova Antlaşmaları'nda Milli Mücadele'nin Doğu Cephesi'nde Barışın Sağlanması", *2. Uluslararası İpek Yolu Akademik Çalışmalar Sempozyumu*, Hacı Bektaşi Veli Üniversitesi, Nevşehir, 20-22 Eylül (2018), s. 800.
[810] "The Asia Minor War", *The Washington Post*, 2 Nisan 1921, s.6.

kazandı. Yunanlılar Eskişehir'in gerisine çekilmek zorunda kaldı. Yunan makamları ise, Yunan Ordusu'nun şiddetli saldırıları geri püskürttüğünü açıkladı.[811]

31 Mart'ta Türk birliklerinin, Yunan Ordusu'nun sağ kanadına yaptığı karşı taarruz muharebenin sonunu getirdi. 1 Nisan'da Yunan Ordusu Bursa'ya doğru çekilmeye, Türk birlikleri de takibe başladı. [812] Yunanlılar, çatışmaya girdikleri alanlarda felaketle yüz yüze kaldılar. Türk süvarileri tarafından Eskişehir'den çıkarıldılar ve Milliyetçiler kontrolleri altındaki hattı genişleterek Afyonkarahisar'a ulaştı.[813] Yunanlılar ve Türkler arasındaki çatışmaların İzmit ve Bursa bölgesinde yoğunluğu azaldı ancak Afyonkarahisar'da Yunan birlikleri baskınlığını devam ettiriyordu. Eskişehir'de 5000 Yunan askeri öldü ancak ne Türkler ne de Yunanlılar, esirlerin sayısı hakkında net bilgi vermedi. Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa'yı başarılarından dolayı tebrik etti.[814] Mustafa Kemal Paşa ile Hükümet Başkanı ve Genelkurmay Başkan vekili olan Fevzi Paşa, kazanılan zaferi ve gösterilen gayreti tebrik etmek için Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'yı ve nezdinde tüm askerleri tebrik etti.[815]

Yunanistan'ın, Türkiye'de karşı karşıya kaldığı felaket nedeni ile Yunanlılar çok kötümserdi. Bursa ve Mudanya'nın Milliyetçiler tarafından alınması durumunda Yunan Ordusu'nun Marmara Denizi kıyılarına sürükleneceğine şüphe yoktu. Türk milliyetçilerinin kazandığı zafer, Mustafa Kemal'in davasını güçlendirdi.[816]

Yazarı belirtilmeden yayınlanan bir makalede İtalya, Türkiye ve Yunanistan'ın durumu ile ilgili genel bir değerlendirme yapıldı. Sevr Antlaşması ile Fransa, Suriye ve Çukurova'da, İngiltere, Mezopotamya ve Filistin üzerinde hak sahibi oldu. Ermenistan'a bağımsızlığını ilan etmesi için baskı yapıldı. Trakya ile İzmir Yunanlılara verildi. Türk milliyetçileri, Mustafa Kemal Paşa liderliğinde, İtilaf Devletleri'ne isyan ettiler. Ankara'da yeni bir hükümet kurarak ciddi bir direniş gösterdiler. Moskova ise Türkiye'yi tehlikeli sularda şansı dönen bir balık olarak gördü ve Türklere hem askeri hem de finansal destek sağlamaya başladı. Milliyetçi Hükümet, Sevr Antlaşması'nı ölüm fermanı olarak niteleyerek,

---

811 "Greek Troops Lose", *The Washington Post,* 3 Nisan 1921, s.2.
812 S.Selek, *a.g.e.* 1971, s.223.
813 "Kemal Counters On Greeks", *Chicago Tribune,* 4 Nisan 1921, s.8.
814 "Greco – Turkish Fighting Slakens", *The New York Times,* 7 Nisan 1921, s.3.
815 S. Selek, *a.g.e.*, 1971, s.235.
816 "Greek Army Trapped By Turks", *Chicago Tribune,* 13 Nisan 1921, s.8.

Sevr'e karşı ölümüne mücadele etti. Kendisi savaşmak istemeyen İtilaf Devletleri, Trakya ve İzmir'i vaat ederek Yunanlıları, Türklerle savaşın içine soktu, ancak yapılan hesaplar tutmadı. Milliyetçiler, Yunanlılar karşısında galip geldi. Tüm bu süreçte İngiltere ve Fransa ile anlaşmazlığa düşen İtalya ise Türklerle gizli bir antlaşma imzaladı. İzmir ve Trakya'nın Yunanlılara verilmesine karşı çıktı.[817] İtalya'nın konu ile ilgili tutumunu daha önce (Sevr Antlaşması Dönemi) detaylı olarak açıklamaya çalışmıştık.

Yazarı belirtilmeyen bir diğer makalede, Türklerin uzun yıllardır uyguladığı dış politika değerlendirildi. İngiliz ve Fransız hükümetleri, Mustafa Kemal'e karşı anlamsız ve gereksiz bir güven duygusu içinde olduklarını nihayet anladı. Milliyetçiler'in kontrolündeki bölgelerde tutuklu olan İngiliz esirlere kötü davranılıyordu. Anadolu Limanları'na İngiliz ticaret gemilerinin girişlerine izin verilmezken, Bolşevik gemileri herhangi bir sorun ile karşılaşmıyordu. İngiliz vatandaşı bir Hintli[818] ise casusluk suçlamasıyla Ankara'da idam edildi. Şubat ayında, Ankara Hükümeti'nin Fransa ile yapılan antlaşmayı onaylamaması, Fransa'da şok etkisi yarattı ve onaylamadıkları bu antlaşma sayesinde Türkler, Çukurova'daki askerlerini Batıya kaydırabildi. Ancak istediğini elde eden Türklerin, ileride Fransa'nın lehine olabilecek antlaşmayı onaylamak istememeleri şaşırtıcı olmayacaktı. Fazla iyimserlik gösteren Batılı devlet adamlarının, Türklere güvenilmeyeceğini anlamak için son yüz ya da bin yıllık tarihe bakmaları yeterliydi. Türkler de İngilizler, İtalyanlar, Yunanlılar ve Fransızlar gibi kendi menfaatleri için savaşıyordu. Sevr Antlaşması'nda yapılması öngörülen herhangi bir değişikliğin desteklenmesinin nedenin, İtilaf Devletleri'nin kendilerine olan sevgisinden ileri gelmediği biliyorlardı. Türkler, eskiden beri dış ilişkilerde dolambaçlı yolları kullandı ya da kullanmak zorunda kaldı. Bağımsızlıklarını da ancak bu sayede koruyabildiler. Londra Konferansı'nda da İtilaf Devletleri arasındaki anlaşmazlıklardan faydalanarak gene amaçlarına ulaşmayı başardılar. Öfkelenen Batılı Devlet adamları, zorlayıcı tedbirlerden söz etmekte geç kaldı, en doğru zaman, iki ay önce Yunan Ordusu'nun, Türklere karşı saldırıya geçtiği dönemdi. Zorlayıcı tedbirlerin en gerekli olduğu anlarda, İtilaf Devletleri sadece Türklerin işini kolaylaştıran bir tarafsızlık perdesinin arkasına gizlendi bundan dolayı da

---

[817] "Italy, Turkey And Greece", *The Washington Post,* 14 Nisan 1921, s.6.
[818] Ankara'da idam edilen Hintli İngiliz casusu Mustafa Sagir için bakınız; Sebahattin Özel, *Casustur Casus,* Derlem Yayınları, İstanbul, 2009.

Yunanistan yenildi, Ermenistan ortadan kaldırıldı ve Ankara Hükümeti en başından beri dostu olan Sovyet Rusya ile baş başa kaldı.[819]

18. Yüzyıldan sonra Avrupa her geçen gün güç kazanırken, Osmanlı Devleti zayıflamaya başladı ve diplomasi önem kazandı. Hatta denge siyaseti Osmanlı Devleti için bir güvenlik aracı haline geldi. Bu politika, Osmanlı Devleti'nin zayıflayan gücünü telafi ederek, ömrünü uzattı. Milli Mücadele döneminde ise Mustafa Kemal Paşa, hem iç politikada hem de dış politikada aynı yöntemi kullandı. Bu süreçte İstanbul Hükümeti, İtilaf Devletleri'ne karşı dostluk politikası izlenmesi taraftarı iken Mustafa Kemal Paşa, devletin temel dayanağının kendi gücü olması gerektiğini ifade ederek, İstanbul Hükümeti'nin izlediği politikadan farklı bir anlayışta olduğunu gösterdi. Bir taraftan Anadolu'da siyasi ve askeri anlamda ciddi bir teşkilatlanma kurdu diğer taraftan da İtilaf Devletleri'nin yeni bir savaşı göze alamayacağını, aralarındaki çıkar çatışmaları ve sorunlar neticesinde tek bir hedefe odaklanamayacaklarını görerek bu çekişmelerden ustalıkla yararlandı. Ancak bu diplomasiyi, Osmanlı Devleti'nin uzun süre yaptığı gibi Devlet'in ömrünü biraz daha uzatmak için uygulamadı. Sınırları belirlenmiş, haklı talepleri gerçekleşene kadar, tavizsiz savaşacağını net bir şekilde ifade ederken, diyalog kapısını da her zaman açık bıraktı.[820]

Kemal'in başarısı başını döndürmüş görünüyor başlığı ile çıkan makalede, Mustafa Kemal'in, itibarını artırdığı ve artık İstanbul'un (İstanbul Hükümeti kastedilerek) hiçbir yerde olmadığı belirtildi. Mustafa Kemal, kendi antlaşmalarını yapmakla kalmıyor aynı zamanda da katılmadığı fikir ve kararlar karşısında, cüretkârlığa varan tutumlar sergiliyordu. Hızlı yükselişi ve askeri saygınlığının temelinde, Dünya Savaşı sırasında Çanakkale'de gösterdiği üstün başarı vardı. Makalede, Mustafa Kemal ve Enver Paşa'nın kıyaslaması da yapılarak, Enver Paşa'nın kaba ve kısa boylu oluşuna karşın, Mustafa Kemal'in sarı saçları, mavi gözleri, bakımlı elleri ve nezaket sahibi hali ile Selanikli eski bir aileye mensup olmasının yanı sıra, dansı sevdiği, çok iyi dans ettiği ve insanlar üzerinde farklı bir etkiye sahip olduğu belirtildi. Talat ve Enver Paşaların aksine, Mustafa Kemal, prestij ve nüfuzunu kullanarak,

---

[819] "The Turk And His Friend", *The New York Times,* 1 Haziran 1921, s.12.
[820] Ömer Kürkçüoğlu, "Dış Politika Nedir? Türkiye'deki Dünü ve Bugünü", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,* C.35, S.1, (1980), s.313-321.

servet sahibi olmadı hatta parasızlık çektiği dönemler de oldu. Şu anda Mustafa Kemal'in, Yakın Doğu'da en önemli kişi olduğu inkâr edilemeyecek bir gerçekti.[821]

II. İnönü Muharebesi sonucunda, Yunan Ordusu'nun verdiği kayıp birincisine kıyasla çok daha fazlaydı. Londra Konferansı'nda, 3 ay içinde Ankara'yı alacağını iddia eden Yunan delegasyonu çok zor durumda kaldı. Ankara Hükümeti ise etki ve itibarını artırarak, kurtuluş mücadelesini devam ettirebilecek ordu ve siyasi güce sahip olduğunu hem içerideki muhaliflere hem de İtilaf Devletleri'ne gösterdi. İngiltere'nin Ankara Hükümeti'ne bakışı değişti, mevcut sorunun çözümü için tek yolun askeri müdahaleler olmadığını, siyasi adımların daha etkin rol oynayabileceğini dile getirmeye başladı. 12 Nisan 1921'de Malta'da esir tuttuğu Türklerden, 40 kişiyi serbest bırakarak bunun ilk sinyalini verdi. İnönü'de kazanılan zafer, İtilaf Devletleri içinde süregelen fikir çatışmalarının, eyleme dönüşmesi sürecini hızlandırdı ve ilk olarak İtalyanlar herhangi bir antlaşmaya gerek kalmadan Anadolu'dan çekilmeye başladı. 17 Nisan 1921'de Milas ve çevresinden, 25 Mayıs'ta Marmaris ve Antalya'dan çekilme kararı aldılar.[822] Fransız basını, "Mustafa Kemal'in ordusunun ateşle olan imtihandan başarı ile ve daha güçlü çıktığını", Yunanistan'ın açgözlü planını gerçekleştiremediğini, "Küçük-Asya seferinin başkasının malını ele geçirmek için silahlı bir tecavüzden başka bir şey olmadığını…" yazdı.[823] Eski Bakan Franklin Bouillon, Başbakan Birand tarafından Ankara Hükümeti ile görüşmek üzere ancak gayrı resmi olarak, Ankara'ya gönderildi. Bouillon, Mustafa Kemal Paşa, Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa ile iki hafta süren görüşmeler yaptı bu sırada da Fransız kuvvetleri, 21 Haziran 1921'de Zonguldak'tan ayrıldı.[824]

I ve II. İnönü Muharebeleri sırasında ve sonrasında Yunanistan'da siyasi ortam, Kral Konstantin'in, Küçük Asya seferinin, Yunan zaferi ile sonuçlanacağına ilişkin hem kamuoyunu hem de İtilaf Devletleri'ni ikna etme çabalarının ortaya çıkardığı, kısır döngüden ibaret hale geldi. İki muharebe, sınırlı da olsa başarısızlıkla sonuçlandı. Ancak kamuoyuna yansıtılmak istenilen ile gerçek aynı değildi. Hükümet de bunun farkında olduğundan,

---

[821] "Kemal's Success Seems To Have Turned His Head", *The Washington Post*, 5 Haziran 1921, s.32.
[822] İbrahim Tavukçu, *Milli Mücadele'de İnönü Muharebeleri,* Ankara Üniversitesi, Türk İnkilap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2019, s.271-275.
[823] Y. Akyüz, *a.g.e.*, s.260-261.
[824] İ. Tavukçu, *a.g.t.,* s. 276.

Papulas ve kurmay heyetinin yeterliliğini sorgulamaya başladı. Kralcı eğilimi ile tanınan ve hükümet değişikliği ile sürgünden ülkesine dönen, General Metaksas'a mevcut durum hakkında görüş soruldu. General Metaksas, Anadolu'daki durumun kötü olduğunu ve inanmadığı bir savaşın içinde olmak istemediğini belirtti. Metaksas, Hükümet ile yaptığı görüşmede mevcut durum ile ilgili tespitlerini de dile getirdi. "… İzmir yöresinde bile biz ulus olarak azınlığız. İç Anadolu'da ise halkımız yok gibidir. Ve Türkler ne istediğimizi biliyorlar. Eğer Türkler ulusal duygudan uzak yoksun olsalardı, belki de, böyle bir politika gütme olasılığı bulunabilirdi. Ama Türkler dinsel duygu değil,… ulusal duygu sahibi olduklarını kanıtlamışlardır. Özgürlükleri ve egemenlikleri uğruna savaşmakta kararlıdırlar, tam anlamıyla bizim onlara karşı uğrunda savaştığımız şeyler için savaşacaklardır. Türkler Anadolu'nun kendi ülkeleri olduğunu ve bizim istilacılar olduğumuzu biliyorlar…" Metaksas ile fikir birliğine varamayan Hükümet, tekrardan ve mecburen umudunu Papulos ve kurmaylarına bağlayarak, Anadolu'da yaz saldırısı hazırlığına girişti. İtilaf Devletleri de ortaklaşa yayınladıkları bir bildiri ile Türk – Yunan savaşında tarafsız kalacaklarını ilan ettiler. Ancak Kral Konstantin ve Hükümet'in tek endişesi hem içeride hem de dışarıda saygınlık kazanmak olduğundan taarruz hazırlığından vazgeçilmedi. Konstantin'e göre yeni ve kesin bir zafer, hem Sevr şartlarını hem de İtilaf Devletleri'ni, Yunanistan lehine döndürebilecekti. Kral, taarruz hazırlıklarını yerinde görmek için 13 Haziran'da İzmir'e geldi. Yola çıkmadan önce ise Atina Katedrali'nde büyük bir tören düzenlendi. Kral törende yaptığı konuşmada, Elenizmin yüzyıllardır savaş verdiği topraklardaki Ordusu'nun başına geçmek ve parlak zaferler kazanmak üzere yola çıktığını söyledi. Halkın coşkulu gösterileri ile Atina'dan ayrıldı, İzmir'deki Rumlar tarafından da daha büyük ve hevesli bir coşku ile karşılandı.[825]

3.7. ABD Basınında Eskişehir – Kütahya Muhaberelerine Giden Süreç

1 Nisan'da son bulan II. İnönü muhareberinin ardından 10 Temmuz'a kadar Amerikan basınında Türk- Yunan Savaşı ile ilgili bilgilerin verildiği ve değerlendirmelerin yapıldığı birçok haber yer aldı. Konun bütünlüğünü sağlamak ve bu sürecin kamuoyuna nasıl yansıtıldığını tespit etmek amacı ile çalışmamızda bu konuya ayrı bir başlık altında yer vermeyi uygun gördük.

---

[825] M. Hatipoğlu, a.g.e., s.119-128.

Yunan Hükümeti, II. İnönü zaferinin ardından hem uluslararası kamuoyunda ve siyasetinde hem de ülke içinde oluşan olumsuz etkileri silmek için ekonomik kriz ve savaş yorgunluğuna rağmen, Anadolu'da yeni bir harekât düzenlemek için hazırlıklara başladı.[826]

Haftalardır Yunanistan gündemini meşgul eden Yunan hücumu, Kral Konstantin'in Anadolu'ya geçmesi ile başlayacak, İngiltere hücuma destek verecekti. Yunanistan ile İngiltere arasındaki eski dostluk tekrar kurulmuştu.[827]

Türk yetkililer, son birkaç aydır Ermeni sınırına yığılan Müslüman Bolşeviklerin, Anadolu'ya geçebilmeleri için sınır kapılarını açtı. Taarruz hazırlıklarına devam eden Yunanlılar, öncesinde Missisippi adı ile Amerikan donanmasına kayıtlı olan, Kilkos adlı savaş gemisiyle Karadeniz'de birkaç küçük Türk mayın gemisini batırdı.[828] Kral Konstantin, 3 Temmuz'dan önce cepheye gitmeyeceğini ancak temmuz ayını tamamen cephede geçireceğini açıkladı. Yunanistan'ın şu anda Anadolu'da 200.000 askeri vardı ve 100.000 asker de cepheye gönderilmek üzere hazır tutuluyordu. Buna karşılık Milliyetçiler'in gücünün 100.000'in altında olduğunun tahmin ediliyordu. [829]

The New York Times'a göre, Türk – Yunan savaşını engellemek mümkündü. Fransız halkı, İngiltere'yi, Yunanları savaşmaları konusunda desteklediği için protesto etti. İtalyanlar da Anadolu'da yeni bir savaş istemediğini açıkça belirtti. İngiliz Hükümeti, barış için fedakârlık yapabilecekmiş ve Anadolu'da tek başına hareket etmek yerine anlaşmayı tercih ediyormuş gibi görünüyordu. Anadolu'daki savaşı, Kral Konstantin'den başka isteyen yoktu. Mustafa Kemal Paşa ise, savaşı çözüm olarak görmüyordu bu nedenle antlaşma sağlanabilmesi için Bekir Sami Bey'i İtilaf Devletleri'nin başkentlerine diyalog kurulabilmesi için gönderdi. İngiltere aslında sadece İstanbul ve Mezopotamya ile ilgileniyordu. Lord Curzon ve Mösyö Briand, Milliyetçiler'in kabul edebileceği aynı zamanda da İtilaf Devletleri'nin itibarını ve onurunu sarsmayacak bir antlaşmanın yollarını arıyordu. En hassas konu İzmir, şehrin İtilaf Devletleri'nin kontrolü ve garantörlüğünde Türk ve Yunan eşit temsili ile yönetilebileceği yönünde umutları vardı. Fransa, Milliyetçiler'le Bolşeviklerin işbirliği ve Suriye'deki çıkarları, İngiltere ise İran ve Afganistan'daki menfaatleri nedeni ile

---

[826] N. Erdem, *a.g.e.*, s.364.
[827] "Greek King To Lead Anatolian Offensive", *The New York Times*, 6 Haziran 1921, s.12.
[828] Russian Moslems Come To Aid Kemal, *The New York Times*, 9 Haziran 1921, s.2.
[829] French Defeat Turks In Syria, *The New York Times*, 17 Haziran 1921, s.3.

Milliyetçiler'le mümkün olan en kısa sürede yapılacak bir antlaşmaya ihtiyaç duyuyordu. İngiltere'nin bu savaşta yanlış ata oynadığı yönündeki itiraflar ve söylentiler de yayılmaya başlamıştı.[830] İtalyan, Fransız ve İngiliz Hükümetleri, Yunanistan'a nota göndererek Milliyetçiler'le aralarında barış görüşmesi düzenlenmesini kabul etmelerini önerdi. İki ülkeye de Londra Konferansı'nda teklif edilen şartların sunulacağı ihtimal dahilindeydi. Sevr Antlaşması'nda Türkler lehine değiştirilebilecek madde, İzmir ile ilgiliydi ancak Yunanlılar, İzmir'den çıkmaya yanaşmayacaklardı. Kral Konstantin için bu durum yutması zor, acı bir ilaç gibiydi ama tersi bir durumda da Mustafa Kemal, kendisine çok daha acı bir ilacı içerebilirdi. Mustafa Kemal ile barış görüşmeleri yapılmasını Fransızlar son bir yıldır dile getiriyordu. Ancak bu sefer teklif, İngiltere Başbakanı Lord Curzon'dan geldi. İtilaf Devletleri'nin, Türklerle barış görüşmelerinin başlaması için Yunanistan'a verdikleri nota, Kral Konstantin'in koltuğunu kaybetmesi ve yerine Venizelos'un gelmesi ihtimaline neden olabilirdi. Kral Konstantin, Türklere karşı taarruz düzenlemekte ısrarcı olursa da İtilaf Devletleri tarafsız kalacak ve ekonomik ambargoya devam edeceklerdi.[831]

Yunanistan'da yönetim kademesinde bir takım değişikler yapılmasına rağmen Kral Konstantin yaşanan siyasi buhranı çözemedi. Başbakan Kalegeropulos istifa etti, Gunaris Başbakanlığa getirildi.[832]

Yunanistan, İtilaf Devletleri'nin arabuluculuk teklifine sıcak bakıyor ancak barış şartlarının netleşmesini istiyordu. Bu teklife cevap vermek Yunanistan için oldukça zordu. Teklif reddedildiğinde ortaya çıkacak düşmanlığın sorumlusu olarak Yunanistan suçlanacaktı.[833]

İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği baş tercumanı Andrew Ryan, İtilaf Devletleri'nin, barış görüşmeleri için Yunanistan'a gönderdiği nota hakkında, Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'ya bilgi vermişti. Ankara Hükümeti'nin ılımlı davranması konusunda, tüm etkisini kullanmasının önemli olduğunu dile getirerek, Atina'ya İtilaf Devletleri'nin baskı yapabileceklerini söylemişti. Andrew Ryan'ın aracılık ettiği talebe karşılık, Ahmet İzzet Paşa, "onurlu bir barış sağlamak için" elinden geleni yapacağı cevabını verdi. Atina'da bulunan

---

830 Curzon And Briand Seek Turkish Peace, *The New York Times*, 18 Haziran 1921, s.3.
831 "Allies Ask Greece To Delay Offensive Against Kemalists", *The New York Times*, 20 Haziran 1921, s.1.
832 İ. Tavukçu, a.g.t., s.272.
833 "Greece Is Expected To Accept Mediation", *The New York Times*, 24 Haziran 1921, s.2.

İngiliz Ortaelçisi Lord Granville ise Yunanlıların yapılan öneriye karşı çıktığını, Yunan basının, sözü edilen teklifin kabul edilmemesi, hazırlıkları süren taarruzadan ve İzmir'den vazgeçilmesinin mümkün olmadığı yönünde Hükümete baskı yaptığını Lord Curzon'a bildirdi.[834]

Yunan yetkililer, İngiltere, Fransa ve İtalya'nın Türkiye ile Yunanistan arasındaki savaşın sona ermesi için arabuluculuk teklifini reddetti.[835] Yunanlılar, arabuluculuk teklifini reddedip, Anadolu'da yapacakları hücuma odaklandılar ve harekete geçerek, İzmit'i tüm gece denizden bombalayarak büyük zarara yol açtılar. Yunanistan'da, ordularının zafer kazanacağına dair, çok büyük bir inanç ve güven duygusu hâkimdi. Kral'ın, zafer ilan edeceği zamana kadar ordularının savaşmaya devam edeceği tahmin ediliyordu.[836]

İzmit dolaylarından karaya çıkan Amerikan deniz piyadelerinin, bölgedeki Amerikan görevlileri ve vatandaşlarını koruma amacı ile gönderildiği açıklandı. Aynı yerde olan Fransız deniz piyadeleri de Fransız okul binasına sığınan Türkleri, Yunanlıların saldırısından korumak için Yunanlılara karşı silah kullandı. Bu olayın ardından da Türkler, İstanbul'da bulunan Fransız Yüksek Komiseri General Pelle'ye teşekkür mesajı iletti. [837]

Türkiye ile ilgili genel bir değerlendirmenin yapıldığı makale, gazeteci Clair Price tarafından yazılmıştı. Türk görüşüne ağırlık tanımayan, herhangi bir çözüm Yakın Doğu'da barışı sağlamaya yetmeyecekti. Bölgedeki sorunu Türklere karşı bir nefret propagandası sürdürerek, çözmeye çalışan Batılı güçler, tarihin en büyük kaoslarından birine yol açmıştı. Son 50 yıldır devam eden nefret politikasının bir işe yaramadığı apaçık ortadaydı. Türklere karşı farklı bir tutum ve yeni yöntemler denemek gerekiyordu. Yazar, ilk kez Gladstone[838] tarafından dile getirilen "Türklerin bavulunu ellerine vermek" politikasını takip ederek, onları Avrupa'dan kovmaya çalışanların, 1918'den beri denedikleri hiçbir yöntemin işe yaramadığını belirtti. Ayrıca bu yaklaşım mevcut sorunlara çözüm getirmediği gibi Yunan

---

[834] S.R. Sonyel, *a.g.e.*, 2003, s169.
[835] "Greeks Refuse Allied Offer Of Mediation", *Chicago Tribune*, 26 Haziran 1921, s.1.
[836] "Greeks Take Ismid In New Offensive", *The New York Times*, 27 Haziran 1921, s.1.
[837] "American Marines Landed At Ismid", *The New York Times*, 3 Temmuz 1921, s.14.
[838] William Ewart Gladstone, İngiliz Liberal Partili politikacıdır. 1868–1874, 1880–1885, 1886 ve 1892–1894 yılları arasında başbakanlık yapmıştır. Reformcu kimliği ve popülist konuşmalarıyla tanınmıştır. https://www.gov.uk/government/history/past-prime-ministers/william-ewart-gladstone ,(04.04.2021).

birliklerinin, Türkler karşısında erimesine ve Java Dağlarında[839] yaşayan Müslümanlara kadar bütün İslam Dünyası'nın, Batıya karşı ayaklanmasına neden oldu. Price, Batılı Devletler'in gerçeklerle yüzleşmesi gerektiğini, Türklerin bugün olduğu gibi gelecekte de Yakın Doğu'nun en büyük ve en güvenilir ulusu olarak kalacağının bilinmesi gerektiğini vurguladı. Batı'nın hoşuna gitsin ya da gitmesin, Yakın Doğu Sorunu, Türkler yok sayılarak çözülmeyecekti ve kalıcı barış Türklerden nefret etme alışkanlığının terk edilmesi ile birlikte sağlanabilecekti.[840]

3.8. Eskişehir – Kütahya Muharebeleri (10 – 25 Temmuz 1921)

Nisan ayı ile birlikte, taarruz kararıyla, Anadolu'daki Yunan kuvvetleri güçlendirilmeye çalışıldı. Yeni yaş grupları ve sivil devlet memurlarının bazıları silah altına alındı bundan dolayı da Yunanistan'daki birçok bürokratik iş sekteye uğradı.[841]

17 Haziran itibariyle, Anadolu'daki, Yunan Ordusu güney ve kuzey olmak üzere iki cepheye ayrıldı. Güney Cephesi'nde 1.438 subay ve 58.567 er, Kuzey Cephesi'nde 694 subay, 32.833 er görev aldı. Yunanistan'ın harekât planının temeli "Türk kuvvetlerini cepheden tespit edip, asıl kuvvetlerle güney kanattan kuşatarak yok etmek" üzerine kurularak ordu karargâhı, 9 Temmuz'da İzmir'den Uşak'a taşındı. 11 tümen ve 1 süvari tugayı 8 Temmuz'dan itibaren cephede görev alacakları yerlere doğru harekete geçti.[842]

Türk Ordusu'nun 13 piyade, 3 süvari tümeni ve 1 süvari tugayı olmasına karşın asker sayısı 116.091'di.[843]

Yunan Ordusu Komutanı Papulas, her geçen günün Türk birliklerinin güçlenmesine neden olduğu gerekçesi ile bir an önce taarruza geçmek gerektiğini belirtti, Yunan Genelkurmayı da Papulas'ı haklı buldu.[844]

Yunanistan'ın cephede 170.000, Anadolu'da ise 300.000 askeri bulunuyordu. Her an saldırıya geçebilirdi. Cepheleri ziyaret eden tarafsız gözlemciler, Türklerin bu saldırıyı geri

---

[839] Cava (Java) Endonezya'nın yüzölçümü bakımından dördüncü, nüfus bakımından en kalabalık, siyasî bakımdan en önemli ve iktisaden en gelişmiş adasıdır. Ada halkının % 90'dan çoğu müslümandır. https://islamansiklopedisi.org.tr/cava ,(04.04.2021).
[840] "A Defense Of Young Turkey", *The New York Times*, 3 Temmuz 1921, s.34.
[841] N.Erdem, *a.g.e.*, s.381.
[842] *a.g.e.*, s.394-396.
[843] Selim Erdoğan, *Sakarya Türk Bitti Demeden Bitmez,* Kronik Kitap, İstanbul, 2020, s. 69-70.
[844] S.Selek, *a.g.e.*, 1971,s.241.

püskürtecek güçte olmadığını, Rusya ve İtalya'nın yardımlarına rağmen Türk tarafında cephane ihtiyacı olduğunu ve tedarik zincirinin hala öküzlerle sağlandığını tespit etti.[845]

Yunanlılar, baskın atakları sonucu, Bursa Cephesi'nde ilerliyordu. Kütahya'ya da yaklaşmışlardı. Milliyetçiler, ileri karakollarını kaybetti, Mustafa Kemal, İtilaf Devletleri'ne, Yunanlıların, İstanbul veya tarafsız bölgedeki herhangi bir noktayı kullanmaları halinde, kendilerinin de aynı şekilde davranmak zorunda kalacağını iletti. Yunanlılar, İzmir ve Aydın arasını kontrol altına aldı. Yunan uçakları Eskişehir ve Kütahya'yı bombaladı ayrıca Eskişehir'deki bir cephaneliği de havaya uçurdu.[846] Yunanlıların Afyonkarahisar'ı tekrar ele geçirmesi, Fransa'yı şaşırttı. The New York Times'a göre, İngilizler, tekrardan Anadolu'nun fakir köylüleri karşısındaki, Yunanistan'ı desteklemeye başlayacaktı ve Yunan birliklerinin kazandıkları zafer, Yakın Doğu'daki, diplomatik durumu değiştirecekti. Bundan sonra, Türklerle Bulgarlar, ilk olarak Batı ve Doğu Trakya'yı Yunanlılardan almaya çalışacaktı.[847]

Ankara Hükümeti, Misak-ı Milli koşullarına göre Doğu Trakya'nın, Türkiye'ye geri verilmesi ve Batı Trakya'nın statüsünün ise plebisitle belirlenmesi konusunda kararlı davrandı. Bu hedefi gerçekleştirmek için, Ege Denizi'nde kıyı sahibi olmak isteyen Bulgaristan ile iyi ilişkiler kurmak önem taşımaktaydı. Her iki ülkenin de Yunanistan'a karşı işbirliği içinde olması, karşılıklı menfaatler açısından avantajlı olsa da Bulgaristan Başbakanı Stamboliski, Türkiye ile ortak hareket etmeye yanaşmadı. Bunun üzerine Ankara Hükümeti, Bulgaristan'daki muhalefet ve Bulgaristan Parlamentosundaki, Müslüman üyelere yöneldi. 1921 yılı başlarında Makedonları ve ihtilal komitelerini, Yunanlılara karşı harekete geçirmek ve Bulgar yönetimi üzerinde etkili olabilmek için Yüzbaşı Cevat Abbas'ı Sofya'ya gönderdi. Ancak durumdan haberdar olan İngiltere, Bulgar Hükümetine baskı yaparak Ankara ve Sofya arasındaki görüşmeleri engelledi. Temmuz ayında Ankara'ya geri çağrılan Yüzbaşı Cevat Abbas Bey'in yerine Fuat Bey gönderildi. Bu sırada, Bulgaristan muhalefet lideri Yennadiof, Çiftçi Partisi Milletvekili Angel Grozkov, Yüzbaşı Pissarof ve Kırcaali Milletvekili Selim Ağa'dan oluşan bir Bulgar heyeti Milliyetçiler ile görüşmek için gizlice Ankara'ya gelmişse de İtilaf Devletleri tarafından, sabote edilen bu girişim amacına ulaşmadı. Türkiye - Bulgaristan ilişkileri olumlu bir aşama kaydetmedi. Bulgar Hükümeti, Türk – Yunan

---

[845] "Greeks Ready To Begin Asia Minor Offensive", *The New York Times,* 6 Temmuz 1921, s.3.
[846] "Greeks Advance On Brussa Front", *The Washington* Post, 14 Temmuz 1921, s.1.
[847] "Greeks' Success Suprises French", *The New York Times*, 15 Temmuz, 1921, s.3.

Savaşı'nda tarafsız olduğunu açıkladı ve görüş beyan etmek için savaşın sonunu beklemeyi tercih etti. [848]

Milliyetçi lider Mustafa Kemal Paşa, Yakın Doğu'da ki sorunun çözümü için Türkiye'nin sınırlarının, savaştan önceki şekli ile yapılandırılmasını, ekonomik bağımsızlık için kapitülasyonların kaldırılması gerektiğini, her anlamda, yönetimsel ve ekonomik bağımsızlığın sağlanmasının şart olduğunu söyledi. Mustafa Kemal Paşa'nın söylemlerinden bağımsız, geriye dönük bir değerlendirme yapıldığında, söz konusu istekler reddedilecekti. Durum mevcut şartlar altında, Milliyetçiler'in, Osmanlı Sultanı ya da İtilaf Devletleri ile yeni bir savaş hali olarak devam edecekti. Mustafa Kemal Paşa, koşullara bağlı olarak, Sovyet Rusya'dan para, silah ve cephane temin edebileceğini gösterdi. Türk milliyetçilerinin, sayısı 100.000 civarındaydı. İtilaf güçleri, İngilizler çoğunlukta olmak üzere yaklaşık 10.000 kişi olarak genelde İstanbul'da konuşlandı. Fransa'nın, Suriye'de ortalama 80.000 kişilik askeri gücü vardı. Ancak yerel halk arasında, Fransa'ya karşı düşmanlık ciddi seviyede arttı. Mustafa Kemal Paşa'nın, direnişine karşı Yunan ve İtilaf kuvvetleri, ortak bir plan izlediği takdirde Türk milliyetçileri zor durumda kalacaktı ancak Fransa, bunun için gönülsüz davranıyordu.[849]

Türkler, Afyonkarahisar ve Kütahya civarında, Yunan birliklerine karşı direniş gösterdi ancak etkili olamadılar. Yunan Ordusu önemsiz kayıplar vererek, Eskişehir'e doğru ilerliyordu.[850] Yunan Ordusu, Kütahya'yı aldı. Kütahya, Bağdat Demiryolu'nun güneyinde, aynı zamanda da Bursa'nın 85 mil güneydoğusundadır. Devam eden Yunan taarruzunu, Kral Konstantin, bizzat yönetiyordu.[851] 8 Temmuz'da başlayan ileri harekât, 14-18 Temmuz'da Kütahya – Nasuhçal mevzilerindeki çok şiddetli çatışmalarla devam etti. Türk birlikleri, kuvvet olarak üstün olan Yunan Ordusu karşısında yıprandı. 18 Temmuz'da Batı Cephesi karargâhına gelen Mustafa Kemal Paşa, askerin hem fiziken hem de moral olarak

---

[848] Kamil Önalp, *Türk İstiklal Harbi-Sakarya Meydan Muharebesinin Başlangıç Dönemindeki Olaylar ve Harekât,* Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1995, s.14.
[849] "Turkish Demands", *The Washington Post,* 16 Temmuz 1921, s.6.
[850] "Greeks Meet Little Turkish Resistance", *The New York Times,* 16 Temmuz 1921, s.4.
[851] "Greek Take Kutaia On Kemal's Front", *The New York Times,* 17 Temmuz 1921, s.3.

toparlanması, birliklerin takviye edilip, düzenlenmesi için Yunan Ordusu ile araya mümkün olan en büyük mesafenin konulması ve Sakarya'nın doğusuna çekilme emrini verdi.[852]

Yunanlılar, İzmir'den ayrılmamak ve uzun yıllardır Türklerin zalim yönetimi altında yaşayan Rumları, Mustafa Kemal ve Bolşevik dostlarının elinde kaderine terk etmemek için yemin etti. Eski Başbakan Venizelos, Anadolu'da savaşmaya devam eden Yunan Ordusu'na, İngiltere ve Fransa'dan destek sağlamak için Londra ve Paris'e giderek görüşmeler yaptı. Yunanistan, Mustafa Kemal ile yapılacak herhangi bir antlaşmaya güvenerek, Anadolu ve İzmir'den çekilmeyecekti. Hatta Yunanlılar için Türklerle yapılan antlaşmanın, antlaşma metninin yazıldığı kâğıt kadar önemi yoktu. İtilaf Devletleri'nin talebine uyarak, 1919 ilkbaharından beri Anadolu'da savaşan Yunan Ordusu'nun, bölgede hâkimiyet sağlamış ve zafere ulaşabileceği bir konumdayken, Mustafa Kemal'in Ordusu'na karşı, elde ettiği üstünlüğü bir tarafa bırakıp, bölgeden ayrılmasını beklemek saflık olacaktı. Tüm Türk ulusunu temsil ettiği anlaşılan Milliyetçi Hükümet ile İtilaf Devletleri'nin güvenilir bir antlaşmaya varması mümkün gözükmüyordu. Bu durumda da savaş devam edecekti.[853]

Yunanlılar iki hafta önce başlayan harekâtta, Eskişehir'e kadar ilerlediler bu başarı da sahip oldukları üstün silah ve donanım gücünün doğal bir sonucuydu. Türk Ordusu ise develer, eski trenler, modernlikten ve teknolojiden uzak silah, uçak ve arabalardan oluşuyordu. Türkler kontrollü bir şekilde geri çekiliyordu. Yunanlılar, geçen mart ayında yapamadığını, şu anda gerçekleştirdi. Milliyetçiler'in başkenti Ankara ile Eskişehir arası 125 mil, Yunanlılar, Ankara'yı almayı deneyebileceği gibi mevcut pozisyonlarını koruyup İtilaf Devletleri'ne, Türklerle kendileri arasında hakemlik yapmalarını teklif edebilirlerdi.[854] Yunan birlikleri devam eden ileri harekâtı sonucunda 20-21 Temmuz'da Eskişehir ve güney hattına ulaştı. İki ordu arasında çatışmalar yeniden başladı. İlk zamanlarda Türk birlikleri baskın olsa da, Yunanlılar kısa sürede toparlandı ve Türk askeri 25 Temmuz'da, Sakarya gerisine çekildi. Eskişehir, Kütahya ve Afyonkarahisar Yunanlıların kontrolüne geçti.[855]

---

[852] D. Yalçın vd., *a.g.e*, s.288.
[853] "Greece In Asia Minor", *The New York Times*, 22 Temmuz 1921, s.7.
[854] "Now For The Real Test", *The Washington Post*, 25 Temmuz 1921, s.6.
[855] D. Yalçın vd. *a.g.e.*, s.288.

Eskişehir – Kütahya Muharebeleri'nin ardından, Atina'da kiliselerde zafer çanları çalınarak, sokaklarda fener alayları düzenlendi. Türk Ordusu'nun savaşamayacak hale geldiği, Yunanlıların büyük yürüyüşünün devam ettiği Yunan halkına duyuruldu.[856]

Türklerin, Yunanlılar karşısında uğradıkları ağır yenilgi sonrasında hükümet merkezlerini, Sivas'a taşımaları gündemdeydi ve ordularının yaklaşık % 75ni kaybettiler.[857] Anadolu'da Türk milliyetçilerinin direnişinin, tamamen kırıldığı, Yunan resmi makamlar tarafından duyuruldu. Türklerin 60.000 civarında kaybı vardı. Yunan ilerlemesi, Kemalistleri baskı altına aldı. Yenilgi Ankara'da büyük bir hayal kırıklığı yarattı. Milliyetçiler'in Başbakanı Fevzi Paşa, Meclis'te yaptığı konuşmada, kendilerinin ağır kayıplar vermesine karşın Yunanlıların da ciddi kaybı olduğunu, panik ve mücadele ruhuna zarar verecek, her türlü söylemeden uzak durulması gerektiğini söyledi.[858]

23 Temmuz 1921'de Büyük Millet Meclisi'nde hararetli tartışmalar yapıldı, ordunun nasıl toparlanacağı ve hatta Meclisi Kayseri'ye taşıma alternatifi dahi konuşuldu. Milletvekilleri cephedeki gelişmelerden dolayı çok telaşlı ve endişeliydi, mağlubiyetin sorumlusu olarak da İsmet Paşa gösterildi. Ancak Fevzi Paşa, orduya olan güvenini ve inancını kaybetmeyerek, ümitsizliğe yer olmadığını orduya her zaman ve her şartta güvenerek destek verilmesi gerektiğini dile getirdi.[859]

Türk birlikleri, Eskişehir dışına çıkarıldı. Yunanlılar ciddi bir avantaj elde etti. Türkler, Ankara'yı savunmak için geri çekildi. Rusya, Türklere yardım etmek için Türkiye – Ermenistan sınırında 130.000 askeri hazır bekletiyordu. Chicago Tribune göre, Rusya'da son zamanlarda yaşanan kıtlık da Bolşevik kalabalığının, Türkiye'ye savaşa gönderilmesine etken oldu.[860]

İngiliz resmi kaynaklarına göre, Türkiye sınırındaki Bolşevik asker sayısı 129.400'dü. 29 Temmuz'da, Kafkasya'daki Kızılordu komutanı, Kazım Karabekir'e bir telgraf çekerek, İngilizlerin Yunanistan'ı desteklemeleri karşında, Ankara Hükümeti'ne yardım etmek

---

[856] Abdülkerim Erdoğan-Gökçe Hünel, *İstiklal Savaşı'nda Ankara,* Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Ankara, 2007, s.233.
[857] "Kemalist Losses 75% Of The Army", *The New York Time*s, 27 Temmuz 1921, s.13.
[858] "Nationalist Losses Heavy", *The Washington Pos*t, 28 Temmuz 1921, s.1.
[859] H. Benazus, *a.g.e*., s.392.
[860] "On To Angora", *Chicago Tribu*ne, 31 Temmuz 1921, s.16.

istediğini belirtti. Konuyu Meclis'e ileten Kazım Karabekir Paşa'ya, Kızılordu komutanına teşekkürlerimizin iletilmesi ancak şu anda Türkiye'nin böyle bir yardıma ihtiyacı olmadığının bilgisinin verilmesi istendi. Meclis yardım teklifini nazik bir üslüpla reddetti.[861]

Eskişehir'in, Yunanlılar tarafından ele geçirilmesinin ardından Milliyetçiler, 40 mil kadar doğuya doğru geri çekildi. Ancak bu plansız ve beklenmedik bir gelişmeydi, geri çekilme alanı eski mevzilere doğru ya da karşı saldırı için uygun olan koordinatlar hesaplanarak yapılmamıştı. Yunanlılar, Ankara'yı ele geçirmek için şartları zorlayacaklardı. Silah güçleri ve cephanelerini artırdılar. Yunanistan, tüm bunları Sevr Antlaşması'nın uygulanması, kendisine söz verilen topraklara yani İzmir ve Trakya'ya sahip olmak için yapıyordu. Kral Konstantin'in, Atina'ya dönmesinin ardından, İtilaf Devletleri, antlaşmanın bu bölümünün uygulanması için hevesli görünmüyordu. Hatta Yunanlıların taleplerini revize ederek, Milliyetçiler ile anlaşma eğilimindelerdi. İki ülke arasındaki savaşta çok sayıda olasılık söz konusuydu, durum ancak önümüzdeki günlerde netleşecekti.[862]

Eskişehir – Kütahya Muharebeleri ile büyük ve stratejik önemi olan Kütahya, Eskişehir, Afyonkarahisar'ın kaybedilmesi, hayalkırıklığı ve savaş gücünün azalmasına neden oldu. Meclis'te de konu ile ilgili hararetli tartışmalar yapıldı. Tüm bunlara rağmen Eskişehir – Kütahya Muharebeleri'nin sonuçları Ankara Hükümeti'nin, dış ilişkilerindeki durumu ciddi anlamda etkilemedi. İkinci İnönü zaferi ve Moskova Antlaşması'nın imzalanması, Fransa üzerinde etkili olmuş ve Ankara Hükümeti ile temas kurmuş olsa da bu süreçte Türkiye ile antlaşma yapma konusunda kararsız kaldı ve Ankara Hükümeti ile yaptığı görüşmelere bir süre ara verdi.[863]

Fransa, Türkiye ile ilişkilerinde her ne kadar kararsızlık sergilese de Ermenilere karşı net bir tavır aldı. Başbakan Aristide Briand, 3 Ağustos 1921'de Ermeni yönetimine gönderdiği mektupta, bağımsız ve yaşabilir bir Türkiye'nin varlığını sağlayan, bir politikadan yana olduğunu hatta İngilizleri küstürmeyi göze alarak, Londra Konferansı'nda bu yönde adım attığını yazmıştı. Fransa savaşta zarara uğratılmışsa da Türkiye'nin bağımsız bir ulus olmaya hakkı olduğunu, son muharebede Yunanlılar tarafından mağlup edilmesine rağmen

---

[861] K. Önalp, *a.g.e.*, s.6.
[862] "Eski-Shehr And After", *The Washington Post*, 2 Ağustos 1921, s.6.
[863] C. Timur vd., *a.g.e.*, s. 304 - 334.

her iki tarafın çıkarlarına en uygun olan çözüm için İngiltere ile temas kuracağını ve Sevr Antlaşması'nın yeniden düzenlenmesini sağlamak adına uğraşacağını bildirdi.[864]

İtilaf Devletleri'nin, Paris'te yaptıkları toplantıda, Mareşal Ferdinand Foch[865], Eskişehir – Kütahya Muharebeleri'ni değerlendirdi. Yunanlıların iklim koşullarının da yardımı ile ilginç taktik başarılar kazandığını ama kesinlikle, net stratejik bir sonuca ulaşamadıklarını, mevsim geçince, mevcut durumun tamamen değişebileceğini söyledi. Fransız basını da muharebenin sonucunun, Yunanlıların gevezeliği ile fazla abartıldığını, Türklerin geriden yeniden toparlanarak, karşı taarruza geçmelerin engellenmediği sürece bunun bir başarı olmadığını ifade etti.[866]

Yunanlı yöneticiler ve Yunan halkının, Fransa kadar gerçekçi değerlendiremediği Eskişehir – Kütahya Muharebeleri'nin sonunda, Yunanistan'da şenlikler yapılmış, şükran ayinleri düzenlenmiş, gazeteler Mustafa Kemal'in nasıl yenildiğini anlatan heyecanlı haberlerle basılmıştı. Hükümet, ordu ve halk arasındaki coşku ve moralin rüzgârı ile Ankara'ya ilerleyip ilerlememe konusunu tartışmaya başlamıştı. Başbakan Gunaris, uzaktan uzağa harekât emrinin verilemeyeceğini, ordu ile yüz yüze görüşmek gerektiğini düşünerek 27 Temmuz'da Atina'dan Kütahya'ya geldi. Kütahya'da bulunan Kral Konstantin, Harbiye Bakanı Theotokis ve Yunan Ordusu'nun yönetim kadrosu ile toplantı yaptı. Toplantı sonunda, Türk Ordusu'nun ciddi kayıplar verdiği, yok edilememiş olsa bile neredeyse dağıldığı tespiti ile Yunan Ordusu'nun, Ankara'ya doğru ilerlemesine karar verildi.[867]

Yunanistan, Ankara'ya ulaşmak için yapacağı taarruz hazırlıklarına başladı. Bunun için de öncelikle Anadolu'da yıkılan köprüleri tamir etti, bozulan yolları düzeltti ve demiryollarının bakımını yaptı. Ordusu'na da biraz nefes aldırmak için durdu. Türkler açısından, Bağdat Demiryolu'nun, kontrolünü kaybetmeleri ciddi bir dezavantajdı. Mustafa Kemal'in birlikleri, şu anda demiryolunun 50 mil kadar doğusunda, Eskişehir ile Ankara

---

[864] N. Bilge Criss, *a.g.e.*, s.297.

[865] Mareşal Ferdinand Foch (1851-1929), Dünya Savaşı sırasındaki ünlü bir Fransız komutanıdır. İtilaf Devletleri liderleri 26 Mart 1918'de toplanmış ve İtilaf Devletleri savunmasını koordine etmek için Foch'u atamıştır. 14 Nisan'da İtilaf Devletleri k ordularının Yüce Komutanı seçilmiştir. Vural Başaran, "İhsan Hün'ün Askeri Tarih Adlı Eseri ve Askeri Tarih Yazımındaki Yeri", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.18, S.4, (2019), s. 1506.

[866] Y. Akyüz, *a.g.e.*, s.272-274.

[867] N. Erdem, *a.g.e.*, s.405-408.

arasında tutunmaya çalışıyordu. The New York Times'a göre, Yunanlılar geçen ilkbahardakinden çok daha önemli bir başarı elde ettimişti ve Ankara'ya doğru hareket hazırlığı içinde olmaları, çok sevindiriciydi. Kral Konstantin, Türklerin sonunu getirmek için son 750 yılın en büyük fırsatını yakalamıştı ve bu şansı en iyi şekilde kullanması bekleniyordu.[868] Eskişehir'in müdafaası sırasında başarısız olan İsmet Paşa, istifa etti. Mustafa Kemal Paşa, tüm yetkiyi alarak Başkomutan oldu.[869]

5 Ağustos 1921'de Büyük Millet Meclisi'nde gizli bir oturum yapıldı ve çok önemli kararlar alındı. Bu kararlar alınırken heyecanı yüksek tartışmalar oldu. Konu, Mustafa Kemal Paşa'nın, Meclisin tüm yetkilerini, herhangi bir onaya ihtiyaç duymadan kullanacağı başkomutanlık göreviydi. İki gizli oturumda tartışılan başkomutanlık kanunu, aynı gün yapılan, açık üçüncü oturumda, 184 kişinin katıldığı oylama ile 184 kabul oyu sonucu onaylandı. Buna göre, Başkomutanlık görevi, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ordu ile ilgili yetkilerini fiilen kullanmak üzere 3 ay ile sınırlı olmak üzere Mustafa Kemal Paşa'ya verildi.[870]

İtilaf Devletleri, Sevr Antlaşması'nın iptal edildiğini, tarafsız olduklarını, Türkiye ile Yunanistan'ın kendi savaşlarını verdiğini, İtilaf Devletleri olarak sadece Boğazlar'ı ve azınlık haklarını koruyacaklarını, açıkladılar. İki çözüm yolu öngördüklerini, ilkinin Türk – Yunan savaşında tarafsız kalmak ve her iki ülke arasındaki hiçbir anlaşmazlığa müdahil olmamak olduğunu ancak bu kararın, uluslararası hukuk kapsamındaki, özel ticaret özgürlüğünün etkilenmesine sebep olacağını belirttiler. Diğer yol ise, herhangi bir sonuç alınması için henüz erken olduğu düşünülse de, arabuluculuk teklif etme hakkının saklı tutulmasıydı.[871]

Birinci İnönü Muharebesi'nin ardından 16 Mart 1921'de Moskova Antlaşması ile Türk – Rus ilişkileri düzeldi. Rusya, Ankara Hükümeti'ne siyasi, askeri ve ekonomik anlamda destek olmaya devam etti. Fransa, Ankara Hükümeti üzerindeki Bolşevik baskısının, Türkiye'deki Fransız çıkarlarına zarar vereceği ve Anadolu'daki savaşın uzayacağı endişesi ile Türk Ordusu'nun, Yunanlıları durdurup durduramayacağı konusunda ihtiyatlı davranmıştı. Türkiye üzerinde zarar gören her yer ve her mal varlığı, Düyun-ı Umumiye'nin en büyük

---

[868] "Constantine Stops For Breath", *The New York Times*, 3 Ağustos 1921, s.9.
[869] "Kemal Takes Command", *The New York Times*, 9 Ağustos 1921, s.3.
[870] H. Benazus, *a.g.e.* ,s.404.
[871] "Allied Discard Treaty Of Sevres", *The New York Times*, 11 Ağustos 1921, s.11.

alacaklısı olan Fransa'yı doğrudan etkileyecekti. Bu dönemde, İngiliz siyasetinde köklü bir değişiklik olmadı. İngilizler, Doğu Sorunu ve Sevr Antlaşması'nın kendi çıkarlarına uygun şekilde çözümlenmesi için çaba harcamaya devam etti. Ankara Hükümeti'ni zor durumda bırakmak için Yunanlıların Anadolu'da ilerlemesini destekleyerek, Yunan Ordusu'na silah ve malzeme temin ettiler. 16 Ağustos'ta Llyod George Parlamento'da "Kemalist ayaklanmayı bastırmak için Anadolu içlerine dek İngiliz askeri gönderilemeyeceğine göre bir tek yol kalmıştır. Bu yol; iki tarafı sonuna kadar vuruşturmaktır" açıklamasını yaptı. İtalya'da ise Yunan Ordusu'nun, Türklere karşı kesin bir zafer kazanamayacağı fikri ağırlık kazandı. İtalyanlar, Türklerle dostluk kurulması, İslam kamuoyunun incitilmemesi ve İtalyan kolonisindeki, Müslümanları kazanma durumlarını göz önünde bulundurarak, Ankara Hükümeti ile dostluk siyaseti izledi ve 1 Haziran 1921'de de Antalya'yı boşalttı. İngiltere dışındaki İtilaf Devletleri'nin, milli çıkarlarına ters düştüğü için Yunanlıların, Anadolu işgalini desteklemediğini söyleyebiliriz.[872]

The Washington Post'a göre, Yunan Ordusu son zamanlarda toparlanarak hem Trakya'da hem de Anadolu'daki etkisini artırmıştı. Mustafa Kemal Paşa, 27 Temmuz'da İstanbul'daki Merkezi Hükümet'e, telgraf çekerek, İtilaf Devletleri'nin arabuluculuğu ile Türkler ve Yunanlılar arasındaki düşmanlığa müdahale edilmesini istedi. Yunanistan'ın, Anadolu kıyılarındaki üstünlüğü açıkça görülüyordu. İngiltere'nin, Yunanistan'a desteği devam ediyordu. Ancak Fransa ve İtalya, İngiltere ve Yunanistan'a karşı mesafeliydi.[873]

Eskişehir – Kütahya Muharebeleri sonrasında Fransa'nın bakış açısı, Yunanistan'ın erken zafer ilan ettiği yönünde oldu. Fransız kamuoyunda, Türk Ordusu'nun geri çekilmesinin bir taktik olabileceği, Yunan Ordusu'nun bir miktar ilerlemesine rağmen bu durumun, Türklerin savaş dışı kaldığı anlamına gelmediği, savaşta şansızlığın da olduğu, zaferin sonuçta belli olacağı ama savaşın aslında daha yeni başladığı fikri ağırlık kazandı.[874]

12 Temmuz'da, Mustafa Kemal Paşa ile Ankara'da gerçekleştirilen röportaj, The Washington Post'ta, görüşmeyi yapan gazetecinin ismi verilmeden yayınlandı. Görüşmenin tek cümle ile özetinin, "savaş ne kadar zaman alırsa alsın, Milliyetçiler'in kazanmadan pes

---

[872] Ramazan Konuk vd., *Kurtuluş Savaşı'nda Sakarya Meydan Muharebesi, Anıtlar ve Şehitlikleri,* Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007, s.13-14.
[873] "The Turco – Greek Situation", *The Washington Post*, 14 Ağustos 1921, s.28.
[874] K. Önalp, *a.g.e.*, s.9-10.

etmeyeceği" olduğu yorumu ile başlayan haber, Mustafa Kemal Paşa'nın açıklamaları ile devam etti.

Mustafa Kemal Paşa, "Milliyetçiler'in, Türkiye Türklerindir inancı ile mücadelelerine devam ettiğini, her ne kadar İtilaf Devletleri buna inanmıyor görünseler de bağımsızlıkları üzerinde hiçbir pazarlığın söz konusu olmadığını, tüm haklarını alana kadar savaşmaya devam edeceklerini, tarihleri boyunca bir asır süren tek savaşın bu olmadığını ve asla mücadeleden vazgeçmeyeceklerini" söyledi. Devamında, "mağlup olan taraf savaşın bedelini ödeyecek, bu sadece bir ulusu öldürmek anlamına gelmiyor aynı zamanda Türk topraklarını bölmeye kalkışmak da büyük bir haksızlık, Yunanlılara toprak, Fransız, İtalyan ve İngilizlere etki bölgeleri vermek, politik köleliğin bir çeşididir" dedi.

"Anavatanları için, barış anlayışlarını sıklıkla dile getirdiklerinin bilindiğini, Doğu Trakya'nın, Anavatan'ın bölünmez bir parçası olduğunu, çünkü burada halkın çoğunluğunu Türklerin oluşturduğunu, Trakya'nın geri kalanı için ise plebisit yapılmasını kabul edebileceklerini" ifade etti. Ayrıca "İstanbul'un Türklere ait olduğu, Boğazlar ve Marmara Denizi için ise İstanbul'un güvenliği sağlandığı takdirde çeşitli çözümlerin görüşebileceğini ancak kendisinin samimi fikrinin, eskiden yapılan antlaşmada olduğu gibi Boğazlar'ın, Türklerin askeri koruması ve garantisinde tarafsızlığının devam ettirilmesinin, sürdürülebilir tek çözüm yolu olduğunu" söyledi. "Eğer İtilaf Devletleri barış istiyorlarsa, Türkleri bölmeye çalışmaktan yani sadece politik haksızlıklardan değil aynı zamanda ticari sömürüden de vazgeçmeleri gerekiyor. Savaşın ağır bir bedeli olduğu biliyor ve zulmünü derinden hissediyoruz ama bu tam bağımsızlığımızı sağlamadan savaşmayı bırakacağımız anlamına gelmiyor. ABD ile dostluk ve ticareti sürdürmeyi istiyoruz, ABD gibi demokratik bir yapıda olacağız ama bu cumhuriyetçi bir hükümet kuracağız demek değildir". Kendisinin başkan olmak gibi kişisel bir isteği bulunmadığını da söyledi. Paşa, Halifeyi, İstanbul'da tutmaya devam edeceklerini ancak hiçbir politik sorumluluğu olmayacağını, Milletin iradesinin Meclis'te toplandığını, Meclisin yasama ve yürütme yetkisine sahip olduğunun altını çizdikten sonra, Bolşeviklerle dostluk antlaşması yaptıklarını ancak kendi

organizasyonlarının, onlarınkinden farklı şekillendiğini ifade ettiği cümleleri ile röportaj sonlandırıldı.[875]

Yunanistan'da bir taraftan zafer kutlamaları devam ederken bir taraftan da üç yıldır evlerinden uzakta olan askerlerin, dönmeleri ve muharebenin bir an evvel bitmesi isteği, yaygın bir hal aldı. Halkın bu yöndeki isteğine karşın, Yunan Savunma Bakanı Teotakis, kazanılan zaferin ardından harekâtın birinci safhasının tamamlandığını ve Anadolu'daki ordunun ileri harekât için Atina'dan talimat beklediğini açıkladı. Kurmay Başkanı, Başbakan'ı Türk Ordusu'nun takiple yok edileceği yönünde bilgilendirdi. Hükümet tarafından da desteklenen bu görüş üzerine Yunan Ordusu, Ankara doğrultusunda harekete geçti. Ancak yaşanılan, düşünülen ve hedeflenen gibi olmadı. [876]

3.9. Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos – 13 Eylül 1921)

Mustafa Kemal Paşa'nın, Başkomutan olarak ordunun başına geçmesiyle, Milli Mücadele sürecinde yeni bir dönem başladı. Olağanüstü dönemlerde, olağanüstü kararların alınma zorunluluğu ile Büyük Millet Meclisi Reisi ve Başkomutan Mustafa Kemal Paşa imzasıyla, 7-8 Ağustos'ta Tekâlif-i Milliye Emirleri, yürürlüğe konuldu. Emirler, Sakarya Savaşı öncesinde, maddi imkânsızlıklar içerisinde olan Türk Ordusu'nun, ihtiyaçlarını karşılamak ve ulusal başarıya ulaşmak için atılan bir adımdı. Yayınlanan emirlerle, Türk halkı, ordusunun, kıyafetten silaha, çividen nallık demirlere kadar her türlü eksiğinin giderilmesi için tüm varını yoğunu ortaya koydu.[877]

Yunan Ordusu, 10 Ağustos 1921'de 3.780 subay, 120.000 er, 75.900 tüfek, 2.768 makinalı tüfek, 286 top ve 18 uçak[878] ile Ankara Harekâtı için yürüyüşe başladı. Türk Ordusu da Sakarya hattında bir taraftan hazırlıklarına devam ederken bir taraftan da Yunanlıların stratejisini çözmeye çalışarak, Yunan kuvvetlerini karşılamaya hazırlandı. Tarihler 19 Ağustos'u gösterdiğinde, Türk Ordusu, 6.855 subay, 96.326 er, 63.146 tüfek, 868 makinalı tüfek 169 top ve 2 uçak ile cephede muharebe düzenini almıştı.[879]

---

[875] "100 Years Of War. Is Kemal's Threat", *The Washington Post*, 22 Ağustos 1921, s.10.
[876] Ramazan Konuk vd., *a.g.e.*, s.16.
[877] Hikmet Özdemir, "Atatürk'ün Kriz Yönetimi Tekâlif-i Milliye", *Türk İdare Dergisi*, S.429, (2000), s.178-181.
[878] N. Erdem, *a.g.e.*, s.416.
[879] S. Erdoğan, *a.g.e.*, s.127 ve 327.

21 Ağustos'ta Yunan Ordusu'nun, Sakarya'nın güneyine kuvvetlerini kaydırmasını tamamladığı Türk Cephe Komutanlığı tarafından tespit edildi ve ona göre muharebe planında son düzenlemeler yapıldı. Baskın taarruz yaptığını düşünen Yunan komuta kademesi, eksiklikleri giderilmiş, organize olmuş ve muharebe zamanını bekleyen Türk Ordusu ile karşılaştı.[880]

Muharebe tüm detayları ile basında da yerini aldı. Sakarya Nehri etrafında yoğun ve sert çatışmalar devam ediyordu. Yunanlılar nehrin sol yakasında 170 Türk subayı ve 4000 askerden oluşan süvari birliğini yok etmişti. Her ne kadar Türkler direniş gösterse de Yunan birlikleri baskın durumdaydı, Kemalist güçlere Çukurova ve Kafkasya'dan takviyeler gelmişti. Yunanlılar, Türkler üzerinde, Ankara demiryolu hattında, Sakarya Nehri etrafında ve Tuz Gölü'nün doğusundaki bölgede yoğun baskı kurdu. Türkler ise çekilerek çatışmaya devam ediyordu.[881] Yunan Savaş Bakanı Nicolos Thotokis, birkaç gün içinde Ankara'yı alacaklarını, bunun Milliyetçiler üzerinde deprem etkisi yaratacağını ve Yunan birliklerinin mümkün olan en kısa sürede, Türk düşmanlarını yok etmeye söz verdiğini açıkladı. Bakan, Türkiye'nin Sevr Antlaşması'na karşı tavrının, tam bir hayal kırıklığı olduğunu, Amerika'nın, Atina'nın hedeflerine ulaşmasında adil olacağına inandığını, Yunanistan'ın savaşı asla provoke etmediğini, sadece Sevr Antlaşması'na uyulması için çaba harcadığından, Amerika'nın şüphe etmemesi gerektiğini ifade etti. Savaştan ve yaşanılan ağır kayıplardan, Sevr Antlaşması'na uymayan Türklerin, sorumlu olduğunu söyledi.[882] Yunan birlikleri, Sakarya Nehri kıyılarında, Milliyetçiler'i zor duruma düşürdü ve Yunanlılar, nehrin doğu kıyısı boyunca 10 mil ilerledi. Türkler ise daha çok dağlarda ve demiryolunun iki tarafında konuşlanmıştı.[883] İzmit'in otuz beş mil güneydoğusunda, tatbikat uçuşu yapan bir İngiliz uçağı, Türklerin kontrolünde olan hat içinde düşürüldü, pilot esir alındı, uçağın Yunanlılar için keşif yaptığı belirlendi.[884]

Birkaç gün önce, Yunanlıların lehine olan durum, tamamen tersine dönmüştü. Türklere çok sayıda esir vererek, yüklü miktarda savaş malzemesi ve taşıma vagonu kaybettiler. Birçok asker, Sakarya Nehri'nde, sulara yenik düşerek öldü. Yunan Ordusu'nun,

---

[880] S.Selek, *a.g.e.*, 1971, s.278.
[881] "Greek Rout Turks In Salt Desert", *The New York Times*, 22 Ağustos 1921, s.2.
[882] "Greek Forces Drawing In On Turks' Angora", *Chicago Tribune*, 23 Ağustos 1921, s.2.
[883] "Greek Troops Force Sakaria River; Push Toward Angora", *The Washington Post*, 23 Ağustos 1921, s.1.
[884] "Capture British Aviators", *The New York Times*, 24 Ağustos 1921, s.4.

sağ kanadı, Sakarya Nehri kıyısındaki Türk Birliğine taarruz etti ancak sonuç Yunanlılar açısından tam bir felaket oldu.[885] Yunan yetkililer, 1 hafta süren sessizliğini bozarak, Yunan birliklerinin, Türk birliklerini takip ettiğini, Ankara'ya 37 mil kalacak kadar yaklaştığını ve düşmanın direnişinin kırıldığını açıkladı. Associated Press de Anadolu'daki, Yunan birliklerinin son birkaç gündür direniş gücünü kaybeden, Türk Ordusu'nun sol kanadını yararak, Sakarya Nehri'nin karşına geçtiği bilgisini verdi.[886]

Mustafa Kemal Paşa, bu tarihlerdeki, Yunan Ordusu'nun üstünlüğünün nedenin, Türk topçusunun cephane yetersizliğinden ve piyade cephanesinin tükenmiş olmasından kaynaklandığını tespit ederek, cephane temini için demiryolunun kullanılmasını emretti.[887]

Yunanlıların, Sakarya Nehri bölgesinde Türklere karşı olan üstünlüğü sürüyordu, ancak Türklerin sert karşı saldırıları nedeniyle Yunanlıların Ankara'ya ilerlemesi ertelendi.[888]

Türklerin Ankara'ya doğru geri çekilmesi devam ediyordu ve şehrin işgal edilmesi an meselesiydi. Mustafa Kemal Paşa'nın, güçlü bir savunma hattı olmadığı görüşü hâkimdi. Türkler çok sayıda esir verdi ve savaş malzemesi kaybetti.[889] Ankara'nın güneybatısında, çok ciddi çarpışmalar oluyordu. Yunanlıların taarruzu karşısında, Türkler hızla toparlandı, askeri bakımdan kritik durum hala çözülmedi. Yunan Ordusu'nun fiziksel üstünlüğü karşısında, Türkler, stratejik geri çekilme hamleleri yaptı. Yunanlılar avantajlı görünseler bile Türkler bölgenin her yerinde mücadele ediyordu. Mustafa Kemal, askerlerine, savundukları hattın Türk İmparatorluğu olduğunu eğer burayı kaybederlerse, her yeri kaybedeceklerini ve ölümüne direnmelerini emretti.[890]

Yaklaşık 100 km.lik bir cepheyi kapsayan muharebede, Mustafa Kemal Paşa, tarihe geçen, "hatt-ı müdafaa yoktur, sath-ı müdafaa vardır, o satıh da bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı, vatandaş kanı ile ıslanmadıkça terk edilemez", emrini vermişti.[891]

---

[885] "Greek Army Beaten", *The New York Times*, 29 Ağustos 1921, s.3.
[886] "Greeks Break Through The Turkish Defense", *The New York Times*, 1 Eylül 1921, s.14.
[887] C. Timur vd., *a.g.e.*,s. 382.
[888] "Greek Push Advance", *The New York Times*, 4 Eylül 1921, s.5.
[889] "Turks In Retreat Toward Angora", *The New York Times*, 5 Eylül 1921, s.2.
[890] "Greeks Capture Turk Battalian", *The Washington Post*, 6 Eylül 1921, s.1.
[891] M. K. Atatürk, *a.g.e.*, s.417-418.

İngiltere'nin, Türkiye'ye kabul ettirmek istediği Sevr Antlaşması, 75.000.000 Hint Müslümanının tepkisine yol açtı. Sultan'ın Müslümanların Halifesi sıfatını taşıdığından konu, Müslümanlar açısından çok hassastı. Bundan dolayı da İngiltere, Sultan'ın konumunu revize etmek istediği belirtti. Hint Müslümanları Delegasyonu'nun en etkili temsilcilerinden Shaekh Kidwai, Hint Müslümanlarının, Fransa ve İtalya'dan çok İngiltere'ye tepkili olduğunu, Sevr Antlaşması'nın yeniden hazırlanması gerektiğini, Türk Milleti'nin ve Halife'nin, kendi topraklarında barış içinde yaşayamamaları halinde Hint Müslümanlarının da barış ortamında olamayacağını, Yunanistan'ın durumu ile ilgili de Mustafa Kemal ile aynı tarafta olduklarını açıkladı.[892]

The Washington Post'a göre, Yunan Ordusu, ciddi anlamda kaynak sıkıntısı çekiyordu ve kaynak akışı hızlı sağlanmadığı takdirde Türkiye'de ilerlemeleri imkânsızdı.[893] General Trikupis anılarında, 11 Eylül'de geri çekilmeye başlayan Yunan Ordusu'nun, ciddi kayıplar verdiğini ve zor duruma düşen ordunun maneviyatının bozulduğunu aktarmıştı. Cephedeki bölüklerin, yedek asteğmenler tarafından komuta edildiğini, muvazzaf subaylardan yüzbaşı ve daha alt rütbedekilerin birçoğunun, Yunanistan'da görevlendirildiğini ve Küçük Asya Komutanlığı'nda emir komuta zincirinde ciddi sorunlar yaşandığını yazmıştı.[894]

Yunanistan, Ankara'yı ele geçirmek amacı ile izlediği hattan geri çekilmeye başlayarak yavaş yavaş Türkiye'yi terk ediyordu. Türkler, Afyonkarahisar ve Eskişehir'de de kontrolü ele aldı, Yunanlılar kendilerine karşı dürüst davranıp, İzmir ve civarına geri dönmelerinin zorunluluk halini aldığını bilmeliydiler.[895]

Daha önce 3 kez karşı karşıya kalan iki ordu, Bilecik, Eskişehir ve Kütahya arasındaki ağaçlık ve yumuşak iklimli bölgelerde mücadele etmişti. Sakarya'da ise durum tamamen tersine döndü. Yunanlılar, Türk askeri ile sert ve çorak bozkırlarda savaşmak gafilliğine düştü.[896]

İnönü Muharebeleri, Kütahya – Eskişehir Muharebeleri ve Sakarya Meydan Muharebesi'nin gerçekleştiği dokuz ay boyunca sayısal güç bakımından, Yunanlılar avantaj

---

[892] Moslem Leader Declares Treaty Of Sevres Must Be Revised, *The Washington Post*, 6 Eylül 1921, s.14.
[893] "Başlık Yok", *The Washington Post*, 10 Eylül 1921, s.6.
[894] N. Trikupis, *a.g.e.* ,s. 83-84.
[895] "Greeks Retreat In Turkey", *Chicago Tribune*, 9 Eylül 1921, s.19.
[896] S. Erdoğan, *a.g.e.*, s.18.

sahibi olmasına rağmen Türk Ordusu'nun başarısının en temel sebebini, elindeki kısıtlı imkânları en doğru şekilde kullanması oluşturmuştu. Sürekli yerleri değiştirilen birlikler nerede ihtiyaç varsa oraya kaydırıldı. Hareketli birlikler, değişen komutanlar ve gelişmelere göre anlık oluşturulan taktikler sayesinde 22 gün 22 gecede kahramanlık destanı yazıldı. [897]

3.9.1. Sakarya Meydan Muharebesinin Sonuçları ve Kamuoyu

Sakarya Meydan Muharebesi sonuçları bağlamında, Türk Milli Mücadelesi'nin en önemli köşe taşlarından biri olmuştur. Sovyetler Birliği ve Fransa ile yapılan antlaşmalarla dış politikada tartışmasız söz ve güç sahibi olan Milli Hükümet, yurt içinde de kesin bir egemenlik kurdu ve sonsuz bir güven kazandı.[898] Zaferin ardından, Büyük Millet Meclisi, Mustafa Kemal Paşa'ya Gazi unvanı ve Mareşallik rütbesini oy birliği ile verdi.[899]

Mustafa Kemal Paşa, 14 Eylül 1921'de tüm bakanlık ve ordu teşkilatlarına gönderdiği emirle 14-15 Eylül gece yarısından itibaren tüm yurtta seferberlik ilan edildiğini bildirdi. Kütahya – Eskişehir Muharebeleri'nin ardından ordunun Sakarya Nehri'nin doğusuna çekildiği zaman dahi seferberlik ilan edilmemişti. Tekalif-i Milliye Kararları ile Büyük Millet Meclisi Hükümeti millete bir borçlanma teklifi götürmüş ve bu şekilde de milletin savaşa gönüllü katılımı sağlanmıştı. Sakarya'da kazanılan zaferin ardından şartlar Türk Milleti'nin lehine dönerken verilen seferberlik emrinin altındaki gerçek nedeni Mustafa Kemal Paşa, Milli Savunma Bakanı Refet Paşa'ya gönderdiği bir yazı ile açıkladı. Seferberliğin, İtilaf Devletleri'ni etkilemesi için planlanan diplomatik bir hamle olduğunu, mücadelenin sadece Yunanlılara değil tüm işgalci güçlere karşı verildiği, en kısa sürede Yunan işgali sona erdirilip sıranın kendilerine geleceği mesajı olduğunu belirtti. Eğer gerekli görülürse söz konusu emrin, Büyük Millet Meclisi'ne gizli bir oturum ile açıklanmasını da istedi. Kısa bir süre sonra emir amacına ulaşmış mesajı ilk alan Fransa olmuştu.[900]

20 Ekim 1921'de Türkiye ve Fransa arasında imzalanan Ankara Antlaşması'na Türkiye açısından bakıldığında, Güney cephesi tamamen güvenlik altına alındı ve 80.000 kişilik kuvveti Batı Cephesine kaydırma imkânı doğdu. Fransa ise Gaziantep ve Adana

---

[897] S. Erdoğan, *a.g.e.*, s.9.
[898] Şükrü Erkal, *Türk İstiklal Harbi C.*2, düz. Özden Çalhan, , Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1994, s.5.
[899] S. Erdoğan, *a.g.e.*, s. 288.
[900] *a.g.e.*, s. 272.

bölgesinde, çok uzun zamandır devam eden, sonu belli olmayan muharebelerden ve ağır kayıplardan kurtuldu. Fransa'nın söz konusu bölgelerdeki 60 – 70 bin dolaylarındaki askeri gücü fiilen Fransa adına orada olsa da mevcut durum İngiltere'nin çıkarına hizmet etti. Türk birliklerinin bölgede kalıp Batı Cephesi'ne kaydırılmamasını sağlayan Fransa, İngiltere'nin işini kolaylaştırırken, bu durum kendisi için külfetti.[901]

Antlaşma ile ilgili haberler de basında yerini aldı. Milliyetçiler'in, Türklere ait olduğunu söyledikleri topraklardan Fransız kuvvetlerin çekilmesi ile ilgili antlaşma imzalandı. Fransa, Nusaybin'e kadar Bağdat Demiryolu hattı sınırının yeniden düzenlenmesini ve demiryolunun zarar gören yerlerinin onarımını kabul etti.[902] Türk – Fransız barış antlaşması, sadece Fransız ve Türk meselesini içerdiğinden dolayı, İtilaf Devletleri'nin onayına ihtiyaç duyulmadı. Antlaşmanın en önemli politik yanı, Fransa'nın, Ankara Hükümeti'ni resmi olarak tanıması oldu. Mustafa Kemal Paşa, Fransız Hükümeti'ne gönderdiği mektupta, barışın kalıcı olmasını ve iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişerek devam etmesini istedi.[903]

20 Ekim 1920'de imzalanan antlaşmaya göre, iki taraf arasındaki savaş hali son buldu. Savaş esirleri ve tutuklu bulunanlar karşılıklı olarak serbest bırakılacaktı. Sınır çizgisi, İskenderun Körfezi üzerinde Payas mevkisinin hemen güneyinde olmak üzere seçilecek bir noktadan başlayacak ve aşağı yukarı Meydan-ı Ekbez'e doğru gidecekti. Demir yolu istasyonu ve bu mevki Suriye'ye kalacaktı. Oradan "Mersevi" mevkisi Suriye'ye, "Karnebi" mevkisi ile Kilis'i Türkiye'ye bırakmak üzere güneydoğuya doğru dönecekti. Bu noktadan, Çobanbey İstasyonu'nda demir yoluna varacak, bundan sonra Bağdat demiryolunu izleyecek ve demir yolunun platformu Nusaybin'e kadar Türk toprakları olacaktı. Nusaybin ile Cezire-i İbn-i Ömer (Cizre) arasındaki eski yol Türkiye'de kalacaktı. Bu yoldan faydalanmak için her iki ülkede de aynı hukuki şartlar geçerli olacaktı. Çobanbey ile Nusaybin arasındaki demir yolunun istasyon ve mevkileri demir yolu platformunun kısımlarından sayılarak Türkiye sınırları içinde kabul edilecekti. İmza tarihinden itibaren en fazla iki ay içinde, Fransız birlikleri berlirlenen çizginin güneyine, Türk birlikleri kuzeyine çekilecekti. Her iki taraf da tahliye edilen bölgede, işgalin gerçekleştiği tarihten itibaren genel af ilan edecekti. Ankara Hükümeti, Misak-ı Milli'de belirlenen azınlık hukukuna bağlı kalacak, Süleyman Şah'ın

---

[901] Ş. Erkal, *a.g.e*, s.9.
[902] "Franco – Turkish Accord", *The New York Times*, 22 Ekim 1921, s.3.
[903] "France At Peace With Kemal Pasha", *The New York Times*, 31 Ekim 1921, s.14.

Cabar Kalesi'nde olan ve Türk Mezarı olarak bilinen türbesi, bina ve eşyaları ile Türkiye'ye ait olacak, türbede küçük bir askeri birlik bulundurularak, Türk sancağı çekilecekti. Ankara Hükümeti, Pozantı – Nusaybin arasındaki Bağdat Demiryolu'nun ve Adana'daki şubelerinin işletme hakkı ile bütün ticari ve ulaştırma işlerini Fransa Hükümeti'nin belirleyeceği bir şirkete verecekti. Türkiye askerî ulaştırmayı, Meydan-ı Ekbez'den Çobanbey'e kadar, Suriye arazisindeki demiryolu ile yapacaktı. Türkiye – Fransa Antlaşması onaylandıktan sonra, Türkiye ile Suriye arasında bir gümrük antlaşması yapılması için karma bir komisyon kurulacak ve yapılacak antlaşmanın şartları ve süresi bu komisyon tarafından belirlenecekti. Antlaşmanın yapılmasında taraflar serbest hareket edeceklerdi. Türkiye ve Suriye, Kırık suyundan adil bir şekilde faydalanacak, Suriye Hükümeti, masrafı kendisine ait olmak üzere Fırat Nehri'nin, Türkiye kısmından su alabilecekti. Belirlenen sınırın her iki tarafında oturan yerli ve yarı göçebe halk, buradaki otlaklardan yararlanabilecek, emlak ve arazi sahipleri eskisi gibi haklarını kullanmaya devam edeceklerdi. Her iki taraf da herhangi bir kısıtlama ya da vergiye tabii olmadan araçlarını, hayvanlarını, tohum ve bitkilerini taşıma hakkına sahip olacak ve bunlara ait vergileri yaşadıkları ülkeye ödeyecekti.

Fransa'nın Türkiye ile antlaşma yapmayı kabul etmesinde bir takım dış faktörler söz konusuydu. Suriye ve Lübnan'daki halkın özgürlük istemi ve Fransa aleyhine çalışıyor olmaları, Fransa'ya komşu olan Almanya'da, bir takım siyasi faaliyetlerin ortaya çıkmaya başlaması özellikle Rusların yayılmasını istediği komünizm hareketinin, Almanya'da etkilerinin görülmesi ve İtalya kamuoyunun Fransa aleyhinde tavır alması, Fransa'yı antlaşma yapmaya yakınlaştırdı. Türkiye – Fransa Antlaşması'nı başta İngiltere olmak üzere Fransız halkının bir bölümü de eleştirdi. İngiltere, Sevr Antlaşması'na aykırı maddeleri olan antlaşmanın, Türk Hükümeti'nin bağımsızlığı demek olduğu gerekçesi ile doğru bulmadı. Fransızların bir bölümü ise, çok geniş bir arazinin Türklere bırakıldığını, Suriye savunmasının zora sokulduğunu, İskenderun'da Türk tehdidi oluştuğunu, Çukurova'nın elden çıkarıldığını, Halep'in, kaynağı Türkiye sınırlarında kalan nehirlerden beslendiği için şehrin susuzluktan ölmeye mahkûm bırakıldığını öne sürdü. Ayrıca Sykes - Picot Antlaşması ile Fransa'ya Irak

petrolleri, Ergani bakırı, Adana'nın pamuğu ve İran ticareti kazandırılmışken, bunların hepsinin elden çıkarılmış olmasını kabullenmek istemediler.[904]

Fransızlarla, Mustafa Kemal'in yaptığı antlaşma, Türk topraklarında yaşayan Rum, Ermeni ve diğer Hristiyan azınlığı etkileyeceği için antlaşma tepki ile karşılandı. The New York Times'a göre, Türk - Fransız ilişkilerini yeni zorluklar bekliyordu. Fransa'nın, Ankara Hükümeti'ni tek yetkili olarak tanıması, İtilaf Devletleri'nin İstanbul'daki pozisyonunda probleme yol açarak, Fransa ve İngiltere'nin müttefiklik temellerinde ciddi kırılmalara neden olacaktı.[905]

Büyük Millet Meclisi'nin, Rusya ve Fransa ile imzaladığı antlaşmalar sırasında, İngiltere 7-22 Ekim 1921 tarihlerinde İstanbul'daki Japon Yüksek Komiseri[906] aracılığı ile görevlendirdiği kişilerin yaptığı temaslarla Türklerin barışa ne kadar yakın olduğunu anlamaya çalıştı. Bununla birlikte, Türklerin, İtilaf Devletleri özellikle de İngiltere hakkında dünya Müslümanları üzerinde olumsuz her türlü etkiden kaçınmaları halinde Misak-ı Milliyi kabul edebilecekleri ve Ankara Hükümeti ile ittifak yapmaya hazır oldukları mesajını vermek istedi. Ancak İngilizler, Ankara Hükümeti'nden bu konuda olumlu dönüş alamadı.[907]

Mustafa Kemal Paşa, Türkiye ile Yunanistan arasında tesis edilmek istenen barış görüşmeleri için Ankara'ya gelen İngiliz Heyeti ile görüşmeyi kabul etmedi. The New York Times'a göre, barış yapmak için pek de hevesli görünmüyordu. Batılı Savaş Bakanı ile Milli Savunma Bakanı Refet Paşa'nın İnebolu'da, görüşebileceğini söyledi.[908] Aynı haber bir diğer gazetede, Mustafa Kemal'in, İngiliz heyeti Ankara'da ağırlamayı kabul etmediği ve benzer bir teklifi çok önce de reddettiği ek bilgisi yer aldı.[909]

---

[904]Ahmet Hulki Saral, *Türk İstiklal Harbi, IV. Cilt, Güney Cephesi*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2009, s.279-281

[905] "British Say France Has Broken Faith", *The New York Times*, 7 Kasım 1921, s.6.

[906] Japon Yüksek Komiseri Sadazuchi Uchida'nın 7 Aralık 1920'den geçerli olmak üzere İstanbul'a ataması yapıldı. İtilaf Devletleri, Sevr Antlaşması'nın imzalanması sırasında Japonya'yı dikkate almamışlardı ve Japonlar müttefiklerinin aldığı kararları gazetelerden öğreniyorlardı. Antlaşmanın imzalanması sırasında etkin olamayan Japonya sonrasındaki gelişmelerde etkili olmak için İstanbul'a temsilci göndermişti. A. Bozkurt, *a.g.e.*,s.42

[907] Ş. Erkal, *a.g.e.*, s.12.

[908] "Audience In Angora Denied British Mission", *The Washington Post*, 28 Kasım 1921, s.1.

[909] "Kemal Snubs British", *The New York Times*, 28 Kasım 1921, s.10.

İngiltere, Türkiye ile savaşırken Hint Müslümanları Türklere karşı savaşmıştı. O zaman halifelik kurumu ciddi bir sorun olmamasına rağmen barış antlaşması süreci ve sonrasında halife ve halifelik ile ilgili problemler başladı. Habere göre, Türkiye ve halife, Hint Müslümanlarının endişelerinin temelindeki sebebe bahane olmuştu. İngiltere'nin, Türklere karşı Yunanlıları desteklemesi de tepki çekmişti. Mustafa Kemal'in yöneteceği Türkiye'nin, Abdülhamit'in yönetimindekinden daha iyi olacağına dair hiçbir kanıt yoktu. Tüm hatalarıyla, Yunan ırkı ve Yunan medeniyeti gelecekte çok iyi olacaktı ancak maalesef Türklerle savaşırken yetersiz kaldılar. Llyod George, Yakın Doğu'da sadece barış için değil, adil bir barış için çabaladıklarını, Sevr Antlaşması'nın da sadece barış sağladığını ama uygulanabilir olmadığını söyledi.[910] Hint Müslümanlarını temsilen Hint Hilafet Delegasyonu, Milli Mücadele sürecinde farklı zamanlarda ve birçok kez İngiliz yönetimi ve Hindistan'daki Genel Vali'ye, Türkiye, Türkler ve hilafet ile ilgili fikirlerini açıkladı. Yazılı olarak ya da karşılıklı görüşmelerde ifade edilenlerin, Hint Müslümanlarının, Türklerle hem savaşıp hem de hilafeti korumak istemelerindeki, çelişkili durumu genel hatları ile açıkladığını söyleyebiliriz. Hint Hilafet Delegasyonu, Türk olmadıklarını ama Müslüman olduklarını, Türklerin Müslüman olduğu için cezalandırılmasına razı gelmediklerini, işledikleri iddia edilen, katliam suçlarının araştırılmasını, eğer cezalandırılacaklarsa da dönemin yönetimin cezalandırılması gerektiğini savundu. Komisyon, Türklerin işlediği herhangi bir suç hakkında ya da karşı karşıya kalacakları herhangi bir yaptırım ile ilgili sözleri ya da savunmaları olmadığını, sadece İslam ile ilgili olduklarını dile getirdi. Hint Müslümanlarının nazarında, hiçbir toplum ya da ulusun Araplar ve Arabistan kadar değerli olmadığını, ilgilendikleri konunun sadece hilafet olduğunu vurguladı. Türklere, Araplar kadar yakın olmadıklarını, Türklere karşı özel bir sempatileri olmadığını, çok az Hint Müslümanının, Osmanlı İmparatorluğu topraklarına gitmesine karşın, çoğunun Mekke ve Medine'ye gittiğini hatta orada ölmek istediğini belirtti. İslam'ın, dinin korunabilmesi için dünyevi gücün önemli olduğunu, dünya Müslümanlarının "en dindar kimse olmasa da iktidarını ve gücünü dinimizin emrinde kullandığı sürece, en güçlü kimseye tabi olalım" düşüncesi ile Osmanlı Sultanları'nı, halife olarak kabul ettiklerini açıkladı.

[910] "India And Turkey", *The New York Times*, 16 Şubat 1922, s.11.

Dinlerini korumak için en güçlünün yanında olacaklarını, Türkler islamiyetten uzaklaşırsa da halifenin herhangi bir İslam toplumundan seçilebileceğini savundu.[911]

Milliyetçiler'in Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal, Türklerin bağımsızlığını korumak için savaştığını, Yakın Doğu'daki savaşın sorumlusunun, işgalci devletler olduğunu söyledi. Türklerin barış istediğini bunun için de kendisinin İtilaf Devletleri'nin başkentlerine giderek görüşmeler yapacağını, milli sınırları içinde bağımsızlık istediklerini, görüşmelerden bir sonuç alınamaz ise mücadelelerine devam edeceklerini ifade etti.[912]

Milli Hükümet bir taraftan taarruz hazırlıkları yaparken diğer taraftan da barış için siyasi girişimlerde bulunmaya devam etti. Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey'in, Londra ve Paris'te görüşmeler yapmasına karar verildi. Yusuf Kemal Bey, beraberinde Hukuk Müşaviri Münir Bey, Siyasi İşler Müdürü Hikmet Bey, Özel Kalem Müdür Vekili Ferid Bey, Siyasi İşler Kâtibi Kemal Bey ve Binbaşı Tevfik olmak üzere önce İstanbul'a Padişah ve Sadrazam ile görüşmeye, ardından da Avrupa'ya geçmek üzere 7 Şubat 1922'de Ankara'dan ayrıldı. İstanbul'daki görüşmeler, İstanbul Hükümeti'ne, Ankara Hükümeti'nin Dışişleri Vekili bizim adımıza konuşmaya da yetkilidir, açıklamasını yaptırmak ve İtilaf Devletleri'ne karşı iki başlılığı ortadan kaldırmak amacı ile yapıldı.[913] Ancak İstanbul'daki temaslar amacına ulaşmadığı gibi Padişah, Ahmet İzzet Paşa'yı ayrı bir heyetin başında Avrupa'ya gönderme kararı aldı. Bu durum, İtilaf Devletleri'ne, iki ayrı Türk yönetimi arasında oluşan ayrışmadan faydalanabilecekleri izlenimini verdi. [914]

1 Mart'ta İstanbul'dan, Marsilya'ya doğru yola çıkan Yusuf Kemal Bey, burada Fransa Dışişleri Bakanı F. Bouillon tarafından karşılandı. Tüm heyet, hiç vakit kaybetmeden Paris'e geçerek, Başbakan Poincare ile görüştü. Poincare, iki ülke arasında yapılan antlaşmanın şartlarına uyulmasının gerekliliğinden, Antep, Maraş ve Mersin'deki Fransız askerlerinin mezarlarına yapılan tacizlerden söz etti. Yusuf Kemal Bey de bu tacizler hakkında gerekenin hemen yapılacağını ve İzmir'i, Türk topraklarından ayırmanın Anadolu'yu nefessiz bırakmak anlamına geleceğini söyledi. 9 Mart'ta Londra'ya geçen Türk

---

[911] K. K. Aziz, *a.g.e.*, s136-140.
[912] "Turks Blames Entente For War In Near East", *The Washington Post*, 19 Şubat 1922, s.4.
[913] Ömer Akdağ, "Büyük Taarruz'dan Önce Yusuf Kemal Bey'in Padişahla Görüşmesi ve Avrupa Seyahati", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.14, S.41, (1998), s.490-492.
[914] S. R. Sonyel, *a.g.e.*, 2003, s.220.

Heyeti, 16 Mart'ta İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon ile görüştü. Görüşme, karşılıklı nabız yoklama ve talepleri dile getirme şeklinde gelişti. Her iki tarafın da ortak fikir birliği içinde olduğu bir seviyeye gelmedi.[915]

İngiltere'nin, Hindistan Sekreteri, Hint Müslümanlarının taleplerini dile getirdiği için Londra Kabinesi'nden ihraç edildi. Hint Müslümanları, İtilaf Devletleri'nin, İstanbul'dan ayrılarak, kentin idaresinin tekrardan Sultan'a bırakılmasını, Trakya'nın Türklere geri verilmesini, Filistin'in yönetiminde İngiliz ve Yahudilerin değil, Türklerin söz sahibi olmasını ve Yunanlıların İzmir'i terk ederek, Hellen İmparatorluğu hayallerinden vazgeçmelerini istedi.[916] Hint ulusal bilincinin temeli, dinsel öğretiler üzerinde yükselmiştir. Osmanlı Devleti ile Hindistan arasındaki bağlılık ve ilişki de dini temeller üzerine kurulduğundan dolayı, Hint Hilafet Hareketi, Osmanlı Devleti'nin yenilgisine ve dünyadaki tek Müslüman gücün yok olması ihtimaline tepki vermişti.[917]

Gizli antlaşmalar ve ülkeler arasındaki sorunların genel değerlendirilmesinin yapılarak, detaylı bir şekilde okuyucuya aktarıldığı makalede, Türk İmparatorluğu, savaş ganimeti olarak paylaşılacaktı, bu durum sadece Sevr Barışı ile değil Aydınlanma Dönemi'nden yani 18.yy. dan beri gündemdeydi. Türkiye'nin verimli toprakları, zengin bakır, gümüş ve petrol yatakları, Avrupa Devletleri'nin dikkatini fazlasıyla çekiyordu. Avrupa Devletleri'nin, Afrika'da kolonileri olmasına rağmen Türk İmparatorluğu onlar için her açıdan daha avantajlıydı. Bundan dolayı da her devlet, Türk İmparatorluğu pastasından en büyük payı almaya çalışıyor ve kendi aralarında yoğun çatışmalar yaşıyorlardı. Yaptıkları gizli antlaşmalar, şartlar değiştiğinde ciddi anlaşmazlıklara neden olmuş, büyük ve derin çıkar çatışmaları devletlerarası pazarlıklara ve taraf değiştirmelere kadar gitmişti.[918] Birkaç gün sonra Paris'te yapılacak, dışişleri bakanlar toplantısının, en önemli ve ilk konusu Türk – Yunan barışı olacaktı ancak iki ülke arasındaki düşmanlık azalmadan devam ediyordu. Bakanlar asgari müşterekte anlaşabilirdi. Sevr Antlaşması revize edilecekti. Fransa, Türkler

---

[915] Ö. Akdağ, *a.g.m.*, 1998, s.505-508.
[916] "India's Bomb", *Chicago Tribune*, 10 Mart 1922, s.4.
[917] Mohammad Sadiq, *Türk Devrimi ve Hindistan Özgürlük Hareketi,* Türk Tarih Kurumu Yayınlar, Ankara, 2018, s.11-17.
[918] "Turkish Empire As Booty", *The New York Times*, 12 Mart 1922, s. 90-91.

lehine radikal ve büyük değişikliklerden yanaydı.[919] Paris'te yapılacak görüşmelere Amerika, gözlemci dahi göndermeme kararı aldı. İtalya Dışişleri Bakanı'nın, Amerikan temsilcisi ya da gözlemcisinin de görüşmelerde yer almasını tercih ettikleri açıklaması karşısında, Amerikan Elçiliği'nden, görüşmelerde ABD'nin yer almayacağı kesin olarak açıklandı. ABD'nin, Sevr Antlaşması'nda imzası yoktu, Türkiye ile hiç savaşmamıştı, Trakya ve İzmir'de çıkarlarını etkileyecek herhangi bir durum söz konusu değildi. ABD, İstanbul ve Boğazlar ile ilgileniyordu, bu konu ile ilgili tavrı da netti. [920] Paris'teki görüşmelerin ardından, altında İtalya, İngiltere ve Fransa Dışişleri Bakanlarının imzası olan bir telgraf ile İstanbul, Ankara ve Atina'ya iki ülke arasında yapılacak bir antlaşma teklifi gönderildi. The New York Times'a göre, antlaşmanın önündeki engel daha önce de Londra'da kendilerine sunulan teklifi reddettiğinden dolayı, Ankara Hükümeti'diydi. Sunulan teklife göre, ateşkes ilan edilecek, 3 ay içinde İstanbul'da toplanılarak barış görüşmeleri başlatılacak, İzmir'de siyasi hâkimiyet Türklerde olacak ancak yöneticilerin atamaları, İtilaf Devletleri ya da Milletler Cemiyeti tarafından yapılacaktı.[921]

Hem II. İnönü Zaferi'nin yıldönümünü kutlamak hem de önerilen ateşkes şartlarının kabul edilmemesini sağlamak adına, memleketin birçok yerinde mitingler yapılarak, adaletsiz barış teklifinin reddedilmesi için Büyük Millet Meclisi'ne telgraflar çekilmişti.[922] İtilaf Devletleri'nin yaptığı teklif meclisin gizli oturumunda görüşülerek, sert tartışmalara neden oldu, siyasi bir tuzak ve oyun olarak nitelendirildi. Türkiye mevcut şartlar altında daha güçlüydü, mecliste Anadolu ve Trakya'yı boşaltmayan, Misak-ı Milli'yi kabul etmeyen hiçbir teklif kabul edilmeyecektir kararı alındı.[923]

Türkler, Ankara sokaklarında gururla yürüyor, gün doğumunda, camileri doldurarak, dizlerinin üstünde dua ediyorlardı. Mustafa Kemal, yeni Türkiye'nin lideri olarak, son derece kararlı bir şekilde Yunanlılarla savaşıyordu. Chicago Tribune göre, bu Milliyetçi Lider, Hindistan'daki İngiliz kurallarını temelinden sarsmıştı.[924]

---

919 "Entente Will Propose Greco – Turkish Truce", *The New York T*imes, 21 Mart 1922, s.6.
920 "America Stays Out Of Near East Confab", *The New York Times*, 22 Mart 1922, s.10.
921 "Greco – Turk Truce Urged By Allies", *The New York Times*, 23 Mart 1922, s.3.
922 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü C.IV,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1996, s.353.
923 *a.g.e.*, s.339.
924 "All Angora Prayed", *Chicago Tribune*, 23 Mart 1922, s.7.

The New York Times'ta yer alan değerlendirmeye göre, İngiltere ve Fransa arasındaki, Yakın Doğu ile ilgili fikir ayrılıkları iyice gün yüzüne çıkıyordu. İngiltere, Fransa'nın Türklere destek vererek durumu daha da güç ve karmaşık hale getirdiğini ileri sürdü. Hatta Türklerin uzlaşmaz ve inatçı tavrı, Fransa tarafından gizliden gizliye destekleniyordu. Yakın Doğu'da, İngiltere, Fransa'ya göre çok daha fazla avantaja sahipti, İstanbul'da Türk egemenliği ve uluslararası komisyon olmasına rağmen tüm kontrol İngilizlerin elindeydi. Fransa'nın hiçbir sempati duymadığı Yunanistan, İngiltere tarafından sürekli desteklenerek, Anadolu'da kalması sağlanıyordu ve İngiltere'nin çıkarlarına hizmet ediyordu. İngilizler, Milliyetçiler'le antlaşma yapmanın yollarını arıyordu çünkü kontrolü altında tuttuğu Müslüman ülkelerin, ciddi ve etkili tepkileri ile yüzleşmişti. Aynı zamanda da Türklere karşı Yunanlıları destekleyerek, Türkleri istediği şartları kabule mecbur bırakmayı hedefliyordu. Amerika, Yakın Doğu ile ilgili hiçbir entrikanın içinde yer almamış ve taraf olmamıştı, azınlık haklarının korunmadığı, eşit ticaret ve seyahat şartlarının sağlanmadığı bir ortamda, gelecek için savaş tohumlarının etrafa saçılarak, dinsel, etnik ve ulusal nefretin kışkırtılacağı çok açıktı. Amerikan politikası, Yakın Doğu'da barıştan yana, ekonomik ve etnik eşitliğin sağlanması yönündeydi.[925] İngiltere, Fransa'yı, Türklerin barış teklifini reddetmesi için cesaretlendirmekle suçladı. Yunanlılar, kendilerine yapılan barış teklifini kabul edecekti ancak Türkleri bunun tersi bir durum için desteklemenin kimseye bir faydası yoktu ve Yakın Doğu'ya barış getirmeyecekti.[926]

Sakarya Muharebesi, yenilgisinin ardından kamuoyununda saygınlık kaybeden Yunan Ordusu yönetim kadrosu, Eskişehir – Kütahya galibiyetini büyük bir zafer gibi gösterip, Sakarya yenilgisini küçümser bir tavır benimseyerek, itibarını kurtarmak ve korumak istedi. General Xenophon Stratigos[927]'in hatıralarında yer alan " Yunan azim ve iradesi, Kemal'in

---

[925] "America And The Near East", *The Washington Post*, 29 Mart 1922, s.6.
[926] "Accuse French Of Inciting Turks", *The New York Times*, 29 Mart 1922, s.3.
[927] General Xenophon Stratigos, 1869'da Korfu'da doğmuş, 1890'da Yunan Ordu Akademisi'nden teğmen olarak mezun olmuştur. Balkan Savaşları'nda yüzbaşı rütbesi ile kurmay subay olarak görev almıştır. 1921'de tümgeneral olarak Yunan Kurmay Başkan Yardımcılığına atanmıştır. 1921'de Anadolu'daki operasyonlarda Kral I. Konstantin ile Küçük Asya Ordu Karargâhı arasında kişisel irtibat subayı olarak görevlendirilmiştir. Anadolu yenilgisinin ardından 1922'de devrimci mahkeme tarafından ömür boyu hapis cezasına çarptırılmış, 1925'de çıkan genel afla İsviçre'ye gitmiş, ölümüne kadar geçen sürede hatıralarını yazmış ve 1927'de Davos'ta hayatını kaybetmiştir. https://prabook.com/web/xenophon.stratigos/1724755 ,(02.02. 2021).

azim ve iradesini daha kuvvetli görerek önünde baş eğdi" ifadelerini, Sakarya Muharebesi'nin ruhu ve maneviyatının dile getirilmesi olarak değerlendirebiliriz.[928]

Sakarya Muharebesi'nin ardından, Başkomutan Papulas, Atina Hükümeti'ne ordunun durumu hakkında, hazırladığı gizli raporda savaşa son vermek için bundan sonrasında siyasi faaliyetlerin, hükümetin görevi olduğunu net bir şekilde ifade etti. Yunan Krallığı itibarını kaybederek, Yunan Meclisi düzenli çalışamaz hale geldi ve muhalefet her geçen gün daha da güçlendi. Tüm bunlara ekonomik kriz sonucu artan yoksulluk da eklenince, Hükümet'e karşı tepkiler arttı. Sakarya yenilgisi, Yunanistan'ın dış politikasında da ciddi sorunlar yaşanmasına neden oldu. Başbakan Gunaris, Ankara Hükümeti ile temas kurmak için herhangi bir girişimde bulunmadığı gibi orduyu Anadolu'dan çekmesinin, kamuoyunda yaratacağı tepkileri düşünerek, ordunun savaşmaya devam etmesinin yollarını aradı. Bundan dolayı İtilaf Devletleri ile görüşmek üzere önce Paris'e gitti. Fransa Başbakanı Briand'a, Ankara Hükümeti'ne savaş malzemeleri satışının durdurulmasını istediğini söyledi. Aldığı cevap ise Fransa ile Türkiye arasında savaşın sona erdiği, Fransız Hükümeti'nin verdiği sözleri tutmasının engellenemeyeceği ancak belki firmalara, Ankara Hükümeti'ne satış yapmamaları telkininde bulunulabileceği yönünde oldu. Umut ettiği sonucu elde edemeyen Gunaris, Londra'ya geçti ve Llyod George'a kendilerine silah ve maddi yardım sağlanmadığı takdirde Yunan Ordusu'nu, Anadolu'dan çekmek zorunda kalacağını söyledi. Gunaris'in tehdidini önemsemeyen İngiliz Başbakanı, hiçbir İngiliz bankasını ya da firmasını Yunanistan'a borç vermeye zorlayamayacağını belirtti. Gunaris, Roma'da da benzer bir tutumla karşı karşıya kalarak, Atina'ya eli boş döndü.[929] Yunanistan'da ordu ve hükümet içinde iki farklı fikir üzerinde tartışmalar çıktı. İlki savaş maliyetinin çok yüksek olduğu, barış yapılarak asgari kazanımların korunması, diğeri ise son üç yıldır ölen askerlerin anısına saygızlık yapmamak için Anadolu'da kalmaya devam etmek gerektiğiydi. İkinci fikri savunan subaylar kendilerine çekilme emri verilse dahi emre uymayacaklarını, Atina Hükümeti'ne ileterek, emirde ısrarcı olunursa Anadolu'da gönüllü bir ordu oluşturup, Türklerle savaşmaya ve işgale devam edeceklerini açıkladı. Bu durum askeri anlamda başıbozukluk olarak değerlendirilse bile Yunan halkı tarafından kahramanlık olarak görülmüştü. Bu tartışmalar devam ederken, yaş haddinden dolayı emekli olan General Papulas'ın yerine General Yorgo Hacıanestis getirildi.

---

928 Ş. Erkal, *a.g.e.*, s.3.
929 *a.g.e.*, s.14-15.

Değişikliğin asıl nedeni, Papulas'ın savaşın bitirilmesi ve makul bir barış için siyasi çözüm aranmasını önermesiydi. Bu önerinin, Yunan Hükümeti için kabul edilebilir olmadığını savunan Başbakan Gunaris, Papulas ve ekibindeki altı generalin istifasını istedi. Yunan Ordusu, moral yönünden çöküntüye uğramıştı. Kendisini ittifak halinde destekleyen bir hükümetten yoksun, çarpışma ve savaş konusunda çok az bilgi ve tecrube sahibi generaller tarafından idare edilen bir duruma gelmişti.[930]

Aynı dönemde Türk Ordusu'ndaki durum ise Yunan Ordusu'ndakinden tamamen farklıydı. Türklerin, kendi içinde çelişkiye düşen bir hükümet ya da politik nedenlerle ataması yapılmış, askerlikten anlamayan komutan sorunları yoktu. Ancak silah cephane ve istihbarat ihtiyaçlarını karşılayan bir süper gücün desteğinden yoksundular. Buna karşılık, Türkler anavatanları ve doğdukları topraklar için savaşıyordu, kutsal bir davaları ve gaspçı bir ülkenin işgali karşısında, kendilerine liderlik eden bilge bir komutanları vardı. Türkler için tek seçenek, Yunanlılara karşı hazırlanmak ve taarruz için en doğru zamanı sabırla bekleyerek, düşmanı bozguna uğratmaktı.[931]

Türkiye ve Yunanistan arasında yapılması önerilen barış ile ilgili haberler gazetelerde yer almaya devam ediyordu. Türkler, barış teklifini kabul etmek için, Yunanlıların, İzmir ve tüm Anadolu'yu kayıtsız şartsız terk etmesi gerektiğini, aksi takdirde barış için herhangi bir görüşme yapılmayacağını dile getirdi. Türklerin hedeflerine ulaşmak için iki seçeneği vardı, bunlardan ilki, Anadolu'da savaşı yeniden başlatmak, ikincisi ise yeni siyasi destekler sağlamaktı. İtilaf Devletleri'nin, Yunanistan'a barış konusunda baskı yapmayacağı açık olduğu için Türklerin, ikinci yolu seçmeleri pek mümkün değildi. İlk seçenek olan savaşı tercih ettiklerinde ise bugüne kadar sağlamış oldukları, politik desteği de kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalacaklardı. Ankara'nın, heybetli görüntüsünün altındaki gerçek güç, Türkler, Yunanlılara karşı taarruza geçtikleri zaman ortaya çıkacaktı. Bunun karşısında ise son 5 yılını intikam hırsı ile geçirmiş ve Avrupa'nın moral desteğini arkasına almış Yunan Ordusu olacaktı.[932]

---

[930] Hikmet Öksüz, İsmail Köse, "Amerikan Arşiv Vesikalarında Büyük Taarruz", *Türkiyat Mecmuası*, C.27, S.2. (2017), s.214.
[931] *a.g.m.*, (2017), s.216.
[932] "Saıuce For The Turk", *The New York Times*, 10 Nisan 1922, s.12.

Ankara Hükümeti, Milli Mücadele sürerken, Dahiliye Vekili Ali Fethi Bey'i herhangi resmi bir sıfat taşımaksızın, Türk halkının niyetini anlatmak üzere İngiltere'ye gönderdi. 5 Temmuz 1922'de yola çıkan Ali Fethi Bey, İngiltere'ye vardığında birkaç hafta boyunca Lord Curzon'dan randevu almaya çalıştı ancak her defasında görüşme talebi reddedildi. 14 Ağustos tarihine gelindiğinde ise sadece Dışişleri Bakanı Müsteşarı Tyrell ve Müsteşar Yardımcısı Lindsay ile görüşebildi. Yapmış olduğu görüşmeler ve düzenlenen iki basın toplantısında da, Türk halkının onurlu ve bağımsızlık içeren bir antlaşma yapmayı istediğini, İngiltere'nin çıkarlarıyla herhangi bir çatışma içinde olmadığını anlattı. İngiliz Hükümeti'nin, Ali Fethi Bey'in çaba ve girişimlerini, görmezden gelmeyi tercih etmesinin neticesinde, Ali Fethi Bey, 25 Ağustos 1922'de Ankara'ya bir telgraf gönderdi ve İngiltere'nin amacının, Türkiye'yi parçalamak olduğunu, Yunanlıları kesin bir yenilgiye uğratmadan, İngiltere ile masaya oturmanın imkânsızlığını beyan etti. Ali Fethi Bey'in telgrafından bir gün sonra Büyük Taarruz 'un başlamış olmasının tesadüf olmadığını, Mustafa Kemal Paşa'nın tüm diplomatik yollar tükendikten sonra savaş kararı aldığını söyleyebiliriz. 30 Ağustos'ta, Yunan kuvvetlerinin toparlanamayacağını anlayan Lord Curzon, özel kalemi aracılığı ile Atina Hükümeti'ne, savaşı sonlandıracak bir ateşkes yapmayı kabul edip etmeyeceğini sordu. 2 Eylül'de Yunanistan, İngiltere'ye başvurdu, Türkleri ikna etmesini isteyerek, ateşkes imzalandığı takdirde Anadolu'dan çekileceğini bildirdi. Ali Fethi Bey, durumu Ankara'ya bildirmiş ancak cevap gelmesini beklemeden 6 Eylül'de Londra'dan ayrılarak, Paris ve Roma üzerinden Anadolu'ya geçmişti.[933]

Yapılan tüm politik girişimler sonuçuz kaldı ve işgal kuvvetlerinin Türk topraklarını barış yolu ile terk etmeyeceğinden emin olunarak, askeri güç kullanmaktan başka çare kalmadığından Türk topçusuna 26 Ağustos, saat 05.00'de, Büyük Taarruz'u başlatacak ilk atışı yapması emri verildi.[934]

3.10. Büyük Taarruz (26 Ağustos – 9 Eylül 1922)

Sakarya Meydan Muharebesi'nde kazanılan zaferle, zemini hazırlanan ve 26 Ağustos-9 Eylül 1922 tarihinde, gerçekleştirilen Büyük Taarruz sadece Türkiye Cumhuriyeti'nin

---

[933] M. Akkor, *a.g.e.*, s.45-47.
[934] İsmet Görgülü, *Büyük Taarruz,* Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1992, s.10

kurulmasına, temel olan sonuca ulaşılmasını sağlamamış aynı zamanda bütün dünyada büyük etkiler yaratarak, tarihin akışının değişmesine de neden olmuştu.[935]

Mustafa Kemal Paşa, taarruz öncesinde bir taraftan asker sayısını artırmak, bir taraftan ordunun eksiklerini gidermek için yoğun çaba harcadı. Bununla birlikte, ordunun eğitimine de büyük önem verdi, her seviyede talimgâhlar açarak sürekli tatbikatlar yaptırdı. Hali hazırda önemli bir muharabe deneyimine sahip subaylar ve komutanlar hem kendilerini hem de askerlerini kesin taarruz ve sonuç için hazırladı.[936]

Yunan İçişleri Bakanı'nın, Anadolu'da yeni bir askeri harekâtın söz konusu olmadığını, Türklerin de hiçbir şekilde, yeni bir silahlı mücadele için harekete geçmeyeceğini, Büyük Taaruz'un hemen öncesinde açıklamış olmasını, taarruz hazırlıklarının büyük bir titizlik ve gizlilik içinde yapıldığının bir kanıtı olarak değerlendirebiliriz.[937]

Büyük Taarruz öncesinde Yunan Ordusu'nun ne durumda olduğu çok önemliydi. Ordudaki eğitim oranın iyi düzeyde, muharebe tecrübesi ve atış yeteneği yüksek subay ve erlerin de çoğunlukta olduğunu söyleyebiliriz. Ancak tüm bu avantajlara rağmen, ordunun, Sakarya mağlubiyeti sonrasında, moralsiz olduğu gerçeği de göz ardı edilmemelidir. Bununla beraber, subayların siyasetle ilgilenmeleri, terfilerde yaşanan haksızlıklar, uzun süre evlerinden uzak kalmaları, izinlerin kesilmesi ve maaşların düzensiz ödenmesi ordu içinde ciddi huzursuzluk ve güvensizliğe neden olmuştu.[938] Ordu içindeki sorunlara rağmen, Kral bu durumu göz ardı ederek, İzmir ve çevresinin Yunanistan özerk yönetimi olduğunu, talimatlarını Atina'dan alan bir yüksek komiserin yönetici olarak atandığını açıkladı. Kral'ın, oldubittiye getirdiği İzmir konusu, İtilaf Devletleri'nin, Yunanistan ve Türkiye arasında barış sağlanmasına yönelik çabalarını alt üst etti. Kral, Anadolu'dan geri dönüşlerinin söz konusu dahi olmadığını, Anadolu'daki birliklerini desteklemek için 25.000 askeri daha Rodos'tan yola çıkardıklarını açıkladı.[939] İzmir ve çevresinde Yunan özerk yönetimi ilan edilmesi ile Yunanlılar Anadolau'dan ayrılmak zorunda kalsa bile arkasında yeni bir idare bırakmış

---

935 Kemal Niş, *Türk İstiklal Harbi, II. Cilt*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1995, s.5.
936 S. Selek, a.g.e., 1971, s.320.
937 Ahmet Emin Yaman, "Kurtuluş Savaşı Basınında Büyük Zafer", *Tarih Araştırmaları De*rgisi, C.19, S.30, (1997), s. 242.
938 Kemal Niş, *a.g.e,* s.16.
939 "King Of Greece Sets Up Smyrna As Free State", *Chicago Tribune*, 31 Temmuz 1922, s.5.

olacaktı. Kurulan özel yönetim ilerleyen yıllarda kendi isteği ile anavatanı Yunanistan'a katılabilecekti.[940]

Konstantin'in, İzmir'in özerk yönetimi olduğuna dair açıklaması üzerine, Başbakan ve Dışişleri Bakanı Rauf Bey, İtilaf Devletleri temsilcilerine protesto yazısı göndererek, işgal altında ve çoğunluğu Türk olan bir bölgede, ilan edilen özerkliğin hiçbir hukuki dayanağı olmadığını bildirdi.[941]

Yunanistan, ciddi diplomatik sorunlarla karşı karşıyaydı. The New York Times'a göre, Türkler, Yunan hattını geçemeseler bile Yunanlıların, Türk Ordusu'nu yok etmeleri imkânsızdı, bunu yapabilmek için ihtiyaçları olan dış desteği almaları ise mümkün değildi. Yunanistan'ın İstanbul'u alma isteği, Venizelos'un ifadesi ile "ulusal intihar"dı. İstanbul'daki İngiliz, İtalyan ve Fransız birlikleri ile mücadele edemeyeceklerdi. Ancak İzmir'de durumun farklıydı, şehir Yunan birlikleri tarafından kuşatılmıştı. Nüfusun yarısı Rumdu ve onaylanmayan Sevr Antlaşması'nda, İzmir'in özerk statüsü bulunuyordu. İzmir'i yerel bir parlamentonun idare edecek, resmi olarak Türklerin egemenliğinde olsa da Yunan Ordusu'nun, kontrolünde olacaktı ve 5 yıl sonrasında da plebisit yapılarak yönetim şekli netleşecekti. Bir süre Türklerin gölgesinde kalacak olsalar bile Yunanlıları bu plandan vazgeçirmek imkânsız bir hal almıştı. Etnik bakımından en az Türkler kadar hak sahibiydiler. Avrupa medeniyetinin doğduğu yer olan İyonya, Yunanistan'a aitti ve herkes tarafından bilindiği üzere Türklerin, Yunanlıları İzmir'den çıkartması, imkânsızdı. Batılı Devletler, kendi elleri ile İzmir'e yerleştirdikleri Yunanlıları, İzmir'den çıkartmak için silahlı mücadeleye yanaşmayacaklardı. İngiltere, Fransa ve İtalya isteklerine savaşmadan ve para harcamadan, ulaşmak için Yakın Doğu'da Hristiyan ya da Müslüman ayırımı yapmadan herkesi feda edecekti.[942]

Llyod George, İngiltere, Türkiye ilişkilerini değerlendirdiği, demecinde, Yakın Doğu'da barışı istediklerini, iki ülke ilişkilerine geçmişe dönük olarak bakıldığında, İngiltere'nin, Türkiye'yi yok olmaktan koruduğunu ancak 1914'de İngiltere, ölüm ve yaşam

---

[940] Bülent Bakar, "Milli Mücadele'de Yunanistan'ın Son Teşebbüsü Batı Anadolu'da Muhtariyet İlanı", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi,* (2010), s.144.
[941] Z. Sarıhan, *a.g.e.*,1996, s.572.
[942] "Greece And Smyrna", *The New York Times*, 1 Ağustos 1922, s.14.

arasında büyük bir mücadelenin içindeyken, Türkiye'nin düşman safında yer aldığını ve savaşın uzamasına neden olduğunu söyledi. Yakın Doğu'da barışın sağlanması için tüm İtilaf Devletleri'nin sorumlulukları vardı. Türklerin yaptığı katliamları da görmezden gelemeyeceklerdi. İstanbul'daki mevcut durumun korunmasının sağlanacağından şüphe edilmemesi gerekiyordu. Yunanlıların İstanbul'da olmalarını engelleyeceklerini ancak bu durum Türkleri destekledikleri ya da Türklere ayrıcalıklı davranacakları anlamına gelmiyordu. Kemalist güçlerin, Avrupa'da yeniden konuşlanabileceğinin, her ne şart altında olursa olsun, Yunanlıları engellemeye ve Türkiye'yi terk etmeye zorlayabileceklerinin ihtimal dahilinde olduğunu, belirsizliğin önümüzdeki günlerde netleşeceğini düşündüğünü de söyledi. [943] Aynı haber bir diğer gazetede de Llyod George'un politikasını savunduğu başlığı ile özet olarak yer aldı.[944] Bir diğer gazetede ise, birkaç farklı detayın altı çizildi. İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında denge kurmak istiyordu ve aralarında Müslüman ya da Hristiyan ayırımı yapmadan, medeni ve insancıl bir temelde olmasını hedefliyordu. İzmir'de Yunanistan'ı desteklemesinin nedeni geçmişte Yunanlıların, İzmir'deki uygarlık ve tarihsel köklerinin derin olduğu, şehrin tarihinin, şehirden izole edilemeyecek olmasıydı. İzmir'de yaşayan yarım milyon Rum'un, hakkında verilecek kararın ne olduğunu öğrenene kadar bölgeyi terk edip gitmelerinin beklenemeyeceğini de ifade etmişti.[945]

25 Ağustos'ta Mustafa Kemal Paşa, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ve 1. Ordu Komutanı Nurettin Paşa, Kocatepe'de kurulan karargâh çadırlarına geldi. Taarruzun baskın şeklinde olacağı ve stratejik plan çerçevesinde yapılacağından gizlilik esas alındı. Mustafa Kemal Paşa ve komuta kademesinin Kocatepe'ye geldiği gün, Ankara'nın denetimindeki tüm limanlara gemi girişi ve limandakilerin de çıkışı yasaklandı. 26 Ağustos sabaha karşı Türk topçu ateşi ile taarruz başladı.[946]

---

[943] "Greeks Justified Says Llyod George", *The Washington Post*, 5 Ağustos 1922, s.3.
[944] "Llyod George Defends Policy At Dardanelles", *Chicago Tribune*, 5 Ağustos 1922, s.8.
[945] "Must Curb Turks, Says Llyod George", *The New York Times*, 5 Ağustos 1922, s.3.
[946] H. Öksüz - İ. Köse, *a.g.m.*, s.222.

26-27 Ağustos'ta, Yunanlıların, Afyonkarahisar güneyinde 50 km, doğusunda 20-30 km. uzunluğundaki cepheleri düşürüldü. 30 Ağustos'a kadar, Yunan Ordusu'nun ana kuuvetleri etkisiz hale getirildi.[947]

The New York Times'da iki günlük gelişmeler bir araya getirilerek okuyucuya aktarılmıştı. Yunan birlikleri, 28 Ağustos'ta Afyonkarahisar'ı tahliye etti, bölgede çok şiddetli çatışmalar yaşandı. 29 Ağustos'ta ise Kemalistler, bütün gece topçu ateşine devam etti, bunu yaparken de Fransız toplarını kullandı. Uşak ve Alaşehir arasında Türklerin çok ağır kayıpları vardı. Çatışmalar sürüyordu. Yunan Ordusu'na, güçlü takviyeler sürekli geliyordu. Türklerin taarruzları hakkında, net bilgiler olmadığı için yapılan değerlendirmeler, askeri olmaktan çok politikti. Eskişehir, Türklerin kontrolüne geçti, önemli bir demiryolu hattı bu bölgeden geçiyordu. Söz konusu kayıplardan dolayı Yunanlılar, taarruzlarını organize etmekte güçlük çekecekti. Bursa'da da Türkler, Yunan Ordusu'nu etkisiz hale getirdi. Mustafa Kemal'in savaştığı bölgenin coğrafyasını çok iyi bilmesi, ordusu için büyük avantaj sağladı. Yunanlıların, Anadolu'da 200.000 kişilik bir ordu ile savaşmasına karşılık Türkler, 100.000 kişilik ordu ile mücadele ediyordu.[948] Anadolu'daki bütün iletişim engellenmiş olmasına rağmen Türkiye'deki Amerikan Yüksek Komiserliği, bölgedeki Amerikan vatandaşları ile ilgili sorun olmadığını ve güvende olduklarını iletti.[949] Türklerin etkili ve yoğun taarruzu karşısında, Yunan Ordusu çok zor durumdaydı, Türk süvarilerinin takibinde işgal ettikleri yerlerden geri çekilmek zorunda kaldılar ve Anadolu'daki askeri durum Atina'da paniğe neden olmuştu.[950] İki yıldır süren savaşın, her iki taraf için de zamanla farklılık gösteren sonuçları oldu. Yunan Ordusu'nun Ankara'ya çok yaklaştığı süreçler yaşandığı gibi, Türklerin de Yunan kuvvetleri üzerinde yoğun baskı uyguladığı ve Yunanlıları geri çekilmek zorunda bıraktığı dönemler oldu. Fransızların, Çukurova'daki işgali kaldırmalarının ardından, Mustafa Kemal, Çukurova'daki kuvvetleri, Batı'ya kaydırarak, Yunanlılara karşı savaş gücünü artırdı, bu sırada Yunanistan, akılsız İstanbul macerası hevesi ile İzmir'deki 25.000 askeri geri çekme hatasını yaptı ve Ankara Ordusu'na, karşı gücünü zayıflattı. The Washington Post'a göre, tüm bu şartlar altında, Milliyetçiler'in, cesaretini artıran iki faktör oldu. İlki Yunanlıların son bir yıldır yaşadıkları zorlukları, Türklerin çok daha önceden ve daha uzun yıllar deneyimlemiş

---

947 M. K. Atatürk, *a.g.e.*, s.454.
948 "Greeks Evacuate Big Asia Minor", *The New York Times*, 30 Ağustos 1922, s.4.
949 "Americans In No Danger", *The Washington Post*, 30 Ağustos 1922, s.1.
950 "Greeks Fall Back To New Defenses", *The New York Times*, 1 Eylül 1922, s.4.

olmaları, diğeri de neredeyse demiryolu ağı ve doğru düzgün karayollarının olmadığı bu ülkede, Milliyetçiler'in, Ankara'dan Yunanlıları uzaklaştırdığı her bir mil, kendi iletişim hatlarını genişletilmesine neden olmasıydı. Mustafa Kemal'in, Ordusu'nun silah, cephane ve gıda maddelerini, nasıl tedarik ettiği ise tam anlamı ile bir soru işaretiydi. Türklerin uzun zamandır savaşmasına ve yorgunluğuna rağmen, nasıl tekrar tekrar toparlanarak savaştıklarının, anlaşılması çok güçtü.[951]

30 Ağustos'ta Mustafa Kemal Paşa taarruzu Zafer Tepe'den yönetirken, Batı Cephesi'nde çarpışan tüm birlikler, Başkomutan'ın strateji ve taktik baskını üzerine kurduğu plana uygun hareket etti. Yunan Ordusu, 30 Ağustos'tan sonra dağıldı ve canını kurtarmak için kaçmaya başladı. Mustafa Kemal Paşa, 31 Ağustos'tan itibaren ordunun büyük kısmının durmaksızın İzmir'e yürümesini istedi ve "Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri" emrini verdi. Bu emir ile tekrardan harekete geçen Türk Ordusu 2 Eylül'de Uşak bölgesinde General Trikopis'i 5000 askeri ile beraber esir aldı.[952]

The New York Times gelişmeleri detaylı olarak haberleştirmişti. Türk taarruzu başladığından beri, Konstantin'in Ordusu 200 mil geri çekildi. Türk Ordusu büyük bir coşku ve hırsla kısa sürede Kütahya'ya ulaştı. Yunan Hükümeti'nin, Türklerin ilerleyişi ve işgaline tepki göstermiyor olması, İzmir'de yaşayan Fransız, İngiliz, İtalyan ve Amerikalıların tepki ve protestosuna neden oldu. 50.000 kişilik en iyi Yunan Birliği'nin, Trakya'da tutuluyor olması, Yunan Kralı Konstantin'in "aptallığıydı" ve Yunanistan bunun faturasını İzmir ile ödeyecekti. İngiltere, Fransa ve İtalya'nın Türkiye ile Yunanistan arasında arabuluculuk yapması gündemdeydi, Yunanistan'a yapılması düşünülen teklif, Anadolu'dan, Yunanlıların tahliye edilmesini kapsıyordu ancak asıl ve ciddi problem, Yunanlıların geride bıraktıkları bölgelerdeki Rum ve diğer Hristiyan azınlığın korunmasıydı. Mustafa Kemal Paşa, Ordusu'nun coşkulu zaferinin sadece Anadolu'da değil, Trakya'da da Türklerin rolünü değiştirdiğini ve kendilerinin hiçbir zaman imkânsız talepleri olmadığını açıkladı. Türklerin son zaferinden sonra Yunanlılar, Anadolu'dan çekilmeyi kabul etti ancak Türkler,

[951] "Greek Military Position", *The Washington Post*, 3 Eylül 1922, s.16.
[952] İ. Görgülü, *a.g.e*, s.40.

Yunanlıların Trakya'yı da boşaltmasını istiyordu ve bu istek İçişleri Bakanı Fethi Bey tarafından, açık ve net bir şekilde söylendi.[953]

General Trikopis ve kendisine yakın çalışan generallerin esir alındığı haberi, Türk halkında çok büyük sevinç yarattı. Türk komuta kademesi, esir komutanlara, ailelerine telgraf çekerek sağlıkları hakkında bilgi vermeleri için imkân sağladı ve Yunan Komutanlara misafirmişçesine çok nazik davrandı. Mustafa Kemal Paşa Hristiyan vatandaşlara karşı girişilen herhangi bir saldırı, taciz ya da kötü muamelenin ağır şekilde cezalandırılacağını duyurdu.[954] Türk karargâhına teslim edilen General Trikopis burada Mustafa Kemal Paşa'dan, Yunan Hükümeti'nin kendisini başkomutanlığa atadığını öğrenmişti. Mustafa Kemal esir generalin olduğu bir ortamda, Yunan Ordusu'nun yürüttüğü harekâtın analizini yaptı ve eleştirilerini dile getirdi.[955] Trikopis'in İstanbul'da bulunan eşine sağlıklı olduğu bilgisi, Mustafa Kemal Paşa'nın adreslerin belirlenmesi emri ile beraber ertesi günü, Hilâl-i Ahmer (Kızılay) tarafından iletildi.[956]

İzmir'deki, İtilaf Devletleri generalleri, bir toplantı yaptı. Mevcut askeri durumu değerlendirerek, gelişmelerin ciddiyeti hakkında, ülke hükümetlerini bilgilendirmeye ve şehirde düzenin sağlanabilmesi için bir komisyon kurmaya karar verdiler. İtilaf Devletleri, İstanbul'un Anadolu'dan gelen mültecilere misafirperverlik yapmayacağını açıkladı. The New York Times'a göre, tüm operasyonun gerçekleşme şekli göz önüne alınırsa, Türklerin, Yunanlılara nefes almaları için zaman tanımayacağı çok netti. Mustafa Kemal Paşa, Ordusu'nu başarısı ve fedakârlığı için tebrik etti. Ordu'nun, milletinin gurur duyduğu geleneksel cesaret ve dayanıklılığı göstererek, İzmir'e ilerlemesini emretti. Türk Süvarileri, sürekli geri çekilen Yunan Ordusu'nu, hızla takip ediyorlardı. 3 Yunan gemisi 5 Eylül'de mültecilerle Mudanya'dan ayrıldı. İngiltere, Fransa ve İtalya, İzmir'e savaş gemilerini göndererek kendi vatandaşlarının güvenliğini ve tahliyesini sağlamayı amaçlıyordu.[957]

---

953 "Greeks Lose Ushak", *The New York Times*, 5 Eylül 1922, s.3.
954 "Jubilant Over Captures", *Chicago Tribune*, 8 Eylül 1922, s.1.
955 N.G.Korsun, *a.g.e*, s.96.
956 Sadiye Tutsak, "Büyük Taarruzda Esir Alınan Yunanlıların Kamplara Dağılımı ve Uşak Yunan Üsera Kampı", *Büyük Taarruz'un 90. Yılında Ululslararası Milli Mücadele Ve Zafer Yolu Sempozyumu, 02-04 Ekim 2012, C.I, Uşak*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, (2014), s.104.
957 "Allies Will Land Forces To Maintain Order In Smyrna", *The New York Times*, 6 Eylül 1922, s.1-3.

İngiltere, Amerikan Büyükelçisi aracılığıyla, ABD Dışişleri Bakanı Hughes'den İzmir limanında biriken Rum halk ve Yunan askerlerinin tahliyesi için yardım istedi. Ancak Hughes bu talebi, Amerika'nın Türk topraklarından pay istemediği, İstanbul'daki politik entrikalara katılmadığı ve son bir buçuk yıldır Yunanistan'ın Anadolu'da yüzyüze kaldığı felaketlerden sorumlu olmadığı gerekçesi ile reddetti.[958]

Amerika'nın İzmir Konsolosu George Horton, Washington'a bir telgraf çekerek, İngiltere'nin talebi reddedilmiş olsa da, İzmir'deki durumun son derece ciddi olduğunu, Yunanlıların yanı sıra diğer Hristiyan azınlıklar arasında da paniğin hızla yayıldığını ve binlerce kişinin şehirden ayrılmaya çalıştığı belirtti. Hezimete uğrayan Yunan Ordusu'nun, İzmir'e yaklaştıkça, şehri yakma tehtidinin yarattığı endişenin arttığını bundan dolayı Amerikan Konsolosluğu'nu ve vatandaşlarını korumak için İzmir'e bir kruvazörün gönderilmesine ihtiyaç duyulduğunu bildirdi.[959]

Türkler hızla ilerlemeye devam ediyordu. Bursa, Afyonkarahisar ve Eskişehir'deki tüm yollar ve iletişim hatlarının kontrolü artık Türklerdeydi. Sovyet Dışişleri Bakan Yardımcısı Lev Karahan, Mustafa Kemal Paşa'ya kazandığı zaferden dolayı tebriklerini iletti.[960]

Türk süvarileri Bergama'ya girdi ve İzmir'e ulaşmalarına çok az kaldı. İzmir'in kuzeydoğusunda bulunan Ödemiş ve Tire'de yangınlar çıkmıştı ve hala devam ediyordu. Türkler ihtiyatlı bir şekilde ilerliyordu. İzmir'deki durum, her geçen saat daha da kritik bir hal almaktaydı, şehirdeki İngilizler limanda bekleyen gemilerle ülkelerine dönmeye çalışıyordu. Fransız ve İtalyanlar da limanda toplanmıştı. İzmir, çok yakında göçmenler için sadece çıkış noktası olacaktı. Yunanlıların tahliyesi 600 millik bir çemberi, Çanakkale, Marmara ve Ege Denizi kıyılarının da üçte birinden daha fazla bir alanı kapsıyordu. 22.000 Türk süvarisi, İzmir'e 75 mil uzaklıktaki Salihli'ye ulaştı ve çok az bir zaman sonra İzmir'e varacaklardı.[961]

---

[958] Atatürk Döneminde Türk Amerikan İlişkileri, https://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/Fahir-ARMAOĞLU-, (27.01.2021).

[959] FRUS, *The United States Department of State, Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1922, Volume II*, "The Consul General at Smyrna (Horton) to the Acting Secretary of State", 4 Eylül 1922, s.415.

[960] "Turks Menace Bristish", *Chicago Tribune*, 7 Eylül 1922, s.1.

[961] "Closing On Smyrna", *The Washington Post*, 8 Eylül 1922, s.1.

İki Amerikan gemisi, 3 hafta İstanbul'da bekledikten sonra İzmir'e ulaşarak, bölgedeki göçmenlere ve Amerikan vatandaşlarına yardım etmek için demirledi. İzmir'de durum çok kritikti, çok sayıda Ermeni ve Rum göçmen İzmir'e gelerek yığılmaya neden oldu, içinde bulundukları sağlık koşulları felaket ve ortama da kaos hakimdi.[962]

İtilaf Devletleri yanı sıra Yunanlı, askeri ve siyasi idareciler İzmir, Urla ve Çeşme'den ayrılmaya başladı. Türk Ordusu İzmir'e ulaşmıştı ve Mustafa Kemal'in de 3 güne kadar şehre geleceği düşünülüyordu. The New York Times'a göre, Yunan Ordusu, tarihindeki en büyük felaketi yaşadı. Türk uçakları dün sürekli İzmir'in üzerinde uçuş yaparak, Anadolu'nun özgürlüğünü ilan etti. Amerikan savaş gemileri limana yanaştı ve Amerikan vatandaşlarının İzmir'den güvenli bir şekilde ayrılmasını sağlamaya çalışıyordu. Türklerin kazandığı zafer ile dengeler değişti, İstanbul'daki İtilaf Devletleri, oluşan yeni durumdan dolayı çok huzursuzdu.[963]

Türk süvarileri, İzmir'e ulaştı ve kontrol artık Türklerde. İzmir'deki Yunan yıkımı son buldu. İtilaf Devletleri ve Amerikan temsilcileri Mustafa Kemal Paşa ile görüşecek, daha fazla kan akmaması için düzenlemeler yapılacaktı.[964]

İkinci Türk süvari kolu da İzmir'e geldi. Yunanlılar İzmir'i tamamen boşalttı ve şehirdeki Türk Hükümet sözcüsü Ahmet Ferit Bey, Yunanlıların Anadolu'da yol açtıkları zararların karşılığı olarak savaş tazminatı isteyeceklerini ve bu konuda kararlı olduklarını açıkladı.[965]

Mustafa Kemal Paşa, binlerce Türkün coşkulu gösterileri eşliğinde İzmir'e geldi, şehrin her tarafı Türk bayrakları ile süslendi ve Konya Valisi Mustafa Bey vali olarak İzmir'e atandı. Şehrin stratejik bölgelerinde askeri önlemler alındı, olumsuz bir olay yaşanmaması için kontrol sağlandı. Mustafa Kemal Paşa, şehirdeki Hristiyanların canlarına ve mallarına herhangi bir saldırı olursa saldırganların anında cezalandırılması için emir verdi.[966]

---

962 "Yank Marines Mass At Symrna To Aid Refugees", *Chicago Tribune*, 8 Eylül 1922, s.5.
963 "Greeks Hand Over Smyrna To Allies", *The New York Times*, 9 Eylül 1922, s.1-3.
964 "Turks Take Smyrna", *The Washington Post*, 10 Eylül 1922, s.1.
965 "Greek Surrender Smyrna To Turks After Shell Fire", *The New York Times*, 10 Eylül 1922, s.1.
966 "Smyrna Welcomes Kemal Pasha's Entry", *The New York Times*, 12 Eylül 1922, s.3.

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın komuta ettiği, Türk Ordusu, önüne kattığı düşmanı süre süre İzmir'e ulaşmış ancak mücadele henüz bitmemişti. Bundan sonrasında tüm gayret ve dikkatler İstanbul ve Boğazlara çevrildi.

3.10.1. Büyük Taaruz'un Ardından İstanbul, Boğazlar ve Yunanistan'daki Gelişmeler

Yunan askerlerinin, Anadolu'dan ayrılmaları, eylül ortasında tamamlanmış olsa da Türk Ordusu'nun görevi henüz bitmemiş ve tüm dikkatler Doğu Trakya ile İstanbul üzerinde yoğunlaşmıştı. Doğu Trakya'daki Yunanlıları tahliye etmek için ordu yönünü Ege'den Trakya'ya çevirmişti. Her ne kadar Fransa ve İtalya kendi birliklerini çekmiş olsa da Çanakkale Boğazı'nda[967] İngiliz birliklerinin varlığı, durumu fazlasıyla kritik bir hale getirmiş, İngiltere ve Türkiye arasında her an çıkabilecek bir çatışma olasılığı mevcut siyasi ve askeri ortamı daha da germişti.[968]

İtilaf kuvvetleri, Yunanlıların İstanbul'a ilerlemesini engellemek için tedbirler alabilecekler, bununla beraber Llyod George'un yaptığı açıklamaya göre de İtilaf Devletleri'nin rızası olmadan Yunan birlikleri İstanbul'a gelemeyecekti. İngiltere, İtalya ve Fransa'nın bu konuda ortak payda da birleşmesine rağmen Yakın Doğu ile ilgili politikalarında ciddi fikir ayrılıkları söz konusuydu.[969] Fransız Hükümeti, Yunan güçlerinin İstanbul'da yaşayan ve nüfus bakımında da oldukça fazla olan Rumları ayaklandırarak kentin kontrolünü ele geçirmeye teşebbüs etmesinden endişeliydi. Yunanlıların temel amacı, İzmir'i özerk Yunan kenti yapmak ve İstanbul için de İtilaf Devletleri'ne ve Türklere gözdağı vermekti.[970]

Büyük Taarruz'dan yaklaşık bir ay önce Yunan Dışişleri Bakanı, Atina'daki İngiliz elçisine bir nota verdi. Notada, Yunan Ordusu'nun, İstanbul'u işgalinin mevcut sorunlar için tek çözüm olduğu belirtildi. Yunan Donanması, Marmara Denizi'ne açıldı, sadece Trakya'ya asker takviyesi yapmakla kalmadı ve bölgeden de kuvvet topladı. General Harington, Yunanlıların İstanbul'u işgal edeceklerine dair raporu alınca, İngiliz ve Fransızlardan oluşan

---

[967] Çanakkale Boğazında İtilaf Devletleri, özellikle İngiltere ve Türkiye krizi için bakınız; David Walder, *Savaştan Sonra Çanakkale Olayı (1922)*, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2004.
[968] Cemal Enginsoy, "Türk İstiklal Savaşı'nın (1919-1922) Dünya Askerlik Tarihindeki Yeri, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* C.5, S.14, (1989), s.299.
[969] "Allies Will Battle", *The Washington Post*, 1 Ağustos 1922, s.1.
[970] "Constantinople Menaced By Its Million Greeks", *Chicago Tribune*, 1 Ağustos 1922, s.7.

bir kuvvet kururak Çatalca hattını tuttu ve İngiliz Donanması da denize açıldı. Böylece Yunanlıların teşebbüsü önlendi.[971] İstanbul'a saldırıda bulunacaklarına dair düşünce ortadan kalktı. İstanbul'daki İtilaf Devletleri Ordusu'na, 10.000 kişilik daha takviye yapıldı. Ankara Hükümeti, İzmir'de ilan edilen özerkliğin geçersiz olduğunu açıkladı.[972]

Fransa, Boğazlar'ın serbestliği ve uluslararası bir komisyon tarafından idaresi konusunda İngiltere'yi destekleyeceğini açıkladı. Milliyetçiler'in kazandıkları zafer, karşılanamaz isteklerde bulunmalarına neden olabilirdi. Trakya'nın tümünü ve İstanbul'u isteyen Milliyetçiler'in hırsları, İtilaf Devletleri tarafından dizginlenecekti ve Türklerin Avrupa'daki isteklerinin herhangi bir dayanağı bulunmadığını dile getirdiler.[973]

Sovyet Rusya, İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliğine gönderdiği notada, Türk Başkenti'nin ve Boğazları'nın İtilaf güçleri tarafından kontrol edilmesini protesto etti. Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerin bu durumu kabul etmeyeceğini bildirdi. Ruslar, bağımsızlık mücadeleleri boyunca Türkleri destekledi. İstanbul ve Boğazlar meselesi Rusya dikkate alınmadan çözülmeyecekti.[974]

İtilaf Devletleri, Milliyetçi Ordu'nun İstanbul'a girmesine izin verilmeyeceğini açıkladı. Mustafa Kemal'e gönderilen bilgi ile İstanbul'a yönelik herhangi bir girişimin savaşa sebep olacağı ve ordusunun durdurulacağı bildirildi. Milliyetçiler, İstanbul konusunda ısrarcı olmaya devam ederse durum çok kritik bir seviyeye gelecekti. İstanbul'da 15.000 kişiden oluşan İtilaf Devletleri Ordusu, 200.000'e çıkarılacak ve Milliyetçiler'e karşı savaşacaktı.[975]

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'un Türklerin başkenti olduğunu, sorunun barış içinde çözülmesini umut ettiklerini, İstanbul'un tahliye edilmesi için İngiltere ile savaşmak istemediklerini ancak mecbur kalırlarsa da savaşmaktan kaçınmayacaklarını açıkladı. Bu sözleri ile Türk Ordusu'nun yeni hedefini ortaya koydu. İzmit'te konuşlanmış olan Türk birlikleri Mustafa Kemal'in emrini bekliyordu. Mustafa Kemal, kazandıkları zaferin ardından taleplerinde herhangi bir değişiklik olmadığını, kendi toprakları üzerinde ulusal

---

971 Fahri Belen, *Türk Kurtuluş Savaşı,* Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2020, s.399-400.
972 "Allies Increase Force Near Constantinople", *The New York Times*, 3 Ağustos 1922, s.3.
973 "Allies Will Limit Turkey's Demand", *The Washington Post*, 12 Eylül 1922, s.1.
974 "Russia Demands Straits For Turks", *The New York Times*, 14 Eylül 1922, s.1.
975 "Little Entente And Kemal", *The Washington Post*, 15 Eylül 1922, s.6.

bağımsızlıklarını istediklerini, Yakın Doğu'da barışın sağlanabilmesi için görüşmeye hazır olduklarını tam bağımsızlığın kapitülasyonlar ile mümkün olmadığını bundan dolayı artık kapitülasyonların geçersiz kabul edildiğini dile getirdi.[976]

İngiliz kabine toplantısının ardından, İtalya, İngiltere ve Fransa'nın Mustafa Kemal Paşa'nın, Avrupa'ya girmesinin engellenmesi konusunda aynı düşüncede olduğu, Boğazlar'ın kontrolünün kendilerinde kalmaya devam etmesi için bölgedeki birliklerinin güçlendirilebileceğinin açıklaması yapıldı. Mustafa Kemal'in Ordusu'nun, Yunanlılar karşısında kazandığı zafer, Yakın Doğu'da bazı krizlerin çıkmasına neden olacaktı, İtilaf Devletleri, İstanbul ve Boğazlar'ın akıbeti hakkında aynı fikirdeydiler ve ortak politika izleyeceklerdi.[977]

İngiliz Hükümeti, izlediği siyasette yalnız olmadığını kamuoyuna göstermek için çaba harcamıştı. Fransa ve İtalya, Çanakkale'deki İngiliz Tugayı'na katılmak üzere küçük birer kuvvet gönderdi. Yardım için gelen kuvvetleri karşılayan İngiliz Merasim Birliği, gelen birliklerin toplamından daha fazlaydı ama İngiltere açısından üç devletin bayraklarının bir arada görünmesi önemliydi. Ancak İtalya ve Fransa, İngiltere'ye bu küçük desteğin de yersiz olduğuna karar verip kısa sürede, kuvvetlerini geri çekip, bayraklarını da indirdiler.[978]

Rusya Dışişleri Komiseri, İngiltere Uluslararası İlişkiler Sekreterine bir not gönderdi. Notta Türkiye ve Sovyet Rusya arasında 1921 yılında yapılan antlaşmaya göre İstanbul ve Çanakkale Boğazları'nın tüm ticaret gemilerine açık olduğunu, Rusya'nın Karadeniz'deki komşularının çıkarlarını düşündüğünü ve bu konuya bölgeye uzak ülkelerin karışmaması gerektiğini belirtti. Ayrıca, Sovyet Rusya'nın içinde bulundukları kötü şartları kahramanca değiştiren Türklere karşı sempati ile baktığını, Rusya'nın Türklerin Anadolu'da kazandığı zaferden dolayı mutlu olduğunu, Türkiye ile derin kardeşlik bağlarını, Türkiye'nin bağımsızlığını kazanması ile daha da güçlendireceklerini düşündüğünü ifade etti.[979]

Sovyet Hükümeti, İstanbul, Edirne ve Doğu Trakya'nın Türklere verilmesi için her alanda Türk Hükümeti'ni yüzde yüz desteklediğini yineledi. Chicago Tribune göre, Rusya'nın

---

976 "Must Have Capital, Says Kemal Pasha", *The New York Times*, 15 Eylül 1922, s.2.
977 "France And Italy To Help Halt Islam At Capital Gates", *Chicago Tribune*, 16 Eylül 1922, s.1.
978 F. Belen, *a.g.e.*, s.506.
979 Turk Victory Delights Moscow Government, *The Washington Post*, 17 Eylül 1922, s.4.

Boğazlar'ın tam bağımsızlığı ile ilgili talebindeki ısrarı, Milliyetçiler'den bile fazlaydı, Türk sularının, İngilizler tarafından kontrol edilmesine şiddetle karşı çıkıyorlar ve Boğazlar'da eşit haklara sahip olmayı istiyorlardı.[980]

Rusya, Boğazlar'da tam ve devamlı serbest ticareti destekleyerek, savaşta ve barışta Boğazlar'ın, Türkiye haricindeki tüm devletlerin, savaş gemilerinin geçişine kapanmasını istemişti. Boğazlar ve dolayısıyla İstanbul, Rusya'nın savunma sistemi içinde Yakın Doğu'daki en hassas noktasıydı. Rusya'nın, Boğazlar'ın güvenliği konusunda ısrarı, İtilaf Devletleri'ni Karadeniz'de sınırsız bir Rus egemenliği ihtimaline karşı tedirgin etmişti.[981]

ABD'nin Boğazlar sorununa bakış açısını yansıtan habere göre, Amerikan Hükümeti, Türkiye ile ticaretin devamı ve gelişmesi kadar Türk topraklarında yaşayan Amerikan vatandaşlarının haklarının korunması ve iyileştirilmesini de önemsemekteydi. Amerika, Anadolu'da hiçbir politik ve askeri eylemin bir parçası olmayacaktı. Boğazlar'ın kontrolü konusunda hassastı çünkü uluslararası ticaretin gelişmesini engelleyecek herhangi bir durumun meydana gelmesi istemiyordu.[982]

İtalyan Hükümeti, Boğazlar'ın ve İstanbul'un kontrolünün İngilizlere bırakılmasına karşı olduğunu ve Türklerle İngilizlerin bu konuda savaşmaları durumunda İngiltere ile müttefik olmayacağını açıkladı.[983]

Ankara Hükümeti, İtilaf Devletleri'ne, Yunan Ordusu'nun Anadolu'daki durumunu hatırlatarak, tarafsız Boğazlar bölgesinden Yunanlılar çekilmezse, Milliyetçi Ordu'nun Boğazlar bölgesine ilerleyeceğini söyledi. Yunanlıların İstanbul'u terk etmesinin ardından, Mustafa Kemal Paşa, Trakya'nın boşaltılması konusunda da ısrar ediyordu. İngiltere Yüksek Komiseri Sir Harry, Mustafa Kemal ile görüştü. Türk lider, eğer İngiltere Ankara Hükümeti'ni tanır ve Trakya Türkiye'ye verilirse, tarafsız Boğazlar bölgesine karşı herhangi askeri bir atakta bulunmayacağını söyledi. Milliyetçiler arasında, Türk Ordusu'nun milli bağımsızlık haklarının kazanılması ile ilgili sabırsız olduğu, büyük ve kesin bir zafer kazanmış olmalarına rağmen antlaşma şartlarının hala değişmediği, kazandıkları zaferin

---

[980] Russia Insists On Hand In Rule Of Bosporus, *Chicago Tribune*, 17 Eylül 1922, s.2.
[981] Hüseyin Tosun, "Montrö Boğazlar Sözleşmesi Boğazlar Sorununda Son Aşama", *Atatürk Yolu Dergisi*, C.4, S.13, (1994), s.93.
[982] "U.S Interested In Settling Of Straits Control", *Chicago Tribune*, 17 Eylül 1922, s.2.
[983] "Italy Opposes Force In Dardanelles", *The New York Times*, 18 Eylül 1922, s.2.

sarhoşluğu içinde olmadıkları, Boğazlar için de savaşacakları konuşulmaktaydı. The Washington Post'a göre, İtilaf Devletleri'nin, İstanbul ve Boğazlar'ı savunabilmek için 33 tabura ihtiyacı vardı, mevcutta 20 tabur hazırdı. Türkiye'nin durumunu görüşmek için henüz bir kongre tarihi belirlenmedi ancak İtilaf Devletleri'nin, Ankara Hükümeti'ne bakış açıları değişmediği sürece, Ankara görüşmelere katılmayacaktı.[984]

Boğazlar ve İstanbul'daki askeri durum çok kritikti, Mustafa Kemal, "İtilaf Devletleri, İstanbul'dan gitmek zorunda" derken asla blöf yapmadı, şu anda diktatör konumunda ve İzmir'de olan Ordusu'nu istediği şekilde her yöne hareket ettirebilecek güce sahipti. 70.000 kişiye yakın düzenli Türk Ordusu İstanbul'a gelerek, şehirdeki düzensiz grupları toparlayıp, etkili bir şekilde yıldırma hareketinde kullanabilirdi. İzmir'de yaşanan terör faaliyetleri, İstanbul'da İtilaf Devletleri Kuvvetleri'nin karşı karşıya olduğu terör eylemleri ile kıyas dahi edilemezdi.[985]

Fransa, İstanbul ve Boğazlar için Türklerle savaşmayacağını, bu sorunlu bölgeye yeniden asker göndermesinin felaket ile sonuçlanacağını tek ve en iyi çözüm yolunun barış için görüşmelere başlanması olduğunu açıkladı. Son iki yıldır Fransızlar, Türkleri destekliyordu. İstanbul ve Boğazlar'da İngiliz ya da İngiltere destekli bir Yunanistan'ın hâkimiyet kurmasına karşıydılar, Mustafa Kemal'e de tarafsız bölgeye herhangi bir saldırı düzenlememesini tavsiye ettiler.[986] İngiltere, Boğazlar için gerekirse savaşacağını, kara ve deniz kuvvetlerini Türklere karşı kullanacağını, böyle bir durumda Fransa'ya kendilerine destek verip vermeyeceğini sordu. Fransa ise askeri her türlü müdahaleye karşı olduğunu, en iyi yöntemin konferans düzenleyip, müzakere yolu ile çözüm üretmek olduğu fikrini iletti.[987]

Fransa Başbakanı Poincare, Lord Curzon'a, Türklerin eğer isterlerse Avrupa'ya geçmelerini hiçbirşeyin durduramayacağını, Fransız kamuoyunun Türklerle savaşa tahamülü kalmadığını, İngiltere'nin savaş yanlısı bir politika izlediğini ancak Fransa'nın buna dahil

---

[984]"Turks Threaten To Invade Neutral Straits Territory", *The Washington Post*, 18 Eylül 1922, s.1.
[985] "70.000 Ready For March On Old Capital", *Chicago Tribune*, 18 Eylül 1922, s.1.
[986] "Paris Against Move To Defend Straits", *The New York Times*, 18 Eylül 1922, s.1.
[987] "Paris May Oppose Force In Turkey", *The Washington Post*, 19 Eylül 1922, s.1.

olmayacağını söyledi. Ayrıca İngiltere ile Avrupa'da işbirliği içinde olacağının sözünü verdi.[988]

İstanbul ve Boğazlar sorununun, barış yolu ile çözülmesi taraftarı olan Fransa, İstanbul'daki Yüksek Komiseri General Pelle'yi, Mustafa Kemal Paşa ile görüşmesi için 19 Eylül'de İzmir'e gönderdi. General görüşmede, tarafsız bölgenin ihlal edilmesinin İngilizlerce savaş nedeni sayılacağını, İngiltere'nin beraberinde Müttefikleri'ni de savaşa sürükleyeceğini söyledi. Mustafa Kemal Paşa, TBMM'nin tarafsız bölgeyi tanımadığını, Mondros Mütarekesi'nin de İtilaf Devletleri tarafından bozulduğunu hatırlatarak, büyük bir orduyu uzun süre bekletmesinin mümkün olmadığını, Edirne'nin düşman baskısı altında olmasını kabul etmediklerini, Yunanlıları Edirne'ye kadar takip edecekleri cevabını verdi.[989]

Fransa'nın, Türklerle yeniden savaşmayacağı açıklamasının ardından İngiliz halkı Türklerle karşı karşıya kalmaktan huzursuz oldu. İngiliz basınının önemli gazetelerinden Daily Mail "Çanakkale'den Çekiliniz" manşeti ile çıktı ve Llyod George Hükümeti'ni ağır bir dille eleştirdi. İngiliz İşçi Federasyonu yetkilileri de Türklerle yeniden savaşılması durumunda genel greve gideceklerini açıkladı. Bu gelişmeler üzerine deneyimli Fransız siyasetçi Franklin Bouillon bir savaş gemisi ile İzmir'e geldi ve 28 Eylül'de Mustafa Kemal Paşa ile görüştü. Görüşmenin başında Bouillon İzmir'e gelişinin İtalya ve İngiltere Hükümetleri'nin onayı ile olduğunu belirttiği için Mustafa Kemal Paşa da görüşmeyi Büyük Millet Meclisi adına yaptığını söyledi. Bouillon, tarafsız bölgeye herhangi bir saldırı yapılmadığı takdirde barış görüşmelerinde, Türk tarafının isteklerinin kabul edileceğinin teminatını verdi. Görüşmenin ardından Türk tarafından, 29 Eylül'de Bouillon'un, İtilaf Devletleri adına verdiği teminata istinaden barış görüşmeleri süresince askeri harekâtın durdurulduğu açıklaması yapıldı. [990]

3.10.2. Zafer ve Mudanya Mütarekesi

Silahların bırakılması anlamına gelen mütareke, ateşkesten farklı bir anlama sahiptir. Ateşkes, kısa süreliğine çatışmanın durdurulması demek olurken, mütareke barışa giden yolu açar ve barış antlaşmasının temelini oluşturur. Mudanya Mütarekesi, uluslararası platformda

---

[988] Behçet Kemal Yeşilbursa, "İngiliz Yıllık Raporlarına Göre Mudanya Mütarekesi (3-11 Ekim 1922), *Mondros Mütarekesi'nin 100. Yılı: I. Dünya Savaşı'nın Sonu Mütarekeler Ve Barış Antlaşmaları Uluslararası Sempozyumu 24-26 Ekim 2018, Kahramanmaraş,* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, (2019), s.1019.
[989] F. Belen, *a.g.e.*, s.506.
[990] Kansu Şarman, "Ateşkese Uzanan Yolun Başında", *Popüler Tarih Dergisi*, S.1, (2000), s.25

yeni Türk Devleti'nin tanınması sürecinde çok önemli bir başlangıçtır. Savaş meydanında kazanılan zaferi tescil eden Mudanya Mütarekesi ile herhangi bir silahlı mücadeleye gerek kalmadan Doğu Trakya milli sınırlar içindeki yerini aldı.[991]

Yenilen Yunan Ordusu, isyan halindeydi, Atina'da caddelerde büyük kalabalıklarla Kral Konstantin'i protesto ederek aleyhinde sloganlar atıyorlardı. Kral, bir bildiri yayınlayarak, Yunan halkının bu korkunç davaya sabır ve cesaret göstermesini istedi, son zamanlarda yaşanılan talihsizliklerin Yunan Ordusu'nun geçmişindeki görkemli zaferleri silmediğini, halkına idarecilerine güvenmelerini ve itaat etmelerini, bunun görevleri olduğunu söyledi.[992]

Kazanılan zaferde, Padişah kendi isminin hiç anılmamasından dolayı duyduğu hayal kırıklığı ve üzüntüyü ifade ederek, Sadrazam'a emir verdi ve Mustafa Kemal Paşa'nın zaferi, Padişah'ın ordusu ile kazandığının Türk halkına hatırlatılmasını istedi.[993] Türk Milleti'nin kazandığı zafer sonrası Mustafa Kemal Paşa'ya, dört bir yandan tebrik telgrafları çekildi. İstanbul Hükümeti de büyük zaferden dolayı bir kutlama mesajı yayınlamaya karar verdi ancak Padişah kutlamada bulunmayı kabul etmedi. Kutlama telgrafı, Tevfik Paşa tarafından gönderildi.[994]

İtalya Dışişleri'nden, İngiltere Dışişleri'ne bir mektup gönderildi. Mektupta Yakın Doğu'da barışın sağlanması için bir an önce konferans toplanması gerektiği, İngiltere'nin bu daveti reddetmekte ısrar etmesinin sonucunun da, İngiltere ve Türkiye arasında savaş anlamına geleceği yazıldı. Söz konusu tespitin İtalyan Dışişleri'nin değerlendirmesi olduğu da belirtildi. Ayrıca Türkiye'nin; İstanbul'un özgürlüğü, Doğu Trakya'nın tekrardan kazanılması ve Çanakkale Boğazı'nın kontrolü konusundan ısrarcı olduğu, İngiltere'nin de bu talepleri kesinlikle kabul etmediğine dikkat çekilerek, İtalya'nın, Türkiye ve İngiltere arasındaki herhangi bir anlaşmazlığın parçası olmayacağını da vurguladı.[995]

---

991 İsmail Eyüboğlu, *Mudanya Mütarekesi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2002, s. 14.
992 "Greeks Returning Mutinous In Defeat Cheer Venizelos", *The New York Times*, 11 Eylül 1922, s.1.
993 "Sultan Is Chagrined", *Chicago Tribune*, 14 Eylül 1922, s.1.
994 Z. Sarıhan, *a.g.e.*, 1996, s.655.
995 "Italy Fears War", *Chicago Tribune*, 14 Eylül 1922, s.1.

Chicago Tribune Gazetesi'de, Mustafa Kemal Paşa ile yapılan bir röportaj yayınlandı. Röportaj haberi, Mustafa Kemal Paşa'nın "İngiltere İstanbul'u bize vermek zorunda ama İngiltere ile savaşmak istemiyoruz, İstanbul Türkiye'nin başkenti ve umuyoruz ki, bu durum barış ile sağlanacak" ifadeleri ile başladı. Gazetenin Milli Ordu'nun yeni hedefinin İstanbul olduğu yorumu ile devam etti. Bu görüşme gazetede şu cümlelerle yer aldı.

"Bugün kendisini ziyarete gittiğim zaman kartımı yaverine verdim.

-Paşa, biraz meşguldür. Şimdi sizi kabul edecektir, dedi. Yaver yanımdan ayrılarak gelişimi Paşa'ya haber verdi. Dönüşünden sonra beş dakika kadar bekledim. Milli Ordular Başkomutanı odaya girdi ve hemen oturdu, herhangi bir formalite yoktu.

Kemal Paşa ordunun zaferlerinden, Türklerin ulusal isteklerinden Batılı Devletler ile yakında bir konferansta görüşmek isteğinden söz açarak,

-Elde ettiğimiz zafer bizim taleplerimizi değiştirmemiştir. Daha önce dile getirdiğimiz taleplerimizden farklı ne daha fazla, ne de daha az şey istiyoruz. Misak-ı Milli'nin kabul edilmesinde ısrarcıyız.

- İtilaf Devletleri ile müzakereye hazır mısınız?

-Müzakere etmeye en başından beri hazırız. Misak-ı Milli'nin içeriği bir sayfadan daha az yer tutuyor. Bütün Türk arazisinde tam bağımsızlık istiyoruz. Bizim için artık kapitülasyonlar söz konusu değildir. İstanbul'u, Edirne'yi ve Trakya'nın çoğunluğu Türk olan kısmını istiyoruz.

-İstanbul'dayken beş sene için adli kapitülasyonların bırakılmasına razı olduğunuzu duymuştum.

-Kapitülasyonların hiçbir kısmında istisnayı kabul etmiyoruz. Adli, mali veya askeri kapitülasyonların hiçbirini tanımıyoruz."

Haberde, muhabirin Mustafa Kemal Paşa ile ilgili kişisel yorumları da yer aldı. "Mustafa Kemal Paşa'nın yüz hatlarından yaşını tahmin etmek oldukça zor. Otuz ya da kırk

yaşlarında olduğu söylenebilir, kumral saçlı, mavi gözlü, orta boylu, hal ve tavrı nazik ve naif, büyük askeri komutanlar gibi değil, davranış ve tavırlarında sadelik var."[996]

Kazanılan büyük zaferin ardından, Yunan Ordusu'nun işgali altındaki Anadolu toprakları kurtarıldı. Dağılan Yunan birliklerini takip eden Türk Ordusu, Sevr Antlaşması ile belirlenen ancak Ankara Hükümeti'nin tanımadığı tarafsız bölge sınırına ulaştı. İtilaf Devletleri hem tarafsız bölgede çıkacak bir çatışmayı önlemek hem de Türk Ordusu'nun Trakya'ya geçişini engellemek için Ankara Hükümeti'ne mütareke teklifinde bulundu.[997]

Türklerle yapılacak barış görüşmeleri öncesinde Türklerin taleplerini görüşmek üzere Fransa Başbakanı Raymond Poincare, İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon ve İtalya Elçisi Kont Carlo Sforza toplantı yaptı. Türk Hükümeti'nin, Doğu Trakya, Rusya ve Karadeniz'e kıyısı olan tüm ülkelerin barış konferansına katılması ve Boğazlar'ın bağımsızlığı konusunda söz hakkına sahip olması ve barış konferansı süresince İtilaf kuvvetlerine ait kara ve deniz gücünün tarafsız bölgede kalması yönündeki talepleri görüşüldü. Türklerin, Rusya ile ilgili talebi kabul edilmedi. Konferansa Fransa, İngiltere, İtalya, Japonya, Romanya, Yugoslavya, Yunanistan ve Türkiye'nin katılacağı kararı alındı. Türklerin, Trakya'da hâkim olmasına İngiltere, kesin ve net bir şekilde karşı çıktı. İtalya, Türklerin tarafında, Fransa ise hem Türklerle olan dostluğundan dolayı hem de işgalci ülke olması nedeni ile arada kaldı ama daha çok Türkleri destekleme eğilimi gösterdi.[998]

Fransızlar, Türklerle yapılacak barış görüşmeleri öncesinde Lord Curzon'un, İstanbul'un Asya tarafındaki İngiliz birliklerinin Avrupa kıyısına çekilmesi ile ilgili onay vermesini beklediklerini ancak Lord Curzon'un bunu yanlış bir diplomatik hareket olarak nitelendirdiğini ve bu durumun Türklerin barış masasında daha cesaretli olmasına neden olacağını söyledi. The New York Times'a göre, Fransızların diplomatik tavsiyeleri kabul görürse, İtilaf Devletleri hiçbir şey elde edemeyeceklerdi ve Mustafa Kemal, istediklerini kolayca alacaktı.[999]

---

[996] "Turkey Gets Capital Or Fights – Kemal", *Chicago Tribune*, 15 Eylül 1922, s.1.

[997] Barış Özdal vd., "The Times ve The Manchester Guardian Gazetelerinde Mudanya Mütarekesi", *Mudanya Mütarekesi'nden Günümüze Bursa Uluslararası Sempozyumu 26-28 Eylül 2013- Bursa,* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara,(2015), s.323.

[998] "Allies Ask 8 Nations To Fix Turkish Peace", *Chicago Tribune*, 21 Eylül 1922, s.1.

[999] "Hope For A Compromise", *The New York Times*, 22 Eylül 1922, s.2.

19 Eylül'de Lord Curzon, Fransa Başbakanı Poincare ve İtalya Büyükelçisi Kont Sforza ile görüşmek üzere Paris'e gitti. Fransa, Ortadoğu'daki çıkarlarını göz önünde bulundurarak İngiltere ile ortak hareket etmek istemiyordu. İtalya ise İzmir'in Yunanlılara verilmesinden dolayı İngiltere ile zaten ters düşmüştü. İtilaf Devletleri arasındaki görüşmeler tüm gerginliği ile devam etti, Lord Curzon istediği desteği göremedi. 23 Eylül'de Ankara Hükümeti'ne ortak bir nota gönderilerek, Ankara Hükümeti'nin Venedik ya da başka bir yerde yapılacak olan barış görüşmelerine temsilci gönderip göndermeyeceği soruldu. Ayrıca Türkiye'nin Meriç Nehrine kadar olan Doğu Trakya topraklarını almasının kabul edildiği de bildirildi. Yapılacak olan barış antlaşması yürürlüğe girince İstanbul'daki askerlerini çekeceklerini, ateşkes görüşmelerinden önce de Yunan birliklerinin belli bir hattın gerisine çekilmesini sağlayacaklarını taahüt ettiler. Teklifin kabul edilmesi halinde de ateşkes görüşmeleri için İzmit ya da Mudanya'da mümkün olan en kısa zamanda heyetlerin bir araya geleceğini bildirdiler.[1000]

Mustafa Kemal Paşa, 29 Eylül'de Mudanya'da yapılacak olan görüşmeleri kabul ettiğini ve Trakya'nın Meriç Nehri'ne kadar olan kısmının hemen boşaltılmasını isteyen cevabını İtilaf Devletleri'ne iletti.[1001]

İtalya, Fransa ve İngiltere, Mustafa Kemal Paşa'yı mümkün olan en kısa zamanda Venedik'te barış müzakerelerinin başlaması için davet ettiler, gelen cevap üzerine görüşmelerin Mudanya'da yapılmasına karar verildi. Müzakereler ile ilgili sürpriz gelişme ise İngiltere'nin, Türkiye'nin hiçbir talebini onaylamayacağını açıklaması oldu. Poincare, Yakın Doğu'da çıkacak yeni bir krizin, eskisinden çok daha tehlikeli ve yıkıcı olacağına inandığını ve makul çözümlerin konuşulması gerektiğini savundu. Mustafa Kemal Paşa'ya, Poincare, Curzon ve Carlo Sforza imzalı bir telgraf çekilerek müzakere taslağı gönderildi. Türkiye'nin anlaması gereken en önemli konunun, müzakerelerin genel fikir birliği ile alınacak kararlar çerçevesinde adım adım ilerleyeceği, Türkiye'nin ve komşularının hem ülke menfaatlerinin hem de güvenliklerinin ön planda tutulacağının bilinmesi gerektiği belirtildi. [1002]

[1000] M. Akkor, *a.g.e.,* s. 55-56.
[1001] M. K. Atatürk, *a.g.e.,* s.457.
[1002] "Terms Cabled To Kemal In Name Of Entente", *The Washington Post*, 24 Eylül 1922, s.1.

Mustafa Kemal'in, Trakya'nın tekrardan Türk topraklarına katılması isteğinin İtilaf Devletlerince kabul edildiğinin haberi Chicago Tribune'de, "Türkler Avrupa'ya Geri Döndü" manşeti ile verildi. Trakya ile ilgili Türklere verilen sözün sonrasında, İtilaf Devletleri, Türk birliklerinin ülkenin Asya yakasında kalmasını beklediğini açıkladı.[1003]

Amerikan Hükümeti Genel Sekreteri Charles Evans Hughes, Yakın Doğu Sorunu'nun kalıcı olarak çözülebilmesi için Boğazlar ile ilgili anlaşmazlıkların son bulması gerektiğinin şart olduğunu ve Boğazlar'ın statüsünün uluslararası geçişe açık hale getirilmesini ümit ettiğini söyledi.[1004]

The Washington Post'a göre, İtilaf Devletleri, Yakın Doğu Sorunu'nun çözümüne, Boğazlar'ın uluslararası ticarete açık olması, etnik ve dini azınlıkların haklarının ve özgürlüklerinin korunması çerçevesinde yaklaşıyordu, bu da Amerika'nın genel tavrından esinlenilmiş bir çözüm politikasıydı. İtilaf Devletleri, çözümün temel ilkelerinin Amerika tarafından da onaylanmasının Kemalist Hükümet üzerinde bir miktar olumlu etkisi olabileceğini düşünüyordu. Amerikan Hükümeti, şimdiye kadar Yakın Doğu ile ilgili hiçbir antlaşmanın tarafı olmamış, Türkiye ile hiç savaşmamış, Sevr Antlaşması Ankara Hükümeti tarafından reddedildiğinde, zorla kabul ettirilmesine yönelik herhangi bir görüşme ya da antlaşmaya katılmamıştı.[1005]

Türk birlikleri tarafsız bölge etrafında konuşlanmış olmasına rağmen, Türkiye ile İngiltere arasındaki olası bir savaş ihtimali, Mustafa Kemal Paşa'nın konferans süresince tarafsız bölgeye herhangi bir ihlal olmayacağını açıklamasının ardından geçici olarak da olsa artık gündemden kalktı. General Harington, Mustafa Kemal'e bir mesaj göndererek İngiliz ve Türk generallerin İzmit ya da Mudanya'da bir araya gelmelerinin, Çanakkale Boğazı'nda Kemalist güçlerin ilerlemesinin yarattığı zor durumu dostane bir yaklaşımla çözmenin en etkili yolu olduğunu iletti. Buna karşılık Ankara temsilcisi Hamid Bey, Milliyetçi güçlerin sözde tarafsız bölgede İngilizlerle karşılaşacağını, eğer İngiliz birliklerinden bir saldırı

[1003] "Turk To Return To Europe", *Chicago Tribune*, 24 Eylül 1922, s.1-2.
[1004] "Attitude Of U.S On Near East Is Told By Huges", *Chicago Tribune*, 27 Eylül 1922, s.4.
[1005] "Allies' Turkish Treaty Aims Accord With U.S Sentiment", *The Washington Post*, 27 Eylül 1922, s.1.

olmazsa, Türklerin ateş açmayacağını ancak aksi bir durumda mutlaka karşılık vereceklerini söyledi.[1006]

Mustafa Kemal Paşa, süngü kullanarak çözüm bulmak yerine karşılıklı görüşmeler ile barışı sağlamak istiyordu. Yürüttüğü mücadele süresince çok büyük bir orduya sahip olmamasına rağmen Yunanistan'a karşı cesareti ve bilgisi ile büyük bir zafer kazandı. Türk lider, en kısa sürede barış görüşmelerine başlanmasını, Türk topraklarında yabancı ülkelerin askerlerinin olmasını asla kabul etmediğini, Boğazlar'ın bağımsızlığının ve güvenliğinin garanti edilmesini beklediğini ifade etti. Haberde, Mustafa Kemal Paşa'nın hayatı ile ilgili bilgiler de verilerek, dış görünüşünün İskandinav ırkının özelliklerini taşıdığı ve sadece 41 yaşında olmasına rağmen askeri alanda eşsiz başarılarından ve kariyerinin zirvesinde olduğundan bahsedildi.[1007] The New York Times'da, Mustafa Kemal Paşa'nın savaş için verdiği mücadelenin çok daha fazlasını barışı sağlamak için vereceği yazıldı.[1008] Mudanya'da yapılacak görüşmeler öncesinde İngiliz temsilciler bir toplantı yaparak Mustafa Kemal Paşa'nın taleplerini, "tartışılabilir ancak kabul edilemez" olarak yorumladı.[1009]

Ateşkes görüşmelerine, İsmet Paşa'nın başkanlığında, Batı Cephesi Kurmay Başkanı General Asım Paşa, Harekât Şube Müdürü Tevfik Bey ve İstihbarat Şube Müdürü Tahsin Bey katıldı. Görüşmeler devam ederken heyete, Binbaşı Seyfettin ve Kızılay 2. Başkanı Hamit Beyler de dahil oldu. İngiltere adına General Harington, Fransa adına General Charpy görüşmelere katılırken, Franklin Bouillon da gözlemci olarak yer aldı. İtalya'yı temsilen General Mombelli Mudanya'ya geldi, Yunan General Mazarakis de 3 Ekim'de Mudanya'ya ulaşmasına rağmen görüşmelere aktif olarak katılmadı ve Mudanya açıklarında demirleyen gemide bekledi.[1010]

Aynı gün başlayan görüşmelerde İsmet Paşa gelen İtilaf Devletleri heyetlerini görüşmelerin yapılacağı yalıda karşıladı, heyetlere ev sahibi sıfatı ile oturacakları yerleri gösterdi ve Yunan heyetinin nerede olduğunu sordu. "Gelmediler" cevabı üzerine "O halde

---

[1006] "New Raids In Straits Zone", *The New York Times*, 28 Eylül 1922, s.1.
[1007] "Kemal Seeking Peace, Masses 70.000 For War", *Chicago Tribune*, 2 Ekim 1922, s.1.
[1008] "Armistice Parley Today", *The New York Times*, 3 Ekim 1922, s.1
[1009] "Allies Shy At Turks' Terms To Fix Truce", *Chicago Tribune*, 3 Ekim 1922, s.1.
[1010] M. Akkor, *a.g.e.* ,s.64.

biz bir neticeye varalım, Yunanlılar bunu kabul etmeye mecbur olacaklardır" dedi ve herhangi bir itiraz ile karşılaşmadı.[1011]

Mudanya'da yapılan Salı günkü görüşmelere, Yunanistan temsilcisi fiili olarak katılmadı. İsmet Paşa, Trakya konusunu gündeme getirdi. Trakya'dan İtilaf Devletleri Kuvvetleri'nin kontrolünün tamamen kaldırılmasına karar verildi. Meriç Nehri'nin doğal bir sınır oluşturduğu Trakya'da, Yunan birliklerinin geri çekilmesi sağlanacak, diğer detaylar ileride yapılacak barış konferansında görüşülecekti. Buna karşın İsmet Paşa, Trakya'da Türklerin yaşadığı bölgenin kaderini, ne herhangi bir şarta ne de herhangi bir konferansa bırakacaklarını söyledi.[1012] Türk Heyeti, Doğu Trakya'nın Edirne ile birlikte, Meriç'in batısına dek boşaltılması koşulu ile barış masasındaki yerini aldı. Ancak İngiltere, Türk talebine karşı direndi, barışın kendi menfaatleri yönünde yapılması için ısrarcı davrandı. Görüşmelerin ikinci gününde Fransa ve İtalya Türk tezine olumlu yaklaşmalarına rağmen İngiltere'nin tavrı nedeni ile müzakereler bir gün ertelendi.[1013]

Müzakerelere ara verilmesi basında da yer aldı. Hiç beklenmedik bir şekilde Mudanya'daki görüşmeler durdu, İtilaf Devletleri Kuvvetleri komutanları gemilerine geri döndüler. İtalya temsilcisi İstanbul'a geldi, bu durumdan da Mudanya'da tansiyonun yükseldiği ve temsilcilerin Yüksek Komiserlikleri'ne danışacakları anlaşılıyordu. Konu ile ilgili resmi herhangi bir açıklama yapılmamıştı. Ancak söylentiler, İsmet Paşa'nın, İtilaf Devletleri'nin İstanbul'u boşaltması talebini dile getirmesinin, krizi çıkardığı yönündeydi.[1014] Diplomatlar, sorunları çözmek için çok çaba harcıyordu, görüşmelerin tekrardan başlaması ve barış için orta yol bulunmasına dair herkes umutluydu. En önemli sorun Trakya'nın tahliye edilmesiydi, İsmet Paşa konuyu barış yolu ile çözmek istediklerini ancak Yunanistan'ın diretmesi halinde silah kullanmaktan da çekinmeyeceklerini açıkça dile getirdi. General Harington, İsmet Paşa'nın çözüm konusunda sert ve hoşgörüsüz olduğunu ifade etti. İtalyan General Ernesto Mombelli de Harington'ı destekledi ancak Fransız General Charpy'in, Hükümeti'nden aldığı talimat doğrultusunda Türklerin taleplerini desteklediği açıklaması

[1011] Türkan Başyiğit, "Anılarda Mudanya Ateşkes Antlaşması", *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi,* C.6, S.14, (2007), s.180-181.
[1012] "Put Thrace At Fore", *The Washington Post,* 5 Ekim 1922, s.1.
[1013] Behçet Kemal Yeşilbursa, "Mudanya Mütarekesi ve Tarafsız Bölgeler Sorunu (Kocaeli ve Çanakkale Bölgeleri)", s.895, http://www.kocaelitarihisempozyumu.com/bildiriler5/68.pdf ,(12.04.2021).
[1014] "Parley With Turks Halted Abruptly", *The Washington Post,* 6 Ekim 1922, s.5.

bomba etkisi yarattı. Bu durum, İtilaf Devletleri'nin arasındaki bölünmeyi çok net bir şekilde ortaya seriyordu.[1015] Trakya sorunu Mudanya görüşmelerini kopma noktasına getirmişti. İsmet Paşa, kararlı ve meydan okuyan bir tonda Türk Ordusu'nun Trakya'ya gireceğini söyledi. General Harington, mantıklı davranmaya çalışıyordu ancak İsmet Paşa, gözünü karartmıştı.[1016]

Çıkan krizin İngiltere'nin istekleri doğrultusunda çözülmesi için İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon, 6 Ekim'de Fransa Başkanı Poincaré ile görüşmek ve üç devlet arasında dayanışmayı yeniden sağlamak amacıyla Paris'e gitti ancak Fransa ve İtalya'nın politikasının, şartlar ne olursa olsun Türklere karşı koymayacakları yönünde olacağı cevabını aldı. [1017]

Lord Curzon ve Poincare, Paris'te yaptıkları görüşme sonucunda, Yunanistan'ın Trakya'yı tahliye etmesi konusunda anlaştıklarını ve kararın Yunanistan'a bildirilerek, çekilme için 30 gün süre verileceğini ancak bu kararın 30 gün içinde Türk jandarmasının Trakya'ya gireceği anlamına gelmediğini, bunun için sürenin dolmasının bekleneceğini açıkladı. Habere göre, İngiliz Hükümeti, birliğin sağlanması adına Türklere çok önemli tavizler vermeyi kabul etti ancak Boğazlar ile ilgili herhangi bir karar alınmadı.[1018]

Fransa Başbakanı Poincare'in, Doğu Trakya'yı Yunanistan'a vermek için Türkleri reddetmiş olsalardı, zafer kazanmış bir milleti öfkelendireceklerini bunun da Türkiye ve Yunanistan arasında sonu gelmeyecek dinsel ve etnik düşmanlığa neden olacağını düşündüklerini söyledi.[1019]

Hazırlanan teklif 9 Ekim'de Türk heyetine sunuldu. Buna göre, Türklerle Yunanlılar arasındaki silahlı çatışmaya son verilecek, 15 gün içinde Trakya boşaltılacak, bu tarihten itibaren de 30 gün süre zarfında Trakya Türk yetkililere devredilecekti. Mütarekenin imzalanmasının ardından İstanbul ve Boğazlar Türk idaresine teslim edilecek ancak burada

---

[1015] "Generals Adjourn Near East Parley", *The New York Times*, 6 Ekim 1922, s.1.
[1016] "Fate Of Thrace Splits Turkish Peace", *Chicago Tribune*, 6 Ekim 1922, s.1.
[1017] B. K. Yeşilbursa, *a.g.m.*, s.895, (12.04.2021).
[1018] "Allies Will Give Thrace To Turks If Term Are Met", *The New York Times*, 8 Ekim 1922, s.1.
[1019] "Poincare Says France Adverted New Conflict", *Chicago Tribune*, 9 Ekim 1922, s.2.

bulunan İtilaf Devletleri askerleri, sayısı artırılmamak kaydı ile kesin barış antlaşmasına kadar kalacaktı.[1020]

İsmet Paşa, Mudanya Ateşkesi maddelerini Ankara'ya gönderdi ve Parlamento'nun onay sürecine girdiği bilgisi verdi. İngiliz, Fransız ve İtalyan heyetleri de İstanbul'a dönerek, Ankara'dan gelecek cevabı bekledi. Chicago Tribune göre, görüşmeler süresince Mustafa Kemal Paşa, İtilaf Devletleri arasındaki fikir ayrılıklarının farkında olarak, stratejisini bu anlaşmazlıkları derinleştirip avantaj ve kazanç sağlamak üstüne kurmuştu.[1021]

Hazırlanan mütareke metni, Yunanistan tarafından imzalanmayarak reddedildi. Ancak, son imzaların atılacağı sırada General Harington'ın, üç İtilaf Devleti'nin Paris'te almış olduğu kararlar çervçesinde hazırlanan protokolün, üç güne kadar Yunanistan'a kabul ettirileceğini şu an imza atıp atmamalarının bir önemi olmadığını hatta gerekirse bu konuda teminat verebileceğini söylemesi üzerine, imza törenine geçildi.[1022]

Savaşın bittiği, Mustafa Kemal Paşa'nın, Mütareke şartlarını kabul ettiği, Türklerin ateşkes antlaşmasını 10 Ekim'de gece yarısından sonra imzaladığı açıklandı. Böylece, İngiltere ve Türkiye arasında çıkması muhtemel bir savaş engellendi ve Avrupa'nın tekrardan kaos ortamına sürüklenmesinin önüne geçildi.[1023]

[1020] D. Yalçın vd. *a.g.e.*, s.324.
[1021] "Allies' Truce Terms Sent To Turk Assembly", *Chicago Tribune*, 10 Ekim 1922, s.1
[1022] İ. Eyüboğlu, *a.g.e.*, s.236-237.
[1023] "War Averted; Turks Sign, Kemal Accepts Allies's Final Truce Terms", *Chicago Tribune*, 11 Ekim 1922, s.1.

SONUÇ

Türk Milli Mücadelesi, Türk Milleti'nin kaderini belirlerken, uluslararası siyasetin ve güçler dengesinin de değişmesine neden olmuştur. Bu tezde, Milli Mücadele döneminde Türkiye ile savaşmamış, karşılıklı hiçbir politik ve askeri antlaşmaya imza atmamış olan ABD'nin, Türk Milletine ve Milli Mücadele'ye olan bakış açısı ve dönem boyunca izlediği politika, Amerikan basını temel alınarak incelenmeye çalışılmıştır.

Kamuoyu tanımı ile konuya giriş yapılırken, ABD basınının kamuoyu üzerindeki etkisi irdelenmiştir. Basında yer alan haberleri ABD'deki okuma yazma oranı ve gazetelerin halka ulaşması bağlamında değerlendirirsek, oldukça geniş bir kitlenin etki altına alındığını söyleyebiliriz. Çalışmamızda detaylı bir şekilde yer verdiğimiz ve temel kaynağımız olan haber ve makalelerde Osmanlı Devleti, Milli Mücadele ve Türk Milleti ile ilgili olumsuz ifadeler ve yorumlar yer almıştır. Asılsız, önyargılı, abartılı ve kimi zaman gerçek olamayacak kadar hayal ürünü birçok habere rastladık. Türk Milleti tanımlaması yapılırken kullanılan ifadelerin gerçeklik ve tarafsızlıktan uzak olduğunu gördük. Türkiye'nin ABD'de etkili bir lobi kuruluşu, sesini ve haklılığını duyurabileceği ve hakkında yapılan kara propagandayı tersine çevirebilecek faaliyetleri olmadığı için Amerikan basının Türk ve Türkiye düşmanlarının etkisi altında olduğunu söyleyebiliriz.

Amerikan dış politikası, İngiliz kolonileri ve dünyanın farklı bölgelerinden gelen göçmenlerin siyasi olarak bir araya gelmeleri ve kendilerini tek bir ulus olarak tanımlamaları sonucu 4 Temmuz 1776'da Amerika Birleşik Devletleri olarak bağımızlığın ilan edilmesi ile birlikte net olarak tanımlandı. İlk yıllarda Amerikalı yöneticiler her ne kadar Avrupa siyasetinden uzak durmayı hedefleyip, kendilerine odaklanmış olsalar da bu durum dikkat çekici şekilde Theodore Roosevelt'in (1901-1909) başkanlığı döneminde değişiklik gösterdi. ABD uluslarası ilişkilerin en önemli aktörlerinden biri haline geldi.

18. Yüzyılın ilk yılları itibariyle Osmanlı Devleti bir taraftan iç sorunlarla uğraşırken bir taraftan da uluslararası savaşlar ve kayıplarla dolu uzun bir döneme girdi. ABD basını Türk topraklarında yaşanan olayları yakından takip etti. Özellikle ABD'li misyonerlerin faaliyetleri, Girit sorunu, Boğazlar, mülteciler, Ermeniler, bağımsızlık isyanları ve Doğu Sorunu ABD basının kapsamlı bir şekilde ilgilendiği konular oldu. Tezimize kaynak olan üç gazetede konu ile ilgili detaylı haber ve makaleler yer aldı. Şartlar ne olursa olsun yayın politikasını Amerikan halkının menfaatlerini korumak üzerine kuran ABD basınının, bir

taraftan da uluslararası güç dengesinde nüfuzunu artırmaya yoğunlaşan ABD hükümetlerini desteklediğini söyleyebiliriz.

Balkan Savaşları'nda yaşanılan kayıpların telafisi henüz yapılmamışken, Osmanlı Devleti 1914 yılında başlayan yeni bir savaşa dahil oldu. Yavuz ve Midilli isimli kruvazörler Alman Amirali Souchon kumandasında, 27 Ekim'de Karadeniz'e açılıp Rus gemilerini batırarak, Sivastopol ve Novorosisk limanlarını topa tuttu, bu durum Rusya'nın, Osmanlı Devleti'ne savaş ilân etmesine sebep oldu. 28 Haziran'da Avrupa'da başlayan savaşa, Osmanlı Devleti, 2 Kasım'da Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun müttefiki olarak katıldı. Dört yıl süren, çok büyük kayıplara yol açan Osmanlı Devleti ve Müttefikleri'nin ağır mağlubiyeti ile sonuçlanan savaşın ardından Osmanlı Devleti Mondros Mütarekesini imzaladı ve yeni bir döneme adım atıldı. Türk Milleti için Balkan Savaşları ile başlayan savaş yılları, 11 Ekim 1922'de Mudanya Mütarekesi imzalanana kadar devam etti. Bu dönem içinde ABD basını askeri ve siyasi tüm gelişmeler ile yakından ilgilendi. ABD'yi, Avrupa siyasetinin belirsizlik ve kaosundan uzak tutmaya yönelik haber ve makalelerin tezimize kaynak olan her üç gazetede de sıklıkla yer aldığını gördük.

Mondros Mütarekesi'nin ardından Türk toprakları parça parça İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmeye başladı. Bağımsızlık mücadelesi sadece savaşılan devletlere karşı değil aynı zamanda galip devletlerin taleplerini kayıtsız şartsız kabul eden Osmanlı yönetimine ve karşılıklı olarak hiç savaşmadığı halde Osmanlı Devleti'ne yönelik tüm paylaşımlarda söz sahibi olan ABD'ye karşı da verildi. Bu süreçte, ABD her ne kadar Ermeniler ile ilgili üretilen politikalar üzerinde etkili olmayı hedefledi ise de en önemli odak noktası İstanbul ve Boğazlar oldu. Türklerin İstanbul'dan çıkarılmaları, Türk başkentinin Anadolu'da bir kente taşınması ve Boğazlar'ın uluslararası yönetim altında serbestliğinin sağlanması ile ilgili haber ve makaleler basında yoğun bir şekilde yer aldı.

Wilson ilkelerinin açıklanması ile birlikte Türk aydınları arasında başlayan Amerikan mandası tartışmalarına, ABD her zaman mesafeli ve temkinli yaklaştı. Başkan Wilson kişisel olarak manda fikrine sıcak baksa da Amerikan basını, Türk mandasının Amerika için büyük sorumluluk ve problem olacağı ile ilgili çok sayıda haber yaptı. Türk toprakları üzerindeki Amerikan mandası, uluslararası konferanslarda da gündeme gelmiş ve yoğun bir şekilde tartışılmış olsa da birçok haberde bu konuda ABD Başkanı'nın tek başına karar vermeye yetkili olmadığının vurgulandığını tespit ettik. Milli Mücadele'nin özellikle kongreler

döneminde, kimi Türk aydınlarının Wilson ilkelerini temel alarak, ABD'ye duydukları güven, ABD'nin politikalarında hiçbir etkisi olmamasına rağmen King-Crane ve Harbord Heyeti raporlarına yükledikleri anlam ve beklentilerinin yüksek olması nedeni ile manda meselesi ülke içinde kamuoyunda yoğun bir şekilde tartışıldı. Ancak Amerikalı heyetlerin raporlarının Amerikan basınında etkili ve yoğun bir şekilde yer aldığını söyleyemeyiz. ABD, İtilaf Devletleri'nin Osmanlı topraklarının paylaşımı ile ilgili yaptıkları gizli anlaşmaların dışında kaldı, işgallere fiili olarak katılmadı ve ABD basını sıklıkla Osmanlı Devleti ve ABD'nin karşılıklı olarak hiçbir zaman savaşmadığını yazdı. ABD kamuoyundaki Türk algısı, ne kadar olumsuz olursa olsun, ABD'nin süreç boyunca izlediği politika, Türk kamuoyunda ABD'ye karşı sempati oluşmasına neden oldu.

Dört yıl süren mücadele, ilk zamanlarda hem Avrupa hem de Amerikan kamuoyu tarafından asilerin çıkardığı, önemsiz bir isyan hareketi olarak görülürken, sonrasında büyük güçlerin aktif olarak yer almak istemediği bir Türk – Yunan Savaşı'na dönüştü. Öyle ki, uluslararası basında Mustafa Kemal Paşa "asi komutan", Milliyetçiler "isyancılar" olarak tanımlandı.

İngiltere'nin maşası haline gelip, gerçekleşmesi imkânsız hayaller peşinde koşan Yunanistan ile ilk ciddi karşılaşma 6-11 Ocak 1921'de İnönü'de oldu. İtilaf Devletleri ve Osmanlı Yönetimi'ne rağmen kurulan Milli Ordu'nun ve Büyük Millet Meclisi'nin bu ilk zaferi Amerikan basınında detaylı bir şekilde yer aldı. Mustafa Kemal Paşa artık "asi komutan" değil, Milliyetçiler'in lideri olarak anılmaya başladı ancak olumlu görünen değişikliğe rağmen Türk Milleti'ne ve haklı mücadelesine karşı her zaman düşmanca, önyargılı ve asılsız haberler çıkmaya devam etti.

Sakarya Muharebesi'ne kadar Amerikan basınında Türklerin başlattığı direnişin başarı ile sonuçlanmasının mümkün olmadığına dair birçok makale ve haber yayınlandığını söyleyebiliriz. Sakarya Muharebesi'nin ardından da Türkler ve Türkiye hakkında kara propaganda içeren haberler devam etti. Ancak bunun yanı sıra çok daha az olmakla beraber İtilaf Devletleri arasındaki anlaşmazlık ve çıkar çatışmalarının gerçekçi tespiti, Doğu Sorunu'nun çözümüne yönelik yapıcı tavsiyeler ile Yunanlılara karşı verilen mücadelenin haklılığı ve Mustafa Kemal'in dehası ile ilgili detaylı haber ve makalelerin de yayınlanmaya başladığını gördük.

Sakarya'da büyük ve önemli bir zafer kazanılmasına rağmen İtilaf Devletleri Türk toprakları üzerindeki hırs, istek ve çıkarlarından vazgeçmedi. Barış yapmak için hala şartları vardı. Türk Ulusu ise kayıtsız şartsız bağımsızlıktan haklı olarak taviz vermek istemedi. İtilaf Devletleri, Anadolu'da işgal ettikleri her yerden çekilmiş olsalar da İstanbul ve Boğazlar konusundaki ısrarlarından ödün vermeyi düşünmedi. Yunanistan ise yaşadığı yenilgilere rağmen hala Megali İdea'nın peşindeydi. Amerikan basını da özellikle Boğazlar ve İstanbul ile ilgili Amerikan menfaatleri üzerine inşa ettiği haber politikasından ödün vermeden yayınlarına devam etti. Basına göre, İstanbul ve Boğazlar Türklerin yönetimine bırakılamamalıydı. Yayınlanan haber ve makaleler bağlamında baktığımızda, Sakarya'da kazanılan zafere ve Mustafa Kemal Paşa'nın barış için tüm yolları denemesine karşın, kesin barışın ancak kesin bir askeri zaferle mümkün olacağını söyleyebiliriz. İtilaf Devletleri ve Yunanistan kana ve ölüme doymamış, Amerika İstanbul ve Boğazlar ile ilgili istek ve çıkarlarından geri adım atmamış, tüm diplomatik temaslara ve çabalara rağmen, savaşmaktan başka çıkar yol kalmamıştı.

Büyük bir gizlilik içinde yürütülen taarrruz hazırlıkları, sabırlı bekleyiş ve Türk insanın tüm varlığını ve yüreğini ortaya koyduğu süreç 26 Ağustos 1922'de Türk topçusunun ateşi başladı. Mustafa Kemal Paşa'nın her anını hesaplayıp, plandığı ve yönettiği taarruz ve ardından gelen zafer, Türk Milleti'nin varolma adına silahlı mücadelesinin son halkası oldu. Kendisinin ifadesi ile "Anadolu zaferi, bir millet tarafından beslenen bir idealin ne kadar güçlü olduğunun göstergesidir". Mustafa Kemal Paşa'nın, askeri dehası, kahramanlığı ve tartışmazsız zaferleri tüm dünya tarafından kabul edilmişse de kendisi, "Savaş hayati ve zaruri olmalıdır. Milletin hayatı tehlikeye düşmedikçe savaş bir cinayettir" sözleriyle, tüm mücadelesinin barış için olduğunu ilan etti.

Büyük Taarruz'un ardından Amerikan basını Mustafa Kemal Paşa ile ilgili yaptığı haberlerde "Türklerin Başkomutanı" ifadesine sıklıkla yer verdi. 30 Ağustos'ta kazanılan zaferin ardından Türk Ordusu'nun, İstanbul ve Boğazlar için harekete geçmekte tereddüt etmeyeceği ancak bunun yeni bir savaşa neden olabileceği yönünde haberler yayınlandı. Ayrıca Mustafa Kemal'in Ortadoğu'nun tartışmasız lideri olarak kabul edildiği, Doğu Sorunu'nun Türkiye dikkate alınmadan çözülemeyeceği, Türkiye ile yapılacak ateşkes ve barışın hem Ortadoğu hem de Avrupa için çok önemli olduğu vurgulandı. Basının, Amerika ve Amerikan halkının mefaatlerinden ödün vermeden yayın yaptığını, Amerikan politikalarına yönelik eleştirilerinin de bu doğrultuda ve tavsiye niteliğinde olduğunu söyleyebiliriz. Basın

ve basında kullanılan dilin, doğru ya da yanlış çıkan haber ve makalelerin bir millet ve bir ülke hakkında fikir oluşturması üzerindeki etkisi bugün de azalmadan devam etmektedir.

Chicago Tribune, 18 Mayıs 1918, s. 2

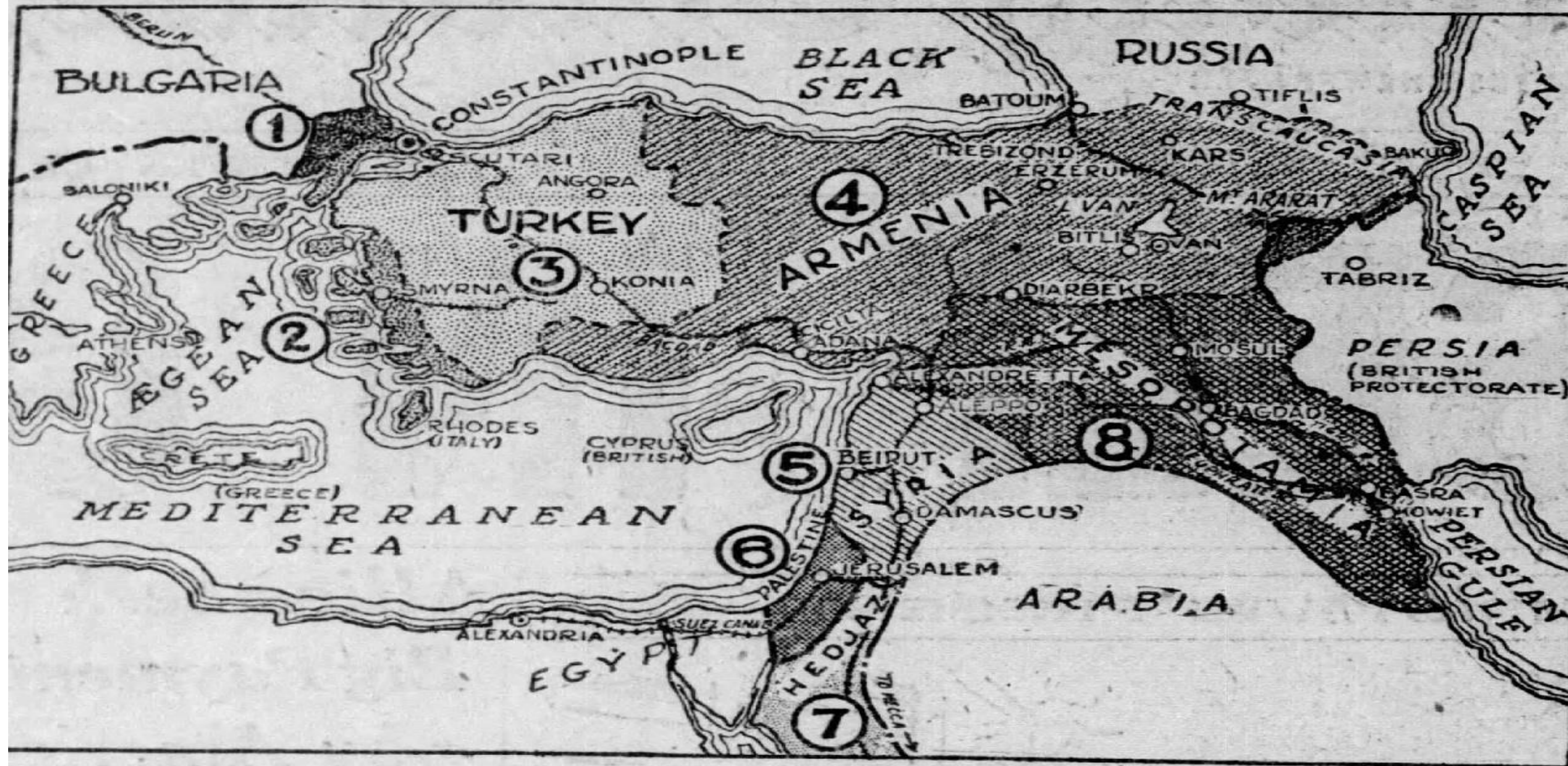
Chicago Tribune, 6 Temmuz 1918, s.1

Chicago Tribune, 1 Ekim 1918, s.1

Chicago Tribune, 1 Kasım 1918, s.1

Chicago Tribune, 22 Aralık 1918, s.2

THE CLAIMS OF GREECE

Greece, in her territorial claims made known in a memorandum presented to the allies, virtually asks control of the Ægean sea, much as Italy would dominate the Adriatic.

Greece will urge that she be given Thrace, which extends from the eastern frontier to Constantinople, although Athens does not presume to demand that city, which probably will be neutralized. Thrace, however, would give Greece domination of the passage of the Dardanelles at Gallipoli.

On the east coast of the Ægean, the shaded portions indicate the districts Greece seeks, with the islands lying off the coast, taken from Turkey by Italy in the Italian-Turkish war. Athens also wants the Island of Cyprus, now under British rule.

The district of Trebizond, it is expected, will be incorporated under a reconstituted Armenia.

Chicago Tribune, 16 Ocak 1919, s.2

TURKS FAVOR WILSON

Form League in Constantinople to Boost 14 Principles.

SEEK SUPPORT OF AMERICA

Princes and Officials Eager to Get Ear of Correspondent.

Georgians Surprised at Refusal to Drink Choice Wine—Moslem Group From Baku Claim Sympathy of U. S.—Intrigue and Graft Hide Motives—Half a Dozen Murders a Night.

By WILLIAM T. ELLIS,
Special Correspondent of The Washington Post and New York Herald.

Constantinople, April 11.—To be the only American newspaper man in Constantinople tickles one's vanity, but it also evokes scaresome thoughts of responsibility, for high and low lie in wait for the American correspondent to get his ear for their plea.

The zeal of Turkey and all her diverse constituent elements for the United States is the most remarkable fact I have discovered in this capital of thronging interests. Naturally, the Armenian and Greek and Jew look to America for support; less natural, perhaps, but even more pronounced, is the eagerness of the Turks to enlist America's sympathy and friendship. They say that the help of America is their only hope for achieving their destiny.

Refer to Good Relations.

With surprising unanimity, as if they had all been drilled in one school for this particular propaganda, the Turkish officials, journalists and private citizens make the points of the long-sustained good relations between the two countries; that Turkish and American soldiers have never fought against one another; that Americans were safe and free to leave the country during the period of severed diplomatic relations, and that America has a great stake of philanthropic interests in the Ottoman empire, for which they are eternally grateful.

Such is the burden of the daily chorus that I hear. Men lie in wait for me around the doors of my hotel. I had scarcely got settled before an imperial prince called upon me, with an invitation to dine at his palace. I was informed at the same time that the sultan would be glad to see me. While the prince was calling the president of the senate, who was slated to be the next grand vizier, also called. In the offing, I am told by British journalists here, there are beautiful carpets and more substantial gifts if I prove susceptible to such tokens of esteem!

Georgians Open Rare Wine.

The Georgian delegation, stopped here by the allies while en route to Paris to plead for Georgian independence, opened up for me the choicest brand of famous Georgian wine, and were a bit dashed to find that, like the people of another Georgia, in America, I ride on the water wagon.

The Moslem Circassians of Cis-Caucasia also are held up here, en route to secure a republic at the hands of the peace conference. They are a swagger lot, with their fur caps, long coats with a row of cartridges across the breast, and dagger and pistol at the belt. Plainly, they enjoy Constantinople more than Russia.

Another group of Moslems, who formed, at the instance of Germany and the young Turks, it is reported, the republic of Azerbaijan, with Baku as their capital, also have been sidetracked here, and they, too, have a tale of woe for sympathetic America. There also is a claimant for the throne of Arabia and a job lot of other seekers after publicity amid the all-powerful people of the United States, whose President, it is believed, is remapping the world. It seems as if one hears more about the Wilson principles in Constantinople than in New York.

Turkey Has "Wilson League."

Started by a woman, organized by newspaper men, supported by reformed politicians and said now to be a powerful national movement, "The Wilson Turkish League" is much in evidence here. The vice president of the senate told me he had introduced a resolution embodying the principles of the Wilson league.

Of course, this is extraordinary and dramatic, and a bit funny. The idea that Turkey has grasped at the Wilson principles as a life raft will astonish Americans. It is the point that one hears constantly reiterated, however. The Turks have prepared elaborate statistical tables to prove that by the principle of self-determination they should carry on as before the war, minus only the Arabic-speaking peoples, a little Armenia around Bitlis and Van, and the Greek islands. The magic name of Wilson is the favorite vehicle of propaganda in Turkey at the present time.

Finds Intrigue and Graft.

One moves here in an atmosphere of intrigue. Various English speaking personages, from motives not at first apparent, seek to attach themselves to the visiting journalists, to be, without cost, his guides, counselors and friends.

From more trustworthy sources one picks up the history of the stage characters who inhabit the one principal hotel, and they range from Armenian millionaires, made such by open graft during the war, by the favor of Talaat and Enver, to the dashing adventuresses who ply their wiles in the place! or to the dumpy little Venezuelan general—"Remember me, please, to Blank, of the Post; I used to be a newspaper man myself"—who tells you, as if it were a huge joke, how he fought on the wrong side, "all over the place."

Foreign officers, British, French, American, Russian, Italian and miscellaneous, lend a variety of color to the monotonous red of the Turkish fez. In whispered conversations one hears of the ambitions and disagreements of the allies or of the black inner history of Turkish men, and women, too, who are in the public eye.

Meanwhile, as the guileless Yankee listens to the virtuous tales of the impenitent, and, they say, greatly wronged Turks, he speculates as to whether his companion has himself one or more Christian girls in his harem, and whether his powerful hands were ever red with the blood of the slaughtered Christians.

Yes, Constantinople is an interesting assignment for a newspaper man. Whatever may be his untimely end—there are half a dozen murders a night on the streets of the city; and typhus is also prevalent—he will assuredly not die of ennui while here.

SCENES IN CONSTANTINOPLE WHERE ALL ELEMENTS ARE SEEKING AMERICAN FAVOR

FELLOW PASSENGERS IN TURKEY. SOLDIER (ON RIGHT) STILL WEARS HIS AMMUNITION.

TURKISH OFFICERS

GERMANS LEAVING CONSTANTINOPLE FOR HOME. PHOTOS. BY W.T. ELLIS

The Washington Post, 4 Mayıs 1919, s.2

Chicago Tribune, 9 Haziran 1919, s.8

Recent dispatches from Paris indicate a new solution of the problem of Turkey. It is reported that President Wilson may urge America to accept a mandate over Constantinople and Armenia, but not over Anatolia, leaving that as the remnant of the old Turkish empire.

1—Constantinople; American mandate here would insure the world open entry to the Black sea.

2—Anatolia, which will constitute all left of Turkish empire.

3—Armenia, over which United States may accept mandate.

4—Smyrna and its vicinity, which possibly will go to Greece.

5—Strip of coast which peace conference may give to Italy.

6—Palestine, to be independent, possibly under British protectorate with consent of league of nations.

7—Syria to be independent under French protection.

8—Mesopotamia, over which British will have mandate.

9—Hedjaz, to be independent under British protectorate.

Chicago Tribune, 29 Haziran 1919, s.2

ANOTHER TURKISH CONCESSION

[From Punch (Copyright).]

Turkey (anxious to save the Peace Conference from embarrassment): "Europe! With all thy faults I love thee still. If thou insistest, I am prepared to stay with thee, bag and baggage."

Chicago Tribune, 31 Ocak 1920, s.8

MOHAMMED VI., sultan of Turkey, in the throne room of the royal palace at Constantinople. This is said to be the first "posed" photograph of the ruler ever made by an American. The Koran doesn't encourage photography. (Photograph from International.)

THE SUBLIME PORTE—The gateway to the sultan's palace, a wonderful example of Armenian architecture. From the ancient custom of administering justice at the gate the traditional name of the Ottoman court was derived. (Photograph from International.)

CONSTANTINOPLE TODAY—Turkish officers and a crowd of sightseers waiting for the sultan to pass on his way to prayer. Whatever the present state of royalty may be in other countries, the monarch is still a prime object of popular interest in the Ottoman empire. (Photograph from International.)

Chicago Tribune, 28 Mart 1920, s.56

MAP SHOWING FINAL DECISION OF PEACE CONFERENCE

The dotted space represents the "Zone of the Straits"; the black spot all that remains of Turkey in Europe. The heavy line marks the limits of the Greek awards in Thrace and Smyrna. The broken lines include the award of the treaty to Italy, the Dodecanes and the Island of Castelorizo.

The Washington Post, 30 Haziran 1920, s.2

GREEKS ADVANCE ON ENTIRE FRONT

Mountain Fortified by Turks Stormed and Captured After Hard Fighting.

ADABAZAR IS OCCUPIED

Army Approaching Bagdad Railroad at Two Points—Kemal Pasha Arrives at Eski-Shehr.

CONSTANTINOPLE, March 26 (Associated Press)—The Greeks are making notable progress in their offensive against the Turkish Nationalists, according to word received here today. The advices state they are approaching Eski-Shehr, the junction point on the Bagdad Railway where the line to Angora joins the main line, and Afiun-Karahissar, further south on the main line, where the road turns in the direction of Konieh, 140 miles distant.

The Turks are withdrawing slowly into the mountain fastnesses defending Eski-Shehr and Afiun-Karahissar, where they are expected to make their final stand, unless they are able to hold the Greeks in the treacherous passes in the valleys.

The Greeks are advancing slowly, the entire army moving as a unit on a front now extending from Adabazar, twenty miles southeast of Ismid, to Bilejik, fifty miles east of Brussa, to Aghar-Dagh. The latter mountain, which is well fortified, the Greeks captured in hard fighting.

The Brussa front is presenting interesting possibilities, according to military experts. A Greek division entered into action, captured Adabazar and passed over it, although the Turks had a number of regiments there.

Mustapha Kemal Pasha, the Turkish Nationalist leader, has arrived in Eski-Shehr.

A Nationalist official statement, dated Thursday, states that the Nationalist forces are retreating on the Brussa front toward Afiun-Karahissar.

In view of Greek propaganda with regard to the attitude of the allied nations toward the Greek campaign, the British authorities, through Reuter's agency, have issued a denial that Great Britain is supporting the offensive or that it has her approval.

ATHENS, March 26.—Continued successes against the Turkish Nationalists in Asia Minor are reported from the Ushak and Brussa fronts, according to an official statement issued here. The Greeks, it is declared, are not encountering much resistance in their advance toward Ski-Shehr.

"On Thursday," says the statement, "the Greeks continued to advance in the Ushak sector. The enemy, who resisted feebly, was driven back from a fortified ridge between Agar and Bonnar to a line about thirty miles east of Ushak. Two hundred of the enemy were taken prisoners.

"In the Brussa sector, the enemy was driven from positions east of the city and the Greeks occupied a line running through the villages of Gleuneuch, Vereisi and Dilejik, about six miles from the town. The Greek losses have been insignificant."

The newspapers, irrespective of political affiliations, are doing their utmost to stimulate patriotism, warning the people that Greece's future depends on the Nationalists being crushed.

The people generally express complete confidence in the army and do not expect that the Nationalists will be in a position to offer serious resistance. The question of King Constantine going to the front is still being discussed, but no decision has yet been reached.

The financial problem is causing much uneasiness, as it is feared that any effort to drain the country's resources at this moment would lead to further depreciation of the drachma and increase the already exorbitant cost of living.

LONDON, March 26.—The agreement recently reached between the Bolsheviki and the Turkish Nationalists concerning the evacuation of Batum specified that the Bolsheviki would aid the Nationalists against the Greeks with men and munitions, says a Constantinople dispatch under Friday's date received by the Exchange Telegraph today.

ORDERS AMERICANS OUT.

Nationalists Tell Missionaries They Must Quit Asia Minor.

BOSTON, March 26.—Evacuation of the station of the American Board of Commerce for Foreign Misions at Marsovan, in Asia Minor, by its missionary staff has been ordered by the Turkish National Government, a cablegram to the board's headquarters here announced today. The message, which was from W. W. Peet, treasurer for the board at Constantinople, read:

"All missionaries ordered leave Marsovan immediately; have been obliged to close the work there in consequence of orders by National Government; compelled at once to leave Asia Minor; three missionaries remain in possession of station."

The missionaries at Marsovan, the Rev. Dr. Edward L. Strong, editorial secretary of the American Board said, included the staffs of the Anatolia College and Marsovan Hospital, comprising about twelve Americans. The hospital is the finest in Turkey and cared for 425 students of several nationalities. 425 students of several nationalities.

Dr. Strong said there had been no preliminary advices that would cast any light on the reasons for the order. He expressed concern for the immediate future of the board's missions at Sivas and Cesaria because of the reference to departure of the missionaries from Asia Minor.

SCENE OF THE GREEK-TURKISH CONFICT IN ASIA-MINOR.

HOW TURK IS POCKETING GREEKS

1—The Turks are reported to be advancing on the Greeks from the south. Towns in the Meander sector are on fire. In places the Turks are within forty miles of Smyrna.

2—Mustapha Kemal is advancing carefully in the center, cleaning up as he goes. There is little fight left in the Greeks, reports say.

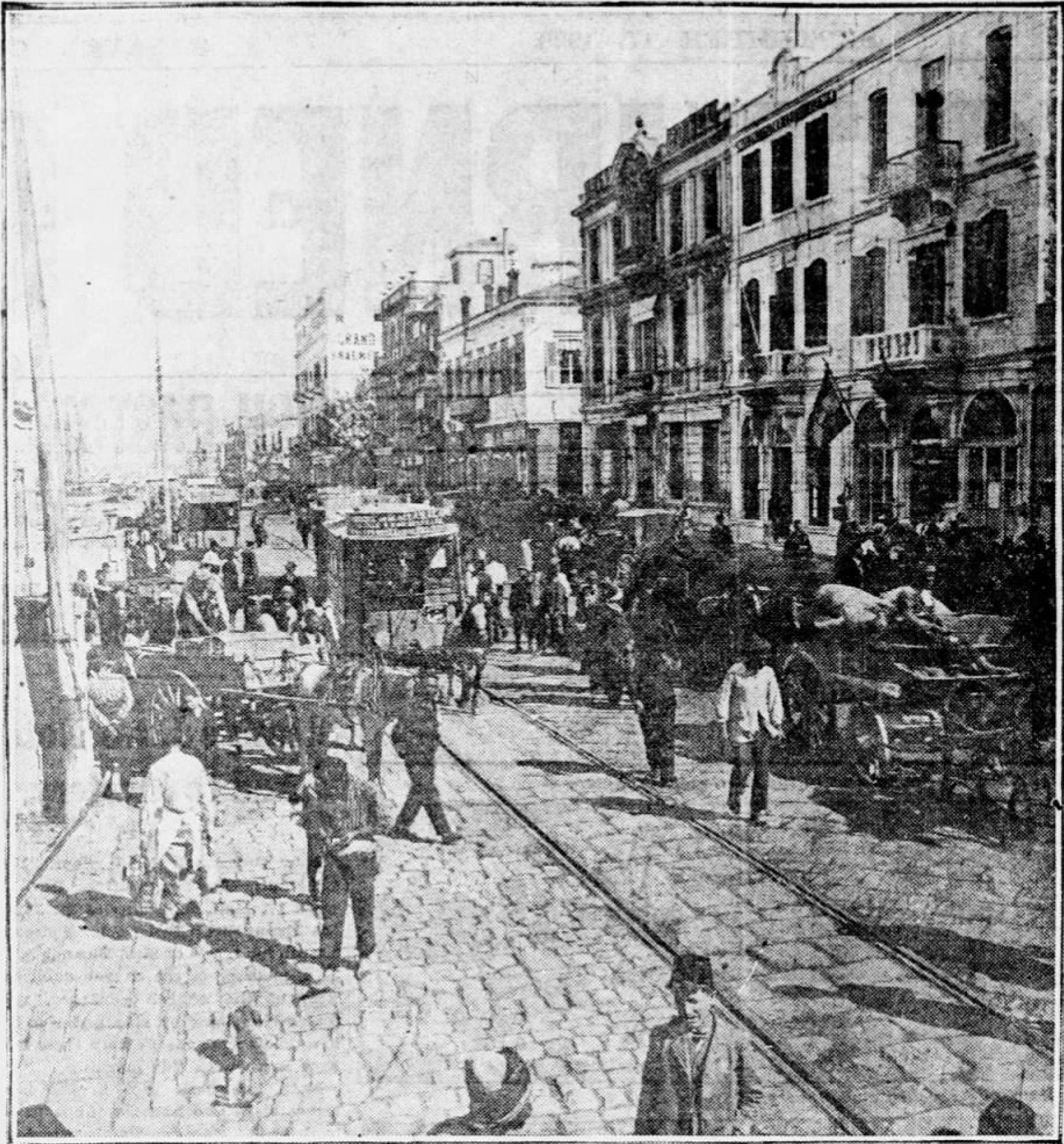
3—Brusa is repored to have fallen. Turkish units have been shelled by a Greek warship near this town. The Turks are taking reprisals against the Greeks of Brusa, Kutaya, and Eski Shehr for the wanton destruction of Turkish villages by the Greek army.

4—Many refugees from the Smyrna zone are fleeing to the islands off the coast of Asia Minor.

5—Great confusion is reported in Smyrna as the Turks draw near. France, Italy, and England have landed marines there. Greek troops have arrived from Thrace to try to stay the disaster. The town is filled with refugees and the shattered remnants of the Greek army.

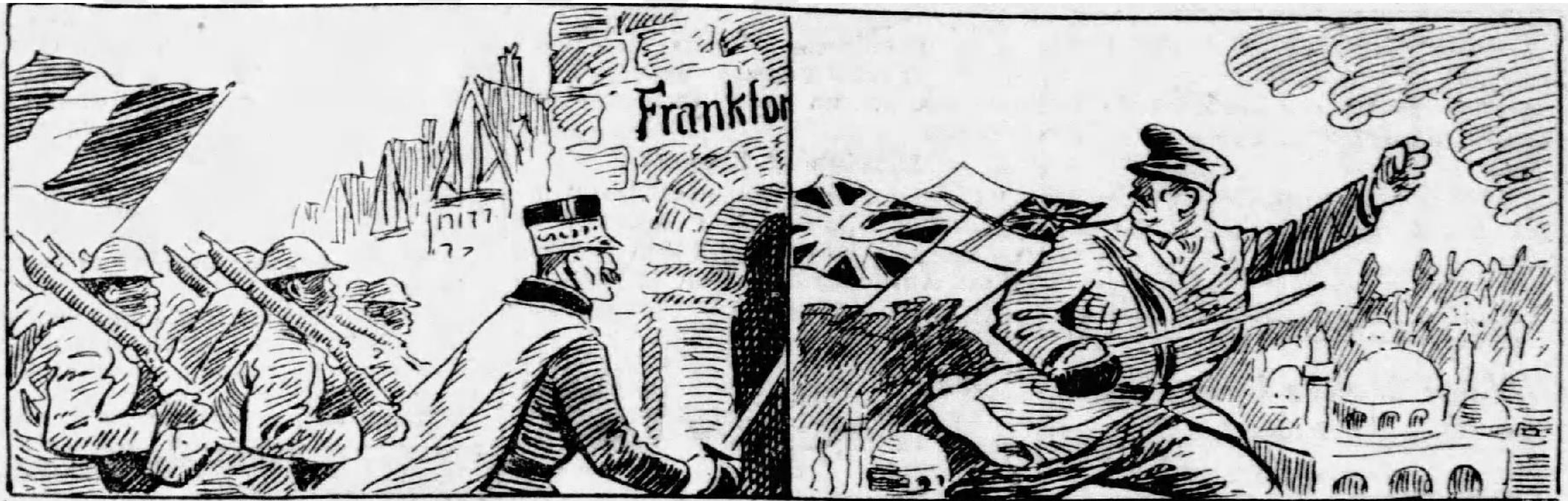
Chicago Tribune, 8 Eylül 1922, s.5

Smyrna, Asia Minor City, Destroyed by Fire

View of the business district of Smyrna, showing consulates and commercial houses along the two mile quay, or water front. It is reported hundreds of thousands of refugees are herded in this section trying to get aboard ships to escape from being massacred by the Turks. [Copyright: Underwood & Underwood.]

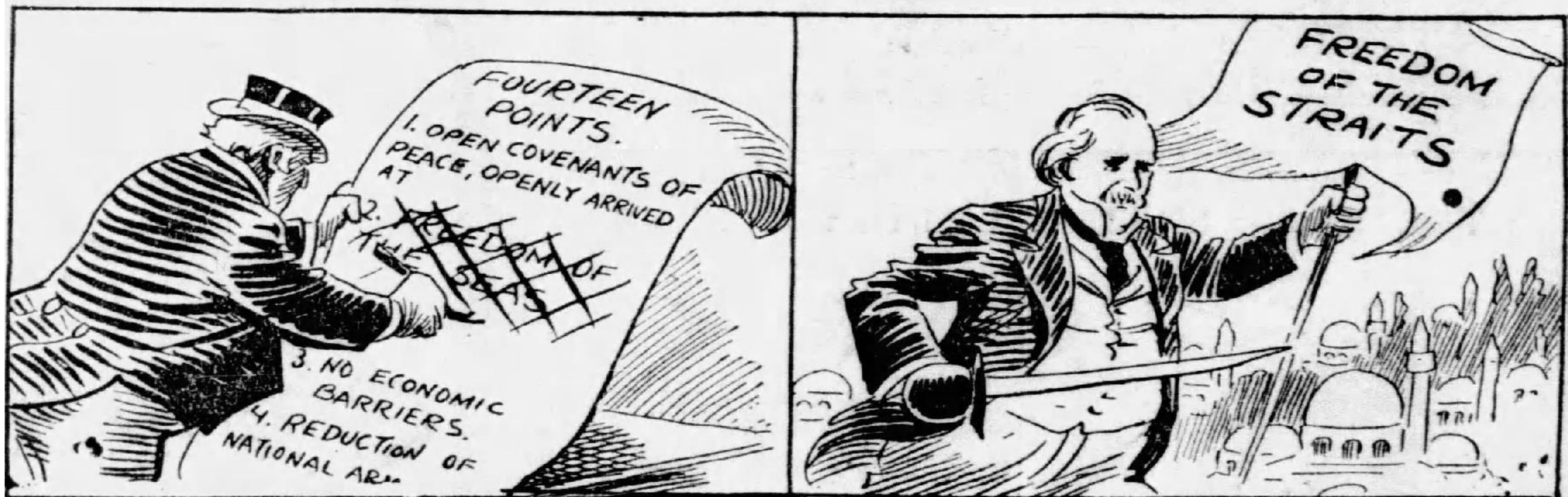
Chicago Tribune, 17 Eylül 1922, s.2

Two years ago France threatened the unity of the allies by insisting upon taking independent military action in Germany.

Today Britain threatens the unity of the allies by insisting upon taking independent military action, if necessary, in the Dardanelles.

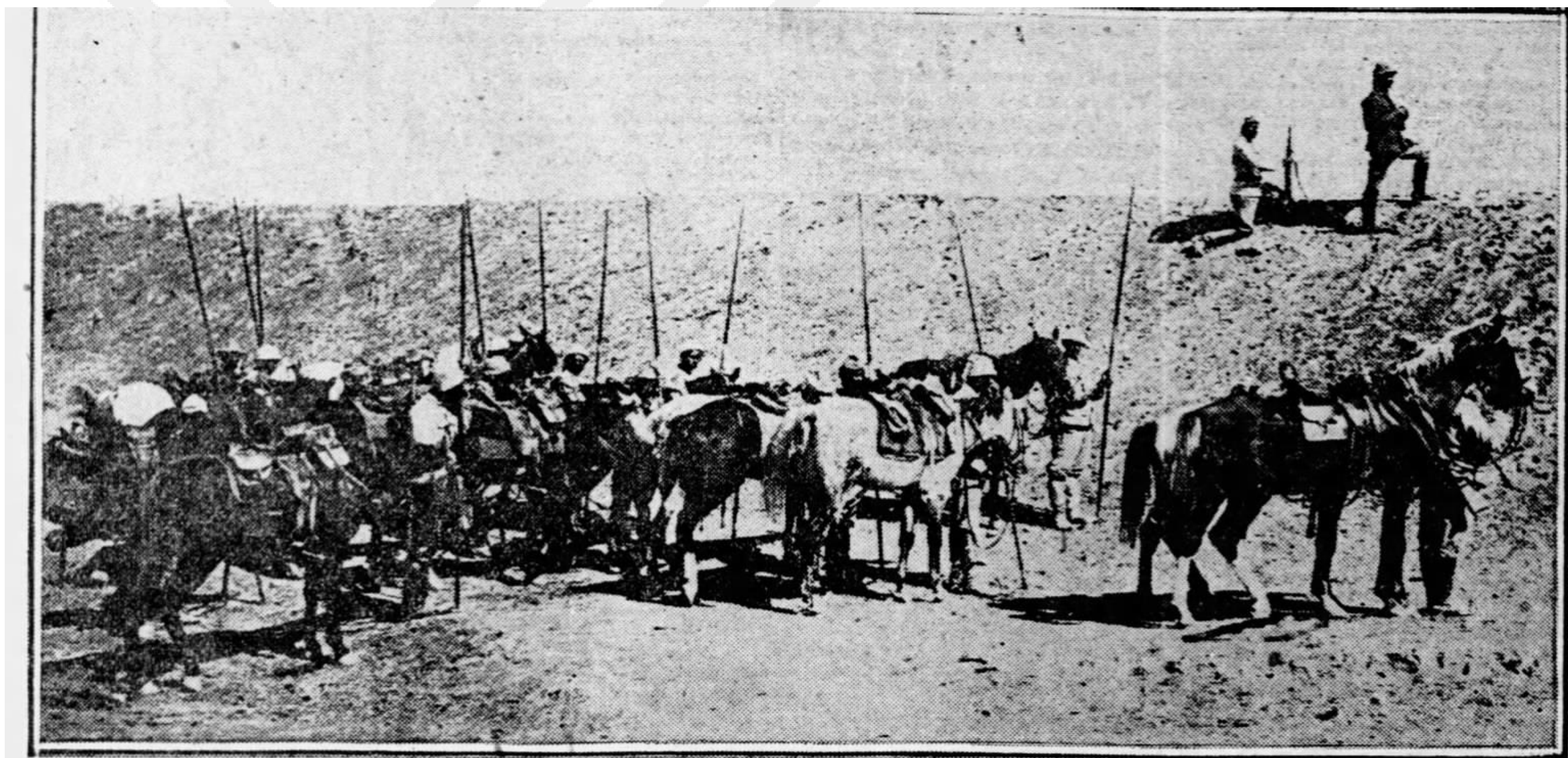
Chicago Tribune, 21 Eylül 1922, s.1

Three years ago England emphatically eliminated the "Freedom of the Seas" principle from the "Fourteen Points."

Today Lloyd George is ready to fight for the "Freedom of the Straits."

Chicago Tribune, 21 Eylül 1922, s.1

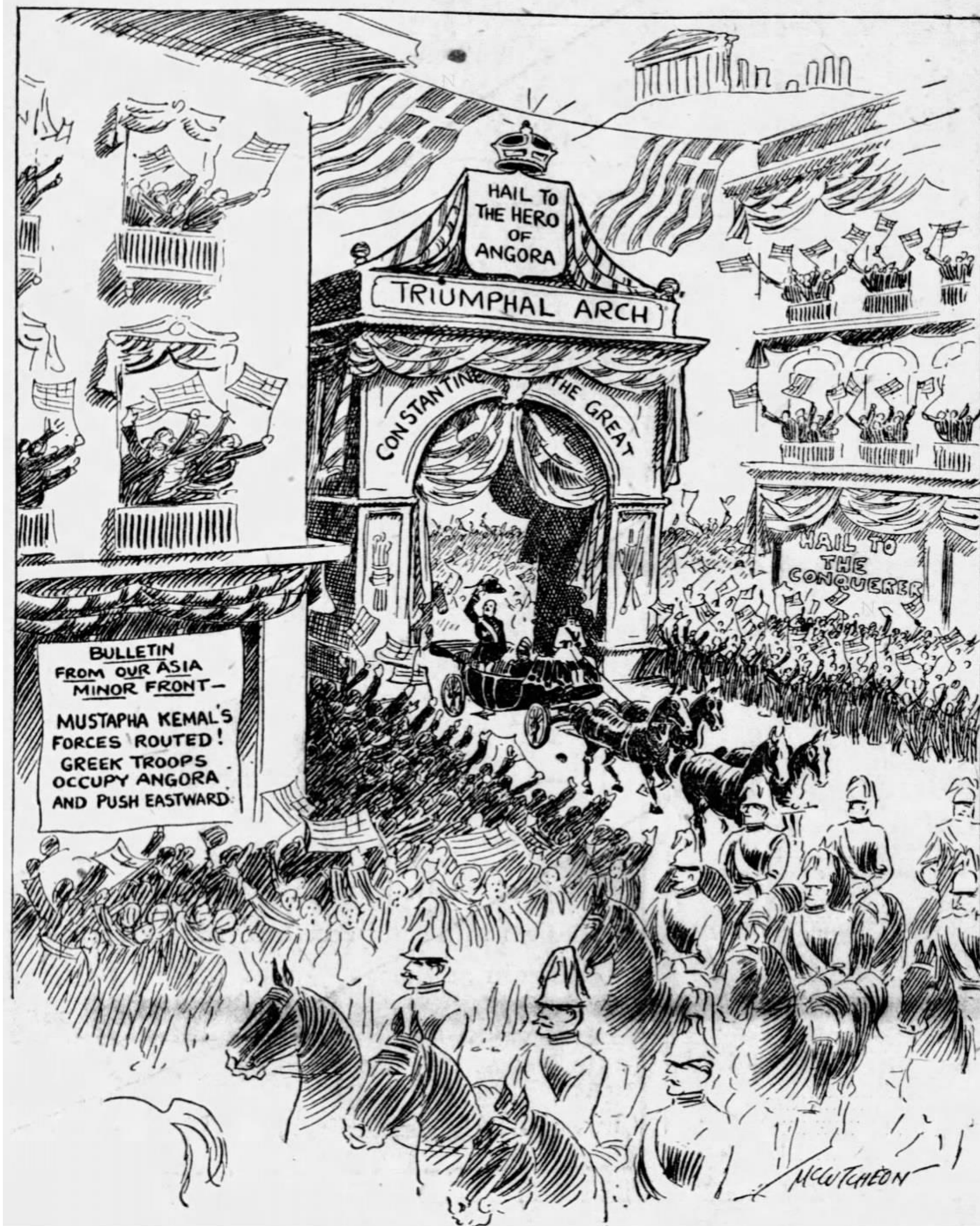
This photo, the first one depicting the advance of the ***Turkish troops in pursuit of the vanquished Greeks to reach this country, portrays a*** *patrol of Mustapha Kemal Pasha's cavalry reconnoitering* ***behind the shelter of a hill along the line of the Eskishehr-Afium railroad, which was*** *captured by the Turks in the first week of the present month.*

[Copyright: Pacific and Atlantic]

Chicago Tribune, 21 Eylül 1922, s.3

Chicago Tribune, 27 Eylül 1922, s.1

Chicago Tribune, 28 Eylül 1922, s.1

Chicago Tribune, 30 Eylül 1922, s.1

THE ALLIED-TURKISH TRUCE SIGNED

1—By the treaty of Mudania Turkey gets Thrace, including Adrianople, up to the Maritza river within the next forty-five days.

2—Turkey agrees to respect the Ismid and Chanak zones and will refrain from military action about these places. New zones will soon be drawn up about Ismid and Chanak by a mixed commission of British and Turks.

3—A new neutral zone is created on the European side, including Constantinople and the land east of the Podima-Kalikratia line.

4—The Gallipoli peninsula is also made into a neutral zone south of the Balka-Bulair line.

Chicago Tribune, 11 Ekim 1922, s.2

George Averoff Zırhlısı

İzmir'de Kral I. Konstantin Resepsiyonu

General Anastasios Papoulias'ın Yunan Ordusu'nu denetlemesi

Mültecilerin İzmir’den ayrılışı, Ağustos 1922

KRONOLOJİ

1525	Hohenzollern Hanedanı, 12. Yüzyıl'da Schwaben'de ortaya çıkmış, 1525 yılında Prusya Düklüğü'nün başına geçmiş, 1701'de Prusya Krallığı'nı kurmuş, 1871 yılında ise Alman Ulusal Birliği'nin Kuruluşuna öncülük ederek Alman İmparatorluğu'nu kurmuş bir kraliyet ailesidir.
Haziran-Temmuz 1776	Amerikan Bağımsızlık Bildirisi oluşturuldu.
2 Temmuz 1776	Amerikan Bağımsızlık Bildirisi onaylandı.
4 Temmuz 1776	Amerikan Bağımsızlık Bildirisi ilan edildi.
3 Eylül 1783	Paris Antlaşması, Büyük Britanya Krallığı ile Kuzey Amerika'daki On Üç Koloni arasındaki Amerikan Devrimi Savaşı'nı sona erdirmiş olan barış antlaşmasıdır.
14 Ocak 1784	Paris Antlaşması, Konfederasyon Kongresi tarafından onaylandı.
9 Nisan 1784	Paris Antlaşması, Büyük Britanya Kralı tarafından onaylandı.
7 Mayıs 1784	Amerikan Kongresi, Benjamin Franklin, Thomas Jefferson ve John Adams'ı Osmanlı Devleti ile ticaret ve dostluk antlaşması yapmak üzere görevlendirdi. Bu girişim sonuçsuz kaldı.
9 Kasım 1800	"George Washington" adlı ilk ABD savaş gemisi İstanbul'a geldi.
1801 – 1815	Berberi Savaşları, Amerika Birleşik Devletleri ve İsveç ile Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı Kuzey Afrika Berberi devletleri arasında gerçekleşen bir deniz savaşıdır.
15 Ocak 1820	Pliney Fish ve Levi Parsons adlı ilk Amerikan misyonerler İzmir'e geldi.
1824	David Offley ilk ABD konsolosu olarak İzmir'de göreve başladı.

1821 – 1829	Yunan İsyanı, veya Rum İsyanı, Yunan Bağımsızlık Savaşı, Yunan İhtilali veya Yunan Devrimi, Yunanların Osmanlı egemenliğine karşı başlattığı ve Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığını kazanmasıyla sonuçlanan ayaklanmadır.
3 Şubat 1830	İngiltere, Fransa ve Rusya Yunanistan'ı bağımsız bir devlet olarak ilân eden Londra protokolünü imzaladılar.
7 Mayıs 1830	Osmanlı Devleti ile ABD arasında Seyr-ü Sefain ve Ticaret Anlaşması imzalandı.
1831	ABD İstanbul elçiliği açıldı.
7 Mayıs 1832	İstanbul Antlaşması, Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'nden tamamen ayrılarak resmen bağımsızlığını kazandığı antlaşmadır.
3 Mart 1839	Amerika, ilk kez Osmanlı Devleti'ne David Porter'ı elçi olarak gönderildi.
1840	1863 yılında, Robert College olarak anılacak okul, Bebek'te kuruldu.
1850	Bahriye-i Hümayun subayları gemi inşa öğrenimi için ABD'ye gitti.
4 Ekim 1853-30 Mart 1856	Kırım Savaşı; Osmanlı-Rus savaşıdır. Birleşik Krallık, Fransa ve Piyemonte-Sardinya'nın Osmanlı tarafında savaşa dahil olmasıyla savaş, Avrupalı devletlerin Rusya'yı Avrupa ve Akdeniz dışında tutmak amacıyla verdiği bir savaş halini aldı.
30 Mart 1856	Paris Antlaşması; Rusya ile Kırım Savaşı'nı kazanan Osmanlı İmparatorluğu, Birleşik Krallık ve Fransa arasında imzalanmış bir barış antlaşmasıdır.
13 Şubat 1862	Osmanlı Devleti ile ABD arasında Seyr-ü Sefain ve Ticaret Anlaşması imzalandı.

1867	Avusturya-Macaristan Antlaşması, Avusturya İmparatorluğu'nun Macarlarla imzaladığı bir uzlaşma antlaşmasıdır. Avusturya – Macaristan'ın ikili bir monarşiye dönüştü.
28 Ağustos 1867- 4 Ağustos 1873	Fransızca, İtalyanca ve İngilizce bilen ve diplomasi tecrübesi olan Fransız asıllı Edouard Blacque Washington'a elçi olarak atandı ve 6 yıl görevde kaldı.
17 Kasım 1869	Süveyş Kanalı'nın açılışı. Akdeniz'i Kızıldeniz'e bağlayan ve Mısır'ın Osmanlı idaresinde olduğu dönemde açılan kanaldır.
18 Ocak 1871	Resmî olarak Almanya'nın birleşmesi ile siyasî ve idarî olarak birleşik bir ulus devletin ortaya çıkmasıdır. Merasim, Fransa'daki Versay Sarayı'nın Aynalar Galerisi'nde gerçekleşti.
11 Ağustos 1874	Osmanlı Devleti ile ABD arasında "Suçluların İadesi Anlaşması" imzalandı.
1875	Osmanlı Devleti, borçlarını ödemesinin ve yabancı yatırımları karşılamasının imkânı kalmadığına hükmederek mali iflasını ilan etti.
1876	Osmanlı Devleti Philadelphia Fuarı'na katıldı.
23 Ara 1876 – 14 Şub 1878	Birinci Meşrutiyet ilan edildi.
24 Nis 1877 – 3 Mar 1878	Osmanlı – Rus Savaşı.
3 Mart 1878	Ayastefanos Antlaşması imzalandı.
Mart 1878	ABD eski başkanı Grant İstanbul'a geldi.
13 Temmuz 1878	Berlin Anlaşması, Osmanlı İmparatorluğu, Rus İmparatorluğu, Büyük Britanya, Alman İmparatorluğu, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, İtalya Krallığı ve Fransa arasında imzalandı.

20 Aralık 1881	Muharrem Kararnamesi ile Düyunu Umumiye idaresinin kuruluşu sağlanmış ve Osmanlı Devleti'nin belli başlı gelirlerinin yabancı devletlerin denetimine verilmesi kabul edilmiştir.
1893	Osmanlı Devleti Chicago Fuarı'na katıldı.
10 Aralık 1898	İspanya-Amerika savaşından sonra İspanya, Paris Antlaşması ile Filipinler üzerindeki hâkimiyet hakkını ABD'ye devretti. 4 Temmuz 1946 ise Filipinler Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı ilan edildi.
18 Haziran 1906	Amerika, ilk kez Osmanlı Devleti büyükelçisi sıfatı ile John G.H Leisman'ı İstanbul'a gönderdi.
23 Temmuz 1908	İkinci Meşrutiyet ilan edildi. Mebuslar Meclisi'nin Sultan Vahdettin tarafından 11 Nisan 1920'de tasfiyesi ile sona eren dönemdir.
11 Aralık 1908	Senato ve Temsilciler Meclisi ayrı ayrı kararlar alarak Osmanlı Meclisi'nin çalışmalarına başlamasından duydukları sevinci ve başarı dileklerini İstanbul'a bildirdi.
10 Mart 1909	Albay Colby Chester, Meclis-i Mebusan'a Chester Demiryolu Projesini sundu.
27 Kas 1913-Şub 1916	Henry Morgenthau, ABD'nin Osmanlı Büyükelçisi olarak görev yaptı.
1 Mart 1914	Mustafa Kemal, yarbay rütbesine yükseltildi
24 Haziran 1914	Asıl adı Alfred Blinski olan Ahmet Rüstem Bey, Osmanlı Devleti'nin ilk Büyükelçisi olarak Washington'da göreve başladı, üç buçuk ay görevde kaldı. İstanbul 1 No.lu (İhanet) Mahkemesinin 11 Mayıs 1920 tarihindeki 20 Sayılı kararıyla (Mustafa Kemal Paşa ile birlikte) idama mahkum edildi. Sivas Kongresinde, Temsil Heyetine seçildi. Ardından, milletvekili seçilerek, TBMM'nin ilk döneminde yer aldı. Yedi dil bilen,

	seçkin diplomatlığı kadar alınganlığı ile de ünlü olan Ahmet Rüstem Bey, Eylül 1920'de milletvekilliğinden istifa ederek, yurtdışına gitti. Avrupa Ülkelerinde, "Ermeni soykırımı" iftirasına karşı kitap ve makaleler yazıp, konferanslar verdi maddi sıkıntıya düşünce, Atatürk'ün önerisiyle kendisine vatan hizmeti tertibinden maaş bağlandı.
28 Haziran 1914	Birinci Dünya Savaşı başladı.
2 Kasım 1914	Rusya, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti.
5 Kasım 1914	Fransa ve İngiltere, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti.
11 Kasım 1914	Osmanlı Devleti, İttifak Devletler'i tarafında Birinci Dünya Savaşı'na girdi.
19 Şubat 1915	İngiltere ve Fransa, Çanakkale'yi top atışına tuttu.
18 Mart 1915	Çanakkale Deniz Zaferi kazanıldı.
26 Nisan 1915	Londra Antlaşması, Büyük Britanya, Fransa, Rusya ve İtalya arasında gizlilik esas alınarak imzalandı.
1 Haziran 1915	Mustafa Kemal Albay rütbesini aldı.
20 Nisan 1917	Osmanlı Devleti'nin ABD ile diplomatik ilişkileri kesildi.
11 Mart 1917	İngiltere, Bağdat'ın kontrolünü ele geçirdi.
27 Haziran 1917	Yunanistan, İtilaf Devletler'i tarafında Birinci Dünya Savaşı'na dahil oldu.
16 Mart 1917	Çıkan ayaklanmanın ardından Rus Çarı II. Nikolay, iktidardan çekilmek zorunda kaldı. Yeni Çar Mihail Aleksandroviç tahta çıkmayı kabul etmediği için Romanov Hanedanlığı'nın sona erdi. Yerine geçici bir hükümet kuruldu.
20 Eylül 1917	7. Ordu Komutanı olan Mustafa Kemal, ordunun ve ülkenin durumu hakkındaki raporunu İstanbul Hükümeti'ne gönderdi.

6 Ekim 1917	Mustafa Kemal, 7. Ordu Komutanlığı görevinden istifa etti.
14 Kasım 1917	Lenin yönetimindeki Bolşevikler darbe ile Rusya'da iktidarı ele geçirdiler.
2 Kasım 1917	Balfour Deklerasyonu; Lloyd George'un başbakanlığındaki Britanyalı savaş kabinesinde dışişleri bakanı olan Arthur Balfour'un girişimiyle başlatılan ve sonuçta Filistin'de bir Yahudi devletinin -İsrail- kurulmasıyla sonuçlanan girişimdir. Buna göre, İngiltere, Filistin'deki Yahudi olmayan toplumların medeni ve dinsel haklarına ve başka herhangi bir ülkedeki Yahudilerin yararlandıkları haklara ve siyasal statüye zarar verecek hiçbir şey yapılmaması koşuluyla, Yahudi halkı için Filistin'de ulusal bir yurt kurulması adına her türlü kolaylığın sağlayacağını ilan etti. Böylece, Balfour Deklarasyonu denilen bu mektupla, Filistin'de Yahudilere ulusal bir yurt kurmaları vaadinde bulunularak, bugüne dek sürecek olan sorunların temeli atıldı.
9 Aralık 1917	İngiltere, Kudüs'ü işgal etti.
15 Aralık 1917	Bolşevik Hükümeti, Almanya ve Müttefikleriyle mütareke yaptı.
8 Ocak 1918	Birinci Dünya Savaşı'nın kazananları ve yenilenleri kesinleşmeye başladıktan sonra 8 Ocak 1918'de ABD Başkanı Woodrow Wilson tarafından Wilson İlkeleri olarak adlandırılan ve taraflar arasındaki antlaşma koşullarını sınırlayan 14 ilke ABD Kongresinde açıklandı. Bu ilkeler doğrultusunda ABD Başkanı Wilson, dünyada bir daha böyle bir savaşın yaşanmasını engellemeyi ve insanların barış içerisinde yaşayabilecekleri koşulları oluşturmayı hedefledi.
3 Mart 1918	Rusya, Brest-Litovsk Antlaşması'nı imzalayarak Birinci Dünya Savaşı'ndan çekildi.
4 Temmuz 1918	Vahdeddin tahta çıktı.

29 Eylül 1918	Bulgaristan, Selanik Ateşkesi ile Birinci Dünya Savaşı'ndan çekildi.
14 Ekim 1918	Fransız savaş gemileri İskenderun'u bombaladı.
30 Ekim 1918	Osmanlı Devleti, Mondros Mütarekesi'ni imzaladı.
2 Kasım 1918	Enver, Talat ve Cemal Paşalar, beraberindekilerle birlikte Alman gemisi ile yurttan ayrıldılar.
3 Kasım 1918	İngiltere, Musul'u işgal etti.
4 Kasım 1918	Fransa, Uzunköprü-Sirkeci Demiryolu'nu işgal etti.
7 Kasım 1918	Yıldırım Ordular Grubu dağıtıldı. Mustafa Kemal Paşa, Harbiye Nezareti emrine alındı.
9 Kasım 1918	İngiltere, bir müfreze ile Çanakkale Boğazı'nın iki yakasını işgal etti. Ayrıca İskenderun ve Antakya'ya asker çıkarttı.
13 Kasım 1918	İstanbul'un işgali. Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul, önce 13 Kasım 1918 ve 16 Mart 1920'de olmak üzere iki kez işgal edildi.
1 Aralık 1918	Trakya-Paşaeli Müdafaa Heyet-i Osmaniyesi kuruldu.
3 Aralık 1918	Urfa'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kuruldu.
4 Aralık 1918	İstanbul'da Vilâyet-i Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti kuruldu.
6 Aralık 1918	İngiltere, Kilis'i işgal etti.
7 Aralık 1918	Fransa, Antakya'yı işgal etti.
11 Aralık 1918	Bir Fransız - Ermeni taburu Dörtyol'u işgal etti.
17 Aralık 1918	Fransa, Adana, Ceyhan ve Tarsus'u işgal etti.
19 Aralık 1918	Fransa, Bahçe, Islahiye, Hassa, Mamure ve Osmaniye'yi işgal etti.

21 Aralık 1918	Osmanlı Mebussan Meclisi ülkenin içinde bulunduğu olağanüstü şartlar gerekçesi ile kapatıldı.
24 Aralık 1918	İngiltere, Batum'u işgal etti.
10 Ocak 1919	Fahrettin Paşa 10 Ocak 1919'da Medine'yi teslim etti. Böylece Medine'deki Osmanlı garnizonu, son silah bırakan İttifak Devletleri muharip birliği oldu.
14 Ocak 1919	Yunanistan, Hadımköy - Kuleliburgaz demiryolu istasyonlarını, işgal etti.
15 Ocak 1919	İngiltere, Haydarpaşa Garı'nı işgal etti.
18 Oca 1919 – 21 Oca 1920	Paris Barış Konferansı toplandı. I. Dünya Savaşı'nı sona erdiren antlaşmaların hazırlandığı uluslararası bir konferanstır. Müttefik, kısmen müttefik ve ortak devlet gibi farklı gruplara ayrılmış 32 devletin temsilcileri katılmıştır. Bu devletler, İttifak Devletleri ile savaşmış veya onlara savaş ilan etmiş devletlerdi. Konferans Amerika Başkanı Wilson'un kurulmasını onaylattığı Milletler Cemiyeti'nin (20 Ocak 1920) kurulmasıyla sona erdi.
2 Şubat 1919	Venizelos, Paris Barış Konferansı'nda Ege Adaları'nın, Trakya'nın ve Batı Anadolu'nun Yunanistan'a bırakılmasını istedi.
12 Şubat 1919	Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti, kuruldu.
19 Şubat 1919	Karadeniz Türkleri Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, kuruldu.
22 Şubat 1919	İngiltere, Maraş'ı işgal etti.
24 Mart 1919	İngiltere, Urfa'yı işgal etti.
28 Mart 1919	İtalya, Antalya'yı işgal etti.
13 Nisan 1919	İngiltere, Kars'ı işgal etti.
16 Nisan 1919	Fransa, Afyonkarahisar'ı işgal etti.

30 Nisan 1919	Mustafa Kemal, 9.Ordu Müfettişliğine atandı.
7 Mayıs 1919	Versay Barış Antlaşması; Birinci Dünya Savaşı sonunda İtilaf Devletleri ile Almanya arasında imzalandı. 7 Mayıs 1919'da Almanlara deklare edildi, 23 Haziran'da Alman Parlamentosu'nda onaylandı ve 28 Haziran'da Paris'in Versay banliyösünde imzalandı.
15 Mayıs 1919	İzmir, Yunanlılar tarafından işgal edildi.
19 Mayıs 1919	Mustafa Kemal, Samsun'a geldi ve işgallere direnişin ilk adımı atıldı.
20 Mayıs 1919	İngiliz Muhipleri Cemiyet'i kuruldu.
21 Mayıs 1919	Fransa tarafından 16 Nisan'da, işgal edilen Afyonkarahisar, İtalya'nın eline geçti.
22 Mayıs 1919	Halide Edip'in konuşma yaptığı Kadiköy mitingi düzenlendi.
23 Mayıs 1919	Sultan Ahmet mitingi düzenlendi.
25 Mayıs 1919	Mustafa Kemal, Havza'ya geldi.
28 Mayıs 1919	Ödemiş civarında Yunanlılarla çatışmalar başladı.
8 Haziran 1919	Mustafa Kemal, İstanbul'a geri çağırıldı.
22 Haziran 1919	Amasya Genelgesi yayınlandı. Milli Mücadele'nin gerekçesi, amacı ve yöntemi belirlendi.
8 Temmuz 1919	Mustafa Kemal Paşa'nın askerlikten istifa etti.
23 Temmuz–4 Ağustos 1919	Erzurum Kongresi yapıldı.
4 Eylül–11 Eylül 1919	Sivas Kongresi yapıldı.
7 Eylül 1919	Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kuruldu.
10 Eylül 1919	Avusturya ve İtilaf Devletleri arasında, Sen Jermen barış antlaşması imzalandı.

11 Eylül 1919	Mustafa Kemal, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliye Başkanlığına seçildi.
20 Eylül 1919	Mustafa Kemal ve General Harbord Sivas'ta görüştü.
10 Ocak 1920	Hakimiyet-i Milliye Gazetesi yayınlanmaya başladı. Gazete adının altında "mesleği milletin iradesini hakim kılmaktır" sloganına yer verdi.
12 Ocak 1920	Osmanlı Mebusan Meclisi tekrardan açıldı.
28 Ocak 1920	Osmanlı Mebusan Meclisi'nde, Misak-ı Milli kabul edildi.
12-24 Şubat 1920	Londra Konferansı; İngiltere adına Lloyd George, Lord Curzon ve yazman olarak ta M. Hankey, Fransa adına Başbakan Millerand, Berthelot ve yazman Bearn, İtalya adına Başbakan Nitti ve yazman Trombetti katıldı. Paris Barış Konferansı'nda sonuca ulaşamayan Türk sorunun çözümü hedeflendi.
19 Mart 1920	Mustafa Kemal Paşa bir genelge yayınladı ve Ankara'da yeni bir meclis açılacağını, bunun için de seçimlerin yapılması gerektiğini duyurdu.
11 Nisan 1920	İstanbul'un işgali nedeni ile Padişah Vahdettin tarafından Osmanlı Meclisi feshedildi.
23 Nisan 1920	Büyük Millet Meclisi ilk toplantısını yaptı.
18-26 Nisan 1920	San Remo Konferansı; I. Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı topraklarının paylaşılması ve Osmanlı Devleti ile yapılacak olan Sevr Antlaşması'nın şartlarını hazırlamak için, İtalya'nın San Remo şehrinde toplanan milletlerarası konferanstır.
29 Nisan 1920	Hıyanet-i Vataniye kanunu çıkarıldı.
10 Ağustos 1920	Sevr Antlaşması; I. Dünya Savaşı sonrasında İtilâf Devletleri ile Osmanlı İmparatorluğu hükümeti arasında, Fransa'nın başkenti Paris'in 3 km. batısındaki Sevr banliyösünde bulunan Seramik Müzesi'nde imzalanmış antlaşmadır.

1 Ekim-25 Kasım 1920	Anzavur İsyanı.
27 Aralık 1920-23 Ocak 1921	Çerkez Ethem İsyanı.
9-11 Ocak 1921	I. İnönü Savaşı.
23 Şubat-12 Mart 1921	Londra Konferansı.
23 Mart – 1 Nisan 1921	II. İnönü Savaşı.
21 Şubat-12 Mart 1921	II. Londra Konferansı.
16 Mart 1921	Moskova Antlaşması, Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti ile Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti arasında imzalanan antlaşma. Bu antlaşma ve devamı niteliğindeki antlaşmalarla belirlenmiş olan sınırlar günümüzde Türkiye, Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan arasında hâlen geçerlidir.
10 – 25 Temmuz 1921	Eskişehir – Kütahya Muharebeleri.
8 Ağustos 1921	Tekalif-i Milliye emirleri çıkarıldı.
23 Ağustos-13 Eylül 1921	Sakarya Meydan Muharebesi.
26 – 30 Ağustos 1922	Büyük Taarruz.
9 Eylül 1922	İzmir'in düşman işgalinden kurtuluşu.
11 Ekim 1922	Mudanya Mütarekesi; Milli Mücadele'in silahlı safhasını sona erdiren antlaşma.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

FRUS, *The United States Department of State, Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1922, Volume II*, "The Consul General at Smyrna (Horton) to the Acting Secretary of State", 4 Eylül 1922, s.415.

FRUS, *The United States Department of State, Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1921 Volume II*, "The Charge in Greece (Hall) to the Secretary of State", 6 Nisan 1921, s.170.

FRUS, *The United States Department of State, Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1920 Volume II*, "The Minister in Greece (Capps) to the Secretary of State", 18 Kasım 1920, s.707.

FRUS, *The United States Department of State, Papers Relating to the Foreign Relations of the United States 1919, Volume III*, "The Paris Peace Conference", 3 Şubat 1919, s.861.

FRUS, *The United States Department of State, Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1919, Volume II*, "The Acting Secretary of State to the Commission to Negotiate Peace", 12 Ağustos 1919, s.813.

SÜRELİ YAYINLAR

Chicago Tribune

The New York Times

The Washington Post

KİTAPLAR

ABD Dışişleri Bakanlığı, *Amerikan Tarihinin Ana Hatları*, Erkmen Matbaası, İstanbul, 1951.

Afyoncu, Erhan, *1000 Soruda Osmanlı İmparatorluğu,* Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2010.

Akgül Erdaş, Nilgün, *Milli Mücadele Döneminde Kafkas Cumhuriyetleri İle İlişkiler (1917-1921),* Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1994.

Akgün, Seçil, *General Harbord'un Anadolu Gezisi ve (Ermeni Meselesi'ne Dair) Raporu Kurtuluş Savaşı Başlangıcında*, Tercuman Yayınları, İstanbul, 1981.

Akgündüz, Ahmet vd. *Sorularla Ermeni Meselesi*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 2008.

Akkor, Mahmut, *Mağlubiyetten Zafere İki Mütareke İngiliz Tutanaklarında Mondros Ve Mudanya,* Kriter Yayınları, İstanbul, 2019.

Akşin, Sina, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele I – Mutlakiyete Dönüş 1918-1919,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010.

Akyüz, Yahya, *Türk Kurtuluş Savaşı Ve Fransız Kamuoyu 1919-1922,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.

Allison, Robert J, *The Crescent Obscures, The United States & The Muslim World, 1776-1815,* Oxford University Press, New York, 1995.

Amanov, Şatlık, *ABD'nin Orta Asya Politikaları*, Gökkubbe Yayınları, İstanbul, 2007.

Ana Britannica, C.11, Ana Yayıncılık, İstanbul, 2004

Ana Britannica, C.22, Ana Yayıncılık, İstanbul, 2005.

Ana Britannica, C.5, Ana Yayıncılık, İstanbul, 2004.

Ar, Kamil Necdet, *Türk-Amerikan İlişkileri Çerçevesinde Ermeni Meselesi 1918-1923,* Kaynak Yayınları, İstnabul, 2011.

Arı, Tayyar, *Amerika'da Siyasal Yapı Lobiler Ve Dış Politika*, Alfa Yayınları, İstanbul, 1997.

Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi Cilt1-2, 1914-1995,* Alkım Yayınları, 16. Baskı, İstanbul, 2007.

Aslan, Okan, Selçuk Arı, *Amerika Özgürlük Havarisi Mi? Yoksa Günah Keçisi Mi?* Platin Yayınları, Ankara, 2004.

Atatürk, Mustafa Kemal, *Nutuk*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 23. Basım, İstanbul, 2017.

Ayışığı, Metin, *Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye'ye Gelen Amerikan Heyetleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2004.

Aykaç, Burhan vd., *Yönetsel Yapı İncelemeleri*, Nobel Akademik Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara, 2018.

Aziz, K. Kemal, *Hint Hilafet Hareketi Belgelerle (1915-1933)*, (Çev. İbrahim Kapaklıkaya) Mahya Yayınları, İstanbul, 2014.

Bali, Rıfat N. *Anadolu'dan Yeni Dünya'ya, Amerika'ya İlk Göç Eden Türklerin Yaşam Öyküleri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

Baytok, Taner, *İngiliz Belgeleriyle Sevr'den Lozan'a*, Doğan Yayınları, İstanbul, 2007.

Bektaş, Arsev, *Kamuoyu İletişim ve Demokrasi*, Bağlam Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2000.

Belen, Fahri, *Türk Kurtuluş Savaşı*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2020.

Benazus, Hanri, *Türkiye Gerçeği (1919-1929) 1. Kitap*, Bizim Kitaplar, İstanbul, 2012.

Berkes, Niyazi, *Siyasi Partiler,* Yurt ve Dünya Yayınları, İstanbul, 1946.

Beyoğlu, Süleyman, *Medine Müdafaası Ve Fahrettin Paşa*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2018.

---------------------------, *Milli Mücadele Kahramanı Giresunlu Osman Ağa*, Bengi Yayınları, İstanbul, 2009.

Bozkurt, Abdurrahman, *İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2014.

Criss, Nur Bilge vd., *100. Yılında İstanbul'un İşgal Günleri*, Kültür Yayınları, İstanbul, 2020.

Diouf, Sylviane A., *Amerika'da Köle Müslümanlar, Mücadele, Direniş, İsyan*, (Çev. Ahmet Yaşar), Gelenek Yayıncılık, İstanbul, 2003.

Doğan, Nuri, *Cumhuriyet Öncesi Türk Amerikan Ticaret Anlaşmaları*, Turan Yayıncılık, İstanbul, 1996.

Duru, Orhan, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.

Emery, Edwin, *The Press and America An Interpretative History of Journalism*, Second Edition, Prentice-Hall Inc, The United States of America, 1962.

Eray, Biber Tuğba, *Karadeniz Rumları ve Yunanistan (1914-1923),* Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2016.

Erçıkan, Atıf, *Türk İnkilap Tarihi*, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 1977.

Erdaş, Nilgün Akgül, *Milli Mücadele Döneminde Kafkas Cumhuriyetleri İle İlişkiler (1917-1921),* Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1994

Erkal, Şükrü, *Türk İstiklal Harbi C.*2, (Düz. Özden Çalhan), Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1994

Erdem, Nilüfer, *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı*, Derlem Yayınları, İstanbul, 2010.

Erdoğan, Abdülkerim - Hünel, Gökçe, *İstiklal Savaşı'nda Ankara, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları*, Ankara, 2007.

Erdoğan, Selim, *Sakarya Türk Bitti Demeden Bitmez,* Kronik Kitap, İstanbul, 2020.

Ergül, Teoman, *Vahideddin – Mustafa Kemal Ekseninde Milli Mücadele Kesişen, Çatışan ve Değişen Yaşamlar*, Akılçelen Kitaplar, Ankara, 2013.

Erhan, Çağrı, *Türk Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, İmge Kitapevi Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2015.

Eriş, Metin, *Amerikan Rus Emperyalizmi*, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1978.

Ernst, Carl W., *Islamophobia in America*, Palgrave Macmillan, New York, 2013.

Eroğul, Cem, *Çağdaş Devlet Düzenleri*, İmaj Yayınları, Ankara, 2001.

Erol, Mine, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerika Birleşik Devletleriyle Yaptığı Ticaret Antlaşmaları,* Damla Matbaacılık, Konya, 2005.

Erol, Mine, *Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi 1919-1920*, İleri Basımevi, Giresun, 1972.

Evans, Laurance, *Türkiye'nin Parçalanması ve ABD Politikası (1914-1924*), Örgün Yayınları, İstanbul, 2004.

Eyüboğlu, İsmail, *Mudanya Mütarekesi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2002.

Fendoğlu, Hasan Tahsin, *Modernleşme Bağlamında Osmanlı – Amerika İlişkileri*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2002.

Gelvin, James L., *Modern Orta Doğu Tarihi 1453-2015*, (Çev. Güneş Ayas), Timaş Yayınları, İstanbul, 2016.

Gencer, Ali İhsan vd. *Türk-Amerikan Silah Ticareti Tarihi*, Tarih/Araştırma Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2008.

Gerger, Haluk, *Kan Tadı Belgelerle ABD'nin Kara Kitabı*, Ceylan Yayınları, İstanbul, 2003.

Giritli İnceoğlu, Yasemin, *Uluslararası Medya*, Der Yayınları, İstanbul, 2010.

Görgülü, İsmet, *Büyük Taarruz,* Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1992.

Gürler, Hamdi, *Kurtuluş Savaşı'nda Albay Bekir Sami (Günsav) Mayıs – Haziran 1919*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1994.

Güven, Cemal - Zenginbaş, Mustafa, *Ermeni Harekâtına Amerikan Basını İlgisi (The New York Times Gazetesi: Eylül-Aralık 1920)*, Eğitim Yayınevi, Konya, 2011.

Halaçoğlu, Yusuf, *Ermenilerin Suriye'ye Nakli, Sürgün Mü, Soykırım Mı?,* Ankara Ticaret Odası Yayınları, Ankara, 2004.

Hatipoğlu, Murat, *Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk – Yunan İlişkilerinin 101. Yılı (1821-1922),* Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1988.

Hergüner, Mustafa, *Cumhuriyetimizin İlk Yıllarında Türk Boğazları ve Boğazlar Komisyonu Başkanı Vasıf (Temel) Paşa*, Tüdav Eğitim Yayınları, İstanbul, 2004.

Jaeschke, Gotthard, *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, (Çev. Cemal Köprülü), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.

Kantarcı, Şenol, *Amerika Birleşik Devletleri'nde Ermeniler ve Ermeni Lobisi*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2011.

Kapani, Münci, *Politika Bilimine Giriş*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1978.

Karpat, Kemal, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.

Kasalak, Kadir, *Milli Mücadele'de Manda ve Himaye Meselesi*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1993.

Kıbıl, Mehmet, "*Milli Mücadele Dönenminde İç İsyanlar"*, (Edit. Emine İnanır, Osman Köse, Yasemin Ulutürk), *Siyasi, Sosyal ve Kültürel Yönleriyle Türkiye ve Rusya* Berikan Yayınları, Ankara, 2018.

Kishiansky, Mark, Geary, Patrick, O'Brien, Patricia, *Civilization In The West,* Harper Collins College Publishers, Second Edition, New York, 1995.

Kocabaşoğlu, Uygur, *Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika*, Arba Yayınları, İstanbul, 1989.

Konuk, Ramazan vd., *Kurtuluş Savaşı'nda Sakarya Meydan Muharebesi, Anıtlar ve Şehitlikleri*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007.

Korsun, Nikolay Georgiyeviç, *Türk Yunan Savaşı 1919-1922*, (Çev. Celal Pekşen), Kronik Yayınları, İstanbul, 2020.

Köse, İsmail, *Türk Amerikan İlişkilerinin Şekillenmesinde Amiral Mark L. Bristol'un Rolü (1919-1927)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2016.

Kul, Hazel, *Mondros'dan Gümrü'ye ABD Basınında Ermeni Meselesi 1918-1920*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2019.

Kurat, Akdes Nimet, *Türk Amerikan Münasebetlerine Kısa Bir Bakış 1800-1959*, Doğuş Matbaası, Ankara, 1959.

Kuzgun, Meral, *Türk Amerikan İlişkileri (1914-1945)*, Kriter Yayınları, İstanbul, 2019.

McCarty, Justin, *Amerika'daki Türk İmgesi*, (Çev. Zeynep Enez), T&K Yayınları, İstanbul, 2018.

Meydan Larousse, C.1, İstanbul, 1969.

Monreo, Will Seymour, *Turkey And The Turks*, Colonial Press, Second Edition, Boston, 1909.

Nazır, Bayram, *Macar ve Polonyalı Mülteciler Osmanlı'ya Sığınanlar*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2006.

Nevins, Allan - Commager, Henry Steele, *ABD Tarihi*, (Çev. Halil İnalcık), Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2005.

Niş, Kemal, *Türk İstiklal Harbi*, II. Cilt, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1995.

Önalp, Kamil, *Türk İstiklal Harbi-Sakarya Meydan Muharebesinin Başlangıç Dönemindeki Olaylar ve Harekât*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1995.

Özkan, Kenan, *Milli Mücadele Dönemi Türkiye-ABD İlişkileri 1918-1923*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2016.

Özsüer, Esra, *Türkokratia*, Kronik Yayınları, İstanbul, 2019.

Öztoprak, İzzet, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili Yunan Belgeleri,* Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2006

---------------------, *Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.

Powell, E.Alexander, *The Struggle for Power in Moslem Asia*, John Long, Limited, London, 1925.

Sadiq, Mohammad, *Türk Devrimi ve Hindistan Özgürlük Hareketi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2018.

Saral, Ahmet Hulki, *Türk İstiklal Harbi, IV. Cilt, Güney Cephesi*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2009.

Sarıhan, Zeki, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü C.IV,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1996.

-----------------, *Çerkez Ethem'in İhaneti,* Kaynak Yayınları, İstanbul, 2008.

-----------------, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü – C.I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993.

-----------------, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü C.II*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1994.

Selek, Sabahattin, *Milli Mücadele Ulusal Kurtuluş Savaşı Cilt-I*, Ağaoğlu Yayınları, 1970.

-----------------------, *Milli Mücadele Ulusal Kurtuluş Savaşı Cilt-II*, Ağaoğlu Yayınları, 1971.

Sezer, Duygu, *Kamuoyu ve Dış Politika*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1972.

Smith, Michael Llewellyn, *Yunanistan'ın Anadolu Hayali,* (Çev. Nilgün Engin), Tarihçi Kitapevi Yayınları, İstanbul, 2017.

Sofuoğlu, Adnan, *Kuvay-i Milliye Döneminde Kuzey Batı Anadolu 1919-1921*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 1994.

Sonyel, Salahi R., *Türk Kurtuluş Savaşı Ve Dış Politika-I,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987.

-----------------------, *Türk Kurtuluş Savaşı Ve Dış Politika-II,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2003.

-----------------------, *Gizli Belgelerde Mustafa Kemal, Vahdettin Ve Kurtuluş Savaşı*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2007.

-----------------------, *Gizli Belgelerde Mustafa Kemal, Vahdettin ve Kurtuluş Savaşı*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2010.

------------------------, *Kaygılı Yıllar Gizli Belgelerle Kurtuluş Savaşı'nın Perde Arkası (1918-1923),*Remzi Kitapevi, İstanbul, 2012.

Şahingöz, Mehmet, *Milli Mücadele'de Protesto ve Mitingler*, (Der. H. Celal Güzel), *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

Şimşir, Bilal N., *Ermeni Meselesi 1774-2005,* Bilgi Yayınları, Ankara, 2013.

Timur, Cevdet vd., *Türk İstiklal Harbi VII. Cilt İdari Faaliyetler,* Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1975.

Toker, Hülya, *Mütareke Döneminde İstanbul Rumları*, Genelkurmay Ataşe ve Denetleme Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.

Tolon, Ahmet Hurşit, *Birinci Dünya Savaşı Sırasında Taksim Anlaşmaları ve Sevr'e Giden Yol*, Atatürk Araştırması Merkezi Yayınları, Ankara, 2004.

Trikupis, Nikolaos, *General Trikupis'in Hatıraları*, (Çev. Ahmet Angın), Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi Yayınları, İstanbul, 1967.

Tugaç, Hüsamettin, *Türk İstiklal Harbi Doğu Cephesi 1919-1921,* (Düz. Selim Turhan), III. Cilt, II. Baskı, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1995.

Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi, II. Cilt, (Düz. Cihat Akçakayalıoğlu, Selim Turhan), Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1994.

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 5, İstanbul, 1992.

Uras, Esat, *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, Ankara, l950.

Walker, Martin, *Basının Gücü*, (Çev. Gülden Şen), Milliyet Yayınları, İstanbul, 1999.

Yalçın, Durmuş vd., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, C.I, Ankara, 2016.

Yıldırım, Hayri, *1919'da Yabancı Himaye Tartışmaları Ve Amerikan Mandacıları Belgeler Ve Gerçekler*, Togan Yayınları, İstanbul, 2012.

Yıldız, Özgür, *Anadolu'da Amerikan Misyonerleri*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2015.

Yılmaz, Coşkun (Kollektif), *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi,* İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş Yayınları, 2016.

Yılmaz, Şuhnaz, *Turkish – American Relations 1800-1952, Between The Stars, Stripes And The Crescent*, Routledge, New York, 2015.

Zinn, Howard, *Amerika Birleşik Devletleri Halklarının Tarihi (1492'den Günümüze)*, (Çev. Sevinç Sayan Özer), İmge Yayınları, İstanbul, 2005.

MAKALELER:

Akandere, Osman, “11 Nisan 1920(1336) Tarihli Takvim-i Vekayı’de Kuvayı Milliye Aleyhinde Yayınlanan Kararlar”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.9, (2003), s.105-106.

Akça, Gürsoy, “Osmanlı’da Millet Sisteminin Dönüşümü”, *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi*, C.6, S.1, Ekim (2007), s.57 -68.

Akçora, Ergünöz, “Batı Cephesi’nin Kuruluşu ve I. İnönü Muharebesindeki Önemli Yeri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.1, C.2, (1987), 19-22.

Akdağ, Ömer, “Büyük Taarruz’dan Önce Yusuf Kemal Bey’in Padişahla Görüşmesi ve Avrupa Seyahati”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.14, S.41, (1998), s.487-512.

-------------------, “İstiklal Savaşı’nın İlk Safhasında Mitingler (Kasım 1918 – Haziran 1919)”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi,* S.38, (2002), s. 121-137.

Akgün, Seçil, “Amerikan Kaynaklarından Kurtuluş Savaşı Başında Ermenilerle İlgili Gelişmeler”, *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, S. 50, (2015), s.13-85.

Akın, Veysi, “Cafer Tayyar Paşa’nın Esir Alınışı ve Esaret Hayatı*”, İlmî Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri Dergisi*, 2014, s.31-38.

Aktaş, Celalettin, “Amerika Birleşik Devletlerinde Gazetecilik”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S.6, 1997, 89 -110.

Aktürk, Şener, “Osmanlı Toplumunda Dini Çeşitlilik: Farklı Olan Neydi?”, *Doğu Batı Üç Aylık Düşünce Dergisi*, S.51, Aralık (2010), s 138-139-141.

Aslan, Esat, “Amerikan İstihbarat Belgelerine Göre Kurtuluş Savaşı”, *Belleten*, C.62, s. 234, (1998), s.495 - 527.

Atabek, Nejdet, “Kamuoyu, Medya ve Demokrasi”, *Kurgu Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli İletişim Dergisi,* S.19, Eskişehir 2002, s.223 – 238.

Ataman, Muhittin, “Değerler ve Çıkarlar: ABD’nin Ortadoğu Politikasını Belirleyen Temel Unsurlar ve İlkeler”, *Ortadoğu Yıllığı*, 2006, S.2, 2006, s.402-431.

Aydın, H. Veli, "1821 Yunan İsyanı Sırasında Selanik Sancağı ve İsyana Karşı Alınan Önlemler", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.33, 2018, S.2, s.304-305.

Aysal, Necdet, "Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'daki İlk Günleri – Ziraat Mektebi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkilap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* C.10, S.39, Mayıs 2007, s. 359-396.

Aytepe, Oğuz, "100 Yılında Mondros Mütarekesi ve Atatürk'ün Kurtuluş Savaşını Başlatması", *Anıtkabir Dergisi*, Y.18, S.70, Temmuz 2018, s.17-21.

-------------------, "Milli Mücadele'de Manda Sorunu ve Mustafa Kemal'in Yaklaşımı", *Ankara Üniversitesi Türk inkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.24, 2003, s.475-486.

Bakar, Bülent, "Milli Mücadele'de Yunanistan'ın Son Teşebbüsü Batı Anadolu'da Muhtariyet İlanı", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, (2010), s 127-166.

Başaran, Vural, "İhsan Hün'ün Askeri Tarih Adlı Eseri ve Askeri Tarih Yazımındaki Yeri", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.18, S.4, 2019, s. 1501-1514.

Başyiğit, Türkan, "Anılarda Mudanya Ateşkes Antlaşması", *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi,* C.6, S.14, 2007, s.177-184.

Bayrakdar, Bayram, "Tarih ve Propaganda: Morgenthau'nun Öyküsü ve Mavi Kitap Örneği", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.16, S.33, (2016), s.135-161.

Belenli, Tuğba, "Türkiye-İtalya-Yunanistan Üçgeninde Rodos ve Oniki Ada (1911-1930)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* S.64, 2019, s.69-102.

Berber Gedikli, Şarika, "Lozan Antlaşması Perspektifinden Türk Boğazları Meselesine Bakış", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, C.14, S.2, Ekim 2006, s. 617-628.

Bilgen, Deniz, " Wilson İlkelerine Türk Kamuoyunun Tepkisi ve Bunun Amerikan Basınına Yansıması", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C.5, S.18, 1996, s.123-130.

Bilgin, Fehmi Kerem, "Belçika'da Ulusal Kimlikler ve Federalizmin Gelişimi", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 67, S. 1, 2012, s. 1-47.

Boztaş, Asena, “Wilson İlkeleri’nin Türk Dış Politikasına Yansımaları: Realist ve Pragmatist Bir Perspektif”, *Akademik Bakış Dergisi*, S.14, C.7, Yaz 2014, s.163-176.

Budak, Mustafa, “Osmanlı Devleti’nin Paris Barış Konferansı’na Davet Edilmesi ve Muhtıralar Sunması ile İlgili Tartışmalar”, *Tarih Dergisi - Turkish Journal of History*, S.71, 2020, s.445-472.

Çelik, Kemal, “Çukurova’nın İşgali Döneminde, Fransız Propaganda ve Casusluk Faaliyetleri ile Millî Kuvvetlerin Buna Karşı Yayımladığı 1920 Tarihli Yeni Bir Belge”, *Akademik Bakış Dergisi*, C.2, S.3, 2008, s. 103- 124.

Çelik, Recep, “Tehcir Sonrası Geri Dönüş: Ermenilerin ve Rumların Yeniden İskânı ve Osmanlı Hükümetlerinin Aldığı Tedbirler”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, C.10, S.2 2015, s. 67-94.

Demirhan, Hasan, “Paris Barış Konferansı’nda (1919) Yunanistan’ın Toprak Talepleri ve Batı Anadolu’nun İşgal Kararının Alınması”, *Asia Minor Studies*, C.7, S.2, 2019, s.201-219.

Dilek, Mehmet Sait, “Paris Barış Konferansı’nda Ermeni Sorunu”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, S.15, 2009, s.79-97.

Doğanay, Rahmi, “İngiltere'nin Ankara İle İlişki Kurma Çabaları ve Rawlinson'un Rolü”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.29-30, 2002, s.57-73.

Duman, Selçuk, “Mütareke Döneminde Amerikan Mandaterliği Tartışmaları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.20, S.59, 2004, s.569-595.

Enginsoy, Cemal, “Amerika Birleşik Devletleri Kaynaklarına Göre Atatürk”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.6, S.16, 1989, s.75-92.

Enginsoy, Cemal, “Türk İstiklal Savaşı’nın (1919-1922) Dünya Askerlik Tarihindeki Yeri*”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.5, S.14, 1989, s.297 -301.

Gemici, Nurettin, “Girit’e Ait 1870 Tarihli Bir Belge”, *İstem*, S.13, 2009, s.281-287.

Gök, Nejdet, “Osmanlı – Amerika İlişkilerinin Başlamasında Kuzey Afrika Ülkeleri (Garp Ocakları)’nın Etkileri ve İlk Antlaşmaların Diplomatik Açıdan Tahlili*”, Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,* S.11, 2014, s.211-240

Gökçe, Orhan, “Kamuoyu Kavramının Anlam ve Kapsamı”, *Kurgu Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli İletişim Dergisi*, C.14, S.14, Eskişehir 1996, s.211-227.

Gül, Hüseyin vd, “Amerikan Başkanlık ve Fransız Yarı-Başkanlık Sistemleri Işığında Türkiye’nin Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi”, *Strategic Public Management Journal*, C.3, Aralık 2017 s.101-120.

Gülbadi Alan, “Protestan Amerikan Misyonerleri, Anadolu’daki Rumlar ve Pontus Meselesi”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.10, 2001, s.183-208.

Güler, Yavuz, “Osmanlı Devleti Dönemi Türk Amerikan İlişkileri (1795-1914)”, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.6, S.1, 2005, s.227-240.

Gümüş, Musa, “1866-1869 Girit İsyanı ve Yunanistan: Namık Kemâl’den Tespitler”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C.5, S.1, 2016, s.28-41.

Gümüş, Musa, “1848 Mülteciler Meselesi Örneğinde 19. Yüzyıl Türk Diplomasisi”, *History Studies*, C.2, 2010, S.2, s. 255-280.

Günay, Nejla, “Milli Mücadelenin İlk Zaferi: Maraş Millî Mücadelesi ve Maraş’ın Kahramanlığı” *Türkiyat Mecmuası-Journal of Turkology*, S. 29, 'Milli Mücadele' Özel Sayısı, 2019 s. 47-74.

Gündağ, Nevzat, “Mondros Mütarekesi Sürecinde Mustafa Kemal Paşa'nın Millî Mücadele İçin Yöntem Arayışları”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S.10, 2009, s.5-22.

Haytoğlu, Ercan, “Amerikan Misyonerlerinin Anadolu Topraklarındaki Sağlık Faaliyetleri ve Ermeniler”, *Yeni Türkiye*, S.60, 2014, s.1-16.

Kara, Adem, “Osmanlı Devleti – ABD Ticari İlişkileri”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, S.2, C.1, 2006, s.35-49.

Karabulut, Bilal, “Osmanlı’nın Zor Sınavı: Fransa’nın Tutarsız Politikaları Ekseninde Girit İsyanı (1866 -1869)”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, S.16, 2008, s.77-99.

Karabulut, Sezen, “İşgal, Kurtuluş Ve Toplumsal Etkileri: Amerikan Belgelerinde Milli Mücadelenin Son Günleri”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.64, 2019, s.181-210.

Karadoğan, Umut C., “XIX. Yüzyıl Avrupa’sında Yaşanan İhtilal Hareketleri ve Bu İhtilallerin Osmanlı Devleti İle Türkiye Cumhuriyeti’ne Etkileri”, *Akademik Bakış Dergisi*, S. 35, 2013, s. 1-19.

Kasalak, Kadir, “Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı – ABD İlişkileri”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.55, 2014, s.114.

Keha, Murathan, “Osmanlı İmparatorluğunda Misyonerlik ve Erzurum’daki Faaliyetleri”, *Ekev Akademi Dergisi*, S.58, 2014, s.73-96.

Kılavuz, Nuran, “Kahramanlıktan Vatan Hainliğine, Çerkez Ethem, Kuvve-i Seyyare’nin Teşkili Ve Tasfiyesi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 21, S. 1, Elazığ, 2011, s.273-288.

Kırlıntokme, Outkou, “Ulus Devlet Oluşturmada Yunanistan Örneği: Büyük Ülkü-Megali İdea”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkilap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 46, Güz 2010, s. 401-424.

Köse, İsmail, “Paris Barış Konferansı Tutanakları ve Başkan Woodrow Wilson’un Türk Algısı”, *Journal of History Studies*, C.6, S.3. 2014, s. 217-238.

Köylü, Murat, “Yunan Siyasi Tarihinde Siyasal Çalkantıların (1909-1922) İstiklal Harbine Etkisi”, *Toros Üniversitesi İktisadi, İdari, Sosyal Bilimler Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.2, S.4, 2015, s.31-56.

Kürkçüoğlu, Ömer, “Dış Politika Nedir? Türkiye’deki Dünü ve Bugünü”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,* C.35, S.1, 1980, s.309 -335.

Küsmez, Abdullah Cüneyt, “Milli Mücadele’nin Başlangıç İlkeleri: Hâkimiyet-i Milliye Ve Harekât-ı Milliye”, *Anıtkabir Dergisi*, S.75, 2019, s.17 -19.

Maksudyan, Nazan, “Amerikan Kaynaklarında Merzifon Anadolu Koleji’nin Kısa Tarihçesi”, *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, S.36, 2013, s.131-154.

Metintaş, Mustafa Yahya, “Ankara Antlaşması’nın Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Tartışılması”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi*, C.2, S.5, 2019, s.1-26.

Öksüz, Hikmet, Köse, İsmail, “Amerikan Arşiv Vesikalarında Büyük Taarruz”, *Türkiyat Mecmuası*, C.27, S.2, 2017, s.207-238.

Öney, Celal, “Amerikan Board ve Sason Ermeni İsyanının Amerika’da Propaganda Aracı Olarak Kullanılması”, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, C.1, S.1, 2012, s. 208 – 224.

Özdemir, Hikmet, “Atatürk’ün Kriz Yönetimi Tekâlif-i Milliye”, *Türk İdare Dergisi*, S.429, 2000, s.171-210.

Özgiray, Ahmet, “Akhisar'daki İngiliz Askeri Kontrol Subayı Yüzbaşı P. Hadkinson'un Yunan İşgal Bölgesi'ndeki İzlenimleri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S.3, 1993, s.149-158.

----------------------, “Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri Arasındaki Siyasi İlişkiler”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.15, S.43, 1999, s.53 – 73.

Pınar, Hayrettin, “Diplomasi ile Siyasetin Birlikteliği: Girit İsyanı ve Ali Paşa”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.18, 2008, s. 1-22.

Polat, Ü. Gülsüm, “İstanbul İşgal Edilince: 1915-1916 Müttefik Planları ve Mondros Mütarekesi Sonrası”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, C.17, S.33, 2018, 123-146.

Serbestoğlu, İbrahim, “19. Yüzyılda Filistin’de Yahudiler Üzerinde İngiliz Ve Amerikan Himayesi”, History Studies, C.4, S.1, 2012, s. 491-499.

Sezer, Cemal, “Amerikan Misyonerlerinin Ermeni Meselesine Etkileri (1890-1914)”, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* S.1-2, (2010), s.57-96.

Sezer, Hamiyet, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Seyahat İzinleri (18–19. Yüzyıl)”, *Tarih Araştırma Dergisi*, S.33, C.21, 2003, s. 105-124.

Sönmez, Ali, “Ayastefanos Antlaşması’nın Gölgesinde ABD Eski Başkanı Grant’ın Türkiye Ziyareti”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C.13, S.1, 2013, s.37-54.

Sümer, Gültekin, “Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C.5, S.19, Güz 2008, s. 119-144.

Şahin, Gürsoy, “Türk-Ermeni İlişkilerinin Bozulmasında Amerikalı Misyonerlerin Rolleri Üzerine Bir İnceleme”, *Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.7, S.1, (2005), s. 184-207.

Şahin, H. Hilal, “Osmanlı Devleti ile Hindistan Müslümanlarının Tarihi Bağı ve Hindistan Hilafet Hareketi”, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.24. 2019, s.731-754.

Şahingöz, Mehmet, Yılmaz, Vahdet Keleş, “Milli Mücadele Döneminde Türk Basınında Wilson Prensipleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.12, S.35, 1996, s.357-378.

Şarman, Kansu, “Ateşkese Uzanan Yolun Başında”, *Popüler Tarih Dergisi*, S.1, 2000, s.24-25.

Şener, Bülent, “Türk Boğazları’nın Geçiş Rejiminin Tarihi Gelişimi ve Hukuki Statüsü”, *Tarih Okulu Dergisi (TOD) Journal of History School (JOHS)*, S.17, Mart 2014, s.467 - 493.

Tağmat, Çağla D., “Trablusgarb Savaşı’ından Lozan Antlaşması’na Oniki Ada Konusunda (Gizli) Görüşmeler”, *Türkiyat Mecmuası*, C.28, S.1, 2018, s. 139-161.

Tevetoğlu, Fethi, “Mustafa Kemal Paşa - General Harbord Görüşmesi Tanık ve Tercümanı Prof Hulûsi Y. Hüseyin (Pektaş)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.4, S.10, 1987, s.197 -208.

Tosun, Hüseyin, “Montrö Boğazlar Sözleşmesi Boğazlar Sorununda Son Aşama”, *Atatürk Yolu Dergisi*, C.4, S.13, 1994, s. 87-112.

Tosun, Ramazan, “Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı ve Mahiyeti”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.14, (2003), s. 143-163.

Türkmen, Sayim, “Birinci Dünya Harbinde Gizli Anlaşmalar ve Osmanlı Devleti'nin Orta Doğu'da Tasfiye Süreci”, *Yeni Türkiye Dergisi*, S.93, Ocak-Şubat 2017, s.439-446.

Uygur, Erdoğan, Uygur, Fatma, “Fransız Sömürgecilik Tarihi Üzerine Bir Araştırma”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi,* S.3, 2013, s. 273-286.

Vedat, Gürbüz, “Bir İdeal, Bir Amerikan Başkanı ve Onun Başarısızlığı: Başkan Wilson ve Milletler Cemiyeti”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkilap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.29-30, Mayıs-Kasım 2002, s.87-99.

Yaman, Ahmet Emin, “Kurtuluş Savaşı Basınında Büyük Zafer”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.19, S.30, 1997, s. 239-271.

SEMPOZYUMLAR

Akandere, Osman, “İngilizlerin Ve Damat Ferit Paşa Hükümet'itinin İzmit Ve Çevresini Kontrolleri Altında Tutma Çabaları Çerçevesinde Ahmet Anzavur'un Bölgedeki Faaliyetleri”, *Uluslararası Çoban Mustafa Paşa Ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu IV*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları, 2018, s.1069 – 1080.

Akbulut, Dursun Ali, “Erzurum'dan Sivas Kongresi'ne Bakış”, *Sivas Kongresi IV. Uluslararası Sempozyumu 2–3 Eylül 2005*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2006, s.119-128.

Aybars, Ergün, “Mebuslar Meclisinden Türkiye Büyük Millet Meclisine Millî Egemenlik”, *Osmanlı Mebusan Meclisinden TBMM'ye Millî Egemenlik Paneli 24 Mayıs 2013, Osmanlı Mebusan Meclisinden Türkiye Büyük Millet Meclisine “Milli Egemenlik”,* Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2014, 1-16.

Babaoğlu, Resul, “Hukuki Ve İdari Boyutlarıyla Mondros Mütarekesi'nden Sonra Müttefik Devletleri İstanbul'da Uyguladıkları İşgal Yönetimi”, *Mondros Mütarekesi'nin 100. Yılı: I. Dünya Savaşı'nın Sonu Mütarekeler Ve Barış Antlaşmaları Uluslararası Sempozyumu*

24-26 Ekim 2018, Kahramanmaraş, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2019, s. 563-581.

Budak, Mustafa, "Sevr Taslağına Karşı İstanbul ve Ankara Hükümetleri'nin Tavrı", *Kuruluşunun 90. Yılında Türkiye Cumhuriyeti Uluslararası Sempozyumu 23-25 Ekim 2013,* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2016, s.89 - 106.

Cevizliler, Nilüfer, "Erzurum Kongresi'nin Son Günlerinde İki Amerikalı (Yüzbaşı Emory H. Niles, Mr. Arthur E. Sutherkand)'ın Erzurum'a Gelişleri Ve Doğu Bölgesi Hakkındaki Raporları", *23 Temmuz Erzurum Kongresi Ve Kuruluştan Günümüze Erzurum 1. Uluslararası Sempozyumu*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Erzurum, 2002, s.319-336.

Çelebi, Mevlüt, "Milli Mücadele Döneminde Türk – İtalyan İlişkileri", *90. Yılında Milli Mücadele Sempozyumları 4 Mayıs – 4-5 Haziran 2009,* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2011, s.169-194.

Deveci Bozkuş, Yıldız, "Lozan Barış Antlaşması Çerçevesinde Türkiye-Ermenistan İlişkileri", *90. Yılında Lozan ve Türkiye Cumhuriyeti Uluslararası Sempozyumu Bildirileri,* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2013, s.1089-1111.

Dural, Baran, "Gümrü-Moskova Antlaşmaları'nda Milli Mücadele'nin Doğu Cephesi'nde Barışın Sağlanması", *2. Uluslararası İpek Yolu Akademik Çalışmalar Sempozyumu Hacı Bektaşi Veli Üniversitesi, Nevşehir*, 2018, s.709-802.

Ece, Jale Nur, "Montrö Boğazlar Antlaşması'nın 80. Yılında Türk Boğazları, Marmara Denizi ve İstanbul", *Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu Bildirileri,* Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016, s.1-94.

Erdaş, Sadık, "Büyük Taarruz Öncesi Lojistik Faaliyetler", *Büyük Taarruz'un 90. Yılında Uluslararası Milli Mücadele Ve Zafer Yolu Sempozyumu*, *02-04 Ekim 2012, C.I, Uşak*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2014, s.411 - 435.

Erdaş, Sadık, "Yüz Yıllık Hesaplaşma Lozan'da Boğazlar Sorunu*", 90. Yılında Lozan ve Türkiye Cumhuriyeti Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2013, s.327 - 348.

Erdoğdu, Teyfur, “Üsküdar Amerikan Kız Koleji’nin Kısa Tarihi”, *I. Üsküdar Sempozyumu Bildirileri, 23-25 Mayıs 2003, C.I*, Üsküdar Belediyesi Yayınları, İstanbul, 2004, s.302-324.

Giritli, İsmet, “Sivas Kongresi’nin Milli Mücadeledeki Yeri ve Önemi”, *Sivas Kongresi I. Uluslararası Sempozyumu 2-4 Eylül 2002,* Siskav Yayınları, Sivas, 2002, s.20-38.

İmamoğlu, Hüseyin Vehbi, “19. Yüzyıl Bulgar İsyanlarında Avrupa’nın Rolü ve Osmanlı Devleti’nin Reaksiyonu”, *Tehcirin 100. Yılında Osmanlı Dönemindeki İsyanlar Uluslararası Sempozyumu*, Dicle Üniversitesi Yayınları, Diyarbakır, 2014, s.349-364.

Kaştan, Yüksel, “Sevr Antlaşması’ndan Lozan Barış Antlaşması’na İstanbul ve Çanakkale Boğazları Meselesine Analitik Bakış”, *90. Yılında Lozan ve Türkiye Cumhuriyeti Uluslararası Sempozyumu Bildiriler*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2013, s.103-130.

Keser, Ulvi, “Milli Mücadele’de Ermeni Doğu Lejyonu; Kıbrıs ve Çukuova’daki Faaliyetleri”, *Büyük Taarruz’un 90. Yılında Uluslararası Milli Mücadele Ve Zafer Yolu Sempozyumu 02-04 Ekim 2012, C.I, Uşak,* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2014, s.516 – 548.

Korkmaz, Sevgi, “Milli Mücadele Dönemi’nde Sahil Sahil İstihbaratı ve Faaliyetleri (İtalyan İşgal Bölgesi)”, *Büyük Taarruz’un 90. Yılında Uluslararası Milli Mücadele Ve Zafer Yolu Sempozyumu, 02-04 Ekim 2012, C.I, Uşak,* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2014, s.549 – 598.

Öksüz, Hikmet, “Milli Mücadele Döneminde ABD Yüksek Komiseri Amiral Bristol’un Günlük ve Raporlarında Ermeniler 1919-1922”, *I. Uluslararası Türk – Ermeni İlişkileri ve Büyük Göçler Sempozyumu 2-4 Mayıs 2012,* Atatürk Üniversitesi Türk – Ermeni İlişkileri Araştırma Merkezi Yayınları, 2014, s.570 - 592.

Özdal, Barış vd., “The Times ve The Manchester Guardian Gazetelerinde Mudanya Mütarekesi”, *Mudanya Mütarekesi’nden Günümüze Bursa Uluslararası Sempozyumu 26-28 Eylül 2013- Bursa,* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2015, s.321-350.

Özdemir, Hikmet, “Mebuslar Meclisinden Türkiye Büyük Millet Meclisine Millî Egemenlik”, Osmanlı *Mebusan Meclisinden TBMM’ye Millî Egemenlik Paneli 24 Mayıs*

2013, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2014, s.37-85.

Öztürk, Fatma, "The New York Times Gazetesindeki İngiliz Propagandası: James Bryce ve Gilbert Parker", *Büyük Taarruzun 90. Yılında Uluslararası Milli Mücadele ve Zafer Yolu Sempozyumu 2-4 Ekim 2012, C.I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s.173-200.

Sofoğlu, Adnan, "İzmir'in İşgali Sonrasında Yunanlıların Batı Anadolu'ya Yerleşme Girişimleri Ve Uygulamaları", *90. Yılında Milli Mücadele Sempozyumları 4 Mayıs – 4-5 Haziran 2009,* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2011, s.453 – 468.

Sükan, Bige, "Milli Mücadele Döneminde Türk – Fransız İlişkileri", *90. Yılında Milli Mücadele Sempozyumları 4 Mayıs – 4-5 Haziran 2009,* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2011, s.149 – 168.

Turan, Mustafa, "Avrupalı Devletlerin Osmanlı Politikaları ve 1821 Yunan İsyanı", *Tehcirin 100. Yılında Osmanlı'nın Son Dönemindeki İsyanlar Uluslararası Sempozyumu*, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, 2014, s.339-347.

Turan, Ömer, "Amerikan Protestan Misyonerlerinin Bulgar Milliyetçiliğine Katkıları", *XII. Türk Tarih Kongresi Yayını 12-16 Eylül 1994, C.III.* Ankara, s.1097-1109.

Tutsak, Sadiye, "Büyük Taarruzda Esir Alınan Yunanlıların Kamplara Dağılımı ve Uşak Yunan Üsera Kampı*", Büyük Taarruz'un 90. Yılında Uluslararası Milli Mücadele Ve Zafer Yolu Sempozyumu 02-04 Ekim 2012, C.I,* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2014, s.99 – 128.

Yeşilbursa, Behçet Kemal, "İngiliz Yıllık Raporlarına Göre Mudanya Mütarekesi (3-11 Ekim 1922), *Mondros Mütarekesi'nin 100. Yılı: I. Dünya Savaşı'nın Sonu Mütarekeler Ve Barış Antlaşmaları Uluslararası Sempozyumu 24-26 Ekim 2018, Kahramanmaraş,* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2019, s.1009-1032.

TEZLER

Güher, Ebru, *Başlangıcından Birinci Dünya Savaşına Kadar Türk – Amerikan İlişkileri*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ, 2013.

Tavukçu, İbrahim, *Milli Mücadele'de İnönü Muharebeleri*, Ankara Üniversitesi, Türk İnkilap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2019.

Tunç, Salih, *Milli Mücadele'de (1919-1923)'de İç İsyanlar,* İstanbul Üniversitesi Ataürk İlkeleri ve İnkilap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1992.

Yavuz, Resul, *Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan Sevr Barış Antlaşması'na Giden Süreçte Türk Diplomasisi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri İnkilap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2016.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

Atatürk Döneminde Türk Amerikan İlişkileri, Cava (Java) ,https://islamansiklopedisi.org.tr/cava erişim tarihi: 4.04.2021.

General Xenophon Stratigos, https://prabook.com/web/xenophon.stratigos/1724755 , erişim tarihi, 02.02. 2021.

Çerkez Ethem, https://islamansiklopedisi.org.tr/cerkez-ethem, erişim tarihi: 31.03.2021.

Atatürk Döneminde Türk Amerikan İlişkileri, https://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/Fahir-ARMAOĞLU- erişim tarihi, 27.01.2021

Chicago Tribune, https://www.chicagotribune.com/about/ erişim tarihi: 2. 03. 2020.

Metropolit, https://sozluk.gov.tr/ erişim tarihi, 29.3.2021.

Sömürgecilik Faktörü ve Hint Toplumu,(Türkiye Stratejik Araştırmalar Merkezi), https://tasam.org/tr-TR/Icerik/3174/somurgecilik_faktoru_ve_hint_toplumu erişim tarihi: 21.03.2021.

William Ewart Gladstone, https://www.gov.uk/government/history/past-prime-ministers/william-ewart-gladstone erişim tarihi:4.04.2021.

Behçet Kemal Yeşilbursa, "Mudanya Mütarekesi ve Tarafsız Bölgeler Sorunu (Kocaeli ve Çanakkale Bölgeleri)", s.895, http://www.kocaelitarihisempozyumu.com/bildiriler5/68.pdf erişim tarihi, 12.4.2021. s.893-905.

ÖZGEÇMİŞ

Şebnem Oğuz Uzuner, Lefkoşa Türk Lisesi'ni bitirdikten sonra Bilkent Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünden 2000'de mezun oldu. 2012 yılında kabul edildiği Kocaeli Üniversitesi Tarih Bölümündeki yüksek lisansını "1950-1960 Dönemi Türkiye'de Demokrasi Sorunsalı" tezi ile 2015'de bitirdi. 2016'da Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalında doktora eğitimine başladı.

